أهل البيت

في المكتبة العربية

تأليف

[illegible]

السيد عبد العزيز الطباطبائي رحمه الله

١٣٤٨ - ١٤١٦ هـ

نشر

مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث

بسم الله الرحمن الرحیم

اهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ

نویسنده:

عبدالعزیز الطباطبایی

ناشر چاپی:

موسسه آل البیت لاحیاء التراث

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

الفهرس

اهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ

اشارهٔ

نام کتاب: أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ

نویسنده: عبد العزیز طباطبائی

وفات: ۱۴۱۶ ق

تعداد جلد واقعی: ۱

زبان: عربی

موضوع: چهارده معصوم علیهم السلام

ناشر: آل البیت

مکان نشر: قم

سال چاپ: ۱۴۱۷ ق

نوبت چاپ: اوّل

طباطبائی، عبدالعزیز، ۱۳۰۸-۱۳۷۴.

موضوع: کتابشناسی = ائمه اثناعشر

شرح پدیدآور: تالیف عبدالعزیز الطباطبائی ؛ اعداد مؤسسه آل البیت علیهم السلام لاحیاءالتراث

ناشر: مؤسسه آل البیت(ع) لاحیاءالتراث

محل نشر: قم

رده کنگره: Z۷۸۳۵/ط۲ :فلا۹

زبان: عربی

یادداشت: موسسه آل البیت (ع) لاحیاءالتراث ؛ ۱۹۷: سلسله آثار المحقق الطباطبائی ؛ ۴ = کتابنامه

مشخصات ظاهری: ۷۲۸ ص

ISBN: ۱۴۱۷ ق.

[مقدمهٔ]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

الحمد للّه ربّ العالمین بارئ الخلائق أجمعین، و الصلاهٔ و السلام علی النبی الأمین محمّد المصطفی و آله الأطیبین الأطهرین.

إنّ أصل الولایهٔ هو من أهمّ و أخطر الأصول التی لا بدّ من درکها و استیعابها، بل هو الضرورهٔ و الرکن الأساس فی النشأهٔ و التکوین، و العنصر الفاحص و الموجّه لسائر عناصر الامتثال و الانقیاد الدینی، و الدعامهٔ التی ترتکز علیها الحقیقهٔ المبدأیهٔ، و المناط و المفترق الذی تتباین عنده الآراء و یتّضح به جوهر الأفکار و النظریات.

و لأجل سبر الغور فی عمق هذا الأصل و معرفهٔ کوامنه، خطی الإنسان و منذ القدم مراحل الصراع المریر، و سعی بالجهد الدؤوب إلی طرق أبواب الحقیقهٔ، و کابد فی ذلک الأمرین.

و بتکامل أطوار الرسالهٔ الإلهیهٔ و استقرارها بالمحتوی الأتمّ سواء بالنسخ أو الإحکام، و ذلک من خلال منقذ البشریهٔ و خاتم الرسل و

الأنبياء

محمّـد صـلّى اللّه عليه و آله، تجلّت علائم الولاية و برزت شامخة كالطود الأشمّ؛ حيث إنّه صـلّى اللّه عليه و آله أرسـى قواعد الرسالة المقدّسة و حصرها فى محورين لا ثالث لهما:

الأوّل: كتاب اللّه، أى القرآن الكريم.

الثانى: العترة الطاهرة، أى الأئمّة المعصومين عليهم السّلام.

و لـدواعى كثيرة- أهمّها البغض و الحسـد و طمع الـدنيا- نال المحور الثانى أشـدّ الطعنات و أقسـى الهجمات، فقد نشأت منذ الفترات الاولى التى تلت رحلـة النبى صـلّى اللّه عليه و آله جبهات و تيّارات غايـة همّها حرف الامّـة و إبعادها عن قادتها الأئمّـة الأطهار عليهم السّلام، و رميها فى شراك الضلال و الضياع.

و لا شك أنّ خوض المواجهـة مع هـذا المحور يعنى بالضـرورة إنكار المحور الأوّل؛ لابتناء الحقيقـة الدينية و تركّبها من كليهما، فإمّا الأخذ بهما معا و إلّا فلا إيمان و لا اعتقاد.

و هـذا الأمر لم يمنع الكثير من أهل الفكر و العلم و المعرفـة- من غير الشـيعة- من التصـدّى لإبراز جوانب من سـيرة أهل البيت عليهم السّـلام و التى تعكس رقىّ منزلتهم و عظمـة شـأنهم و غايـة فضـيلتهم، و هـذا ممّـا يسـاهم فى تفتّح العقول و الأذهان فى درك معنى الولايـة و المنصب الـذى منحه اللّه إيّـاهم عليهم السّـلام، و لاـ عجب فى ذلـك، فهم الملاـذ الـذى تـأوى إليه النفوس فى زمن التيه و الانحطاط، و مغنى الأرواح فى عصر البؤس العقائدى و التشتّت المبدئى.

و الـذين كتبوا و صـنّفوا فى أهل البيت عليهم السّـلام باللغـة العربيـة- من غير الشـيعة- لا يمكن حصـرهم أو اسـتقراء آثارهم فى هـذا المجال، و لكن الفقيـد المحقّق آيـة اللّه السيّد عبـد العزيز الطباطبائى قـدّس سرّه بـذل جهودا كبيرة و خطا خطوات رائعـة فى جمع و فهرسة ما يمكن جمعه و استقراؤه من

كتب و كراريس و أشعار ضبطتها أقلام غير شيعية، فى كتاب سمّاه: أهل البيت عليهم السّلام فى المكتبة العربية.

و هذا المشروع الكبير و الابتكار الرفيع استطاع أن يفتح نافذة واسعة على مؤلّفات تعكس قبسا من حياة و منزلة آل البيت عليهم السّلام و التى طالما أخفاها مواليهم تقيّة و أعداؤهم حسدا.

و كتاب أهل البيت هذا سبق و أن نشـر إلى قسم من حرف الميم على شـكل حلقات فى مجلّة تراثنا، و ذلك فى الأعداد: ۱، ۲، ۳، ۴، ۱۰، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶.

و قد أتمّه السيّد المحقّق- رحمه اللّه- و أفعمه بإضافات و استدراكات قد جرى تثبيتها هنا.

و لمناسبـة الـذكرى السـنوية الأولى لرحيل هذا العلم الفذّ، و للأهمية البالغة التى يتّسم بها هذا الأثر القيّم، قمنا بطبعه بشـكل مسـتقلّ و بحلّة جديدة.

تغمّده اللّه بواسع رحمته، و أقرّه عالى جنانه.

و الحمد للّه ربّ العالمين و الصلاة و السّلام على محمّد و آله المنتجبين.

مؤسسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التراث

كلمة المؤلّف

بسم اللّه الرحمن الرحیم تجمّعت لدیّ نتیجة مطالعات قدیمة إضمامة عبقة من عنوانات الکتب التی اختصّت بأهل البیت علیهم السّلام، و لم أکن متجرّدا لهذا الإحصاء و لا متفرّغا له، و إنّما هی قراءات فرد واحد بطاقته المحدودة و مکتبته المتواضعة.

و هی مقتصرة علی المکتبة العربیة، لا تتعدّاها إلی المکتبة الفارسیة و الأردویة و الترکیة من فروع المکتبة الإسلامیة العامرة، فضلا عن اللغات الاخری.

و هی ناظرة إلی الکتب المتخصّصة فی البحث عنهم علیهم السّلام، غیر فاحصة عن الفصول و الشذرات، و الأبواب و القصائد، و الاعترافات بأفضلیّتهم و الشهادات بأکملیّتهم، و إلّا فشعراء الرسول الأعظم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و ما لهم من قصائد و دواوین تکوّن قائمة فهرستیة تستغرق مجلدات ... و قل مثل ذلک فی شعراء الحسین علیه السّلام ... و شعراء المهدی علیه السّلام.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰

و ربما یستکثر القارئ عند ما یری مئات الکتب المؤلّفة فی أهل البیت علیهم السّلام، مع شدة المحنة و معارضة الحکم القائم فی أغلب أطوار التأریخ لنشر فضائلهم علیهم السّلام و إذاعة علومهم، بل قد حرّم فی بعض الأحیان ذکرهم، و الناس علی دین ملوکهم.

فکان المحدّث یتحاشی ذکرهم حتی أن بعض المحدّثین یعبّر عن علی علیه السّلام بأبی زینب، فیقول: حدّثنا أبو زینب ...

و لکن ما کان للّه ینمو، و یریدون لیطفئوا نور اللّه بأفواههم و اللّه متمّ نوره ...

فشاع و ذاع من الأخبار عنهم علیهم السّلام و من الشهادات فی فضلهم و الاعتراف بأحقّیّتهم کما قال أحمد بن حنبل فی علی علیه السّلام: کتم أصحابه فضله خوفا، و کتمه أعداؤه حسدا، حتی شاع من بین ذا و ذاک ما طبّق الخافقین.

و هذا ما عثرت علیه ممّا ألّف فی فضائل أهل البیت علیهم السّلام مجتمعة أو منفردة، و مجتمعین أو منفردین، ممّا وجدته فی المکتبات أو قرأته فی الفهارس، و لم أذکر من ذلک ما ألّفه أصحابنا الإمامیة فإنّ ما ألّفوه فی ذلک عبر القرون لا یکاد یحصی.

و لا ذکرت ما ألّف فی جدّهم الرسول صلّی اللّه علیه و آله و سلّم من سیره و مغازیه و شمائله و فضائله و ما إلی ذلک، فإنّ ذلک أیضا لا یکاد یحصی، و لا ذکرت ما کان منه بغیر اللغة العربیة.

و لا أظن أحدا یشکّ فی أهمیة الإحصاء و الفهرسة، هذا الذی أصبح الیوم علما له متخصصوه و المتفرّغون له، و أصبح مادة دراسیة فی جامعات العالم.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۱

و هو مفتاح العلوم، و المصباح الذی ینیر طریق الباحثین، و الدلیل الذی یأخذ بأیدیهم و یعرّفهم علی خفایا مواضیعهم التی یدرسونها و خبایاها.

فإلی القارئ الکریم، هذه الباقة العطرة مرتّبة علی حروف المعجم، عسی أن یوحی شذاها إلی ذی همّة قادر مهیّأة له الظروف أن یجرّد نفسه لخدمة الآل علیهم السّلام عن هذا الطریق.

و خدمتهم علیهم السّلام أردت، و شفاعتهم رجوت، و التقرّب إلی اللّه تعالی بهم طلبت، و اللّه هو الموفّق و المعین.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۲

حرف الألف

[آل]

۱- کتاب الآل:

لابن خالویه، أبی عبد اللّه الحسین بن أحمد، إمام النحو و اللغة، المتوفّی سنة ۳۷۰، أصله من همدان، و انتقل إلی بغداد، ثم الشام، ثم

حلب و سکن بها.

ترجم له ابن خلّکان فی وفیات الأعیان ۲/ ۱۷۸ رقم ۱۹۴، و قال:

و له کتاب لطیف سمّاه «الآل» و ذکر فی أوله أنّ الآل ینقسم إلی خمسة و عشرین قسما، و ما أقصر فیه، و ذکر فیه الأئمّة الاثنی عشر، و تواریخ موالیدهم و وفیاتهم و أمهاتهم.

و نقله عنه الیافعی فی ترجمته من مرآة الجنان ۲/ ۳۹۵.

و ترجم له یاقوت فی معجم الأدباء ۴/ ۴ طبعة مرجلیوث، و عدّد تصانیفه و ذکر منها کتاب الآل هذا، و قال: و ذکر فی أوله أنّ الآل ینقسم إلی خمسة و عشرین قسما، و ذکر الأئمّة الاثنی عشر و موالیدهم و وفیاتهم و غیر ذلک.

و ترجم له القفطی فی إنباه الرواة ۱/ ۳۲۴ رقم ۲۱۶ باسم الحسین بن محمّد ناقلا ذلک أیضا عن شیرویه فی ترجمته فی تاریخ همدان، و قال:

روی عنه أبو أحمد عبد اللّه بن عدی الحافظ و قال: رأیته ببیت المقدس و کان إماما، أحد أفراد الدهر فی کل قسم من أقسام العلوم و الأدب، و إلیه الرحلة من الآفاق کما حکی کنیته عنه أبو علی، و عدّد القفطی کتبه کلها إلّا کتابه هذا!

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳

کان منه نسخة عند بهاء الدین الأربلی فی القرن السابع و ینقل عنه فی کتابه کشف الغمّة ۱/ ۹۱ و ۹۲ و ۹۳ و ۴۵۷ و ۴۵۸ و ۵۲۶، و له ترجمة فی تاریخ الإسلام للذهبی فی المتوفین سنة ۳۷۰ ص ۴۳۹ و بهامشه مصادر کثیرة.

و لعلّه هو الذی ذکره العلّامة الحلّی فی خلاصة الأقوال، و ابن حجر فی لسان المیزان ۲/ ۲۶۷ باسم کتاب الإمامة، قال فی ترجمة ابن خالویه:

و قد قرأ علیه أبو الحسین النصیبی- و هو من الإمامیة- کتابه فی الإمامة.

و قال النجاشی فی ترجمة ابن خالویه ۱۶۱: و له کتب منها کتاب الأول (الآل) و مقتضاه، ذکر إمامة أمیر المؤمنین علیه السّلام، حدّثنا بذلک القاضی أبو الحسین النصیبی، قال: قرأته علیه بحلب.

۲- آل بیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله:

للأستاذ عبد المعطی أمین القلعه‌چی.

طبع بمصر سنة ۱۳۹۹.

۳- آل بیت النبیّ فی مصر:

لأحمد أبو کف المصری.

طبعته دار المعارف بالقاهرة سنة ۱۹۸۸.

۴- آل محمّد:

للشیخ حسام الدین مردی الجراحی الخلوتی.

جمع فیه ۲۳۳۷ حدیثا عن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فی نفسه و فی آله علیهم السّلام،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۴

و رتّبه علی خمسة أبواب، و رتّب الأحادیث حسب حروف الهجاء من الألف إلی الیاء، و ذکر مصادرها بالهامش.

أوله: الحمد للّه ربّ العالمین، و الصلاة و السّلام علی سیدنا محمّد و علی آله و صحبه أجمعین.

رأیت نسخة مصوّرة عن نسخة الأصل بخط المؤلّف، و هو کتاب کبیر.

طبعته مکتبة المفید فی بیروت سنة ۱۴۱۵.

۵- آل محمّد فی کربلاء:

لعمر أبو النصر.

مطبوع بمصر.

۶- الآیات النازلة فی أهل البیت:

لأبی محمّد ابن الفحّام الحسن بن محمّد بن یحیی المقرئ الفقیه الشافعی المتوفّی سنة ۴۵۸.

ذکره له ابن حجر فی ترجمته من لسان المیزان ۲/ ۲۵۱.

۷- إبانة ما فی التنزیل من مناقب آل الرسول:

أحمد بن الحسن بن علی، أبی العباس الطوسی الفلکی المفسّر، ۲۹۹- ۳۸۴.

له ترجمة فی تاریخ الإسلام: ۱۷۳، و الوافی بالوفیات ۶/ ۳۰۵، و معجم الأدباء ۱/ ۳۴۳ رقم ۷۵، و بغیة الوعاة ۱/ ۳۰۳ رقم ۵۸۵، اللباب

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۵

۲/ ۴۳۹، معالم العلماء- ط النجف-: ۲۳.

۸- إبراز الوهم المکنون من کلام ابن خلدون:

للعلّامة المحدّث أبی الفیض أحمد بن محمّد بن الصدّیق الغماری المغربی، نزیل القاهرة، المتوفّی سنة ۱۳۸۰.

ترجم له أحمد محمّد مرسی النقشبندی فی مقدمة کتابه الآتی: علی ابن أبی طالب إمام العارفین، المطبوع فی مطبعة السعادة بمصر.

و کتابه هذا حول المهدی علیه السّلام، و أنه یظهر فی آخر الزمان کما تواتر به الحدیث عن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

طبع الکتاب فی دمشق فی مطبعة الترقّی سنة ۱۳۴۷، و طبع أیضا سنة ۱۳۵۴، و طبعه أیضا زمیلنا العلّامة الشیخ مهدی فقیه إیمانی ضمن مجموعته القیّمة التی طبعها فی بیروت سنة ۱۴۰۲ باسم: الإمام المهدی عند أهل السنّة، بالتصویر علی طبعة مطبعة الترقّی، و محله فی المجموعة ۲/ ۲۲۳- ۳۸۲.

و یأتی له: علی بن أبی طالب إمام العارفین، و سبل السعادة و أبوابها، و فتح الملک العلی.

و ترجمة المؤلف فی معجم المؤلفین ۱۳/ ۳۶۸، و أعلام الزرکلی ۱/ ۲۵۳.

و یأتی لأخیه کتاب الإفادة فی طرق حدیث النظر إلی علی عبادة.

۹- أبناء الرسول فی کربلاء:

لخالد محمّد خالد المصری.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۶

مطبوع بالقاهرة سنة ۱۳۸۸، و طبعته للمرة الخامسة دار ثابت بالقاهرة سنة ۱۴۰۶.

[أبو]

۱۰- أبو الشهداء:

للأستاذ عبّاس محمود العقّاد المصرى، المتوفّى سنة ۱۳۸۳.

فى حياة سيّد الشّهداء الحسين بن على عليهما السّلام و مقتله.

طبع بمصر عدة مرّات، منها سنة ۱۳۸۷.

ترجم له الزركلى فى الأعلام ۳/ ۲۶۶، و عدّد كتبه و لم يذكر له كتابه هذا!

۱۱- أبو طالب عمّ الرسول:

للمحامى محمّد كامل حسن.

طبع ببيروت، فى سلسلة عظماء الإسلام برقم ۹ من هذه السلسلة بإشراف عادل نويهض، يصدرها المكتب العالمى ببيروت.

۱۲- أبو طالب كافل النبىّ و ناصره:

للأستاذ المصرى أحمد خيرى، و هو أحمد بن خيرى باشا بن يوسف الحسينى الأديب المصرى الحنفى الشاعر الناثر المولود بالقاهرة سنة ۱۳۲۴، و المتوفّى بها سنة ۱۳۸۷.

له الأرجوزة اللطيفة و شرحها المطبوع فى بغداد، و له القول الجلى فى أفضلية على عليه السّلام، و له المدائح الحسينية مطبوع أيضا.

راجع ترجمته فى أعلام الزركلى ۱/ ۱۲۲- ۱۲۳، و فى مقدمة الأرجوزة اللطيفة.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۷

[إتحاف]

۱۳- إتحاف أهل الإسلام بما يتعلّق بالمصطفى و أهل بيته الكرام:

لمحمّد مرتضى الزبيدى الحنفى المتوفّى سنة ۱۲۰۵، مؤلّف كتاب تاج العروس فى شرح القاموس، و الروض المعطار فى نسب السادة آل جعفر الطيّار، و غير ذلك من الكتب الممتعة.

إيضاح المكنون ۱/ ۱۵، هدية العارفين ۲/ ۳۴۷، معجم المؤلّفين ۱۱/ ۲۸۲، الأعلام ۷/ ۷۰، عجائب الآثار للجبرتى ۲/ ۱۰۳.

۱۴- إتحاف أهل الإسلام بما يتعلّق بالمصطفى و أهل بيته الكرام:

لمحمّد بن على الصبّان الحنفى المصرى المتوفّى سنة ۱۲۰۶.

ترجم له الجبرتى فى عجائب الآثار ۲/ ۱۳۷ و نسبه شافعيا، و عدّ من مؤلفاته رسالة فى آل البيت، و لا أدرى هل عنى به كتابه هذا، أو كتابه إسعاف الراغبين، أو هو كتاب ثالث.

و ترجم له الزركلى فى الأعلام ۶/ ۲۹۷ و ذكر له كتابيه: هذا، و إسعاف الراغبين.

قال فى مقدمة كتابه إسعاف الراغبين فى سيرة المصطفى و فضائل أهل بيته الطاهرين- الآتى المطبوع مكرّرا- ما نصه: و قد كنت ألّفت فى سيرة المصطفى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم و فضائل أهل بيته، مختصرا علىّ الشأن، رفيع المكان، سمّيته: إتحاف أهل

الإسلام ...

۱۵- الإتحاف بحبّ الأشراف:

للشيخ جمال الدين أبی محمّد عبد اللّه بن عامر الشبراوی القاهری

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۱۸

الشافعی ولد تقريبا ۱۰۹۲، و ولی مشيخة الأزهر و توفی ۶ ذی الحجة ۱۱۷۲.

ترجم له المرادی فی سلك الدرر ۳/ ۱۰۷، و أثنی عليه، إلی أن قال:

و برع و رأس فی العلم حتی صار شيخ الجامع الأزهر و تقدّم علی أقرانه.

طبع كتابه هذا بمصر سنة ۱۳۱۳ و سنة ۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ بالمطبعة الأدبية، و أعيد طبعه فی إيران بالأوفسيت علی هذه الطبعة سنة ۱۴۰۴.

۱۶- إتحاف السائل بما لفاطمة من الفضائل:

لمحمد بن محمّد بن عبد اللّه الأكراوی القلقشندی الشافعی ۹۵۷- ۱۰۳۵ الشهير بالحجازی و بالواعظ.

أوله: الحمد للّه الذی انقاد كلّ شیء لأمره خاضعا ذليلا ...

حقّقه عبد اللطيف عاشور و طبعه بالقاهرة من منشورات مكتبة القرآن سنة ۱۴۰۷ ۱۹۸۷ ناسبا له إلی محمّد عبد الرءوف المناوی المتوفی سنة ۱۰۳۱.

ترجم له المحبی فی خلاصة الأثر ۴/ ۱۷۴- ۱۷۷ ترجمة مطوّلة، و عدّ تآليفه و ذكر منها كتابه هذا، و ذكره إسماعيل باشا فی: إيضاح المكنون ۱/ ۱۹، هدية العارفين ۲/ ۲۷۴.

نسخة فی المكتبة الأحمدية بجامع الزيتونة بتونس، فهرسها ۱/ ۴۵۵ ضمن مجموعة رقمها ۵۶۸۸ من الورقة ۴۵- ۱۶۴.

نسخة فی دار الكتب بالقاهرة رقم ۲۰۹ تاريخ تيمور، صوّر عليها معهد المخطوطات بالقاهرة، رقم الفيلم ۲۷۳۹۵، و عليها اعتمد محقّقه عاشور فی طبعته.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۱۹

۱۷- إتحاف السعداء بمناقب سيد الشهداء:

لعفيف الدين أبی السيادة عبد اللّه بن إبراهيم بن حسن بن محمّد أمين ابن علی مير غنی المتّقی المكی الطائفی الحنفی الملقب بالمحجوب، المتوفّی سنة ۱۲۰۷.

له ترجمة فی عجائب الآثار للجبرتی ۲/ ۱۴۷، و أورد له نسبه المنتهی إلی الإمام أبی محمّد الحسن العسكری عليه السّلام!! هدية العارفين ۱/ ۴۸۶، جامع كرامات الأولياء ۲/ ۱۲۹، معجم المؤلفين ۶/ ۱۶.

منه نسخة فی مكتبة هدائی رقم ۱۱۸۳ فی مكتبة سليم آغا فی محلة اسكدار من إسلامبول.

۱۸- إتحاف الطالب بنجاة أبی طالب:

لمحمّد بن عبد السّلام جنّون المتوفّی ۱۳۲۸.

ذكره الدكتور المنجّد فی معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله و سلّم: ۵۶، و قال: لخّصه من كتاب أسنی المطالب فی نجاة أبی طالب، للشيخ أحمد دحلان.

مخطوطة فى الرباط، الفهرست الثالث ۲۹۹۸.

[إثبات]

۱۹- إثبات إسلام أبى طالب:

لمولانا محمّد معين بن محمّد أمين بن طالب اللّه الهندى السندى التتوى الحنفى، المتوفّى سنة ۱۱۶۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۰

ترجم له عبد الحىّ فى نزهة الخاطر ۶/ ۳۵۱- ۳۵۵، و قال: أحد العلماء المبرّزين فى الحديث و الكلام و العربية، ولد و نشأ بإقليم السند و قرأ على ...

و له ترجمة مطوّلة مطبوعة بآخر كتابه دراسات اللبيب فى حسن الأسوة بالحبيب فى طبعتها الثانية المطبوعة فى كراچى سنة ۱۹۵۹، كتبها عبد الرشيد النعمانى، و عدّ تآليفه و ذكر منها هذا الكتاب.

۲۰- إثبات إمامة أمير المؤمنين عليه السّلام:

للجاحظ أبى عثمان عمرو بن بحر بن محبوب البصرى المعتزلى توفّى سنة ۲۵۵. ذكره بروكلمن ۳/ ۱۱۴ من الترجمة العربية.

نشر فى مجلة لغة العرب البغدادية، السنة التاسعة، الجزء السابع:

۴۹۷- ۵۰۰ تحت عنوان: من دفائن رسائل الجاحظ، رسالة فى إثبات إمامة أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السّلام للجاحظ.

أوله: هذا كتاب من اعتزل الشك و الظن و الدعوى و الأهواء ...

۲۱- إثبات النفاق لأهل النصب و الشقاق:

للحاكم الحسكانى، أبى القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه الحافظ الحذّاء الحنفى النيسابورى المتوفّى سنة ۴۸۳.

قال فى شواهد التنزيل لقواعد التفضيل ۱/ ۴۲۸- عند الكلام فى قوله تعالى فى سورة النمل: مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْها* ... وَ مَنْ جاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ- و إيراد الأحاديث فى أنّ من أبغض آل محمّد عليهم السّلام أكبّه اللّه على وجهه فى النّار، قال: و فى الباب عن جماعة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱

من الصحابة، و من أحبّ الوقوف عليه فلينظر فى كتاب إثبات النفاق لأهل النصب و الشقاق، الذى جمعته.

[أحاديث]

۲۲- أحاديث فضائل على بن أبى طالب رضى اللّه عنه فى الكتب السّتّة المشهورة:

دراسة مقارنة بين أهل السنّة و الشيعة مع تخريج الأحاديث.

تأليف: نهاد عبد الحليم عبيد، دكتور محمّد الضيفى.

نشرته جامعة أمّ القرى فى مكّة المكرّمة، نشرت عنه مجلة أخبار التراث الإسلامى الكويتية فى عددها الثالث: ۳۵.

۲۳- الأحاديث القاضية بخروج المهدى:

لمحمّد بن إسماعيل الأمير اليمانى.

الاذاعهٔ: ۱۱۴.

۲۴- أحادیث مسندهٔ فی فضائل علیّ (علیه السلام):

للجزری، أبی الخیر شمس الدین محمّد بن محمّد الدمشقی الشافعی المقرئ المتوفّی سنهٔ ۸۳۳.
نسخهٔ فی دار الکتب المصریهٔ رقم ۱۶۱۹.

[إحیاء]

۲۵- إحیاء القلب المیت:

بنشر مناقب أهل البیت.
لأحمد رضا بن متقی علی بن رضا علی خان البریکوی الهندی
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۲
الحنفی، المتوفی بعد سنهٔ ۱۳۰۶.

۲۶- إحیاء المیت بفضائل أهل البیت:

اشارهٔ

لجلال الدین السیوطی، عبد الرحمن بن أبی بکر الشافعی القاهری المتوفّی سنهٔ ۹۱۱، و هو ستّون حدیثا.

مخطوطاته:

نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ فی دمشق کتبها إبراهیم بن سلمان بن محمّد بن عبد العزیز، و فرغ منها فی ۴ شعبان سنهٔ ۱۰۷۶، فی المجموعهٔ رقم ۵۲۹۶/ ۱۱۸- ۱۲۱، فهرست الظاهریهٔ للألبانی: ۳۰۷.
نسخهٔ أخری فیها ضمن المجموعهٔ رقم ۸/ ۱۴۷۱، کتبها عثمان بن محمود بن حامد الکردی سنهٔ ۱۱۸۱ فی ۸ ورقات ۸۴- ۹۱، فهرس مجامیع الظاهریهٔ القسم الأوّل: ۴۰۶.
بروکلمن ۲/ ۱۴۹ و ذیل ۲/ ۱۸۶.
نسخهٔ فی مکتبهٔ البحرین نسخهٔ حدیثهٔ رقم ۵۳ کما فی فهرس مخطوطات البحرین ۱/ ۵۱.
نسخهٔ فی مکتبهٔ صاحب العبقات فی لکهنو بالهند.
نسخهٔ ضمن مجموعهٔ مکتبهٔ المرحوم العلّامهٔ السیّد محمّد صادق بحر العلوم فی النجف الأشرف.
نسخهٔ فی مکتبهٔ الخزانهٔ الملکیهٔ بالرباط رقم ۹۲۷۶، کما فی فهرسها: ۲۲.
نسخهٔ ضمن المجموعهٔ رقم ۱۰۸ مجامیع، فی مکتبهٔ عارف حکمت
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۳
بالمدینهٔ المنوّرهٔ.
نسخهٔ فی دار الکتب المصریهٔ ضمن المجموعهٔ رقم ۷۲ مجامیع، من مخطوطات التیموریهٔ.

نسخة أخری فیها أیضا ضمن المجموعة رقم ۱۶۳، من مجامیع التیموریة ذکرتا فی فهرس المکتبة التیموریة ۲/ ۲۵۳ و ۳۴۸.
ثلاث نسخ منه فی المکتبة الوطنیة فی برلین بألمانیا أرقامها ۱۴۵۱ و ۱۴۵۲ و ۱۴۵۳.
[نسخة فی] جامعة الریاض فیلم رقم ۷.
[نسخة فی] الخزانة العامة بالرباط رقم ۲/ ۹۳۶.
[نسخة فی] المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر بصنعاء رقم ۲ تصوف ذکرت فی فهرسها: ۳۵۳.
[نسخة فی] دار الکتب المصریة رقم ۲۱ مجامیع.
و أخری فیها رقم ۳۷۵ مجامیع.
[نسخة فی] مکتبة جامعة الخرطوم ۳۱۲، التیجانی الماحی.
نسخة فی دار الکتب رقم ۳۸۰۱ مجامیع.
نسخة فی مکتبة کوپرلی فی إسلامبول ضمن المجموعة الثانیة منها، کتبت فی القرن ۱۱ بأول المجموعة رقم ۳۳۶ من ۱- ۵ ب، ذکرت فی فهرسها ۳/ ۵۹۵.
[نسخة فی مکتبة ال] مجلس فی المجموعة ۶۷۱۳.
[نسخة فی مکتبة] رامبور ۹۷۷/ ۱۰۶۱ من القرن الثانی عشر، ذکرت فی فهرسها: ۵۱۸.
[و أخری فیها] ۹۷۶/ ۳۹۲۳.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۴

طبعاته:

طبع فی لاهور و هی الیوم فی الباکستان ضمن مجموعة ثمانی رسائل للمؤلّف علی الحجر و فیه ۵۸ حدیثا سنة ۱۸۹۳.
و طبع مستقلا بجونفور الهند.
و طبع ضمن کتاب: العقیلة الطاهرة السیّدة زینب بنت علی، من ۱۳۱- ۱۴۱، لأحمد فهمی محمّد بمصر.
و طبع ضمن نور الأبصار.
و طبع بهامش کتاب الإتحاف بحب الأشراف فی القاهرة بمصر بالمطبعة الشرقیة سنة ۱۳۱۲ و سنة ۱۳۱۶ و سنة ۱۳۱۷.
و طبع بفاس ضمن مجموعة طبعة حجریة سنة ۱۳۱۶.
تاریخ الأدب العربی لعمر فروخ ج ۳: ۸۹۸ ترجمة السیوطی.
و طبعته مؤسّسة الوفاء فی بیروت سنة ۱۴۰۴.
و طبع بتحقیق مصطفی عبد القادر فی بیروت، من مطبوعات دار الجیل سنة ۱۴۰۷.

ترجمته:

و ترجم بالهند عدّة مرّات إلی اللّغة الأردویة فمنها:
۱- ترجمة السیّد أولاد حسین، طبع فی لکهنو فی مطبعة عماد الإسلام.
۲- ترجمة السیّد نجم الحسن الکراروی المتوفّی سنة ۱۹۸۲، طبع فی لاهور.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۵

۳- ترجمهٔ العلویهٔ أمّ مشتاق پروین بنت السیّد غضنفر علی غضنفر ابن السیّد نجف علی خان.
آثار چالی شیعهٔ: ۷۴ و ۷۵.

[أخبار]

۲۷- أخبار آل أبی طالب:

للقاضی الحافظ أبی بکر الجعابی، محمّد بن عمر بن محمّد بن سالم التمیمی البغدادی ۲۸۴- ۳۵۵ إیضاح المکنون ۱/ ۳۸.
ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۳/ ۲۶ ترجمهٔ مطوّلهٔ، و حکی ثناء الناس علی علمه و حفظه، إلی أن قال: و کان إماما فی المعرفهٔ بعلل الحدیث ... حتی لم یبق فی زمانه من یتقدّمه فیه فی الدنیا.

۲۸- أخبار أبی طالب و ولده:

لأبی الحسن المدائنی، علی بن محمّد بن عبد اللّه البغدادی المتوفّی سنهٔ ۲۲۵.
ترجم له الندیم فی الفهرست، و عدّد کتبه و ذکر له فی: ۱۱۴ هذا الکتاب.

۲۹- الأخبار و الأنباء بشعار ذوی القربی الألباء:

لسالم بن أحمد شیخان بن علی مولی الدویلهٔ الصفی المکی الیمنی الشافعی، المتوفی سنهٔ ۱۰۴۶.
إیضاح المکنون ۱/ ۴۷، خلاصهٔ الأثر ۲/ ۴۰۰، أعلام الزرکلی ۳/ ۷۰.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۶

۳۰- أخبار أهل البیت:

للمدائنی، أبی الحسن علی بن محمّد بن عبد اللّه البغدادی المتوفّی سنهٔ ۲۲۵.
ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۰/ ۴۰۲، و ذکر له هذا الکتاب، و تقدم له: أخبار أبی طالب و ولده.

۳۱- أخبار الحسن بن علی:

للحافظ الطبرانی.
و هو الذی فی المعجم الکبیر ج ۳.
و نشرته فی الحسین و السنّهٔ.
حقّقه محمّد شجاع ضیف اللّه، و طبعته دار الأوراد الکویتیهٔ سنهٔ ۱۴۱۲.

۳۲- أخبار الحسن بن علی (علیهما السلام) و وفاته:

لأبی عبد الرحمن، الهیثم بن عدی بن زید بن سید بن جابر الطائی الکوفی ۱۱۴- ۲۰۷.
ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۱۲، و عدّد کتبه و ذکر منها هذا الکتاب و ترجم له یاقوت فی معجم الأدباء ۷/ ۲۶۱، و قال: أصله من منبج و أمّه من سبی منبج، ولد بالکوفهٔ قبل سنهٔ ۱۳۰، و کان أخباریا علّامهٔ راویهٔ، نقل من أخبار العرب و أشعارها و لغاتها شیئا کثیرا،

روى عن هشام ابن عروة و عبد اللّه بن عياش ... و فى الصفحة ۲۶۵ عدّد كتبه، و ذكر منها هذا الكتاب، و منها: المثالب الكبير، المثالب الصغير، أسماء بغايا قريش

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷

فى الجاهلية و أسماء من لدن، تاريخ العجم و بنى أمية، أخبار زياد بن أبيه، كتاب الخوارج.

و ترجم له الزركلى فى الأعلام ۸/ ۱۰۴، و ذكر كتبه و منها كتابه هذا.

۳۳- أخبار الحسن و الحسين:

لأبى الحارث، أسد بن حمدويه بن معبد الورثينى النسفى المتوفّى غرّة رجب سنة ۳۱۵.

قال السمعانى: كان مكثرا من الحديث، جمّاعا له، سمع الترمذى و إسحاق الدبرى و الكديمى ... و كان مليح الحديث، حسن التصنيف ...

قال: كتبت مائة ألف ورقة ... انتهى ملخّصا.

أنساب السمعانى ۵۸۰ ب فى (الورثينى)، معجم المؤلفين ۲/ ۲۴۰.

۳۴- أخبار الشهيدين الحسن و الحسين:

لابن حجر الهيتمى، أحمد بن محمّد بن على السعدى الأنصارى الشافعى المكّى المتوفّى سنة ۹۷۴.

أوله: قال الهيتمى: أما شهادة الحسن رضى اللّه عنه و كانت ولادته فى نصف شعبان بالمدينة ....

نسخة فى المكتبة الأحمدية بجامع الزيتونة فى تونس، ضمن المجموعة رقم ۵۰۳۱: ۳۵- ۴۲، فهرسها ۱/ ۴۵۵.

۳۵- أخبار صفّين:

لمحمّد بن خالد الهاشمى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۸

ينقل عنه ابن العديم فى بغية الطلب. منها فى ۱۰/ ۴۷۱۶.

۳۶- أخبار على بن الحسين:

للحافظ أبى بكر الجعابى، محمّد بن عمر بن سالم التميمى البغدادى قاضى الموصل المتوفّى ۳۵۵، صاحب أخبار آل أبى طالب، و قد تقدّم.

۳۷- أخبار فاطمة:

لأبى عبد اللّه محمّد بن زكريا بن دينار الغلابى المتوفّى سنة ۲۹۸.

ذكره له النجاشى فى ترجمته [فى فهرسه برقم ۹۳۶]، و ذكر له:

أخبار زيد أيضا.

۳۸- أخبار فاطمة و الحسن و الحسين رضى اللّه عنهم:

لابن أبى الثلج، أبى بكر محمّد بن أحمد بن محمّد بن عبد اللّه بن إسماعيل الكاتب البغدادى المتوفّى حدود سنة ۳۲۵.

ذكره النديم فى الفهرست: ۲۹۲، فى أتباع محمّد بن جرير الطبرى الذين على مذهبه فى الفقه.

هدية العارفين ۲/ ۳۴، إيضاح المكنون ۱/ ۴۴، معجم المؤلفين ۹/ ۹.

۳۹- أخبار الفاطميات:

للمدائنى، أبى الحسن على بن محمد بن عبد اللّه بن أبى سيف المدائنى الأخبارى ۱۳۵- ۲۲۵.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۱۳- ۱۱۶، و عدّ كتبه الكثيرة و ذكر

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۹

له فى: ۱۱۴ هذا الكتاب باسم الفاطميات.

و ذكره إسماعيل پاشا فى إيضاح المكنون ۱/ ۴۴، باسم أخبار الفاطميات، و هو الأوفق و الأشبه بكتبه، فلعل كلمة (أخبار) سقطت من فهرست النديم.

۴۰- أخبار المهدى (عليه السلام):

لأبى سعيد، عباد بن يعقوب الرواجنى العصفرى الأسدى الكوفى المتوفى سنة ۲۵۰.

من رجال البخارى و الترمذى و ابن ماجة، مجمع على صدقه و لم ينقموا عليه سوى ولائه لأهل بيت نبيّه عليه و عليهم الصلاة السلام.

راجع ترجمته فى تاريخ البخارى ۶/ ۴۴، الجرح و التعديل لابن أبى حاتم ۶/ ۸۸، التاريخ الصغير ۲/ ۳۹۲، التقريب ۱/ ۳۹۴، تهذيب التهذيب ۵/ ۱۰۹، الكاشف للذهبى ۲/ ۶۳، خلاصة تهذيب الكمال ۲/ ۳۲، فهرست الطوسى ۱۱۹، النجاشى ۲۰۸، الوافى بالوفيات للصفدى ج ۱۷، معجم المؤلفين ۵/ ۸۵، الأعلام للزركلى ۳/ ۲۵۸، معالم العلماء:

۸۸ رقم ۶۱۲، أنساب السمعانى ۶/ ۱۷۵ - ۱۷۶، اللباب ۲/ ۳۹، سير أعلام النبلاء ۱۱/ ۵۳۶، العبر ۱/ ۴۵۶، شذرات الذهب ۲/ ۱۲۱، معجم رجال الحديث ۹/ ۲۱۰ و ۲۱۸- ۲۲۰.

و ترى المؤلّف قد جمع و دوّن ما بلغه من بشائر النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم بظهور الإمام المهدى عليه السّلام و ما رواه من متون و طرق ممّا تسالم عليه أئمّة هذا الشأن و اتفقوا عليه، كل ذلك قبل أن يولد المهدى عليه السّلام، فقد توفّى عباد ابن يعقوب عام ۲۵۰، و هو قبل مولد القائم المهدى عليه السّلام بخمس سنين.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۰

۴۱- أخبار المهدى (عليه السلام):

لبدر الدين الحسن بن محمّد بن صالح النابلسى الحنبلى المتوفّى سنة ۷۷۲.

ترجم له ابن حجر فى الدرر الكامنة ۲/ ۱۲۱ رقم ۱۵۵۶، و قال:

رأيت بخطّه كتابا جمعه فى أخبار المهدى الذى يخرج فى آخر الزمان، تعب فيه، و كان صهره زوج ابنته صاحبنا فخر الدين عمر البارنبارى يذكر أنّه أسرّ إليه أنّ عليّا أفضل الصحابة.

[الأربعون]

۴۲- الأربعون حديثا فى فضائل أمير المؤمنين و أهل البيت عليهم السلام:

لمير سيد على الهمدانى.

ذكره الدكتور محمّد رياض فى كتابه الخاص عن المؤلّف فى: ۲۰۱، فى عدّ مؤلفاته بالعربية و ذكر له هذه النسخ:

نسخة فى المكتبة الوطنية فى باريس، ذكرت فى فهرس بلوشه ۱/ ۱۵۵.

نسخة فى المتحف البريطانى رقم ۹۹۶، باسم سادات‌نامه.

نسخة فى مكتبة طشقند فى روسيا، مناقب السادات.

۴۳- أربعون حديثا فى فضائل على (عليه السلام):

للنبهانى، يوسف بن إسماعيل.

له ترجمة فى كتاب (علماؤنا): ۱۳۰، تأليف كامل محيى الدين الداعوق ۱۲۶۵- ۱۳۵۸.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۱

ذكره الزركلى ۸/ ۲۱۸.

و يأتى له: الشرف المؤبّد ....

توفّى بالمدينة المنوّرة ۲۳ شهر رمضان سنة ۱۳۵۸.

۴۴- الأربعون حديثا فى المهدى (عليه السلام):

للحافظ أبى نعيم، أحمد بن عبد اللّه الاصبهانى المتوفّى سنة ۴۳۰، و هو أربعون حديثا ممّا روى عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فى المهدى المنتظر.

نسخة منه ضمن مجموعة فى مكتبة العلّامة السيّد محمّد صادق آل بحر العلوم فى النجف الأشرف بخطّه رحمه اللّه.

و نسخة أخرى منه بخط فخر الدين، فرغ منها فى ۱۹ رجب سنة ۸۳۸، محذوفة الأسانيد، فى مكتبة فخر الدين النصيرى فى طهران، أدرجها بكاملها فى المجلد الخامس من كتابه: گنجينه خطوط علما.

نقل عنه الأربلى فى كشف الغمّة ۱/ ۱۵۴، ثم أورده بتمامه فى ۲/ ۴۶۷ من طبعة ايران، محذوفة الاسناد، و فى طبعة أخرى ۳/ ۲۵۷، و فى بحار الأنوار ۵۱/ ۷۸- ۸۵، و فى أعيان الشيعة ۲/ ۵۰، و فى گنجينه خطوط علما/ المجلد الخامس و هو مطبوع ضمن كتاب غاية المرام للسيّد هاشم البحرانى: ۶۹۹- ۷۰۱، حيث أدرجه فيه فى الباب ۱۴۱ فى إمامة الإمام الثانى عشر من طرق العامة، محذوف الأسانيد مقتصرا على المتون.

و طبع أيضا فى نامه دانشوران ۲/ ۷۱۱ بحذف أسانيده من الطبعة الأولى فى ترجمة أبى نعيم الاصبهانى، و فى الطبعة الثانية الحروفية فى ۷/ ۸- ۲۱ عن مخطوطة كانت فى مكتبة ملك‌زاده وزير العلوم، و يظهر أنّها كانت مسندة فحذفوا أسانيدها مخافة التطويل.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۲

و ترجمه السيد عبد الحجة البلاغى الى الفارسية، و طبعه ضمن كتابه الحجة البالغة.

و جعله السيوطى أصلا لكتابه العرف الوردى المطبوع ضمن الحاوى للفتاوى، و زاد عليه ما عثر عليه من سائر المصادر برمز (ل) مجردا عن الأسانيد.

و خرّج الأخ أحمد پاكتچى التبريزى أسانيد نحو النصف منها من ثنايا سائر مصنفات أبى نعيم ممّا روى هذه المتون مسندة، و هو مشغول بتحصيل أسانيد ما بقى منها.

۴۵- الأربعون حديثا فى المهدى (عليه السلام):

لصدر الحفّاظ أبى العلاء، الحسن بن أحمد العطار الهمدانى المقرئ ۴۸۸ إلى ۵۶۹.

ينقل عنه الديلمى فى قواعد عقائد آل محمّد، و المحبّ الطبرى فى ذخائر العقبى: ۱۳۶.

و للمؤلّف ترجمة حسنة فى طبقات القرّاء للجزرى ۱/ ۲۰۴، تذكرة الحفّاظ للذهبى: ۱۳۲۴، ذيل طبقات الحنابلة ۱/ ۳۲۴، معجم رجال الحديث ۴/ ۲۹۱، فهرست الشيخ منتجب الدين برقم ۱۴۲.

۴۶- الأربعون حديثا فى المهدى (عليه السلام):

لسراج الدين المحدّث البغدادى القزوينى من أعلام القرن السادس، هكذا نقل عنه السيّد حيدر الآملى من أعلام القرن الثامن فى جامع الأسرار:

.۴۳۹

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۳

۴۷- الأربعون الزاهرة المنسوبة إلى العترة الطاهرة:

لشمس الدين، محمّد بن محمّد الجزرى، أبى الخير الدمشقى الشافعى المقرئ المتوفّى ۸۳۳، ألّفه سنة ۸۱۸.

و ذكره شهاب الدين أحمد الإيجى الشافعى فى مقدمة كتابه توضيح الدلائل على تصحيح الفضائل، عند عدّه بعض ما ألّفه أعلام العامّة فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، و سمّاه فى الورقة ۱۰: كتاب الأربعين فى فضائل أمير المؤمنين.

نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو، و هى مكتبة العلّامة صاحب العبقات.

نسخة كتبت سنة ۸۴۹، فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، رقم ۴۶۳۸، ذكرت فى فهرسها ۱۲/ ۲۰۶، و العربى ۱/ ۱۵۹.

۴۸- الأربعون المنتقى فى فضائل على المرتضى:

لأبى الخير رضى الدين، أحمد بن إسماعيل بن يوسف القزوينى الطالقانى الحاكمى الشافعى المتوفّى سنة ۵۹۰.

ينقل عنه السيد ابن طاوس فى كتاب اليقين: ۵۰۳ و ۵۰۶.

ترجم له تلميذه الرافعى فى التدوين ترجمة مطوّلة و أطراه كثيرا، و له ترجمة فى طبقات الشافعية للسبكى ۶/ ۷، و التكملة للمنذرى ۱/ ۳۶۷، أنساب السمعانى ۹/ ۱۲، الوافى بالوفيات ۶/ ۲۵۳، طبقات الشافعية للأسنوى ۲/ ۳۲۲، طبقات القرّاء ۱/ ۳۹.

أوله: الحمد للّه ذى الأسماء الحسنى و الصفات العلى ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۴

و ممّن نقل عن هذا الكتاب المحبّ الطبرى فى: الرياض النضرة، و ذخائر العقبى، معبّرا عنه فيهما بقوله: أخرجه أبو الخير الحاكمى، و عدّه فى أول الرياض النضرة: ۱۵ من مصادره.

نسخة منه كتبت سنة ۵۹۹، و قرئت على محمّد ابن المؤلّف و عليها خطّه ضمن مجموعة فى شهيد على پاشا رقم ۵۳۹ فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول.

نسخة منه فى مكتبة كاشف الغطاء فى النجف رقم ۵۱۴.

۴۹- الأربعين فى فضائل أمير المؤمنين:

للخطيب البغدادى أبى بكر، أحمد بن على بن ثابت الشافعى المتوفّى سنة ۴۶۳.

قال شهاب الدين أحمد الإيجى الشافعى- من أعلام القرن التاسع- فى مقدمة كتابه توضيح الدلائل على تصحيح الفضائل الورقة ۷/ أ: و هذه الأئمّة الأجلّة الأشراف، و علماء الملّة و السنّة فى الجوانب و الأطراف، صنّفوا التصانيف فى فضائله- أمير المؤمنين عليه السّلام- ... كإمام أئمّة الحديث ... النسائى ... و الحافظ العلّامة ... أبى بكر أحمد بن ثابت البغدادى الخطيب، الذى بذكره و ثنائه يمضى مجلس العلماء و يطيب، قد صنّف كتابا و سمّاه كتاب الأربعين فى فضائل أمير المؤمنين ...

۵۰- الأربعين فى فضائل أمير المؤمنين عليه السلام:

لأخطب خوارزم، ضياء الدين أبى المؤيّد الموفّق بن أحمد المكّى الخوارزمى ۴۸۴- ۵۶۸.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۵

قال فى كتابه مقتل الحسين- فى نهاية الفصل الرابع بعد إيراد عدّة أحاديث فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام- ۱/ ۵۰: و فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام أكثر من أن يحملها هذا الفصل، فمن أراد الاستقصاء فيه و الإحاطة بها فعليه بمجموعى فى فضائله الموسوم بالأربعين.

و ينقل عنه السيّد ابن طاوس فى كتبه، و ينقل عنه شهاب الدين أحمد الإيجى فى كتابه توضيح الدلائل على تصحيح الفضائل.

فيظهر أنّ فيه أكثر من أربعين حديثا، و رواه الحافظ ابن شهرآشوب المتوفّى سنة ۵۸۸ عن المؤلّف، و عدّه من مصادره فقال فى مقدمة كتابه مناقب آل أبى طالب: و كاتبنى الموفّق بن أحمد المكّى خطيب خوارزم بالأربعين.

۵۱- الأربعين فى فضائل أمير المؤمنين:

للحسن بن على الصفّار.

ذكره المنصور باللّه القاسم بن محمّد بن على فى الاعتصام بحبل اللّه ۱/ ۴۵.

۵۲- الأربعين فى فضائل الزهراء:

لأبى صالح المؤذّن، أحمد بن عبد الملك بن على النيشابورى ۳۸۸- ۴۷۰.

ذكره له ابن شهرآشوب فى معالم العلماء: ۲۵ بهذا الاسم، سير أعلام النبلاء ۱۸/ ۴۱۹.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۶

۵۳- الأربعين فى مناقب أمير المؤمنين

: لجمال الدين، عطاء اللّه بن فضل اللّه الحسينى الشيرازى الدشتكى الهروى المحدّث الواعظ، المتوفّى سنة ۹۲۶، أو ۹۲۸، أو ۹۳۰.

مؤلف كتاب روضة الأحباب فى سيرة النبى و الآل و الأصحاب، المطبوع بالهند مرتين.

نسخة فى مكتبة المجلس النيابى فى طهران، ضمن مجموعة من نسخ القرن ۱۰، ضمن المجموعة ۴۲۱۳ ف ۱۱/ ۲۲۵، و فيها أخرى ضمن المجموعة ۵۲۰۳، سنة ۱۰۸۷ ف ۱۶/ ۳۴.

نسخة فى مكتبة الإمام الرضا عليه السّلام فى مشهد خراسان برقم ۱۵۹۴، كتبت سنة ۹۶۳ كما فى فهرسها ۳/ ۹، و أخرى برقم ۱۵۹۸، فى فهرسها ۳/ ۱۱.

نسخة فی مکتبة الوزیری العامّة فی یزد، و هی فرع مکتبة الإمام الرضا علیه السّلام.

نسخة بأوّل مجموعة بخط أحمد بن شمس الدین البحرانی، کتبها سنة ۱۰۹۳ فی المکتبة المرکزیة فی جامعة طهران برقم ۲۱۱۷، کما فی فهرسها ۸/ ۷۵۶.

و طبع الکتاب فی بیروت، من منشورات مجمع البحوث الإسلامیة، سنة ۱۴۱۳، و طبع معه أسماء أولاد أمیر المؤمنین علیه السّلام له أیضا، و له تحفة الأحباء فی مناقب آل العبا بالفارسیة فی المکتبة الناصریة.

[أرجوزة]

۵۴- أرجوزة فی ألقاب سیّدنا علیّ رضی اللّه عنه

: للشیخ محمّد غوث بن ناصر الدین بن نظام الدین بن عبد اللّه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۷

الشافعی الهندی المدراسی ۱۱۶۶- ۱۲۳۸.

مؤلّف نثر المرجان فی رسم نظم القرآن، المطبوع المتداول.

ولی العدل و القضاء، ثم ولّاه عظیم الدولة الوزارة الجلیلة فی سنة ۱۲۱۶، و لقّبه بشرف الدولة شرف الملک غالب جنک، فاستقلّ بالوزارة إلی سنة ۱۲۲۳، ثم اعتزلها.

ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ۷/ ۴۷۰، و ذکر ما مرّ ملخّصه، ثم عدّد مؤلفاته بالفارسیة و العربیة، و منها هذه الأرجوزة.

ارجوزة فی فضل أهل البیت:

للخضر بن عطاء اللّه الموصلی المتوفّی سنة ۱۰۰۷.

یأتی باسمه: بهجة الجلساء فی تعریف الخمسة أهل الکساء، رقم ۱۴۰ ص ۶۸.

[الإرشاد]

۵۵- الإرشاد فی إثبات نسب الأحفاد:

للحاکم الحسکانی، الحافظ أبی القاسم عبید اللّه بن عبد اللّه بن أحمد بن محمّد بن أحمد بن حسکان القرشی العامری النیسابوری الحنفی، و یعرف أیضا بابن الحذّاء، المتوفّی سنة ۴۸۳.

أحال إلیه فی آخر کلامه علی آیة المباهلة فی کتابه: شواهد التنزیل ۱/ ۱۲۸.

۵۶- إرشاد الهادی إلی نسب آل النبیّ الهادی:

لأبی الحسن علی بن محمّد بن أحمد بن فرحون الیعمری التونسی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۸

المدنی المالکی ۶۹۷- ۷۴۸.

ترجم له ابنه فی الدیباج المذهّب ۲/ ۱۲۴، و ابن حجر فی الدرر الکامنة ۳/ ۱۹۰، و السخاوی فی التحفة اللطیفة ۳/ ۲۵۲- ۲۵۶، و مخلوف فی شجرة النور الزکیة: ۲۰۳.

نسخة فى مكتبة الجامع الأعظم بالجزائر رقم ۳۷.

۵۷– إزالة الرين فى مناقب فاطمة و الحسنين:

مطبوع على الحجر فى إسلامبول.

۵۸– استجلاب ارتقاء الغرف بحبّ أقرباء الرسول ذوى الشرف:

للحافظ السخاوى، شمس الدين أبى الخير محمّد بن عبد الرحمن الشافعى القاهرى نزيل الحرمين، المتوفّى سنة ۹۰۲.

ذكره هو فى كتابه الذى أفرده فى ترجمة نفسه باسم إرشاد الغاوى فى ترجمة السخاوى، و فى الورقة ۷۹ ب سرد مؤلفاته و عدّ منها كتابه هذا «۱».

فهرس الفهارس ۹۹۱.

أوله: الحمد للّه الذى فضّل أهل البيت النبوى الشريف ... و بعد فهذا تصنيف اشتمل على مقدمة و خاتمة، بينهما فصول و فوائد مهمة بالبرهان قائمة.

نسخة مصوّرة بمعهد المخطوطات بجامعة الدول العربية بالقاهرة عن مكتبات الحجاز، عليها خطّ المؤلّف.

---

(۱) نسخة من إرشاد الغاوى فى مكتبة آيا صوفيا رقم ۹۵۰، مكتوبة فى حياة المؤلّف.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۹

نسخة فى مكتبة عاطف أفندى فى إسلامبول تاريخها ۱۷ ذى القعدة سنة ۱۱۴۳، ضمن مجموعة رقمها ۲۷۸۷.

نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو بالهند، كتبها السيّد باقر حسين بخط نسخ جيد، و فرغ منها فى ۲۷ جمادى الثانية سنة ۱۳۱۲ عن نسخة تاريخها ذو القعدة سنة ۹۷۸، و هذه فى ۸۱ ورقة.

۵۹– الاستدلال على حجيّة إجماع أهل البيت عليهم السلام بآية التطهير (بحث فى ...):

نسخة ضمن مجموعة فى صنعاء باليمن.

مجلة المورد البغدادية، المجلد الثالث، العدد الثانى: ۱۹۹.

۶۰– استشهاد الحسين، رأس الحسين (عليه السلام):

لابن تيمية و الطبرى.

تحقيق الدكتور السيّد الجميلى.

طبعته دار الكتاب العربى فى بيروت.

۶۱– استناد نهج البلاغة:

للاستاذ امتياز على العرشى الهندى الرامفورى المعاصر، أمين مكتبة الرضا فى رامپور الهند.

و هو من العلماء الفضلاء الأدباء الباحثين العارفين بعدة لغات: العربية و الفارسية و الانجليزية و اللغات الهندية، و قد ألّف فهرسا لمكتبة الرضا فى رامپور باللغة الانجليزية، و طبع فى ستّ مجلدات، و هو من خيرة ما كتب

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۰

فى دعم نهج البلاغة و تخريج خطبه و رسائله على مصادر موثوقة قديمة على صغر حجمه، يمتاز بحسن تنسيقه و غزارة مادته، و قد ألّفه بالانجليزية ثم عرّبه تلميذ المؤلّف عامر الأنصارى- من الطلاب الهنود- و طبع غير مرة فى الهند و إيران. و ترجمه الدكتور مرتضى الشيرازى إلى الفارسية، و طبع فى طهران.

۶۲- إسعاف الراغبين فى سيرة المصطفى و فضائل آل بيته الطاهرين:

لمحمّد مرتضى الزبيدى مؤلّف تاج العروس، المعروف، و هو محمّد ابن محمّد بن محمّد بن عبد الرزاق أبو الفيض اليمنى الحنفى ۱۱۴۵- ۱۲۰۵.

ترجم له إسماعيل پاشا فى هدية العارفين ۲/ ۳۴۷- ۳۴۹، و عدّد تآليفه الكثيرة و ذكر منها هذا الكتاب، و تقدم له: إتحاف أهل الإسلام بما يتعلق بالمصطفى و أهل بيته الكرام.

و ترجم له الجبرتى فى عجائب الآثار ۱/ ۱۰۴- ۱۱۴ فى عشر صفحات، إلّا أنّه لم يسرد مؤلّفاته كلّها و أخلّ بكثير منها.

۶۳- إسعاف الراغبين فى سيرة المصطفى و فضائل أهل بيته الطاهرين:

لمحمّد بن على الصبّان الشافعى المصرى، المتوفّى سنة ۱۲۰۶، فرغ منه فى ۱۰ شهر رمضان سنة ۱۱۸۵.

ترجم له تلميذه الجبرتى فى عجائب الآثار فى وفيات سنة ۱۲۰۶، ۲/ ۱۳۷ ترجمة مطوّلة و أطراه كثيرا، و عدّد تآليفه، منها: رسالة عظيمة فى آل البيت، و تقدم له برقم ۱۴: إتحاف أهل الإسلام بما يتعلق بالمصطفى و أهل بيته الكرام. و الإسعاف مطبوع بهامش نور الأبصار مكررا فى مصر،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱

منها سنة ۱۳۲۴ بمطبعة التقدم، و طبع وحده بمصر طبع حجر سنة ۱۲۸۱، و بهامش مشارق الأنوار للحمزاوى، و طبع مستقلا بالمطبعة الوهبية بالقاهرة سنة ۱۲۹۰.

نسخة كتبت فى القرن الثانى عشر فى دار الكتب الظاهرية بدمشق رقم ۱۵۲ سيرة، فهرس تاريخ العش: ۲۴- ۲۵.

نسخة كتبت سنة ۱۲۳۸، فى مكتبة الأوقاف فى بغداد رقم ۲۷۶۷، ذكرت فى فهرسها ۱/ ۳۲۳.

نسخة فى مكتبة مسجد الحاج نمر النابلسى فى نابلس رقم ۱۴/ ۲، بخط منصور بن على الباجورى، فرغ منها ۱۲ صفر سنة ۱۲۶۹ كما فى فهرسها لمحمود على عطاء اللّه، من منشورات مجمع اللغة الأردنى: ۲۷.

نسخة كتبت سنة ۱۱۹۸ فى دار الكتب بالقاهرة رقم ۷۱۵/ تاريخ، و اخرى فيها كتبت سنة ۱۱۹۵ رقم ۷۱۴، و أخرى فيها كتبت سنة ۱۲۳۱ رقمها ۲۲۸۵، راجع فهرسها: تاريخ ۱/ ۲۴.

۶۴- أسماء من قتل من الطالبيين:

لأبى الحسن المدائنى، على بن محمّد بن عبد اللّه البغدادى المتوفّى ۲۲۵.

ترجم له: النديم فى الفهرست: ۱۱۴، و عدّ كتبه و ذكر منها هذا الكتاب.

[إسماع]

۶۵- إسماع الصمّ فى إثبات الشرف من قبل الأمّ:

لابن أبی زید المراکشی، و هو أبو عبد اللّه محمّد بن عبد الرحمن

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲

المراکشی القسنطینی المالکی الضریر ۷۳۹- ۸۰۷.

هدیة العارفین ۲/ ۱۵۰، إیضاح المکنون ۱/ ۸۱، و ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۶/ ۱۹۳، و ذکر کتابه هذا و أنّ منه نسخة فی دار الکتب المصریة نقلا عن فهرسها ۵/ ۲۶، و حکی ترجمة المؤلّف عن کتاب الإعلام بمن حلّ مراکش من الأعلام ۴/ ۴۱، الوفیّات لابن قنفذ:

۳۸۱، و هو آخر ترجمة فیه، قال: و توفّی الفقیه الحافظ الأستاذ الجلیل المفتی ...

و ترجم له فی نیل الابتهاج: ۲۸۴، قال: و من تآلیفه إسماع الصّم فی إثبات الشرف من جهة الأم، تألیف حسن فی کراریس أملاه سنة إحدی و ثمانمائة ...

و ترجم له السخاوی فی الضوء اللامع ۸/ ۴۸، قال: و رأیت له عند البدر ... مصنّفا ابتدأه فی ذی القعدة سنة ۸۰۱، سماه: إسماع الصمّ فی إثبات الشرف من قبل الأم ...

أقول: رأیت نسخة منه فی مکتبة المتحف البریطانی ضمن المجموعة رقم ۹۴۹۴ تبدأ من الورقة ۱۳۳، رتّبه علی مقدّمة و ستّة أبواب.

أوله: الحمد للّه الذی جعل سیّدنا محمّدا صلّی اللّه علیه و سلم کلّ الکمال و جملة الجمال.

نسخة فی المکتبة الأحمدیة بتونس رقم ۴۵ ضمن المجموع رقم ۶۵۵۱ من ۱۲۵- ۱۶۲ مذکورة فی فهرسها: ۳۵۹، بروکلمن الذیل ۲/ ۳۴۷.

نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر فی صنعاء، رقم ۱۹۰۲ تاریخها ۹ ذی الحجة سنة ۸۰۲، و لعلّه تاریخ التألیف و بآخرها قصیدة للمؤلّف فی مدح

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۳

النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۳۴.

نسخة کتبت فی عهد المؤلّف و قرئت علیه سنة ۸۰۲، فی المکتبة الظاهریة بأوّل المجموع رقم ۱۴۲۴، من ۱- ۶۰، مکتوبة بخطّ مغربی، ذکرت فی فهرس مجامیع الظاهریة ۱/ ۳۸۱.

نسخة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة بأوّل المجموعة ۸۶۶۴ من ۱ ب- ۳۵/ أ، کتبت سنة ۱۳۳۹ فهرسها ۲۲/ ۲۱۶.

۶۶- إسماع الصمّ فی إثبات الشرف من قبل الأمّ:

لابن مرزوق، و هو شمس الدین أبو عبد اللّه محمّد بن أحمد بن الخطیب العجیسی التلمسانی المعروف بحفید ابن مرزوق و بالحفید.

ترجم له فی نیل الابتهاج ترجمة مطوّلة من: ۲۹۳- ۲۹۹ و بالغ فی إطرائه، و فی ۲۹۸ ذکر کتابه هذا فی تعداد کتبه، و کذا السخاوی فی الضوء اللامع ۷/ ۵۰- ۵۱، کذا ترجم له إسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۲/ ۱۹۱- ۱۹۲، و عدّد کتبه الکثیرة و ذکر له منها هذا الکتاب، و کذا الزرکلی فی الأعلام ۵/ ۳۳۱.

[أسنی]

۶۷- أسنی المطالب فی فضائل علی بن أبی طالب:

لإبراهیم بن عبد اللّه الاکفانی الوصابی.

و هو قسم من کتابه: الاکتفاء فی فضائل الأربعة الخلفاء، سمّی کل قسم منه باسم خاص، و القسم الذی فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام سمّاه:

أسنی المطالب.

أوله: الحمد للّه المجید، الفعّال لما یرید ...

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۴

جاء فی آخره: قال جامعه: اتفق الفراغ من جمعه و ترتیبه ثانی عشر ربیع الأول أحد شهور عام ۹۶۳.

و رتّبه علی ثمانیة کتب، خامسها هذا الکتاب، و سمّی المجموع:

الاکتفاء، و فی: أسنی المطالب، عشرین بابا و ۱۳ فصلا، و سادسها فی فضل عمّار.

إیضاح المکنون ۱/ ۱۱۵.

نسخة فی المکتبة الآصفیة حیدرآباد رقم ۲۵۵ حدیث، تاریخها ۱۲ جمادی الأولی ۹۶۷ و هی بخط المؤلّف، فهرست مکتبة الآصفیة ۱/ ۴۳۹ (۶۱۰؟) و عنها مصورة فی مکتبة آیة اللّه السید المرعشی فی قم.

نسخة فی مکتبة آیة اللّه السید النجفی المرعشی العامة فی قم، رقم ۳۷۰۰.

نسخة أخری فیها، کتبت فی القرن الثالث عشر بالهند، بآخر مجموعة کاملة تضمّ کلّ الأقسام.

نسخة فی مکتبة خدا بخش فی بتنه بالهند، رقم ۲۲۸۸.

نسخة فی بوهار رقم ۲۰۰ فی ضمن الاکتفاء، فرغ الکاتب ۶ رجب سنة ۹۷۶، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۲۳۴.

نسخة فی مکتبة الملک عبد العزیز فی المدینة المنوّرة، ضمن المجموعة رقم ۲۵۸۹ من الورقة ۲۲- ۶۳ من القرن ۱۱.

نسخة فی المکتبة الغربیة فی الجامع الکبیر فی صنعاء، معها نور العین فی مشهد الحسین غیر مؤرخة من ۴۵- ۱۳۵ رقمها ۲۱۶ تاریخ، ذکرت فی فهرسها: ۶۳۶.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵

۶۸- أسنی المطالب فی مناقب علی بن أبی طالب:

لشمس الدین أبی الخیر، محمّد بن محمّد بن محمّد بن علی بن یوسف الجزری الشافعی الدمشقی ۷۵۱- ۸۳۳.

ترجم لنفسه فی کتابه طبقات القرّاء ۲/ ۲۴۷- ۲۵۱، و ترجم له السخاوی فی الضوء اللامع ۹/ ۲۵۵- ۲۶۰، و عدّ مؤلفاته و استوعبها و ذکر منها کتابه هذا، و له ترجمة فی البدر الطالع ۲/ ۲۵۷، و الشقائق النعمانیة:

۲۵، و الانس الجلیل ۲/ ۱۰۹، فهرس الفهارس ۳۰۵.

نسخة فی مکتبة الحرم المکّی فی مکّة المکرّمة رقم ۵۶ تراجم، فی ۶۲ صفحة.

نسخة فی دار الکتب القومیة بالقاهرة، رقم ۴۵۳۳۷/ ۱۶۱۹.

نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر الغربیة فی صنعاء بالیمن، ۹۱ ورقة رقم ۲۲ تراجم، صوّرها معهد المخطوطات فیما صوّر من الیمن عام ۱۹۷۴، کما فی مجلة المعهد ج ۲۲ العدد الأوّل جمادی الأولی سنة ۱۳۹۶.

طبع فی مکّة المکرّمة فی المطبعة الأمیریة فی ۶۲ صفحة سنة ۱۳۲۴، علی نفقة الحاج عمر المیمنی و الشیخ أحمد المکّی.

و طبع فی طهران بتحقیق الاستاذ الشیخ محمّد هادی الأمینی.

و لخّصه العلّامة الشیخ محمّد باقر المحمودی و طبعه فی بیروت سنة ۱۴۰۳ باسم: أسمی المناقب فی تهذیب أسنی المطالب.

۶۹- أسنی المطالب فی نجاة أبی طالب:

لأحمد زينى دحلان المكّى الشافعى الفقيه مفتى الشافعية بمكّة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۶

المكرّمة الخطيب ۱۲۳۲- ۱۳۰۴.

طبع بمصر سنة ۱۳۰۵، و هو مطبوع مكرّرا، و له كتاب: الدرر السنيّة فى الردّ على الوهابية، و كتاب الفتح المبين فى فضائل الخلفاء الراشدين و أهل البيت الطاهرين، و كلّها مطبوعة.

و هو مختصر من خاتمة كتاب السيّد محمّد بن رسول البرزنجى الكردى الشافعى المتوفى سنة ۱۱۰۳ مع إضافات.

و أصل كتاب البرزنجى فى نجاة أبوى النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و خاتمته فى نجاة أبى طالب، الذريعة ۲/ ۵۱۱.

أقول: و يأتى كتاب البرزنجى باسم: بغية الطالب.

و كتاب أسنى المطالب ترجم إلى الأردية: ترجمه محمّد نجم الدين على صاحب المدراسى السنّى، و طبع فى مطبعة محبوبشاهى فى حيدرآباد الدكن سنة ۱۳۱۳ فى ۲۳۵ صفحة باسم: محبوب الرغائب.

و ترجمه [أيضا] السيّد مقبول أحمد بن غضنفر على بن مراد على الدهلوى ۱۲۸۷- ۱۳۴۰، الذريعة ۴/ ۷۸، و طبعت الترجمة فى مطبعة اليوسفى فى دهلى سنة ۱۳۱۳، ذكر فى مطلع انوار: ۶۴۲.

و ترجمه محمّد مقيمى إلى الفارسية، و طبع بطهران سنة ۱۳۷۱.

۷۰- إسناد الطالب فى فضل على بن أبى طالب:

نسخة فى صنعاء باليمن، كما فى مجلة المورد (البغدادية)، المجلّد الثالث العدد الثانى: ۲۸۲، ملحقا بكتاب نور العين فى ذكر الشهيد الحسين لزين الدين عبد الفتّاح بن أبى بكر الشافعى الخلوتى، فلعلّ هذا أيضا من تأليفه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷

۷۱- أشراط الساعة و خروج المهدى:

لعلى بن محمّد الميلى الجمالى المغربى المالكى، نزيل مصر و المتوفّى بها سنة ۱۲۴۸.

هدية العارفين ۱/ ۷۷۳، الأعلام للزركلى ۵/ ۱۷.

[الإشراف]

۷۲- الإشراف على مناقب الأشراف:

لابن سويدة التكريتى، و هو أبو محمّد عبد اللّه بن على بن عبد اللّه الشافعى التكريتى، المتوفّى سنة ۴۸۵.

ذكره الفخر الكنجى فى كفاية الطالب: ۲۹۱، فقال بعد حديث طويل: رواه ابن سويدة التكريتى فى كتاب الإشراف على مناقب الأشراف فى ترجمة على عليه السّلام.

و قال أيضا ص ۳۲۰- بعد قوله صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «كذب من زعم أنّه يحبّنى و يبغض هذا» (عليّا عليه السّلام)- قلت: هذا حديث حسن عال، رواه التكريتى فى مناقب الأشراف.

و للمؤلّف ترجمة فى طبقات الشافعية للأسنوى ۲/ ۵۷، البداية و النهاية ۱۲/ ۳۳۲، لسان الميزان ۳/ ۳۰۹، أعلام الزركلى ۴/ ۱۰۵، التكملة لوفيات النقلة رقم ۳۹، المختصر المحتاج إليه ۲/ ۱۵۲.

۷۳- الإشراف فی فضائل الأشراف:

لإبراهیم السمهودی الشافعی، ابن أخی نور الدین السمهودی مؤلّف وفاء الوفاء و جواهر العقدین، الآتی فی حرف الجیم، رتّبه علی سبعة

أذکار:

أوله: «الحمد للّه الذی فضّل هذه الأمّة علی سائر الأمم الماضیة ...

نسخة فی مکتبة کنل رقم ۱۹۴۵، فی المکتبة العامّة فی مدینة بورسا فی ترکیا.

نسخة کتبت سنة ۱۲۸۱ فی دار الکتب المصریة رقم ۹۷۸۹۶ ح، ذکرت فی فهرسها ۱/ ۵۱، و أخری فیها رقم ۲۴۸۱ تاریخ، فهرست تاریخ ۱/ ۲۸.

نسخة مصوّرة فی مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام، و أخری فی مکتبة دار التبلیغ فی قم.

و الموجود فی مکتبة الوزیری فی یزد رقم ۱۷۹۸۶ المذکور فی فهرسها ۴/ ۱۳۷۵ هو هذا، و قد انتهی منه المؤلّف سنة ۹۷۸، و هو فی ۱۹۶ ورقة، و هذا مرتب علی سبعة أذکار و هو المذکور فی فهرسها العربی:

۳۷.

و نسخة الأصل بخط المؤلّف فی المکتبة الإسلامیة فی یافا فرغ منه ۷ شعبان سنة ۹۶۷ رقمها ۲۴۵ کما فی فهرسها لمحمود علی عطاء اللّه: ۲۷۴ من منشورات مجمع اللغة العربیة الأردنی سنة ۱۴۰۵. و هی فی ۲۰۱ ورقة.

۷۴- إشراق النیّرین فی فضائل الحسنین:

نسخة فی دار الکتب رقم ۱۴۱۴ تاریخ.

۷۵- أصحّ ما ورد فی المهدی و عیسی:

للشیخ محمّد حبیب اللّه الشنقیطی الجکنی (۱۲۹۵- ۱۳۶۳).

سکن فترة فی مکّة، ثم هاجر إلی القاهرة و استقرّ بها، و أصبح استاذ

الجامع الأزهر فی کلیة أصول الدین، و طبع بها کتبه، منها هذا الکتاب، و له حیاة علی بن أبی طالب، مطبوع أیضا یأتی، و له کفایة الطالب فی مناقب علی بن أبی طالب، یأتی، و هو مطبوع أیضا.

فهرس الفهارس، للکتّانی: ۵۵.

أعلام الزرکلی ۶/ ۷۹، معجم المؤلّفین ۹/ ۱۷۶.

۷۶- إظهار السعادة فی أسرار الشهادة:

لعلی کبیر بن علی جعفر بن علی رضا بن فقیر اللّه الحسینی الهندی الإله‌آبادی ۱۲۱۲- ۱۲۸۵.

ترجم له ولیّ اللّه اللکهنوی فی الأغصان الأربعة، و عبد الحیّ اللکهنوی فی نزهة الخواطر ۷/ ۳۴۲، و ذکر له عدّة مؤلفات، منها: هذا الکتاب، و منها: غایة المطالب فی إیمان أبی طالب، و منها: خلاصة المناقب، و منها: تحفة الکبیر فی مناقب الخلفاء و أصحاب آیه

التطهير، و منهـا: هدايـة الأحبـاب فى الكشف عمّـا شـجر بين الأصـحاب، و منها: غايـة البيان فى ذمّ مروان، و منها: الأربعين فى مناقب الخلفاء الراشدين.

[إعلام]

٧٧- إعلام الراغب فى عقب الإمام على بن أبى طالب:

الظاهرية ٣٨٠٢ من الورقة ١۶٨- ١٨٠ تاريخ، مخطوطات الظاهرية ص ٣٠٧.

٧٨- إعلام النصّ المبين فى المفاضلة بين أهل صفّين:

لابن دحية، مجد الدين أبو الخطاب- أبو الفضل- عمر بن الحسن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵٠

ابن على بن محمّد بن فرج الكلبى الأندلسى الظاهرى ۵۴۴- ۶٣٣.

معجم المؤلفين ٧/ ٢٨٠.

كذا فى سير أعلام النبلاء فى ترجمة ابن دحية ٢٢/ ٣٩٠: إعلام النص، و لعلّه: أعلام النصـر كما فى نسخة فى الاسكوريال رقم ١۶٩٣، عنها مصورة عند السيّد عدنان آل طعمه.

٧٩- الإفادة بطرق حديث: النظر إلى علىّ عبادة:

للعلّامة المحدّث الشيخ عبد العزيز بن محمّد بن الصدّيق الغمارى المغربى المعاصر، نزيل طنجة و عالمها، بل محدّث المغرب بأسره. التقيت به فى مؤتمر سـيّد الشـهداء الحسـين بن على عليهما السّلام المنعقـد فى لنـدن من قبل الإدارة المحمّديّة فى شوال عام ١۴٠۴، فأنست به و سررت بلقياه، و أنس بى و أعطانى بعض مؤلّفاته المطبوعة، و منها كتابه هذا.

٨٠- الأفلاذ الزبرجدية فى مدح العترة الأحمدية:

لعبد الحميد الرافعى، و هو عبد الحميد بن عبد الغنى بن أحمد الرافعى الفاروقى الطرابلسى، من طرابلس الشام ١٢٧۵- ١٣۵٠.

شاعر كاتب أديب، نعت ببلبل سورية، جمع شعره فى أربعة دواوين مطبوعة و هذا أحدها. طبع فى طرابلس الشام سنة ١٩٠۶.

أعلام الزركلى ٣/ ٢٨٧.

و كـان أبوه أيضـا من العلماء و الأدباء، توفّى ١۴ ذى الحجة سنة ١٣٠٨، و له مؤلّفات، منها: شـرح على بديعية صـفى الدين الحلّى، له ترجمة فى أعلام الزركلى ۴/ ٣٢، و معجم المؤلفين ذ/ ٢٧٠، و غير ذلك.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵١

٨١- الاقتداء بعلىّ و عبد اللّه بن مسعود

: لأبى محمّد ابن عبدك الفقيه الحنفى.

الجواهر المضيئة ٢/ ٢۶۵.

٨٢- إقرار العين بذكر من نسب إلى الحسن و الحسين

: للسيد محمّد مرتضى الزبيدى- مؤلّف تاج العروس- و هو أبو الفيض محمّد بن محمّد بن محمّد بن عبد الرزاق الحسينى الزبيدى الحنفى البلگرامى، نزيل مصر (۱۱۴۵- ۱۲۰۵).

ذكر فى ترجمته فى نهاية المجلّد الآخر من تاج العروس فى عداد مؤلّفاته التى نقلها عن برنامجه.

و للمؤلّف ترجمة مطوّلة فى نزهة الخواطر ۷/ ۴۸۴، و عجائب الآثار للجبرتى ۲/ ۱۰۳- ۱۱۴، و منية الراغبين فى طبقات النسّابين ۴۸۹، و ذكر له من كتبه فى الأنساب: جذوة الاقتباس فى نسب بنى العبّاس، و الروض المعطار فى نسب السادة آل جعفر الطيّار، و تعليقة على المشجّر الكشّاف، و ترجم له الزركلى فى الأعلام ۷/ ۷۰، و عدّ بعض كتبه و ذكر منها هذين الكتابين، و له كتاب: سبائك الذهب فى شبائك النسب و مشجّر فى أولاد الحسن و الحسين عليهما السّلام، و له: القول النفيس فى نسب مولاى إدريس.

۸۳- ألف كلمة، أو الكلمات الألف من كلام على بن أبى طالب:

لابن أبى الحديد المعتزلى، عزّ الدين أبى حامد عبد الحميد بن هبة اللّه بن محمّد المدائنى المعتزلى الشافعى البغدادى ۵۸۹- ۶۵۶.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲

جمع ألف كلمة من قصار كلم أمير المؤمنين عليه السّلام الحكمية فى الوعظ و التوجيه، و قد أدرجها فى نهاية شرحه على نهج البلاغة و طبعت بكل طبعات الشرح و طبعت مستقلّة فى بيروت سنة ۱۳۲۹ ۱۹۱۱.

و قد ذكر هذا فى عداد مؤلّفاته فى مقدمة شرح نهج البلاغة تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، و فى هدية العارفين ۱/ ۵۰۷، و يأتى له شرح نهج البلاغة، و القصائد السبع العلويات.

و للمؤلّف ترجمة فى كلّ من الوافى بالوفيات للصفدى ۱۸/ ۷۶، و فوات الوفيات ۲/ ۲۵۹، و عيون التواريخ ۲۰/ ۱۲، و السلوك ۱/ ق :۲

۴۰۸، و تلخيص مجمع الآداب ۱/ ۱۹۰، و ذيل مرآة الزمان ۱/ ۶۲.

[الإمام]

۸۴- الإمام جعفر الصادق:

للمستشار عبد الحليم الجندى المصرى المعاصر صاحب المؤلّفات المشهورة، و الرئيس السابق لإدارة قضايا الحكومة بالقاهرة، و رئيس لجنة الفكر الإسلامى بالمجلس الأعلى للشؤون الإسلامية، و عضو مجلس البحوث الإسلامية بالأزهر، و عضو مركز الدراسات الإسلامية فى جامعة القاهرة، و عضو مجمع الفقه الإسلامى بالمؤتمر الإسلامى فى جدّة.

طبعته مطابع الأهرام بالقاهرة سنة ۱۳۹۷ ۱۹۷۷ من منشورات المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية بالقاهرة.

و طبعته دار المعارف بالقاهرة سنة ۱۹۸۶ ۱۴۰۶.

۸۵- الإمام الحسن بن على:

للدكتور عبد القادر أحمد اليوسف من المعاصرين العراقيّين، ولد فى أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۵۳ ۸۵ - الإمام الحسن بن على: ..... ص : ۵۲

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۳

ناصرية العراق عام ۱۹۲۱.

و كتابه هذا طبع فى بغداد، و له كتاب: الإمام على بن موسى الرضا مطبوع فى بغداد أيضا، يأتى.

معجم المؤلّفين العراقيّين ۲/ ۲۹۹.

۸۶- الإمام الحسن الكوثر المهدور:

لسليمان الكتانى.

طبع فى بيروت- دار الكتاب الإسلامى سنة ۱۴۰۹.

۸۷- الإمام الحسين:

للشيخ عبد اللّه العلايلى.

و كان قد أصدر سلسلة فى الإمام الحسين عليه السّلام فى ثلاث حلقات باسم:

سموّ المعنى فى سموّ الذات، و تاريخ الحسين، و أيام الحسين، طبعت فى بيروت سنة ۱۳۵۹، ثم طبعت فى مجموعة واحدة سنة ۱۹۷۲ و سمّيت بهذا الاسم.

۸۸- الإمام الحسين فى حلّة البرفير:

لسليمان الكتانى.

دراسة أدبية تطهيريّة فى سيرة الإمام الحسين عليه السّلام.

طبع فى بيروت- دار الكتاب الإسلامى سنة ۱۴۱۰.

۸۹- الإمام الصادق: حياته و عصره و آراؤه و فقهه:

للاستاذ محمّد أبو زهرة المصرى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۴

مطبوع بمصر، وليته لم يكتب، فإنّه أبان عن سوء نيّة، و خبث طويّة، و ما يفسده أكثر ممّا يصلحه، و إثمه أكبر من نفعه، و قد ردّ عليه غير واحد.

۹۰- الامام الصادق ملهم الكيمياء:

للأستاذ محمّد يحيى الهاشمى الحلبى.

طبع ببغداد فى سلسلة حديث الشهر.

۹۱- الإمام على بن أبى طالب:

لعبد الفتّاح عبد المقصود، المصرى.

طبع بالقاهرة، لجنة التأليف سنة ۱۹۴۶، مطبوع غير مرة، ۹ أجزاء فى أربعة مجلّدات، و ترجمته إلى الفارسية طبعت فى طهران فى ثمانية مجلّدات، ترجمه السيّد محمّد مهدى الجعفرى.

۹۲- الإمام علی بن أبی طالب:

لمحمّد رضا المصری.

طبع بمصر سنة ۱۳۵۸ ه- ۱۹۳۹ میلادیة، و طبع أخیرا طبعة جیّدة ببیروت، طبعته دار الکتب، و أعید طبعه فی بیروت سنة ۱۹۸۹، طبعته دار الکتب العلمیة.

۹۳- الإمام علی بن أبی طالب:

للأستاذ توفیق أبو علم المصری.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵

طبع بالقاهرة سنة ۱۹۷۳، من مطبوعات دار المعارف فی ۲۹۲ صفحة، کما فی قائمة مطبوعاتها: ۱۸۰.

۹۴- الإمام علی الرضا:

لمحمّد رضا.

طبعته دار الکتب العلمیة فی بیروت.

۹۵- الإمام علی الرضا و ولایة العهد:

لإسحاق شاکر العش.

طبع فی بیروت، دار الکتب اللبنانی.

۹۶- الإمام علی بن موسی الرضا ولیّ عهد المأمون:

لعبد القادر أحمد الیوسف، من أهل ناصریة العراق، ولد بها سنة ۱۹۲۱.

و کتابه هذا طبع فی بغداد سنة ۱۹۴۷، تقدّم له کتاب: الإمام الحسن ابن علی المطبوع فی بغداد أیضا.

معجم المؤلّفین العراقیین ۲/ ۲۹۹.

۹۷- الإمام علیّ نبراس و متراس:

للأستاذ الکاتب سلیمان الکتّانی.

حاز الجائزة الأولی فی المباراة، و طبع فی مطبعة النعمان فی النجف سنة ۱۳۸۶ ۱۹۶۷ فی ۲۳۵ صفحة مع تقدیم جعفر الخلیلی و تقریظ العلم الحجّة الشیخ مرتضی آل یاسین رحمه اللّه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۶

۹۸- الإمام علیّ رجل الإسلام المخلّد:

لعبد المجید لطفی.

مطبعة النعمان فی النجف الأشرف، سنة ۱۳۸۶.

۹۹– الإمام علی أسد الإسلام و قدّیسه:

لروکس بن زائد العزیزی.

۲۲۸ صفحة.

۱۰۰– الإمام القائد:

لبسّام العلی.

کتاب خاص عن أمیر المؤمنین علیه السّلام، صدر عن دار النفائس فی بیروت سنة ۱۹۸۸.

[إمامة]

۱۰۱– إمامة أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب:

للجاحظ.

قال ابن بطریق المتوفّی سنة ۶۰۰ فی کتاب العمدة: ۱۰۴ (الطبعة الثالثة) فی کلام له: و إلیه ذهب عمرو بن بحر الجاحظ فی کتابه (إمامة أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السّلام) الذی صنّفه للمأمون.

۱۰۲– إمامة الحسن و الحسین علیهما السّلام (کتاب فی ...):

لأبی إسحاق إبراهیم بن عیّاش البصری المعتزلی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۷

ذکره ابن المرتضی فی طبقات المعتزلة: ۱۰۷.

۱۰۳– الانتصار لآل النبیّ المختار و الردّ علی بحث الشیخ القصّار:

لأبی المکارم الکتّانی، عبد الکبیر بن محمّد بن عبد الکبیر الحسنی الإدریسی الکتّانی الفاسی (۱۲۶۸– ۱۳۳۳)، و هو والد عبد الحیّ الکتّانی، و له من الکتب أیضا: المشرب النفیس فی ترجمة مولانا إدریس بن إدریس.

معجم المؤلّفین ۵/ ۳۱۲، فهرس الفهارس و الاثبات ۲/ ۱۳۹– ۱۴۳، أعلام الزرکلی ۴/ ۵۰.

۱۰۴– الأنجم الزاهرة فی الذریة الطاهرة:

لأبی عبد اللّه محمّد التهامی بن أحمد بن محمّد بن أحمد بن علی بن رحمون الحسنی العلمی.

أوله: الحمد للّه المبدئ المعید المنشئ المبید الفعّال لما یرید.

نسخة فی خزانة الرباط، ضمن المجموع رقم (۱۴۸۴) من ۱۹۰– ۲۱۸، ذکرت فی فهرسها ۲/ ق ۲: ۱۵۵.

[أنساب]

۱۰۵– أنساب آل البیت و الأئمّة:

لأبى الربيع سليمان بن محمّد بن عبد اللّه بن محمّد الشفشاونى الشهير بالحوّات المتوفّى سنة ۱۲۴۱.

نسخة الأصل بخط المؤلف فرغ منها سنة ۱۲۰۶ بخط مغربى فى ۱۰۱ ورقة فى الرباط رقم ۶۵۴ ك، و عنها مصوّرة برقم ۷۵ فى مركز الخدمات و الأبحاث الثقافية فى بيروت، ذكر فى فهرس مصوّراته: ۲۷.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۸

۱۰۶- أنساب بنى عبد المطلّب:

للحسن بن سعيد السكونى، النسّابة الأخبارى.

ذكره النديم فى الفهرست: ۱۲۰، منية الراغبين: ۱۴۰ و فيه: السكرى.

۱۰۷- أنساب الطالبيّين و العلويّين القادمين إلى المغرب:

للحكم بن عبد الرحمن بن محمّد بن عبد الرحمن، المستنصر الأموى صاحب الأندلس، المتوفّى سنة ۳۶۶.

هدية العارفين ۱/ ۳۳۳، معجم المؤلّفين ۴/ ۷۰، إيضاح المكنون ۱/ ۱۳۲، منية الراغبين فى طبقات النسّابين ۲۰۴.

۱۰۸- أنّ عليا أول من أسلم و سبق إسلامه عليه السّلام (كتاب فى ...):

للحاكم الحسكانى، أبى القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه الحافظ الحذّاء، الحنفى النيشابورى، من أعلام القرن الخامس، و المتوفّى بعد سنة ۴۷۰.

ذكره فى كتابه شواهد التنزيل ۱/ ۹۱، عند الكلام على قوله تعالى:

وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ أَصْحابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيها خالِدُونَ؛ فأورد بعض الروايات فى أنّ أمير المؤمنين عليه السّلام أول من أسلم، و قال فى آخرها: رواه جماعة عن عكرمة، و جماعة عن ابن عبّاس، و فى الباب عن جماعة من الصحابة، و أسانيده مذكورة فى كتاب مفرد لهذه المسألة.

و فى ۲/ ۸۲۸ أيضا عند الكلام على قوله تعالى: الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۹

آمَنُوا ... من سورة غافر: ۷، روى أيضا جملة روايات فى سبق إسلامه عليه السّلام، ثم قال: قد استوفيت الباب فى سبق إسلامه.

۱۰۹- أنوار اليقين فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام:

للمنصور، الحسن بن بدر الدين محمّد بن أحمد بن يحيى العلوى اليمنى، المتوفّى سنة ۶۷۰.

و هو شرح أرجوزته الطويلة فى مناقبه عليه السّلام، و فيه فوائد جمّة، فى مجلّد ضخم.

مصادر التراث اليمنى فى المتحف البريطانى: صفحة ۵۱.

إيضاح المكنون ۱/ ۱۴۷، أئمة اليمن ۱/ ۱۷۷.

نسخة كتبت سنة ۱۰۶۳، فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۲ سيرة، و أخرى فيها كتبت سنة ۱۰۸۵، رقم ۱ سيرة؛ ذكرتا فى فهرسها: ۱۱۲.

[أهل البيت]

۱۱۰– أهل البيت:

لعبد العزيز سيّد الأهل، المصرى.

مطبوع بمصر.

۱۱۱– أهل البيت:

للأستاذ توفيق أبو علم، المصرى.

مطبوع بمصر.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۰

۱۱۲– أهل البيت:

سلسلة؛ لفائد العمروسى.

صدر منها ستّ حلقات فى بيروت.

۱۱۳– أهل البيت:

لمحمود شرقاوى.

طبع فى صيدا من منشورات المكتبة العصريّة.

۱۱۴– أهل البيت فى مصر:

للشيخ عبد الحفيظ فرغلى، من علماء الأزهر المعاصرين.

طبع فى مطبعة الأنوار المحمّدية بالقاهرة سنة ۱۹۸۶ فى ۱۴۳ صفحة.

۱۱۵– أهل بيت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، دراسة حديثة:

لمحمّد على أسبر.

طبع فى بيروت– الدار الإسلامية.

۱۱۶– أهل البيت: أهل بيت النبيّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم:

لعبد الحميد جودة السحّار، الكاتب المصرى، المتوفّى سنة ۱۳۹۳.

له ترجمة فى الأعلام للزركلى ۳/ ۲۸۵، و كتابه هذا مطبوع بمصر سنة ۱۹۶۸ و بعدها.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۱

۱۱۷– الأهلّة و الأقمار من نسل النبيّ المختار:

لعكاشة محمود الوفائی.

ذكره الدكتور صلاح الدين المنجّد فی: معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله و سلّم و ذكر أنّه مطبوع سنة ۱۹۵۳.

۱۱۸- أولاد الرسول:

لمحمّد حمزة السعداوی.

نشرته مكتبة القرآن للطبع و النشر فی مصر.

[الأئمّة]

۱۱۹- الأئمّة الاثنا عشر:

لابن طولون الدمشقی، يأتی باسم: الشذرات الذهبيّة.

نسخة فی المكتبة القادرية فی بغداد رقم ۱۱۶.

نسخة فی مكتبة الأحمدية فی جامع الزيتونة بتونس، رقم ۵۰۲۱، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالقاهرة.

حقّقه و نشره الدكتور صلاح الدين المنجّد، طبعه ببيروت سنة ۱۹۵۸.

و أعيد طبعه بالأوفسيت فی إيران.

۱۲۰- أئمّة الهدی من آل بيت المصطفی:

لمحمّد بن عبد الغفار بن السيّد محمّد ولی اللّه بن محمّد جميل الهاشمی الحسينی الأفغانی، ينتهی نسبه إلی محمّد الديباج بن الإمام الصادق عليه السّلام، ولد فی قندهار سنة ۱۳۲۵، و رحل عام ۱۳۵۱ إلی الهند

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۲

و العراق و الشام و فلسطين، و دخل مصر سنة ۱۳۵۵، و دخل الأزهر و حصل علی الشهادة فی شوال سنة ۱۳۵۶، و علی الشهادة العالية سنة ۱۳۶۲.

و الكتاب مطبوع بالقاهرة سنة ۱۳۶۵ ۱۹۴۶ و بأوّله ترجمة المؤلّف و نسبه، نقلناه منه ملخّصا.

أوّله: الحمد للّه الذی جلّ و علا و أرسل الرّسل للهدی ...

۱۲۱- أيام الحسين:

للشيخ عبد اللّه العلايلی اللبنانی.

و هو الحلقة الثالثة من سلسلته القيّمة فی الحسين عليه السّلام، و تأتی الثانية باسم: تاريخ الحسين، و الثالثة سمّاها: سموّ المعنی فی سموّ الذات، طبعت فی بيروت سنة ۱۳۵۹، و طبعت الثلاثة مجموعة سنة ۱۹۷۲ فی بيروت.

و كتب فاتر الترحينی اللبنانی عن العلايلی كتابا مفردا باسم: الشيخ عبد اللّه العلايلی، و التجديد فی الفكر المعاصر، صدر عن دار عويدات فی بيروت.

۱۲۲- إيقاظ الوسنان:

فی أنّ الخلفاء الثلاثة و العبّاس و أولاده لیسوا أکفّاء لآل رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم:
علیّ و أولاده.
تألیف: محمّد معین بن محمّد أمین السندی التتوی الحنفی، المتوفّی سنة ۱۱۶۱.
ذکر فی ترجمته المطوّلة المطبوعة بآخر کتابه دراسات اللبیب فی الأسوة الحسنة بالحبیب المطبوع فی کراچی سنة ۱۹۵۹.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۳

حرف الباء

۱۲۳- الباقیات الصالحات:

لعبد الباقی العمری الفاروقی الموصلی ۱۲۰۴- ۱۲۷۹، شاعر بغداد المشهور فی القرن الثالث عشر.
نسخة فی مکتبة المتحف العراقی ببغداد رقم ۹۵۵۶ فی ۹۸ صفحة، کتبت سنة ۱۲۷۰ فی حیاة الناظم و علیها تقاریظ جماعة من أدباء عصره.
مخطوطات الأدب فی المتحف العراقی: ۲۷۱.
طبع دیوانه باسم: التریاق الفاروقی، و الباقیات الصالحات هو مجموعة قصائده فی مدح أهل البیت علیهم السّلام أدرجها فی الدیوان.
طبع الدیوان فی مصر ۱۳۰۴، و فی النجف سنة ۱۳۸۴ و تبدأ من:
۸۹، و طبعت التقاریظ نظما و نثرا فی نهایتها.
کما و طبعت مستقلّة فی النجف الأشرف، فی المطبعة الحیدریة سنة ۱۳۴۷.
و طبعت أیضا فی قم، من منشورات الشریف الرضی سنة ۱۴۱۲.

۱۲۴- البتول فاطمة الزهراء:

للأستاذ الکاتب عبد الفتّاح عبد المقصود المصری.
طبعته مکتبة المنهل الکویتیة فی بیروت سنة ۱۹۸۲.

[بحر]

۱۲۵- بحر الأنساب:

للفخر الرازی، محمّد بن عمر بن الحسین القرشی التمیمی البکری
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۴
الطبرستانی الشافعی الأشعری، المشتهر بابن خطیب الریّ و الفخر الرازی، المتوفّی سنة ۶۰۶.
و یأتی له: شرح نهج البلاغة.
هدیة العارفین ۲/ ۱۰۷.

۱۲۶- بحر الأنساب أو الثبت المصان بذکر سلالة سیّد ولد عدنان:

لمؤیّد الدین أبی النظام، عبد اللّه بن عمر بن محمّد بن طاهر الحسینی الواسطی، نقیب السادة بها، المتوفّی سنة ۷۸۷.

هدیة العارفین ۱/ ۶۵۰ عن روضة الناظرین.

۱۲۷- بحر المناقب:

لشرف الدین محمود بن محمّد الطالبی القرشی الشافعی الدرگزینی المتوفّی سنة ۷۴۳.

طبقات الشافعیة للأسنوی ۱/ ۵۵۵.

۱۲۸- بذل الحبا فی فضل آل العبا:

لأبی الفضائل، أحمد بن محمّد بن المظفّر بن المختار الرازی الحنفی، المتوفّی بعد ۶۳۱.

له ترجمة فی طبقات المفسّرین للداودی ۱/ ۸۶، و ذکر هو کتابه هذا فی عداد مصنّفاته فی إجازته لتلمیذه کمال الدین جمشید بن یهوذا، و الإجازة مطبوعة بآخر کتابه: حجج القرآن، المطبوع فی مصر، مکتبة محمود صبیح، و تاریخ الإجازة ذو القعدة سنة ۶۳۱، فتکون وفاته بعد هذا

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵

التاریخ، و الإجازة صدرت منه فی المدرسة المظفّریة بآقسرا «۱»، و فی آخرها:

و صلّی اللّه علی محمّد و آله أجمعین، و کنیته أبو الفضائل، أخذناها من أول کتابه: حجج القرآن.

إیضاح المکنون ۱/ ۱۷۴، معجم المؤلفین ۲/ ۱۵۸.

ترجم له ابن العدیم فی بغیة الطلب ۳/ ۱۱۴۹، و قال: أحمد بن المظفّر بن المختار أبو العبّاس الرازی القاضی فقیه، أدیب، شاعر، حنفی المذهب، تولّی القضاء ببعض بلاد الروم، و ذکره لی رفیقنا أبو الفتح نصر اللّه بن أبی العزّ الشیبانی و قال: إنّه اجتاز بحلب فی طریقه من دمشق إلی بلد الروم.

انشدنا أبو الفتح بن الصفار، قال أنشدنا الإمام بدر الدین أبو العبّاس أحمد بن المظفّر بن المختار الرازی لنفسه، و کان حنفی المذهب، تولّی القضاء ببعض بلاد الروم، و شرح المقامات، و أخذ علی شرّاحها- مثل البندهی- مآخذ:

تفقد السادات خدامهم* مکرمة لا تنقص السؤددا هذا سلیمان علی ملکه* قد قال مالی لا أری الهدهدا أقول: فهذا إمّا مؤلّفنا نسب إلی جدّه أو هو عمّ مؤلفنا، و علی الأکثر المقصود به مؤلّفنا هذا، نسب هنا إلی جدّه، و أبو الفتح نصر اللّه هذا هو ابن الأثیر الجزری صاحب: المثل السائر توفّی سنة ۶۳۷، فهو معاصر مؤلّفنا تماما.

[برهان]

۱۲۹- البرهان فی علامات مهدیّ آخر الزمان:

لعلی بن حسام الدین المتّقی الهندی، مؤلّف: کنز العمال و غیره

---

(۱) یظهر أنّه کان قاضیا بآقسرا، و بنی مدرسة باسمه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶

(۸۸۵- ۹۷۵).

له ترجمة مطولة فی نزهة الخواطر ۴/ ۲۳۴.

نسخهٔ فی مکتبهٔ بایزید فی إسلامبول، رقم ۸۲۹.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الوزیری فی یزد، رقم ۲۶۱۵ تسلسل عام ۱۷۴۵۷، کما فی فهرسها ۴/ ۱۳۶۴.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الحرم المکّی، بخطّ أحمد بن الحسن الرشیدی، فرغ منها ۲۱ ربیع الأوّل ۱۲۷۲، رقم ۳۷۸ حدیث.

نسخهٔ فی المکتبهٔ الناصریهٔ فی لکهنو بالهند.

نسخهٔ فی مکتبهٔ المسجد الأعظم فی قم، رقم عام ۳۰۶۵، کتبت سنهٔ ۹۷۹.

نسخهٔ فی مکتبهٔ مکّهٔ المکرّمهٔ، رقم ۴۰ توحید، و رقمه العام ۶۹۳.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الحرم النبوی بالمسجد الشریف بالمدینهٔ المنوّرهٔ.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الحرم المکّی فی مکّهٔ المکرّمهٔ، رقم ۳۵ دهلوی.

نسخهٔ فی مکتبهٔ جامعهٔ أمّ القری فی مکّهٔ المکرّمهٔ، رقم ۱۳۰ فی ۵۲ ورقهٔ، کما فی فهرسها ۱/ ۸۴.

و أخری فیها رقم ۱۰۱۹/ ۱، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۱۷۴.

نسخهٔ فی مکتب الهندی فی لندن ضمن المجموعهٔ رقم ۸۵-.

نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ فی دمشق، رقم ۹۰۰۷ فی ۶۳ ورقهٔ، کتبت باسم: محمّد پاشا العثمانی، والی سوریا، فی أواسط ربیع الآخر سنهٔ ۱۲۵۵، ذکرها الأستاذ ریاض المالح فی فهرس الظاهریهٔ، فهرس التصوّف ۱/ ۱۸۱- ۱۸۲، و ذکر أنّ منه نسخهٔ فی المکتبهٔ المتوکلیّهٔ بالیمن برقم ۶۵.

نسخهٔ فی مکتبهٔ سالار جنگ، مذکورهٔ فی فهرسها العربی ۱/ ۱۵۱.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۷

نسخهٔ فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی برلین عاصمهٔ ألمانیا رقم ۱۰۳۴۷، فی فهرس آلورث.

نسخهٔ کتبها یحیی بن محمد الحنبلی، فی مکتبهٔ الجامع الکبیر بصنعاء الیمن فی ۸۳ ورقهٔ برقم ۷۵۷ کما فی فهرسها ۲/ ۵۵۷.

نسخهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامهٔ فی قم، رقم ۵۲۳۴، کتبها عبد الرحمن بن شمس الدین فی مدرسهٔ محمد رحمن فی شاه جهان ابان فی دهلی، و فرغ منه ۴ محرم سنهٔ ۱۲۵۶ ذکرت فی فهرسها ۱۴/ ۳۱.

نسخهٔ فی مکتبهٔ أمیر علی مهنّا فی بیروت، کتبت سنهٔ ۱۰۵۵، کما فی مجلهٔ أخبار التراث الإسلامی العدد ۲۱ ص ۲۰.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الملک عبد العزیز فی المدینهٔ المنوّرهٔ رقم ۲۶۴۱، کتبت سنهٔ ۱۱۱۶.

و طبع الکتاب فی طهران سنهٔ ۱۳۹۸ علی نسخهٔ الحرم المکّی، مع تعلیقات الغفاری، و طبع فی مقدمته (بحث حول المهدی) للسید محمّد باقر الصدر رحمه اللّه.

و حقّقه و شرحه جاسم محمّد بن مهلهل الیاسین السعودی المعاصر، و صدر فی جزءین عن مکتبهٔ ذات السلاسل فی السعودیهٔ، سنهٔ ۱۴۰۸.

و ترجمه ملخّصا إلی الترکیهٔ مشرف گزجو، و طبع الترجمهٔ فی إسلامبول فی ۹۵ صفحهٔ سنهٔ ۱۹۸۶ باسم: آخر زمان مهدی سنین علامت لری.

و للمتقی الهندی رسالهٔ فارسیهٔ فی المهدی، توجد فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی ضمن المجموعهٔ ۵۲۴ ذکرت فی فهرسها ۲/ ۱۲۹، و هی ستّون حدیثا رتّبها علی أربعهٔ فصول: الأول: فی وصفه و نسبه، الثانی:

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۸

کراماته، الثالث: فی علاماته قبل الظهور، الرابع: فیما یقع بعد ظهوره علیه السّلام.

أوله: الحمد للّه رب العالمین ...

۱۳۰- البرهان فى علامة مهدىّ آخر الزمان:

للسيوطى.

هدية العارفين ۱/ ۵۳۶.

دليل مخطوطات السيوطى و أماكن وجودها: ۲۲۱.

۱۳۱- بطلة كربلاء:

للدكتورة عائشة بنت عبد الرحمن، بنت الشاطئ المصرية.

طبع أكثر من مرّة.

[بغية]

۱۳۲- بغية الطالب فى نسب آل أبى طالب:

للقاسم بن أحمد الواسطى الرفاعى الشافعى، المتوفّى سنة ۶۸۱.

هدية العارفين ۱/ ۸۲۹، معجم المؤلّفين ۸/ ۹۵، منية الراغبين فى طبقات النسّابين: ۳۵۱.

۱۳۳- بغية الطالب لإيمان أبى طالب:

لمحمّد بن عبد الرسول البرزنجى الشافعى الشهرزورى المدنى (۱۰۴۰- ۱۱۰۳).

طبع له: الإشاعة فى أشراط الساعة، و فيه كثير من الأحاديث الواردة فى المهدى عليه السّلام و علامات ظهوره.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۹

و كتابه هذا لخّصه السيّد أحمد زينى دحلان، باسم: أسنى المطالب فى نجاة أبى طالب، و طبع غير مرّة، و قد تقدّم.

معجم المؤلّفين ۱۰/ ۱۶۵ و ۹/ ۳۰۸ عن بروكلمن الذيل ۲/ ۳۸۹، سلك الدرر ۴/ ۶۵، هدية العارفين ۲/ ۳۰۲، تاريخ السليمانية، لمحمّد أمين زكى: ۲۷۷، الأعلام للزركلى ۶/ ۲۰۳، مشاهير الكرد ۲/ ۱۲۸.

۱۳۴- بغية الطالب لإيمان أبى طالب و حسن خاتمته:

للسيوطى.

ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۲/ ۵۱۱ قوله قال: و نسخته توجد فى مكتبة قوله بمصر، ضمن المجموعة رقم ۱۶، و هى بخط السيّد محمود، فرغ من الكتابة سنة ۱۱۰۵.

و حكاه عنه شيخنا العلّامة الأمينى رحمه اللّه فى الغدير فى هامش الصفحة ۳۸۳ من الجزء السابع.

۱۳۵- بغية الطالب لمعرفة أولاد على بن أبى طالب:

لمحمّد بن الطاهر بن حسين الأهدل اليمنى (۱۰۰۲- ۱۰۸۳).

ترجم له إسماعيل پاشا فى هدية العارفين ۲/ ۲۹۴- ۲۹۵، و ذكر له هذا الكتاب، و كتابه الآخر باسم: تحفة الدهر فى نسب الأشراف بنى بحر و نسب من خفق نسبه و سيرته من أهل العصر.

و للمؤلّف ترجمة حسنة مع نسبه المنتهی إلی الإمام الجواد علیه السّلام! فی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۰

خلاصة الأثر ۳/ ۴۷۸، و راجع إیضاح المکنون ۱/ ۱۸۸ «۱».

و ترجم له العلّامة النسّابة السیّد عبد الرزاق کمّونة النجفی رحمه اللّه فی کتابه: منیة الراغبین فی طبقات النسّابین: ۴۵۳- ۴۵۴، و سرد الصحیح من نسبه المنتهی الی الإمام الهادی علیه السّلام.

نسخة ضمن مجموعة من خزانة آل حمید الدین، الأسرة التی کانت تحکم الیمن، و هی الیوم فی مصلحة الآثار الیمنیة فی صنعاء، مجلّة المورد (البغدادیة) المجلّد، الثانی، العدد الثالث: ۲۲۱.

نسخة فی مکتبة الآثار فی بغداد، المورد، المجلد الثانی، العدد الثالث: ۲۱۸.

نسخة منه فی مکتبة جامعة کمبردج ... ذکرها براون فی فهرسها المطبوع: ۱۳۵.

نسخة فی مکتبة جامعة برنستون رقم ۴۵۹۰، ذکرها ماخ فی فهرسه لها ص ۳۶۴ ناسبا لها إلی الطاهر والد المؤلّف. المتوفّی سنة ۹۹۸. [کذا].

۱۳۶- بغیة الطالب و سؤله فی تفسیر آیة إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ:

لأحمد بن أبی الرجال صاحب مطلع البدور، ذکر فی فهرس مصنفاته، و فی ترجمته فی مقدّمة مطلع البدور.

۱۳۷- بلاغة الإمام علی:

للأستاذ أحمد محمّد الحوفی المصری.

---

(۱) ذکر فیه باسم: بغیة الطالب فی ذکر أولاد علی بن ابی طالب.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۱

استاذ بکلیّة دار العلوم فی جامعة القاهرة، و عضو مجمع اللغة العربیة المصری، طبع فی القاهرة سنة ۱۹۷۷.

۱۳۸- بلوغ المآرب فی نجاة آبائه علیهم الصلاة و السّلام و عمه أبی طالب:

لسلیمان الأزهری اللاذقی.

منه مخطوطة فی المکتبة التیموریّة فی دار الکتب بالقاهرة، حدیث ۳۳۳.

ذکره الدکتور صلاح الدین المنجّد فی معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: ۵۱.

[بهجة]

۱۳۹- بهجة الجلساء فی تعریف الخمسة أهل الکساء:

أرجوزة بلیغة للخضر بن عطاء اللّه بن محمّد الموصلی نزیل مکّة المتوفّی سنة ۱۰۰۷.

من فضلاء الموصل، هاجر إلی مکة و اتّصل بأمیرها حسن بن أبی نما، و نظم هذه الارجوزة فأجازه بألف دینار.

خلاصة الأثر ۲/ ۱۳۱، سمط النجوم العوالی ۴/ ۳۵۸، أعلام الزرکلی ۲/ ۳۰۷.

له ترجمهٔ فی البدر الطالع ۱/ ۲۴۲، و ذکر له هذا الکتاب فی هامشه.

مخطوطهٔ منه فی مکتبهٔ العلّامهٔ الروضاتی فی أصفهان بخط جیّد یصلح للطبع علیه.

نسخهٔ فی مکتبهٔ عبد اللّه بن عبّاس بن الطائف رقم ۴/ ۱۵۶، کما فی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۷۲

فهرسها: ۳۶۹.

خط نسخی مقروء ۱۴ ق ۳۳ س.

۱۵* ۲۲ به خرم فی الأثناء، الفواصل بالحمرهٔ.

أوله:

الحمـد للّه الـذی اجتبـانی* بحب أهـل البیت و اصـطفانی لأـن أکون مادحـا و خادمـا* لهم و فیهم نـاثرا و ناظمـا و بعـد ذا قال الفقیر المفتقر* لعفو ربه القدیر المقتدر خضر بن عطاء اللّه قد جمعت اخبار أهل البیت* من کل حی منهم و میت آخره: فیسألون فیعطون، و هذا آخر ما أردنا تعلیقه علی هذه الأسئلهٔ و اللّه أعلم بالصواب ... و الحمد للّه رب العالمین تمّت و بالخیر عمّت ...

۱۴۰- بهجهٔ الناظرین و أنس العارفین:

لأبی عبد اللّه محمّد بن عبد اللّه بن محمّد الزموری المغربی الفاسی المتوفّی سنهٔ ۹۷۷.

أوله: الحمد للّه الذی زیّن ذرّیهٔ نبیه محمّد صلّی اللّه علیه و سلّم بتاج الشرف و الکرامهٔ ...

نسخهٔ فی خزانهٔ الرباط بالمغرب رقم (۱۵۰۱) فی ۱۹۵ صفحهٔ، ذکرت فی فهرسها ۲/ ق ۲: ۱۵۱.

نسخهٔ أخری فیها فی ۱۱۹ ورقهٔ مبتورهٔ الآخر رقم (۱۳۴۳)،

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۷۳

ذکرت فی فهرسها ۲/ ق ۲: ۱۵۰.

[بیان]

۱۴۱- بیان اثنی عشر إماما (رسالهٔ فی ...):

نسخهٔ مکتبهٔ أسعد أفندی، ضمن مجموعهٔ رقم ۳۶۷۴، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ، إسلامبول.

۱۴۲- البیان فی أخبار صاحب الزمان:

لفخر الدین محمّد بن یوسف الکنجی الشافعی، المتوفّی سنهٔ ۶۵۸، طبع مکرّرا.

ذکر فی هدیهٔ العارفین ۲/ ۱۲۷.

نسخهٔ بخط العلّامهٔ الشیخ محمّد باقر الهمدانی البهاری، کتبها فی رجب سنهٔ ۱۳۰۸ ملحقا بکفایهٔ الطالب بخطه فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامّهٔ رقم ۲۵۵۳.

طبع فی تبریز ملحقا بکتاب الغیبهٔ للشیخ الطوسی سنهٔ ۱۳۲۴، و طبع فی إسلامبول فی مطبعهٔ الولایهٔ سنهٔ ۱۳۳۱.

و طبع ملحقا بکتاب إلزام الناصب.

و طبع سنهٔ ۱۳۸۲ فی النجف الأشرف، مع تحقیق و مقدّمهٔ زمیلنا العلّامهٔ السیّد مهدی الخرسان حفظه اللّه.

و طبع سنة ۱۳۹۰- فیها أیضا- بتحقیق العلّامة الشیخ محمد هادی الأمینی ملحقا بکتاب: کفایة الطالب فی فضائل علیّ بن أبی طالب للمؤلّف.

و له طبعة خامسة فی بیروت، مع تحقیق العلّامة السیّد مهدی الخرسان و مقدّمة ضافیة سنة ۱۳۹۹.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۴

و ترجمه المغفور له الشیخ سعادت حسین اللکهنوی المتوفّی سنة ۱۴۰۹ إلی الأردویة، و سمّاه إمام منتظر، و لم یطبع.

۱۴۳- بیان ردّ الشمس علی أمیر المؤمنین (علیه السّلام):

لأبی الحسن شاذان الفضلی.

قال الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸، فی کتاب: مناقب آل أبی طالب عند کلامه علی ردّ الشمس لأمیر المؤمنین علیه السّلام ۲/ ۳۱۶ من طبعة إیران الحروفیة-: و لأبی الحسن شاذان کتاب بیان ردّ الشمس لأمیر المؤمنین علیه السّلام.

و ذکره السیوطی و نقل عنه فی: جمع الجوامع، و عنه فی: کنز العمّال ۱۵/ ۱۳۲.

و أدرجه کلّه حرفیا فی المجلّد الأوّل من کتابه: اللآلئ المصنوعة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۵

حرف التاء

[تاریخ]

۱۴۴- تاریخ آل محمّد:

للقاضی بهلول بهجت أفندی الشافعی، من أهل ترکیا.

کتبه باللغة الترکیة و طبع هناک، و ترجم إلی الفارسیة و العربیة.

۱۴۵- تاریخ أهل البیت:

لنصر بن علی الجهضمی.

ینقل عنه السیّد ابن طاوس فی کتبه، منها فی کتاب الطرائف: ۱۷۵ و ۱۸۴، راجع فهرس مکتبة ابن طاوس برقم ۴۵۴.

نسخة ضمن مجموعة فی المکتبة المرکزیة بجامعة طهران، رقم ۲۱۱۹، کما فی فهرسها ۸/ ۷۵۸، سمّی فیها تاریخ الأئمّة.

أوله: أخبرنا ... محمّد بن محمود بن الحسن بن النّجار البغدادی ...

عن نصر بن علی الجهضمی ...

و المؤلّف هو: أبو عمرو نصر بن علی بن نصر بن علی بن صهبان الأزدی الجهضمی البصری البغدادی الصغیر، المتوفّی فی ربیع الآخر سنة ۲۵۰، من رجال الصحاح الستّة.

ترجم له ابن حجر فی تهذیب التهذیب ۱۰/ ۴۳۰، و رمز له «ع»، أی روی عنه الستّة أصحاب الصحاح کلّهم، و قال فی: ۴۳۱- بعد ما أورد النصوص فی توثیقه-: و هو ثقة عند جمیعهم.

و له ترجمة فی تاریخ بغداد ۱۳/ ۲۸۷- ۲۸۹، فیه: و فی تهذیب

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۶

التهذيب أنّه لمّا حدّث نصر بن على، عن على بن جعفر، عن آبائه: «أنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله أخذ بيد حسن و حسين فقال: من أحبّنى و أحبّ هذين و أباهما و أمّهما كان معى فى درجتى يوم القيامة» أمر المتوكّل بضربه ألف سوط! فكلّمه جعفر بن عبد الواحد و جعل يقول له: هذا رجل من أهل السنّة، و لم يزل به حتى تركه.

هكذا حاربوا محمّدا صلّى اللّه عليه و آله فى عترته، كتموا مناقبهم، و حرثوا قبورهم، و نكلّوا بمن يذكرهم بخير.

و الحديث صحيح أخرجه الحفّاظ «۱»، أمّا نصر بن على فقد عرفته،

---

(۱) و هو فى سنن الترمذى ۵/ ۶۴۱، و مسند أحمد ۱/ ۱۰۱، و فى طبعة ج ۲ رقم ۵۷۶، و فى «مناقب على» له رقم ۳۰۸، و فى «فضائل الصحابة» رقم ۱۱۸۵ من رواية عبد اللّه بن أحمد، عن نصر، و أخرجه ابن الغطريف فى جزء له، و الحافظ البغوى و الطبرانى فى «المعجم الكبير» ۳/ رقم ۲۶۵۴، و فى «المعجم الصغير» ۲/ ۷۰، و الدولابى فى الذرّية الطاهرة ق ۴۰/ أ، و الخطيب البوشنجى فى جزء من حديثه، و عبد الرحمن بن أبى شريح الأنصارى فى «الأحاديث المائة»، فى أماليه فى المجلس الثانى حديث ۴، و الخطيب فى «تاريخ بغداد» ۱۳/ ۲۸۷، و ابن المغازلى فى مناقب أمير المؤمنين برقم ۴۱۷، و ابن عساكر فى تاريخه فى ترجمة الحسن عليه السّلام: ۵۲ بأسانيده- تهذيب تاريخ ابن عساكر ۴/ ۲۰۳- و ابن العديم فى بغية الطلب فى ترجمة الحسين عليه السّلام ج ۴ ق ۴۱ ب، و الضياء المقدسى فى المختارة فى ما رواه الحسين بن على عن أبيه (عليهما السّلام) بأسانيد عديدة، و المزى فى «تهذيب الكمال» فى ترجمة الحسن عليه السّلام، و فى ترجمة علىّ بن جعفر بعدّة أسانيد، و أخرجه ابن النّجار كما فى «جمع الجوامع» للسيوطى ۲/ ۳۲، و سبط ابن الجوزى فى «تذكرة خواصّ الأمّة»: ۱۳۳، و شمس الدين الدمشقى فى «سبل الهدى و الرشاد» ۲/ ق ۵۴۳، و ابن حجر فى «الصواعق»: ۹۱.

و حديث رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فى حبّ أهل بيته و أمره بحبّهم مجتمعين و منفردين فى كل واحد منهم متواتر ملء الصحاح و المسانيد و السنن و الجوامع، لا يحصيه عدّ، و لكنّ الأمر انعكس تماما و أصبح حبّهم ذنبا لا يغفر، و قليل من حبّهم يكفى فى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۷۷

و أمّا علىّ بن جعفر فمن رجال الترمذى، و لم يجرحه أحد، و قال الذهبى:

ما رأيت أحدا ليّنه، و أمّا من بعده فأئمّة المسلمين، و هم سلسلة الذهب.

۱۴۶- تاريخ الحسين:

للشيخ عبد اللّه العلايلى.

و هو الحلقة الثانية من سلسلته القيّمة فى الحسين عليه السّلام، و تقدّمت الحلقة الأولى باسم: أيام الحسين، و تأتى الثالثة باسم: سموّ المعنى فى سموّ الذات، طبعت فى بيروت سنة ۱۳۵۹، و طبعت مجموعة باسم: الإمام الحسين.

۱۴۷- التاريخ الحسينى:

للشيخ محمود بن على بن محمّد بن أحمد بن محمّد بن أحمد الببلاوى الإدريسى المالكى المولود سنة ۱۲۹۷، و المتوفّى فى آخر شوال سنة ۱۳۴۹، مدرس المسجد الحسينى و شيخ خدمه.

طبع بمطبعة التقدّم سنة ۱۳۲۴، و هو فى تاريخ الحسين عليه السّلام و مشهده السامى فى القاهرة.

معجم المؤلّفين ۱۲/ ۱۸۱، و ذكر له كتابه هذا، و كذا فى معجم المطبوعات: ۵۲۴.

و ترجم له الزركلى فى الأعلام ۷/ ۱۷۸، و قال: فقيه حنفى مصرى

جرح الراوی و تضعیفه، بل تری أنّ روایة شیء فی فضلهم و لو کان بالحدیث الثابت عن جدّهم النبیّ صلّی اللّه علیه و آله أعظم عند الحکّام المنافقین من الزنا! فالزانی یجلد مائة جلدة، و هذا یضرب ألف سوط!! و إلی اللّه المشتکی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۸

أزهری تولّی مشیخة بعض المساجد، و توفّی بالقاهرة، له کتب ... و التاریخ الحسینی، تاریخ السیّدة زینب.

و أبوه شیخ الأزهر علیّ بن محمّد ۱۲۵۱- ۱۳۲۳، ولد فی ببلاو بأسیوط مصر، و تعلّم فی الأزهر، و توظّف فی دار الکتب المصریة، فوضع لها أساس الفهرسة و الترقیم و التنویع و الترتیب و ولّی نظارتها سنة ۱۲۹۹ و استقال، و عیّن نقیبا للأشراف سنة ۱۳۱۲، ولّی مشیخة الأزهر سنة ۱۳۲۰- ۱۳۲۳، ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۵/ ۱۸، و سرکیس فی معجم المطبوعات: ۵۲۲.

۱۴۸- تاریخ الطالبیین:

للقاضی الجعابی، و هو الحافظ أبو بکر محمّد بن عمر بن محمّد بن سالم التمیمی البغدادی ۲۸۴- ۳۵۵.

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۶ و ذکر له هذا الکتاب، و تقدّم له: أخبار آل أبی طالب.

۱۴۹- التبصرة فی فضیلة العترة المطهّرة:

للحافظ أبی محمّد الحسن بن أحمد بن صالح الهمدانی السبیعی الحلبی، المتوفّی سنة ۳۷۱.

ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیات ۱۱/ ۳۷۹، و ذکر له کتابه هذا و وصفه بالحفظ و الإتقان، و قال: قد طاف الدنیا، و هو عسر الروایة، و کان الدار قطنی یجلس بین یدیه کجلوس الصبیّ بین یدی معلّمه هیبة له.

و ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۷/ ۲۷۲ و وثّقه، و ترجم له

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۷۹

الذهبی فی تاریخ الإسلام فی وفیات [سنة] ۳۷۱: ۴۹۴، و فی سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۲۹۶، و فی تذکرة الحفّاظ: ۹۵۲ و ذکر له فیها کتابه هذا، و کذا فی هدیة العارفین ۱/ ۲۷۱، و تاریخ دمشق لابن عساکر و تهذیبه لبدران ۴/ ۱۵۰، و مختصره لابن منظور ۶/ ۳۱۴، و أعلام النبلاء فی تاریخ حلب الشهباء ۴/ ۱۴۰.

۱۵۰- تحدیق النظر فی أخبار الإمام المنتظر:

لمحمّد بن عبد العزیز بن مانع بن محمّد بن عبد اللّه بن محمّد بن إبراهیم الوهیبی، من علماء نجد (۱۳۰۰- ۱۳۸۵).

قال الزرکلی: فقیه غزیر المعرفة بالأدب، درس فی البصرة و بغداد و القاهرة، و دعاه الملک عبد العزیز آل سعود سنة ۱۳۵۸ فدرّس فی الحرم المکّی و ولّی رئاسة محکمة التمییز بمکّة، ثم عیّن مدیرا للمعارف بها و رئیسا لهیئة تمییز القضاء الشرعی ... و سافر إلی بیروت مستشفیا فتوفّی بها و نقل إلی قطر ... انتهی ملخّصا، الأعلام ۶/ ۲۰۹.

نسخة فی دار الکتب المصریة، کما فی فهرسها ۱/ ۱۲۷.

[تحریر]

۱۵۱- تحریر المقال فی ما ورد علی التعارض فی حقّ الآل:

لعبد الرحمن بن محمّد بن عبد الرحمن الکزبری الشافعی الدمشقی، محدّث الدیار الشامیة (۱۱۸۴- ۱۲۶۲).

حلیة البشر ۲/ ۸۳۳، أعلام الزرکلی ۳/ ۳۳۳.

نسخة فی دار الکتب الظاهریة بدمشق، مجموعة رقم ۲۴۰ عام، ضمن مجموعة من الورقة ۲۳- ۲۶، فهرس حدیث الظاهریة: ۳۸۰،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۰

فهرس مجامیع الظاهریة ۱/ ۱۳۷.

۱۵۲- تحریر النقول فی مناقب أمّنا حوّاء و فاطمة البتول:

لابن الصبّاغ المالکی، نور الدین علی بن محمّد بن أحمد المکّی (۷۸۴- ۸۵۵).

الضوء اللامع ۵/ ۲۸۳، أعلام الزرکلی ۵/ ۸.

نسخة فی دار الکتب الوطنیة، فی باریس رقم ۱۹۲۷.

[تحفة]

۱۵۳- تحفة الأتقیاء فی فضائل آل العباء:

للمولوی قادر بخش بن حسن علی الحنفی الهندی الشهسرامی ۱۲۷۳- ۱۳۳۷.

ترجم له عبد الحیّ فی نزهة الخواطر ۸/ ۳۷۰، قال: و قرأ علی والده، و علی المولوی أحمد حسین ... و من مصنّفاته: التقریر المعقول فی فضل الصحابة و أهل بیت الرسول ...، و تحفة الأتقیاء فی فضل آل العباء، و جور الأشقیاء علی ریحانة سیّد الأنبیاء.

۱۵۴- تحفة الراغب فی سیرة جماعة من أهل البیت الأطائب:

لشهاب الدین القلیوبی أبی العبّاس أحمد بن أحمد بن سلامة الشافعی من قلیوب مصر، المتوفّی سنة ۱۰۶۹، مطبوع بالقاهرة سنة ۱۳۰۷ فی ۵۶ صفحة.

خلاصة الأثر: ۱/ ۱۷۵، إیضاح المکنون ۱/ ۲۴۸، هدیة العارفین ۱/ ۱۶۱ ۱۶۸۸، أعلام الزرکلی ۱/ ۹۲، اکتفاء القنوع: ۱۰۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۱

نسخة فی مکتبة الأوقات فی بغداد رقم ۵۸۲۸، ذکر فی فهرسها ۴/ ۲۱۷.

نسخة فی مکتبة حسن حسنی عبد الوهاب ۱- ۹۰۴.

معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: ۲۲۷.

۱۵۵- تحفة الطالب فی آل أبی طالب

: لراشد السعدی.

نسخة من القرن ۱۳ فی مکتبة الفاتیکان فی إیطالیا رقم ۵۱۳، فی ۲۵۲ صفحة.

۱۵۶- تحفة الطالب لمعرفة من ینتسب إلی عبد اللّه أو أبی طالب

: لمحمّد بن الحسین بن عبد اللّه بن الحسین المشرف الحسینی السمرقندی، المکّی مولدا، المدنیّ منشأ، المتوفّی حدود سنة ۱۰۴۳.

ترجم له إسماعیل پاشا فی: هدیهٔ العارفین ۱/ ۳۲۲، و ذکر کتابه هذا.
أوّله: الحمد للّه الذی شرّف بمحمّد صلّی اللّه علیه و سلّم الآباء و الأبناء فی المبادئ و العواقب، و جعل نسله المطهّر الأسنی من فاطمهٔ البتول و علیّ بن أبی طالب ...
و للمؤلّف ترجمهٔ فی منیهٔ الراغبین فی طبقات النسّابین: ۴۵۴، و لکن نسب الکتاب إلی أبیه، قال: و قد ألحق بعض التعلیقات علی تألیف والده تحفهٔ الطالب ... و لکنّه لم یترجم للأب الذی هو مؤلّف الأصل! نسخهٔ فی مکتبهٔ مکّهٔ المکرّمهٔ رقم ۱۰ تراجم، تاریخ، سیرهٔ فی ۴۴ ورقهٔ، بخطّ محمّد یوسف الکویتی، فرغ منها ۲۵ ربیع الآخر سنهٔ ۱۳۱۵.
نسختان کتبتا فی القرن ۱۱ فی مکتبهٔ برشتون فی لوس أنجلس، من
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۸۲
القرن ۱۱ رقمهما ۴۷۱۳ و ۲۸۸۳، ذکرنا فی فهرسها فهرس ماخ: ۳۸۶.
منه نسخهٔ فی مکتبهٔ معهد دمیاط رقم ۱۹ تاریخ، و عنها مصوّرهٔ فی معهد المخطوطات بالقاهرهٔ، کتبت سنهٔ ۱۰۹۳ فی ۴ أوراق.
نسختان منه فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی برلین عاصمهٔ المانیا، إحداهما برقم ۹۴۰۶ و الأخری برقم ۹۴۰۵، کتبت سنهٔ ۱۰۴۳، عن نسخهٔ الأصل بخطّ المؤلّف سنهٔ ۱۰۰۲، ذکرت فی فهرسها ۹/ ۲۷، و هی بخط أحمد بن عز الدین الحسینی القادری البیرونی.
نسخهٔ منه فی مکتبهٔ المتحف البریطانی، برقم ADD.۱۸۵۱۰ تاریخها ۱۱۷۹.
و له کتاب أعلام القرن العاشر، ذکره فی کتابه تحفهٔ الطالب.

۱۵۷- تحفهٔ المحبّین لآل طه و یاسین

: لمحمود بن محمّد الشیخانی القادری.
و یأتی له کتاب: الصراط السویّ.

[تحقیق]

۱۵۸- تحقیق أهل البیت المذکورهٔ فی آیهٔ التطهیر (جزء فی ...)

: لمحمّد معین بن محمّد أمین السندی التتوی الحنفی المتوفّی سنهٔ ۱۱۶۱.
أحال إلیه فی الدراسهٔ الخامسهٔ من کتابه: دراسات اللبیب فی حسن الأسوهٔ بالحبیب المطبوع فی کراچی سنهٔ ۱۹۶۹: ۲۳۶، قال: و لنا و ریقات فی تحقیق ذلک فی مجلّد.
و للمؤلّف ترجمهٔ فی نزههٔ الخواطر ۶/ ۳۵۱، و فی نهایهٔ دراسات اللبیب.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۸۳

۱۵۹- تحقیق ظهور المهدی (رسالهٔ فی ...)

: لأحمد بن عبد اللطیف البربیر الدمیاطی المتوفّی سنهٔ ۱۲۲۸.
نسخهٔ بخط محمّد بن علی بن محمّد محموده الصفدی، کتبها سنهٔ ۱۲۳۲ فی ۷ ورقات، بآخر المجموعهٔ رقم ۲۳۴ من مجامیع الظاهریهٔ فی دمشق (۱۲۰- ۱۲۶)، کما فی فهرس مجامیعها ۲/ ۵۲.

۱۶۰- تحقیق: لا نورّث، ما ترکناه صدقهٔ (جزء فی ...):

لمحمّد معین بن محمّد أمین السندی التتوی الحنفی المتوفّی سنة ۱۱۶۱ مؤلّف کتاب: دراسات اللبیب فی حسن الأسوة بالحبیب.
له ترجمة حسنة فی کتاب: نزهة الخواطر ۶/ ۳۵۱- ۳۵۵، و ترجمة ضافیة فی نهایة کتابه: دراسات اللبیب، طبعة کراچی سنة ۱۹۵۹، کتبها عبد الرشید النعمانی و عدّد مؤلّفاته و تکلّم علیها، و منها هذا الکتاب أحال إلیه المؤلّف فی دراسات اللبیب: ۲۴۴، ذکر فیه أنّ فاطمة الزهراء معصومة بنصّ آیة التطهیر، و قد طالبت بفدک میراثها من أبیها، فالحدیث لا یقاوم ذلک، بل علی فرض صدوره یکون معناه: إنّ ما ترکناه حال کونه صدقة لیس من جملة أموالنا التی یرثها ورّاثنا.
و للمؤلّف کتاب: مواهب سیّد البشر فی حدیث الأئمّة الاثنی عشر، أثبت فیه عصمتهم و عصمة أمّهم فاطمة علیهم السّلام، و أنّ إجماعهم حجّة، و أقوالهم حجّة، و کذا بحث هذا الموضوع فی الدراسة الخامسة من دراسات اللبیب عند الکلام علی آیة التطهیر و دلالتها علی ذلک: ۲۳۷.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۴

۱۶۱- التحقیق لما احتجّ به أمیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام علی النجباء من الصحابة یوم الشوری:

للحاکم أبی نصر منصور بن محمد بن محمد (أحمد) الحربی المتوفی ۱۷ جمادی الآخرة سنة ۳۸۱ ه.
مکتبة السیّد ابن طاوس: ۵۵۱.

۱۶۲- تخمیس قصیدة أبی تمّام فی رثاء الحسین علیه السّلام:

للسرّاج الورّاق.
الوافی بالوفیات: ۱۲/ ۴۲۹.

۱۶۳- تخمیس مقصورة ابن درید فی رثاء الحسین علیه السّلام:

و هو أبو بکر محمّد بن الحسن بن درید الأزدی البصری ۲۲۳- ۳۲۱.
من أشهر أئمّة اللغة و النحو و الأدب، و مقصورته هذه من أروع القصائد العربیة، و أشهر المنظومات الأدبیة، لها صداها فی دنیا القریض، و قد شرحها أئمّة الأدب کابن خالویه و ابن جنّی و الخطیب التبریزی و غیرهم، و جاراه فیها جماعة و خمّسها آخرون.
و ممّن خمّسها موفّق الدین أبو محمّد عبد اللّه بن عمر بن نصر الأنصاری الحکیم الموفّق المعروف ب: الورل، المتوفّی بالقاهرة مستهلّ صفر سنة ۶۷۷، عن نیّف و خمسین سنة، و کان أقام فترة فی بعلبک.
ترجم له صدیقه الیونینی فی ذیل مرآة الزمان ترجمة مطوّلة، و أدرج فیها تخمیسه کلّه من ص ۳۴۱- ۳۸۳، حاکیا عنه أنّه رأی الحسین علیه السّلام فی
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۵
المنام فقال له: مدّ المقصورة، قال: فوقع فی خاطری أنّه یشیر إلی مقصورة ابن درید، فخمّسها و رثی بها الحسین علیه السّلام.
ذیل مرآة الزمان ۳/ ۳۲۱- ۳۸۳، الوافی بالوفیات ۱۲/ ۴۲۹- و فیه:
أن السرّاج الورّاق خمّس قصیدتی أبی تمام الطائی مرثیة فی الحسین علیه السّلام و هما عینیّتان، ذکر الصفدی البیت الأول منهما- و ۱۷/ ۳۷۵، فوات الوفیات ۲/ ۲۱۱- ۲۱۴، شذرات الذهب ۵/ ۳۵۸، النجوم الزاهرة ۷/ ۲۸۲، أعلام العرب لعبد الصاحب الدجیلی ۱/ ۱۵۳، أدب الطفّ للسیّد جواد شبّر ۴/ ۹۲- ۹۷، تاریخ ابن الفرات ۷/ ۱۲۳- ۱۲۵، السلوک ۲/ ۶۵۱.

و من التخميس نسخة مصوّرة فى معهد المخطوطات بالقاهرة رقم ۱۱۸ أدب، كما فى فهرستها ۱/ ۴۳۵، عن نسخة كتبها إبراهيم الشامى سنة ۱۲۶۰.

و نسخة فى مكتبة الجامع الكبير بصنعاء اليمن، ضمن المجموعة رقم ۱۸۳۰ من ۱۵۰- ۱۶۷، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۶۳۲.

و نسخة أخرى فيها أيضا برقم ۱۸۱۶ كتبت سنة ۱۰۰۵ و عليها تعاليق، ذكرت فى فهرسها فى الصفحة نفسها لكن باسم: تسميط مقصورة ابن دريد.

ثمّ إنّ الأستاذ عبد الصاحب الدجيلى النجفى المعاصر حقّق هذا التخميس و قدّم له مقدّمة ضافية و طبعه فى النجف الأشرف، ثم أعيد طبعه بالأوفسيت فى بيروت، من منشورات دار الكتاب اللبنانى و دار الكتاب المصرى.

۱۶۴- تذكرة الخواصّ من الأمّة فى خصائص الأئمّة:

لشمس الدين أبى المظفّر يوسف بن قز أوغلى بن عبد اللّه البغدادى، المعروف بسبط ابن الجوزى، الحنبلى ثم الحنفى، نزيل دمشق ۵۸۲- ۶۵۴.

له ترجمة فى الدارس فى تاريخ المدارس ۱/ ۴۷۸ و معجم المؤرّخين

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۸۶

الدمشقيين للمنجّد: ۹۰.

كان محدّثا فقيها مؤرّخا واعظا، ترجم له الزركلى و كحّالة، و ذكرا من مصادر ترجمته شيئا كثيرا. و ممّا لم يذاكره: ذيل الروضتين لمعاصره أبى شامة، و هو مصدر خصب لترجمة المؤلّف، فقد وصف جوانب من حياته فى غير موضع منه، منها: مجالس وعظه التى حضرها فى صغره و كبره، وصفها غير مرّة بإسهاب، منها فى: ۴۹ يقول: إنّها كانت من محاسن الدنيا و لذّاتها ...

و قد وصفها اليونينى فى ترجمة المؤلّف من ذيله على مرآة الزمان ۱/ ۳۹- ۴۳، فقال: و كانت مجالسه نزهة القلوب و الأبصار، يحضرها الصلحاء و العلماء، و الملوك و الأمراء و الوزراء و غيرهم، و لا يخلو المجلس من جماعة يتوبون و يرجعون إلى اللّه.

و ترجم له ابن شاكر فى عيون التواريخ ۲۰/ ۱۰۳، و قال فيه: فطلع أوحد زمانه فى الوعظ و حسن الأداء، ترقّ له القلوب و تذرف لسماع كلامه العيون ... و فى كثير من المجالس يحضر من يسلم من أهل الذمة ...

له تاريخه المعروف المسمّى: مرآه الزمان، قال ابن خلّكان: رأيته بدمشق فى أربعين مجلّدا، و اعتمده المؤرّخون و نقلوا عنه فى كتبهم، كأبى شامة و ابن شاكر و الصفدى و من بعدهم.

و له شرح على صحيح مسلم، ذكره فى تحفة الأحوذى ۱/ ۲۵۹.

و ترجم له الذهبى فى العبر ۵/ ۲۲۰ و أثنى عليه، و قال: و ابن الجوزى العلّامة الواعظ المؤرّخ شمس الدين ... و قدم دمشق سنة ۶۰۷ فوعظ بها، و حصل له القبول العظيم؛ للطف شمائله و عذوبة وعظه، و له تفسير فى تسعة و عشرين مجلّدا، و شرح الجامع الكبير ... و كان وافر الحرمة عند الملوك، ثم عدّه فى الضعفاء، فذكره فى ميزان الاعتدال ۴/ ۴۷۱، و لا شيء ضعّفه

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۸۷

سوى تأليفه فى تاريخ أهل بيت رسول اللّه و العترة الطاهرة صلوات اللّه عليه و عليهم، فقال عنه: ثم إنّه ترفّض، و له مؤلّف فى ذلک، نسأل اللّه العافية! انتهى.

اقرأ و انظر مدى غلّ هؤلاء و حقدهم.

و ترجم له ابن رافع السلامى فى تاريخ علماء بغداد: ۲۳۶ و عدّ شيوخه و تلامذته، و قال فى ۲۳۸: و رأيت بوقف النوريّة فى دمشق أربعة أجزاء حديثيّة ضخمة فى مناقب علىّ بن أبى طالب من تأليفه ... و رأيت كتابا فى فضائل أهل البيت يعرف ب: رياض الأفهام ...

أقول: هذا الکتاب الذی رآه ابن رافع فی أربعة أجزاء هل هو تذکرة الخواص، أو کتاب آخر خاصّ بمناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام؟

و تذکرة الخواصّ طبع علی الحجر فی إیران سنة ۱۲۸۵، و طبع مع مطالب السئول لابن طلحة فی إیران أیضا طبعة حجریّة سنة ۱۲۸۸، و طبع فی النجف الأشرف علی الحروف بالمطبعة الحیدریة سنة ۱۳۶۹، و اخری فیها سنة ۱۳۸۳، و أعید طبعه بالأوفسیت فی طهران، و طبع طبعة جیّدة فی بیروت سنة ۱۴۰۱، من منشورات مؤسّسة أهل البیت مع مقدّمة للسیّد محمّد صادق بحر العلوم، و طبع فی بیروت من منشورات دار الأضواء.

نسخة فی المکتبة السلیمانیّة فی إسلامبول، من کتب مکتبة أسعد أفندی رقم ۲۲۵۴، فرغ منها الکاتب فی یوم ۲۱ جمادی الآخرة سنة ۹۰۵، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالقاهرة کما فی فهرس المخطوطات المصوّرة تاریخ ۱/ ۱۲۶، و عنها مصوّرة فی مکتبة آیة اللّه الحکیم العامّة فی النجف الأشرف رقم ۴۵۱.

نسخة فی مکتبة خدابخش فی پتنة بالهند رقم ۲۲۹۴، کتبت سنة ۱۰۷۴.

و نسخة فی مکتبة الإمام الرضا فی مشهده علیه السّلام رقم ۲۷۱ حدیث، کتبت سنة ۱۰۸۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۸

نسخة فی المکتبة المرکزیة فی جامعة طهران رقم ۷۱۴۸، کتبت سنة ۱۲۸۳ کما فهرسها ۱۶/ ۸۶۶.

و نسخة فی دار الکتب الظاهریة فی دمشق رقم ۶۷۳۷، کتبت سنة ۱۲۸۳، کما فی فهرسها- تصوف ۲/ ۷۵۴- ۷۵۶.

نسخة من مخطوطات القرن التاسع فی مکتبة المجلس النیابی السابق فی طهران.

نسخة فی مکتبة بوهار فی کلکته رقم ۲۰۲، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۲۳۶.

منتخب تذکرة خواص الأمة، نسخة قدیمة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی رقم ۲۸۲۴، کما فی فهرسها ۸/ ۲۸.

ترجمة تذکرة خواصّ الأمّة إلی اللغة الأردویة للسیّد صفدر حسین النقوی بن غلام سرور شاه اللاهوری المولود ۱۹۳۳- له ترجمة فی تذکرة علماء باکستان: ۱۳۶- مطبوع.

[ترجمة]

۱۶۵- تراجم سیّدات بیت النبوّة:

للدکتورة بنت الشاطئ عائشة بنت عبد الرحمن، الکاتبة المعاصرة المصریة، و تحتوی علی الکتب التالیة:

۱- أمّ النبیّ صلّی اللّه علیه و آله.

۲- نساء النبیّ صلّی اللّه علیه و آله.

۳- بنات النبیّ صلّی اللّه علیه و آله.

۴- السیدة زینب.

۵- السیدة سکینة.

طبعت هذه الکتب مفردة، کما طبعت مجموعة باسم: تراجم سیّدات بیت النبوّة من منشورات دار الکتاب العربی فی بیروت.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۸۹

۱۶۶- ترجمة أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب (علیه السّلام):

من تاريخ مدينة دمشق.

لابن عساكر، الحافظ أبو القاسم على بن الحسن بن هبة اللّه الدمشقى الشافعى ۴۹۹- ۵۷۱.

فد ترجم له فى تاريخه ترجمة مطوّلة، واسعة مستوعبة، تحوى كثيرا من فضائله عليه السّلام، رواه بطرق كثيرة و وجوه شتّى، و حفظ لنا مادّة خصبة ممّا رواه الأقدمون، و لو لاه لربّما ضاع أكثرها، فجزاه اللّه [عن] أهل بيت نبيّه خيرا.

و هذه الترجمة تستغرق ثلاثة مجلّدات من تاريخه الكبير البالغ ثمانين مجلّدا، فأفردها زميلنا المحقّق الشيخ محمّد باقر المحمودى، و حقّقها، و خرّجها، و علّق عليها تعاليق قيّمة، و طبعها فى بيروت فى ثلاثة مجلّدات كبار سنة ۱۳۹۵- ۱۹۷۵، ثم أعاد طبعه سنة ۱۳۹۸- ۱۹۷۸.

۱۶۷- ترجمة الحسن بن على بن أبى طالب (عليهما السّلام):

من تاريخ مدينة دمشق.

للحافظ ابن عساكر، أبو القاسم على بن الحسن بن هبة اللّه الدمشقى الشافعى ۴۹۹- ۵۷۱.

و قد ترجم له فى تاريخه ترجمة مطوّلة شاملة استوعبت عدّة كراريس، فأفردها زميلنا العلّامة الشيخ محمّد باقر المحمودى، و حقّقها، و علّق عليها، و خرّج أحاديثها، و طبعها فى بيروت ۱۴۰۰ ۱۹۸۰، فى مجلّد، فى نحو ۳۰۰ صفحة بالقطع الكبير.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۰

۱۶۸- ترجمة الحسين بن على بن أبى طالب (عليهما السّلام):

من تاريخ مدينة دمشق.

للحافظ ابن عساكر، أبو القاسم على بن الحسن بن هبة اللّه الدمشقى الشافعى ۴۹۹- ۵۷۱.

فقد ترجم له فى تاريخه ترجمة مطوّلة واسعة تصلح أن تقع فى مجلّدين، و قد حقّقها زميلنا المحقّق المحمودى، و علّق عليها، و خرّج أحاديثها، و طبعها فى بيروت سنة ۱۳۹۸ ۱۹۷۸ فى نحو ۳۴۰ صفحة من القطع الكبير.

[تزويج]

۱۶۹- تزويج فاطمة رضى اللّه عنها:

لابن أبى الدنيا، أبى بكر عبد اللّه بن محمّد بن عبيد بن سفيان بن قيس القرشي الأموى، مولاهم البغدادى ۲۰۸- ۲۸۱.

و هو الحافظ الأخبارى، صاحب الكتب المصنّفة فى التواريخ، و الزهد و الرقائق، كان يؤدّب المعتضد و المكتفى و غير واحد من أولاد الخلفاء.

قال النديم فى الفهرست: كان ورعا زاهدا عالما بالأخبار و الروايات، ثم عدّ مؤلّفاته الكثيرة و ذكر منها هذا الكتاب.

و ترجم له المزّى فى تهذيب الكمال ترجمة مطوّلة و وصفه بالحفظ، و قال ابن حجر فى التقريب: صدوق حافظ، و قال عنه ابن كثير: الحافظ المصنّف فى كلّ فنّ، المشهور بالتصانيف الكثيرة النافعة ...

أقول: و فى المجموع ۴۲ من مجاميع دار الكتب الظاهريّة فى دمشق

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۱

فهرست مصنّفاته، و راجع ترجمته فى:

الجرح و التعدیل ۵/ ۱۶۳، فهرست الندیم ۲۳۶، فهرست الشیخ الطوسی رقم ۴۵۰، تاریخ بغداد ۱۰/ ۸۹، الکامل لابن الأثیر ۷/ ۴۶۸، البدایة و النهایة ۱۱/ ۷۱، العبر ۲/ ۶۵، تهذیب التهذیب ۶/ ۱۲، التقریب ۱/ ۴۴۷، خلاصة الخزرجی ۲/ ۹۵، هدیة العارفین ۱/ ۴۴۱ و عدّ مؤلّفاته و ذکر منها هذا، معجم المؤلّفین ۶/ ۱۳۱، معجم رجال الحدیث ۱۰/ ۳۰۴، و یأتی للمؤلّف: مقتل الحسین، و مقتل علیّ علیهما السّلام.

۱۷۰- تزویج فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم بعلیّ بن أبی طالب علیهما السّلام (جزء فیه ...):

للحافظ أبی بکر محمّد بن هارون الرویانی، المتوفّی ۳۰۷.

ترجم له الذهبی فی تذکرة الحفّاظ ص ۷۵۲، و قال: الحافظ الإمام أبو بکر محمّد بن هارون، صاحب المسند المشهور، حدّث عن أبی الربیع الزهرانی ... وثّقه أبو یعلی الخلیلی.

نشره الدکتور صلاح الدین المنجّد.

نسخة فی دار الکتب الظاهریّة رقم ۱۲۹- تصوف- من الورقة ۱۴۲- ۱۴۴، کتبها إسماعیل بن موسی بن حمد بن علی بن أحمد الخابوری، علیها سماع سنة ۷۱۷، فهرس حدیث الظاهریّة للألبانی: ۲۸۹، فهرس مجامیع الظاهریّة ۱/ ۳۹۲، فهرس تأریخ الظاهریّة للعش: ۷۰.

[تسمیة]

۱۷۱- تسمیة من حضر صفّین:

لوهب بن وهب.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۹۲

تاریخ بغداد ۱/ ۱۸۵، ۱۹۴، ۱۹۸، ۲۰۳ و ۴/ ۲۸۶.

۱۷۲- تسمیة من روی عن أمیر المؤمنین علیه السّلام:

یعقوب بن شیبة.

معالم: برقم ۸۹۰.

۱۷۳- تسمیة من شهد الجمل:

للکلبی.

أسد الغابة ۲/ ۲۹۱، الاستیعاب ۲/ ۵۵۵.

۱۷۴- تسمیة من شهد صفّین:

للکلبی.

الإصابة ۱/ ۲۱۸.

۱۷۵- تسمیة من شهد مع علی بن أبی طالب من أصحاب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله

: برواية الأجلح، و لعلّه له.

انظر تاريخ بغداد ۱/ ۱۵۴.

۱۷۶– تسمية من قتل مع الحسين:

للفضيل بن الزبير.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۳

۱۷۷– تسمية من شهد [مع] أمير المؤمنين عليه السّلام حروبه من الصحابة و التابعين:

لابن عقدة.

النجاشى ۲۳۳، معالم ۱۴، ذريعة ۴/ ۱۸۱.

۱۷۸– تصحيح خبر ردّ الشمس و ترغيم النواصب الشّمس:

للحاكم الحسكانى، أبى القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه الحافظ ابن الحذّاء الحنفى النيسابورى، المتوفّى بعد سنة ۴۷۰ ه.

ذكره له تلميذه الراوى عنه ابن شهرآشوب فى معالم العلماء: ۷۸، و فى كتاب مناقب آل أبى طالب ۲/ ۳۱۶ من طبعة إيران الحروفية عند الكلام عن حديث ردّ الشمس لأمير المؤمنين عليه السّلام و ما ألف فى ذلك قال: و لأبى القاسم الحسكانى: مسألة فى تصحيح ردّ الشمس و ترغيم النواصب الشمس.

و ترجم له الذهبى فى تذكرة الحفّاظ ۳/ ۲۰۰ ترجمة حسنة و ذكر له هذا الكتاب قائلا: و وجدت له مجلسا يدلّ على تشيّعه! و خبرته بالحديث، و هو تصحيح خبر ردّ الشمس لعلى رضى اللّه عنه و ترغيم النواصب الشمس.

و قد أوعزنا– عند ذكر كتاب جمع طرق ردّ الشمس (جزء فى ...)–

إلى بعض ما ألفه الحفّاظ فى حديث ردّ الشمس و إلى بعض مصادر الحديث و طرقه.

و ذكره ابن كثير فى البداية و النهاية ۶/ ۸۰ قال فصل فى إيراد طرق

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۴

هذا الحديث من أماكن متفرقة، و قد جمع فيه أبو القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه بن أحمد الحسكانى جزء و سمّاه: مسألة فى تصحيح ردّ الشمس و ترغيم النواصب الشمس.

و يأتى للمؤلّف: شواهد التنزيل لقواعد التفضيل، و طيب الفطرة فى حبّ العترة، و دعاء الهداة الى أداء حقّ المولاة، و يأتى له أيضا: خصائص على عليه السّلام، و غير ذلك.

۱۷۹– تصويب على فى تحكيم الحكمين:

للجاحظ.

فهرس النديم ص ۲۱۰، مجلة لغة العرب ۹/ ۴۹۷– ۵۰۱، نشرها شارل بلّا فى مجلة المشرق المجلد ۵۲ سنة ۱۹۵۸ ص ۴۱۷– ۴۹۱.

انظر: ۷۷، ZDMG۶۹

۱۸۰– تعداد فضائل على (عليه السّلام) (رسالة فى ...):

نسخة كانت فى مكتبة لاله لى، ضمن المجموعة رقم ۳۷۰۶ مذكورة فى فهرسها، ثم نقلت المكتبة- شأن أكثر المكتبات فى إسلامبول- الى المكتبة السليمانية، إلّا أنّ الرسالة لا توجد حاليا ضمن هذه المجموعة، ممّا يظهر أنّه استلّتها من المجموعة يد خئونة سروقة من المنافقين المبغضين لأمير المؤمنين عليه السّلام.

۱۸۱- التعريف بآل بيت النبىّ صلّى اللّه عليه و آله:

لابن أبى زيد، أبى محمّد عبد اللّه بن عبد الرحمن القيروانى النفزاوى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۵

المالكى، المتوفّى سنة ۳۸۶.

له ترجمة فى الفهرست للنديم ص ۲۵۳، و الديباج المذهّب ۱/ ۴۲۷.

رتّبه على خمسة أقسام.

أوله: الحمد للّه الذى كرّم بنى آدم و فضّلهم على كثير ممّن خلق تفضيلا ...

لمّا رأيت حبّ آل بيت النبىّ الكريم ... حرّكنى باعث الحبّ أن أجمع لهم تأليفا بالتعريف، و أعلى مقامهم بالتعظيم و التشريف، فاعتمدت فى ذلك على كتاب يسمّى بروضة الأزهار فى التعريف بآل بيت النبىّ محمّد المختار.

نسخة بخط مغربى جيّد، مبتورة الآخر، فى خزانة الرباط بالمغرب، رقم (۱۴۹۹.)، مذكورة فى فهرسها ۲/ ق ۲: ۱۵۰ رقم ۲۱۴.

هكذا نسب الكتاب إليه فى فهرس الرباط، و لكنّ النصّ المنقول آنفا لا يساعد [على] أن يكون من القرن الرابع.

۱۸۲- تفريج الكروب و تكفير الذنوب:

فى فضائل أهل البيت، لإسحاق بن يوسف ابن الإمام المتوكّل على اللّه، إسماعيل بن القاسم الحسنى اليمنى الصنعانى (۱۱۱۱- ذى الحجّة ۱۱۷۳).

أوّله: الحمد للّه الذى خصّ من شاء من خلقه بالتفضيل، و نصّ [على] من اختاره على منعة التبجيل و التعظيم ...

رتّبه على حروف المعجم مثل: الجامع الصغير للسيوطى، محذوف الأسانيد مع عزو كلّ حديث إلى مخرجه.

ترجمته فى: نشر العرف ۱/ ۳۲۴، و البدر الطالع ۱/ ۱۳۵، و الدرّ الفريد: ۵، و الأعلام للزركلى ۱/ ۲۹۷ و ذكر كتابه هذا، معجم المؤلّفين ۲/ ۲۴۰، بروكلمن ۲/ ۵۴۵ و ۵۶۳ من الأصل الألمانى، هدية العارفين

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۶

۱/ ۲۰۲. أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۹۶ ۱۸۲ - تفريج الكروب و تكفير الذنوب: ..... ص : ۹۵

خة فى ۷۰ ورقة بالقطع الكبير ضمن مجموعة كلّها بخطّ يحيى ابن حسين بن إسماعيل بن إبراهيم بن إسماعيل بن حسن سهيل، كتبها ۲۷ رجب سنة ۱۳۸۰ فى اليمن، فيظهر أنّ باليمن منه نسخة أخرى، كتبت هذه عنها، و هذه المجموعة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامّة فى قم رقم ۲۹۹۷ ذكرت فى فهرسها ۸/ ۱۶۹.

[تفسير]

۱۸۳- تفسير آية المودّة

: للشيخ سليمان بن إبراهيم البلخى القندوزى الحنفى المعروف ب:

خواجه کلان، المولود فی بلخ سنهٔ ۱۲۲۰، نزیل إسلامبول المتوفّی بها سنهٔ ۱۲۹۳، مؤلّف: ینابیع المودهٔ.
راجع مجلّهٔ اورینتل کالج مگزین اللاهوریهٔ، العدد الرابع من السنهٔ الأولی سنهٔ ۱۹۷۵، مقالهٔ بقلم المرحوم دکتور محمّد شفیع.

۱۸۴- تفسیر آیهٔ المودّهٔ فی ذوی القربی:

لشهاب الدین الخفاجی، أبی العبّاس أحمد بن محمّد بن عمر المصری (۹۷۹- ۱۰۶۹).
مؤلّف: ریحانـهٔ الألبّاء، ترجم فیه لنفسه فی ۲/ ۳۲۷- ۳۴۰، و ترجم له تلمیـذه المحبی فی خلاصهٔ الأثر ۱/ ۳۳۱، و معاصره المتابع أثره السیّد علی خان المدنی فی سلافهٔ العصر: ۴۲۰، و ترجم له محقّق کتابه ریحانـهٔ الألبّاء الـدکتور عبد الفتاح حلو فی مقدّمهٔ الریحانهٔ، و راجع أعلام الزرکلی ۱/ ۲۳۸.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۹۷
أوله: حمـدا لمن سـنح أهـل العرفان، و أغرقهم فی بحار الإیمان و الإحسان ... بعـد، فیقول أفقر عباد اللّه، الراجی فوائـد کرم اللطیف، أحمـد ابن محمّد الخفاجی، خطیب المنبر النبوی الشـریف ... فما وجدت شـیئا یلیق بالاهتداء إلیه، إلّا التکلّم فی الکلام المنزل علیه ... خصوصا فی التکلّم علی الآیهٔ الکریمهٔ المتعلّقهٔ بفضل آله ... و هی قوله تعالی: قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَٔ فِی الْقُرْبی و جعلت ذلک منّی لهم هدیّهٔ ...
رأیت نسخهٔ منه فی بعض المکتبات الخاصّهٔ، کتبت سنهٔ ۱۱۷۹، علی نسخهٔ مکتوبهٔ سنهٔ ۱۰۷۴ و عندی عنها صورهٔ.

[تفضیل]

۱۸۵- تفضیل بنی هاشم و أولیائهم و ذمّ بنی أمیّهٔ و أتباعهم (رسالهٔ ...):

لأبی العبّاس أحمد بن عبید اللّه بن محمّد بن عمّار الثقفی، الکاتب المتوفّی ۳۳۹.
الفهرست للندیم: ۱۶۶.
و ذکر له النـدیم أیضـا رسالـهٔ فی بنی أمیّهٔ، رسالـهٔ فی مثـالب معاویـهٔ، أخبـار عبـد اللّه بن معاویـهٔ بن جعفر بن أبی طالب، و یأتی له: المبیضّهٔ فی أخبار مقاتل آل أبی طالب.

۱۸۶- تفضیل بنی هاشم علی من سواهم:

للجاحظ.
ذکره بروکلمن ۳/ ۱۱۵ من الترجمهٔ العربیهٔ، و أحال إلی مجلهٔ لغهٔ العرب ۹/ ۴۱۴.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۹۸

۱۸۷- تفضیل الحسن و الحسین:

لیعقوب بن شیبهٔ بن الصلت بن عصفور أبی یوسف السدوسی- مولاهم البصری- نزیل بغداد (۱۸۲- ۲۶۲).
ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۴/ ۲۸۱، و قال: و کان ثقهٔ، سکن بغداد و حدّث بها.
و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۲/ ۴۷۶، و أطراه بقوله:
الحافظ الکبیر العلّامهٔ الثقهٔ ... و بلغنی أنه شوهد له مسند علی فی خمسهٔ أسفار.

و ترجم له الشيخ الطوسى فى الفهرست برقم ۸۰۷ و ذكر له كتابه هـذا، و رواه عن ابن عبـدون، عن أبى بكر الـدورى، عن محمّد بن أحمد بن يعقوب بن شيبة، عن جدّه يعقوب.

و ترجم له النجاشـى فى الفهرست و ذكر كتابه هذا باسم: الرسالة فى الحسن و الحسـين، و رواه عن أبى عمر بن مهدى، عن محمّد بن أحمد، عن جدّه يعقوب بن شيبة.

و ترجم له الحافظ ابن شهرآشوب فى معالم العلماء برقم ۸۹۰ و عدّد بعض كتبه، و ذكر له منها هذا الكتاب.

۱۸۸- تفضيل على:

للرمّانى، أبى الحسن على بن عيسى بن على بن عبد اللّه، الأديب النحوى المعتزلى (۲۹۶- ۳۸۴).

ترجم له القفطى فى إنباه الرواة ۲/ ۲۹۴- ۲۹۶، و عدّد كتبه الكلامية

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۹۹

و الأدبية الكثيرة، و عدّ منها كتابه هذا: تفضيل على.

له ترجمة حسنة فى كلّ من: معجم الأدباء ۵/ ۲۸۰، و تاريخ بغداد ۱۲/ ۱۶، و وفيات الأعيان ۳/ ۲۹۹، و بغية الوعاة ۲/ ۱۸۰.

۱۸۹- تفضيل على:

لأبى جعفر الإسكافى.

ذكره الذهبى فى ترجمته من سير أعلام النبلاء ۱۰/ ۵۵۱، ابن أبى الحديد ۴/ ۶۳- ۷۳.

۱۹۰- تفضيل على (عليه السّلام):

لأبى عبد اللّه البصرى، الحسين بن على المعتزلى.

ذكره ابن المرتضى فى طبقات المعتزلة: ۱۰۷.

۱۹۱- تفضيل القرابة على الصحابة:

لسعد الدين بن نجم الدين الحسن بن على الطبرى.

ألّفه فى اصفهان لمّا وردها سنة ۶۷۳ و رأى أهلها بين مفضّل للصحابة، و مفضّل للقرابة.

الأنوار الساطعة ۷۳.

[تلخيص]

۱۹۲- تلخيص البيان فى أخبار مهدىّ آخر الزمان:

علاء الدين على بن حسام الدين عبد الملك بن قاضى خان المتّقى الهندى، المتوفّى سنة ۹۷۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۰۰

ذكره فى إيضاح المكنون ۱/ ۳۱۸، هدية العارفين ۱/ ۷۴۶، كشف الظنون ۱/ ۳۱۸، بروكلمن ۲/ ۲۸۴.

أوله: الحمد للّه ربّ العالمين، و الصلاة و السّلام على سيّدنا محمّد و على آله و صحبه أجمعين ...

نسخة فی الهند، فی المکتبة الآصفیة فی حیدرآباد، تاریخها سنة ۱۲۶۵، استنسخ عنها شیخنا العلّامة الأمینی رحمه اللّه بخطّه الشریف فی رحلته إلی الدیار الهندیة سنة ۱۳۸۰، و هی من الفوائد المودعة فی المجلد الأوّل من کتابه القیّم: ثمرات الأسفار من ۱۴۵– ۱۴۷.

نسخة فی مکتبة أمیر علی مهنا فی بیروت، کما فی مجلة أخبار التراث الإسلامی الکویتیة، العدد ۲۱، ص ۲۰.

نسخة فی مکتبة الملک عبد العزیز بالمدینة المنوّرة، ضمن المجموعة رقم ۲۶۱۰، کتبت سنة ۱۱۶۰.

و نسخة الأصل من ثمرات الأسفار بخطّه رحمه اللّه، فی مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام العامّة فی النجف الأشرف رقم ۲۳۲۱.

نسخة فی مکتبة عارف حکمت بالمدینة المنوّرة، رقم ۴۶۶ توحید.

نسخة فی مکتبة الحرم المکّی، رقم ۳۴ دهلوی متنوعة.

نسخة ضمن مجموعة فی مکتبة جامعة مانشستر، رقم ۱۸۴/ ۴۳۳.

نسخة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامّة فی قم، بأول المجموعة رقم ۷۰۲، کما فی فهرسها ۲/ ۲۹۶.

نسخة فی مکتبة عاشر أفندی، رقم ۴۴۶ فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

نسخة فی المتحف البریطانی، رقم ۴۲۸۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۱

نسخة فی خزانة حسن پاشا الجلیلی، ضمن المجموع رقم ۱۸/ ۲۵ فی مکتبة الأوقاف بالموصل، راجع فهرسها ۱/ ۲۱۶، و نسبها مؤلّف الفهرست إلی السیوطی! نسخة فی مکتبة حسن حسنی عبد الوهاب ضمن المجموعة رقم ۱۷۹۷۱ من ۴– ۶ ذکرت فی فهرسها: ۲۴.

نسخة فی مکتبة کوپرلی، فی المجموعة الثانیة منها، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۵۷۸ ضمن المجموعة رقم ۳۳۰ من ۳۱۲– ۳۱۵.

و أخری فیها ضمن المجموعة رقم ۷۰۵، کتبت سنة ۱۰۴۳، ذکرت فی فهرسها ۳/ ۳۳۱.

نسخة فی مکتبة جامع مسجد فی بومبای.

منه أربع نسخ فی المتحف العراقی من کتب العزّاوی بالأرقام:

۲/ ۱۰۷۶۵ و ۴/ ۹۳۸۱ و ۲/ ۹۶۳۵ و ۲/ ۱۰۸۴۷.

نسخة من کتب مکتبة جامع النبی شیث، رقم ۱۱/ ۱۹، فی مکتبة الأوقاف بالموصل، ضمن مجموعة، تاریخ کتابة الرسالة التی قبلها فی المجموعة سنة ۱۰۶۱، کما فی فهرس مکتبة الأوقاف العامة بالموصل ۲/ ۲۱۲، و فیه: جاء علی صدر الصفحة الأولی: هذه رسالة تسمّی تلخیص البیان فی علامات المهدی آخر الزمان. ألّفها الشیخ أحمد بن حجر الساکن بمکّة المشرّفة و المنوّرة، وفّقه اللّه لما یرضیه.

نسخة ضمن المجموع رقم ۶۹/ ۲۴ من کتب المدرسة الأحمدیة فی مکتبة الأوقاف العامّة فی الموصل، کما فی فهرسها ۵/ ۳۲۲.

نسخة فی مکتبة المتحف العراقی، بخط خیر اللّه العمری خطیب جامع العمریة فی بغداد، کتبها سنة ۱۱۳۴، ضمن مجموعة رقم ۲۲۳۵۶/ ۳.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۲

نسخة فی المکتبة المتوکلیة فی صنعاء الیمن، مذکورة فی فهرس تصوّف الظاهریة ۱/ ۱۸۲، عن فهرس المکتبة المتوکلیة: ۲۳۶.

ستّ نسخ فی المکتبة الوطنیة فی برلین، ضمن المجامیع رقم ۱۰۳۴۷، ۱۰۳۴۸، ۲۷۲۶، ۲۷۲۷، ۲۷۲۸، ۲۷۳۰.

و منه أربع نسخ فی پرنستون (فهرست ماخ: ۲۱۹) ضمن المجامیع رقم ۴۰۰۳ تاریخها ۱۰۸۸، و رقم ۸۳۲ من نسخ القرن الحادی عشر، و کذا الرقم ۴۳۹۶ و الرقم ۵۵۴۲ من القرن ۱۲.

و نشر فی مجلة الهادی الصادرة عن دار التبلیغ فی قم، فی سنتها السابعة فی العدد الثانی.

و تقدّم له: البرهان فی علامات مهدیّ آخر الزمان، کما أنّ له رسالة فارسیة فی المهدی، توجد ضمن مجموعة من رسائله من ۳۰– ۵۷

فی مکتبة گنج بخش فی الباکستان، رقم ۸۱۲ کما فی فهرسها لأحمد المنزوی ۲/ ۶۴۵.

و اخری فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامّة فی قم، ضمن المجموعة رقم ۵۲۴، من ۱۰۷ ظ إلی ۱۱۴ و، کما فی فهرسها ۲/ ۱۲۹.

و هی ستّون حدیثا رتّبها علی أربعة فصول؛ الأول: فی وصفه و نسبه، و الثانی: فی کراماته، الثالث: فی علاماته قبل الظهور، الرابع: فی ما یقع بعد ظهوره علیه السّلام.

أوله: الحمد للّه رب العالمین ...

و ذکره بروکلمن للمتّقی ۲/ ۳۸۴ و ذیل ۲/ ۵۱۸، و نسبه لابن حجر فی ذیل ۲/ ۵۲۹ رقم ۴۵.

و أظنّها ترجمة منه لکتابه تلخیص البیان؛ لاتحاد أبوابهما و عناوینهما، فهرست مشترک ۲/ ۱۱۴۹.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۳

۱۹۳- تلخیص البیان فی علامات مهدیّ آخر الزمان:

لابن کمال باشا، شمس الدین أحمد بن سلیمان الرومی الحنفی، المتوفّی سنة ۹۴۰، شیخ الإسلام و مفتی قسطنطینة.

له ترجمة حسنة فی الشقائق النعمانیة: ۲۲۶- ۲۲۸، قال: و کان عدد رسائله قریبا من مائة رسالة ... و کان فی العلم جبلا راسخا، و طودا شامخا ...

و ترجم له اللکنوی فی الفوائد البهیة: ۲۱، و التمیمی فی الطبقات السنیّة: ۱/ ۴۰۹، و قال: کان بارعا فی العلوم و قلّ ما یوجد من فنّ إلّا و له فیه مصنّف أو مصنّفات ... و کان فی کثرة التآلیف و سعة الاطّلاع فی الدیار الرومیة کالجلال السیوطی فی الدیار المصریة.

و له ترجمة فی شذرات الذهب ۸/ ۲۳۸، و هدیة العارفین ۱/ ۱۴۱ و فیه ذکر مؤلفاته و رسائله، و عدّ منها هذا الکتاب.

۱۹۴- التنازع و التخاصم فیما بین بنی أمیّة و بنی هاشم:

للمقریزی، تقی الدین أحمد بن عبد القادر البعلبکی الأصل المصری المولد و الدار و الوفاة (۷۶۶- ۸۴۵ ه).

ذکره فی هدیة العارفین ۱/ ۱۲۷، و کذا عبّر عنه فی المنهل الصافی ۱/ ۴۱۵ فی ترجمة المؤلف، یأتی فی حرف النون باسمه الصحیح: النزاع و التخاصم، و هو مطبوع بهذا الاسم.

[تنبیه]

۱۹۵- تنبیه الغافلین عن فضائل الطالبیّین:

للحاکم الجشمی، أبی سعد المحسّن بن محمّد بن کرامة البیهقی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۴

(۴۱۳- ۴۹۴).

قال فی مقدمته: و قد جمعت فی کتابی هذا ما نزل فیهم- آل البیت- من الآیات، ممّا ذکره أهل التفسیر و صحّت بالروایات الصحیحة، و ألحق بکلّ آیة ما یؤیّدها من الآثار بحذف الأسانید ... و سمّیته: تنبیه الغافلین عن فضائل الطالبیّین.

حکاه عدنان زرزور فی کتابه: الحاکم الجشمی و منهجه فی تفسیر القرآن: ۹- ۹۶، و ذکر أنّ منه مصوّرا بدار الکتب بالقاهرة رقم ۲۷۶۲۲ ب، عن نسخة مکتبة صنعاء، رقم ۱۵۹ علم کلام.

نسخة بأول مجموعة بخط محمد بن مطهر، کتبها سنة ۱۳۴۳ فی صنعاء بالیمن، کما فی مجلة المورد (البغدادیة) المجلد الثالث، العدد

الثانى ص ۲۹۴.

نسخة بخط صلاح بن أحمد، بآخر مجموعة كتبها سنة ۱۰۷۰ فى صنعاء باليمن، كما فى العدد المتقدّم من مجلة المورد: ۳۰۴.

نسخة فى مكتبة الجامع الكبير بصنعاء فى اليمن، كتبت فى ذى القعدة سنة ۵۵۳ فى ۷۳ ورقة رقم ۷۷۵، كما فى فهرسها ۲/ ۷۷۱.

نسخة فى المكتبة الغربية فى الجامع الكبير بصنعاء، تاريخها محرّم سنة ۱۰۹۹ ضمن المجموع رقم ۳۲، كما فى فهرسها، تأليف محمّد سعيد المليح و أحمد محمد عيسوى، طبع منشأة المعارف بالإسكندرية سنة ۱۳۹۸- ۱۹۷۸.

۱۹۶- تنبيه الغافلين فى مناقب آل سيّد المرسلين:

للمولوى ولى اللّه بن حبيب اللّه بن محبّ اللّه الأنصارى الهندى اللكهنوى ۱۲۸۲- ۱۳۷۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۰۵

له ترجمة حسنة فى نزهة الخواطر ۸/ ۵۴۲ من الطبعة الثانية، ذكر فى مرآة التصانيف: ۲۳۵، عن تاريخ أدبيات ۲/ ۳۸۹.

و فى نزهة الخواطر ۷/ ۵۴۳ نسبه إلى ولى اللّه آخر ۱۱۸۲- ۱۲۷۰.

و له: مرآة المؤمنين و تنبيه الغافلين فى مناقب أهل بيت سيّد المرسلين، و أظنّهما كتابا واحدا.

۱۹۷- تنبيه الوسنان إلى أخبار مهدىّ آخر الزمان:

لأحمد النوبى، المتوفّى سنة ۱۰۳۷.

معجم المؤلفين ۲/ ۱۹۷، عن بروكلمن ۲/ ۳۸۵ و ۲/ ۵۲۰، من الأصل الألمانى و ذيله.

نسخة فى غوطا، رقم ۸۵۳.

۱۹۸- تنزيه المكانة الحيدريّة عن وصمة عهد الجاهلية:

للفاضل البريلوى الباكستانى.

طبع فى لاهور سنة ۱۳۱۲، كما فى مرآة التصانيف: ۲۳۵.

۱۹۹- تنوير الصحيفة بذكر عوالى الأسانيد الشريفة:

و هو مسند الإمام على بن موسى الرضا عليه السّلام، للقاضى العلّامة محمّد ابن أحمد مشحم.

أتمّ تأليفه سنة ۱۱۷۱، و قد خرّج أحاديثه و رتّبه و أضاف إليه زوائد من حديث الأئمة عليهم السّلام.

أوله: الحمد للّه الذى جعل الحديث النبوى أفضل العلوم بعد الكتاب ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۰۶

نسخة فى دار الكتب المصرية رقم ۴۶۳ حديث؛ من كتب المكتبة التيمورية، مذكورة فى فهرسها ۲/ ۱۹۵ و ۲۱۸ و ۲۷۳ و ۳۰۱.

طبع فى مطبعة الترقّى بدمشق سنة ۱۳۳۴ و فى مطبعة المعاهد سنة ۱۳۴۰.

[التوضيح]

۲۰۰- التوضيح فى تواتر ما جاء فى المنتظر و الدجّال و المسيح:

للعلّامة محمّد بن علی الشوکانی الیمنی، المتوفّی سنة ۱۲۵۰.

عدّه هو فی عداد تصانیفه عند ما ترجم لنفسه فی البدر الطالع ۲/ ۲۲۲.

و ألّف عبد الغنی قاسم غالب الشرحبی کتابا خاصا عن حیاته، طبع باسم: الإمام الشوکانی.

۲۰۱- توضیح الدلائل علی تصحیح الفضائل:

تألیف شهاب الدین، أحمد بن جلال الدین عبد اللّه بن قطب الدین محمّد بن جلال الدین عبد اللّه بن قطب الدین محمّد بن معین الدین عبد اللّه ابن هادی بن محمّد الحسینی الإیجی الشافعی، من أعلام القرن التاسع.

ترجم له السخاوی فی الضوء اللامع ۱/ ۳۶۷، و بیته بیت فقه و حدیث و تصوّف، ینتمون إلی الحسین الأصغر ابن الإمام زین العابدین علیه السّلام، و أصلهم من مکران، و کانوا حکّام البلاد، ثم إنّ جدّه الرابع اعتزل الحکم و آثر العزلة و الانقطاع، فهاجر منها إلی بلاد فارس، و توطّن فی إیج شبانکاره، و توفّی أبوه سنة ۸۴۰ و جدّه سنة ۷۸۵، و أبو جدّه سنة ۷۶۳، و جدّ جدّه سنة ۷۱۴، و کان المؤلّف قد ألّف کتابا فی فضائل الخلفاء الأربعة، و لمّا وجد أن فضائل علی علیه السّلام کثیرة بدا له أن یؤلّف فی ذلک کتابا مفردا فألّف هذا الکتاب، فی ۴۰۹ ورقات، و هو فی ثلاثة أقسام:

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۷

القسم الأول: فی فضائل القرآن و حاملیه، و فیه ثلاثة أبواب.

القسم الثانی: فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام، و فیه ۴۳ بابا.

القسم الثالث: فی ذکر بواقی أهل البیت الذین بحبّهم و موالاتهم حیاة کلّ قلب میت، و فیه أربعة أبواب.

نسخة منه فی دار الکتب الوطنیة فی شیراز (کتابخانه ملّی پارس) رقم ۵۴۳، کتبت فی القرن ۱۱، و عنها مصوّرة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی فی قم.

و ترجم إلی الفارسیة، نسخة من الترجمة فی المکتبة الآصفیة فی حیدرآباد الهند رقم ۱۰۰ مناقب، من مخطوطات القرن الحادی عشر فی ۵۶۷ ورقة، کما فی فهرسها ۲/ ۵۱۰، و فی فهرس منزوی ۲/ ۹۲۷.

نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر فی صنعاء فی ۲۹۳ ورقة رقم ۲۱۹۴، ذکرت فی فهرسها ۴: ۱۷۵۵.

نسخة منه فی مکتبة السید صاحب العبقات المعروفة بالمکتبة الناصریة فی لکهنو.

نسخة فی مکتبة مدرسة المروی فی طهران، رقم ۷۸۱ فی ۴۱۵ ورقة سقط منها الأولی.

نسخة فی مکتبة البلاط الإیرانی (کتابخانه سلطنتی)، فرغ منها الکاتب فی ۲۸ شهر رمضان سنة ۱۰۴۵ فی ۱۶۵ ورقة، سجّل فی سجّلها برقم ۱۸۷۹، مذکورة فی فهرسها للمخطوطات الدینیة: ۲۳۲.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۸

حرف الثاء

۲۰۲- ثار اللّه:

للأستاذ عبد الرحمن الشرقاوی المصری.

مطبوع فی مجلّدین، یأتی باسم: الحسین ثائرا، و: الحسین شهیدا، و یأتی للمؤلّف: علیّ إمام المتّقین.

۲۰۳- الثغور الباسمة فی مناقب السیّدة فاطمة:

للحافظ السیوطی، جلال الدین أبی الفضل عبد الرحمن بن أبی بکر ابن محمّد المصری الشافعی، المتوفّی سنة ۹۱۱.

هدیة العارفین ۱/ ۵۳۷، کشف الظنون ۵۲۱، فهرس الفهارس:

۱۰۱۶.

نسخة فی مکتبة المجلس ضمن المجموعة ۶۷۱۳.

نسختان فی دار الکتب المصریة برقم ۱۲۳ م مجامیع، و رقم ۷۴۲ مجامیع.

نسخة اخری فیها ضمن المجموعة رقم ۲۵ مجامیع قوله، کتبت سنة ۱۱۱۵.

نسخة فی مکتبة أسعد أفندی، رقم ۳۵۵۳ فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

نسخة فی مکتبة ندوة العلماء فی لکهنو، بالهند ضمن المجموعة رقم ۲۷۰، ذکرت فی فهرسها ص ۵۸۵.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۰۹

نسخة فی المکتبة الظاهریة بدمشق، کتبها إبراهیم بن سلیمان بن محمّد الحنفی سنة ۱۰۶۷، ضمن المجموع رقم ۵۲۹۶ الورقة ۱۰۳- ۱۰۸، فهرس الظاهریة، التاریخ للریان: ۱۹۲، و فهرس حدیث الظاهریة للألبانی: ۳۱۰.

نسختان فی دار الکتب الوطنیة فی برلین، تحت رقم ۹۶۸۵ و ۹۶۸۶، کما فی فهرس آلورث ۹/ ۲۲۰.

نسخة فی مکتبة جامعة پرنستون من القرن ۱۰، رقم ۴۳۴۳، کما فی فهرسها (تألیف ماخ): ۳۹۴.

نسخة فی مکتبة پیر محمّد شاه، فی احمد أحمدآباد عاصمة گجرات الهند.

طبع بالهند، کما فی بعض الفهارس.

و طبع فی بیروت سنة ۱۴۰۸ من منشورات مرکز الدراسات و البحوث العلمیة بتحقیق الأستاذ محمد سعید الطریحی.

حقّقه مجدی بن فتحی السیّد فی مصر، علی مخطوطة دار الکتب، و صدر من منشورات دار الصحابة للتراث فی طنطا سنة ۱۴۱۱ ۱۹۹۱.

۲۰۴- الثناء العاطر علی أهل البیت الطاهر:

لأبی بکر بن عبد الرحمن الحضرمی، و هو أبو بکر بن محمّد بن شهاب المولود سنة ۱۲۶۲ و المتوفّی سنة ۱۳۴۱، و الثناء قصیدة طویلة فی مدح أهل البیت علیهم السّلام مدرجة فی دیوانه المطبوع سنة ۱۳۴۴، و بآخر الدیوان ترجمته بقلم السیّد محمّد بن عقیل.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۱۰

حرف الجیم

۲۰۵- جعفر بن محمّد:

لعبد العزیز سیّد الأهل.

طبع بیروت سنة ۱۹۵۴.

تاریخ التراث العربی ۳/ ۱ ص ۲۶۸.

۲۰۶- جلاء الأبصار:

للحاکم الجشمی، أبی سعید محسن بن کرامة.

[جمع]

۲۰۷- جمع الأحادیث الواردة فی المهدی:

للحافظ أبی بکر بن أبی خیثمة، أحمد بن زهیر النسائی، المتوفّی سنة ۲۷۹.

ذکره صدّیق حسن خان فی الإذاعة: ۱۳۷.

۲۰۸- جمع طرق ردّ الشمس (جزء فی ...):

لمحمّد بن أسعد بن علیّ بن المعمّر، أبی علی بن أبی البرکات، الشریف النسّابة، النقیب العبیدلی الجوّانی المصری (۵۲۵- ۵۸۸).

ترجم له معاصراه العماد الأصفهانی فی: خریدة القصر فی القسم المصری ۱/ ۱۱۷، و القفطی فی: المحمدین من الشعراء: ۲۰۶ برقم ۱۱۶.

و ترجم له الصابونی فی التکملة: ۱۰۰، و قال: روی لنا عنه غیر

واحد من شیوخنا، و له نظم جیّد و تصانیف حسنة فی الأنساب ...

و ترجم له المنذری فی التکملة ۱/ ۱۷۷ رقم ۱۸۰، و قال: حدّثنا عنه غیر واحد من شیوخنا، و ولی نقابة الأشراف بمصر مدة.

و ذکر أنّه صنّف کتاب طبقات الطالبیّین، و کتاب طبقات النسّابین الطالبیّین، و کتاب تاریخ الأنساب و منهاج الصواب، و غیر ذلک، و أنّه أخذ النسب عن الشریف ثقة الدولة أبی الحسین یحیی بن محمّد بن حیدرة الحسینی الأرقطی.

و ترجم له ابن حجر فی لسان المیزان ۵/ ۷۴، و قال: و صنّف کتبا کثیرة، و دخل دمشق و حلب، و له شعر حسن- إلی أن قال صلی الله علیه و آله و سلم ۷۶-:

و رأیت له مع ذلک: جزء فی جمع طرق ردّ الشمس لعلیّ رضی اللّه عنه انتهی.

أقول: و نظرا لکثرة طرق هذا الحدیث و غزارة مادّته، أفرده بالتألیف جمع من أعلام القوم، منهم:

۱- أبو بکر الورّاق، أحمد بن عبد اللّه بن أحمد الدوری، له کتاب:

طرق من روی ردّ الشمس.

۲- أبو الفتح، محمّد بن الحسین الأزدی الموصلی، المتوفّی سنة ۳۷۷، له: حدیث ردّ الشمس.

۳- الحاکم الحسکانی، أبو القاسم عبید اللّه بن عبد اللّه الحنفی النیشابوری بن الحذّاء، المتوفّی سنة ۴۸۳، مؤلّف کتاب: شواهد التنزیل، له: مسألة فی تصحیح ردّ الشمس و إرغام النواصب الشّمس.

۴- أبو الحسن شاذان الفضلی.

۵- أخطب خوارزم، ضیاء الدین أبو المؤیّد، الموفّق بن أحمد الحنفی المکّی الخوارزمی، المتوفّی سنة ۵۶۸، له: حدیث ردّ الشمس.

۶- الحافظ السیوطی، جلال الدین عبد الرحمن، المتوفّی سنة ۹۱۱، له: کشف اللبس عن حدیث ردّ الشمس.

۷- شمس الدین الدمشقی، أبو عبد اللّه محمّد بن یوسف الصالحی، المتوفّی سنة ۹۴۲، له: مزیل اللبس عن حدیث ردّ الشمس «۱».

---

(۱) و حدیث ردّ الشمس هو أن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم کان یوحی إلیه، و کان رأسه فی حجر علی علیه السّلام حتی غابت الشمس، فرفع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم رأسه، و قال: «صلّیت العصر یا علی؟» قال: «لا»، فقال صلّی اللّه علیه و آله و سلّم:

«اللّهمّ کان فی طاعتک و طاعة نبیّک فاردد علیه الشمس».

قالت أسماء: فرأیتها غربت، ثم رأیتها طلعت بعد ما غربت.

و کان هذا بالصهباء من أرض خیبر من غزاة خیبر، أخرجه جمع من الحفّاظ و المحدّثین بأسانید متعدّدة و طرق کثیرة، و فیها طرق صحیحة ثابتة، نصّ علی ذلک غیر واحد منهم، و هی تنتهی إلی علی و الحسین علیهما السّلام و ابن عبّاس و جابر و أبی هریرة و أبی رافع و أبی سعید الخدری و أسماء بنت عمیس.

أخرجه الحفّاظ عن هؤلاء بطرقهم، فمنهم:

۱- الحافظ أبو بکر بن أبی شیبة العبسی الکوفی، المتوفّی سنة ۲۳۵.

۲- الحافظ عثمان بن أبی شیبة العبسی الکوفی، المتوفّی سنة ۲۳۹. أخرجه عنهما الحافظ الطبرانی فی المعجم الکبیر فی مسند أسماء بنت عمیس.

۳- أحمد بن صالح المصری، المتوفّی سنة ۲۴۸، شیخ البخاری فی صحیحه، و أبو داود، و هذه الطبقة، قال البخاری: ثقة صدوق. روی الحدیث بطریقین صحیحین، و قال: لا ینبغی لمن کان سبیله العلم التخلّف عن حفظ حدیث أسماء، الذی روی لنا عنه صلّی اللّه علیه و سلّم؛ لأنّه من أجلّ علامات النبوّة. حکاه عنه الطحاوی فی مشکل الآثار ۲/ ۱۱.

۴- الحافظ أبو بشر الدولابی، المتوفّی سنة ۳۱۰، فی کتاب الذریّة الطاهرة الورقة ۲۸ ب من نسخة مکتبة کوپرلی.

۵- الحافظ أبو جعفر الطحاوی الحنفی، المتوفّی سنة ۳۲۱، فی مشکل الآثار ۲/ ۸ و ۴/ ۳۸۸.

۶- الحافظ الطبرانی، المتوفّی سنة ۳۶۰، فی المعجم الکبیر فی مسند أسماء

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۱۳

بنت عمیس.

۷- الحافظ أبو حفص بن شاهین، المتوفّی سنة ۳۸۵.

۸- الحاکم النیسابوری، المتوفّی سنة ۴۰۵، فی تاریخ نیسابور.

۹- الحافظ ابن مردویه الأصفهانی، المتوفّی سنة ۴۱۶.

۱۰- أبو إسحاق الثعلبی، المتوفّی سنة ۴۲۷، فی قصص الأنبیاء: ۳۴۰.

۱۱- أبو الحسن الماوردی، أقضی القضاة، المتوفّی سنة ۴۵۰، فی أعلام النبوة: ۷۹.

۱۲- الحافظ البیهقی، المتوفّی سنة ۴۵۸، فی دلائل النبوة.

۱۳- الخطیب البغدادی، المتوفّی سنة ۴۶۳، فی تلخیص المتشابه فی الرسم.

۱۴- الفقیه ابن المغازلی، المعروف بابن الجلّابی المالکی، المتوفّی سنة ۴۸۳، فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین: ۹۶.

۱۵- الحافظ ابن مندة الأصفهانی، المتوفّی سنة ۵۱۲، نقله عنه السیوطی.

۱۶- القاضی عیاض المالکی، المتوفّی سنة ۵۴۴، فی کتاب الشفاء: ۲۴۰.

۱۷- الخطیب الخوارزمی الحنفی، المتوفّی سنة ۵۶۸، فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام.

۱۸- الحافظ ابن عساکر الدمشقی، المتوفّی سنة ۵۷۱، فی تاریخ دمشق فی ترجمة علی علیه السّلام ۲/ ۲۸۳ بثلاثة طرق.

۱۹- أبو الخیر الطالقانی أحمد بن إسماعیل القزوینی، المتوفّی سنة ۵۹۰، فی کتاب الأربعین المنتقی، الباب ۱۸ المنشور فی «تراثنا» العدد الأول.

۲۰- الفخر الرازی، المتوفّی سنة ۶۰۶، فی تفسیره.

۲۱- الرافعی القزوین، المتوفّی سنهٔ ۶۲۳، فی کتاب التدوین فی ذکر أهل العلم بقزوین المطبوع فی حیدرآباد ۲/ ۲۳۶.

۲۲- الحافظ ابن النجار البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۶۴۲، فی ذیل تاریخ بغداد ۲/ ۱۵۴.

۲۳- أبو المظفر یوسف بن قز أوغلی، سبط ابن الجوزی، المتوفّی سنهٔ ۶۵۴، فی تذکرهٔ خواص الامهٔ: ۵۵.

۲۴- الحافظ الگنجی الشافعی، المتوفّی سنهٔ ۶۵۸، فی کفایهٔ الطالب: ۳۸۱

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۱۴

.۳۸۸

۲۵- القرطبی، المتوفّی سنهٔ ۶۷۱، فی التذکرهٔ: ۱۵.

۲۶- المحبّ الطبری، المتوفّی سنهٔ ۶۹۴، فی الریاض النضرهٔ ۲/ ۱۷۹.

۲۷- صدر الدین الحمّوئی الجوینی، المتوفّی سنهٔ ۷۲۲، فی فرائد السمطین، الباب ۳۷ ح ۱۵۷.

۲۸- شهاب الدین النویری، المتوفّی سنهٔ ۷۳۲، فی نهایهٔ الإرب ۱۸/ ۳۱۰.

۲۹- نور الدین الهیتمی، المتوفّی سنهٔ ۸۰۷، فی مجمع الزوائد ۸/ ۲۹۶.

۳۰- الحافظ أبو زرعهٔ العراقی، المتوفّی سنهٔ ۸۲۶، فی طرح التثریب.

۳۱- الحافظ ابن حجر العسقلانی، المتوفّی سنهٔ ۸۵۲، فی فتح الباری ۶/ ۱۶۸.

۳۲- الحافظ العینی الحنفی، المتوفّی سنهٔ ۸۵۵، فی عمدهٔ القاری فی شرح صحیح البخاری ۷/ ۱۴۶.

۳۳- شمس الدین السخاوی الحنفی، المتوفّی سنهٔ ۹۰۲، فی المقاصد الحسنهٔ: ۲۲۶.

۳۴- الحافظ السیوطی، المتوفّی سنهٔ ۹۱۱، فی الخصائص الکبری ۲/ ۸۲.

۳۵- نور الدین السمهودی الشافعی، المتوفّی سنهٔ ۹۱۱، فی وفاء الوفا ۲/ ۳۳.

۳۶- الحافظ القسطلانی، المتوفّی سنهٔ ۹۲۳، فی المواهب اللدنیّهٔ ۱/ ۳۵۸.

۳۷- شمس الدین الدمشقی، المتوفّی سنهٔ ۹۴۲، فی سبل الهدی و الرشاد فی هدی خیر العباد، المعروف بالسیرهٔ الشامیهٔ المطبوع فی القاهرهٔ.

۳۸- الحافظ ابن الدیبع الشیبانی، المتوفّی سنهٔ ۹۴۴، فی تمییز الطیّب من الخبیث: ۸۱.

۳۹- عبد الرحیم العبّاسی، المتوفی سنهٔ ۹۶۳، فی معاهد التنصیص ۲/ ۱۹۰.

۴۰- ابن حجر الهیتمی، المتوفّی سنهٔ ۹۷۴، فی الصواعق المحرقهٔ: ۷۶، و فی شرح همزیهٔ البوصیری: ۱۲۱.

۴۱- المتقی الهندی، المتوفّی سنهٔ ۹۷۵، فی کنز العمّال ۱۲/ ۳۴۹ رقم ۳۵۳۵۳.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۱۵

۲۰۹- جمع طرق حدیث المهدی

: لابن العراقی، أحمد بن عبد الرحیم بن الحسین الکردی الرازیانی المصری الشافعی المتوفی سنهٔ ۸۲۶، و هو ابن الحافظ العراقی. ترجم له أبو المحاسن الحسینی فی ذیل تذکرهٔ الحفّاظ: ۲۸۸، و ذکر له هذا الکتاب فی عداد مؤلّفاته الکثیرهٔ. و کذلک الحافظ السخاوی ترجم له فی الضوء اللامع ۱/ ۳۳۶- ۳۴۴، و ذکر له هذا الکتاب، فهرس الفهارس و الاثبات: ۱۱۱۹.

[الجمل]

۲۱۰– الجمل:

لأبى حذيفة إسحاق بن بشر بن محمّد بن عبد اللّه بن سالم القرشى، المولود ببلخ، و المتوفّى ببخارى سنة ۲۰۶.

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۶/ ۳۲۶، و قال: إنّ هارون الرشيد

۴۲– المولى على القارى الحنفى، المتوفّى سنة ۱۰۱۴، فى كتاب المرقاة فى شرح المشكاة ۴/ ۲۸۷، و فى شرح الشفاء ۳/ ۱۲.

۴۳– نور الدين الحلبى الشافعى، المتوفّى سنة ۱۰۴۴، فى السيرة النبويّة ۱/ ۴۱۳.

۴۴– الشهاب الخفاجى الحنفى، المتوفّى سنة ۱۰۶۹، فى كتابه نسيم الرياض فى شرح الشفاء ۳/ ۱۱.

۴۵– الزرقانى المالكى، المتوفّى سنة ۱۱۲۲، فى شرح المواهب اللدنية ۵/ ۱۱۳.

و راجع بقية المصادر و كلمات الأعلام فى كتاب الغدير ۳/ ۱۲۶– ۱۳۳، و تعليقات كتاب إحقاق الحق ۵/ ۵۲۱– ۵۳۹ و ۱۶/ ۳۱۶، و تاريخ ابن عساكر فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام ۲/ ۲۸۳– ۳۰۷.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۱۶

بعث إلى أبى حذيفة فأقدمه بغداد، و كان يحدّث فى المسجد المنسوب إلى ابن رغبان.

معجم الأدباء ۶/ ۷۰، معجم المؤلّفين ۲/ ۲۳۱، فهرست النديم:

۱۰۶، و ذكر له كتبا منها: كتاب الردّة، كتاب الألوية، كتاب الجمل كتاب صفّين، هدية العارفين ۱/ ۱۹۶.

۲۱۱– الجمل:

لأبى عبد اللّه محمّد بن عمر بن واقد الواقدى البغدادى (۱۳۰– ۲۰۷).

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۱۱، و عدّد كتبه و منها هذا الكتاب و كتاب السقيفة و غير ذلك.

و له ترجمة فى كتاب الطبقات الكبير لابن سعد ۷/ ۳۳۴، تاريخ البخارى ۱/ ۱۷۸، تاريخ بغداد ۳/ ۳، وفيات الأعيان ۴/ ۳۴۸، سير أعلام النبلاء ۹/ ۴۵۴، تذكرة الحفّاظ ۱/ ۳۴۸، الكاشف ۳/ ۸۲، العبر ۱/ ۳۵۳، الوافى بالوفيّات ۴/ ۲۳۸، تهذيب التهذيب ۹/ ۳۶۳.

۲۱۲– الجمل:

لنصر بن مزاحم بن يسار المنقرى، أبى الفضل الكوفى، المتوفّى سنة ۲۱۲.

و يأتى له كتاب: وقعة صفّين، و مقتل الحسين عليه السّلام.

الفهرست للنديم: ۱۰۶، معجم الأدباء ۷/ ۲۱۰، تاريخ بغداد ۱۳/ ۲۸۲، أعلام الزركلى ۸/ ۲۸، معجم المؤلّفين ۱۳/ ۹۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۱۷

۲۱۳– الجمل:

للمدائنى، أبى الحسن علىّ بن محمّد بن عبد اللّه بن أبى سيف المدائنى، (۱۳۵– ۲۱۵ و قيل ۲۲۵).

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۱۳– ۱۱۶، و عدّد كتبه الكثيرة و ذكر منها هذا الكتاب، و تقدّم له: أخبار أبى طالب و ولده، أخبار أهل البيت، أخبار الفاطميات، أسماء من قتل من الطالبيّين، و يأتى له كتاب: خطب على عليه السّلام.

و له ترجمة فى تاريخ بغداد ۱۲/ ۵۴، سير أعلام النبلاء ۱۰/ ۴۰۰، و وصفه الذهبى هناك بالعلّامة الحافظ الصادق.

و ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیّات ۲۲/ ۴۲، و ذکر له هذه الکتب.

۲۱۴- الجمل:

لأبی إسحاق إسماعیل بن عیسی العطّار البغدادی، المتوفّی سنة ۲۳۲.

ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۶/ ۲۶۲ و وثّقه، و کذا ابن حبّان ترجم له فی کتاب: الثقات ۸/ ۹۹، و ترجم له ابن أبی حاتم فی الجرح و التعدیل ۲/ ۱۹۱، و ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۲۲، و ذکر له هذا الکتاب، و له کتاب: صفّین، یأتی.

هدیة العارفین ۱/ ۲۰۷.

۲۱۵- الجمل:

للحافظ ابن أبی شیبة، أبی بکر عبد اللّه بن محمّد بن أبی شیبة إبراهیم

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۱۸

ابن عثمان بن خواستی العبسی، مولاهم الکوفی، المتوفّی سنة ۲۳۵، و هو من شیوخ البخاری و مسلم و أبی داود و ابن ماجة، و من رجال الصحاح.

کان یحدّث فی جامع الکوفة، یجلس عند اسطوانة کان یجلس إلیها عبد اللّه بن مسعود، ثم جلس إلیها بعده علقمة و بعده إبراهیم و بعده منصور و بعده سفیان الثوری و بعده وکیع و بعده أبو بکر بن أبی شیبة و بعده مطین و بعده ابن عقدة، سیر أعلام النبلاء ۱۱/ ۱۲۴، و قال نفطویه: اجتمع فی مجلسه نحو ثلاثین ألفا، خلاصة تهذیب الکمال ۲/ ۹۴.

تاریخ بغداد ۱۰/ ۶۶، تهذیب التهذیب ۶/ ۲، تذکرة الحفّاظ ۲/ ۴۳۲، سیر أعلام النبلاء ۱۱/ ۱۲۲، فهرست الندیم ص ۲۸۵، الکاشف للذهبی ۲/ ۱۲۴، ثقات العجلی: ۲۷۶، هدیة العارفین ۱/ ۴۴۰.

۲۱۶- الجمل:

للصولی.

یأتی باسمه: وقعة الجمل.

۲۱۷- الجمل و صفّین:

لابن عائذ، أبو عبد اللّه محمّد بن عائذ بن عبد الرحمن بن عبید اللّه الکاتب الدمشقی ۱۵۰- ۴/ ۲۳۳.

ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیّات ۳/ ۱۸۱، و قال: صاحب المغازی و الفتوح أبو عبد اللّه الکاتب صنّف الصوائف و السیر ... و کان ثقة ... قال صالح جزرة: ثقة إلّا أنّه قدری، وثّقه ابن معین و أسند عن الولید ابن مسلم و خلق کثیر.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۱۹

الاکمال لابن ماکولا ۶/ ۱۱، البدایة و النهایة ۱۰/ ۳۱۲، تهذیب التهذیب ۹/ ۲۴۱، سیر أعلام النبلاء ۱۱/ ۱۰۴، تاریخ دمشق ۱۵/ ۲۴۴، تاریخ بغداد ۳/ ۱۴۰، الرسالة المستطرفة ۸۲.

ذکر ابن عساکر، فی ترجمة ابن فطیس، أحمد بن محمّد بن سعید أبو بکر القرشی الورّاق من تاریخه ۷/ ۳۱۱: حدّث عن أبی عبد الملک أحمد بن إبراهیم القرشی عن ابن عائذ بکتاب الجمل و صفّین.

٢١٨- الجمل و صفّين:

لأبی عبيدة، معمّر بن المثنى التيمی- تيم قريش- مولاهم البصری (١١۴- ٢١٠).

ذكره له النديم فی الفهرست: ۵٩، و البغدادی فی هدية العارفين ٢/ ۴۶۶.

و له: كتاب خوارج البحرين، كتاب مقاتل الأشراف، كتاب المثالب، كتاب مقتل الحسين، كتاب مقتل محمّد و إبراهيم ابنی عبد اللّه بن الحسن بن الحسن.

٢١٩- الجمل و مسير عائشة و علی:

لسيف بن عمر الضبی الأسيدی، و يقال: التميمی البرجمی الكوفی، نزيل بغداد، المتوفّى بها سنة ٢٠٠، الكذّاب الوضّاع، المجمع على ضعفه و جرحه، المتّهم بالزندقة.

المجروحين لابن حبّان ١/ ٣۴۵، ميزان الاعتدال ٢/ ٢۵۵، المغنی فی الضعفاء للذهبی ١/ ٢٩٢ و فيه: متروك باتّفاق، و قال ابن حبّان: اتّهم

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:١٢٠

بالزندقة.

فهرست النديم: ١٠۶، هدية العارفين ١/ ۴١٣.

و يأتی فی حرف القاف: قتال علی و طلحة.

٢٢٠- جمهرة نسب بنی هاشم:

لأبی الفضل، أحمد بن أبی طاهر طيفور المروروذی البغدادی ٢٠۴- ٢٨٠.

ترجم له النديم فی الفهرست: ١۶٣، و عدّد كتبه الكثيرة و ذكر منها كتابه هذا، و كذا الصفدی فی الوافی بالوفيّات ٧/ ٨، و له: اختيار شعر دعبل، اختيار شعر منصور النمری.

تاريخ بغداد ۴/ ٢١١، معجم الأدباء ٣/ ٨٧، هدية العارفين ١/ ۵١.

٢٢١- جنّة الأسماء، فی شرح أبيات منسوبة لأمير المؤمنين عليه السلام:

لأبی حامد محمّد بن محمّد الغزالی الطوسی الشافعی ۴۵٠- ۵٠۵.

و هذا غير شرحه الآتی، شرح الأبيات المذكور فی فهرس الظاهرية للأستاذ رياض المالح، قال فی فهرس التصوّف ٢/ ٨٨: و عندی كتاب فی شرح أبيات سيّدنا علیّ للغزالی اسمه: جنّة الأسماء ...

[جواب]

٢٢٢- جواب سؤال عن معنى حديث أنا مدينة العلم و علیّ بابها:

نسخة فی ضمن مجموعة فی صنعاء باليمن.

مجلة المورد (البغدادية) المجلد الثالث، العدد الثانی: ٢٩٩.

نسخة أخرى ضمن مجموعة ثانية فی صنعاء، ذكرت فی العدد

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۲۱

المتقدم من مجلهٔ المورد: ۳۰۶.

و یأتی: جزء فی طرق حدیث «أنا مدینهٔ العلم و علیّ بابها» للحافظ جلال الدین عبد الرحمن السیوطی، المتوفّی سنهٔ ۹۱۱.

۲۲۳- جواب عن سؤال:

یتعلّق بوفاهٔ سیّدنا الحسین بن علی علیهما السّلام و اسم زوجته، و کم ترک من البنین، و هل لحق عقب منهم إلی المغرب؟

لأبی العبّاس أحمد بن عبد القادر بن علی بن أحمد بن محمّد القادری المغربی الفاسی الحسنی (۱۰۵۰- ۱۱۳۳).

ترجم له ابن أخیه فی التقاط الدرر ۲/ ۳۱۹- ۳۲۰، حکی ترجمته فی الهامش عن نشر المثانی ۲/ ۲۰۱ و سلوهٔ الأنفاس ۲/ ۳۵۳، و له ترجمهٔ فی أعلام الزرکلی ۱/ ۱۵۳.

أوله: الحمد للّه کما یجب لجلاله، و الصلاهٔ و السلام الأتمّان علی مولانا محمّد و آله ...

نسخهٔ منه بخطّ مغربی جید بخزانهٔ الرباط بالمغرب، ضمن المجموع رقم (۶۳۲.) من الورقهٔ ۴/ أ- ۷ ب، جاء فی آخرها: وافی الفراغ من نسخه فی منتصف یوم السبت ۱۱ رمضان سنهٔ ۱۱۴۷ بیمین عبد المجید بن علی بن محمّد المنالی الحسنی، نقلا من خطّ المجیب بواسطهٔ.

فهرس خزانهٔ الرباط ۲/ ق ۲ رقم ۲۱۵۵.

[جواز]

۲۲۴- جواز الاستغاثهٔ و التوسّل و صدور الخوارق من الأولیاء:

لعابد السندی.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۲۲

فهرس الفهارس ۷۲۱.

۲۲۵- جواز ردّ الشمس:

لأبی عبد اللّه الجعل، الحسین بن علی البصری البغدادی الکاغذی المعتزلی الحنفی (۳۰۸- ۳۶۹).

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۲۲۲، و قال: و إلیه انتهت رئاسهٔ أصحابه فی عصره، و کان فاضلا فقیها متکلّما، عالی الذکر، نبیه القدر، عالما بمذهبه، منتشر الذکر فی الأصقاع و البلدان سیّما بخراسان، و کان یتفقّه علی مذاهب أهل العراق ...

و راجع ترجمته فی: تاریخ بغداد ۸/ ۷۳، طبقات الشیرازی: ۱۴۳، المنتظم ۷/ ۱۰۱، سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۲۲۴، طبقات المفسّرین للداودی ۱/ ۱۵۵، الفوائد البهیّهٔ: ۶۷.

و کتابه هذا ذکره له ابن شهرآشوب فی معالم العلماء رقم ۲۶۷، و فی کتاب: مناقب آل أبی طالب، قال فیه- فی کلامه علی ردّ الشمس لأمیر المؤمنین علیه السّلام ۲/ ۳۱۶ من طبعهٔ إیران الحروفیهٔ-: و لأبی عبد اللّه الجعل مصنّف فی جواز ردّ الشمس ...

أقول: و یأتی له کتاب: الدرجات فی تفضیل علی علیه السّلام.

و أمّا ما ألّفه الحفّاظ و أئمّهٔ الحدیث فی حدیث ردّ الشمس من کتب مفردهٔ فکثیر، یأتی کلّ منها فی موضعه.

۲۲۶- جوامع الحکم و ذرائع النعم من مقولات علی بن أبی طالب:

لشهاب الدین بن بهاء الدین بن سبحان بن عبد الکریم المرجانی

القزانبی الحنفی، المولود سنهٔ ۱۲۲۳.
هدیهٔ العارفین ۱/ ۴۱۸، معجم المؤلّفین ۴/ ۳۰۸.

[جواهر]

۲۲۷- جواهر العقدین فی فضل الشرفین:

لنور الدین علی بن عبد اللّه السمهودی الشافعی المدنی (۸۴۴- ۹۱۱).
مؤلّف وفاء الوفاء و غیره من الکتب الممتعهٔ.
فرغ منه فی ۱۷ جمادی الآخرهٔ سنهٔ ۸۹۷.
و فی مخطوطهٔ المجلس أنّه: فرغ منه ۸ ربیع الثانی ۸۹۷.
قال الشهاب الخفاجی فی نسیم الریاض ۳/ ۴۱۱، فی الکلام علی فضائل أهل البیت علیه السّلام: و من أراد تفصیل هذا فلینظر کتاب السیّد السمهودی الذی صنّفه فی فضائل آل البیت، فإنّه جمع فأوعی، جزاه اللّه خیرا. انتهی.
نسخهٔ کتبت فی ۲ ذی الحجهٔ سنهٔ ۱۰۳۰ فی القرن الحادی عشر، فی مکتبهٔ المجلس فی طهران، رقم ۵۴۸۲، کما فی فهرسها ۱۶/ ۳۸۳.
نسخهٔ اخری فیها أیضا، کتبت سنهٔ ۱۰۳۱ رقمها ۵۹۶۶ کما فی فهرسها ۱۷/ ۳۴۹- ۳۵۱، و قد أورد هنا عناوینه و أبوابه.
نسخهٔ فی مکتبهٔ أحمد الثالث بإسلامبول رقم ۵۹۶، من نسخ القرن العاشر، مذکورهٔ فی فهرسها ۲/ ۲۵۴.
نسخهٔ فی مکتبهٔ الأوقاف الإسلامیهٔ فی حلب، من کتب الأحمدیهٔ رقم ۱۱۷۷.
نسخهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۵۸، فی دار المخطوطات فی صنعاء، فی ۲۱۱ صوّرها معهد المخطوطات الکویتی.

نسخهٔ تاریخها ۱۰۹۴، فی مکتبهٔ الحرم النبوی بالمدینهٔ المنوّرهٔ، رقم ۶ سیرهٔ.
نسخهٔ فی مکتبهٔ لاله لی، رقم ۴۳۹، بالمکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول.
نسخهٔ فی الخزانهٔ الملکیهٔ بالرباط رقم ۳۵۳۲.
و اخری فیها أیضا کتبت سنهٔ ۱۰۹۱ برقم ۴۹۱۴، کما فی فهرسها ص ۱۳۷.
نسخهٔ فی مکتبهٔ سلیم آغا فی إسلامبول رقم ۷۸۸.
نسخهٔ فی مکتبهٔ آیا صوفیا رقم ۳۱۷۱، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، کتبت علی نسخهٔ الأصل عام فراغ المؤلّف منه، و هو سنهٔ ۸۹۷، و قرئت علیه عدّهٔ مرّات، و علیها خطّه فی کلّ مرّهٔ، و الکاتب: محمّد بن علی بن أحمد بن محمّد الأنصاری اللواتی التونسی، نزیل المدینهٔ، و أجاز له المؤلّف فی آخرها إجازهٔ مطوّلهٔ أطراه فیها بقوله: الشیخ العالم العلّامهٔ، اللبیب الحبیب الفهّامهٔ، عین الأعیان، و نخبهٔ الزمان ... و عندی مصوّرهٔ عنها.
نسخهٔ فی مکتبهٔ طوبقپوسرای رقم ۵۰۹، تاریخها ۱۱۷۷، فی ۲۵۸ ورقهٔ.
نسخهٔ أخری فیها أیضا رقم ۵۱۰، تاریخها ۱۱۰۵، ذکرتا فی فهرسها ۳/ ۷۲۹.
نسختان فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی برلین بألمانیا رقمهما فی فهرست آلورث ۹۶۷۲ و ۱۶، ۴۸۶۴.
نسخهٔ فی مکتبهٔ الجامع الکبیر بصنعاء، کتبت فی المحرم سنهٔ ۹۶۳،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۲۵

ضمن المجموعة رقم ۶۹ من ۷- ۹۰، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۸۳۹.

نسخة فی المعهد العالی للدراسات الإسلامیة فی بیروت ۴/ ۱۸۳۹، کتبت سنة ۱۳۱۸ فی ۴۱۴ صفحة.

نسخة فی مکتبة ندوة العلماء فی لکهنو فی جزءین، کتبت سنة ۱۰۷۹ الجزء الأوّل رقم ۳۶ أخلاق، ذکر فی فهرسها: ۵۳۸، و الجزء الثانی رقم ۲۰ سیرة ذکرت: ۵۸۵.

نسخة فی مکتبة خدابخش فی پتنه بالهند، رقم ۱۴۱۴، ذکر فی فهرسها مفتاح الکنوز الخفیة ۲/ ۱۴۷: أنّها کتبت سنة ۸۹۷.

أقول: فلعلّه تاریخ التألیف أو کتبت فی عام التألیف.

نسخة فی مکتبة الأوقاف فی بغداد، تاریخها سنة ۱۰۷۸، رقم ۳۹۱.

نسخة أخری فیها أیضا، رقم ۳۹۲.

نسخة أخری فیها أیضا، رقم ۲/ ۲۹۸۴ مجامیع، کتبت سنة ۱۱۴۶، و ذکرت هذه الثلاثة فی فهرس مکتبة الأوقاف ۳/ ۱۳.

نسخة کتبت سنة ۸۹۷ فی مکتبة ثامنی زاده فی کرمانشاه، لکن هذا تاریخ التألیف لا تاریخ النسخة.

نسخة فی مکتبة شاه چراغ فی شیراز، رقم ۳۶، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۳۳.

نسخة فی المکتبة الناصریة فی لکهنو.

نسخة فی دار الکتب المصریة، رقم ۵۲۷۱ تاریخ.

نسخة فی الاسکوریال، رقم ۱۵۳۲، و أخری فیها أیضا رقم ۱۵۲۸.

نسخة فی الفاتیکان، الرسولیة رقم ۹۸۴۴.

نسخة فی دار الکتب الوطنیة فی پاریس، رقم ۱۹۷۷ من قسم

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۲۶

المخطوطات العربیة، کتبت سنة ۱۱۲۰.

نسخة فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول من کتب آیا صوفیا رقم ۱۴۳۶.

نسخة فی مکتبة طوپقپوسرای رقم ۵۹۶.، فی ۲۱۹ ورقة، کتبها أبو الفتح بن سلیمان بن علی بن وهبان فی سنة ۸۹۷، و هی عام انتهاء التألیف، و کتب المؤلّف بخطه فی نهایة النسخة: بلغ مقابلته بالأصل.

نسخة کتبت سنة ۹۳۰، فی مکتبة مغنیسا، رقم ۲۸۴، رآها الزرکلی، و ذکرها فی ترجمة المؤلف فی الأعلام ۴/ ۳۰۷.

نسخة فی مکتبة بایزید عمومی فی إسلامبول، رقم ۵۴۳.

نسخة فی مکتبة بوهار، فی کلکتّه رقم ۲۰۷، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۲۴۴.

مخطوطة القرن الثانی عشر خزائنیة، فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی رقم ۸۶۳۱ فهرسها ۲۲/ ۹۱.

و قد أعلنت مجلة أخبار التراث العربی- الصادرة عن معهد المخطوطات بالکویت فی العدد الثامن ص ۹ تحت عنوان: کتب قید الطبع-: أنّ الدکتور موسی بنائی العلیلی بدأ بتحقیق هذا الکتاب فی العراق للطبع.

کما و أعلنت فی العدد العاشر ص ۱۹ قائلة: یعمل الدکتور محمّد العید الخطراوی من المملکة العربیة السعودیة فی تحقیق کتاب جواهر العقدین فی فضل الشرفین للسمهودی.

الدکتور محمد قال فی رسالة بعث بها إلی المعهد: إنّه یعمل فی التحقیق معتمدا علی نسخ حصل علیها من عدّة مکتبات خاصة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۲۷

الدکتور موسی بنائی العلیلی من العراق أنهی تحقیق الجزء الثانی من الکتاب معتمدا علی ثلاث نسخ حصل علیها من مکتبة الأوقاف

فى بغداد، و تنوى وزارة الأوقاف العراقية طبع الكتاب على نفقتها بعد أن طبعت الجزء الأوّل منه.

و اختصره الحسين بن قاسم بن محمّد بن على اليمنى من سادات اليمن، المتوفّى سنة ۱۰۵۰، و سمّاه: آداب العلماء و المتعلّمين، ذكره إسماعيل پاشا فى هدية العارفين ۱/ ۳۲۲.

نسخة من المختصر كتبت سنة ۱۰۶۰ فى دار المخطوطات فى صنعاء، ضمن مجموعة، مصور عنها فى معهد المخطوطات بالكويت.

و اخرى فى مكتبة آية اللّه السيد المرعشى [برقم] ۵۰۱۵.

و الكتاب ترجم إلى الفارسية، ترجمه محمّد بن إسماعيل مجد الأدباء الخراسانى فى سنة ۱۳۲۰، و سمّاه: نشوة الوداد و هدية المعاد.

نسخة الأصل من الترجمة فى مكتبة الأستاذ سعيد نفيسى.

۲۲۸- جواهر المطالب فى مناقب الإمام الجليل على بن أبى طالب

: لشمس الدين الباعونى، محمّد بن أحمد بن ناصر بن خليفة بن فرح، من أعلام القرن التاسع، توفّى سنة ۸۷۱.

ترجم له السخاوى فى الضوء اللامع ۷/ ۱۱۴.

و الباعونى: نسبة إلى باعون، من قرى عجلون شرقى الأردن.

رتّبه على ثمانين بابا، الباب الأوّل فى ذكر نسبه الشريف، و الباب الثمانون قال المؤلّف: جعلتها خاتمة فى أدعية هى للأدواء حاسمة.

أوله: الحمد للّه الذى جعل قدر علىّ فى الدارين عليّا، و أمطاه ذروة

الشرف الباذخ و أعطاه الحكم صبيّا.

نسخة فى مكتبة الإمام الرضا عليه السّلام العامّة فى مشهد خراسان، برقم ۹۴ من الحديث المخطوط، من نسخ القرن العاشر، تاريخ وقفها سنة ۱۰۶۷، كما فى فهرسها ۳/ ۲۹، و هى ناقصة الآخر، و الموجود منه إلى الباب التاسع و الخمسين، و عندى عنها صورة، و هو الآن قيد التحقيق، يعدّه زميلنا العلّامة الباحث الشيخ محمّد باقر المحمودى- أيّده اللّه- للطبع، نرجو له التوفيق و التسديد.

ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۲۶/ ۲۶۴، و ذكر أنّه رأى نسخة منه عند محمّد كاظم الطريحى، و لا أدرى هل هى مصوّرة عن [نسخة] مشهد، أو أنّه رأى عنده نسخة مخطوطة فتكون نسخة ثانية للكتاب.

۲۲۹- جور الأشقياء على ريحانة سيّد الأنبياء

: فى مقتل الحسين عليه السّلام، لقادر بخش بن حسن على الحنفى الهندى الشهسرامى ۱۲۷۳- ۱۳۳۷.

ترجم له عبد الحى فى نزهة الخواطر ۸/ ۳۷۰، و عدّد مصنفاته و ذكر منها: تحفة الأتقياء فى فضائل آل العباء، و جور الأشقياء على ريحانة سيّد الأنبياء، و الظاهر أنّهما كتابان: أحدهما فى فضائل أهل البيت، و الآخر فى مصائبهم عليهم السّلام، و قد تقدّم تحفة الأتقياء فى حرف التاء.

[الجوهر]

۲۳۰- الجوهر الشفّاف بفضائل الأشراف

: للسمهودى، نور الدين أبى الحسن على بن عبد اللّه بن أحمد بن على

الشافعی المصری، نزیل المدینة المنورة (۸۴۴– ۹۱۱).

له ترجمة فی البدر الطالع ۱/ ۵۰، و فی النور السافر: ۵۸، هدیة العارفین ۱/ ۷۴۰.

أوله: الحمد للّه الذی فطر الخلائق بقدرته، و أنشأهم بإرادته، و اختار من خلقه خیر خلقه فحباه شرف عترته ... أمّا بعد، فإنّ فضائل آل البیت النبوی کثیرة، و مناقبهم شهیرة، کما ورد فی القرآن المنزل علی جدّهم المرسل ... و سمّیته بالجوهر الشفّاف بفضائل الأشراف، و رتّبته علی خمسة عشر ذکرا ...

نسخة فی مکتبة مکّة المکرّمة، رقم ۳۹ تراجم و سیرة، فی ۱۷۹ ورقة.

۲۳۱– الجوهر الشفّاف فی کرامات السادة الأشراف

: لعبد الرحمن بن محمّد بن عبد الرحمن بن محمّد بن أحمد الشیبانی باحسّان الحضرمی، المجاور بمکّة المکرّمة، و المتوفّی بها سنة ۷۲۴.

هدیة العارفین ۱/ ۵۲۶ عن قلادة النحر.

۲۳۲– الجوهر المقبول فی بیان فضل أبناء الرسول

: لعلیّ بن خلیل القرشی السلقانی المالکی، و هو أربعون حدیثا فی فضل أهل البیت علیهم السّلام.

إیضاح المکنون ۱/ ۳۸۴، و قال: من کتب الخدیویة.

نسخة بدار الکتب المصریة، رقم ۵۹۵ حدیث.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۰

۲۳۳– جوهرة العقول فی ذکر آل الرسول

: لأبی زید عبد الرحمن بن عبد القادر بن علی بن أبی المحاسن یوسف ابن محمّد المغربی الفاسی المالکی، المتوفّی سنة ۱۰۹۶.

هدیة العارفین ۱/ ۵۵۰.

۲۳۴– الجوهرة فی نسب الإمام علی و آله

: لمحمّد بن أبی بکر، الشهیر بالبری.

طبع بتحقیق محمّد التونجی فی دمشق مکتبة النوری، و بیروت مؤسسة الأعلمی للمطبوعات عام ۱۴۰۲ ۱۹۸۲.

المعجم الشامل ص ۱۷۳.

۲۳۵– جوهرة الکلام:

لملّا عبد اللّه القراغولی الحنفی.

مطبوع.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۱

حرف الحاء

۲۳۶- حاشیة علی القول المختصر فی علامات المهدیّ المنتظر:

القول المختصر لابن حجر الهیتمی المکّی- المتوفّی سنة ۹۷۳- یأتی، و الحاشیة علیه لحفیده رضی الدین بن عبد الرحمن بن أحمد بن محمّد بن حجر الهیتمی السعدی المصری الشافعی، المتوفّی بمکّة سنة ۱۰۷۱.

خلاصة الأثر ۲/ ۱۶۶، هدیة العارفین ۱/ ۳۶۹.

۲۳۷- الحجّة الجلیة فی نقض الحکم بالأفضلیّة (فی ردّ من قطع بالأفضلیة):

لمحمّد معین بن محمّد أمین السندی التتوی الحنفی، المتوفّی سنة ۱۱۶۱.

أثبت فیه أفضلیة علی علیه السّلام علی غیره، و ردّ أدلّة القول بأفضلیة غیره علیه.

ذکره عبد الرشید النعمانی فی ترجمة المؤلّف س ۲۱، المطبوعة فی نهایة دراسات اللبیب للمؤلّف، قال: ذکر فیه أنّ علیّا من الآل، و أنّ أبا بکر أفضل الصحابة! و ردّ علیه محمّد هاشم التتوی بما سمّاه: السنّة النبویة فی القطع بالأفضلیة، و للمؤلّف ترجمة فی نزهة الخواطر ۶/ ۳۵۱، و تقدّم له:

إثبات إسلام أبی طالب و إیقاظ الوسنان، و یأتی له: قرّة العین و مواهب سیّد البشر فی حدیث الأئمّة الاثنی عشر.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۲

۲۳۸- حدائق الأذهان: فی أخبار [آل] بیت النبیّ صلّی اللّه علیه و آله:

للمسعودی علی بن الحسین.

جاء ذکره فی فهرست آلورث ۹/ ۲۱۸، کشف الظنون: ۶۳۲، معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: ۲۲۷.

[حدیث]

۲۳۹- حدیث أنا مدینة العلم و علی بابها (جزء فی ...):

للسیوطی، جلال الدین عبد الرحمن، المتوفّی سنة ۹۱۱.

ذکره محمّد إبراهیم الشیبانی فی کتابه: دلیل مخطوطات السیوطی.

و أماکن وجودها: ۶۵، برقم ۱۸۳، طبعة الکویت سنة ۱۴۰۳ ه.

۲۴۰- حدیث الرایة:

لابن عقدة، أحمد بن محمّد بن سعید.

النجاشی. تسلسل ۲۳۳.

۲۴۱- حدیث ردّ الشمس:

لأخطب خوارزم، ضیاء الدین أبی المؤیّد الموفّق بن أحمد الحنفی المکّی الخوارزمی المعروف بالخطیب الخوارزمی (۴۸۴- ۵۶۸).

ترجم له القفطی فی إنباه الرواة ۳/ ۳۳۲، و القرشی فی الجواهر المضیئة ۲/ ۱۸۸، و الفاسی فی العقد الثمین ۷/ ۳۱۰، و السیوطی فی بغیة الوعاة ۲/ ۳۰۸.

و الکتاب ذکره له معاصره الحافظ ابن شهرآشوب المتوفّی سنة ۵۸۸

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۳

فی کتابه: مناقب آل أبی طالب.

و تقدّم له کتاب: الأربعین، و یأتی له کتاب: مناقب علی بن أبی طالب علیه السّلام.

۲۴۲- حدیث الطیر:

لأبی جعفر محمّد بن جریر الطبری، المتوفّی ۳۱۰.

ذکره له ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۳ فی کلامه علی حدیث الطیر، قال: و رأیت فیه مجلّدا فی جمع طرقه و ألفاظه، لأبی جعفر بن جریر الطبری المفسّر، صاحب التاریخ. و کرّره فی ۱۱/ ۱۴۷.

و للطبری کتاب فی حدیث الغدیر یأتی فی حرف الواو باسم: کتاب الولایة.

۲۴۳- حدیث الطیر:

لأبی بکر بن مردویه؛ أحمد بن موسی الأصبهانی (۳۱۳- ۴۱۰).

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۳۰۸، و وصفه بالحافظ المجوّد العلّامة، محدّث أصبهان ...

و حکی عن أبی بکر بن أبی علی أنّه قال فیه: هو أکبر من أن ندلّ علیه و علی فضله و علمه و سیره، و أشهر بالکثرة و الثقة من أن یوصف حدیثه ...

و کذا تجد ترجمته و الثناء علیه فی کثیر من المصادر و المراجع، منها:

تاریخ أصبهان ۱/ ۱۶۸، تذکرة الحفّاظ: ۱۰۵۰، المنتظم ۷/ ۲۹۴، الوافی بالوفیات ۸/ ۲۰۱، طبقات المفسّرین ۱/ ۹۳، تاریخ التراث العربی ۱/ ۳۷۵.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۴

ذکر کتابه هذا ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۳ عند کلامه علی حدیث الطیر، و عدّ بعض ما ألّف فیه من رسائل مفردة، و لابن مردویه کتاب: ما نزل فی علی علیه السّلام، یأتی فی حرف المیم.

۲۴۴- حدیث الطیر:

للحافظ أبی نعیم، أحمد بن عبد اللّه الأصبهانی (۳۳۶- ۴۳۰).

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۴۵۳- ۴۶۴، و أطراه بقوله: الإمام الحافظ، الثقة العلّامة، شیخ الإسلام ...

أقول: و ألّف الحافظ السلفی کتابا مفردا فی ترجمة الحافظ أبی نعیم، و له ترجمة فی أکثر المعاجم و مصادر التراجم.

و کتابه هذا ذکره السمعانی فی التحبیر ۱/ ۱۸۱، فی ترجمة شیخه أبی علی الحدّاد الحسن بن أحمد الأصبهانی، المتوفّی ۵۱۵، فی عداد مصنّفات الحافظ أبی نعیم، ممّا قرأه أبو علی الحدّاد علیه و رواه عنه.

و ذکر ذلک الذهبی فی ترجمة أبی علی الحدّاد فی سیر أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۶، و یأتی له فی حرف الذال: ذکر المهدیّ و نعوته، و فی حرف الخاء: الخصائص، و فی حرف الفاء: فضل علی علیه السّلام، و فی حرف المیم:

ما نزل من القرآن فی أمیر المؤمنین علیه السّلام، و منقبة المطهّرین.

۲۴۵- حدیث الطیر (جزء فی طرق ...):

لأبی طاهر محمّد بن أحمد بن علی بن حمدان الخراسانی الحافظ، من أعلام القرن الخامس.

ذکره له الذهبی فی ترجمته فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۴۶۳، و ابن

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۳۵

کثیر فی البدایهٔ و النهایهٔ ۷/ ۳۵۳.

ترجم له الذهبی فی تذکرهٔ الحفّاظ: ۱۱۱، و قال: صحب أبا عبد اللّه الحاکم و تخرّج به ... رأیت له مسند بهز بن حکیم و طرق حدیث الطیر.

و له ترجمهٔ فی تاریخ نیشابور (منتخب السیاق) رقم ۸۳، و معجم المؤلّفین ۸/ ۲۹۶.

۲۴۶- حدیث الطیر:

لشمس الدین الذهبی، أبی عبد اللّه محمّد بن أحمد بن عثمان بن قایماز الدمشقی الشافعی (۶۷۳- ۷۴۸).

ترجم له صدیقنا الدکتور بشّار عوّاد معروف البغدادی ترجمهٔ حافلهٔ فی ۱۴۰ صفحهٔ، طبعت فی مقدمهٔ کتاب سیر أعلام النبلاء.

ذکره هو فی تذکرهٔ الحفّاظ، فی ترجمهٔ الحاکم النیسابوری: ۱۰۴۳، قال: و أمّا حدیث الطیر فله طرق کثیرهٔ جدّا قد أفردتها بمصنّف و مجموعها هو یوجب أن یکون الحدیث له أصل! و قال فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۶۹: و قد جمعت طرق حدیث الطیر فی جزء و طرق حدیث: «من کنت مولاه» و هو أصحّ، و أصحّ منهما ما أخرجه مسلم عن علی قال: «إنّه لعهد النبیّ الامیّ إلیّ أنّه لا یحبّک إلّا مؤمن و لا یبغضک إلّا منافق».

۲۴۷- حدیث من کنت مولاه فعلی مولاه:

لشمس الدین الذهبی، أبی عبد اللّه محمّد بن أحمد بن عثمان بن قایماز الشافعی الدمشقی (۶۷۳- ۷۴۸).

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۳۶

ذکره هو فی تذکرهٔ الحفّاظ: ۱۰۴۳ فی ترجمهٔ الحاکم النیسابوری، قال: و أمّا حدیث: «من کنت مولاه» فله طرق جیّدهٔ، و قد أفردت ذلک أیضا.

و قد تقدم ما ذکره فی سیر أعلام النبلاء فی الرقم السابق، فراجع.

و لعبد الرحمن النحلاوی کتاب مفرد عن الذهبی طبعته دار الفکر فی سوریهٔ باسم: الإمام الذهبی.

۲۴۸- حدیقهٔ اللآل فی وصف الآل:

لمحیی الدین عبد القادر بن محمّد، المعروف بابن قضیب البان الحلبی (۹۷۱- ۱۰۴۰).

إیضاح المکنون ۱/ ۳۹۸، هدیهٔ العارفین ۱/ ۶۰۱.

نسخهٔ فی المکتبهٔ المحمودیهٔ بالمدینهٔ المنوّرهٔ، رقم ۴۳ سیرهٔ، فی ۱۰۲ صفحهٔ.

[الحسن]

۲۴۹- الحسن و الحسین:

لمحمّد رضا المصری، أمین مکتبهٔ جامعهٔ القاهرهٔ.

طبع بمصر، و فی بیروت سنهٔ ۱۳۹۵.

۲۵۰- الحسن بن علی: «للأستاذ توفیق أبو علم المصری».

مطبوع بمصر ثلاث مرات، الثالثهٔ سنهٔ ۱۹۹۰، منها طبعهٔ دار المعارف سنهٔ ۱۹۸۵، کما فی قائمهٔ مطبوعاتها لسنهٔ ۱۹۸۵ ص ۱۸۰. و ربّما

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۳۷

نشره أول مرهٔ باسم (الحسنین) ثم أفردهما.

۲۵۱- الحسن بن علی: «لعبد القادر أحمد الیوسف».

طبع فی مطبعهٔ الهلال فی بغداد سنهٔ ۱۹۴۸.

۲۵۲- حُسن المآل فی مناقب الآل:

للشیخ أحمد بن الفضل بن محمّد با کثیر الحضرمی المکّی الشافعی (۹۸۵- ۱۰۴۷).

هدیهٔ العارفین ۱/ ۱۵۹، إیضاح المکنون ۱/ ۴۰۵، و ذکر فی ۲/ ۷۰۸ أیضا کتابه: وسیلهٔ المآل فی عدّ مناقب الآل، و أحتمل اتّحاد الکتابین.

و ذکر کتابه هذا فی خلاصهٔ الأثر ۱/ ۲۷۱.

معجم المؤلّفین ۲/ ۴۶، أعلام الزرکلی ۱/ ۱۹۵.

۲۵۳- الحسنین (رسالهٔ ...):

لنیازی المصری محمّد بن علی الملاطی، من مشایخ الخلوتیهٔ، المتوفّی سنهٔ ۱۱۰۵.

هدیهٔ العارفین ۲/ ۳۰۵.

[الحسین]

۲۵۴- الحسین علیه السلام: لعلی جلال الحسینی المصری.

مطبوع فی جزءین بالمطبعهٔ السلفیهٔ بالقاهرهٔ، سنهٔ ۱۳۴۹، و سنهٔ ۱۳۵۱.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۳۸

۲۵۵- الحسین ثائرا:

۲۵۶- الحسین شهیدا: کلاهما للأستاذ عبد الرحمن الشرقاوی

، المصری، مطبوعان باسم:

ثار اللّه، و یأتی له فی حرف العین: علی إمام المتّقین.

۲۵۷– الحسین بن علی: للاستاذ توفیق أبو علم المصری.

طبع بالقاهرة، من مطبوعات دار المعارف، و طبعته الرابعة سنة ۱۹۹۰ م.

۲۵۸– الحسین بن علی: لمحمد کامل حسن المحامی.

طبع فی بیروت، من سلسلة عظماء الإسلام.

۲۵۹– الحسین بن علی: لعمر أبو النصر

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ۱۳۸ ۲۵۹ – الحسین بن علی: لعمر أبو النصر ..... ص : ۱۳۸

مطبوع.

۲۶۰– الحسین بن علی الشهید الخالد: لحسن أحمد لطفی.

طبع عام ۱۳۶۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۳۹

۲۶۱– حقیقة الخبر عن المهدی المنتظر:

لصلاح الدین عبد الحمید الهادی المعاصر.

طبع فی طنطا، من منشورات مکتبة تاج، سنة ۱۹۸۰، فی ۹۶ صفحة.

۲۶۲– حلبة الکمیت فی مناقب أهل البیت:

عدّه المبارکفوری فی مقدّمة تحفة الأحوذی ۱/ ۶۵ من الکتب المصنّفة فی هذا الشأن.

۲۶۳– حلیة الأبرار فیما فی اسم علی من الأسرار:

للشیخ أحمد بن عبد المنعم بن یوسف المصری الدمنهوری المتوفّی سنة ۱۱۹۲.

ذکره فی ذیل کشف الظنون: ۴۱۹.

۲۶۴– حلیم آل البیت الحسن بن علی علیهما السلام:

لفضیلة الشیخ موسی محمّد علی.

طبع مرتین، الأولی من منشورات المکتبة العصریة صیدا ببیروت دون تاریخ، الثانیة طبعة عالم الکتب فی بیروت سنة ۱۴۰۵.

[حیاة]

۲۶۵– حیاة أبی طالب:

للشیخ خالد الأنصاری الهندی.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۴۰

ألّفه فی إثبات إیمان أبی طالب، باللغهٔ الأردویهٔ، طبع فی مطبعهٔ علوی پریس فی بهوپال بالهند، سنهٔ ۱۳۵۲ ۱۹۵۱.

۲۶۶- حیاهٔ الإمام الحسن:

لمحمود شلبی.

طبعهٔ دار الجیل فی بیروت.

۲۶۷- حیاهٔ الإمام الحسین:

لمحمود شلبی.

طبعهٔ دار الجیل فی بیروت.

۲۶۸- حیاهٔ الإمام علی:

لمحمود شلبی.

طبعته دار الجیل البیروتیهٔ فی بیروت، للمرّهٔ الثانیهٔ سنهٔ ۱۴۰۶ ۱۹۸۶ فی ۶۳۲ صفحهٔ.

۲۶۹- حیاهٔ الحسین:

لعبد الحمید جودت السحّار المصری المعاصر.

طبعته المؤسسهٔ الجامعیهٔ للدراسات فی القاهرهٔ، سنهٔ ۱۹۹۱.

۲۷۰- حیاهٔ علی بن أبی طالب:

لمحمّد حبیب اللّه بن عبد اللّه بن أحمد مایابی الجکنی الشنقیطی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۴۱

۱۲۹۵- ۱۳۶۳، مدرّس کلّیهٔ اصول الدین بالأزهر، له عدّهٔ مؤلّفات مطبوعهٔ منها هذا الکتاب، و له: أصحّ ما ورد فی المهدیّ و عیسی، و هو مطبوع أیضا، و قد تقدّم، و یأتی له فی حرف الکاف: کفایهٔ الطالب فی مناقب علی بن أبی طالب، و هو مطبوع أیضا.

الأعلام للزرکلی ۶/ ۷۸.

۲۷۱- حیاهٔ فاطمهٔ

: لمحمود شلبی:

طبعته دار الجیل البیروتیهٔ فی بیروت سنهٔ ۱۴۰۳.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۴۲

حرف الخاء

۲۷۲- خبر فاطمة و على عليهما السلام و قد شكوا إلى النبىّ عليه السلام الخدمة

: لعلى بن عبد العزيز بن محمّد الدولابى، من أتباع محمّد بن جرير الطبرى.

ذكره النديم فى الفهرست: ۲۹۲.

۲۷۳- الخريدة الغيبية

: فى شرح القصيدة العينية لعبد الباقى العمرى، أولها:

أنت العلىّ الذى فوق العلى رفعا* ببطن مكّة وسط البيت إذ وضعا و هى فى ديوانه: ۹۶.

و الشرح لشهاب الدين أبى الثناء محمود بن عبد اللّه الآلوسى البغدادى ۱۲۱۷- ۱۲۷۰.

أوله: يا على أنت المخصوص بالحمد سرّا و جهرا، و المقصور عليه بديع المدح نظما و نثرا ... فرغ منها سنة ۱۲۷۰.

مطبوع طبعة حجرية.

نسخة جيدة كتبت سنة ۱۲۷۴ فى مكتبة المتحف العراقى ببغداد، رقم ۳۱۳۸۵/ ۲ فى ۲۲۰ صفحة.

[خصائص]

۲۷۴- خصائص أمير المؤمنين عليه السلام:

للحاكم الحسكانى، أبى القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه الحافظ الحذّاء

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۴۳

الحنفى النيسابورى، من أعلام القرن الخامس.

أحال إليه المؤلّف فى كتابه: شواهد التنزيل لقواعد التفضيل ۲/ ۲۴۳ فى الكلام على قوله تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا ناجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْواكُمْ صَدَقَةً ... من سورة المجادلة.

و روى الأحاديث الواردة فى الباب، ثم تطرّق إلى رواية مناجاة الطائف فرواها عن الأجلح، عن أبى الزبير، عن جابر، ثم قال: ۲۴۳: جماعة سوى هؤلاء، و تابعه فى الرواية عن أبى الزبير جماعة، منهم: عمّار الدهنى، و عبد المؤمن بن القاسم الأنصارى، و معاوية بن عمّار الدهنى، و سالم بن أبى حفصة، و لا يحتمل هذا الموضع ذكر الأسانيد. و هو مبسوط فى هذا الباب من كتاب الخصائص، و باللّه التوفيق.

۲۷۵- الخصائص العلويّة على سائر البريّة:

لأبى الفتح النطنزى، محمّد بن أحمد بن على بن إبراهيم، المتوفّى حدود سنة ۵۵۰.

إيضاح المكنون ۱/ ۴۳۰.

ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات ۴/ ۱۶۱، و قال: سمع الكثير بأصبهان و خراسان و بغداد، و أرّخ وفاته بحدود سنة ۵۵۰.

و ترجم له تلميذه أبو سعد السمعانى فى الأنساب (النطنزى) و قال:

أفضل من بخراسان و العراق فى اللغة و الأدب ... و قرأت عليه طرفا صالحا من الأدب ... و ما لقيته إلّا و كتبت عنه، و كانت ولادته سنة ۴۸۰ بأصبهان ...

ينقل معاصره الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّى ۵۸۸- فى كتابه:

مناقب آل أبی طالب عن هذا الکتاب کثیرا، و عدّه فی مقدّمته من مصادره

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۴۴

فقال: و ناولنی أبو عبد اللّه محمّد بن أحمد النطنزی الخصائص العلویّة ..

و ینقل عنه نجم الدین بن نما- المتوفّی ۶۴۵- فی مثیر الأحزان.

و قال ابن الفوطی- فی تلخیص مجمع الآداب ۴/ ق ۴: ۸۳۱، فی ترجمة قوام الدین محمّد بن علی الأهرکینی-: إنّه سمع کتاب الخصائص العلویّة علی سائر البریّة و المآثر العلیّة لسیّد الذرّیة سنة ۵۶۰. انتهی ملخّصا.

له ترجمة فی الأنساب، و فی الوافی بالوفیات کما تقدّم، و فی معجم البلدان (نطنز).

و یروی الجوینی فی فرائد السمطین عن هذا الکتاب کثیرا، منها فی ۱/ ۱۱۸، رواه عن خمسة من مشایخه، کلّهم عن نقیب العبّاسیّین عبد الرحمن بن عبد السمیع الهاشمی، عن شاذان بن جبرئیل القمّی، عن محمّد بن عبد العزیز القمّی، عن المؤلّف.

و ینقل عنه السید ابن طاوس فی کتاب الیقین: ۴۶۱ و ۴۹۴، و الأربلی فی کشف الغمّة ۱/ ۸۶ و ۹۳.

۲۷۶- خصائص علی (علیه السلام):

للنسائی- صاحب السنن- الحافظ أبو عبد الرحمن أحمد بن شعیب ابن علی الخراسانی النسائی (۲۱۵- ۳۰۳).

الثناء علیه:

قال الدار قطنی: أبو عبد الرحمن مقدّم علی کلّ من یذکر بهذا العلم من أهل عصره «۱».

---

(۱) جامع الأصول ۱/ ۱۹۶، طبقات السبکی ۳/ ۱۵، تهذیب الکمال ۱/ ۳۳۴،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۴۵

و قال: النسائی أفقه مشایخ مصر فی عصره، و أعرفهم بالصحیح و السقیم من الآثار، و أعلمهم بالرجال «۱».

و قال ابن یونس: و کان إماما فی الحدیث، ثقة ثبتا حافظا «۲».

و قال عنه الحافظ المزّی فی ترجمته فی تهذیب الکمال ۱/ ۳۲۹:

أحد الأئمّة المبرّزین و الحفّاظ المتقنین و الأعلام المشهورین، طاف البلاد ...

و قال ابن الجوزی فی ترجمته من المنتظم ۶/ ۱۳۱: و کان إماما فی الحدیث ثقة ثبتا حافظا فقیها ...

و قال الذهبی فی ترجمته من سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۱۲۵: الإمام الحافظ الثبت، شیخ الإسلام، ناقد الحدیث ...

و قال أیضا فی: ۱۲۷: و کان من بحور العلم من الفهم و الإتقان و البصر و نقد الرجال و حسن التألیف ... و رحل الحفّاظ إلیه، و لم یبق له نظیر فی هذا الشأن ...

و قال أیضا فی: ۱۳۳: و لم یکن أحد فی رأس الثلاثمائة أحفظ من النسائی، و هو أحذق بالحدیث و رجاله من مسلم و أبی داود و من أبی عیسی «۳».

المنتظم ۶/ ۱۳۱، تذکرة الحفّاظ: ۷۰۰، العبر ۲/ ۱۲۴، البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۳ و فیه: و کان یسمّی کتابه: الصحیح.

(۱) تهذیب الکمال ۱/ ۳۳۸، تهذیب التهذیب ۱/ ۳۸، البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۴.

(۲) تهذیب الکمال ۱/ ۳۴۰، تهذیب التهذیب ۱/ ۳۹، ابن کثیر ۱۱/ ۱۲۳.

(۳) أی الترمذی، و هذه شهادة من مثل الذهبی فی شأن النسائی لها قیمتها، قال السبکی فی طبقات الشافعیة ۳/ ۱۶: و سألته [الذهبی]

أیّهما أحفظ: مسلم بن الحجاج صاحب الصحیح أو النسائی؟ فقال: النسائی، ثم ذکرت ذلک للشیخ الإمام الوالد تغمّده اللّه برحمته فوافق علیه. و عنه فی طبقات الشافعیة لابن قاضی شهبة ۱/ ۴۵.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۴۶

و قال أبو علی الحافظ: للنسائی شرط فی الرجال أشدّ من شرط مسلم بن الحجّاج «۱».

و قال سعد بن علی الزنجانی: إنّ لأبی عبد الرحمن فی الرجال شرطا أشدّ من شرط البخاری و مسلم «۲».

و قال ابن کثیر فی ترجمته من البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۳: الإمام فی عصره، و المقدّم علی أضرابه و أشکاله و فضلاء دهره، رحل إلی الآفاق ...

و قد جمع السنن الکبیر و انتخب منه ما هو أقلّ حجما منه بمرّات، و قد وقع لی سماعهما، و قد أبان فی تصنیفه عن حفظ و إتقان، و صدق و إیمان، و علم و عرفان.

کتاب خصائص علی:

اشارة

و له من الکتب- سوی کتاب السنن الکبیر-: کتاب مسند علی، و کتاب خصائص علی، أمّا مسند علی فیأتی فی حرف المیم، و أمّا خصائص علی فهو جزء من سننه الکبیر و یعتبر قسما منه، قال الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۱۳۳: و قد صنّف مسند علی و کتابا حافلا فی الکنی، و أمّا کتاب خصائص علی فهو داخل سننه الکبیر.

و نحوه فی تهذیب التهذیب ۱/ ۶ من أنّ الخصائص هو من ضمن کتاب السنن الکبیر.

کما أنّه (ابن حجر) أثنی علی کتاب الخصائص و قوة أسانیده فی سائر کتبه، منها فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام من الإصابة حیث قال: و تتبع

---

(۱) البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۳.

(۲) تهذیب الکمال ۱/ ۱۷۲، طبقات الشافعیة للسبکی ۳/ ۱۶، الوافی بالوفیات ۶/ ۴۱۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۴۷

النسائی ما خصّ به علی من دون الصحابة فجمع من ذلک شیئا کثیرا بأسانید أکثرها جیاد.

و قال أیضا فی فتح الباری ۷/ ۶۱: و أوعب من جمع مناقبه من الأحادیث الجیاد النسائی فی کتاب الخصائص.

سبب تألیفه الخصائص:

محمّد بن موسی المأمونی- صاحب النسائی- قال: سمعت قوما ینکرون علی أبی عبد الرحمن النسائی کتاب الخصائص لعلیّ رضی اللّه عنه و ترکه تصنیف فضائل الشیخین! فذکرت له ذلک فقال: دخلت دمشق- و المنحرف بها عن علی کثیر- فصنّفت کتاب الخصائص، رجوت أن یهدیهم اللّه تعالی.

ثم إنّه صنّف بعد ذلک فضائل الصحابة، فقیل له- و أنا أسمع-: أ لا تخرّج فضائل معاویة (رض)، فقال: أیّ شیء أخرّج؟! حدیث: «اللّهمّ لا تشبع بطنه» «۱».

و قال ابن خلّکان فی وفیّاته: و کان قد صنّف کتاب الخصائص فی فضل علی ... فقیل له: أ لا تصنّف کتابا فی فضائل الصحابة رضی

اللّه عنهم؟ فقال: دخلت دمشق- و المنحرف عن علی رضی اللّه عنه کثیر- فأردت أن یهدیهم اللّه تعالی بهذا الکتاب «۲».

و قال ابن کثیر: إنّما صنّف الخصائص فی فضل علی و أهل البیت؛

---

(۱) سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۱۲۹، تهذیب الکمال ۱/ ۳۳۸، تهذیب التهذیب ۱/ ۳۸، تذکرة الحفّاظ: ۶۹۹، الوافی بالوفیات ۶/ ۴۱۶، تحفة الأحوذی ۱/ ۱۳۳.

(۲) وفیات الأعیان ۱/ ۷۷.

لأنّه رأی أهل دمشق حین قدمها فی سنة ۳۰۲ عندهم نفرة من علی «۱».

و قال السبکی: و أنکر علیه بعضهم تصنیفه کتاب الخصائص لعلیّ رضی اللّه عنه، و قیل له: ترکت تصنیف فضائل الشیخین؟! فقال: دخلت دمشق- و المنحرف بها عن علی کثیر- فصنّفت کتاب الخصائص رجاء أن یهدیهم اللّه «۲».

و هکذا یری القارئ النبیه هذا الشیخ من شیوخ المسلمین، یدخل مصرا من أمصار الإسلام، أرکسته فی الضلال دعایة أمیّة، و أورده موارد الوبال کید النواصب، الذین ما کرهوا علیّا و آل علی إلّا لحقدهم الدفین علی ابن عمّ علی ... منقذ البشریة و قمّة الإنسانیة محمّد صلّی اللّه علیه و آله، الذی کسّر- هو و ابن عمّه علی- أصنامهم و سفّه أحلامهم، فظلّوا و الکید لهذا الدین إرثهم من آکلة الأکباد و أعداء اللّه و رسوله.

و انتقل معی قارئی العزیز إلی شهادة هذا الشیخ الجلیل لتری العجب العجاب.

شهادته:

و قصّته أنّه خرج من مصر فی آخر عمره إلی دمشق، فسئل بها عن معاویة و ما جاء فی فضائله! فقال: لا یرضی رأسا برأس حتی یفضل! فما زالوا یدفعون فی خصیته حتی أخرج من المسجد و حمل إلی الرملة أو مکّة فتوفّی بها «۳».

---

(۱) البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۴.

(۲) طبقات الشافعیة الکبری ۳/ ۱۵.

(۳) المنتظم ۶/ ۱۳۱، سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۱۳۲، تهذیب الکمال ۱/ ۳۳۹، تذکرة الحفّاظ: ۷۰۰، البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۲۴، الوافی بالوفیات ۶/ ۴۱۷.

قال المبارکفوری فی مقدّمة تحفة الاحوذی: ۶۵: و للنسائی رسالة طویلة الذیل فی مناقبه کرّم اللّه وجهه، و علیها نال الشهادة فی دمشق من أیدی نواصب الشام لفرط تعصّبهم و عداوتهم معه رضی اللّه عنه.

و قال الدار قطنی: خرج حاجّا فامتحن بدمشق و أدرک الشهادة و قال:

احملونی إلی مکّة، فحمل و توفّی بها «۱».

و قال الأسنوی فی طبقات الشافعیة: و سبب المحنة أنّه سئل عن معاویة ففضّل علیه علیّا «۲».

و قال ابن کثیر: و دخل دمشق فسأله أهلها أن یحدّثهم بشیء من فضائل معاویة، فقال: أ ما یکفی معاویة أن یذهب رأسا برأس حتی یروی له فضائل! فقاموا إلیه فجعلوا یطعنون فی خصیته حتی أخرج من المسجد «۳».

و قال أیضا: و سألوه عن معاویة فقال ما قال، فدفعوه فی خصیته فمات «۴».

و قال ابن خلّكان: خرج إلى دمشق فسئل عن معاوية و ما روى من فضائله، فقال: أ ما يرضى معاوية أن يخرج (يروح) رأس برأس حتى يفضل! و فى رواية أخرى: ما أعرف له فضيلة إلّا: (لا أشبع اللّه بطنك»- و كان يتشيّع- فما زالوا يدفعون فى حضنه حتى أخرجوه من المسجد- و فى

(۱) سير أعلام النبلاء ۱۴/ ۱۳۲، العبر ۲/ ۱۲۴.

(۲) طبقات الشافعية للأسنوى ۲/ ۴۸۰.

(۳) البداية و النهاية ۱۱/ ۱۲۴.

(۴) البداية و النهاية ۱۱/ ۱۲۴.

رواية اخرى: يدفعون فى خصيتيه- و داسوه، ثم حمل إلى الرملة فمات بها «۱».

و قال ابن خلّكان أيضا: و قال الحافظ أبو نعيم الأصبهانى: لمّا داسوه بدمشق مات بسبب ذلك الدوس و هو مقتول (و هو منقول؟!) «۲».

و قد اختلفوا فى مكان موته كما مرّ عليك، و الصحيح ما قاله السبكى:

فالصحيح أنّه أخرج من دمشق لمّا ذكر فضائل على، قيل فما زالوا يدفعون فى خصيتيه حتى أخرج من المسجد، ثم حمل إلى الرملة فتوفّى بها، توفّى بفلسطين ۱۳ صفر «۳».

و لعلّ القارئ انتبه إلى اختلافات عبائر القوم عن هذه الشهادة، فمنهم المصرّح بها المترضّى عنه كالمباركفورى، و منهم من وصفها بالمحنة فقط مبهّما أمرها؛ [لكى] يبقى القارئ لعبارته فى حيرة، لا يدرى أيّة محنة هى؟

و هل يوجب تفضيل على عليه السّلام لصاحبه محنة! و لا يعرف عظم هذه المحنة و كبرها و وحشيّتها و خروجها عن أدنى الموازين الإنسانية- فضلا عن الإسلام!- .. لا يعرف هذا إلّا من عرف حقد أبى جهل و ضغينة أبى سفيان و حفيظة ابن آكلة الأكباد على محمّد صلّى اللّه عليه و آله و من اتّبعه.

و قد حاول بعضهم تخفيف وطأتها؛ لشعورهم بعظمتها و كونها و صمة لا تزول من تاريخ فاعليها، فعبّر عنها الذهبى و الأسنوى بأنّ النسائى: خرج حاجّا فامتحن بدمشق فأدرك الشهادة «۴».

(۱) وفيات الأعيان ۱/ ۷۷.

(۲) وفيات الأعيان ۱/ ۷۷.

(۳) طبقات الشافعية الكبرى ۳/ ۱۶.

(۴) العبر ۲/ ۱۲۴، طبقات الشافعية ۲/ ۴۸۰.

و لما ذا أدرك الشهادة؟! أ فى حرب لأهل الشام مع الروم! أم فى دفاع عن حريم الإسلام ضدّ الغزاة! القارئ المتمعّن فى قراءته، يعلم- بعد البحث و التنقيب- أنّ الصحيح الثانى، و لكن ضدّ من؟ .. إنّه رحمه اللّه استشهد دفاعا عن الإسلام ضدّ المنافقين الذين هدموا الإسلام و غيّروا مجراه، و جنوا على أنفسهم و على البشرية بغصب المعصوم مقامه حتى وصلت خلافة رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ... هذا المنصب الإلهى الجليل ... إلى يزيد القرود و الفهود و الخمور ..

و آل الأمر إلى أن صار من تغلّب على الحكم و نجح فهو أمير المؤمنين، يفرض نفسه على الإسلام، و على الأمّة المسلمة و على

الشريعة أن تقبله إماما مطاعا حتى إذا كان عفلقا أو عفلقيّا، و تصادق على كل تصرّفاته مهما كانت، فله الحرية الكاملة فى القتل و الشنق و الإعدامات و المصادرات ...

و هذا السبكى و صنوه الاسنوى يقولان: و دخل دمشق فسئل عن معاوية ففضّل عليه عليّا كرّم اللّه وجهه، فأخرج من المسجد و حمل إلى الرملة «۱».

و قارئ نصّيهما لا يرى فيه إلّا الإخراج من المسجد و الحمل إلى الرملة، و لكن لسائل أن يسأل: إن كان خرج من المسجد صحيحا معافى، ما حاجته إلى أن يحمل؟! .. إنّ السالم الصحيح يستطيع أن يسير هو إلى الرملة، أمّا الحمل فلا يكون إلّا لمن تضعضعت أركانه و انهدّ بنيان جسمه.

و على كل حال .. فإنّ شيبة هذا الرجل و قد ذرق على الثمانين من

---

(۱) طبقات الشافعية للسبكى ۳/ ۱۵، و طبقات الشافعية للاسنوى ۲/ ۴۸۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۵۲

عمره، بل كاد أن يتناول التسعين .. و علم هذا الرجل و اعتراف مؤرّخيهم و مترجميهم بشيخوخته للإسلام .. و غربته و كونه ضيفا عليهم .. و قدسيّة مقصده، فإنّه خرج حاجّا.

كل هذه الأمور، و واحد منها- عند الإنسان، بل المسلم- شافع للرجل، موجب له التكريم و حفظ الجانب و قضاء الحاجة ...

و لكن لم يشفع له أيّ واحد من هذه الخصال الأربع؛ لما انطوت عليه حنايا ضلوعهم من وحشيّة دونها وحشيّة كواسر السباع، و كفى بالطفّ الشريف و حوادثه عبرة.

و قد يسأل سائل: لما ذا كل هذا!؟ هل اعتدى على حرماتهم؟ أم أجّج الفتنة فى بلادهم؟ أم نازعهم فى دنياهم؟ أم ... أم ...

كل هذا لم يكن، و الرجل شيخ فى التسعين من عمره، قد أدبرت عنه الدنيا بكل أسبابها ...

و قد صرّح مترجموه بالسبب، إنّهم سألوه أن يكذب لهم على رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ليعلى من شأن معاوية! فرأى الشيخ نفسه و قد عرق جبينه و نكس رأسه- و هو هامة اليوم أو غد- أمام رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله الذى سيلاقيه بعد قليل من الأيام، و سيسأله: لما ذا لم يرع حرمته؟ و لما ذا لم يحترم نفسه- هو- و شيبته و علمه؟

فأبى الشيخ أن يكذب، و جابههم بالحقّ الصراح «لا أشبع اللّه بطن معاوية» فكان ما كان ممّا سيظلّ سبّة فى جبهة تأريخهم و لطخة عار لا تمحى.

و سيعلم الذين ظلموا أيّ منقلب ينقلبون.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۵۳

مخطوطاته:

۱- نسخة كتبت فى القرن العاشر، فى دار الكتب الوطنية فى طهران (كتابخانه ملّى) رقم ۱۲۴۴ ع، ذكرت فى فهرسها ۹/ ۲۲۹.

۲- نسخة فى مكتبة خدابخش، فى پتنه (بنكى‌پور) بالهند، كتبت سنة ۱۱۲۹، رقم ۲۲۹۵، كما فى فهرسها، مفتاح الكنوز الخفية ۱/ ۲۷۶.

۳ و ۴- نسختان فى صنعاء باليمن، رقم ۶۰۹ و ۶۱۰، ذكرهما سزگين فى تاريخ التراث العربى ۱/ ۳۶۸.

نسخة فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء، تاريخها ۲۴ صفر سنة ۱۲۸۶، قبلها كتاب: الأدب المفرد و هذا من الورقة ۱۶۷- ۲۰۲ سيرة رقم ۳، ذكرت فى فهرسها: ۱۱۵.

نسخة أخرى فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، فى ۵۶ ورقة رقم ۵۲۱، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۷۶۵.

و اخرى فيها، فرغ منها الكاتب فى ذى القعدة سنة ۱۲۰۳، ضمن مجموعة من ۴۹- ۷۵ رقم ۷۴۸، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۷۶۶.

[نسخة فى] مكتبة الإمام الرضا عليه السّلام، رقم ۱۹۰۵۳ سنة ۱۲۹۷.

ترجماته:

ترجمه إلى اللغة الهندستانية و شرحه المولوى أبو الحسن محمّد السيالكوتى، و نشر فى لاهور سنة ۱۸۹۲، ذكره بروكلمن فى تاريخ الأدب العربى ۳/ ۱۹۷، من الترجمة العربية.

و ترجمه إلى اللغة الأردوية، و نشرها فى ملتان الباكستان مولانا ملك

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۵۴

محمّد شريف بن شير محمّد الباكستانى الملتانى المعاصر، كما ذكره السيّد حسين عارف الباكستانى فى ترجمته من كتابه: تذكرة علماء إمامية پاكستان ص ۳۴۴، و فى آثار چالى شيعه ۱/ ۸۳.

و ترجمة الخصائص إلى الأردوية أيضا لمولانا أبو الحسن سنة ۱۳۵۴، و سمّاه: مناقب مرتضوى.

و ترجمه إلى الأردوية السيّد أولاد على ساغر اللكهنوى، و طبع فى رامپور سنة ۱۹۲۶، آثار چالى شيعه: ۱/ ۹۳.

و ترجمه إلى الفارسية و شرحه السيّد أبو القاسم بن الحسين الرضوى القمّى اللاهورى «۱» و سمّاه: حقائق لدنّى- الحقائق اللدنيّة- و نشر فى لاهور سنة ۱۸۹۸، بروكلمن ۳/ ۱۹۷، و طبع أيضا ۱۸۹۷ م، و سنة ۱۳۱۱ ه، راجع فهرس مشار للمطبوعات الفارسية ۱/ ۱۱۸۱.

طبعات الكتاب الاخرى:

و طبع الخصائص فى سوى ما تقدّم «۲»:

۵- فى كلكتّه بالهند سنة ۱۳۰۳.

۶- و فى المطبعة الخيرية بالقاهرة سنة ۱۳۰۸.

۷- و فى مطبعة التقدّم العلمية بالقاهرة سنة ۱۳۴۸.

۸- و طبع فى النجف الأشرف بالمطبعة الحيدرية، سنة ۱۳۶۹.

---

(۱) هو مؤلّف التفسير الكبير المطبوع المسمّى بلوامع التنزيل، لكل جزء من القرآن مجلّد، ولد فى كشمير سنة ۱۲۴۹ و توفّى فى لاهور فى ۱۴ محرم سنة ۱۳۲۴، راجع ترجمته و سائر مؤلفاته فى نقباء البشر ۱/ ۶۶.

(۲) [يظهر أن المؤلف قدّس سره يقصد ما تقدم من الطبعات المترجمة للكتاب].

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۵۵

۹- و طبع فيها أيضا بتحقيق العلّامة الشيخ محمّد هادى الأمينى، سنة ۱۳۸۸.

۱۰- و طبع فى بيروت سنة ۱۹۷۵ [۱۳۹۶] بالتصوير على طبعة مصر ۸۹ صفحة من منشورات دار حمد و طبع معه خمسمائة كلمة من قصار كلم أمير المؤمنين عليه السّلام أولها: «كن فى الفتنة كابن اللبون»، و آخرها:

«الحرفة مع العفة خير من الغنى مع الفجور».

۱۱- و طبع فى طهران، سنة ۱۳۹۹ بالأوفسيت، على طبعة مصر الثانية.

۱۲ و ۱۳- و طبعته مکتبهٔ نینوی فی طهران بالأوفسیت، علی طبعهٔ النجف الثانیهٔ سنهٔ ۱۳۹۶، مرّتین.

۱۴- و طبع سنهٔ ۱۴۰۳، بترتیب و تهذیب کمال یوسف الحوت، من مطبوعات عالم الکتب فی بیروت.

۱۵- و طبع فی بیروت سنهٔ ۱۴۰۳، بتحقیق العلّامهٔ الشیخ محمّد باقر المحمودی، و هی أصحّ طبعاته.

۱۶- و طبع فی الکویت من منشورات مکتبهٔ المعلّا سنهٔ ۱۴۰۶ ۱۹۸۶ بتحقیق أحمد میرین بلوشی فی ۲۲۵ صفحهٔ، و هو أکمل طبعاته و أصحّها.

و طبعته دار التربیهٔ فی بیروت سنهٔ ۱۹۸۷.

۱۷- و طبع فی بیروت سنهٔ ۱۴۰۷، بتخریج أبی إسحاق الحوینی الأثری حجازی بن محمّد بن شریف، من مطبوعات دار الکتب العلمیهٔ- بیروت.

و یقوم أحمد بن میسر بن سیاد بتحقیق الکتاب و دراسته و تخریجه.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۵۶

راجع مجلهٔ أخبار التراث ۲۲/ ۱۷ و ۲۳/ ۲۴.

۲۷۷- خصائص علی

: لأبی الحسن شاذان الفضلی، من أعلام القرن الرابع.

ذکره السیوطی فی اللآلئ المصنوعهٔ ۱/ ۳۳۵، و روی منه حدیثا.

۲۷۸- الخصائص فی فضل علی رضی اللّه عنه:

للحافظ أبی نعیم الأصبهانی، أحمد بن عبد اللّه بن إسحاق بن مهران (۳۳۶- ۴۳۰).

ذکره أبو سعد السمعانی فی ترجمهٔ أبی علی الحدّاد الحسن بن أحمد الأصبهانی، المتوفّی ۵۱۵، تلمیذ أبی نعیم، فی التحبیر ۱/ ۱۸۰ فی مصنّفات الحافظ أبی نعیم التی قرأها أبو علی الحدّاد علی أبی نعیم و رواها عنه.

و تقدّم له فی حرف الحاء: حدیث الطیر.

[خطب]

۲۷۹- خطب أهل البیت:

للمولوی، حسن الزمان محمّد بن قاسم علی بن ذی الفقار علی الترکمانی الهندی الحیدرآبادی، المولود بها و المتوفی بها سنهٔ ۱۳۲۸.

ترجم له عبد الحی فی نزههٔ الخواطر ۸/ ۱۰۷، و أطراه بقوله: الشیخ العالم المحدّث ...، ثم عدّد بعض مصنّفاته، و ذکر منها: نور العینین فی فضیلهٔ المحبوبین، و الفقه الأکبر فی علوم أهل البیت الأطهر، و له: مأتم الثقلین فی شهادهٔ علی و الحسنین.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۵۷

۲۸۰- خطب علی علیه السلام:

للکلبی، أبی منذر هشام بن محمّد بن السائب بن بشر بن عمرو النسّابهٔ الکوفی، المعروف بالکلبی و بابن الکلبی، المتوفّی سنهٔ ۶/ ۲۰۴.

حفظ القرآن فی ثلاثهٔ أیام، و صنّف ما یزید علی مائهٔ و خمسین مصنّفا، منها: جمهرهٔ النسب، ذکره یاقوت فی معجم البلدان (جوف)،

و قال: و للّه درّه ما تنازع العلماء فی شیء من امور العرب إلّا و کان قوله أقوی حجّة و هو مع ذلک مظلوم، و بالقوارص مکلوم.
تاریخ بغداد ۱۴/ ۴۵، تاریخ ابن خلکان ۶/ ۸۲.
ترجم له النـدیم فی الفهرست: ۱۰۸، و النجاشـی فی الفهرست، و یـاقوت فی معجم الأدبـاء ۷/ ۲۵۰، و سـیّدنا الأستاذ فی معجم رجال الحدیث ۱۹/ ۳۰۸، و له ترجمة فی هدیة العارفین ۲/ ۵۰۸، و ذکروا له کتابه هذا.

۲۸۱- خطب علی علیه السلام:

للمدائنی، أبی الحسن علی بن محمّد بن عبد اللّه بن أبی سیف المدائنی (۱۳۵- ۲۲۵).
ترجم له النـدیم فی الفهرست: ۱۱۳- ۱۱۶، و عـدّد کتبه الکـثیرة و ذکر له فی ص ۱۱۴ هـذا الکتـاب، ثم ذکر له فی ص ۱۱۵ کتاب: خطب علی علیه السـلام و کتبه إلی عمّ اله، فیظهر أنّهمـا کتابـان، کمـا أنّ له کتاب خطب النبیّ صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّم، و کتاب رسائل النبیّ علیه السّلام و کتاب کتب النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم إلی الملوک.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۵۸

[خلاصة]

۲۸۲- خلاصة الجواهر فی شأن أهل بیت الرسول الطاهر:

لمحمّد بن زین العابدین بن الحسن جمل اللیل الباعلوی العلوی الیمنی الحضرمی التریمی، نزیل الحرمین، المتوفّی بالهند سنة ۱۱۹۶.
له ترجمة فی هدیة العارفین ۲/ ۳۴۳، و معجم المؤلّفین ۹/ ۱۶۰.
أوله: الحمد للّه الذی جعل وجود سیّدنا محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم رحمة للأنام، أظهره أول موجود.
نسخة فی مکتبة طوپقپو فی إسلامبول، روان کوشک رقم ۳۴۸، من القرن الثانی عشر، خ ۴۴ ورقة، کما فی فهرسها ۲/ ۲۹۹.

۲۸۳- خلاصة المناقب فی فضائل آل بیت سیّد آل غالب:

لعلی کبیر بن علی جعفر بن علی رضا بن فقیر اللّه الحسینی الهندی الإلهآبادی ۱۲۱۲- ۱۲۸۵.
ترجم له عبـد الحی فی نزهـة الخواطر ۷/ ۳۴۲، و ذکر له عـدّة مؤلفـات، و منها هـذا الکتاب، و منها: تحفـة الکبیر فی مناقب الخلفاء و أصـحاب التطهیر، و هدایة الأحباب فی الکشف عمّا شجر بین الأصحاب! و غایة المطالب فی بحث إیمان أبی طالب، و إظهار السعادة فی أسرار الشهادة- و قد تقدّم- و الأربعین فی مناقب الخلفاء الراشدین، و غایة البیان فی ذمّ مروان.

۲۸۴- خلاصة المناقب:

فی مناقب أهل البیت علیهم السّلام، للمولوی، محمّد سلام المحدّث
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۵۹
الباکستانی.
ترجم له عبد الحیّ فی نزهة الخواطر ۷: ۲۰۵، و ذکر مؤلّفاته و منها هذا الکتاب.
ذکر فی مرآة التصانیف: ۲۳۶، عن کتاب حیاة عبد الحق الدهلوی:
۲۶۶.

۲۸۵- خلافة على بن أبى طالب:

لأحمد اللغمانى.

طبع فى تونس، الشركة التونسية للتوزيع.

۲۸۶- خير الأثر فى النصوص الواردة فى مدح آل سيّد البشر:

لأحمد فائز بن محمود بن أحمد بن عبد الصمد الشهرزورى الكردى البرزنچى، كان حيّا سنة ۱۳۱۵.

تاريخ السليمانية: ۲۳۶- ۲۳۹، معجم المؤلّفين ۲/ ۴۳، هدية العارفين ۱/ ۱۹۳.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۰

حرف الدال

۲۸۷- الداهية الحاطمة على من أخرج من أهل البيت فاطمة:

للشيخ حيدر على الهندى الفيض آبادى.

ردّ فيه على الناصب الجاحد و المكابر المعاند الذى أنكر شمول آية التطهير لفاطمة عليها السّلام و أخرجها من البيت و أهله فى آية التطهير.

ذكره له عبد الحىّ اللكهنوى، فى كتابه: الثقافة الإسلامية فى الهند ص ۲۱۹، و ذكر له كتاب: نظارة العينين فى شهادة الحسنين.

۲۸۸- الدرارى و اللآل منظومة لمحمّد و الآل:

لصالح بن أحمد بن محمّد طه الدومانى، المتوفّى سنة ۱۳۲۴.

معجم المؤلّفين ۴/ ۳۲۰.

[الدراية]

۲۸۹- الدراية فى حديث الولاية، حديث: «من كنت مولاه فعلى مولاه»:

للحافظ أبى سعيد الركاب، مسعود بن ناصر بن أبى زيد عبد اللّه السجستانى، المتوفّى ۴۷۷.

ترجم له السمعانى فى الأنساب ۷/ ۸۶ (السجزى)، و قال: كان حافظا متقنا فاضلا ... روى لنا عنه جماعة كثيرة بمرو و نيسابور و أصبهان. ا ه. و لم يذكر له كتابه هذا الذى رآه بخطّه الحسن بن يعقوب و أجاز له جميع رواياته.

قال السمعانى فى معجم شيوخه- فى ترجمة شيخه أبى بكر الحسن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۱

ابن يعقوب النيسابورى، المتوفّى ۵۱۷، تلميذ السجستانى هذا،-: «كان شيخا فاضلا نظيفا مليح الخطّ ... و كان قد كتب الحديث الكثير بخطّه، رأيت كتاب الولاية لأبى سعيد مسعود بن ناصر السجزى، و قد جمعه فى طرق هذا الحديث [من كنت مولاه فعلى مولاه] بخطّه الحسن المليح ...

و للمؤلّف ترجمة حسنة فى تاريخ نيشابور (منتخب السياق): ۶۶۵ رقم ۱۴۷۲.

و قال فيه: أحد حفّاظ عصرنا المتقنين المكثرين، جال فى الآفاق و سمع الكثير ... و كان متقنا ورعا.

و ترجم له الذهبى فى العبر ۳/ ۲۸۹، و تذكرة الحفّاظ ۱۲۱۶- ۱۲۱۸، و فى سير أعلام النبلاء ۱۸/ ۵۳۲- ۵۳۵.

و كتابه هذا فى ۱۷ جزءا فى أكثر من عشرين كرّاسا، روى فيه حديث الغدير بطرقه و أسانيده عن مائة و عشرين صحابيا، كما ذكر ذلك ابن شهرآشوب فى مناقب آل أبى طالب ۱/ ۵۲۹، و السيّد ابن طاوس فى الإقبال ۶۶۳، و اليقين ۲۷.

۲۹۰- الدراية فى مسألة الوصاية:

لمحمّد بن على الشوكانى المتوفى سنة ۱۲۵۰، فرغ منه المؤلّف سنة ۱۲۱۲، أولها: و بعد فإنّه سألنى بعض آل الرسول الجامعين بين فضيلة العلم و الشرف من سكّان المدينة.

نسخة كتبها سعد على الصريمى، فى حياة المؤلّف سنة ۱۲۴۵، ضمن مجموع من ۴۲۳- ۴۴۲ رقم ۳۴۲، فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء باليمن، و لكنه يتّفق فى أوله و آخره مع العقد الثمين، فلعلّه اسم ثان

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۲

له، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۶۱۰.

[درّة]

۲۹۱- درّة الأصداف السنية:

لعبد القادر بن محمّد بن يحيى الطبرى المتوفى سنة ۱۰۳۳.

جاء ذكره فى فهرست الورت ۹/ ۲۲۱.

۲۹۲- الدرّة البيضاء فى تحقيق صداق فاطمة الزهراء:

للشيخ على أنور بن على أكبر بن حيدر على العلوى الحنفى الصوفى، الهندى، الكاكوروى ۱۲۶۹- ۱۳۲۴.

ترجم له عبد الحى فى نزهة الخاطر ۸/ ۳۲۸، و قال: حفظ القرآن ثم اشتغل بالعلم على عم والده الشيخ تقى على، و لازمه مدّة طويلة حتى برز فى كثير من العلوم و الفنون فدرس و أفاد ... و من مصنّفاته ...

فذكر بعض مصنّفاته، و منها هذا الكتاب، و كتابه الآتى: شهادة الكونين فى مقتل سيّدنا الحسين عليه السّلام.

۲۹۳- الدرّة الفائقة فى أبناء على و فاطمة:

لمصطفى بن الطائع البلقينى، المتوفّى ۱۴ شعبان ۱۲۶۸.

معجم المؤلّفين ۱۲/ ۲۵۹، عن سلوة الأنفاس ۳/ ۳۰.

۲۹۴- الدرّة الفائقة فى أبناء على و فاطمة:

لأبى عبد اللّه محمّد الزكى بن هاشم العلوى السجلماسى المدغرى، المتوفّى سنة ۱۲۷۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۳

نسخه منه فى مكتبة جامعة القرويّين بفاس، رقم ۳۱۴ (ج ۴۸)، ذكرت فى قائمة نوادر مخطوطاتها، المطبوعة فى الرباط سنة ۱۹۶۰ ص

.۷۰

۲۹۵- الدرّة الفريدة فى العترة المجيدة:

منظومة لأبى عبد اللّه محمّد بن الطيّب بن عبد السلام الحسنى القادرى المغربى الفاسى (۱۱۲۴- ۱۱۸۷).

سلوة الأنفاس ۲/ ۳۵۱، معجم المؤلّفين ۱۰/ ۱۰۹.

و قد ألّف الأستاذ هاشم العلوى القاسمى الفاسى كتابا حافلا فى دراسة حياة المؤلّف القادرى، و جعله مقدّمة لكتاب التقاط الدرر فى أعيان المائة الحادية و الثانية عشر للقادرى مؤلّفنا، و طبعا فى بيروت سنة ۱۴۰۱، و المقدّمة مطبوعة مستقلّة فى ۳۰۰ صفحة.

و يأتى للمؤلّف فى حرف الفاء: الفتح و التيسير فى آية التطهير.

۲۹۶- الدرّة اليتيمة فى بعض فضائل السيّدة العظيمة:

فى مناقب فاطمة الزهراء عليها السّلام، لأبى السيادة عبد اللّه بن إبراهيم بن حسن مير غنى الحنفى المكّى الطائفى، المعروف بالمحجوب.

أتمّ تبييضه سنة ۱۱۶۴، و توفّى سنة ۱۲۰۷.

إيضاح المكنون ۱/ ۴۶۲، هدية العارفين ۱/ ۴۸۶.

أوله: الحمد للّه ربّ العالمين حمدا له به منه عليه، و الشكر للّه مولى العالمين شكرا يليق به منه إليه، و الصلاة و السلام على خير كلّ مصلّ و إمام.

نسخة بخط علوى بن عبد اللّه ميرماه مير غنى، كتبها سنة ۱۱۷۹- و لعلّه ابن المؤلّف- ضمن مجموعة فى دار الكتب الظاهرية فى دمشق،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۴

رقم ۴۱۳۴ من الورقة ۵۰ إلى ۵۶.

نسخة فى مكتبة الرياض، كما ذكره الزركلى فى ترجمة المؤلّف فى الأعلام ۴/ ۶۴.

حقّقه الشيخ محمّد سعيد الطريحى، و طبعته مؤسسة الوفاء فى بيروت سنة ۱۴۰۵.

۲۹۷- الدرجات فى تفضيل على عليه السّلام على سائر الصحابة:

للشيخ أبى عبد اللّه الحسين بن على البصرى المعتزلى، المعروف بالجعل و الكاغذى (۳۰۸- ۳۶۹)، و هو استاذ القاضى عبد الجبّار المعتزلى.

له ترجمة فى تاريخ بغداد ۸/ ۷۳، فهرست النديم: ۲۲۲، المنتظم ۷/ ۱۰۱، النجوم الزاهرة ۴/ ۱۳۵.

ترجم له ابن شهرآشوب فى معالم العلماء برقم ۹۰۹، و ذكر له كتابه هذا.

و قال ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة ۱/ ۸: و ممّن ذهب من البصريّين إلى تفضيله عليه السّلام الشيخ أبو عبد اللّه الحسين بن على البصرى رضى اللّه عنه، و كان متحقّقا بتفضيله و مبالغا فى ذلك، و صنّف فيه كتابا مفردا.

و قال ابن المرتضى فى ترجمته فى طبقات المعتزلة: ۱۰۶: و كان يميل إلى على عليه السّلام ميلا عظيما، و صنّف كتاب التفضيل و أحسن فيه غاية الإحسان.

[درر]

۲۹۸- درر الأصداف فی فضل السادة الأشراف:

لعبد الجواد بن خضر الشربینی، من أعلام القرن الثانی عشر.

ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۳/ ۲۷۶، و قال: فاضل مصری، له درر الأصداف فی فضل السادة الأشراف.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۶۵

فرغ منه ختام ذی الحجّة سنة ۱۱۲۸.

أوله: الحمد للّه الذی اصطفی محمّدا صلّی اللّه علیه و سلّم علی سائر المخلوقات.

نسخة فی المکتبة الأحمدیة بتونس، رقم ۵۰۳۰، بخط محمّد بن علی الخلیفی، ذکرت فی فهرسها: ۴۳۰- ۴۳۱.

نسخة فی مکتبة الأزهر، رقم (۳۹۱۶) ۴۸۷۳، مذکورة فی فهرسها ۵/ ۴۳۶.

نسخة فی سوهاج، رقم ۴۵ تاریخ، فی ۱۶۶ صفحة، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالقاهرة، رقم الفلم ۴۷۷، فهرس المخطوطات المصوّرة ۲/ ۵۸.

نسخة فی مکتبة البرلمان الإیرانی السابق رقم ۵۹۱۳، کتبت سنة ۱۱۸۴ فی ۱۱۸ ورقة، ذکرت فی فهرسها ۱۷/ ۳۰۱.

۲۹۹- درر السمط فی معالی خبر السبط:

کتاب فی مقتل الحسین علیه السّلام علی طراز إنشاء المقامات، و هو للقاضی أبی عبد اللّه ابن الأبّار محمّد بن عبد اللّه بن أبی بکر القضاعی البلنسی (۵۹۵- ۶۵۸).

قال فی نفح الطیب ۶/ ۲۵۳: و هو کتاب غایة فی بابه. و أورد قسما مقتضبا منه من ص ۲۴۷ إلی ص ۲۵۳.

و قال الصفدی فی الوافی بالوفیات ۳/ ۳۵۶: و له جزء سمّاه درر السمط فی خبر السبط ... و لکنه إنشاء بدیع.

و ذکره إسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۲/ ۱۲۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۶۶

و ترجمه الذهبی فی سیره ۲۳/ ۳۳۶، و ذکر له کتابه هذا و بهامشه مصادر للترجمة.

[کذلک] ترجمته فی: الوافی بالوفیات ۳/ ۳۵۵، عنوان الدرایة ۳۰۹، فوات الوفیات ۳/ ۴۰۴، نفح الطیب ۳/ ۳۴۶، أزهار الریاض ۳/ ۲۰۴، المغرب ۲/ ۳۰۹، الحلل السندسیة ۳/ ۵۲۸، عصر المرابطین ۲/ ۷۰۵، تاریخ ابن خلدون ۶/ ۲۸۳.

و لعبد العزیز عبد المجید رسالة مفردة فی حیاة ابن الأبّار، طبعت فی تطوان سنة ۱۹۵۱.

نسخة فی مدرید بإسبانیا، فی المکتبة الوطنیة، ضمن المجموعة رقم ۳۲۰ من المخطوطات العربیة، و هو سادس ما فیها.

نسخة فی الخزانة الکتانیة بالرباط، رقم ۲۰۸۱.

نسخة بالقاهرة عند المهندس محمّد إبراهیم العابدی.

و قد طبع فی تطوان سنة ۱۹۷۲، بتحقیق د. عبد السّلام الهراس و سعید أحمد أعراب.

۳۰۰- درر السمط:

نشرت أخبار التراث الکویتیة فی عددها ۳۰/ ۱۵، و عددها ۳۹/ ۱۱:

أنّ الکتاب تعاد طبعته السابقة مع مقدّمة ضافیة فی مأساة الحسین فی الأدب الأندلسی، کتبها الدکتور عبد السّلام الهراس، کما ضمّت

إلی الکتاب استدراکات و تصحیحات و تخریجات جدیدة.

کما ذکرت: و فی العام الماضی (۱۹۸۸) صدر الکتاب أیضا بتحقیق الدکتور عزّ الدین عمر موسی، عن دار الغرب الإسلامی فی بیروت.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۶۷

نشر الکتاب أیضا فی مجلة الموسم الدمشقیة فی العدد ۱۳/ ۱۵۵- ۲۱۳، و للمؤلّف ترجمة فی سیر أعلام النبلاء ۲۳/ ۳۳۶، و بهامشه مصادر أخری، و ذکر له الذهبی کتابه هذا.

۳۰۱- درر السمطین فی فضائل المصطفی و المرتضی و البتول و السبطین:

للشیخ جمال الدین محمّد بن یوسف الزرندی، محدّث الحرم النبوی، المتوفّی سنة ۷۵۰.

کذا فی کشف الظنون: ۷۴۷، و فی الدرر الکامنة ۴/ ۲۹۵، و فی طبعة مصر ۵/ ۶۳، هدیة العارفین ۲/ ۱۵۷، الذریعة ۸/ ۱۲۵.

و الصحیح فی اسمه: نظم درر السمطین، [یأتی] فی حرف النون.

۳۰۲- درر الصدف من کلام أمیر المؤمنین علیه السّلام:

نسخة فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، من کتب آیا صوفیا، ضمن المجموعة رقم ۴۸۳۷، و فیها کتاب: نثر اللآلی أیضا.

۳۰۳- درر اللآلی فی حجّة دعوی البتول الزهراء لفدک و العوالی:

للحسین بن یحیی الدیلمی، المتوفّی ۱۲۴۹.

نسخة بخط قاسم المتوکّل، ضمن مجموعة فی صنعاء بالیمن، مجلة المورد البغدادیة، المجلّد الثالث، العدد الثانی ص ۳۰۱، و هناک أیضا ص ۳۰۵ ضمن مجموعة أخری رسالة فی حکم أبی بکر فی فدک.

۳۰۴- الدرّ السنیّ فی من بفاس من أهل النسب الحسنیّ:

لعبد السّلام بن الطیّب الفاسی الحسنی المالکی القادری (۱۰۵۸-

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۶۸

۱۱۱۰).

ترجم له إسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۱/ ۵۷۲، و عدّد کتبه، و ذکر منها هذا و کتابه الآخر: عقد اللآل، یأتی فی محلّه من حرف العین.

۳۰۵- الدرّ المنضود فی ذکر المهدی الموعود:

للسیّد صدّیق حسن بن أولاد حسن بن أولاد علی القنوجی.

أوله: الحمد للّه الذی بیده الملک و الملکوت ... و بعد فاعلم أنّ المشهور بین کافة من أهل الإسلام علی ممرّ الأعصار أنّه لا بدّ فی آخر الزمان من ظهور رجل ...

الأصل بخط المؤلّف فی مکتبة ندوة العلماء فی لکهنو بالهند رقم ۳۱۱، ذکرت فی فهرسها: ۹۷.

۳۰۶- الدرّ المنظم فى ما ورد فى عاشوراء المحرّم:

لشمس الدين بن طولون الدمشقى.

ذكره فى كتابه: الفلك المشحون فى أحوال ابن طولون ص ۴۵.

۳۰۷- الدرّ المنيف فى زيارة أهل البيت الشريف:

لأحمد بن أحمد مقبل المصرى.

فرغ منه سنة ۱۲۶۷.

أوله: الحمد للّه الذى نوّر قلوب أرباب البصائر ...

إيضاح المكنون ۱/ ۴۵۲، و قال: من كتب الخديوية [دار الكتب المصرية].

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۶۹

۳۰۸- دستور معالم الحكم و مأثور مكارم الشيم، من كلام أمير المؤمنين على بن أبى طالب (عليه السّلام):

اشارة

للقاضى القضاعى، أبى عبد اللّه محمّد بن سلامة بن جعفر بن على القضاعى المصرى الشافعى، المتوفّى سنة ۴۵۴.

حدّث عنه ابن ماكولا، و ترجم له فى الإكمال ۷/ ۱۴۷، و قال: كان إماما متفنّنا فى عدّة علوم، لم أر بمصر من يجرى مجراه.

و قال الحافظ أبو طاهر السلفى: كان من الثقات الأثبات، شافعىّ المذهب و الاعتقاد.

له ترجمة فى الأنساب ۱۰/ ۱۸۰، و وفيات الأعيان ۴/ ۲۱۲، و الوافى بالوفيّات ۳/ ۱۱۶، و طبقات الشافعية للسبكى ۴/ ۱۵۰، و للأسنوى ۲/ ۳۱۲، و لابن قاضى شهبة ۱/ ۲۴۵، و فى سير أعلام النبلاء ۱۸/ ۹۲، و حسن المحاضرة ۱/ ۴۰۳، و غيرها، و ذكروا مؤلّفاته و منها هذا الكتاب و ذكره مجدوع فى فهرسته ۶۳- ۶۴، و قد رتّبه على تسعة أبواب، تاسعها فى ما روى عنه عليه السّلام من شعر.

أوله: الحمد للّه الذى وسع كل شىء علمه ... أمّا بعد، فإنّى لمّا جمعت من حديث رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم ألف كلمة و مائتى كلمة فى الوصايا و الأمثال و المواعظ و الآداب، و ضمّنتها كتابا و سمّيته بالشهاب، سألنى بعض الإخوان أن أجمع من كلام أمير المؤمنين على بن أبى طالب صلوات اللّه عليه نحوا من عدد الكلمات المذكورة، و أن أعتمد فى ذلك على ما أرويه و أجده فى مصنّف من أثق به و أرتضيه ...

و قد روى هذا الكتاب عنه أبو عبد اللّه محمّد بن بركات بن هلال

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۷۰

السعيدى المصرى النحوى، المتوفّى سنة ۵۲۵، عن مائة سنة و ثلاثة أشهر (العبر ۴/ ۴۷)، و هو راوى كتاب الشهاب عنه (مسند الشهاب ۱/ ۲۲).

و رواه عنه أيضا أبو الحسن على بن المؤمل بن على بن غسّان الكاتب، و رواه عنهما عن المؤلّف جماعة، كما تجده فى القراءات و السماعات المثبتة على النسخة المخطوطة.

و هذه المخطوطة كتبها القاضى عزّ القضاة أبو عبد اللّه محمّد بن الشيخ أبى الفتح منصور بن خليفة بن منهال فى فسطاط مصر، و فرغ منها يوم الأربعاء ثامن ذى القعدة سنة ۶۱۱، كتبها لابنه منهال بخطه النسخىّ الجيّد، على نسخة عليها خطّ الشريف الخطيب أبى الفتوح ناصر بن الحسن بن إسماعيل الحسينى الزيدى المصرى، شيخ الاقراء، المتوفّى سنة ۵۶۳ (العبر ۴/ ۱۸۳)، و هو يرويه عن محمّد بن

برکات عن المؤلّف.

ثم قرأه کاتب النسخة و ابنه منهال علی محمّد بن الحسن بن محمّد ابن عبید اللّه العامری المقدسی القاضی الأسعد المصری، المعروف بابن القطّان، المتوفّی سنة ۶۱۳، (التکملة للمنذری رقم ۱۴۷۹)، و تاریخ السماع ۱۹ [ذی القعدة] سنة ۶۱۱.

و هذه المخطوطة النفیسة کانت بالقاهرة، و طبع الکتاب علیها محمّد عبد القادر سعید الرافعی، صاحب المکتبة الأزهریة، فی مطبعة السعادة بالقاهرة سنة ۱۳۳۲، ثم تسرّبت إلی إنکلترا و هی الآن فی ایرلندة، فی مکتبة چستربیتی تحت رقم ۳۰۲۶.

و نسخة فی بغداد، فی مکتبة خاصة، کتبها علی علاء الدین بن نعمان بن محمود الآلوسی البغدادی، و فرغ منها فی الساعة الخامسة من لیلة

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۷۱

الاثنین لعشر خلون من شهر شوال سنة ۱۳۲۷، فی المحروسة «۱» قسطنطینیة ... ذکرها العلّامة السیّد عبد الزهراء الخطیب فی مقدّمة الطبعة البیروتیة.

فیظهر أنّ هناک أیضا توجد نسخة منه لم نعثر علیها حتی الآن.

طبعات الکتاب:

۱- طبع بالقاهرة سنة ۱۳۳۲، کما تقدّم، بتحقیق محمّد سعید الرافعی.

۲- طبع بالأوفسیت علی طبعة مصر، من منشورات مکتبة المفید فی مدینة قم.

۳- طبع فی بیروت سنة ۱۴۰۱، بتقدیم و إشراف العلّامة الباحث السیّد عبد الزهراء الخطیب، مؤلّف کتاب: مصادر نهج البلاغة، من مطبوعات دار الکتاب العربی، بیروت.

و قد ترجمه الأستاذ فیروز حریرچی، و صدرت من مطبوعات مؤسسة أمیر کبیر فی طهران سنة ۱۴۰۲ ۱۳۶۱، باسم: قانون سخنان أمیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام.

أقول: و قد ألّف فی جمع کلمات أمیر المؤمنین علیه السّلام و خطبه فی القرن الخامس بعد الشریف الرضی- فیما نعلم- ثلاثة کتب، هذا أحدها و لعلّه أقدمها.

و ثانیها: کتاب قلائد الحکم و فرائد الکلم، لأبی یوسف یعقوب بن سلیمان الأسفرائینی الشافعی، المتوفّی سنة ۴۸۸، الآتی فی حرف القاف.

---

(۱) کذا فی الأصل.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۷۲

و ثالثها: تذییل نهج البلاغة، لأبی الفتح عبد اللّه بن إسماعیل بن أحمد بن إسماعیل الحلبی، المعروف بابن الجلی، بکسر الجیم و تشدید اللام، ذکره ابن أبی الحدید فی: شرح نهج البلاغة ۱۸/ ۲۲۵، و ربّما یکون هذا أسبق الثلاثة، إذ یروی المؤلّف عن أبیه فی سنة ۴۰۷، و توفّی أبوه سنة ۴۴۷.

و بیت الجلی من البیوت العلمیة العریقة الشیعیة فی حلب، ترجمت لرجالاتها فی: معجم أعلام الشیعة، کما ذکرت کتاب التذییل فی: مستدرک الذریعة.

۳۰۹- دعاء الهداة إلی أداء حقّ الموالاة:

للحاکم الحسکانی، أبی القاسم عبید اللّه بن عبد اللّه بن أحمد الحسکانی الحذّاء الحنفی، من أعلام القرن الخامس.

و هو فی طرق حدیث الغدیر: «من کنت مولاه فعلی مولاه».

تقدّم له: خصائص أمیر المؤمنین علیه السّلام، و إثبات النفاق لأهل النصب و الشقاق.

و یأتی له کتاب: شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، و فیه نشیر إلی ترجمته و مصادرها.

و یأتی له کتاب: طیب الفطرة فی حبّ العترة، و مسألة فی تصحیح ردّ الشمس و إرغام النواصب الشمس، و رسالة فی المؤاخاة و غیر ذلک.

و قال هو فی کتابه: شواهد التنزیل لقواعد التفضیل ۱/ ۱۹۰، بعد إیراد الحدیث بعدّة طرق عند القول فی نزول آیة سورة المائدة: یا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ ... بشأن أمیر المؤمنین علیه السّلام و نصبه فی الغدیر، قال بعد الرقم ۲۴۶: و طرق هذا الحدیث مستقصاة فی کتاب دعاء

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۷۳

الهداة إلی أداء حقّ الموالاة، من تصنیفی فی عشرة أجزاء.

و کان فی مکتبة السیّد ابن طاوس المتوفّی ۶۶۴، کما فی فهرسها برقم ۱۹۰ «۱»، و ینقل منه فی کتبه کالإقبال و الطرائف و غیرهما.

۳۱۰- دوحة الشرف فی نسب آل أبی طالب:

للقطّان المروزی، الحسن بن علی بن محمّد بن إبراهیم بن أحمد القطّان، أبی علی المروزی (۴۶۵- ۵۴۸).

ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیات ۱۲/ ۱۴۰- ۱۴۱، قال: أصله من بخاری، و ولد بمرو سنة ۴۶۵، و مات مقتولا، قتله الغزّ جعلوا یحثون التراب فی فمه حتی مات سنة ۵۴۸، و کان شیخا فاضلا کبیرا محترما قد

---

(۱) آل طاوس من الأسر العلمیة الشیعیة العراقیة فی القرن السابع و الثامن فی الحلّة و بغداد و النجف و کربلاء و غیرها من البلدان العراقیة، أنجبت رجالا هم من أشهر أعلام الطائفة، و خلّفوا تراثا فکریا فی مختلف المجالات.

و من أشهرهم السید ابن طاوس، رضی الدین علی بن موسی الحسنی (۵۸۹- ۶۶۴).

کان نقیبا زعیما نافذ الکلمة، و کانت له مکتبة ضخمة تحوی أعلاقا و نفائس هی مصادر مؤلفاته ینقل عنها، و أحیانا یصف المخطوطة التی ینقل عنها وصفا دقیقا یعرّفنا تاریخها و حجمها و عدد أوراقها و میزاتها و ما إلی ذلک، و قد بلغت من الأهمّیة و الاهتمام بها أن کتب لها فهرسا و سمّاه: إقلید الخزانة، کما وصف الخزانة بإجمال فی کتابه: کشف المحجّة لثمرة المهجة- و هو وصیّته لولده- فی الفصل ۱۴۳، صفحة ۱۲۶.

کما أشار إلیها أیضا شیخنا العلّامة الطهرانی رحمه اللّه فی کتاب: الذریعة ۱۰/ ۱۷۶.

و لذلک تصدّی زمیلنا العلّامة الباحث الشیخ محمّد حسن آل یاسین- دام موفقا- فاستخرج لها فهرسا نشر فی المجلّد الثانی عشر من مجلّة المجمع العلمی العراقی فی بغداد سنة ۱۳۸۴- ۱۹۶۵، و قد وزّع عنها مستلّات، و هذا هو المقصود هنا.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۷۴

أخذ بأطراف العلوم علی اختلافها.

و من تصانیفه کتاب: دوحة الشرف فی نسب [آل] أبی طالب ثمانیة مجلّدات، کیهان شناخت فی الهیئة، و من شعره فی کتاب الدوحة فی النسب:

حدانی لحصر الطالبیّین حبّهم* و شدّ إلی مرقی علاهم تشوّفی ففیهم ذراریّ النبیّ محمّد* فهم خیر أخلاف تلوا خیر مخلف مضی

بعد تبليغ الرسالات موصيا* بإكرام ذى القربى و إعظام مصحف و ما رام أجرا غير ودّ أقارب* و أهون به أجرا فهل من به يفى انتهى ملخّصا.

و له ترجمة فى بغية الوعاة ۱/ ۵۱۳، و منية الراغبين فى طبقات النسّابين، للسيّد عبد الرزّاق كمونة النجفى: ۲۸۵.

و القطّان هذا هو الذى استعان به و بكتبه معاصره فريد خراسان ظهير الدين البيهقى على بن زيد- المتوفّى سنة ۵۶۵- فى تأليف كتابه: لباب الأنساب، كما ذكره فى مقدّمته و أثنى عليه.

[ديوان]

۳۱۱- ديوان الإمام على عليه السّلام:

تحقيق الدكتور محمّد عبد المنعم الخفاجى المصرى.

طبعة مكتبة الكلّيات الأزهرية، و دار ابن زيدون، بيروت.

۳۱۲- ديوان الحسين بن على:

جمعه و رتّبه و شرحه محمّد عبد الرحيم.

طبع فى بيروت سنة ۱۴۱۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۷۵

حرف الذال

۳۱۳- ذخائر العقبى فى مناقب ذوى القربى:

اشارة

لمحبّ الدين الطبرى، أبو العبّاس أحمد بن عبد اللّه الشافعى المكّى (۶۱۵- ۶۹۴).

ترجم له الفاسى ترجمة مطوّلة فى العقد الثمين ۳/ ۶۱- ۷۲، و قال فيه: و قد أثنى على المحبّ الطبرى غير واحد من الأعيان، و ترجموه بتراجم عظيمة و هو جدير بها.

ثم حكى نصوص ثنائهم عليه، منها قول البرزالى فيه: شيخ الحجاز و اليمن، و وصف الذهبى له بشيخ الحرم الفقيه الزاهد، و قوله و كان شيخ الشافعية و محدّث الحجاز.

و حكى قول العلائى فيه: ما أخرجت مكّة بعد الشافعى مثل المحبّ الطبرى.

و له ترجمة فى طبقات الشافعية لكل من السبكى ۸/ ۱۸، و الأسنوى ۲/ ۱۷۹، و ابن قاضى شهبة ۲/ ۲۰۶، و فى المنهل الصافى ۱/ ۳۲۰- ۳۲۹، و الوافى بالوفيات ۷/ ۱۳۵، و تلخيص مجمع الآداب ۵/ ۳۱۳ فى لقبه محبّ الدين من حرف الميم رقم ۶۵۳، و تذكرة الحفّاظ: ۱۴۷۵، و تذكرة النبيه ۱/ ۱۷۶، و ذكروا مؤلّفاته الكثيرة و منها هذا الكتاب.

مخطوطاته:

۱- نسخة كتبت سنة ۷۴۵ بأمر جمال الدين محمّد بن مسعود بن

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۷۶

الفضل الصفدی، فی ۱۴۴ ورقهٔ، فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامهٔ فی قم، رقم ۲۶۴۲ ذکرت فی فهرسها ۷/ ۲۱۵.

۲- نسخهٔ فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهده بخراسان، رقم ۱۶۸۶، کتبت سنهٔ ۸۰۹، کما فی فهرسها ۴/ ۳۸، أو سنهٔ ۸۰۶، کما فی:

فهرست دو کتابخانه: ۷۷۱، کتبها نجیب الدین محمود بن محمد الایجی.

۳- نسخهٔ فیها أیضا، رقم ۶۸۰۶، کتبت سنهٔ ۹۷۷، کما فی فهرسها ۵/ ۸۸.

۴- نسخهٔ فی مکتبهٔ سپهسالار فی طهران، رقم ۵۳۸۳ من مخطوطات القرن الحادی عشر، ذکرت فی فهرسها ۳/ ۵۴۸.

۵- نسخهٔ کتبت سنهٔ ۹۹۷، فی مکتبهٔ الأسد فی دمشق، من کتب الظاهریهٔ، رقم ۴۸۰۸، کما فی فهرس التاریخ للعش: ۷۴.

۶- نسخهٔ کتبت سنهٔ ۹۶۱، فی مکتبهٔ رئیس الکتّاب، رقم ۸۲۷، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول.

۷- نسخهٔ فیها أیضا، من مکتبهٔ حسن پاشا، رقم ۸۶۶.

۸- نسخهٔ فی المکتبهٔ الناصریهٔ، فی لکهنو بالهند، و هی مکتبهٔ آل صاحب العبقات.

۹- نسخهٔ کتبت سنهٔ ۸۹۴، کانت فی خزانهٔ آل حمید الدین، الاسرهٔ الحاکمهٔ فی الیمن قبل الثورهٔ، ثم نقلت إلی مصلحهٔ الآثار فی صنعاء، کما فی مجلهٔ المورد البغدادیهٔ المجلّد الأوّل، العددین ۳ و ۴: ۲۰۳.

۱۰- نسخهٔ فی مکتبهٔ المتحف العراقی، کتبت سنهٔ ۸۶۱، رقم ۱۸۹۶، فی ۱۵۵ ورقهٔ، کتبها علی بن حسب اللّه العزّی العجلانی.

و عنها مصوّرهٔ فی معهد المخطوطات بالقاهرهٔ، فهرس المخطوطات

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۷۷

المصوّرهٔ، تاریخ، قسم ۴ ص ۱۸۲، رقم ۱۶۳۱.

۱۱- نسخهٔ کتبت سنهٔ ۱۲۶۶، فی المکتبهٔ الأحمدیهٔ بجامع الزیتونهٔ فی تونس، رقم ۶۰۷۲، کما فی فهرسها ۱/ ۴۶۰، کتبت عن نسخهٔ دار الکتب المصریهٔ.

و ذکر بروکلمن فی تاریخ الأدب العربی ۶/ ۲۱۹، عدّهٔ من مخطوطات هذا الکتاب و هی:

۱۲- نسخهٔ فی گوتا، رقم ۱۸۳۴. فرغ منها الکاتب غرّهٔ شعبان سنهٔ ۱۱۷۲ ذکرها پرتش فی فهرسه ۳/ ۳۹۴.

۱۳- نسخهٔ فی مکتبهٔ الامبروزیانا، رقم. ۶۴..

۱۴- نسخهٔ بالرباط ۵۷.

۱۵- نسخهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۹۶ علی نسخهٔ تاریخها سنهٔ ۸۸۹، أهداها الشیخ المحدّث الحرّ العاملی، صاحب الوسائل إلی العلّامهٔ المحدّث المجلسی صاحب البحار رحمهما اللّه تعالی، و علیها تملّک المجلسی بخطّه، و هی الآن فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامّهٔ فی قم، تحمل رقم ۵۳۴۸، ذکرت فی فهرسها ۱۴/ ۱۳۲.

۱۶- نسخهٔ خزائنیهٔ فی مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء، فرغ منها الکاتب ۲۳ محرم سنهٔ ۱۰۴۴، رقمها ۲۱۲۸ من الورقهٔ ۹- ۱۴۵، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۷۱.

۱۷- نسخهٔ فی مکتبهٔ جامع مسجد رقم ۳۴۵ کتب سنهٔ ۸۸۵.

۱۸- نسخهٔ فی التیموریهٔ.

۱۹- نسخهٔ فی دار الکتب بالقاهرهٔ، کما فی فهرسها ۵/ ۱۸۶.

۲۰- نسخهٔ فی المکتبهٔ الآصفیهٔ، فی حیدرآباد بالهند، کما فی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۷۸

فهرسها ۲/ ۱۵۵۰ رقم ۲۲.

۲۱- نسخة فی مکتبة خدابخش، فی پتنه (بنگی‌پور) بالهند، کما فی فهرسها باللغة الإنجلیزیة ۱۵/ ۱۰۴۱.

۲۲- نسخة فی دار الکتب الوطنیة فی برلین، رقم ۹۶۷۴، کما ذکره بروکلمن فی الذیل ۱/ ۶۱۵، عن فهرس آلورث. ذکرها فیه فی ۹/ ۲۱۴ و أنّها کتبت سنة ۱۱۰۰.

طبعاته:

نشره حسام الدین القدسی بالقاهرة سنة ۱۳۵۶، و طبع بالأوفسیت علیه فی بیروت/ منشورات دار المعرفة سنة ۱۹۷۴، و فی طهران أخری.

۳۱۴- ذخیرة المآل فی شرح عقود اللآل:

أو شرح عقد جواهر اللآل، و هی أرجوزة فی مدح أهل البیت و ذکر فضائلهم، فهرس الفهارس ۵۱۴.

لأحمد بن عبد القادر الحفظی العجیلی الشافعی، ولد حدود ۱۱۴۰، و ألّفه بمکّة المکرمة سنة ۱۲۰۳، و توفّی حدود ۱۲۲۸.

له ترجمة مطوّلة فی: نیل الوطر ۱/ ۱۲۶، حلیة البشر ۱/ ۱۸۰، معجم المؤلّفین ۱/ ۲۷۹، هدیة العارفین ۱/ ۱۸۳، التاج المکلّل: ۵۰۹، أعلام الزرکلی ۱/ ۱۵۴.

نسخة فی المکتبة الناصریة فی لکهنو بالهند، و هی مکتبة صاحب العبقات.

نسخة الأصل بخط المؤلّف، فی مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام العامّة فی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۷۹

النجف الأشرف.

نسخة فی مکتبة الحبشی، فی الغرفة بالیمن، کما فی أعلام الزرکلی ۱/ ۱۵۴.

۳۱۵- الذرّیة الطاهرة:

اشارة

للدولابی، و هو الحافظ محمّد بن أحمد بن حمّاد بن سعد بن مسلم أبو بشر الدولابی «۱» الأنصاری مولاهم الرازی الورّاق (۲۲۴- ۳۱۰ أو ۳۲۰).

ترجم له ابن خلّکان فی وفیات الأعیان ۴/ ۳۲۵، و قال: کان عالما بالحدیث و الأخبار و التواریخ ... و اعتمد علیه أرباب هذا الفنّ فی النقل، و أخبروا عنه فی کتبهم و مصنّفاتهم المشهورة، و بالجملة فقد کان من الأعلام فی هذا الشأن و ممّن یرجع إلیه، و کان حسن التصنیف.

و له ترجمة فی الأنساب ۵/ ۳۷۱، و المنتظم ۶/ ۱۶۹، و تذکرة الحفّاظ: ۷۵۹، و سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۳۰۹- ۳۱۱، و أطراه بقوله: الإمام الحافظ البارع. و البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۴۵، و الوافی بالوفیّات ۲/ ۳۶، و النجوم الزاهرة ۳/ ۱۹۷، تاریخ الأدب العربی لبروکلمن ۳/ ۲۲۲، تاریخ التراث العربی ۱/ ۲۷۴. و أکثرهم ذکروا له کتابه هذا، کما هو مذکور أیضا فی کشف الظنون ۱/ ۸۲۷.

و ذکره ابن حجر العسقلانی فی مشیخته «۲» و ذکر مسند الذرّیة له

(۱) دولاب بضم الدال: من قرى الريّ، و هى الآن من المحلات الجنوبية لطهران، جنوب شارع ۱۷ شهريور إلى الشرق و الجنوب.

(۲) الورقة (۵۱ ب) من مخطوطة كتبت فى حياة المؤلّف (ابن حجر)، فى مكتبة فيض اللّه فى إسلامبول رقم ۵۳۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۰

و أورد إسناده إليه و طريق روايته عنه.

و خرّج عنه الحفّاظ و المحدّثون فى كتبهم كالمحبّ الطبرى فى ذخائر العقبى و غيره.

و ينقل عنه الأربلى فى كشف الغمّة ۱/ ۱۴۹ و ۳۶۳ و ۵۱۴ و ۵۲۹ عن نسخة بخط ابن وضّاح الشهرابانى، قال: و أجاز لى أن أروى عنه، قال:

و أجاز لى السيّد جلال الدين عبد الحميد بن فخار الموسوى الحائرى أن أرويه عنه، عن الشيخ عبد العزيز بن الأخضر الجنابذى المحدّث، إجازة فى محرّم سنة ۶۱۰، و عن الشيخ برهان الدين أبى الحسن أحمد بن على الغزنوى إجازة فى ربيع الأوّل سنة ۶۱۴، كلاهما عن ابن ناصر.

و كرّره ص ۵۲۹، قال: و أجاز لى السيّد قديما و فى سنة ۶۷۶.

أوله: معرفة نسب خديجة بنت خويلد رضى اللّه عنها.

مخطوطات الكتاب:

(۱) نسخة فى مكتبة حسن حسنى عبد الوهاب الصمادحى التونسى «۱» فى تونس.

كتبها نصر اللّه بن عبد المنعم بن نصر اللّه بن حوارى التنوخى الحنفى، فى دمشق، و فرغ منها ۱۷ محرم سنة ۶۶۹.

---

(۱) باحث، مؤرّخ، مؤلّف، ولد سنة ۱۳۰۱، و توفّى سنة ۱۳۸۸، أنظر ترجمته فى الأعلام للزركلى ۲/ ۱۸۷، و كانت له مكتبة قيّمة فيها نفائس تحوى ۹۵۱ مخطوطة، أهداها إلى دار الكتب الوطنية فى تونس، و قد طبع لدار الكتب التونسية فهرس فى ستّة أجزاء.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۱

صوّر عنها معهد المخطوطات بالقاهرة، رقم الفيلم ۱۰۵۲، كما فى فهرس المخطوطات المصوّرة، التاريخ قسم ۳ ص ۱۵۲.

و عنها صورة فى مكتبة الإمام الحكيم العامّة فى النجف الأشرف، رقم الفيلم ۵۴۴.

و بأوّل النسخة رواية الكتاب بالإسناد عن مؤلّفه هكذا: أخبرنا الأمير الأجلّ الكبير السيّد الشريف شهاب الدين أبو محمّد الحسن بن على بن المرتضى الحسنى العلوى «۱»- رحمه اللّه- غير مرّة.

---

(۱) هو الشريف أبو محمّد الحسن بن الأمير السيّد على بن المرتضى العلوى الحسنى (۵۴۴- ۶۳۰).

ترجم له شيخنا الطهرانى صاحب الذريعة فى طبقات أعلام الشيعة فى القرن السابع: ۴۲، و سيّدنا الأمين فى أعيان الشيعة ۲۲/ ۴۴۷.

و ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات ۱۲/ ۱۶۶، و سرد نسبه إلى الإمام الحسن عليه السّلام.

و ترجم له ابن النجّار فى ذيل تاريخ بغداد، و قال: و كان ديّنا كريم الأخلاق، تامّ المروءة، كبير النفس، كتبت عنه ... (حكاه عنه الصفدى).

و ترجم له المنذرى فى التكملة ۳/ ۳۴۵ رقم ۲۴۸۰، و ذكر أنّه دفن فى مشهد الإمام موسى بن جعفر عليه السّلام، و نصّ على أنّه روى عن ابن ناصر كتاب الذرّيّة الطاهرة.

و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۲۲/ ۳۴۴، و قال: حدّث عن الحافظ محمّد بن ناصر بكتاب الذرّيّة الطاهرة و ما معه للدولابى،

و كان صدرا مكرّما، و سريّا محتشما.

و نحوه موجزا فى العبر ۵/ ۱۱۹، و شذرات الذهب ۵/ ۱۳۵.

و والده الأمير السيّد عزّ الدين أبو الحسن على بن المرتضى العلوى الأصبهانى البغدادى (۵۲۱- ۵۸۸).

ترجم له ابن الدبيثى و ابن النجّار فى تاريخيهما، و العماد فى الخريدة، و المنذرى فى التكملة رقم ۱۶۹، و ابن الفوطى فى تلخيص مجمع الآداب ۴/ رقم

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۲

فالاولى بقراءة الشيخ الحافظ معين الدين أبى بكر محمّد بن عبد الغنى، المعروف بابن نقطة رحمه اللّه تعالى، فى يوم السبت، رابع المحرّم سنة ۶۲۹، و نحن نسمع، و ذلك بالمسجد المستنصرى غربى مدينة السّلام بغداد، بقمرية على شاطئ دجلة.

و الثانية بقراءة الحافظ شرف الدين أبى الحسن على بن الحافظ عبد العزيز بن الأخضر رحمه اللّه تعالى، و ذلك يوم الإثنين، سابع عشر ربيع الأوّل من السنة المذكورة، بمسجد اللّه تبارك و تعالى بدرب المطبخ من شرقى بغداد.

و الثالثة بقراءتى عليه بمنزله بالجوسق بدجيل من أعمال بغداد، فى يوم الأحد، رابع عشر ربيع الآخر من السنة المذكورة.

قيل له: أخبركم الإمام العالم الحافظ أبو الفضل محمّد بن ناصر بن محمّد بن على السلامى رضى اللّه عنه بقراءة والدك عليه فى شهر رمضان سنة ۵۴۹، فأقرّ به و قال: نعم.

قال: أخبرنا الخطيب أبو طاهر محمّد بن أحمد بن محمّد بن أبى الصقر الأنبارى، قراءة عليه، فى جمادى الآخرة من سنة ۴۷۳.

قيل له: أخبركم أبو البركات، أحمد بن عبد الواحد بن الفضل بن

.۲۴۵

و أخوه السيّد علاء الدين أبو طالب هاشم بن على بن المرتضى، له ترجمة فى تلخيص مجمع الآداب، و قد ترجمت لهم كلّهم فى معجم أعلام الشيعة.

و ترجم ابن رافع السلامى فى تاريخ علماء بغداد: ۱۸۳ للرشيد السلامى المتوفّى سنة ۷۰۷، و فى ص ۲۰۱ لأبى نصر ابن المخزومى المتوفّى سنة ۶۸۸، و ذكر فى كل منهما أنّه سمع الذريّة الطاهرة للدولابى من أبى محمّد الحسن بن على بن الأمير السيّد.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۳

نظيف بن عبد اللّه الفرّاء بقراءتك عليه.

قلت له: أخبركم أبو محمّد الحسن بن رشيق قراءة عليه و أنت تسمع، قال: حدّثنا أبو بشر، محمد بن أحمد بن حمّاد الأنصارى الدولابى، قال:

معرفة نسب خديجة بنت خويلد رضى اللّه عنها، حدّثنا أبو اسامة ...

و المخطوطة ۴۰ ورقة، كاتبها عالم أديب دمشقىّ، يعرف بابن شقير، و هو شرف الدين بن حوارى أبو الفتح نصر اللّه بن عبد المنعم بن نصر اللّه التنوخى الحنفى الدمشقى (۶۰۴- ۶۷۳).

ترجم له القرشى فى الجواهر المضيئة ۲/ ۱۹۷، و قال: كان محدّثا فاضلا عالما ديّنا ثقة، رحل فى طلب الحديث و كتب بخطّه، حصّل الأصول، و سمع بمصر و دمشق و بغداد.

و ترجم له ابن العماد فى الشذرات ۵/ ۳۴۱، و قال: عمّر مسجدا بدمشق عند طواحين الأشنان، تأنّق فى عمارته.

و جاء فى نهاية المخطوطة:

آخر كتاب الذرّية عليهم السّلام علقه الفقير ... نصر اللّه بن عبد المنعم بن نصر اللّه بن حوارى التنوخى الحنفى ... و كان الفراغ من

ذلک بالمسجد المبارک الذی أنشأته ظاهر دمشق المحروسهٔ بخطّ طواحین الأشنان، تقبّله اللّه تعالی و عمره بذکره.

و ذلک فی یوم السبت، السابع عشر من المحرّم سنهٔ تسع و ستین و ستمائهٔ، کتبه ثم رواه عن الأمیر السیّد، عن أبی الفضل بن ناصر، عن ابن أبی الصقر الأنباری، عن أحمد بن عبد الواحد، عن الحسن بن رشیق

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۸۴

العسکری، عن المؤلّف الدولابی.

(۲) نسخهٔ فی مکتبهٔ کویریلی، فی إسلامبول، ذکرت فی فهرسها ۱/ ۲۲۱، و هی ضمن المجموعهٔ رقم ۴۲۸، من الورقهٔ ۶۰/ أ- ۱۱۷/ أ، فی ۵۷ ورقهٔ، و علیها سماعات، تاریخ بعضها ذو القعدهٔ سنهٔ ۸۵۵، و علی الورقهٔ الأولی منها ما نصّه:

کتاب الذرّیهٔ الطاهرهٔ المطهّرهٔ تألیف أبی بشر محمّد بن أحمد بن حمّاد الأنصاری، المعروف بالدولابی.

روایهٔ أبی محمّد، الحسن بن رشیق، عنه.

روایهٔ أبی البرکات، أحمد بن عبد الواحد بن نظیف، عنه.

روایهٔ أبی طاهر، محمّد بن أبی الصقر الأنباری، عنه.

روایهٔ الحافظ، أبی الفضل محمّد بن ناصر السلامی، عنه.

روایهٔ الأمیر، السیّد أبی محمّد الحسن بن علی بن المرتضی الحسنی، عنه.

روایهٔ الفقیر إلی رحمهٔ ربّه، أحمد بن إبراهیم بن عمر الفاروثی، عنه.

روایهٔ الصاحب الأعظم، المخدوم المعظّم، صدر کبراء العالم، فخر وزراء العرب و العجم، جمال الدنیا و الدین، محبّ الإسلام و المسلمین، أبی الحسن علی بن محمّد بن منصور الدستجردانی، إجازهٔ عنه.

قرأه خلیل بن الجعبری علی شیخ الإسلام نجم الدین بن جماعهٔ، و سمع ولداه إذ هو القارئ سنهٔ ۸۹۶.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۸۵

و فی نهایهٔ المخطوطهٔ ما نصّه:

آخر کتاب الذرّیهٔ الطاهرهٔ المطهّرهٔ.

و کان الفراغ من کتابته فی اللیلهٔ المسفر صباحها عن یوم الاثنین، الخامس و العشرین من ذی القعدهٔ الحرام، سنهٔ خمس و خمسین و ثمانمائهٔ بلغ مقابلهٔ فصحّ.

(۳) نسخهٔ فی المکتبهٔ الأحمدیهٔ بجامع الزیتونهٔ فی تونس، کتبها حسن ابن محمّد التطوانی بخط مغربی سنهٔ ۱۲۴۳، ضمن المجموعهٔ رقم ۳۷۴۶، م: ۳۰/ ۱۹ ق، من ۹۸- ۱۳۵.

و بأوّلها روایهٔ الکتاب عن المؤلّف: أخبرنا الأمیر الأجلّ [أبی] محمّد الحسن بن علی بن المرتضی الحسنی العلوی.

و الإسناد مطبوع فی الفهرست، و هو الإسناد المتقدّم فی مخطوطهٔ حسن حسنی عبد الوهاب، و کأنّها مکتوبهٔ علی تلک النسخهٔ فکلاهما فی تونس، راجع فهرس مکتبهٔ الأحمدیهٔ: ۴۶۰- ۴۶۱.

(۴) نسخهٔ فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی تونس، باسم: الذرّیهٔ الطاهرهٔ النبویّهٔ فی ۴۹ ورقهٔ، رقم ۱۸۶۸۲، و لعلّها هی نسخهٔ حسن حسنی عبد الوهّاب.

و عنها مصوّرهٔ علی المیکروفیلم فی معهد المخطوطات بالکویت، کما جاء فی مجلهٔ المعهد، المجلّد ۲۷، الجزء ۱/ ۲۹۱.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۱۸۶

(۵) نسخهٔ عندی کتبتها بخطّی علی الفیلم رقم ۵۴۴ فی مکتبهٔ الإمام الحکیم العامّهٔ فی النجف الأشرف، المصوّرهٔ عن نسخهٔ حسن حسنی عبد الوهّاب فی تونس، و التی یرجع تاریخها إلی سنهٔ ۶۶۹، و قد تقدّم الحدیث عنها تحت رقم «۱». أهل البیت فی المکتبهٔ

العربية، الطباطبائى ۱۸۶ مخطوطات الكتاب: ..... ص : ۱۸۰

فرغت من نسخها فى اليوم السابع عشر من ذى القعدة سنة ۱۳۹۱، و رقّمت أحاديث الكتاب، و بلغت ۲۳۰ حديثا «۱».

---

(۱) و ما أن توسّطت الكتاب إلّا و ارتفعت النعرة الطائفية- طائفية فى القرن العشرين ...!!!.

و فوجئ الشيعة بنداء شيطانىّ انبعث من طاغوت مجنون يأمر بإخراج الشيعة من أوطانهم و أملاكهم و مساكنهم و متاجرهم ... من الأرض التى سقاها أئمّة الشيعة عليهم السّلام بدمائهم، و ضحّوا فى سبيل تحريرها و سعادتها الغالى و الرخيص ... و هل هناك أغلى من دم الحسين و أولاد الحسين و أنصار الحسين عليهم السّلام ..!! .. هذا يوم كان سلف هذا المجرم يصالحون ملك الروم و يدفعون له الجزية! ليتفرّغوا لحرب الإسلام متمثّلا فى آل محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم.

و قد أمهل هذا الصارخ الجهنمىّ الشيعة لمدّة ستة أيام- ستة أيام فقط!- لا تكفى للاستعداد لسفرة نزهة .. فكيف بها و هى سفرة من دولة إلى دولة، يبدأ بها مسافرها مجرّدا من بيته و ماله، و ينتهى غريبا ملقى فى العراء.

و الذين أخرجوا من ديارهم بلغوا عشرات الالوف ممّن يحمل الجنسية العراقية، و شهادة الجنسية ... بل ممّن خدم الخدمة العسكرية! ..

و استورد هذا الطاغوت الطائفى ملايين من المصريّين .. وليتهم كانوا من الأخيار! و لكنهم ممّن نبذتهم أرض مصر من مجرميها و ذوى الأعمال المنحطّة فيها ..

و لم يبح لهم احتلال أرض الرافدين- أرض الأئمّة الأطهار عليهم السّلام- إلّا كونهم سنّيين! و كون المخرجين من أرض آبائهم و أجدادهم شيعة لمحمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم! و بهذا القانون الوحشى الذى صدر يوم ۱۱ ذى القعدة سنة ۱۳۹۱ ه- نهاية

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۷

بروكلمن ذيل ۱/ ۲۷۸، و سزگين ۱/ ۱۷۲.

طبعات الكتاب:

۱- طبع الكتاب فى قم، بتحقيق السيّد محمّد جواد الجلالى، و صدر عام ۱۴۰۸، عن مؤسسة جماعة المدرسين فى قم.

۲- و اعادت طباعته مؤسسة الأعلمى فى بيروت، بالتصوير عليه سنة ۱۹۹۰ و سنة ۱۴۰۶ و سنة ۱۴۰۸.

۳- و طبعته الدار السلفيّة فى الكويت، سنة ۱۴۰۷ بتحقيق سعد المبارك الحسن.

[ذكر]

۳۱۶- ذكر الأسباط الاثنى عشر:

نسخة ضمن مجموعة معظمها بخط ناصر بن عبد اللّه السماوى، تاريخها ۱۰۸۹، فى صنعاء باليمن، كما فى مجلة المورد البغدادية، المجلّد الثالث، ۲/ ۳۰۵.

۳۱۷- ذكر القلب الميت بفضائل أهل البيت:

لجمال الدين أبى المظفر يوسف بن محمّد بن مسعود السرمرى العبادى العقيلى الحنبلى، نزيل دمشق (۶۹۶- ۷۷۶).

إيضاح المكنون ۱/ ۵۴۳، هدية العارفين ۲/ ۵۵۸.

ترجم له ابن حجر فى الدرر الكامنة ۵/ ۲۴۹، و أبو المحاسن

كانون الأول (ديسمبر) ۱۹۷۱، اقتلع الشيعة من ديارهم و معاهدهم و معابدهم ...
و لكن للباطل جولة، و سيعلم الذين ظلموا لمن عقبى الدار.
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۸
الحسينى فى ذيل تذكرة الحفّاظ: ۱۶۰، و وصفه ب: الإمام العلّامة الحافظ ... و كان عمدة ثقة ذا فنون، إماما علّامة، له مصنّفات عدّة فى أنواع كثيرة- إلى أن قال-: و نشر القلب الميت بنشر فضل أهل البيت.
و ترجم له السيوطى فى بغية الوعاة ۲/ ۳۶۰، و ابن العماد فى شذرات الذهب ۶/ ۲۴۹، و الزركلى فى الأعلام ۸/ ۲۵۰.
و يأتى له فى حرف النون: نشر القلب الميت بفضل أهل البيت، و أظنّه متّحدا مع هذا الكتاب.

۳۱۸- ذكر ما للسبطين الشهيدين الحسن و الحسين عليهما السّلام:

نسخة فى مكتبة الحرم المكّى فى مكّة المكرمة، رقم ۳۴ تراجم.

۳۱۹- ذكر من روى عن جعفر بن محمّد عليه السّلام من التابعين:

لأبى زرعة الرازى.
قال النجاشى المتوفّى سنة ۴۵۰، فى فهرسته، فى ترجمة أبان بن تغلب برقم ۷: و ذكره أبو زرعة الرازى فى كتابه: ذكر من روى عن جعفر ابن محمّد عليه السّلام من التابعين و من قاربهم.

۳۲۰- ذكر من روى مؤاخاة النبى صلّى اللّه عليه و آله لأمير المؤمنين عليه السّلام:

للحافظ الجعابى، القاضى أبى بكر محمّد بن عمر بن سالم التميمى البغدادى، قاضى الموصل، المتوفّى سنة ۳۵۵.
رجال النجاشى: ۳۹۴ برقم ۱۰۵۵، فهرست الشيخ الطوسى: ۱۵۱
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۸۹
رقم ۶۴۱.

۳۲۱- ذكر من كان يتديّن بمحبّة أمير المؤمنين على عليه السّلام:

من أهل العلم و الفضل و الدلالة على ذلك، و ذكر شىء من أخباره.
لأبى بكر الجعابى، و هو القاضى عمر بن محمّد بن سلم بن البرّاء البغدادى الحافظ المعروف بالجعابى، و بابن الجعابى.
ذكره له النديم فى الفهرست: ۲۴۷.

۳۲۲- ذكر المهدىّ و نعوته و حقّيّة مخرجه و ثبوته:

للحافظ أبى نعيم أحمد بن عبد اللّه الأصفهانى، المتوفّى سنة ۴۳۰.
ذكره السيّد ابن طاوس فى كتبه و نقل منه فى كتاب الطرائف صفحة ۱۷۹، قال فى كلامه عن المهدىّ عليه السّلام: و قد جمع الحافظ أبو نعيم كتابا فى ذلك نحو ستّ و عشرين ورقة من أربعين حديثا، و سمّاه: كتاب ذكر المهدىّ و نعوته. و فى صفحة ۱۸۱ ذكر عناوين أبوابه و عدّد الأحاديث فى كل باب- إلى أن قال صفحة ۱۸۳:- فجملة الأحاديث المذكورة فى كتاب ذكر المهدىّ (۱۵۶)

حدیثا، و أمّا طرق هذه الأحادیث فهی کثیرة ترکت ذکرها فی هذا الکتاب کراهیة الإکثار و الإطناب.

۳۲۳- ذکر النبیّ و أولاده السبطین و بقیّة الأئمّة الاثنی عشر (رسالة فی ...):

نسخة فی مکتبة أسعد أفندی، ضمن مجموعة برقم ۳۵۶۱، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۰

حرف الراء

۳۲۴- الرجال (کتاب ...):

لابن عقدة، الشیخ أبی العبّاس أحمد بن محمّد بن سعید الزیدی الجارودی، المتوفی سنة ۳۳۳.

رجال النجاشی ۲۳۳.

۳۲۵- الرجحان بین الحسن و الحسین:

للقاضی أبی محمّد بن خلّاد الرامهرمزی، و هو الحافظ الحسن بن عبد الرحمن بن خلّاد الفارسی، و یقال له الخلّادی أیضا، المتوفّی قرب سنة ۳۶۰ ه.

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۷۲، و قال: حسن التألیف ملیح التصنیف و قد ذکر کتابه هذا باسم: الریحانتین الحسن و الحسین، و یأتی فی موضعه، و فی طبعة فلوجل للفهرست، ذکر باسم: الرجحان بین الحسن و الحسین.

و ترجم یاقوت للرامهرمزی فی معجم الأدباء ۳/ ۱۴۰ ترجمة مطوّلة آخذا من الفهرست و یتیمة الدهر، و فیه أیضا- عن الفهرست-: الریحانتین.

و ترجم له فی هدیة العارفین ۱/ ۲۷۰ و ذکر له الکتابین، أو هو کتاب واحد ذکر باسمین.

و له ترجمة حسنة فی أنساب السمعانی ۶/ ۵۲، و سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۷۳، و أشهر کتبه و أحسنها کتابه المحدّث الفاصل بین الراوی و الواعی و قد حقّقه و طبعه محمّد عجاج الخطیب، و ترجم المؤلّف فی المقدّمة

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۱

ترجمة حسنة.

[الردّ]

۳۲۶- الردّ علی ابن الهمام:

فی موضعین من فتح القدیر، حیث أساء الأدب مع الإمام الحسن علیه السّلام فی قصّة الطلاق، و مع الإمام الباقر علیه السّلام فی مسألة سهم ذوی القربی.

لمحمّد معین بن محمّد أمین السندی التتوی الحنفی، المتوفی سنة ۱۱۶۱ ه.

و تعرّض له أیضا فی کتابه: دراسات اللبیب فی الدراسة الثانیة عشرة، ص ۴۳۷ من طبعة کراچی سنة ۱۹۵۹ م، ثمّ قال: و لقد سبقت منّا رسالة مفردة فی انتقاد الموضعین، تکلّمنا فیها علی الثانی و استوفینا الکلام فی الجواب.

و للمؤلّف ترجمة حسنة فی نهایة دراسات اللبیب بقلم عبد الرشید النعمانی، و له ترجمة فی: نزهة الخواطر ۶/ ۳۵۱- ۳۵۵.

و تقدّم له: إثبات إسلام أبی طالب، و إیقاظ الوسنان، و الحجّة الجلیّة، و غیر ذلک، و یأتی له: قرّة العین فی البکاء علی الحسین، و مواهب سیّد البشر.

و ابن الهمام هو کمال الدین محمّد بن عبد الواحد السیواسی الإسکندری القاهری، الفقیه الحنفی، المتوفّی سنة ۸۶۱ ه، و کتابه: فتح القدیر فی شرح الهدایة للمرغینانی، فقه حنفیّ، مطبوع.

۳۲۷- الردّ علی الحرقوصیة:

لمحمّد بن جریر الطبری، صاحب التاریخ الکبیر.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۲

کتاب صنّفه و سمّاه: الردّ علی الحرقوصیة، روی فیه حدیث الغدیر، و ما نصّ النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم علی علیّ علیه السّلام بالولایة و المقام الکبیر «۱».

و روی ذلک من خمسة و سبعین طریقا.

الإقبال، بحار الأنوار ۳۷/ ۱۲۶.

کان عند السیّد ابن طاوس، و ینقل عنه فی کتبه، و جاء ذکره فی فهرس مکتبته برقم ۲۱۰.

۳۲۸- الردّ علی المتعصّب العنید المانع من ذمّ یزید:

اشارة

لابن الجوزی، أبی الفرج عبد الرحمن بن علی بن محمّد بن علی ابن الجوزی البغدادی الحنبلی، المتوفّی سنة ۵۹۷، فرغ منه المؤلّف یوم الثلاثاء تاسع ذی القعدة سنة ۵۸۰، بالمدرسة الشاطبیة من باب الأزج ببغداد.

مؤلّفات ابن الجوزی: ۱۰۳ رقم ۱۴۳.

ألّفه فی الردّ علی عبد المغیث بن زهیر الحنبلی البغدادی، المتوفّی سنة ۵۸۳، حیث ألّف رسالة فی الدفاع عن یزید و المنع من لعنه و ذمّه بإنکار بعض جرائمه و تأویل بعضها الآخر، و قد شذّ بذلک عن جماعة المسلمین أجمع، فلا تجد أحدا مهما بلغ به النصب و التعصّب وافقه علی ذلک أو رضی به.

قال ابن الأثیر فی الکامل فی ترجمته ۱۱/ ۵۶۲: و صنّف کتابا فی فضائل یزید بن معاویة أتی فیه بالعجائب، و قد ردّ علیه ابن الجوزی.

---

(۱) و هو نفس الکتاب الذی یأتی فی حرف الواو باسم: کتاب الولایة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۳

فتراهم مطبقین علی أنّ مصنّفه فی فضائل یزید، و لکنّه هو أنکر ذلک عند ما لقیه الناصر عند قبر أحمد فقال له: أنت عبد المغیث الذی صنّف فی مناقب یزید!! فقال: معاذ اللّه أن أقول إنّ له مناقب، و لکن من مذهبی أنّ الذی هو خلیفة المسلمین إذا طرأ علیه فسق لا یوجب خلعه «۱».

قرّت عیون المسلمین بهکذا خلیفة، حتی المحامی عنه المتعصّب له المغالی فیه لا یری له أیّ منقبة تؤهّله لهذا المرکز القدسی الذی هو تلو النبوّة، و لکن من من مذهبه أنّ الذی بلغ الحکم مهما کانت الوسائل فعلی المسلمین أن یخضعوا له، و علی الإسلام أن یعترف بشرعیّته، فلا یزعزعه الفسوق و الفجور مهما بلغ، بل لا ینبغی لعنه و ذمّه حتی إذا قتل الحسین و سبی حرم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و

آله و سلّم و استباح المدينة و هدم الكعبة و تجاهر بالإلحاد.

و قال الذهبی: و كان ثقة سنّيا! ... تبارد و صنّف جزءا فی فضائل يزيد! و أتی فيه بالموضوعات «۲».

و قال أيضا: و قد ألّف جزءا فی فضائل يزيد، أتی فيه بعجائب و أوابد، لو لمؤلّفه، لكان خيرا له .. و لعبد المغيث غلطات تدلّ علی قلّة علمه «۳».

و قال ابن كثير فی ترجمته من تاريخه ۱۲/ ۳۲۸: و له مصنّف فی فضل يزيد بن معاوية أتی فيه بالغرائب و العجائب، و قد ردّ عليه أبو الفرج

---

(۱) ذيل طبقات الحنابلة ۱/ ۳۵۶.

(۲) العبر ۴/ ۲۴۹.

(۳) سير أعلام النبلاء ۲۱/ ۱۶۰.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۱۹۴

ابن الجوزی فأجاد و أصاب.

و لنذكر الآن حديث ابن الجوزی عن معاصره، و هو أخبر الناس به حيث عاشا سويّة فی بغداد و كانا يتلاقيان كل يوم فی مجالس الدرس و حلقات الحديث، فقد اشتركا فی كثير من الشيوخ، نراه يصف لنا عبد المغيث بقوله:

ما زلت أعرف هذا الشيخ بقلّة المعرفة للحديث، إنّما يقرؤه و لا يعلم صحيحه من سقيمه، و لا يفهم معناه، فمذهبه فی ذلك مذهب العوامّ أنّ كل حديث يروی و يسند ينبغی أن يكون صحيحا.

و هو مع قلّة علمه و عدم فهمه معه عصبيّة يسمّيها سنّة، و من البليّة عذل من لا يرعوی عن غيّه و خطاب من لا يفهم، و الكلام مع مثل هذا صعب لقلّة فهمه و فقهه «۱» ...

و قال عنه أيضا: شيخ قد قرأ أحاديث مرويّة و لم يخرج من العصبية العامية ... و صنّف جزءا لينتصر فيه ليزيد! «۲».

و قال أيضا: ما زلت أعرف هذا الشيخ بقلّة العلم و الفهم، و إنّما يحدّث من يفهم «۳».

و قال: و هذا الشيخ لا يعرف المنقولات و لا يفهم المعقولات، لكنّه قرأ الحديث و لا يعرف صحيحه من سقيمه، و لا مقطوعه من موصوله، و لا تابعيّا من صحابی، و لا ناسخا من منسوخ، و لا كيفية الجمع بين الحديثين، و معه عصبية عاميّة، فإذا رأی حديثا يوافق هواه تمسّك به «۴».

---

(۱) آفة أصحاب الحديث لابن الجوزی: ۵۳.

(۲) الردّ علی المتعصّب: ۷.

(۳) الردّ علی المتعصّب: ۸.

(۴) الردّ علی المتعصّب: ۸- ۹.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۱۹۵

و بيان أنّه لا يعرف علم الحديث: أنّه يحتجّ علی أغراضه بأحاديث قد أسندها الكذّابون، و لا يعرف الصادق من الكاذب «۱».

و إنّی قد اجتمعت به يوما فذكر مسلم بن يسار قال: و كان من كبار الصحابة! فزجرته عن هذا و قلت: ما قال هذا أحد، إنّما هو تابعی.

ثمّ مالت به عصبيّته إلی التشبيه فكتب حديث الاستلقاء و قال: إنّ اللّه تعالی لمّا خلق الخلق استلقی و وضع رجلا علی رجل!! «۲».

و أمّا كونه لا يعرف الفقه فإنّه روی أحاديث، فقيل له: إجماع الفقهاء علی خلاف هذا خصوصا مذهبنا، فقال: لا يلزمنی ما يقول

الفقهاء! «۳».

أقول: و كان بودّى الإفاضة فى هذا المقام و إشباع الكلام فيه و كانت النيّة على ذلك لو لا ضيق المجال، فلنا مع يزيد و المدافعين عنه موقف ربّما يوافيك فى بعض الأعداد القادمة.

و قد جمع اللّه بين يزيد و أشياخه و من مكّنه من رقاب المسلمين و المدافعين عنه فى نار جهنّم، و إِنَّ اللَّهَ جامِعُ الْمُنافِقِينَ وَ الْكافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعاً وَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ لَعَنَهُمْ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَ ساءَتْ مَصِيراً.

مخطوطات الكتاب:

۱- نسخة فى مكتبة الأوقاف ببغداد، كتبت سنة ۹۷۷، بهوامش كتاب عوارف المعارف للسهروردى، رقم ۱۲۲۲۳ مجاميع، راجع فهرسها

---

(۱) الردّ على المتعصّب: ۹.

(۲) الردّ على المتعصّب: ۹.

(۳) الردّ على المتعصّب: ۱۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۹۶

۲/ ۴۵۲.

۲- نسخة أخرى فيها برقم ۱۲۲۲۴ مجاميع، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۵۴۴- ۵۴۵.

۳- نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو بالهند، و هى مكتبة آل صاحب العبقات.

۴- نسخة فى المكتبة الحكومية فى برلين، رقم ۹۷۰۸، من مخطوطات القرن السادس، ذكرها اهلورث فى فهرسها ۹/ ۲۳۲.

۵- نسخة فى المكتبة المركزية فى جامعة طهران، ذكرت فى فهرسها ۵/ ۱۳۱۹- ۱۳۲۶.

و هى بخطّ مهدى النورى، فرغ منها أول المحرّم سنة ۱۳۰۴، عن نسخة كانت بخطّ الشيخ العلّامة كمال الدين بن العتائقى الحلى، و صاحب المؤلّفات الكثيرة، المنوّعة سنة ۷۶۲، و كان ابن العتائقى كتبها عن نسخة بخطّ نجيب الدين عبد المحمود بن المبارك- المجاور- عن نسخة الأصل بخطّ مؤلفه ابن الجوزى مقروءة عليه، و عليها خطّه بالسماع.

و كان فى نسخة ابن العتائقى: علّقت [على] هذه الرسالة تقرّبا إلى اللّه تعالى إكراما لنبيّه و برّا بوصيّه صلّى اللّه عليهما و على ذرّيّتهما المعصومين الأئمّة الطاهرين الكرام المنتجبين.

و كتب عبد الرحمن بن محمّد العتائقى.

و ذلك من خطّ المولى العامل الكامل الورع الفقيه نجيب الدين عبد المحمود بن المبارك- المجاور- فى مجالس آخرها ثالث عشر ذى القعدة من سنة اثنتين و ستّين و سبعمائة.

و كان نجيب الدين قد نقلها من خطّ مؤلّفها تجاوز اللّه عنه، و فى آخر

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۱۹۷

النسخة مكتوب ما هذه صورته:

فرغ مؤلّفه عبد الرحمن بن على بن الجوزى فى يوم الثلاثاء تاسع ذى القعدة من سنة ثمانين و خمسمائة، بالمدرسة الشاطبية من باب الازج، حامدا للّه سبحانه و مصلّيا على رسوله محمّد و آله أجمعين.

عدّة سطور نسخة الأصل ۸۳۹ سطرا، ۳۱ ورقة، قد قابلتها بنسخة الأصل [حرفا] فحرفا فصحّت، و على نسخة الأصل مكتوب ما هذه

صورته:

و سمع جمیع هذا [الجزء] من لفظی ولدی أبو القاسم علی و اخته الکریمة زینب و ابن [...] و أبو البقاء العکبری و أبو غالب بن السامری و ابنه أبو القاسم و عبد اللّه بن الرغش ... و أبو نصر محمّد بن عبد السیّد و أبو القاسم السلمی و محمّد بن أحمد الهاشمی.

و کتب عبد الرحمن بن علی بن محمّد بن الجوزی.

۶- نسخة فی مکتبة أکادیمیة لیدن، رقم ۱۰۹.

طبعاته:

طبع فی بیروت سنة ۱۴۰۲، علی مخطوطة الأوقاف البغدادیة المتقدّمة برقم ۱، بتحقیق الشیخ محمّد کاظم المحمودی.

۳۲۹- الردّ علی من حکم و قضی أنّ المهدیّ الموعود جاء و مضی:

للمتّقی الهندی، علی بن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان الشاذلی الجشتی، الجونفوری الأصل، البرهانپوری، ولد فی برهانپور سنة ۸۸۵ ه، و توفّی بمکّة المکرمة سنة ۹۷۵ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۸

أفرد عبد القادر الفاکهی کتابا فی ترجمة المؤلّف سمّاه: القول النقی فی مناقب المتّقی، و للمؤلّف نفسه رسالة أملاها هو عن حیاته، و له ترجمة مطوّلة فی کتاب نزهة الخواطر ۴/ ۲۳۴- ۲۴۴، أدرج فیها رسالة المؤلّف ص ۲۴۱، و له ترجمة مطوّلة أیضا فی نهایة کتابه: کنز العمّال، طبعة حلب، و قد ذکر فیها جمیعا.

من مصنّفاته: البرهان فی علامات مهدیّ آخر الزمان، و قد تقدّم فی حرف الباء، فیهما أنّ له رسالة فی إبطال دعوی السیّد محمّد بن یوسف الجونفوری.

و محمّد بن یوسف الجونفوری هذا مترجم فی نزهة الخواطر ۴/ ۳۲۲- ۳۲۶، ولد سنة ۸۴۷، و توفّی سنة ۹۱۰، و فیه: إنّه ادّعی المهدویة سنة ۹۰۱، و سنة ۹۰۳. راجع التفاصیل عنه فی نزهة الخواطر، و بایعه ناس و تابعه جماعة، فألّف المتّقی فی ردّهم هذه الرسالة، کما ألّف المولی علی القاری الرسالة الآتیة.

نسخة کتبت سنة ۹۹۰، ضمن المجموعة رقم ۱۵۱۴، فی مکتبة رضا، فی رامپور بالهند، من الورقة ۹۴ ب- ۹۹/ أ.

نسخة أخری فیها من مخطوطات القرن الحادی عشر، رقم ۱۹۷۵، من الورقة ۱- ۷، ذکرتا فی فهرسها ۲/ ۴۶۰.

۳۳۰- الردّ علی من حکم و قضی بأنّ المهدیّ الموعود جاء و مضی:

للمولی علی بن سلطان محمّد القاری الهروی الحنفی، المتوفی سنة ۱۰۱۴ ه، ألّفه سنة ۹۶۵ ه.

له ترجمة فی خلاصة الأثر ۳/ ۱۸۵، و البدر الطالع ۱/ ۴۴۵، و معجم

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۱۹۹

المؤلفین ۷/ ۱۰۰، و أعلام الزرکلی ۵/ ۱۲.

نسخة فی مکتبة الحرم المکّی، فی المجموعة رقم ۶/ ۵۹ ردود، بخطّ حنیف الدین بن عبد الرحمن المرشدی العمری، فی ۷ أوراق، فرغ منه ۱۲ ربیع الأوّل سنة ۱۰۵۳، یبدأ فی المجموعة بالورقة ۱۳۴.

نسخة فی المکتبة الناصریة فی لکهنو بالهند.

[رسالة]

۳۳۱- رسالة إلى أبی حیّان فی أمر الحکمین و تصویب رأی أمیر المؤمنین علیه السّلام:

للجاحظ.

ذکرها بروکلمن فی تاریخ الأدب العربی ۳/ ۱۱۴ من الترجمة العربیة، و ذکر أنّ منها مخطوطة فی امبروزیانا ۱۲۹.

و أحال إلى مصادر لاتینیة.

۳۳۲- الرسالة الناقمة:

على من لم یثبت الآل مع الصلاة علیه صلّى اللّه علیه و آله.

نسخة ضمن مجموعة فی صنعاء، ضمّت ۳۹ رسالة، أکثرها لمحمّد ابن إسماعیل- المتوفّى سنة ۱۱۸۲- فلعلّ هذه له أیضا.

ذکرت فی مجلة المورد البغدادیة، المجلّد الثالث، العدد ۲/ ۲۸۸.

۳۳۳- رشفة الصادی من بحر فضائل بنی النبیّ الهادی:

لأبی بکر بن عبد الرحمن بن محمّد الحسینی الشافعی الحضرمی الباعلوی، من آل السقّاف، نزیل حیدرآباد الهند، المتوفی بها سنة

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۰۰

۱۳۴۱ ه.

أوله: الحمد للّه الذی أتحف أهل بیت نبیّه بجلیل المفاخر و المناقب.

طبع بالمطبعة الإعلامیة بالقاهرة سنة ۱۳۰۳ ه.

تجد ترجمته فی الأعلام للزرکلی ۲/ ۶۵ و ذکر له هذا الکتاب.

فهرس الفهارس ص ۱۴۷.

۳۳۴- رفع اللبس و الشبهات فی ثبوت الشرف من قبل الأمّهات:

للأدیب المحدّث، [محمد بن] العابد بن أحمد بن سودة المری المغربی، خطیب الحرم الإدریسی، المتوفى سنة ۱۳۵۹ ه.

ترجم له فی معجم المؤلّفین ۱۰/ ۱۱۳.

طبع فی مصر سنة ۱۳۲۱، و بآخره تقاریظ جمع من مشایخه و أعلام بلده.

۳۳۵- روائع نهج البلاغة:

لجورج جرداق، الکاتب المسیحی اللبنانی المشهور.

ترجمه الشیخ محمّد رضا الأنصاری إلى الفارسیة و طبع باسم:

زیبائی‌های نهج البلاغة.

و طبع باسم: شگفتیهای نهج البلاغة.

۳۳۶- الرواة من أهل البیت:

لأبی جعفر الطبری، محمد بن جریر بن رستم.

سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۲۸۲.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۰۱

[روض]

۳۳۷- روض الزهر فی مناقب آل سیّد البشر

: للبرزنچی، محمّد معروف بن مصطفی بن أحمد النودهی الشهرزوری الشافعی، المتوفی سنهٔ ۱۲۵۴ ه.

له ترجمهٔ فی هدیهٔ العارفین ۲/ ۳۶۹، و هناک أسماء مؤلّفاته الکثیرهٔ و منها هذا الکتاب.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الرضا، فی رامپور الهند.

نسخهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامهٔ، فی قم، رقم ۶۱۰، کما فی فهرسها ۲/ ۲۰۶.

۳۳۸- الروض الزهیّ فی فضل آل بیت النبیّ:

لأبی القاسم بن إبراهیم البرزنچی.

أوله: حمدا لمن جعل آل بیت النبی أمان أهل الأرض، کما جعل النجوم أمان أهل السماء.

نسخهٔ ناقصهٔ، فی ۱۷ ورقهٔ، فی مکتبهٔ جامعهٔ أمّ القری فی مکّهٔ المکرّمهٔ، رقم ۲۹۵، ذکرت فی فهرسها ۱/ ۳۵۱.

۳۳۹- الروض النضیر فی ما یتعلّق بآل بیت البشیر النذیر:

لشهاب الدین أحمد بن أحمد بن محمّد السجاعی المصری الأزهری الشافعی، المتوفی سنهٔ ۱۱۹۷ ه.

أوله: الحمد للّه الذی أرسل سیّدنا و مولانا محمّدا صلّی اللّه علیه و سلّم رحمهٔ للأنام.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۰۲

فرغ منه فی ۲۰ صفر ۱۱۷۳ ه.

إیضاح المکنون ۱/ ۵۹۱، هدیهٔ العارفین ۱/ ۱۸۰.

نسخهٔ فی دار الکتب بالقاهرهٔ، رقم ۱۵۲ مجامیع، فهرس تاریخ ۱/ ۲۰۶.

نسخهٔ اخری فیها أیضا، کتبت سنهٔ ۱۷۸، رقم ۴۰۵ مجامیع، فهرس تاریخ ۱/ ۲۰۶.

۳۴۰- روض وردی فی أخبار المهدی:

لجعفر بن حسن بن عبد الکریم بن محمّد بن عبد الرسول البرزنچی المدنی، مفتی الشافعیهٔ بالمدینهٔ المنوّرهٔ، المتوفی سنهٔ ۱۱۷۹ ه، أو ۱۱۸۴ ه، أو ۱۱۸۷ ه.

أوله: یا من أظهر النوع الإنسانی و مدّ علیه أکنافه، و جعله محطّ النظر الإلهی و مرکز الخلافهٔ ... مقتبسا من مشکاهٔ کلام الشیخ الأکبر و جدّی السیّد محمّد بن رسول ... و رتّبت ذلک فی ثلاثهٔ فصول و تتمیم و خاتمهٔ ...

سلک الدرر ۲/ ۹، عجائب الآثار ۱/ ۳۶۳، هدیهٔ العارفین ۱/ ۲۵۶، معجم المؤلّفین ۳/ ۱۳۷، الأعلام ۲/ ۱۲۳، بروکلمن ۲/ ۳۸۴ من الأصل الألمانی.

نسخهٔ فی مکتبهٔ صاحب العبقات، فی لکهنو الهند، ضمن مجموعهٔ.

۳۴۱- روضهٔ الأزهار فی التعریف بآل بیت النبیّ المختار:

ذکره ابن أبی زیـد القیروانی فی کتابه: التعریف بآل بیت النبی صـلّی اللّه علیه و آله الذی تقدّم فی حرف التاء، قال فیه: فاعتمدت فی ذلک علی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۰۳

کتاب یسمّی بروضهٔ الأزهار فی التعریف بآل بیت النبیّ محمّد المختار.

نسخهٔ ضمن المجموعهٔ رقم ۱۸۷۱، فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی باریس.

۳۴۲- روضهٔ الألباب و تحفهٔ الأحباب فی نسب النبیّ و آل بیته [الأطیاب]:

لمحمّد بن عبد اللّه بن علی بن الحسین بن المؤیّد (کان حیّا سنهٔ ۱۰۳۰ ه).

نسخهٔ تاریخها ۱۱۸۶، بأول المجموعهٔ رقم ۴۰۵۷، من الورقهٔ ۱- ۹۱، فی مکتبهٔ جستربیتی، فی دبلن.

۳۴۳- ریاض الأفهام فی مناقب أهل البیت علیهم السّلام:

لسبط ابن الجوزی، شمس الدین أبی المظفّر یوسف بن قز أوغلی البغدادی، المتوفی سنهٔ ۶۵۴ ه.

تقدّمت ترجمته، عند ذکر کتابه: تذکرهٔ خواصّ الامّهٔ.

ذکره له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء، و فی ترجمهٔ الغزّالی منه ۱۹/ ۳۲۸.

و قال السلامی فی منتخب المختار ص ۲۳۸ فی ترجمهٔ المؤلّف:

و رأیت بوقف النوریـهٔ بـدمشق أربعـهٔ أجزاء حدیثیـهٔ ضـخمهٔ فی مناقب علی ابن أبی طالب من تألیفه ... و رأیت کتابا فی فضائل أهل البیت یعرف بریاض الأفهام، و فیه تشیّع ظاهر، و النسخهٔ التی رأیتها بخطّ ابن عبد الدائم.

۳۴۴- الریحانتین الحسن و الحسین:

للحسن بن عبد الرحمن بن خلاد الرامهرمزی، أبو محمّد القاضی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۰۴

الحافظ، المتوفّی حدود سنهٔ ۳۶۰ ه.

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۷۲، و یاقوت فی معجم الأدباء ۳/ ۱۴۰ و ۹/ ۵، و الصفدی فی الوافی بالوفیات ۱۲/ ۶۴، و کلّهم ذکروا له هذا الکتاب عند عدّ تصانیفه المنوّعهٔ الممتعهٔ.

و له ترجمهٔ فی سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۷۳ و المصادر المذکورهٔ بهامشه، و تقدّم له: الرجحان بین الحسن و الحسـین، و أظنّهما واحدا و أنّ الصحیح هو هذا.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۰۵

حرف الزای

[زبدهٔ]

۳۴۵- زبدة الأسرار فی شرح كلمات حيدر الكرّار:

لجمال الخلوتی، إسماعيل بن عبد اللّه الرومی الصوفی الخلوتی، المتوفّی فی طريق الحجّ سنة ۸۹۹.
و هو شرح عرفانی، و بعد كلّ كلمة ترجمتها ببيتين فارسيين، صدره باسم: السلطان بايزيد.
أوله: الحمد للّه الذی أبد العوالم ...
نسخة بخطّ جيّد كتبت علی عهد المؤلّف فی مكتبة آيا صوفيا، فی ۷۴ ورقة رقم ۴۰۷۰، هدية العارفين ۱/ ۲۱۷، بروكلمن ۱/ ۱۷۹.

۳۴۶- زبدة المقال فی فضائل الآل:

لكمال الدين أبی سالم و أبی عبد اللّه محمّد بن طلحة بن الحسن النصيبی الجفّار الشافعی الحلبی (۵۸۲- ۶۵۲ ه).
له ترجمة فی طبقات الشافعية لابن قاضی شهبة ۲/ ۱۵۳.
نسخة فی مكتبة ولیّ الدين، رقم ۵۷۴، فی مكتبة بايزيد فی إسلامبول، و معه الدر المنظّم للمؤلّف، من الورقة ۱- ۲۱۰ ب مخطوطة القرن الثامن، مكتوب عليها:
للّه درّك يا ابن طلحة من فتی* ترك الوزارة عامدا فتسلطنا لا تعجبوا من زهده فی درهم* من فضّة فلقد أصاب المعدنا نسخة خزائنية قيّمة، مكتوبة فی عهد المؤلّف فی القرن السابع، فی
أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۲۰۶
۱۲۸ ورقة، فی مكتبة داماد إبراهيم، رقم ۳۰۳، فی المكتبة السليمانية فی إسلامبول.
و راجع ما يأتی فی حرف الميم باسم: مطالب السئول، و باسم: منال الطالب.

۳۴۷- زجر البشر فی مناقب الأئمّة الاثنی عشر:

ذكر فی إيضاح المكنون ۱/ ۶۱۳ بالزای، و ذكره شيخنا- رحمه اللّه- فی الذريعة ۱۰/ ۱۶۱ فی حرف الراء: رجز البشر، و ذكر: أنّه موجود فی مكتبة حالت أفندی بإسطنبول، كما فی فهرسها، و ذكره فی كشف الظنون فی عنوان مناقب الأئمة الاثنی عشر. انتهی.
أقول: لم أجده فی كشف الظنون، و أظنّ الصحيح فيه: ذخر البشر، بالذال.

۳۴۸- زهرة الأخبار فی كنز الأسرار و معدن الأنوار فی آل بيت النبیّ المختار:

لأحمد بن محمّد بن عبد اللّه الكلبی المقرئ التلمسانی.
أوله: الحمد للّه المتفرّد بوجوب الوحدانية فی الذات و الصفات و الأفعال.
طبع سنة ۱۳۴۹، باسم: زهرة الأخبار فی تعريف أنساب آل بيت النبیّ المختار.
نسخة بخزانة الرباط بالمغرب، بخطّ مغربی، ضمن المجموع رقم (۷۸۴)، ذكرت فی فهرسها ۲/ ق ۲: ۱۶۲، رقم ۲۱۷۱.
أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۲۰۷

[زين]

۳۴۹- زينب:

لعلى أحمد شلبى المصرى.

۳۵۰- زين العابدين:

لأحمد فهمى المصرى.

مطبوع بمصر.

۳۵۱- زين العابدين:

للدكتور عبد الحليم محمود، شيخ الجامع الأزهر.

طبع بالقاهرة.

۳۵۲- زين العابدين على بن الحسين عليه السّلام:

لعبد العزيز سيّد الأهل.

طبع فى دار بيروت سنة ۱۹۵۳ م.

۳۵۳- زين الفتى فى تفسير سورة هل أتى:

لأحمد بن محمّد بن على أبى محمّد العاصمى، من أعلام القرن الخامس.

ترجم له القفطى فى إنباه الرواة ۱/ ۱۳۳، و قال: من أهل خراسان، أديب فاضل، تميّز فى النحو و الصرف، و له مصنّفات حسان ... مولده فى سنة ۳۷۸.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۰۸

و له: تفسير سورة الرحمن، ألّفه قبل هذا الكتاب.

أوله: و سماته أصدق السمات، و أصله أزكى الأصول، و عقله أصفى العقول، و نعته أزهر النعوت ... قال الشيخ الإمام، زين السنّة و الإسلام، وحيد عصره، و فريد دهره، أبو محمّد أحمد بن محمّد بن على العاصمى- قدّس اللّه روحه- أمّا بعد، فقد سألنى ...

و له كتاب: المبانى لنظم المعانى، منظوم فى التفسير، له: تفسير سورة الرحمن.

و من شيوخه أحمد بن محمّد بن سهل الزاوهى الأديب، و أبو عبد اللّه محمّد بن الهيصم، و يروى عن جدّه أبى عبد اللّه أحمد بن المهاجر بن الوليد.

قال فى مقدّمته: ظنّ بعض الجهلة ... بنا معاشر آل الكرّام ...

نسخة فى مكتبة صاحب العبقات، فى لكهنو بالهند، و عند الشيخ مهدى الفقيه الإيمانى مصوّرة عنها.

نسخة فى مكتبة ممتاز العلماء، فى لكهنو بالهند.

نسخة المجلّد الأوّل فى مكتبة خاصّة بالكاظمية.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۰۹

حرف السين

۳۵۴- سبطا الرسول الحسن و الحسين:

لعبد الحفيظ أبى السعود.

طبعته مطابع شركة الاتّحاد للتجارة و الطباعة و النشر.

۳۵۵- السبعين فى مناقب أمير المؤمنين (عليه السّلام):

اشارة

للسيّد على بن شهاب الهمدانى الحسينى، من مشاهير متصوّفة القرن الثامن.

و هو سبعون حديثا ممّا روى عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم من غرر مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، جمعها مرسلة، و ضمّ إلى كلّ حديث كلمة من قصار كلم أمير المؤمنين و حكمه عليه السّلام.

أوله: الحمد للّه الذى جعل ميامن آثار السيادة إلى سماء السعادة أعلى وسيلة ...

و المؤلّف هو: على بن شهاب الدين بن محمّد بن على بن يوسف ابن محمّد بن محمّد بن جعفر بن عبد اللّه بن محمّد بن على بن حسن بن حسين بن على بن الحسين بن على بن أبى طالب عليه السّلام.

ولد فى ۱۲ رجب سنة ۷۱۴ ه، و توفى سادس ذى الحجّة سنة ۷۸۶ ه، ترجم له الجامى فى نفحات الأنس: ۴۴۷، و قال: طوّف البلاد و جال فى الآفاق فأدرك صحبته ألف و أربعمائة من المشايخ و الأولياء. ثمّ عدّد بعض تصانيفه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱۰

و له ترجمة فى كل من مجالس المؤمنين ۲: ۱۳۸، و طرائق الحقائق ۲/ ۶۷۶، و معجم المؤلّفين ۷/ ۲۲۵، و أعيان الشيعة ۴۲/ ۳۴، و طبقات أعلام الشيعة (القرن الثامن): ۱۵۰.

و قد أفرد الدكتور محمّد رياض- من الپاكستان- كتابا ضخما عن حياة المؤلّف بالفارسية فى ۵۴۵ صفحة، نشره مركز تحقيقات فارسى إيران و پاكستان فى إسلام‌آباد، و طبع فى لاهور سنة ۱۴۰۵ ۱۹۸۵، و توسّع فى الحديث عن جوانب حياته كلّها، و عدّد مؤلّفاته و أورد شعره و نثره، و ضمّ إليه ستّ رسائل من رسائله الفارسية و العربية و منها كتابه: السبعين، فقد تحدّث عنه فى ص ۲۰۵ و نشر نصّه فيه من ص ۵۰۳- ۵۲۲.

كما و ألّف المستشرق توى فل الألمانى، كتابا حافلا عن حياة الهمدانى هذا باللغة الألمانية و تحدّث فيه عن جوانب حياته و مؤلّفاته و مخطوطاته و إلى غير ذلك، مطبوع فى ألمانيا.

و كتاب: السبعين، أدرجه السيّد محمّد بن فلاح المشعشعى الحويزى- المتوفى سنة ۸۷۰ ه- فى كتابه: كلام المهدى، و عقّبه بإلحاقات من عنده.

و لابن فلاح هذا: تكملة السبعين، جمع فيها سبعين حديثا أخرى فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام، و جعلها تكملة لسبعين الهمدانى.

نسخة من التكملة ضمن مجموعة من رسائل المؤلّف فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، رقم ۳۸۲۵، ذكرت فى فهرسها ۱۰/ ۲۴۰.

مخطوطات الكتاب:

۱- نسخة كتبت سنة ۹۹۹ ه، فى مكتبة الإمام الرضا- عليه السّلام- فى مشهد، ضمن المجموعة رقم ۱۰۴۵۰، و هى مترجمة فيها بالفارسية فى خلال السطور.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۱۱

۲- نسخة من مخطوطات القرن العاشر، فی مکتبة الوزیری العامة فی مدینة یزد فی إیران، ضمن المجموع رقم ۳۰۱، و هی أیضا مترجمة بالفارسیة.

۳- نسخة فی المکتبة الوطنیة فی برلین، رقم ۱۴۵۴ ف ۲/ ۲۰۶.

۴- نسخة ضمن مجموعة کبیرة من رسائل المؤلّف، کتبت فی القرن الحادی عشر، فی المتحف البریطانی، سجّلت هناک باسم: کلّیّات علی بن شهاب الهمدانی، و تبدأ فی المجموعة من الورقة ۳۱۶- ۳۲۲. رقم ADD ۰۴۸۹۱.

۵- مخطوطة القرن التاسع، فی مکتبة گنج بخش فی کراچی- عاصمة الباکستان- ضمن المجموعة رقم ۵/ ۴۴۰۹.

۶- مخطوطة کتبت سنة ۱۲۶۹ ه بخطّ جمیل رائع، فی مکتبة البرلمان الإیرانی السابق، رقم ۱۷۲ ط.

۷- نسخة بأوّل المجموعة رقم ۲۴۶، فی مکتبة آیة اللّه فاضل، العامة فی خونسار، کتبت سنة ۱۲۰۶.

۸- نسخة فی مکتبة عارف حکمت بالمدینة المنوّرة، ضمن مجموعة من رسائل المؤلّف، برقم ۲۶۷ تصوّف.

۹- نسخة عند الدکتور سیادة، فی أصفهان.

۱۰- نسخة فی المکتبة العامة فی مراغه، رقم ۹۲، مع الترجمة الفارسیة نحو نسخة مکتبة الإمام الرضا علیه السّلام.

طبعات الکتاب:

نشرته جامعة أصفهان سنة ۱۴۰۲ ه، بالأوفسیت علی مخطوطة الدکتور سیادة المتقدّمة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۱۲

و أدرجه الشیخ سلیمان القندوزی الحنفی النقشبندی فی کتابه: ینابیع المودّة فی الباب ۵۶ منه، فطبع بطبعاته فی إسلامبول و بیروت و النجف و بومبای و طهران و قم، کما یأتی تحت عنوانه فی حرف الیاء.

و طبعه الدکتور محمّد ریاض ضمن ستّ رسائل للمؤلّف، أدرجها فی کتابه، عن حیاة المؤلّف من ص ۵۰۳- ۵۲۲، کما أسلفنا الحدیث عنه.

و طبع بالقاهرة؟ [کذا].

۳۵۶- سبل السعادة و أبوابها بصحّة حدیث: «أنا مدینة العلم و علی بابها»:

للعلّامة المحدّث أبی الفیض أحمد بن محمّد بن الصدّیق الغماری المغربی، نزیل القاهرة و أحد أعلامها، المتوفّی سنة ۱۳۸۰ ه.

له ترجمة فی معجم المؤلّفین ۱۳/ ۳۶۸، و أعلام الزرکلی ۱/ ۲۵۳، و فی مقدّمة کتابه المطبوع: علی بن أبی طالب إمام العارفین.

ذکره فی آخر کتابه: فتح الملک العلی بصحّة حدیث: «أنا مدینة العلم و بابها علی»، قال: و قد ذکرت نصوصهم فی جزء جمعته قبل هذا، و سمّیته: سبل السعادة و أبوابها بصحّة حدیث: «أنا مدینة العلم و علیّ بابها»، و لنا عودة إلی الکلام علیه فی جزء ثالث إن شاء اللّه تعالی.

و تقدّم له: إبراز الوهم المکنون من کلام ابن خلدون.

۳۵۷- السبول فی فضائل البتول:

لإدریس بن علی الحمزی الیمنی، المتوفّی سنة ۷۱۴ ه.

ذکره له فی أئمّة الیمن ۱/ ۲۱۸.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۱۳

راجع ما یأتی باسم: السول ...

۳۵۸- سجع الحمام فی حکم الإمام:

جمع و ضبط و شرح علی الجندی و محمّد أبو الفضل إبراهیم و محمّد یوسف المحجوب.

جمعوا فیه ۱۸۳۳ کلمهٔ من قصار کلم أمیر المؤمنین علیه السّلام و حکمه مع شرح وجیز و مقدّمهٔ ضافیهٔ، و طبع بمصر فی مکتبهٔ الأنجلو المصریهٔ عام ۱۹۶۷ م.

۳۵۹- سرّ الشهادتین:

للمولوی عبد العزیز بن شاه ولیّ اللّه المحدّث الدهلوی ۱۱۵۹- ۱۲۳۹.

فی فلسفهٔ شهادهٔ الحسین علیه السّلام و تاریخها.

نشره محمّد سعید الطریحی فی مجلهٔ الموسم، العدد ۱۲ ص ۸۳- ۹۱.

ترجمه إلی اللغهٔ الأردویهٔ، المولوی غلام الحسنین الپانی پلی، طبعت بالهند، الذریعهٔ ۴/ ۱۰۷.

و المفتی محمّدیار خلیق الفاروقی.

شرحه المولوی سلامهٔ اللّه الکانپوری، بالفارسیهٔ.

مرآهٔ التصانیف ص ۲۱۴، عن تاریخ أدبیات ۲/ ۳۷۹، نزههٔ الخواطر ۷/ ۲۸۱ ه، الثقافهٔ الاسلامیهٔ فی الهند: ۷۴.

۳۶۰- سراج الأمهٔ فی معرفهٔ الائمهٔ:

للبکائی، ولیّ الدین بن خلیل، المتوفّی سنهٔ ۱۱۸۳.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۱۴

هدیهٔ العارفین ۲/ ۵۰۱.

۳۶۱- سعادهٔ الدارین فی حدیث الثقلین:

لمحمود شکری بن عبد اللّه بهاء الدین بن محمود شهاب الدین الآلوسی البغدادی ۱۲۷۳- ۱۳۴۲.

ألّف تلمیذه بهجهٔ الأثری کتابا حافلا فی ترجمته، طبع باسم: أعلام العراق فی ۲۴۸ صفحهٔ، و ذکر له کتابه هذا فی ص ۱۴۳ فی عداد مؤلّفاته.

أوله: الحمد للّه منزل الکتاب، و الصلاهٔ و السّلام علی من أوتی الحکمهٔ و فصل الخطاب ...

و أصله بالفارسیهٔ لعبد العزیز بن غلام حکیم الدهلوی الهندی، المتوفّی سنهٔ ۱۲۴۰ ه.

نقله إلی العربیهٔ، و أضاف إلیه بعض الفوائد، و فرغ منه سنهٔ ۱۳۳۶ ه.

رتّبه علی مقدّمهٔ و مقصد و خاتمهٔ فی ۴۰ صفحهٔ، کما فی مقدّمهٔ:

مختصر التحفهٔ الاثنی عشریهٔ.

نسخهٔ الأصل فی مکتبهٔ مدیریهٔ الآثار العراقیهٔ فی بغداد، بخطّ المؤلّف، رقم ۸۸۷۲، کما فی مجلّهٔ المورد البغدادیهٔ، المجلّد الرابع، العدد ۱/ ۱۷۸.

۳۶۲- سفينة الحقّ لطلابها:

الموضّحة لقوله صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «أنا مدينة العلم و علىّ بابها».

سؤال أجاب عنه العلّامة عبد اللّه بن الهادى بن القاسم.

و العلّامة عبد اللّه بن يحيى شرف الدين.

و العلّامة يحيى شرف الدين.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱۵

و العلّامة يحيى بن محمّد بن حميد المقرائى.

و العلّامة على بن يحيى شرف الدين.

نسخة كتبت بخطّ نسخى جيّد فى سنة ۱۰۸۰، ضمن المجموع رقم ۴۷، مجاميع من الورقة ۱۱۱- ۱۲۸، فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، كما فى فهرسها ۱/ ۳۶۵.

[سمط]

۳۶۳- سمط اللآل فى شعر الآل:

للشيخ إسماعيل بن محمّد بن الحسن بن المنصور- من ملوك اليمن- المتوفّى سنة ۱۰۷۹ ه.

إيضاح المكنون ۲/ ۲۷.

نسخة فى المكتبة الوطنية فى باريس، رقم ۲۴۲۶.

نسخة أخرى فيها أيضا، رقم ۳۹۶۹.

نسخة فى مكتبة الجامع الكبير، فى صنعاء باليمن، بخطّ نسخى جيّد، كتبت سنة ۱۰۷۸، فى ۲۰۸ أوراق.

صوّرها معهد المخطوطات فى ما صوّر من اليمن عام ۱۹۷۴، كما فى مجلة المعهد مجلد ۲۲، ۱/ ۳۷.

نسختان للجزء الأوّل، كتبتا سنة ۱۰۷۳، فى المكتبة الغربية رقم ۱۰۲، أدب، فى ۲۰۷ أوراق، و رقم ۱۰۱، أدب فى ۱۳۸ ورقة، ذكرتا فى فهرسها: ۶۰۷.

۳۶۴- سمط اللآل فى شعراء الآل:

لمحمّد بن الحسن الطالبى، المتوفّى سنة ۱۰۸۰ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱۶

نسخة الأصل بخطّه، تاريخ تأليفه سنة ۱۰۷۳، فى ۲۷۶ ورقة، فى صنعاء باليمن.

مجلة المورد- العراقية- المجلّد الثالث، العدد ۲/ ۲۷۹.

نسخة أخرى فى اليمن أيضا، المورد، المجلّد الأوّل، العددان ۳ و ۴/ ۳۰۱.

نسختان فى پاريس، رقم ۲۴۲۶، و رقم ۳۹۶۹.

۳۶۵- سموّ المعنى فى سموّ الذات، أو أشعّة من حياة الحسين:

للشيخ عبد اللّه العلايلى.

و هو الحلقة الأولى من سلسلته فى الإمام الحسين عليه السّلام.

طبع بالقاهرة سنة ۱۳۵۸، و فى بيروت سنة ۱۳۵۹، و طبع بعد ذلك مكرّرا.

و ترجمه الشيخ محمّد باقر الكمرهاى المتوفّى سنة ۱۴۱۶ إلى الفارسية، و طبع باسم: همّت بلند.

۳۶۶- السنن عن أهل البيت:

لعبد الباقى بن قانع بن مرزوق بن واثق أبى الحسين الأموى- مولاهم- البغدادى (۲۶۵- ۳۵۱).

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۱/ ۸۸ و قال: كان عبد الباقى من أهل العلم و الدراية و الفهم، و رأيت عامة شيوخنا يوثّقونه.

و الذهبى فى تذكرة الحفّاظ ۳/ ۸۸۳ و قال: و كان واسع الرحلة، كثير الحديث.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱۷

قال الشيخ الطوسى فى الفهرست رقم ۵۵۴: عبد الباقى بن قانع، له كتاب: السنن عن أهل البيت عليهم السّلام، أخبرنا به أحمد بن عبدون، عن أبى بكر الدورى، عنه.

معالم العلماء رقم ۵۵۲، الذريعة ۱۲/ ۲۳۸، معجم رجال الحديث ۹/ ۲۵۹.

۳۶۷- السهم الصائب لكبد من آذى أبا طالب:

لأبى الهدى الصيادى محمّد بن حسن.

أعلام الزركلى ۶/ ۹۴.

[سواد]

۳۶۸- سواد العين فى رثاء الإمام الحسين:

لأبى بكر بن عبد الرحمن بن محمّد بن شهاب الدين العلوى الشافعى الحضرمى الباعلوى، من آل السقّاف، توفى فى حيدرآباد سنة ۱۳۴۱ ه.

و هى قصيدة ميميّة رثى بها سيد الشهداء الحسين بن على بن أبى طالب عليهم السّلام، أوّلها:

براءة برّ فى براء المحرم* عن اللهو و السلوان من كلّ مسلم فهل خامر الإيمان قلب امرئ يرى* بتلك الليالى لاهيا ضاحك الفم طبع على الحجر فى مطبعة عزيز، فى حيدرآباد الدكن بالهند.

و له كتاب: رشفة الصادى فى مناقب بنى النبىّ الهادى، مطبوع، و قد تقدّم.

ترجمته فى الأعلام ۲/ ۶۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۱۸

۳۶۹- سواد العينين فى شرف النسبين:

لأبى السيادة عفيف الدين عبد اللّه بن إبراهيم بن حسن بن محمّد أمين بن على بن مير غنى المتّقى الحنفى المكّى الطائفى، المعروف بالمحجوب، المتوفّى سنة ۱۲۰۷ ه.

و تقدّم له فی حرف الدال: الدرّة الیتیمة فی فضائل فاطمة السیّدة العظیمة، و یأتی له: الفروع الجوهریة فی الأئمّة الاثنی عشریة.

ترجم له إسماعیل باشا فی هدیّة العارفین ۱/ ۴۸۶ و ذکر مؤلّفاته، و منها هـذه الثلاثـة، و ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۴/ ۶۴، و ذکره کحّالـة فی معجم المـؤلفین ۶/ ۱۶، و ترجم له الجبرتی فی عجـائب الآثـار ۲/ ۱۴۷، و سرد له نسبا ینتهی إلی الإمـام العسکری علیه السّلام!

۳۷۰- السول فی فضائل [آل] بیت الرسول صلّی اللّه علیه و آله (کتاب ...):

لإدریس بن علی بن عبد اللّه بن الحسن بن حمزة الشـریف الأمیر عماد الدین أبی موسـی الیمنی الصنعانی الحمزی، المتوفّی سنة ۷۱۴ أو ۷۱۳ ه.

ترجم له ابن حجر فی الدرر الکامنة ۱/ ۳۶۸، و قال: و کان إماما لا یجاری، و عالما لا یباری.

و ترجم له زبارة فی ملحق البدر الطالع: ۵۲، و قال: له کتاب فی فضائل فاطمة الزهراء رضی اللّه عنها.

مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن: ۴۱۲، و ذکر من کتبه:

السبول [؟] فی مناقب فاطمة الزهراء البتول.

هدیة العارفین ۱/ ۱۹۵، معجم ما ألّف عن رسول اللّه- صلّی اللّه علیه و آله-

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۱۹

للدکتور صلاح الدین المنجّد: ۲۲۸.

أقول: و لعلّ الجمیع واحد، فقد ذکر فی هدیة العارفین و المعجم بعنوان: السول فی فضائل بنت الرسول، فصحّفت بنت إلی بیت.

[سیّد]

۳۷۱- سیّد شباب أهل الجنّة:

فی حیاة الإمام الحسین علیه السّلام.

لمحمّد أحمد عاشور.

فرغ منـه ۷ جمادی الآخرة سـنة ۱۳۹۷، و طبعه فی القـاهرة، و للمؤلّف تعلیقـات علی کتاب نهـج البلاغـة، مطبوعـة بأسـفل الکتاب فی القاهرة- طبعة مکتبة الشعب- و أعلن عن کتابه هذا و سائر مؤلّفاته فی آخر کتاب نهج البلاغة من تلک الطبعة.

۳۷۲- سیّد شباب أهل الجنّة الحسین بن علی:

للأستاذ حسین محمّد یوسف المصری.

طبع فی مصر، فی مطبعة الشعب سنة ۱۹۷۳، فی ۶۰۶ صفحات.

۳۷۳- سیّد الشهداء:

لأبی الکمال، برق النوشاهی الباکستانی.

ذکر فی مرآة التصانیف: ۲۱۷.

۳۷۴- سیّد الشهداء الحسین بن علی علیه السّلام:

للشیخ موسی محمّد علی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۲۰

طبع ثلاث مرات، الثانیة: فی بیروت، من منشورات عالم الکتب سنة ۱۴۰۵ ه، و الثالثة فی بیروت أیضا.

۳۷۵- السیّدة زینب:

لموسی محمّد علی.

طبع فی بیروت.

۳۷۶- السیّدة زینب عقیلة بنی هاشم:

للدکتورة بنت الشاطئ، عائشة بنت عبد الرحمن، الکاتبة المصریة المعاصرة.

طبع بمصر.

۳۷۷- السیّدة سکینة بنت الحسین:

للدکتورة بنت الشاطئ، عائشة بنت عبد الرحمن، الکاتب المصریة المعاصرة.

طبع بمصر.

۳۷۸- السیّدة نفیسة:

لمحمّد شاهین حمزة.

طبع فی مکتبة الجندی المصریة فی القاهرة، الطبعة الثالثة منها فی سنة ۱۹۷۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۲۱

[سیرة]

۳۷۹- سیرة الإمام العاشر علی الهادی علیه السّلام:

لعبد الرزّاق بن شاکر البدری الشافعی السامرائی، المعاصر.

مطبوع بالعراق.

۳۸۰- سیرة سیّدتنا فاطمة الزهراء (علیها السّلام):

للشیخ حسن بن سلیمان بن داود الحنفی الهندی الپهلواروی.

ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ۸/ ۱۰۶، و قال: أحد العلماء العاملین ولد و نشأ بقریة پهلواری ...

ثم سمّی بعض مؤلّفاته و عدّ هذا منها، و قال: مات فی شبابه سنة ۱۳۳۱.

۳۸۱- سیرة علی رضی اللّه عنه:

للقاضی عبد النبی کوکب الباکستانی.

طبع فی لاهور سنهٔ ۱۹۷۳، ذکره فی مرآهٔ التصانیف: ۲۱۷.

[السیف]

۳۸۲- السیف المسلول علی أعداء آل الرسول:

للمفتی محمّد صاحب دادخان.

طبع فی الباکستان، کما فی مرآهٔ التصانیف: ۲۵۸.

۳۸۳- السیف المسلول فی [حرمهٔ] دفع الصدقهٔ لآل الرسول:

لإبراهیم بن حسن بن حسین بن أحمد بن محمّد بن بیریری

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۲۲

الحنفی، المتوفی سنهٔ ۱۰۹۹ ه.

إیضاح المکنون ۲/ ۳۶، معجم ما ألّف عن رسول اللّه- صلّی اللّه علیه و آله و سلّم-: ۲۲۸.

۳۸۴- السیف المسلول فی القطع بنجاهٔ آل الرسول (صلّی اللّه علیه و آله):

لأحمد فائز بن السیّد محمود بن السیّد أحمد بن عبد الصمد الشهرزوری الکردی البرزنجی (۱۲۵۵- ۱۳۱۵).

معجم المؤلّفین ۲/ ۳۴، تاریخ السلیمانیهٔ ۲۳۶، معجم ما ألّف عن رسول اللّه- صلّی اللّه علیه و آله- للمنجّد: ۲۲۸.

و له: خیر الأثر فی النصوص الواردهٔ فی مدح آل سیّد البشر، ترکی، و له: زبدهٔ الآمال فی ترجمهٔ نصوص الآل، ترکی أیضا، ذکرها فی هدیهٔ العارفین ۱/ ۱۹۳.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۲۳

حرف الشین

الشاهد المقبول بفضل أبناء الرسول:

هو اسم ثان لکتاب: رشفهٔ الصادی، لأبی بکر بن شهاب العلوی، مطبوع و قد تقدّم.

۳۸۵- الشجرهٔ المبارکهٔ:

فی أنساب الطالبیین، للفخر الرازی.

۳۸۶- شدّ الأثواب فی سدّ الأبواب:

اشارهٔ

للحافظ السيوطى، المتوفّى سنة ۹۱۱ ه.

كشف الظنون ۱۰۲۸، حسن المحاضرة ۱/ ۳۴۲، هدية العارفين ۱/ ۵۴۰.

مطبوع بمصر، ضمن كتابه: الحاوى للفتاوى ۲/ ۱۲۰.

و حديث سدّ الأبواب هو ما رواه زيد بن أرقم، قال: كان لنفر من أصحاب رسول اللّه- صلّى اللّه عليه و سلّم- أبواب شارعة فى المسجد فقال يوما: «سدّوا هذه الأبواب إلّا باب على».

قال: فتكلّم فى ذلك أناس! قال: فقام رسول اللّه- صلّى اللّه عليه [و آله] و سلّم- فحمد اللّه و أثنى عليه ثمّ قال:

«أمّا بعد، فإنى أمرت بسدّ هذه الأبواب غير باب على بن أبى طالب، فقال فيه قائلكم! و إنّى و اللّه ما سددت شيئا و لا فتحته، و لكنّى أمرت بشىء

فاتّبعته».

أخرجه أحمد فى المسند ۴/ ۳۶۹، و فى فضائل الصحابة رقم ۹۸۵، و فى مناقب على رقم ۱۰۹.

و النسائى فى خصائص على ص ۱۳، و فى السنن الكبرى كما فى القول المسدّد ص ۲۱.

و أخرجه سعيد بن منصور فى سننه، كما فى جمع الجوامع ۱/ ۵۴۶، و كنز العمّال ۱۱/ ۵۹۸ و ۶۱۸.

و أخرجه العقيلى فى الضعفاء ۴/ ۱۸۵ فى ترجمة ميمون ثمّ قال: و قد روى هذا من طريق أصلح من هذا.

و أخرجه الحاكم فى المستدرك على الصحيحين ۳/ ۱۲۵، و الذهبى فى تلخيصه و حكما بصحّة إسناده.

و أخرجه الحافظ ضياء الدين المقدسى فى الأحاديث المختارة ممّا ليس فى الصحيحين، كما فى القول المسدّد ص ۲۱.

و أخرجه الديلمى فى الفردوس فى حرف السين، بلفظ: «سدّوا الأبواب كلّها إلّا باب على» و رمز له خ ات حل، و قال ابنه فى مسند الفردوس: رواه أحمد ابن حنبل ...

و أخرجه الحافظ ابن عساكر فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام من تاريخه رقم ۳۲۴.

و رواه ابن كثير فى البداية و النهاية ۷/ ۳۴۱ و ۳۴۲، و العينى فى عمدة القارى ۷/ ۵۹۲، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۴، و قال: و رواه أحمد، و رجاله رجال الصحيح.

و أورده الحافظ العسقلانى فى فتح البارى ۸/ ۱۵، و القول المسدّد:

۲۰، و السمهودى فى وفاء الوفاء ۲/ ۴۷۴ و ۴۷۵؛ قالا: أخرجه أحمد و النسائى و الحاكم، و رجاله ثقات.

و أخرجه الخوارزمى فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام: ۲۳۴، و سبط ابن الجوزى فى تذكرة خواصّ الأمّة: ۴۶، و المحبّ الطبرى فى الرياض النضرة ۲/ ۱۹۳، و فى ذخائر العقبى: ۷۶، و السيوطى فى جمع الجوامع ۱/ ۵۴۶، و فى شدّ الأثواب، و ابن حجر فى الصواعق المحرقة: ۷۶، و المتّقى فى كنز العمّال ۱۱/ ۶۱۸، و القارى فى المرقاة ۵/ ۵۷۵.

ثمّ فى الباب رواية جمع من الصحابة، فقد ورد من رواية بضعة عشر رجلا، منهم: أمير المؤمنين عليه السّلام، و ابن عبّاس، و ابن عمر، و سعد بن أبى وقّاص، و البرّاء بن عازب، و جابر بن سمرة، و جابر بن عبد اللّه، و حذيفة ابن اسيد، و عمر بن الخطّاب، و بريدة الأسلمى، و أبى سعيد الخدرى، و أبى الحمراء، و أنس بن مالك، و عائشة.

و نحن نذكر ما تيسّر لنا منه بأوجز ما يمكن، فلا يتسع المجال لذكر ألفاظ الأحاديث و طرقها المتعدّدة، و إنّما نقتصر على

ذكر بعض المصادر:

فأمّا حدیث أمیر المؤمنین علیه السّلام

فقد أخرجه البزّار فی مسنده بثلاثهٔ طرق، کما فی کشف الأستار بزوائد البزّار رقم ۲۵۵۱ و ۲۵۵۲ و ۲۵۵۳، و عنه الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۵، و السیوطی فی جمع الجوامع فی مسند علی [علیه السّلام]، و شدّ الأثواب، و المتّقی فی کنز العمّال ۱۳/ ۱۷۵ رقم ۳۶۵۲۱ و ۳۶۵۲۲.

و هو ممّا احتجّ به علیه السّلام علی أصحاب الشوری فی مناشدته یوم الشوری عند عدّ مناقبه التی تفرّد بها، فقال علیه السّلام: «أنشدکم باللّه أ فیکم مطهّر

غیری، إذ سدّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه [و آله] و سلّم أبوابکم و فتح بابی، و کنت معه فی مساکنه و مسجده ...؟» قالوا: اللّهمّ لا.

أخرجه المحاملی فی أمالیه، و العقیلی فی الضعفاء ۱/ ۲۱۲، و الحافظ الدار قطنی، فیما أخرجه عنه الحافظ ابن عساکر رقم ۱۱۳۱، و أخرجه أیضا برقم ۱۱۳۲.

و أخرجه الحافظ ابن مردویه، و من طریقه أخرجه أخطب خوارزم فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام: ۲۲۲، و أخرجه صدر الدین الحمّوئی فی فرائد السمطین فی الباب ۵۲، بإسناده عن الخوارزمی.

و أمّا حدیث ابن عبّاس

فقد أخرجه الترمذی فی السنن ۵/ ۶۴۱، و فی طبعهٔ ۱۳/ ۱۷۶، و أحمد فی المسند ۱/ ۳۳۰ و ۳۳۱، و فی طبعهٔ أحمد شاکر ۶/ ۲۵ رقم ۳۰۶۲ و صحّح إسناده، و رقم ۳۰۶۳، و فی فضائل الصحابهٔ رقم ۱۱۶۸، و فی مناقب علی رقم ۲۹۱، و النسائی فی خصائص علی: ۸، و فی السنن الکبری، و الکلاباذی فی معانی الأخبار کما فی القول المسدّد ص ۲۱ و ۲۲.

و أخرجه الحافظ الطبرانی فی معجمیه الکبیر و الأوسط، کما فی القول المسدّد، و مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۰.

و أخرجه الحافظ الطحاوی فی مشکل الآثار، کما فی القول المسدّد:

۲۵، و المعتصر من المختصر من مشکل الآثار ۲/ ۳۳۲.

و أخرجه العقیلی فی الضعفاء ۴/ ۲۲۲.

و أخرجه ابن الزیّات، عمر بن محمّد بن علی الصیرفی فی جزء من حدیثه (موجود فی المجموع رقم ۵۶، من مجامیع المکتبهٔ الظاهریهٔ).

و رواه البلاذری فی أنساب الأشراف رقم ۴۳، و الحاکم فی المستدرک علی الصحیحین ۳/ ۱۳۲، و الذهبی فی تلخیصه، و حکما بصحهٔ إسناده.

و أخرجه الحافظان أبو یعلی و المحاملی، و من طریقهما الحافظ ابن عساکر، برقم ۲۴۹ و ۲۵۰.

و أخرجه الحافظ أبو نعیم فی حلیهٔ الأولیاء ۴/ ۱۵۳، و ابن المغازلی (ابن الجلابی) فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، رقم ۳۰۷ و ۳۰۸.

و أخرجه الحافظ ابن عساکر فی تاریخ دمشق فی ترجمته علیه السّلام، برقم ۲۴۹ و ۲۵۰ و ۲۵۱ و ۳۲۳ و ۳۲۶، و فی أمالیه فی الجزء ۲۲۲ (الموجود فی المجموع ۱۶ فی الظاهریهٔ)، و فی الأربعین الطوال، و عنه الکنجی فی کفایهٔ الطالب ص ۲۴۱.

و یوجد أیضا فی وفاء الوفاء ۲/ ۴۷۷ و ۴۷۸.

و أخرجه الحافظ ابن النّجار فی الدرّة الثمینة فی تاریخ المدینة، المطبوع بآخر کتاب شفاء الغرام ۲/ ۲۶۴، و جامع الأصول رقم ۶۴۹۴، و الفردوس و مسنده فی مشکاة المصابیح ۳/ ۲۴۶ رقم ۶۰۹۶، و فرائد السمطین ۱/ ۲۰۷، و الریاض النضرة ۲/ ۱۹۲، و تذکرة خواصّ الأمّة: ۴۶، و فتح الباری ۸/ ۱۵، و قال: أخرجهما أحمد و النسائی و رجالهما ثقات، و فی الإصابة فی ترجمته علیه السّلام ۲/ ۵۰۲، و فی طبعة طه الزینی ۷/ ۵۹، و کنوز الحقائق: ۸۴، و إرشاد الساری ۶/ ۸۱، و شدّ الأثواب ۲/ ۵۷ و فی ۵۸ من طبعة محیی الدین عبد الحمید، و کنز العمّال ۱۱/ ۶۰۰، و المرقاة ۵/ ۵۷۲ و ۵۷۵.

و أمّا حدیث ابن عمر

فقد أخرجه ابن أبی شیبة فی المصنّف کما فی کنز العمّال ۱۳/ ۱۱۰،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۲۸

و أحمد فی المسند ۲/ ۲۶- و فی طبعة أحمد شاکر ۷/ ۱۶، رقم ۴۷۹۷ و قال: إسناده صحیح- و فی فضائل الصحابة، رقم ۹۵۵ و ۱۰۱۲ بإسناد صحیح، و فی مناقب علی، رقم ۷۸ و ۱۳۴.

و أخرجه النسائی و الطبرانی- فی الأوسط- و أبو نعیم، و عنهم الحافظ المزّی فی تهذیب الکمال فی ترجمة العلاء بن عرار، و أشار ابن حجر إلی حدیثه هذا فی تهذیب التهذیب ۸/ ۱۸۹.

و أخرجه الحافظ أبو یعلی، و عنه الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۰، و قال: رواه أحمد و أبو یعلی و رجالهما رجال الصحیح، و فی القول المسدّد: ۲۳، و روی النسائی أیضا حدیث ابن عمر بسند آخر صحیح.

و أخرجه الکلاباذی فی معانی الأخبار، کما فی القول المسدّد ص ۲۳، و شدّ الأثواب، و أخرجه الحافظ أبو نعیم فی ذکر أخبار أصبهان ۱/ ۲۷۶ و ۲/ ۲۱۰.

و أخرجه ابن المغازلی فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، رقم ۳۰۹.

و أخرجه ابن الحمامی فی الجزء الأربعین من الفوائد الصحاح، تخریج ابن أبی الفوارس (الموجود فی المجموع ۷۳، من مجامیع المکتبة الظاهریة).

و أخرجه الحافظ ابن عساکر بالأرقام ۲۸۳ و ۲۸۸ و ۳۲۸.

و أخرجه ابن الأثیر فی أسد الغابة، فی ترجمته علیه السّلام ۳/ ۲۱۴.

و أخرجه صدر الدین الحمّوئی فی فرائد السمطین ۱/ ۲۰۷، و ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۴۱، و الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۵.

و أخرجه الحافظ ابن حجر فی فتح الباری ۸/ ۱۵، و السمهودی فی وفاء الوفاء ۲/ ۴۷۵، عن أحمد، و قالا: إسناده حسن.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۲۹

و أخرجه الحافظ فی الفتح عن النسائی أیضا، و قال: و رجاله رجال الصحیح إلّا العلاء، و قد وثّقه یحیی بن معین و غیره.

و راجع المرقاة ۵/ ۵۷۵، و شدّ الأثواب فی سدّ الأبواب ۵۷، و تاریخ الخلفاء للسیوطی فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام، و الصواعق المحرقة ۷۶.

و أمّا حدیث سعد بن أبی وقّاص

فقد أخرجه أحمد فی المسند ۱/ ۱۷۵، و فی طبعة أحمد شاکر ۳/ ۵۸ رقم ۱۵۱۱، و النسائی فی خصائص علی: ۱۳.

و أخرجه الحفّاظ: أبو یعلی فی مسنده ۲/ ۶۱ رقم ۷۰۳، و البزّار فی مسنده، و الطبرانی فی المعجم الأوسط، و عنهم الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۴.

و قال ابن حجر فی فتح الباری ۸/ ۱۵: أخرجه أحمد و النسائی- و إسناده قویّ- و فی روایة للطبرانی فی الأوسط ... و رجالها ثقات.

و أخرجه ابن عدیّ فی الکامل.

و أخرجه ابن المغازلی (ابن الجلّابی) المالکی فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، رقم ۳۰۴ و ۳۰۶.

و أخرجه الحافظ ابن عساکر رقم ۳۲۷ و ۳۹۵، و ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۴۲، و العینی فی عمدة القاری ۷/ ۵۹۲، و القسطلانی فی إرشاد الساری ۶/ ۸۱ و قال: وقع عند أحمد و النسائی إسناد قویّ، و فی روایة الطبرانی برجال ثقات، و المحبّ الطبری فی الریاض النضرة ۲/ ۱۹۲، و ابن عراق فی تنزیه الشریعة ۱/ ۳۸۳، و الحافظ العسقلانی فی فتح الباری ۸/ ۱۵، و فی القول المسدّد: ۲۲، و السمهودی فی وفاء الوفاء

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۳۰

۲/ ۴۷۴ و ۴۷۹، و السیوطی فی شدّ الأثواب، و القاری فی المرقاة ۵/ ۵۷۵.

و أخرجه الحافظ أبو الفتح ابن أبی الفوارس فی الجزء الأربعین من فوائده فی الورقة ۶۵/ أ، کما فی تعلیقات فضائل الصحابة ۲/ ۵۶۷ فقد حکاه عنه، و عن الحاکم فی المستدرک ۳/ ۱۱۶.

و أمّا حدیث البرّاء بن عازب

فقد أخرجه أبو بکر الرویانی فی مسنده فی الجزء ۲۲، الورقة ۵۹/ أ، من مخطوطة المکتبة الظاهریة.

و أبو جعفر محمّد بن عمرو البحیری فی أمالیه، الموجود فی المجموع رقم ۷۳ من مجامیع المکتبة الظاهریة.

و أخرجه ابن عدیّ فی کتاب الکامل فی ترجمة زافر.

و أخرجه ابن المغازلی (ابن الجلّابی) فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، رقم ۳۰۵.

و أخرجه الحافظ ابن عساکر فی تاریخه فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام، برقم ۳۲۵ و فی ترجمة مسکین بن بکیر.

و ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۴۲، و الحلبی فی السیرة ۳/ ۳۴۶.

و أمّا حدیث جابر بن سمرة

فقد أخرجه الحافظ الطبرانی فی المعجم الکبیر ۲/ ۲۷۴، رقم ۲۰۳۱، و الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۵، و ابن حجر فی فتح الباری ۸/ ۱۵، و القسطلانی فی إرشاد الساری ۶/ ۸۱ و السمهودی فی وفاء الوفاء ۲/ ۴۷۵ و ۴۷۹، و السیوطی فی شدّ الأثواب، و فی تاریخ الخلفاء فی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۳۱

ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام.

و أمّا حدیث جابر بن عبد اللّه

فقد أخرجه الخطیب فی تاریخ بغداد ۷/ ۲۰۵، و الحافظ ابن عساکر رقم ۳۲۵ و ۳۲۶، و فی ترجمة زید بن علی من تاریخه، و الرافعی فی التدوین ۳/ ۱۰، و السیوطی فی جمع الجوامع ۱/ ۵۴۶، و المتّقی فی کنز العمّال ۱۳/ ۱۳۷، و الکنجی فی کفایة الطالب: ۸۷. أهل

البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۲۳۱ و أما حديث حذيفة بن أسيد ..... ص : ۲۳۱

و أمّا حديث حذيفة بن أسيد

فقد أخرجه ابن المغازلى المالكى فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، رقم ۳۰۳.

و أمّا حديث عمر

فقد أخرجه ابن أبى شيبة فى المصنّف ۱۲/ ۷۰، و الحافظ أبو يعلى فى مسنده، و الحاكم فى المستدرك ۳/ ۱۲۵، و الذهبى فى تلخيصه، و ابن السمّان فى الموافقة، و الزمخشرى فى مختصر الموافقة، و الخوارزمى فى المناقب: ۲۶۱، و ابن عساكر: ۲۸۲، و ابن كثير فى تاريخه ۷/ ۳۴۱، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۰، و السيوطى فى جمع الجوامع فى مسند عمر من قسم الأفعال، و فى تاريخ الخلفاء و الخصائص الكبرى ۲/ ۲۴۳، و المتّقى فى كنز العمّال ۱۳/ ۱۱۰ و ۱۱۶، و ابن حجر فى الصواعق المحرقة: ۷۶، و الطبرى فى الرياض النضرة ۲/ ۱۹۲، و الحمّوئى فى فرائد السمطين ۱/ ۳۰۰، و الجزرى فى أسنى المطالب: ۱۲.
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۳۲

و أمّا حديث بريدة الأسلمى

فقد أخرجه الحافظ أبو نعيم فى معرفة الصحابة، و عنه السيوطى فى اللآلئ المصنوعة، و الحمّوئى فى فرائد السمطين ۱/ ۲۰۵.

و أمّا حديث أبى سعيد الخدرى

فقد أخرجه القاضى وكيع فى أخبار القضاة ۳/ ۱۴۹ بسندين، و أحمد بن حنبل، و الحاكم فى المستدرك ۳/ ۱۱۷، و النووى فى المجموع- شرح المهذّب- ۳/ ۱۷۵، و الخطيب التبريزى فى المشكاة ۳/ ۲۴۶، و المتّقى فى كنز العمال، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۱۴ و قال: إسناد أحمد حسن.

و أمّا حديث أبى الحمراء

فقد أخرجه الحافظ ابن مردويه الأصبهانى بإسناده عن أبى الحمراء و حبّة العرنى، و عنه السيوطى فى الدرّ المنثور فى سورة النجم فى تفسير قوله تعالى: وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى ۶/ ۱۲۲.

و أمّا حديث عائشة

فقد أخرجه البخارى فى التاريخ الكبير ۱/ ۴۰۸، عن جسرة، عن عائشة، عن النبىّ صلّى اللّه عليه [و آله] و سلّم: «سدّوا هذه الأبواب إلّا باب على».

و أمّا حديث أنس بن مالك

فقد أخرجه العقیلی فی الضعفاء ۴/ ۳۴۶ فی ترجمة هلال بن سوید،

و الإدریسی فی النظم المتناثر فی الحدیث المتواتر، حیث عدّ هذا الحدیث من الأحادیث المتواترة، و عدّ جماعة من الصحابة ممّن رواه، قال فی ص ۱۲۲:

رواه سعد، و زید بن أرقم، و ابن عبّاس، و جابر بن سمرة، و ابن عمر، و علی، و جابر بن عبد اللّه، و أنس بن مالک، و بریدة.

أقول: و ممّن صرّح بتواتره الحافظ السیوطی فی کتاب شدّ الأثواب فی سدّ الأبواب «۱» ص ۵۴: و للأمر بسدّ الأبواب فی المسجد النبوی طرق کثیرة تبلغ درجة التواتر.

و قال فی ص ۵۸- بعد إیراد شیء من أحادیث الباب-: فهذه أکثر من عشرین حدیثا فی الأمر بسدّ الأبواب، و بقیت أحادیث أخر ترکتها کراهة الإطالة.

و قال فی ص ۵۹: فصل: قد ثبت بهذه الأحادیث الصحیحة بل المتواترة أنّه صلّی اللّه علیه [و آله] و سلّم منع من فتح باب شارع إلی [ال] مسجد و لم یأذن لأحد ... إلّا لعلیّ ... ثمّ إنّ النبیّ علیه الصلاة و السّلام أسند ذلک إلی أمر اللّه به و إنّه لم یسدّ ما سدّ و لم یفتح ما فتح إلّا بأمره تعالی.

و قال الحافظ ابن حجر فی فتح الباری ۸/ ۱۵- بعد إیراد أحادیث الباب-: و هذه الأحادیث یقوّی بعضها بعضا، و کلّ طریق منها صالح للاحتجاج فضلا عن مجموعها.

و قال فی القول المسدّد ص ۲۰- بعد الکلام علی حدیث ابن عمر-:

و هذا الحدیث من هذا الباب هو حدیث مشهور، و له طرق متعدّدة، کل

---

(۱) طبعة مطبعة السعادة بالقاهرة، بتحقیق محیی الدین عبد الحمید، الطبعة الثالثة سنة ۱۳۷۸، فی أوائل الجزء الثانی من کتاب: الحاوی للفتاوی للسیوطی، و کل ما نقلت هنا فمن هذه الطبعة.

طریق منها علی انفرادها لا تقصر عن رتبة الحسن، و مجموعها ممّا یقطع بصحّته علی طریقة کثیر من أهل الحدیث ...

ثمّ حکی عن البزّار أنّه قال فی مسنده: إنّ حدیث: «سدّوا کلّ باب فی المسجد إلّا باب علی»، جاء من روایة أهل الکوفة ... علی أنّ روایات أهل الکوفة جاءت من وجوه بأسانید حسان.

و قال الحافظ العسقلانی فی القول المسدّد أیضا ص ۲۳: فهذه الطرق المتظاهرة من روایات الثقات تدلّ علی أنّ الحدیث صحیح دلالة قویة و هذه غایة نظر المحدّث.

أقول: قد عرفت فیما تقدّم تصریح جمع من الحفّاظ و أئمّة هذا الشأن بصحّة غیر واحد من أحادیث الباب و تصحیح جملة من أسانیدها و طرقها و توثیق رجالها:

منها: ما تقدّم من روایة زید بن أرقم، و تصحیح الحاکم و الذهبی و الضیاء المقدسی و الهیثمی و العسقلانی و السمهودی له.

و منها: ما تقدّم من حدیث ابن عبّاس، و قد أخرجه الترمذی فی سننه، و النسائی فی السنن الکبری، و أحمد فی المسند، و تصحیح الأستاذ أحمد شاکر إسناده، و کذا الحاکم رواه بسند صحیح صحّحه هو و الذهبی، و صحّح ابن حجر فی الفتح إسناد أحمد و النسائی فراجع.

و منها: ما تقدّم عن ابن عمر، ممّا رواه أحمد بن حنبل فی المسند و الفضائل و تصریح محقّقیهما بصحّة إسناده.

و کذا الهیثمی، حکم بصحّة إسناد أحمد و أبی یعلی کلیهما.

و کذا الحافظ العسقلانی، حکم- فی القول المسدّد ص ۲۳- بصحّهٔ ما رواه النسائی بطریقیه.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۳۵

و منها: ما تقدّم عن سعد، فقد حکم ابن حجر فی فتح الباری بقوّهٔ إسناد أحمد و النسائی و صحّهٔ إسناد الطبرانی، و قد تقدّم ذلک کلّه فراجعه.

علی أنّ الحدیث إذا بلغ حدّ التواتر لا یسأل عن إسناده و لا یتوقّف قبوله علی صحّهٔ السند و وثاقهٔ رجاله.

مخطوطات الکتاب:

نسخهٔ من القرن ۱۱، ضمن مجموعهٔ من رسائل السیوطی، فی مکتبهٔ خدابخش، فی پتنه بالهند، رقم ۲۵۷۱/ ۸.

نسخهٔ فی المکتبهٔ المحمودیهٔ، بالمدینهٔ المنوّرهٔ، رقم ۹۷ مجامیع.

نسخهٔ فی المکتبهٔ الوطنیهٔ، فی برلین، رقم ۲۱/ ۹۷۵۶.

و نسخهٔ مصوّرهٔ فی جامعهٔ الریاض، رقم ۹۵.

۳۸۷- الشذرات الذهبیهٔ فی تراجم الأئمّهٔ الاثنی عشریهٔ:

لشمس الدین محمّد بن طولون الدمشقی، المتوفّی سنهٔ ۹۵۳ ه.

نسخهٔ فی المکتبهٔ الأحمدیهٔ، بجامع الزیتونهٔ، رقم ۵۰۳۱، و فهرسها ص ۴۳۵، و فیه: الشذورات.

و عنها مصوّرهٔ فی معهد المخطوطات بالقاهرهٔ.

نسخهٔ فی المکتبهٔ القادریهٔ، فی بغداد، رقم ۱۱۶.

طبعه الدکتور صلاح الدین المنجّد باسم: الأئمّهٔ الاثنا عشر، سنهٔ ۱۹۵۸ م، و قد تقدّم، و اعید طبعه بالأوفسیت فی إیران.

و طبعه الدکتور لبیب بیضون فی دمشق، ملحقا بإیمان أبی طالب.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۳۶

[شرح]

۳۸۸- شرح أبیات سیّدنا علی:

لأبی حامد الغزّالی محمّد بن محمّد الطوسی الصوفی الشافعی، المتوفی سنهٔ ۵۰۵ ه.

أوله: الحمد للّه منزل الکتاب ذکرا مفصّلا، و جاعل الملائکهٔ رسلا ... و بعد، فهذه مقدّمهٔ قدّمتها لمنظومهٔ من کلام أمیر المؤمنین ...

راجع: مؤلفات الغزّالی، لعبد الرحمن البدوی: ۳۷۷- ۳۸۱، و ذکر أنّ منه نسخهٔ فی دار الکتب المصریهٔ، برقم ۲۷۹۹ تصوّف، و شکّک فی صحّهٔ نسبهٔ الکتاب کما هو شأنهم فی کل ما یمتّ إلی آل البیت علیهم السّلام بصلهٔ.

نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ، رقم ۷۶۲۱، فی مجموعهٔ من الورقهٔ ۹۸- ۱۱۱، ذکرها الأستاذ محمّد ریاض المالح فی فهرس الظاهریهٔ، فهرس التصوّف ۲/ ۸۷- ۸۸، و قال: عندی شرح أبیات سیّدنا علی للغزّالی اسمه: جنّهٔ الأسماء، و یختلف عنه فی المضمون.

۳۸۹- شرح إحیاء المیت بفضائل أهل البیت:

المتن: للحافظ السیوطی، و قد تقدّم.

و الشرح: للشریف إدریس بن محمّد بن حمدون الفاسی، المتوفّی سنة ۴/ ۱۱۸۳ ه.

ذکر کحالة کتابه هذا- فی ترجمته- فی معجم المؤلّفین ۲/ ۲۱۹.

۳۹۰- شرح إحیاء المیت:

لأبی عبد اللّه محمّد الطالب بن حمدون السلمی المرداسی الفاسی،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۳۷

المتوفّی سنة ۱۲۷۴ ه.

فهرس الفهارس و الأثبات ۱/ ۳۵۰، معجم المؤلّفین ۱۰/ ۹۵، بروکلمن ۲/ ۸۸۲ من الأصل الألمانی.

۳۹۱- شرح حدیث سلسلة الذهب:

للغزالی.

مخطوطة منه فی المکتبة المحمّدیة، فی مدراس بالهند.

۳۹۲- شرح الخطبة الشقشقیة:

لمسیح الدین بن علیم الدین بن نجم الدین الهندی الکاکوروی ۱۲۱۹- ۱۲۹۸.

أفرد ابنه إکرام الدین رسالة فی ترجمة حال والده سمّاها: سیرة مسیح الدین.

و ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ۷/ ۴۹۴، نقلا عنها، قال: أحد العلماء المبرزین فی الهیئة و الهندسة و النجوم و التاریخ و سائر الفنون الحکمیة ...

ثم قال: و من مصنفاته: مفتاح الرشاد ...، شرح الخطبة الشقشقیة

۳۹۳- شرح درر السمط:

درر السمط فی خبر السبط لابن الأبّار، تقدّم.

و شرحه هذا یأتی فی حرف النون، باسمه: نظم الفرائد الغرر فی سلک فصول الدرر.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۳۸

۳۹۴- شرح دیوان علی:

لعبد اللّه بن عبد العزیز البالی کسری الرومی- الشهیر بالصلاحی- الحنفی، الأدیب الصوفی الخلوتی (۱۱۱۷- ۱۱۹۷).

و له: حلیة الحسنین الأحسنین باللغة الترکیة.

هدیة العارفین ۱/ ۴۸۵.

۳۹۵- شرح دیوان علی بن أبی طالب:

لمستقیم زاده، سلیمان بن سعد الدین بن أمن اللّه عبد الرحمن بن محمّد مستقیم الرومی، الأدیب الحنفی الصوفی النقشبندی (۱۱۳۱- ۱۲۰۲ ه).

له نحو السبعين كتابا، منها: شرح حديث من عرف نفسه فقد عرف ربّه»، و أغلبية مؤلّفاته موجودة فى مكتبة ييلديز، و قد طبع هذا الشرح فى إسلامبول.

نسخة الأصل من شرح الديوان هذا فى مكتبة أسعد أفندى فى إسلامبول.

هدية العارفين ۱/ ۴۰۶، عثمانلى مؤلفلرى ۱/ ۱۵۷.

۳۹۶- شرح شافية أبى فراس:

اشارة

فى مدح آل رسول اللّه و ذمّ بنى العبّاس.

للقاضى أبى المكارم بن العديم، محمّد بن عبد الملك بن أحمد بن هبة اللّه بن أحمد بن يحيى بن زهير بن أبى جرادة العقيلى الحنفى الحلبى، المتوفّى سنة ۵۶۵ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۳۹

من بيت عريق بالعلم و القضاء و الحشمة و الوجاهة، يعرف ببيت ابن العديم و بيت ابن أبى جرادة، و جدّهم الأعلى محمّد بن أبى جرادة صاحب أمير المؤمنين صلوات اللّه عليه كما ذكره ياقوت فى معجم الأدباء ۶/ ۱۸، و ترجم لأبى المكارم هذا فى ص ۳۲، و قال: سمع بحلب، و رحل إلى بغداد و سمع بها محمّد بن ناصر السلامى. و ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات ۴/ ۳۸.

و نشر هذا الشرح فى مجلّة العرفان الصادرة فى صيدا، كما ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة إلى تصانيف الشيعة ۱۳/ ۳۱۴.

أمّا الشافية:

قصيدة ميميّة مشهورة، من غرر قصائد أبى فراس الحمدانى، الأمير الشاعر الفارس، أبى فراس الحارث بن سعيد بن حمدان بن حمدون التغلبى (۳۲۰- ۳۵۷ ه).

ردّ فيها على محمّد بن عبد اللّه بن سكّرة العبّاسى لمّا بلغه أنّه نظم شعرا غضّ فيه من آل على عليهم السّلام! فأنشأ قصيدته الميميّة هذه و سمّاها الشافية.

و قد ترجم له الثعالبى فى اليتيمة ۱/ ۵۷ و أطراه بقوله: كان فرد دهره، و شمس عصره ... و شعره مشهور سائر، بين الحسن و الجودة، و السهولة و الجزالة، و العذوبة و الفخامة، و الحلاوة و المتانة، و معه رواء الطبع، و سمة الظرف، و عزّة الملك ... و كان الصاحب يقول: بدئ الشعر بملك و ختم بملك، يعنى امرئ القيس و أبا فراس، و كان المتنبّى يشهد له بالتقدّم و التبريز.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۴۰

أقول: و قضى الحمدانيّون أيّامهم فى حروب متواصلة مع جيرانهم الروم، و كانت لأبى فراس اليد الطولى فى قيادة الجيوش الحمدانية و كسر جيوش العدوّ و تشريدهم، و أسر فيها مرتين سنة ۳۴۸ و سنة ۳۵۱ ه.

و راجع عن مصادر ترجمته و شعره فى المذهب: كتاب الغدير ۳/ ۳۹۹- ۴۱۶، و أوسع ترجمة له ما كتبه سيّدنا الحجّة السيّد الأمين رحمه اللّه فى أعيان الشيعة ۱۸/ ۲۹- ۲۹۸ من الطبعة الأولى، و فى الطبعة الحديثة ۴/ ۳۰۷- ۳۶۵.

كما أنّ لسيّدنا الأمين كتابا مفردا عن أبى فراس، طبع فى دمشق سنة ۱۳۶۰ ۱۹۴۱ باسم: أبو فراس الحمدانى، و للباجقنى كتاب سمّاه: فخر أبى فراس و أبى الطيّب، طبع فى دمشق سنة ۱۹۳۲ م، و لأحمد بدوى كتاب: أبو فراس الحمدانى شاعر بنى حمدان، طبع بالقاهرة سنة ۱۹۵۲ م، و لعمر فرّوخ كتاب: أبو فراس، طبع فى بيروت سنة ۱۹۵۴ م، و لجورج غريب كتاب: أبو فراس الحمدانى، طبع فى

بيروت، و لماهر الكنعانى كتاب: شاعرية أبى فراس، طبع فى بغداد.

و لعبد اللطيف بن بهاء الدين الشامى البهائى- المتوفّى سنة ۱۰۸۲ ه- شرح على ديوان أبى فراس، منه مخطوطة فى مكتبة نور عثمانية فى إسلامبول، رقم ۱/ ۳۹۶۱، كتبت فى حياته سنة ۱۰۷۶ ه.

و نسخة الأصل بخطّ الشارح فى دار الكتب الوطنية فى طهران، رقم ۲۹۰ ع، كتبت سنة ۱۰۷۵ ه، ذكر شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۱۳/ ۱۶۴ أنّه فرغ من تبييضه ۱۸ ربيع الثانى سنة ۱۰۷۷، و ذكر رحمه اللّه أنّ للسيّد الأمين العاملى أيضا شرحا على ديوان أبى فراس، طبع سنة ۱۳۶۰.

و جمع ديوانه صديقه و راويته ابن خالويه، مع شروح له موجزة على

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۴۱

موارد منه.

و طبع ديوانه فى بيروت سنة ۱۸۷۳ و ۱۹۰۰ و ۱۹۱۰ و ۱۹۶۱ م، من منشورات دار صادر، و بدون تاريخ عن دار إحياء التراث العربى.

و حقّقه سامى الدهّان كاملا فى ثلاثة مجلّدات، على مخطوطة أحمد الثالث المكتوبة سنة ۶۸۸، رقم ۲۴۲۳، و نشره فى بيروت سنة ۱۹۴۴ مع مقدّمة ضافية، و القصيدة الشافية فى الجزء الثانى منه ص ۳۴۸- ۳۵۶.

و حقّق الدكتور محمّد التونجى الحلبى- استاذ جامعة حلب- ديوان أبى فراس، و صدر عام ۱۴۰۸ ۱۹۸۷، من منشورات المستشارية الثقافية الإيرانية فى دمشق.

و هناك شروح أخر على شافية أبى فراس:

منها:

۱- شرح مختصر لبعض الأصحاب، ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۱۳/ ۳۱۴.

۲- شرح للسيّد على بن الحسين الهاشمى النجفى، المولود سنة ۱۳۲۸ و المتوفّى سنة ۱۳۹۶، طبع فى النجف الأشرف سنة ۱۳۵۷ ه.

۳- و لمحمّد طلعت تشطير قصيدة أبى فراس مع تذييله بشرح، طبع بالقاهرة سنة ۱۳۱۵ ه.

ذكره سزگين ۲/ ۱۷ من الترجمة العربية لمجلّد الشعر، و لم يذكر أىّ قصيدة هى، الشافية أم غيرها؟

كما ذكر سزگين هناك أنّ بعض قصائد أبى فراس ترجمت إلى اللغات الأخرى، و لم يعيّنها هل الشافية منها أم لا؟! ۴- شرح الشافية، لابن أمير الحاج، و هو السيّد أبو جعفر محمّد بن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۴۲

الحسين بن محمّد بن محسن بن عبد الجبّار بن إسماعيل بن عبد المطلّب بن على بن الفاخر بن أسعد بن أحمد بن على بن أحمد بن على بن أحمد- الذى كان أمير الحاجّ نيّفا و عشرين سنة- بن محمّد- أمير الحاج- بن أبى الحسين النقيب محمّد الأشتر- أمير الحاجّ بالكوفة ثمان سنين- بن عبيد اللّه بن على الرضا بن عبيد اللّه الأعرج بن الحسين الأصغر بن الإمام زين العابدين على بن الحسين عليه السّلام.

كان من أعلام الشيعة و أدبائها و شعرائها فى القرن الثانى عشر، و كان يسكن فى النجف الأشرف و كربلاء، و قرأ على أعلام المشهدين و تخرّج على أساتذتها، و توفى حدود سنة ۱۱۸۰ ه، و كان من أبرز تلامذة السيّد نصر اللّه المدرّس الحائرى، الشهيد فى حدود سنة ۱۱۶۸ ه، و نظم باسمه:

الآيات الباهرات فى معجزات النبى و الأئمّة الهداة، و هى منظومة فى معجزاتهم صلوات اللّه عليهم، ذكر لكل منهم تسع معجزات و آيات باهرات بعدد آيات موسى الكليم عليه السّلام، و نظم فى أوّلها نسبه إلى آدم عليه السّلام، نظمها و هو ابن خمسين سنة، الذريعة ۱/ ۴۴.

و من تألیفاته:

۲- ارجوزهٔ فی سلسلهٔ نسب القاضی فخریزاده کاتب الدیوان، و هو السیّد عبد اللّه بن فخر الدین بن یحیی بن فخر الدین، نظم سلسلهٔ نسبه إلی آدم علیه السّلام، الذریعهٔ ۲۶/ ۳۹.

۳- تاریخ نور الباری، و هو دیوان شعره، و أکثره فی أهل البیت و نظم تواریخهم علیهم السّلام، فرغ من نظمه سنهٔ ۱۱۷۷ ه، و احتمل شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ أن یکون من أحفاد أمیر الحاج الجنابذی الخراسانی، من شعراء

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۴۳

القرن التاسع، الذریعهٔ ۳/ ۲۹۲، ۹/ ۱۷ و ۹۹.

۴- مآثر آباء خاتم الأنبیاء، ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ ۱۹/ ۴، و منه مخطوطهٔ فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران، برقم ۶۲۲۵، فی ۱۳۳ ورقهٔ، ذکرت فی فهرسها ۱۶/ ۲۲۱.

۵ و ۶- مجالس المناقب و مجالس المصائب، ذکرا فی الذریعهٔ ۱۹/ ۳۶۸.

۷- منظومهٔ فی تواریخ الأئمّهٔ علیهم السّلام، نظمها عام ۱۱۲۷ ه، ذکرت فی الذریعهٔ ۱/ ۴۶۶ و ۲۳/ ۹۸.

۸- نفثات الصدور.

۹- شرح شافیهٔ أبی فراس، ألّفه باسم کاتب الدیوان فخری زاده سنهٔ ۱۱۷۳، قال فی تاریخ تألیفه:

هذا الکتاب یسرّنی تاریخه* عند النبی جزاء شرحی الشافیهٔ و هو ینطبق علی ۱۱۷۳، راجع الذریعهٔ ۱۳/ ۳۱۵، و فیه من نظمه باللغهٔ الفارسیهٔ، و یظهر منه أنه کان یجید اللغهٔ الترکیهٔ و قد أورد شیئا منها فی شرحه هذا، ینقل فی شرحه هذا عن مجمع البحرین للطریحی، المتوفّی سنهٔ ۱۰۸۵، و ینقل کثیرا عن کتاب بحار الأنوار للعلّامهٔ المجلسی، المتوفّی سنهٔ ۱۱۱۰.

و قد طبع شرح الشافیهٔ هذا فی طهران، سنهٔ ۱۲۹۸، و سنهٔ ۱۳۱۵، و فی تبریز سنهٔ ۱۳۱۵.

و من مخطوطاته:

۱- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ أمیر المؤمنین علیه السّلام العامّهٔ، فی النجف

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۴۴

الأشرف، رقم ۱۰۰.

۲- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۲۲۶ ه، فی ۲۴۳ ورقهٔ، فی هیدلبرج، رقم ۳۰۷.

۳- مخطوطهٔ فی دار الکتب بالقاهرهٔ، رقم ۴۷۸۶/ أدب، فهرسها ۸/ ۱۶۷.

۴- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامّهٔ فی قم، رقم ۳۳۷۹، کتبت سنهٔ ۱۲۸۳، ذکرت فی فهرسها ۹/ ۱۵۶، کتب علیها: أنّ للمؤلّف شرحا علی نهج البلاغهٔ، و علی الصحیفهٔ السجّادیهٔ، و علی میمیهٔ الفرزدق، و علی هاشمیّات الکمیت.

۵- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۲۷۷، فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد رقم ۴۸۴۴.

۶- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۲۸۵، فی ۲۲۴ ورقهٔ، فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران، رقم ۳۴۱۳، ذکرت فی فهرسها ۱۱/ ۲۴۱۷.

۷- مخطوطهٔ فی برلین، رقم ۶۴۷۷، و فی برلین نسخهٔ من الشافیهٔ نفسها ضمن المجموعهٔ رقم ۷۵۸۳.

و أمّا بروکلمن، فقد أخطأ فی اسم مؤلّفنا ابن أمیر الحاج، فقد سمّاه فی الجزء الثانی من الترجمهٔ العربیهٔ بأسماء مختلفهٔ، فسمّاه فی ص ۹۴:

محمّد بن محمّد أمیر الحاج.

و فی ص ۹۵ تارة: محمّد أمیر الحاج الشیعی، و أنّ شرحه علی الشافیة طبع سنة ۱۲۹۴.

و تارة بعنوان: شرح الشافیة فی بیان المشاعر و الدلائل! لمحمود بن جعفر!! و أنّه طبع فی طهران سنة ۱۳۱۵.

و ثالثة سمّاه: محمّد بن الحجّاج! و أنّ شرحه طبع فی طهران سنة ۱۲۹۴، و أنّه طبع أیضا سنة ۱۳۱۹.

و قد نسب سزگین فی ۲/ ۱۷ من الترجمة العربیة لقسم الشعر شرح الشافیة هذا إلی أبی جعفر محمّد بن محمّد بن أمیر الحاج الحلبی، المتوفّی سنة ۸۷۹! و قد عرفت أنّ ابن أمیر الحاج- شارح الشافیة- هو محمّد بن الحسین، و أنّه علوی شیعی فارسی، من أعلام القرن الثانی عشر، فلا صلة لهذه المؤلّفات بمن کان فی القرن التاسع.

۳۹۷- شرح القصیدة التتریة:

لمحمّد العرضی الحلبی، و هو مردّد بین أخوین أشهرهما أبو الوفاء العرضی «۱»، محمّد بن عمر بن عبد الوهّاب بن إبراهیم العرضی الحلبی الشافعی، مفتی الشافعیة بحلب و ابن مفتیها، المتوفّی سنة ۱۰۷۱.

له عدّة مؤلّفات أشهرها: معادن الذهب فی الأعیان المشرّفة بهم حلب «۲»، اشتهر بکنیته و کذلک کان توقیعه، و لذلک ترجم له المحبّی فی خلاصة الأثر ۱/ ۱۴۸ فی حرف الألف، و ترجم له الشهاب الخفاجی فی ریحانة الألبّاء ۱/ ۲۶۹، و الطبّاخ فی إعلام النبلاء ۶/ ۲۰۸، و ترجم له الزرکلی باسمه فی حرف المیم ۶/ ۳۱۷، و کحّالة بکنیته فی حرف الواو ۱۳/ ۱۶۵.

و له أخ أصغر منه یسمّی محمّدا أیضا، ترجم له المحبّی فی خلاصة

---

(۱) عرض- بضمّ العین- من نواحی حلب.

(۲) طبع بتحقیق صدیقنا الدکتور محمّد التونجی الحلبی فی حلب.

الأثر ۴/ ۸۹، و الخفاجی فی الریحانة بعد ترجمة أخیه ۱/ ۲۷۴، و الطبّاخ فی إعلام النبلاء ۶/ ۳۱۸، و قالوا: عاش نحو ستّین سنة و مات بعد أخیه بنحو شهر.

و الشرح أظنّه لهذا الأخ.

نسخة فی مکتبة حسن پاشا فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، رقم ۸۹۲، فی ۱۷ ورقة، سجّل فی فهرسها باسم: تاریخ حرب الجمل و صفّین! و یبدو أنّ الشرح کان أکبر من هذا و هذا مختصر منه.

نسخة فی مکتبة راغب باشا بخطّه فی إسلامبول، کانت فی المجموعة رقم ۱۴۷۱، کما فی فهرسها، و لکنّی طلبت المجموعة و فحصتها فلم أجدها فیها! و القصیدة التتریة لابن منیر الطرابلسی.

و هو عین الزمان مهذّب الدین أبو الحسین أحمد بن منیر بن أحمد ابن مفلح الرفاء الطرابلسی- طرابلس الشام- (۴۷۳- ۵۴۸ ه).

کان- رحمه اللّه- شاعرا بارعا، عالما باللغة و فنون الأدب، حافظا للقرآن، و کان هو و ابن القیسرانی محمّد بن نصر شاعری الشام فی زمانهما.

قال أبو شامة: و لم یبق بعد موت القیسرانی و ابن منیر فحل من الشعراء.

و ترجم له معاصروه ابن عساکر و السمعانی و العماد الأصفهانی فمن بعدهم، قال ابن عساکر: رأیته غیر مرّة و لم أسمع منه. و قال السمعانی:

شاعر مفلق، فاضل، ملیح الشعر، حسن الطبع، أدرکته حیّا بالشام.

و أمّا مصادر ترجمته فكثيرة، من جملتها:

تاريخ ابن عساكر ج ۸، أنساب السمعانى ۱/ ۳۲۰ (الأطرابلسى)،

خريدة القصر- قسم الشام- ۱/ ۷۶، وفيات الأعيان ۱/ ۱۵۶، مرآة الزمان ۸/ ۱۳۲، بغية الطلب فى تاريخ حلب- الروضتين- ۱/ ۹۱، عيون التواريخ ۱۲/ ۴۶۷، إنسان العيون فى مشاهير سادس القرون- ذيل تاريخ دمشق:

۳۲۲، سير أعلام النبلاء ۲۰/ ۷۲۳، تذكرة الحفّاظ ۴/ ۱۳۱۳، العبر ۴/ ۱۳۰، الوافى بالوفيّات ۸/ ۱۹۳، مرآة الجنان ۳/ ۲۸۷، الأعلاق الخطيرة:

۳۴۳، الفلاكة و المفلوكون: ۱۱۲، النجوم الزاهرة ۵/ ۲۹۹، البداية و النهاية ۱۲/ ۱۳۱، بغية الوعاة ۲/ ۹۷، شذرات الذهب ۴/ ۱۴۶، أمل الآمل ۱/ ۳۵، أنوار الربيع ...، خزانة الأدب- للحموى- ...، روضات الجنّات ۱/ ۲۶۱، الكنى و الألقاب- للقمّى- ۱/ ۴۲۹، إعلام النبلاء- للطبّاخ- ۴/ ۲۳۱، أعيان الشيعة ۳/ ۱۷۹ و فيه التترية بتمامها، الذريعة ۹/ ۷۸۰، الغدير ۴/ ۳۳۷، معجم رجال الحديث ۲/ ۳۴۱، تراجم علماء طرابلس و أدبائها: ۱۳، و عنه دراسة مستوفاة فى: الأدب فى بلاد الشام: ۱۸۶، شعر الجهاد فى الحروب الصليبية فى بلاد الشام: ۲۵۵- ۲۸۸، حلب و التشيّع:

۱۱۷.

أقول: كان له ديوان مشهور و لكنّه أخنى عليه الذى أخنى على لبد، فتلف و ضاع، شأن أكثرية تراثنا العلمى و الأدبى.

ثم- فى عصرنا هذا- جمع شعره الدكتور سعود محمود عبد الجابر من جامعة قطر، و حقّقه و قدّم له مقدّمة ضافية، نشرته دار القلم الكويتية سنة ۱۴۰۲ ه، باسم: شعر ابن منير الطرابلسى، فأسدى بذلك خدمة مشكورة للشعر و الأدب.

و قال محقّق ديوانه فى نهاية كلامه: و لذا لا غرابة أن تتّفق آراء الادباء و المؤرّخين على تقديمه على شعراء عصره، فابن القلانسى يقول: و كان

أديبا شاعرا عارفا بفنون اللغة و أوزان العروض.

أمّا جمال الدين أبو المحاسن فيقول: و كان ابن منير بارعا فى اللغة و العربية و الأدب.

و يقول محقّق الديوان ص ۱۲: إنّ ابن منير شاعر بارع، و شعره وثيقة تاريخية لأحداث عصره، إذ أنّه شهد مرحلة تاريخية حافلة بأحداث الشام، فلقد عاصر الحروب الصليبية منذ بدايتها ... فلذلك غلب على شعره الاتّجاه الحربى و كثرت فى قصائده صور المعارك و ويلاتها ...- إلى أن قال فى: ۱۸-: و يمكن القول إنّ شعره الحربى صورة حيّة ناطقة بصور الكفاح و الجهاد فى تاريخنا ... و شعر ابن منير الحربى يذكّرنا بأبى الطيّب المتنبّى، إذ أنّ الشاعر يبدأ معظم قصائده الحربية ببدايات قويّة تتّسم بالتهويل و الضجيج.

و أمّا القصيدة التترية فهى نحو المائة بيت؛ إذ هى فى رواية ابن حجّة الحموى فى ثمرات الأوراق مائة و ستّة أبيات، و فى ديوان ابن منير: ۱۱۰- ۱۱۹، (۱۰۲) بيتا، و فى أعيان الشيعة (۹۹) بيتا.

و موجز قصّيتها: أنّ ابن منير جهّز بهدايا سنيّة- مع مملوك له يسمّى تتر، و كان يهواه كثيرا- إلى الشريف أبى الرضا بن أبى مضر الموسوى «۱»، فتوهّم الشريف أنّ تتر من ضمن الهدايا فأمسكه، فلم ير ابن منير حيلة فى استرداد مملوكه إلّا أنّ يهدّد الشريف بالنزوع عن التشيّع و أنّه سيصبح سنّيا! فنجحت الحيلة، و لمّا وقف الشريف على القصيدة تبسّم و قال: أبطأنا عليه، فجهّز المملوك تتر مع هدايا نفيسة.

---

(۱) و إلى الآن لم نهتد إلى معرفة هذا الشريف من هو!

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۴۹

و مطلع القصيدة هو:

عـذّبت طرفى بالسّهر* و أذبت قلبى بالفكر و على الترية شـرح آخر لرؤوف جمال الدين، باسم: بحث فى الخلافة أو شـرح الملحمة الترية، طبع فى بيروت من منشورات مؤسسة الأعلمى.

و للترية تخميس للشيخ إبراهيم بن يحيى العاملى- المتوفّى سنة ۱۲۱۴ ه- موجود فى ديوانه كما ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۴/ ۹- ۱۰.

و ألّف عمر عبد السلام تدمرى كتابا فى ترجمة ناظم القصيدة بعنوان:

ابن منير الطرابلسى، و صدر عن دار الجيل- بيروت، سنة ۱۹۸۶ م.

۳۹۸- شرح قصيدة الحسين عليه السلام

: هو شرح على القصيدة المنسوبة إلى الإمام الحسين بن على بن أبى طالب عليهما السّلام ممّا ارتجز به يوم عاشوراء و التى أولها:

خيرة اللّه من الخلق أبى* بعد جدّى و أنا ابن الخيرتين و الشارح لم يعرف.

أوله: الحمد لوليّه، و الصلاة على نبيّه، .. أمّا بعد، لقد التمس منّى من لا يسعنى ردّه ...

آخره: لكن الواجب على أهل الإسلام ...

نسخة بخطّ الحسين بن محمّد الحدادى، من ۱۷/ أ إلى ۱۹/ أ، ضمن مجموعة كتبها خواجه زاده محمّد وجيه الإزميرى فى القرن الثانى عشر، فى مكتبة كوپرلى فى إسلامبول، رقم ۷، ذكرت فى فهرسها ۱/ ۱۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۵۰

۳۹۹- شرح قصيدة الفوز و الأمان

: المتن: قصيدة رائيّة فى مدح الإمام الثانى عشر المهدى المنتظر عجّل اللّه ظهوره.

للشيخ بهاء الدين العاملى، محمّد بن عزّ الدين الحسين عبد الصمد الحارثى الهمدانى العاملى الجبعى المتوفّى ۱۰۳۰.

أوّله: سرى البرق من نجد فهيّج تذكارى و عليه شروح من الفريقين.

الشرح: لأبى النجاح، أحمد بن على بن عمر بن صالح العدوى الحنفى الطرابلسى، ثمّ الدمشقى، المعروف بالمينينى، ۱۰۸۹- ۱۱۷۲.

مطبوع فى مصر، ذكره إسماعيل باشا، فى هدية العارفين ۱/ ۱۷۶.

۴۰۰- شرح القصيدة العينية

: للآلوسى، أبو المعالى محمود شكرى بن عبد اللّه بن شهاب الدين محمود الآلوسى البغدادى الحنفى ۱۲۷۳- ۱۳۴۲.

أفرد تلميذه بهجة الأثرى كتابا عن حياته، طبع ببغداد.

راجع أعلام الزركلى ۷/ ۱۷۲.

و القصيدة العينية فى مدح أمير المؤمنين عليه السّلام لعبد الباقى العمرى الفاروقى الموصلى شاعر بغداد المشهور فى القرن الثالث عشر ۱۲۰۴- ۱۲۷۹.

له قصائـد كثيرة فى أهل البيت عليهم السّـلام، أفردها و سـمّاها: الباقيات الصالحات، و منها هـذه القصـيدة، و طبع ديوانه باسم: الترياق الفاروقى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۵۱

أعلام الزركلى ۳/ ۲۷۱.

[شرح المائة]

۴۰۱- شرح المائة كلمة «جمعها الجاحظ»

: التى جمعها الجاحظ من حكم أمير المؤمنين عليه السّلام «۱».

لخواجكى‌زاده مصطفى بن محمّد القسطنطينى الرومى القاضى الحنفى، المتوفّى سنة ۹۹۸ ه.

كان قاضى القضاة بالمدينة المنوّرة، له عدّة مؤلّفات بالتركية و العربية.

هدية العارفين ۲/ ۴۳۷، معجم المؤلّفين ۱۲/ ۲۸۳، كشف الظنون:

۱۷۱۴، عثمانلى مؤلفلرى ۱/ ۳۹۲.

۴۰۲- شرح المائة كلمة «لعبد الوهّاب بن خواجه أمير»

: لعبد الوهّاب بن خواجه أمير أدنه، و هو إبراهيم بن پيرپشا.

طبعه المحدّث الأرموى سنة ۱۳۸۲ ه مع شرح ابن ميثم البحرانى و شرح الرشيد الوطواط.

۴۰۳- شرح المائة كلمة: «لمحمّد العمرى».

منه مخطوطة فى المكتبة الوطنية فى پاريس، ذكرها آلورث فى فهرسها ۱/ ۳۹۵۴، و ذكرها بروكلمن ۱/ ۴۴ من الأصل الألمانى و ۱/ ۱۷۹ من الترجمة العربية.

---

(۱) تقدّم الكلام عنها فى العدد الخامس من تراثنا ص ۳۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۵۲

۴۰۴- شرح المائة كلمة

: نسخة مخطوطة فى مكتبة آيا صوفيا فى إسلامبول، رقم ۵۵۷۷.

۴۰۵- شرح المائة كلمة: «/ لجمالى خلوتى إسماعيل بن عبد اللّه الرومى الصوفى»

، المتوفّى سنة ۸۹۹ ه.

سمّاه: زبدة الأسرار فى شرح كلمات حيدر الكرّار، و قد تقدّم فى حرف الزاى، برقم ۳۵۳.

۴۰۶- شرح المائة كلمة: «للفضل بن أحمد بن أبى طاهر».

منه مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۶۸۶، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، من کتب آیا صوفیا، ضمن المجموعهٔ رقم ۹/ ۲۰۵۲.
و عنها مصوّرهٔ فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران، رقم الفیلم ۲۷۰، کما فی فهرس مصوّراتها ۱/ ۴۴۷، یأتی فی حرف الکاف، باسمه: کنز الحکمهٔ.

۴۰۷- شرح میمیّهٔ الفرزدق

: و هی التی أنشأها الفرزدق فی مدح الإمام زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن أبی طالب علیهم السّلام بمحضر هشام بن عبد الملک فی المسجد الحرام، أولها:
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۵۳
هذا الذی تعرف البطحاء وطأته* و البیت یعرفه و الحلّ و الحرم و الشرح لبعض أفاضل العامّهٔ من أعلام القرن العاشر أو قبل ذلک، ألّفه فی بلیّهٔ اعترته فأراد أن یکشف اللّه عنه.
أوله: الحمد للّه ربّ العالمین، أمّا بعد فقد سنح لی بعد الفراغ من تفسیر القرآن أن أتوسّل بحبیب الرحمن و أهل بیته علیهم السّلام، سیّما بالذی هو دوحهٔ شجرهٔ الولایهٔ، و ثمرهٔ أغصان النبوّهٔ، ألا و هو علی بن الحسین ...
مخطوطهٔ منه ضمن مجموعهٔ من مخطوطات القرن العاشر، فی مکتبهٔ البرلمان الإیرانی السابق، رقم ۶۸۸۲، وصفت فی فهرسها، ۱۰/ ق :۳
.۱۵۳۴
راجع الذریعهٔ ۱۴/ ۱۳- ۱۴.
و علی المیمیهٔ هذه شروح کثیرهٔ، أحسنها شرح شیخنا العلّامهٔ السماوی النجفی- المتوفّی سنهٔ ۱۳۷۰ ه- سمّاه: الکواکب السماویهٔ، طبع فی حیاته فی النجف الأشرف، و طبع ثانیهٔ فی بیروت من قبل دار الأضواء.

[شرح نهج البلاغهٔ]

۴۰۸- شرح نهج البلاغهٔ: للإمام الوبری

، أحمد بن محمّد الخوارزمی، من أعلام القرن السادس.
و هو أول من شرح هذا الکتاب کما تنبّه له و نبّه علیه العلّامهٔ الشیخ ضیاء الدین بن یوسف الشیرازی- المتوفّی سنهٔ ۱۴۰۸ ه- فی فهرس مکتبهٔ سپهسالار فی طهران ۲/ ۱۲۳.

۴۰۹- شرح نهج البلاغهٔ: للفخر الرازی

، محمّد بن عمر بن حسین التیمی البکری الشافعی
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۵۴
الأشعری، الطبرستانی الأصل، الرازی المولد، نزیل هراهٔ و المتوفّی بها، المشتهر بالفخر الرازی، و بابن خطیب الریّ (۳/ ۵۴۴- ۶۰۶ ه).

۴۱۰- شرح نهج البلاغهٔ: للسیّد صدر الدین علی بن ناصر الحسینی السرخسی

، من أعلام القرن السابع الهجری.

سمّاه: أعلام نهج البلاغة، يأتی الكلام عنه و عن سائر شروح نهج البلاغة القديمة فی مقال خاص إن شاء اللّه.

۴۱۱- شرح نهج البلاغة: لابن الساعی

، و هو تاج الدين أبو طالب علی بن أنجب بن عثمان بن عبد اللّه الخازن البغدادی الشافعی، المؤرّخ الأديب، خازن الكتب بالمدرسة المستنصرية (۵۹۳- ۶۷۴ ه).

۴۱۲- شرح نهج البلاغة: لابن أبی الحديد

، عزّ الدين أبی حامد عبد الحميد بن هبة اللّه المعتزلی الشافعی المدائنی البغدادی، الأديب الأصولی المتكلّم، المولود سنة ۵۸۶ ه. و المتوفّی سنة ۶۵۶ ه.

مطبوع فی كل من مصر و إيران و لبنان مكرّرا، بحيث يعسر إحصاء طبعاته «۱».

---

(۱) سيأتی الكلام عنه [فی أحد المقالات]، بصورة موسّعة و شاملة.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۲۵۵

۴۱۳- شرح نهج البلاغة: لقوام الدين يوسف بن الحسن الحسينی الشيرازی

اشارة

الرومی الحنفی، المتوفّی سنة ۹۲۲، المعروف بقاضی بغداد، انتقل منها إلی ماردين ثم إلی بورسه، و كان مدرّس المدرسة السلطانية بها، و له عدّة مؤلّفات، منها شرحه علی نهج البلاغة، صدّره باسم السلطان بايزيد و لم يتمّه، انتهی فيه إلی شرح الخطبة الشقشقية و هی ثالث خطب نهج البلاغة، و يدلّ كتابه هذا علی شدّة تعصّبه و انحرافه عن أهل البيت صلوات اللّه عليهم.

مصادر ترجمته

: الشقائق النعمانية: ۱۹۰، الكواكب السائرة ۱/ ۳۱۹، شذرات الذهب ۸/ ۸۵ كشف الظنون ص ۱۹۹۱، هدية العارفين: ۲/ ۵۶۴، الذريعة ۱۴/ ۱۵۴، مصادر نهج البلاغة: ۱/ ۲۳۰.

رأيت منه نسختين فی مكتبة السلطان أحمد الثالث، فی طوپقپوسرای فی إسلامبول، رقم ۲۳۱۴ علی إحداهما خطّه.

نسخة فی المكتبة الأحمدية، فی جامع الزيتونة بتونس، رقم ۴۶۶۹، كتبت سنة ۹۹۶ ه.

[شرح هاشميات]

۴۱۴- شرح هاشميات الكميت: «لأبی رياش أحمد بن إبراهيم القيسی أو الشيبانی»

اشارة

، المتوفّى سنة ۳۳۹ ه، يمامى سكن البصرة، ترجم له التنوخى فى نشوار المحاضرة، و الثعالبى فى يتيمة الدهر ۲/ ۴۱۲، و قال: كان أبو رياش باقعة فى حفظ

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۲۵۶

أيام العرب و أنسابها و أشعارها غاية بل آية فى هذّ دواوينها و سرد أخبارها، مع فصاحة و بيان و إعراب و إتقان.

و له ترجمة فى معجم الأدباء ۱/ ۷۴، إنباه الرواة ۱/ ۲۵۱ و ۴/ ۱۱۸، و قال: كان أبو رياش نابغة فى حفظ أيام العرب و أنسابها و أشعارها.

و له ترجمة فى الوافى بالوفيات ۶/ ۲۰۵، بغية الوعاة ۱/ ۴۰۹، و البلغة: ۱۴ رقم ۲۴، و طبقات الزبيدى: ۱۶۵.

و الهاشميات: هى سبع قصائد للكميت، و من غرر قصائده، بل من روائع الشعر العربى، و مجموعها خمسمائة و سبعون بيتا كما قاله فى الحدائق الوردية ۱/ ۱۳۳، ضمّنها مدائح أهل البيت و مناقبهم عليهم السّلام و مثالب أعدائهم و عرفت بالهاشميات، و طبعت ضمن مجموعة بالقاهرة، سنة ۱۳۲۹ ه.

و لملّا عباس الزيورى البغدادى الحلّى- المتوفّى سنة ۶/ ۱۳۱۵ ه-:

تخميس الهاشميات.

و الكميت هو أبو المستهلّ، الكميت بن زيد بن خنيس بن مجالد المضرى الأسدى الكوفى، ولد سنة ۶۰ ه، و استشهد فى العهد الأموى سنة ۱۲۶ ه.

و لمّا عرض الهاشميات على الفرزدق قال له: يا ابن أخى أذع ثم أذع، فأنت و اللّه أشعر من مضى و أشعر من بقى.

و أخباره فى الأغانى ۱۵/ ۱۱۳ طبعة بولاق، و معجم الشعراء- للمرزبانى-: ۳۴۷، و الموشّح: ۱۹۱، و فهرست النديم: ۱۷۹، الشعر و الشعراء- لابن قتيبة-: ۳۶۸، و أوسع ما كتب عن الكميت و أجمعه فوائد هو ما كتبه شيخنا العلّامة الأمينى رحمه اللّه فى موسوعته القيّمة: الغدير ۲/ ۱۸۰- ۲۱۲، و لعبد المتعال الصعيدى: كتاب الكميت بن زيد شاعر العصر

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۲۵۷

المروانى، طبع بالقاهرة، و لصلاح الدين نجا: الكميت بن زيد الأسدى شاعر الشيعة السياسى، طبع فى بيروت.

و راجع سزگين، الترجمة العربية، المجلّد الثانى، الجزء الثالث: ۵۱- ۵۶.

مخطوطته:

يوجد من شرح الهاشميات هذا نسخة فى دار الكتب المصرية.

طبعاته:

طبع فى ليدن سنة ۱۹۰۴ م، مع مقدّمة و تصحيحات بالألمانية، ليوسف هوروفتس.

و طبع بالقاهرة، فى مطبعة شركة التمدّن الصناعية ۱۹۱۲ م، مع مقدّمة لمحمّد محمود الرافعى، فى ترجمة الكميت و مختارات من شعره.

و طبع فی بیروت، بتحقیق الدکتور داود سلّوم، و الدکتور نوری القیسی، من منشورات عالم الکتب، و مکتبهٔ النهضهٔ العربیهٔ سنهٔ ۱۴۰۴.

۴۱۵- شرح الهاشمیات: لمحمّد شاکر الخیّاط النابلسی

، المعاصر.

طبع فی مصر سنهٔ ۱۳۲۱ ه، و ثانیهٔ سنهٔ ۱۳۳۱ ه.

۴۱۶- شرح الهاشمیات: لمحمّد محمود الرافعی المصری

.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۵۸

طبع بالقاهرهٔ سنهٔ ۱۹۲۸ م.

۴۱۷- شرف الأسباط:

لجمال الدین القاسمی، و هو محمّد جمال الدین بن محمّد سعید القاسمی الدمشقی (۱۲۸۳- ۱۳۳۲ م).

ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۲/ ۱۳۵، و أطراه بقوله: إمام الشام فی عصره. و قال: اطّلعت له علی ۷۲ مصنّفا منها. فعدّ بعضها، و منها: شرف الأسباط.

و نشر مقال عنه فی مجلهٔ آفاق الثقافهٔ و التراث، الصادرهٔ فی دبی من مرکز جمعهٔ الماجد، العدد ۲ ربیع الثانی ۱۴۱۴.

و أشهر کتبه تفسیره المسمّی: محاسن التأویل المشتهر بتفسیر القاسمی، و أفرد ابنه ظافر کتابا عن حیاته سمّاه: جمال الدین القاسمی و عصره، مطبوع فی دمشق سنهٔ ۱۳۸۵.

و کتب محمود مهدی الاستانبولی کتاب: شیخ الشام جمال الدین القاسمی، طبعه المکتب الإسلامی فی بیروت، سنهٔ ۱۴۰۵.

و من مؤلّفاته: میزان الجرح و التعدیل، کتب علیه الشیخ محمّد حسین کاشف الغطاء رحمه اللّه مؤاخذات و نقودا سمّاه: عین المیزان، طبع بصیدا سنهٔ ۱۳۳۰، و کتب الشیخ محمّد بهجهٔ البیطار تلمیذ القاسمی، ردّا علیه و دفاعا عن القاسمی، سمّاه: نقد عین المیزان، و کتب الشیخ منیر عسیران العاملی رسالهٔ فی المحاکمهٔ بینهم سمّاها: تعدیل المیزان، طبع بصیدا سنهٔ ۱۳۳۲.

راجع الذریعهٔ ۴/ ۲۱۱ و ۱۵/ ۳۷۳.

و شرف الأسباط طبع بدمشق سنهٔ ۱۳۳۱ ه.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۵۹

۴۱۸- الشرف المؤبّد لآل محمّد صلّی اللّه علیه و آله:

للنبهانی، یوسف بن إسماعیل بن یوسف- من بنی نبهان- (۱۲۶۵ - ۱۳۵۰ ه)، ولد فی قریهٔ أجزم التابعهٔ لحیفا بفلسطین، و تعلّم بالأزهر، و تولّی رئاسهٔ محکمهٔ الحقوق فی بیروت، و قد طبع له فی مصر و بیروت ما یناهز الخمسین کتابا.

ترجم لنفسه فی کتابه هذا: الشرف المؤبّد: ۱۴۰- ۱۴۳، و ترجم له الزرکلی ترجمهٔ حسنهٔ فی الأعلام ۸/ ۲۱۸، کما أنّ له ترجمهٔ فی الأعلام الشرقیهٔ ۳/ ۱۳۳، و أعلام الأدب ۲/ ۳۴۲، و کتاب: علماؤنا- لکامل محیی الدین الداعوق-: ۱۳۰، و معجم المؤلّفین ۱۳/ ۲۷۵.

و الکتاب طبع فی بیروت سنهٔ ۱۳۰۹، و طبع فی طهران بالتصویر علیه.

ترجمه المولوی محمّد عبد الحکیم شرف القادری، إلی اللغة الأردویة و سمّاه: برکات آل الرسول، و طبع فی لاهور سنة ۱۹۸۰ م، کما فی مرآة التصانیف: ۲۳۴.

۴۱۹- الشهاب الثاقب فی مناقب علی بن أبی طالب:

اشارة

للرصّاص، أحمد بن الحسن بن محمّد بن الحسن الیمنی، المتوفّی سنة ۶۲۱ ه، مصادر الفکر الیمنی: ۱۰۴.

ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۱/ ۱۱۹ و ذکر له هذا الکتاب، و أنّ منه نسخة فی الأمبروزیانا فی میلانو.

نسخة فی المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر فی صنعاء بالیمن تاریخها ۴ شعبان سنة ۱۰۵۷، ضمن المجموع رقم ۱۷ من الورقة ۳۳- ۴۱، ذکرت

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۶۰

فی فهرسها ص ۱۲۰.

نسخة أخری فیها، کتبها أحمد بن صلاح الکینعی، و فرغ منها فی ۱۰ جمادی الأولی سنة ۱۰۵۹ بمدینة ثلا، ضمن مجموعة رقم ۱۶ مجامیع، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۸۷.

نسخة اخری فیها، کتبت سنة ۱۳۲۸، ضمن المجموع رقم ۱۰، من ۲۰۹- ۲۱۴، ذکرت فی فهرسها ص ۱۸۵.

A۴۲۰- شهادة الکونین فی مقتل سیدنا الحسین السبط (علیه و علی جده السلام):

للشیخ علی أنور بن علی أکبر بن حیدر علی العلوی، الحنفی، الصوفی، الهندی، الکاکوروی ۱۲۶۹- ۱۳۲۴.

ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ۸/ ۳۲۸، و قال: حفظ القرآن الکریم، ثم اشتغل بالعلم علی عمّ والده الشیخ تقی علی، و لازمه مدة طویلة حتی برز فی کثیر من العلوم و الفنون فدرّس و أفاد مدة ... و من مصنفاته ...

ثم عدّد بعض مؤلّفاته، فذکر منها هذا الکتاب، و کتاب: الدرّة البیضاء فی تحقیق صداق فاطمة الزهراء، و قد تقدّم.

[الشهید]

۴۲۱- الشهید الخالد الحسین بن علی (علیهما السلام):

للأستاذ حسن أحمد لطفی المصری.

مطبوع بمصر سنة ۱۳۶۷ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۶۱

۴۲۲- شهید کربلاء «لپیر غلام دستگیر نامی الباکستانی».

طبع فی مطبعة الهلال فی لاهور سنة ۱۳۷۶ ه.

۴۲۳- شهید کربلاء: «للمولوی محمّد حنیف اختر خانیوال الباکستانی.»

طبع فی المطبعة العلویة الرضویة فی فیصل‌آباد فی الباکستان، سنة ۱۹۷۲.

ذكر فى مرآة التصانيف: ٢١٩.

۴۲۴- شهيد كربلاء [لإسماعيل اليوسف]

أبو عبد اللّه الحسين بن على (عليهما السلام):

لإسماعيل اليوسف.

طبع فى بيروت سنة ١٣٨٣ ه.

[شواهد التنزيل]

۴۲۵- شواهد التنزيل لقواعد التفضيل: «للحاكم الحسكانى»

اشارة

، و هو أبو القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه بن أحمد بن محمّد بن أحمد بن حسكان القرشى العامرى النيسابورى الحنفى، يعرف بالحاكم و الحسكانى و الحذّاء و بابن الحذّاء و الكريزى، من أعلام القرن الخامس، توفّى بعد سنة ٤٧٠ ه.

حدّث عن الحاكم النيشابورى، و أبى طاهر بن محمش، و ابن فنجويه الدينورى، و ابن منجويه أحمد بن على الحافظ، و خلق كثير.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:٢٦٢

ترجم له تلميذه الملازم له عبد الغافر الفارسى، فى السياق- تاريخ نيشابور- «١» و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ١٨/ ٢٦٨، و وصفه بالإمام المحدّث البارع ... و صنّف و جمع و عنى بهذا الشأن ...

و له ترجمة فى الجواهر المضيئة ١/ ٣٣٨ و (٢/ ۴۹۶ رقم ٨٩٧)، و الطبقات السنيّة رقم ١٣٧٧، و فى تذكرة الحفّاظ ٣/ ١٢٠٠، و فيه: الحافظ، شيخ متقن، ذو عناية بعلم الحديث ... تاج التراجم ص ۴٠، و فى طبعة دار المأمون ص ١۴١ رقم ١٥٩، و الوافى بالوفيات، معالم العلماء لابن شهرآشوب: ٧٨، رياض العلماء ٣/ ٢٥٦ و ٢٩٦.

و الكتاب فى الآيات النازلة فى أمير المؤمنين و سائر أهل البيت عليهم السّلام، و هو من أحسن ما كتب بهذا الصدد و أوسعها و أتقنها، أورد فيه ٢١٠ آية ممّا نزل فيهم عليهم السّلام مستدلّا بأحاديث مسندة، رواها عن شيوخه بأسانيدهم، تبلغ نحو الألف و مائتى حديث، على أنّه ألّفه بسرعة و استعجال، قال فى آخره: قد علّقت على ما وصلت اليد إليه من هذا الباب على العجلة، حتى أتيت على كلّ ما نزل فيهم أو فسّر فيهم أو حمل عليه ...

و هناك: مختصر شواهد التنزيل، منه مخطوطة فى المتحف البريطانى.

و فى مكتبة جامع مسجد فى بومباى، كتاب مخطوط لأحد علماء الزيدية، باسم: جزء فى فضائل على، منتخب من شواهد التنزيل.

و هذا ممّا أفادنيه صديقى الأستاذ محمّد سعيد الطريحى حفظه اللّه، و لعلّ هذا المنتخب غير المختصر الذى فى المتحف البريطانى.

---

(١) و هو فى منتخبه المطبوع باسم: تاريخ نيسابور: ۴۶٣، رقم ٩٨٢؛ و وصفه فيه بالحافظ المتقن، و قال: سمع الكثير عاليا، و انتخب على الشيوخ، و جمع الأبواب و الكتب و الطرق ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:٢٦٣

مخطوطات الكتاب:

۱- مخطوطة كتبت فى القرن الحادى عشر، فى كلّية الآداب بجامعة طهران رقم ۷۲، من كتب مكتبة إمام الجمعة فى كرمان المهداة إليها، و لها فهرس خاص ذكرت فيه ص ۹۵.

۲- مخطوطة فى صنعاء، بخطّ أحمد بن ناصر الملصى، كتبها سنة ۱۳۰۰، فى ۲۳۶ ورقة، كما فى مجلّة المورد البغدادية، المجلّد الثالث، العدد الثانى ص ۲۸۱، و لا بدّ أن كانت هناك نسخة أقدم منها فنسخت هذه عليها.

۳- نسخة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى النجفى العامة فى قم، كتبت سنة ۱۳۸۰، بأوّل المجموعة رقم ۲۹۹۷، ذكرت فى فهرسها ۸/ ۱۶۹.

۴- نسخة كتبت سنة ۱۳۶۱ فى ۱۴۸ ورقة، عن نسخة كتبت سنة ۱۲۰۵، عن نسخة كتبت سنة ۱۱۶۹، و الظاهر أنّهما موجودتان فى اليمن فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۱۰۸ علم الكلام، ذكرت فى فهرسها: ۱۸۵.

۵- نسخة فى مكتبة جامع مسجد فى بومباى، رقم ۳۵۲، عن مذكّرات الاستاذ الطريحى حفظه اللّه.

۶- نسخة فى بعض مكتبات اليمن، كتبت سنة ۱۱۶۹، و عنها مصوّرة فى بيروت.

۷- نسخة فى مكتبة الأوقاف المركزية فى مدينة السليمانية فى شمال العراق، كتبها أحمد بن يوسف بن حسين سنة ۱۱۹۷، بخطّ نسخ جميل و العناوين بخطّ بارز أحمر، و عليها ختم الوقفية من قبل الوزير أحمد پاشا

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۶۴

البابانى، و تقريظان منظومان، و بأوّلها تعريف بالمؤلّف، راجع فهرسها ۱/ ۴۳.

طبعات الكتاب:

و الكتاب قام بتحقيقه زميلنا العلّامة المحقّق الشيخ محمّد باقر المحمودى حفظه اللّه و رعاه، على المخطوطة رقم ۱، المذكورة آنفا و لم يجد يومئذ غيرها، و طبعه فى بيروت عام ۱۳۹۳، جزءان فى مجلّد.

ثم أعاد النظر فيه و قابله مع المخطوطة رقم ۳، و أصلح كثيرا من خلله و أزال عيوبه و صفّه من جديد، و قد صدر من منشورات وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامى فى طهران، فى ثلاثة أجزاء، ثالثها فهارس عامّة.

۴۲۶- شواهد التنزيل (منتخب ...): «لبعض علماء الزيدية»

، تلخيص له انتخب منه فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام، يوجد فى مكتبة جامع مسجد فى بومباى.

نسخة كتبت سنة ۱۳۱۳، فى مكتبة على بن إبراهيم الخاصة فى اليمن، رقم ۲۸، ذكرت فى فهرس المكتبات الخاصة باليمن: ۷۴.

نسخة فى مكتبة محمّد بن محمّد بن إسماعيل بن منصور باليمن رقم ۸۰ ذكرت فى فهرس المكتبات الخاصة باليمن: ۳۷۸.

۴۲۷- شيخ بنى هاشم (أبو طالب) عمّ النبى صلّى اللّه عليه و آله:

لعبد العزيز سيّد الأهل، الأستاذ بجامعة بيروت.

طبع سنة ۱۳۷۱، و له: تعليقات على نهج البلاغة، طبعت بهامشه فى بيروت سنة ۱۳۸۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۶۵

حرف الصاد

۴۲۸- صحیفة علی بن أبی طالب:

عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

دراسة توثیقیة فقهیة، للدکتور رفعت فوزی عبد المطلب، أستاذ کلیة المعلمین بجامعة القاهرة، طبعته دار السلام للطباعة و النشر- القاهرة سنة ۱۴۰۶.

۴۲۹- الصراط السویّ فی مناقب آل النبیّ صلّی اللّه علیه و آله:

لمحمود بن محمّد بن علی الشیخانی القادری، الشافعی المدنی، من أعلام القرن الحادی عشر.

کتاب کبیر فی ۲۵۲ ورقة.

أوله: الحمد للّه البرّ الجواد بآلائه الکبیر العظیم بکبریائه ...

و قد قرّظه بعضهم بستّة أبیات من الشعر أوّلها:

هذا کتاب نفیس قد حوی دررا* فی مدح آل رسول اللّه و الشرف فهو الصراط السویّ فی الاسم شهرته* تألیف محمود تالی منهج السلف القادری طریقا فی مسالکه* الشافعی اتّباعا للعهود وفیّ نسخة فی المکتبة الناصریة فی لکهنو بالهند، و یظهر أنّها بخطّ المؤلّف، و عنها مصوّرة فی مکتبة أمیر المؤمنین العامة فی اصفهان.

نسخة فی مکتبة أمیر المؤمنین العامة فی النجف الأشرف.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۶۶

[صعود علی ... «لأبی عبد اللّه الجعل»]

۴۳۰- صعود علی علی منکب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لکسر الأصنام من علی ظهر الکعبة:

لأبی عبد اللّه الجعل، الحسین بن علی البصری المعتزلی الحنفی، نزیل بغداد، المتوفّی بها سنة ۳۶۹ ه.

ذکره له الحافظ ابن شهرآشوب السروی- المتوفی سنة ۵۸۸- فی کتابه: البرهان فی أسباب نزول القرآن، و السیّد ابن طاوس- المتوفّی سنة ۶۶۴- فی الطرائف: ۸۱.

ترجم الندیم- فی الفهرست: ۲۲۲- لأبی عبد اللّه هذا، و قال: إلیه انتهت رئاسة أصحابه فی عصره، و کان فاضلا فقیها متکلّما، عالی الذکر، نبیه القدر، عالم بمذهبه، منتشر الذکر فی الأصقاع و البلدان.

و له ترجمة فی: تاریخ بغداد ۸/ ۷۳، المنتظم ۷/ ۱۰۱، سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۲۲۴، الوافی بالوفیات ۱۳/ ۱۷، طبقات المفسّرین- للداودی- ۱/ ۱۵۵، الطبقات السنیّة ۳/ ۱۵۴ رقم ۷۶۲.

۴۳۱- صعود علی علیه السلام علی منکب النبیّ [«للحاکم الحسکانی»]

صلّی اللّه علیه و آله و سلّم:

للحاکم الحسکانی، و هو أبو القاسم عبید اللّه بن عبد اللّه بن أحمد النیسابوری الحذّاء الحنفی، من أعلام القرن الخامس.

تقدّم له: شواهد التنزیل فراجع.

قال فی ریاض العلماء ۳/ ۲۹۷: انّ السیّد حسین بن مساعد الحائری فی کتاب تحفة الأبرار قد جعل أبا القاسم الحسکانی هذا من زمرة علماء

أهل البيت فی المكتبهٔ العربيهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۶۷

أهل السنّهٔ، ثم نسب إليه كتابا فی صحّهٔ صعود علی عليه السّلام علی كتف رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله و كسره الأصنام «۱».

---

(۱) و قصّهٔ صعود علی عليه السّلام علی منكب النبیّ صلّی اللّه عليه و آله ما رواه عنه الحفّاظ و المحدّثون و صحّحوه أنّه قال: «انطلقت مع رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله ليلا حتی أتينا الكعبهٔ فقال لی: اجلس، فجلست فصعد رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله علی منكبی، ثم نهضت به، فلمّا رأی ضعفی تحته قال: اجلس؛ فجلست فنزل رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله و جلس لی فقال: اصعد إلی منكبی؛ ثم صعدت عليه، ثم نهض بی حتی أنّه ليخيّل إلیّ أنّی لو شئت نلت أفق السماء.

و صعدت علی البيت فأتيت صنم قريش- و هو تمثال رجل من صفر أو نحاس- فلم أزل أعالجه يمينا و شمالا و بين يديه و خلفه حتی استمكنت منه»، قال: «و رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله يقول: هيه هيه؛ و أنا أعالجه فقال لی: اقذفه؛ فقذفته فتكسّر كما تكسّر القوارير. ثم نزلت فاطلقنا نسعی حتی استترنا بالبيوت خشيهٔ أن يعلم بنا أحد، فلم يرفع عليها بعد».

أخرجه باختلاف يسير ابن أبی شيبهٔ فی التاريخ، و أحمد فی المسند ۱/ ۸۴، و فی طبعهٔ أحمد شاكر ۲/ ۵۷ و صحّح إسناده، و فيه من رواية عبد اللّه بن أحمد ۱/ ۵۱، و فی طبعهٔ شاكر ۲/ ۳۲۵، و البزّار فی مسنده.

و النسائی فی خصائص علی: ۱۳۴ رقم ۱۲۲ من طبعهٔ الكويت، و أبو يعلی فی مسنده ۱/ ۲۵۱ رقم ۲۹۲ و اللفظ له، و الطبری فی تهذيب الآثار: ۴۰۵ و ۴۰۶، و الحاكم فی المستدرک ۲/ ۳۶۷ و ۳/ ۵ و صحّحه هو و الذهبی، و الخطيب فی تاريخ بغداد ۱۳/ ۳۰۲، و فی موضّح أوهام الجمع و التفريق ۲/ ۴۳۲، و الهيثمی فی مجمع الزوائد ۶/ ۲۳، و السيوطی فی جمع الجوامع و فی مسند علی، و المتّقی فی كنز العمّال ۱۳/ ۱۷۱ عن ابن أبی شيبهٔ و أبی يعلی و أحمد و ابن جرير الطبری و الحاكم و الخطيب.

و صعود أمير المؤمنين عليه السّلام علی كتف النبی صلّی اللّه عليه و آله و كسر الأصنام و تطهير الكعبهٔ منها كان مرّتين، مرّهٔ قبل الهجرهٔ، و هی هذه، و مرّهٔ يوم فتح مكّهٔ، و ذلک مذكور فی كتب السير و التواريخ.

أهل البيت فی المكتبهٔ العربيهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۶۸

۴۳۲- صعود علی علی منكب النبی [... لأبی الحسن شاذان الفضلی]

صلّی اللّه عليه و آله لكسر الأصنام التی علی ظهر الكعبهٔ:

لأبی الحسن شاذان الفضلی، من أعلام القرن الرابع.

ذكره له الحافظ ابن شهرآشوب السروی فی البرهان، و السيّد ابن طاوس فی الطرائف ص ۸۱.

و يأتی لشاذان الفضلی: جزء فی طرق حديث ردّ الشمس.

۴۳۳- الصفوهٔ بمناقب آل بيت النبوّهٔ:

لعبد الرءوف المناوی، و هو ابن تاج العارفين بن علی بن زين العابدين المناوی، زين الدين الحدادی المصری الفقيه الشافعی (۹۵۲-

---

قال المفجع البصری فی قصيدهٔ الأشباه:

فارتقی منكب النبی علی* صنوه ما أجلّ ذاک رقيّا فأماط الأوثانّ عن ظاهر* الكعبهٔ ينفی الأرجاس عنها نقيّا و لو أنّ الوصیّ حاول مسّ النجم* بالكفّ لم يجده قصيّا و قال الناشئ:

فشرّفه خير الأنام بحمله* فبورک محمولا و بورک حاملهٔ فلمّا دحا الأصنام أومی بكفّه* فكادت تنال الافق منه أنامله و قال أيضا:

و کسر أصناما لدی فتح مکّة* فأورث حقدا کلّ من عبد الوثن فأبدت له علیا قریش تراتها* فأصبح بعد المصطفی الطهر فی محن یعادونه إذ أخفت الکفر سیفه* و أضحی به الدین الحنیفی قد علن و قد حمل رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله علیّا فی موقف ثالث، و ذلک یوم غدیر خم، رفعه علی رءوس الأشهاد، و هم مائة ألف أو یزیدون حتی بان بیاض إبطیهما، فنصبه علما للأمّة و إماما من بعده.

۱۰۳۱ ه).

فهرس الفهارس ۵۶۴، إیضاح المکنون ۲ / ۶۸، هدیة العارفین ۱ / ۵۱۰، خلاصة الأثر ۲ / ۴۱۲- ۴۱۶، البدر الطالع ۱ / ۳۵۷، معجم المؤلّفین ۵/ ۲۲۰، أعلام الزرکلی ۶/ ۲۰۴ و فیه: من کبار العلماء بالدین و الفنون، انزوی للبحث و التصنیف ... له نحو ثمانین مؤلّفا ... ثم عدّ قسما منها و ذکر منها کتابه هذا.

نسخة فی دار الکتب المصریة، رقم ۳۹۷ حدیث، من مخطوطات المکتبة التیموریة، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۳۰۱ و ۳۴۹.

[صفّین:]

۴۳۴- صفّین: [لابن أمه]

لأبی جعفر محمّد بن خالد الهاشمی الدمشقی یعرف بابن أمه.

هکذا عبّر عنه ابن العدیم، و حکی عنه فی بغیة الطلب ۵/ ۲۱۴۰، و حکی عنه فی ۱۰/ ۴۷۱۶ و سمّاه: أخبار صفّین.

له ترجمة فی التاریخ الکبیر ۱/ ۷۳، و الجرح و التعدیل ۷/ ۲۴۴، و تاریخ دمشق و مختصره لابن منظور ۲۳/ ۱۲۹، و میزان الاعتدال ۳/ ۵۳۵، و لسان المیزان ۵/ ۱۵۱.

۴۳۵- صفّین: «لأبی حذیفة إسحاق بن بشر بن برزخ القرشی الأخباری»

، المتوفّی ببخاری سنة ۲۰۶ ه.

و له: کتاب الجمل، کتاب الألویة، کتاب الردّة، و غیر ذلک.

فهرست الندیم: ۱۰۶، تاریخ بغداد ۶/ ۳۲۶، تهذیب تاریخ ابن

عساکر ۲/ ۴۳۱، معجم الأدباء ۵/ ۷۰، العبر ۱/ ۳۴۹، الوافی بالوفیات ۸/ ۴۰۵.

۴۳۶- صفّین: «للواقدی»

، أبی عبد اللّه محمّد بن عمر بن واقد الواقدی البغدادی (۱۳۰- ۲۰۷ ه).

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۱۱، و عدّد کتبه و ذکر له هذا الکتاب و کتاب السقیفة و غیر ذلک. و کتابه هذا کان موجود إلی القرن السابع، و هو من مصادر ابن أبی الحدید فی شرحه علی نهج البلاغة.

و له ترجمة فی الطبقات لابن سعد ۷/ ۳۳۴، تاریخ البخاری ۱/ ۱۷۸، تاریخ بغداد ۳/ ۳، سیر أعلام النبلاء ۹/ ۴۵۴، تذکرة الحفّاظ ۱/ ۳۴۸، الکاشف ۳/ ۸۲، الوافی بالوفیات ۴/ ۲۳۸، تهذیب التهذیب ۹/ ۳۶۳.

صفّین: لأبی الفضل نصر بن مزاحم

بن يسار المنقرى الكوفى، المتوفّى سنة ۲۱۲ ه.

و يأتى باسم: وقعة صفّين.

۴۳۷- صفّين: «للمدائنى»

، و هو أبو الحسن على بن محمّد بن عبد اللّه بن أبى سيف المدائنى (۱۳۵- ۲۱۵، و قيل ۲۲۵ ه)، بصرى سكن المدائن، ثم سكن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۱

بغداد.

له ترجمة فى: فهرست النديم: ۱۱۳- ۱۱۷، تاريخ بغداد ۱۲/ ۵۴، سير أعلام النبلاء ۱۰/ ۴۰۰، الوافى بالوفيات ۲۲/ ۴۱- ۴۷، أنساب السمعانى ۷/ ۱۳۷، معجم الأدباء ۵/ ۲۰۹، مرآة الجنان ۲/ ۸۳، بروكلمن- الترجمة العربية- ۳/ ۳۸- ۴۰.

و كتابه هذا كان موجودا حتى القرن السابع، و هو من مصادر ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة، راجع مثلا ۲/ ۲۶۸.

۴۳۸- صفّين (أخبار ...): لمحمّد بن عثمان الكلبى.

ذكر بروكلمن فى تاريخ الأدب العربى- الترجمة العربية- ۳/ ۳۸: أنّ منه نسخة فى الأمبروزيانا، رقم ۱۲۹، و قال: و لم نقف على أخبار قريبة عن حياته ثم أرجع إلى گريفينى فى مقال له.

۴۳۹- صفّين: لأبى إسحاق إسماعيل بن عيسى العطّار البغدادى

، المتوفّى سنة ۲۳۲ ه.

ذكر له النديم فى الفهرست: ۱۲۲، كتاب الجمل، كتاب الردّة، كتاب الفتن، و هذا الكتاب.

الثقات- لابن حبّان- ۸/ ۹۹، الجرح و التعديل ۲/ ۱۹۱، تاريخ بغداد ۶/ ۲۶۲، لسان الميزان ۱/ ۴۲۶، هدية العارفين ۱/ ۲۰۷.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۲

۴۴۰- صفّين: للحافظ ابن أبى شيبة

، و هو أبو بكر عبد اللّه بن محمّد العبسى الكوفى، المتوفّى سنة ۲۳۵ ه.

من رجال الصحاح الستّة، روى عنه البخارى و مسلم و ابن ماجة و أبو داود، و روى النسائى عن رجل عنه.

ثقات العجلى: ۲۷۶، طبقات ابن سعد ۶/ ۴۱۳، الجرح و التعديل ۵/ ۱۶۰، كتاب الثقات- لابن حبّان- ۸/ ۳۵۸، فهرست النديم: ۲۸۵، تاريخ بغداد ۱۰/ ۶۶، سير أعلام النبلاء ۱۱/ ۱۲۲، تذكره الحفّاظ ۲/ ۴۳۲، الكاشف- للذهبى- ۲/ ۱۲۴، تهذيب الكمال ۱۶/ ۳۶، تهذيب التهذيب ۶/ ۲، طبقات المفسّرين- للداودى- ۱/ ۲۴۶، الوافى بالوفيات ۱۷/ ۴۴۲.

قال ابن حبّان فى الثقات: كان متقنا حافظا ديّنا، ممّن كتب و جمع و صنّف و ذاكر، و كان أحفظ أهل زمانه بالمقاطيع.

۴۴۱- صفّين: لابن ديزيل

، المتوفى سنة ۲۸۱ ه.

ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۳/ ۱۸۴- ۱۹۲، و قال:

الإمام الحافظ، الثقة العابد، أبو إسحاق إبراهيم بن الحسين بن على الهمذانى الكسائى، و يعرف بابن ديزيل، و كان يلقّب بدابة عفّان

لملازمته له ... سمع بالحرمين و مصر و الشام و العراق و الجبال، و جمع فأوعى ...

قال الحاكم: هو ثقة مأمون ... قلت: إليه المنتهى فى الإتقان. و هو من مصادر ابن ابى الحديد فى شرح نهج البلاغة.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۳

بقية مصادر ترجمته: تذكرة الحفّاظ ۲/ ۶۰۸، الوافى بالوفيات ۵/ ۳۴۶، تاريخ ابن كثير ۱۱/ ۷۱، غاية النهاية ۱/ ۱۱، طبقات الحفّاظ: ۲۶۹، شذرات الذهب ۲/ ۱۷۷، تهذيب تاريخ ابن عساكر ۲/ ۲۰۸.

ينقل ابن أبى الحديد من كتاب صفّين هذا فى شرح نهج البلاغة ۲/ ۲۶۴ و ۲۶۹ و غيرهما.

۴۴۲- صفّين: لمحمّد بن زكريّا بن دينار الغلابى

أبى عبد اللّه البصرى، المتوفى سنة ۲۹۸ ه.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۲۱، و قال: و كان ثقة صدوقا. و وثّقه ابن حبّان، و ترجم له فى كتاب الثقات ۹/ ۱۵۴، و له ترجمة فى أنساب السمعانى ۹/ ۱۹۳ (الغلابى)، و الوافى بالوفيات ۳/ ۷۷، و هدية العارفين ۲/ ۲۳.

۴۴۳- صفين: ليحيى بن سليمان بن يحيى بن سعيد الجعفى

الكوفى المقرئ الحافظ، نزيل مصر، المتوفّى سنة ۲۳۷.

قال الذهبى فى ترجمة معاوية من سير أعلام النبلاء ۳/ ۱۴۰: و فى كتاب صفين ليحيى بن سليمان الجعفى باسناد له ...

۴۴۴- صلح الحسن عليه السّلام و معاوية:

لابن عقدة.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۴

رجال النجاشى ص ۲۳۳.

۴۴۵- صوت العدالة الإنسانية:

لجورج جرداق، الكاتب المسيحى اللبنانى المعاصر المشهور.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۵

حرف الطاء

۴۴۶- الطائر:

لابن عقدة.

رجال النجاشى ۲۳۳.

[طراز]

۴۴۷- طراز الذهب:

فی فضائل الأئمّة.

لعبد اللّه بن منجی الثانی بن أبی حفص منجی الماضی بن عبد اللّه بن یقظان الایدجی الخوارزمی، الملقّب بغالب، من أعلام القرن السابع، من معاصری محیی الدین بن عربی.

إیضاح المکنون ۲/ ۸۱، هدیة العارفین ۱/ ۱۵۹.

۴۴۸- طراز الکم فی ما روی فی غدیر خم:

لشمس الدین ابن طولون، و هو ابن عبد اللّه محمّد بن علی بن محمّد ابن طولون الحنفی الدمشقی الصالحی ۸۸۰- ۹۵۳.

کان عالما مشارکا فی جملة من العلوم المتداولة فی عصره، و له فی کل منها عدة توالیف کبار و صغار حتی بلغت ۷۴۶ کتابا، منها کتابه: الفلک المشحون فی أحوالات ابن طولون، طبع فی دمشق سنة ۱۳۴۸، ألّفه فی ترجمته و سرد فیها أسماء مؤلّفاته، و ذکر منها کتابه هذا عن حدیث الغدیر، و ذکر منها: الشذرات الذهبیة فی تراجم الأئمّة الاثنی عشر عند الإمامیة،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۷۶

و قد نشره صلاح الدین المنجّد فی بیروت، و تقدّم الکلام علیه، و له ترجمة حسنة فی الکواکب السائرة ۲/ ۵۲، و شذرات الذهب ۸/ ۲۹۸، و فهرس الفهارس و الاثبات ۴۷۲.

ذکره فی کتابه: الفلک المشحون فی أحوال ابن طولون: ۴۸.

۴۴۹- طراز الکم بإثبات الشرف من قبل الأم:

للسیّد عبد الرحمن التونسی المصری قرن ۱۳.

مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة ۸۶۶۴/ ۲ ف ۲۲/ ۲۱۷.

۴۵۰- طرز الوفا فی فضائل آل بیت المصطفی

: لأبی الحسن أحمد بن زین العابدین بن محمّد زین العابدین بن محمّد- سبط ساداته آل الحسن- البکری الصّدیقی المصری الشافعی، المتوفی سنة ۱۰۴۸ ه.

ألّف کتابه هذا سنة ۱۰۲۰ ه.

أوله: الحمد للّه الذی أطلع من سماء الحقیقة المحمدیة شمسا و بدرا ...

له ترجمة حسنة فی خلاصة الأثر ۱/ ۲۰۱، و أخری موجزة فی معجم المؤلّفین ۱/ ۲۲۹، و هدیة العارفین ۱/ ۱۵۹.

نسخة فی مکتبة بشیر آغا، رقم ۱۶۵، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

نسخة فی مکتبة لاله لی، رقم ۲۰۸۴، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، کتبها حسن بن علی الغزّالی خادم المؤلّف و خادم أصوله، عن نسخة الأصل بخطّ المؤلّف، فی ۱۶۹ ورقة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۷۷

نسخة أخری بخطّ هذا الکاتب أیضا، فی ۱۷۰ ورقة، فی رواق الشوام بالجامع الأزهر بالقاهرة، ۸۴ تاریخ، و عنها صورة فی معهد المخطوطات بالقاهرة، کما فی فهرسها تاریخ، ۲/ ق ۴: ۲۸۷، رقم ۱۸۰۷.

[طرق]

۴۵۱- طرق تفسير قوله تعالى إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ:

لابن عقدة.

رجال النجاشى ۲۳۳.

۴۵۲- طرق حديث النبىّ صلّى اللّه عليه و آله: «أنت منى بمنزلة هارون من موسى»:

لابن عقدة.

رجال النجاشى ۲۳۳.

۴۵۳- طرق حديث: «إنّى تارك فيكم الثقلين»:

اشارة

لابن القيسرانى، و هو الحافظ أبو الفضل محمّد بن طاهر بن على بن أحمد المقدسى (۴۴۸- ۵۰۷ ه).
له ترجمة مطوّلة فى تذكرة الحفّاظ للذهبى: ۱۲۴۶، و فى سير أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۶۱- ۳۷۱، و حكى عن شيرويه أنّه قال فى تاريخ همدان: ابن طاهر سكن همدان و بنى بها دارا، دخل الشام و الحجاز و مصر و العراق و خراسان، و كتب عن عامة مشايخ الوقت، و روى عنهم، و كان ثقة صدوقا، حافظا، عالما بالصحيح و السقيم، حسن المعرفة بالرجال و المتون، كثير
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۷۸
التصنيف ...
و ترجم له إسماعيل پاشا فى هدية العارفين ۲/ ۸۲ ترجمة مطوّلة و سرد كتبه، و منها كتابه هذا.
و ذكر له هذا الكتاب فى الترجمة المبسوطة التى فى مقدّمة كتابه المطبوع، و هو كتاب: الأنساب المتّفقة.
و ذكر كتابه هذا فى ترجمته فى نهاية كتابه: الجمع بين رجال الصحيحين، المطبوع فى حيدرآباد.
و راجع بقيّة مصادر ترجمته فى تعليقات سير أعلام النبلاء.
أقول:

حديث الثقلين

هذا حديث صحيح، ثابت، مشهور متواتر عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، أخرجه الحفّاظ و أئمّة الحديث فى الصحاح و المسانيد و السنن و المعاجم بطرق كثيرة صحيحة عن بضع و عشرين صحابيا، منهم: على بن أبى طالب عليه السّلام و زيد، بن أرقم، و أبو سعيد الخدرى، و جابر بن عبد اللّه، و جبير بن مطعم، و حذيفة بن اسيد، و خزيمة بن ثابت، و زيد بن ثابت، و سهل بن سعد، و ضمرة الأسلمى، و عامر بن ليلى الغفارى، و عبد الرحمن بن عوف، و عبد اللّه بن عبّاس، و عبد اللّه بن عمر، و عبد اللّه بن حنطب، و عدىّ بن حاتم، و عقبة بن عامر، و أبو ذرّ، و أبو رافع، و أبو شريح الخزاعى، و أبو قدامة الأنصارى، و أبو هريرة، و أبو الهيثم بن التيهان، و أمّ سلمة، و ابن امرأة زيد بن أرقم، و أمّ هانئ، و رجال من قريش.
فالنبى صلّى اللّه عليه و آله لمّا أحسّ بقرب أجله أوصى امّته بأهمّ الأمور لديه و أعزّها عليه، و هما ثقلاه و خليفتاه- كما فى بعض نصوصه-، و حثّ على

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۷۹

التمسّک بهما و اتّباعهما و حذّر من ترکهما و التخلّف عنهما.

و کان ذلک منه صلّی اللّه علیه و آله فی مواقف مشهودهٔ، فأعلنها صرخهٔ مدوّیهٔ کلّما وجد تجمّعا من الامّهٔ و محتشدا من الصحابهٔ لیبلّغوه من وراءهم و ینقلوه إلی من بعدهم، و قد صدع بها صلّی اللّه علیه و آله فی ملأ من الناس أربع مرّات:

۱- موقف یوم عرفهٔ.

۲- موقف یوم غدیر خمّ بالجحفهٔ.

۳- موقف فی المسجد بالمدینهٔ.

۴- موقف فی مرضه فی الحجرهٔ، عند ما رآها امتلأت من الناس.

و الموقفان الأوّل و الثانی هما أکبر تجمّع للامّهٔ فی عهده صلّی اللّه علیه و آله فاستغلّهما فرصهٔ مؤاتیهٔ، فعهد إلی امّته عهده و أوصاهم بأهمّ ما کان معتلجا فی صدره، و هو نصب علی علیه السّلام خلیفهٔ من بعده، و الحثّ علی التمسّک بالقرآن و العترهٔ، و صرّح بأنّ ذلک مدار الهدایهٔ و الضلالهٔ من بعده، و کانت الفترهٔ الزمنیهٔ لکلّ هذه المواقف الأربعهٔ أقل من تسعین یوما، فتراه کرّر الأمر علیهم فی ثلاثهٔ أشهر أربع مرّات، و هو دلیل شدّهٔ اهتمامه صلّی اللّه علیه و آله بهذا الأمر المصیری، و شغل باله صلّی اللّه علیه و آله من حین حجّ بالناس و رآهم ملتفّین حوله إلی آخر لحظهٔ من حیاته صلّی اللّه علیه و آله.

و جاء فی نهایهٔ کثیر من نصوصه: «فانظروا کیف تخلفونی فیهما».

و من أراد أن یعرف کیف خلّفوه فیهما و هل عملوا بوصیّته و أوامره المؤکّدهٔ فدونه التاریخ فلیتصفّحه صفحهٔ صفحهٔ فیری سیرهٔ مستمرّهٔ و سنّهٔ مطّردهٔ! أبادوهم قتلا و سمّا و مثلهٔ* کأنّ رسول اللّه لیس لهم أب کأنّ رسول اللّه من حکم شرعه* علی آله أن یقتّلوا أو یصلبوا

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۸۰

و إلیک المواقف الأربعهٔ بنصوصها و مصادرها:

(۱)

موقف یوم عرفهٔ

أخرج الترمذی فی سننه ۵/ ۶۶۲ رقم ۳۷۸۶، عن جابر بن عبد اللّه قال: رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم فی حجّته یوم عرفهٔ و هو علی ناقته القصواء یخطب، فسمعته یقول:

«یا أیّها النّاس، إنّی تارک فیکم ما إن أخذتم به لن تضلّوا: کتاب اللّه و عترتی أهل بیتی».

قال: و فی الباب عن أبی ذرّ و أبی سعید و زید بن أرقم و حذیفهٔ بن اسید.

و أخرجه الحافظ ابن أبی شیبهٔ، و عنه فی کنز العمّال ۱/ ۴۸، الطبعهٔ الأولی.

و أخرجه العقیلی فی الضعفاء الکبیر ۲/ ۲۵۰، و الحکیم الترمذی فی نوادر الأصول ص ۶۸ (الأصل الخمسون)، و الحافظ الطبرانی فی المعجم الکبیر ۳/ ۶۳ رقم ۲۶۷۹، و الخطیب فی المتّفق و المفترق، و عنه فی کنز العمّال ۱/ ۴۸ من الطبعهٔ الأولی، و فی مجمع الزوائد ۵/ ۱۹۵ و ۹/ ۱۶۳، و ۱۰/ ۳۶۳ و ۲۶۸.

و أخرجه البغوی فی المصابیح ۲/ ۲۰۶، و ابن الأثیر فی جامع الأصول ۱/ ۲۷۷ رقم ۶۵، و الرافعی فی التدوین ۲/ ۲۶۴ فی ترجمهٔ أحمد بن مهران القطّان، و هذا الحدیث ساقط فی الطبعهٔ الهندیهٔ! موجود فی مخطوطات الکتاب.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۸۱

و أخرجه الحافظ المزّی فی تهذیب الکمال ۱۰/ ۵۱، و فی تحفة الأشراف ۲/ ۲۷۸ رقم ۲۶۱۵، و القاضی البیضاوی فی تحفة الأبرار و هو شرحه علی المصابیح، و الخوارزمی فی کتاب مقتل الحسین علیه السّلام ۱/ ۱۱۴، و الخطیب التبریزی فی مشکاة المصابیح ۳/ ۲۵۸، و ابن کثیر فی تفسیره (طبعة بولاق بهامش فتح البیان) ۹/ ۱۱۵، و الزرندی فی نظم درر السمطین ص ۲۳۲، و المقریزی فی معرفة ما یجب لآل البیت النبوی ص ۳۸.

(۲)

موقف یوم غدیر خمّ

أخرج النسائی فی السنن الکبری و فی خصائص علی «۱» ص ۹۶ رقم ۷۹، قال: أخبرنا محمّد بن المثنی، قال: حدّثنا یحیی بن حمّاد، قال:

حدّثنا أبو عوانة، عن سلیمان، قال: حدّثنا حبیب بن أبی ثابت، عن أبی الطفیل، عن زید بن أرقم، قال: لمّا رجع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم عن حجّة الوداع و نزل غدیر خمّ أمر بدوحات فقممن، ثم قال:

«کأنّی دعیت فأجبت، و إنّی قد ترکت فیکم الثقلین، أحدهما أکبر من الآخر: کتاب اللّه و عترتی أهل بیتی، فانظروا کیف تخلفونی فیهما؟

---

(۱) فإن خصائص علی علیه السّلام قد أدرجه المؤلّف فی سننه الکبری فأصبح جزءا منه، و هو موجود فیه فی المجلّد الثالث من مخطوطة الخزانة الملکیة بالمغرب المکتوبة سنة ۷۵۹، یبدأ فیها بالورقة ۸۱ و ینتهی بالورقة ۱۱۷، راجع مقدّمة الخصائص، طبعة مکتبة المعلّا بالکویت سنة ۱۴۰۶، تحقیق أحمد میرین بلوشی، و منها نقلنا الحدیث. أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ۲۸۱ موقف یوم غدیر خم ..... ص : ۲۸۱

و قال محقّقه فی التعلیق علی هذا الحدیث: صحیح، رجاله ثقات، من رجال الشیخین، غیر أنّ فیه عنعنة حبیب بن أبی ثابت و هو مدلّس لکنّه توبع، و سلیمان هو الأعمش.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۸۲

فإنّهما لن یتفرّقا حتی یردا علیّ الحوض».

ثم قال: «إنّ اللّه مولای و أنا ولیّ کل مؤمن» ثم أخذ بید علی فقال:

«من کنت ولیّه فهذا ولیّه، اللّهمّ وال من والاه و عاد من عاداه».

فقلت لزید: سمعته من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؟! فقال: ما کان فی الدوحات أحد إلّا رآه بعینیه و سمعه بأذنیه «۱».

و أخرجه باختلاف فی اللفظ کلّ من البخاری فی التاریخ الکبیر «۲»، و مسلم فی صحیحه باب فضائل علی رقم ۲۴۰۸، و أحمد فی المسند ۳/ ۱۷ و ۴/ ۳۶۶، و عبد بن حمید فی مسنده رقم ۲۶۵.

و أخرجه ابن أبی شیبة و ابن سعد و أحمد و أبو یعلی، عن أبی سعید، و عنهم فی جمع الجوامع و کنز العمّال.

---

(۱) و قد عجب أبو الطفیل من زید أشدّ العجب لمّا حدّثه بهذا الحدیث، إذ فهم منه بطبعه و فطرته النصّ علی علی بالاستخلاف، فکیف جاوزه إلی غیره! فسأله متعجّبا: سمعته من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؟! فأجابه زید بن أرقم: ما کان فی الدوحات أحد إلّا رآه بعینیه و سمعه بأذنیه!! قال الکمیت:

و یوم الدوح دوح غدیر خم* أبان له الولایة لو اطیعا و لم أر مثل ذاک الیوم یوما* و لم أر مثله حقّا أضیعا نعم وثب علی الحکم

ثائرون، و أعانهم علیه المنافقون، و جاملهم أصحاب المصالح و المطامع، و سکت عنهم الباقون، ثم الموتورون من جانب و التهدید بالنار و الممارسات القمعیة من جانب آخر، فکان ما کان ممّا لست أذکره ...

هذا و قد کان النبیّ صلّی اللّه علیه و آله أخبر علیّا علیه السّلام بأنّ الأمّة ستغدر بک! و کان تقدّم إلیه بضغائن فی صدور قوم لا یبدونها لک إلّا من بعدی! و أخبر أصحابه أنّهم سیبتلون فی أهل بیته، و أنّهم سیفتنون من بعده، و کان صلّی اللّه علیه و آله یری مواقع الفتن فی بیوتهم، و کان أخبر أهل بیته علیهم السّلام أنّهم سیرون تطریدا و تشریدا ...!

(۲) التاریخ الکبیر ۳/ ۹۶، أورد الإسناد و أوعز إلی المتن علی عادته فی کتاب التاریخ؛ لأنّ الاهتمام فیه بتراجم الرواة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۸۳

و أخرجه إسحاق بن راهویه فی صحیحه، و عنه الحافظ ابن حجر فی المطالب العالیة ۴/ ۶۵ رقم ۱۸۷۳، و قال: هذا إسناد صحیح.

و أورده عنه البوصیری فی إتحاف السادة، فی المجلّد الثالث، الورقة ۵۵ ب من مخطوطة طوپقپو، و قال: رواه إسحاق بسند صحیح.

و أخرجه ابن خزیمة فی صحیحه «۱»، و الدارمی فی سننه ۲/ ۳۱۰ رقم ۲۳۱۹، و أبو داود فی سننه، و عنه سبط ابن الجوزی فی تذکرة خواصّ الامّة ص ۳۲۲، و أبو عوانة فی مسنده، و عنه الشیخانی فی الصراط السویّ.

و أخرجه البزّار عن أمّ هانئ، و عنه فی وسیلة المآل.

و أخرجه ابن أبی عاصم فی کتاب السنة ص ۶۲۹ رقم ۱۵۵۱، و فی ص ۶۳۰ رقم ۱۵۵۵ بإسناده عن الأعمش، عن حبیب بن أبی ثابت، عن أبی الطفیل، عن زید بن أرقم، ثم قال: قال الأعمش: فحدّثنا عطیّة عن أبی سعید بمثل ذلک.

و أخرجه أیضا ص ۶۲۹ رقم ۱۵۵۱ بإسناده عن زید بن أرقم بلفظ آخر، کما أخرج الحدیث عنه، و عن غیره من الصحابة بألفاظ أوجز تأتی الإشارة إلیها.

و ذکره الیعقوبی فی تاریخه ۲/ ۱۱۲، و البلاذری فی أنساب الأشراف، فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام ص ۱۱۰ رقم ۴۸.

و أخرجه الحافظ الحسن بن سفیان النسوی- صاحب المسند- بإسناده عن حذیفة بن اسید، و من طریقه أخرجه الحافظ أبو نعیم فی الحلیة ۱/ ۳۵۵.

---

(۱) فی الورقة ۲۴۰ من مخطوطة مکتبة طوپقپو فی إسلامبول، و عنه السخاوی فی الاستجلاب.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۸۴

و أخرجه الفسوی فی المعرفة و التاریخ ۱/ ۵۳۶ بعدّة طرق.

و أخرجه ابن راهویه و ابن جریر و ابن أبی عاصم و المحاملی فی أمالیه و صحّح، و عنهم فی جمع الجوامع ۲/ ۶۶، و کنز العمّال ۱۳/ ۳۶۴۴۱، جامع الأحادیث.

و أخرجه ابن جریر الطبری، عن حذیفة بن اسید، و عنه فی جمع الجوامع ۲/ ۳۵۷، و کنز العمّال ۵/ ۱۲۹۱۱، و جامع الأحادیث ۷/ ۱۴۵۲۳.

و أخرجه الطبری عن زید بلفظ النسائی، و عنه فی جمع الجوامع ۲/ ۳۹۵، و کنز العمّال ۱۳/ ۳۶۳۴۰، و جامع الأحادیث ۴/ ۷۷۷۳ و ۷/ ۱۵۱۱۲.

و أخرج الطبری، عن زید بن أرقم بلفظ مسلم، و عنه فی جمع الجوامع ۲/ ۳۹۵، و کنز العمّال ۱۳/ ۳۷۶۲۰ و ۳۷۶۲۱، و جامع الأحادیث ۴/ ۸۰۷۲ و ۸۰۷۳ و ۷/ ۱۵۱۲۲.

و أخرجه الطبری، عن أبی سعید الخدری، و عنه فی جمع الجوامع ۲/ ۳۹۵، و کنز العمّال ۱۳/ ۳۶۳۴۱، و جامع الأحادیث ۷/ ۱۵۱۱۳.

و أخرجه الدولابی فی الذریّة الطاهرة رقم ۲۲۸، و هو الحدیث ما قبل الأخیر من الکتاب.

و أخرجه الحافظ الطحاوی فی مشکل الآثار ۲/ ۳۰۷ و ۴/ ۳۶۸، و الحکیم الترمذی فی نوادر الأصول، عن حذیفة بن أسید.

و أخرجه الحافظ الطبرانی فی المعجم الکبیر ۳/ ۲۶۷۹ و ۲۶۸۱ و ۲۶۸۳ و ۳۰۵۲ و ۵/ ۴۹۶۹ و ۴۹۷۰ و ۴۹۷۱ و ۴۹۸۶ و ۵۰۲۶ و ۵۰۲۸.

و أخرجه الحاکم فی المستدرک علی الصحیحین ۳/ ۱۰۹ بثلاث طرق، و قال: هذا حدیث صحیح علی شرط الشیخین، و أقرّه الذهبی، ثم

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۸۵

أخرجه الحاکم فی ص ۱۱۰ بطریق آخر و قال: صحیح علی شرط الشیخین.

و أخرجه الحافظ أبو نعیم فی حلیة الأولیاء ۱/ ۳۵۵ و ۹/ ۶۴.

و أخرجه البیهقی فی السنن الکبری ۲/ ۱۴۸ و ۷/ ۳۰ و ۱۰/ ۱۱۴.

و أخرجه الخطیب فی تاریخ بغداد ۸/ ۴۴۲، و ابن المغازلی فی مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام رقم ۲۳ و ۲۸۴، و الخطیب الخوارزمی فی مناقبه علیه السّلام ص ۹۳، و الحافظ ابن عساکر فی ترجمته علیه السّلام من تاریخ دمشق ۲/ ۴۵ رقم ۵۴۷، و فی ترجمة زید بن أرقم (تهذیبه لبدران ۵/ ۴۳۶).

و أخرجه البغوی فی مصابیح السنّة ۲/ ۲۰۵، و فی شرح السنّة «۱» باب مناقب أهل البیت، و قال: هذا حدیث صحیح، أخرجه مسلم.

و أخرجه ابن الأثیر فی اسد الغابة ۳/ ۹۲، و فی طبعة ۳/ ۱۳۹ فی ترجمة عامر بن لیلی رقم ۲۷۲۷، و کذلک ابن حجر فی ترجمة عامر من الإصابة.

و أخرجه الحافظ المزی فی تحفة الأشراف ۳/ ۲۰۳ رقم ۳۶۸۸، عن مسلم و النسائی.

و أخرجه الضیاء المقدّسی فی المختارة، و عنه السخاوی فی استجلاب ارتقاء الغرف، و السمهودی فی جواهر العقدین.

و أخرجه ابن تیمیّة فی منهاج السنّة ۴/ ۸۵، و الذهبی فی تلخیص المستدرک ۳/ ۱۰۹، و ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۵/ ۲۰۹، عن النسائی، ثم قال: قال شیخنا أبو عبد اللّه الذهبی: و هذا حدیث صحیح.

و أخرجه ابن کثیر فی تفسیره أیضا ۶/ ۱۹۹، قال: و قد ثبت فی

---

(۱) المجلّد الثانی، الورقة ۷۱۸ من مخطوطة طوپقپو فی إسلامبول.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۲۸۶

الصحیح.

و رواه الخازن فی تفسیره، فی تفسیر آیة المودّة و آیة: وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ.

و رواه الملّا فی وسیلة المتعبّدین ۵/ ق ۲ ص ۱۹۹، و الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۶۳، عن زید و فی ص ۱۶۴، عن حذیفة.

(۳)

موقف مسجد المدینة

أخرج ابن عطیّة فی مقدّمة تفسیره المحرّر الوجیز ۱/ ۳۴، قال:

و روی عنه علیه السّلام أنّه قال فی آخر خطبة خطبها و هو مریض:

«أیّها الناس، إنّی تارک فیکم الثقلین، إنّه لن تعمی أبصارکم، و لن تضلّ قلوبکم، و لن تزلّ أقدامکم، و لن تقصر أیدیکم: کتاب اللّه سبب بینکم و بینه، طرفه بیده و طرفه بأیدیکم، فاعملوا بمحکمه و آمنوا بمتشابهه و أحلّوا حلاله و حرّموا حرامه، ألا و عترتی و أهل

بيتى هو الثقل الآخر، فلا تسبقوهم «۱» فتهلكوا».

و أخرجه أبو حيّان فى تفسيره البحر المحيط ۱/ ۱۲ بهذا اللفظ «۲»، و رواه ابن حجر فى الصواعق المحرقة ص ۷۵ و ۱۳۶، و أخرجه يحيى بن الحسن فى كتابه أخبار المدينة بإسناده عن جابر، قال: أخذ النبىّ صلّى اللّه عليه و آله بيد على و الفضل بن عباس فى مرض وفاته، خرج يعتمد عليهما حتى جلس

---

(۱) فى المطبوع: فلا تسبعوهم! ثم خرّجه محقّقه على صحيح مسلم ۷/ ۱۲۲، و سنن الدارمى: ۴۲۳.

(۲) و فى المطبوع: فلا تسبّوهم!

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۸۷

على المنبر فقال:

«أيّها الناس، تركت فيكم ما إن تمسّكتم به لن تضلّوا: كتاب اللّه و عترتى أهل بيتى، فلا تنافسوا و لا تحاسدوا و لا تباغضوا و كونوا إخوانا كما أمركم اللّه، ثم أوصيكم بعترتى و أهل بيتى ...».

و عنه فى ينابيع المودّة ص ۴۰.

(۴)

موقفه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فى مرضه فى الحجرة

أخرج الحافظ ابن أبى شيبة، أنّ النبىّ صلّى اللّه عليه و سلّم قال فى مرض موته: «أيّها الناس، يوشك أن اقبض قبضا سريعا فينطلق بى، و قد قدّمت إليكم القول معذرة إليكم، ألا إنّى مخلّف فيكم الثقلين: كتاب اللّه عزّ و جلّ، و عترتى».

ثم أخذ بيد على فرفعها فقال: «هذا على مع القرآن و القرآن مع على، لا يفترقان حتى يردا علىّ الحوض فأسألهما ما خلّفت فيهما».

و أورده عنه العصامى فى سمط النجوم العوالى ۲/ ۵۰۲ رقم ۱۳۶.

و أخرجه البزّار فى مسنده بلفظ أوجز، كما فى كشف الأستار ۳/ ۲۲۱ رقم ۲۶۱۲.

و أخرجه محمّد بن جعفر الرزّاز بإسناده عن أمّ سلمة، قالت: سمعت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فى مرضه الذى قبض فيه و قد امتلأت الحجرة من أصحابه ...، و عنه فى وسيلة المآل.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۸۸

قال الأزهرى فى تهذيب اللغة ۹/ ۷۸: روى عن النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أنّه قال فى مرضه الذى مات فيه: «إنّى تارك فيكم الثقلين: كتاب اللّه و عترتى، و لن يفترقا حتى يردا علىّ الحوض».

و رواه الخطيب الخوارزمى فى مقتل الحسين عليه السّلام ۱/ ۱۶۴، عن ابن عبّاس.

و رواه ابن حجر فى الصواعق المحرقة ص ۸۹، عن أمّ سلمة فى مرضه، قالت: و قد امتلأت الحجرة بأصحابه ..

(۵) و من الرواة و المؤلّفين من اقتصر على نصّ الحديث، رواه بدون ذكر الخصوصيات المكتنفة من الزمان و المكان و هم الأكثرون، و نحن نشير إلى من وقفنا عليهم ممّن أخرجه من الحفّاظ و المشايخ و أئمّة الحديث فى الصحاح و السنن و المسانيد و المعاجم و الجوامع إلى غيرها من امّهات الكتب الحديثية، و نكتفى بسرد المصادر دون تعرّض لطرق الحديث و ألفاظه، فالمقام لا يسع أكثر من ذلك، فلو أردنا التبسّط فى القول و تمييز الطرق و الألفاظ لاستوعب ذلك عدّة مجلّدات.

و من أراد التوسّع فعليه بكتاب: عبقات الأنوار تعريب زميلنا العلّامة الفاضل السيّد على الميلانى حفظه اللّه و رعاه، و قد طبع مرّتين، الاولى فى مجلّدين، و الطبعة الثانية فى ثلاثة مجلّدات، هذا مع التهذيب و التلخيص و رعاية الإيجاز.

و إليك مصادر الحديث حسب التسلسل الزمنى:

أخرج ابن سعد فى الطبقات ۲/ ۱۹۴، قال: أخبرنا هاشم بن القاسم

الكنانى، أخبرنا محمّد بن طلحة، عن الأعمش، عن عطيّة، عن أبى سعيد الخدرى، عن النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، قال:

«إنّى اوشك أن أدعى فاجيب، و إنّى تارك فيكم الثقلين: كتاب اللّه و عترتى، كتاب اللّه حبل ممدود من السماء إلى الأرض، و عترتى أهل بيتى، و إنّ اللطيف الخبير أخبرنى أنّهما لن يفترقا حتى يردا علىّ الحوض، فانظروا كيف تخلفونى فيهما».

و أخرجه باختلاف فى اللفظ كلّ من: ابن أبى شيبة فى المصنّف ۱۰/ ۵۰۶ رقم ۱۰۳۰، و أحمد فى المسند ۳/ ۱۴ و ۲۶ و ۵۹ و ۴/ ۳۷۱ و ۵/ ۱۸۱- ۱۸۲ و ۱۸۹، و فى فضائل الصحابة رقم ۱۷۰ و ۹۶۸، و فى مناقب على رقم ۹۲ و ۱۱۴ و ۱۵۴، و أخرجه مسلم فى صحيحه رقم ۲۴۰۸.

و أخرجه الدارمى فى سننه ۲/ ۳۱۰ فى فضائل القرآن، و الترمذى فى سننه كتاب المناقب ۳۷۸۸، عن جابر و زيد.

و أخرجه عبد بن حميد الكشّى فى مسنده رقم ۲۴۰، و محمّد بن حبيب فى المنمّق ص ۹، و ابن الأنبارى فى المصاحف، عن زيد بن ثابت، و عنه السيوطى فى جمع الجوامع ۱/ ۳۰۷، و فى الدرّ المنثور ۷/ ۳۴۹ فى تفسير آية المودّة، و فى جامع الأحاديث ۲/ ۸۳۴۶.

و أخرجه ابن أبى عاصم فى كتاب السنّة «۱» ۷۵۴ و ۱۵۴۸ و ۱۵۴۹ و ۱۵۵۲ و ۱۵۵۳ و ۱۵۵۴ و ۱۵۵۵ و ۱۵۵۸.

---

(۱) و قال الألبانى- محقّق الكتاب-: حديث صحيح، ثم خرّجه على مسند أحمد و المشكاة: ۱۸۶ و ۶۱۴۳، و الأحاديث الصحيحة: ۱۷۶۱، و الروض النضير: ۹۷۷ و ۹۷۸.

و أخرجه سفيان بن يعقوب الفسوى فى المعرفة و التاريخ ۱/ ۵۳۶- ۵۳۸ بسبع طرق، عن زيد بن أرقم و زيد بن ثابت و أبى سعيد و أبى ذرّ.

و أخرجه البزّار فى مسنده، عن على و أبى هريرة، و زوائده- لابن حجر- الورقة ۲۷۷، و كشف الأستار ۳/ ۲۶۱۲، و مجمع الزوائد ۹/ ۱۶۳.

و أخرجه النسائى، عن جابر، و عنه فى كنز العمّال ۱/ ۸۷۰، و أخرجه الحافظ أبو يعلى فى مسنده ۲/ ۱۰۲۱ و ۱۰۲۷ و ۱۱۴۰.

و أخرجه ابن جرير الطبرى، عن على عليه السّلام و صحّحه، و عنه السيوطى فى جمع الجوامع ۲/ ۱۷۸، و كنز العمّال ۱/ ۱۶۵۰.

و أخرجه أيضا عن زيد بن ثابت، و عنه فى جمع الجوامع ۲/ ۳۹۸، كنز العمّال ۱/ ۱۶۶۷، جامع الأحاديث ۷/ ۱۵۱۳۹.

و أخرجه أيضا عن أبى سعيد الخدرى، و عنه فى جمع الجوامع ۲/ ۶۶۰، كنز العمّال ۱/ ۱۶۵۷، جامع الأحاديث ۵/ ۹۸۱۷.

و أخرجه الحافظ البغوى فى مسند على بن الجعد (الجعديات) ۲/ ۲۸۰۵، و الحافظ الطحاوى فى مشكل الآثار ۴/ ۳۶۸.

و أخرجه الباوردى فى كتاب الصحابة، و عنه فى جمع الجوامع ۱/ ۳۰۷، كنز العمّال ۱/ ۹۴۳، جامع الأحاديث ۲/ ۸۳۴۱.

و أخرجه العقيلى فى الضعفاء الكبير ۴/ ۳۶۲ بإسناده عن أبى سعيد، و قال: و هذا يروى بأصلح من هذا الإسناد.

و أخرجه الحافظ ابن حبّان، عن زيد بن ثابت، و عنه و عن ابن أبى شيبة فى جامع الأحاديث ۲/ ۸۳۴۲، و أخرجه ابن عدىّ فى الكامل ۶/ ۲۰۸۷، و أخرجه الحافظ الطبرانى فى المعجم الكبير ۳/ ۲۶۷۸ و ۲۶۷۹ و ۵/ ۴۹۲۱ و ۴۹۲۲ و ۴۹۲۳ و ۴۹۸۰ و ۴۹۸۱ و ۴۹۸۲ و ۵۰۲۵ و ۵۰۴۰.

و أخرجه أيضا فى الأوسط، و عنه فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۶۳، و أخرجه أيضا فى المعجم الصغير ۱/ ۱۳۱ و ۱۳۵.

و أخرجه أبو الشيخ ابن حيّان الأصبهانى فى الجزء الأوّل من عوالى حديثه «۱».

و أخرجه الحافظ الدار قطنى فى المؤتلف و المختلف ۲/ ۱۰۴۶ و ۳/ ۱۴۵۷ و ۴/ ۲۰۶۱، و الخطابى فى غريب الحديث ۲/ ۱۹۲.

و أخرجه الحاكم فى المستدرك على الصحيحين ۳/ ۱۴۸، و قال: هذا حديث صحيح الإسناد على شرط الشيخين و لم يخرجاه، و أورده الذهبى فى تلخيصه و رمز له خ م، أى صحيح على شرط البخارى و مسلم.

و أورده القاضى عبد الجبّار المعتزلى فى المجلّد العشرين من كتاب المغنى فى الكلام، فى القسم الأوّل ص ۱۹۱ و ۲۳۶.

و أخرجه القاضى الماوردى، و عنه السيوطى فى جمع الجوامع و فى إحياء الميت، و هو الحديث ۵۵ منه.

و أخرجه الخطيب البغدادى فى تلخيص المتشابه فى الرسم ۱/ ۶۲ و ۲/ ۶۹۰، و فى المتّفق و المفترق، عن جابر، و عنه و عن ابن أبى شيبة فى جمع الجوامع ۱/ ۴۷۰، و كنز العمّال ۱/ ۹۵۱، و جامع الأحاديث ۳/ ۱۰۳۱۷.

و أخرجه محمّد بن محمّد بن زيد العلوى السمرقندى فى عيون الأخبار، و عبد الغافر الفارسى فى مجمع الغرائب.

و أخرجه ابن المغازلى (ابن الجلّابى) فى كتاب مناقب أمير

---

(۱) الموجود فى المجموع ۳۶۳۷، من مجاميع المكتبة الظاهرية فى دمشق، الورقة ۶۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۹۲

المؤمنين عليه السّلام رقم ۲۸۱ و ۲۸۳، و الحافظ البغوى فى شرح السنّة بإسناده عن أبى سعيد، و رواه الديلمى فى الفردوس رقم ۱۹۴، و فى طبعة ۱۹۷، و خرّجه المحقّق على جمع الجوامع، و أمالى الشجرى ۱/ ۴۳ و ۴۹ و ۱۵۴، و إتحاف السادة ۱۰/ ۵۰۶.

و أخرجه الحافظ ابن عساكر فى معجم شيوخه، فى الورقة ۱۱، و بسند آخر فى الورقة ۲۰۵، و رواه أبو البقاء العكبرى فى إعراب الحديث النبوى ص ۹۷، و الخازن فى تفسيره، فى قوله تعالى: سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلانِ.

و أخرجه الحافظ أبو موسى المدينى فى كتاب الصحابة، و أبو الفتوح العجلى فى الموجز، و عنهما الحافظ السخاوى فى استجلاب ارتقاء الغرف، و السمهودى فى جواهر العقدين، و رواه الخطيب التبريزى فى مشكاة المصابيح ۳/ ۲۵۸، و عبد اللطيف البغدادى فى المجرّد للغة الحديث ۱/ ۲۵۳.

و أخرجه ابن الأثير فى أسد الغابة، فى ترجمة الحسن عليه السّلام ۲/ ۱۲، و الرافعى فى التدوين ۳/ ۴۶۵، فى ترجمة عمرو بن رافع.

و أخرجه الحافظ المزى فى تحفة الأشراف ۲/ ۲۷۸ فى مسند أبى سعيد الخدرى، و الصغانى فى التكملة ۵/ ۲۸۶.

و أخرجه الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۹/ ۳۶۵ بإسناده عن أبى سعيد الخدرى.

و أخرجه الحافظ ابن حجر العسقلانى فى تسديد القوس، عن مسلم و أحمد و أبى داود، و الترمذى فى هامش الفردوس ۱/ ۹۸.

إلى هنا نوقف السير و نكتفى بالذى يسّر اللّه لنا من ذلك، و لو أردنا

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۹۳

الاستقصاء لاستدعى جهدا أكبر و أكثر، و لنختم المقال بحديثين أخرجهما الطبرانى و أبو الفرج ابن الجوزى.

أمّا الحافظ الطبرانى فقد أخرج فى المعجم الأوسط بإسناده عن ابن عمر أنّه قال: آخر ما تكلّم به رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «أخلفونى فى أهل بيتى»، و عنه الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۶۳.

و أمّا ابن الجوزى فقد أخرج فى المسلسلات «۱» بإسناده المسلسل عن أبى ذرّ رضى اللّه عنه أنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم قال:

«ترد على الحوض راية على أمير المؤمنين و إمام الغرّ المحجّلين، و أقدم و آخذ بيده فيبيضّ وجهه و وجوه أصحابه، فأقول: ما خلفتمونى فى الثقلين بعدى؟ فيقولون: تبعنا الأكبر و صدّقناه، و وازرنا الأصغر و نصرناه و قاتلنا معه، فأقول: ردوا رواء، فيشربون شربة

لا يظمؤون بعدها أبدا، وجه إمامهم كالشمس الطالعة، و وجوههم كالقمر ليلة البدر أو كأضوإ نجم فى السماء.

۴۵۴- طرق حديث: تقتل عمّارا الفئة الباغية:

۴۵۵- طرق حديث الراية:

۴۵۶- طرق حديث المنزلة:

۴۵۷- طرق حديث: من كنت مولاه فعلى مولاه:

---

(۱) الورقة ۸ أ، و هو الحديث الخامس منها فى مخطوط ۲، كتبت سنة ۵۸۱ ه، فى حياة المؤلّف، و قرئت عليه، و هى فى المكتبة الظاهرية فى دمشق، ضمن المجموعة رقم ۳۷ مجاميع، و ۳۷۷۴ عام من الورقة ۶/ ۶- ۲۷، راجع فهرس الألبانى لحديث المكتبة الظاهرية: ۴۰، و فهرس السوّاس لمجاميع المدرسة العمرية، المحفوظة فى المكتبة الظاهرية: ۱۹۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۹۴

هذه كلّها للحاكم النيشابورى ابن البيع، و هو الحافظ أبو عبد اللّه محمّد ابن عبد اللّه، المتوفّى سنة ۴۰۵ ه.

ذكرها هو فى كتابه: معرفة علوم الحديث ص ۳۱۲ من طبعة حيدرآباد، سنة ۱۳۸۵ ه ۱۹۶۶ م، ذكرها فى النوع الخمسين: جمع الأبواب التى يجمعها أصحاب الحديث، و طلب الفائت منها و المذاكرة بها.

كما و له أيضا: طرق حديث الطير، ذكره هناك باسم: قصّة الطير، يأتى الكلام عنه مبسوطا فى حرف القاف مع شىء من البسط فى ترجمة المؤلّف إن شاء اللّه تعالى.

۴۵۸- طرق حديث ردّ الشمس (جزء فى ...):

لأبى الحسن شاذان الفضلى، من أعلام القرن الرابع.

أورده الحافظ السيوطى بتمامه فى كتابه اللآلئ المصنوعة ۱/ ۳۳۸- ۳۴۱.

۴۵۹- طرق حديث الغدير (جزء فى ...):

للحافظ الدار قطنى، أبى الحسن على بن عمر بن أحمد بن مهدى البغدادى، المتوفّى سنة ۳۸۵ ه.

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۲/ ۳۴، و قال: و كان فريد عصره، و قريع دهره، و نسيج وحده، و إمام وقته، انتهى إليه علم الأثر و المعرفة بعلل الحديث و أسماء الرجال و أحوال الرواة مع الصدق ...

و له ترجمة فى الوافى بالوفيات ۲۱/ ۳۴۸، و طبقات الشافعية لابن قاضى شهبة ۱/ ۱۴۷، و سير أعلام النبلاء ۱۶/ ۴۴۹- ۴۶۱، و انظر المصادر

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۲۹۵

التى ذكرها المحقّق فى تعليقه، و حكى الذهبى فى ص ۴۵۲، عن الحاكم قوله: و له مصنّفات يطول ذكرها، و قوله ثانية فى ص ۴۵۷: و مصنّفاته يطول ذكرها.

قال الكنجى فى: كفاية الطالب فى مناقب على بن أبى طالب، عند كلامه عن حديث الغدير ص ۶۰ جمع الحافظ الدار قطنى طرقه فى

جزء.

۴۶۰- طرق من روی عن أمیر المؤمنین علیه السّلام: «إنّه لعهد النبی الامّی إلیّ أنّه لا یحبّنی إلّا مؤمن و لا یبغضنی إلّا منافق»:

للحافظ أبی بکر الجعابی، محمّد بن عمر بن سالم بن البراء بن سیار التمیمی البغدادی، قاضی الموصل، تلمیذ الحافظ ابن عقدهٔ، و شیخ الحافظ الدار قطنی، ولد سنهٔ ۲۸۴ ه، و توفی سنهٔ ۳۵۵ ه.

ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۳/ ۲۶- ۳۱ ترجمهٔ مطوّلهٔ و حکی ثناء الناس علی علمه و حفظه، قال: و له تصانیف کثیرهٔ فی الأبواب و الشیوخ، و حکی عن الجعابی أنّه کان یقول: أحفظ أربعمائهٔ ألف حدیث و اذاکر بستّمائهٔ!.

و ثمّ حکی فی ص ۲۷، عن أبی علی الحافظ، أنّه قال: و لا رأیت فی أصحابنا أحفظ من أبی بکر ابن الجعابی.

و ثمّ قال: قلت: حسب ابن الجعابی شهادهٔ أبی علی له أنّه لم یر فی البغدادیّین أحفظ منه.

و ثمّ حکی فی ص ۲۸، عن أبی علی المعدّل، أنّه قال: ما شاهدنا أحفظ من أبی بکر ابن الجعابی، و سمعت من یقول: إنّه یحفظ مائتی ألف حدیث و یجیب فی مثلها، إلّا إنّه کان یفضل الحفّاظ، فإنّه کان یسوق

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۹۶

المتون بألفاظها، و أکثر الحفّاظ یتسامحون فی ذلک و إن أثبتوا المتن، و إلّا ذکروا لفظهٔ منه أو طرفا و قالوا: و ذکر الحدیث، و کان یزید علیهم بحفظ المقطوع و المرسل و الحکایات و الأخبار، و لعلّه کان یحفظ من هذا قریبا ممّا یحفظ من الحدیث المسند الذی یتفاخر الحفّاظ بحفظه، و کان إماما فی المعرفهٔ بعلل الحدیث و ثقات الرجال من معتلّیهم ... قد انتهی هذا العلم إلیه حتی لم یبق فی زمانه من یتقدّمه فی الدنیا ...

و ترجم له أبو العبّاس النجاشی- المتوفّی سنهٔ ۴۵۰ ه- فی فهرسه برقم ۱۰۵۵، و عدّ کتبه إلی أن قال: و کتاب طرق من روی عن أمیر المؤمنین علیه السّلام: «إنّه لعهد النبیّ الامّی إلیّ أنه لا یحبّنی إلّا مؤمن و لا یبغضنی إلّا منافق» ثم رواه مع سائر کتبه عن الشیخ المفید رحمه اللّه، عن المؤلّف.

و حکی عن الأشقر، أنّه سمع القاضی الهاشمی غیر مرّهٔ یقول: سمعت الجعابی یقول: أحفظ أربعمائهٔ ألف حدیث و أذاکر بستّمائهٔ ألف حدیث!! و للجعابی ترجمهٔ فی أنساب السمعانی، المنتظم ۷/ ۳۶، تذکرهٔ الحفّاظ ۳/ ۹۲۵، سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۸۸، الوافی بالوفیات ۴/ ۲۴۰، طبقات الحفّاظ ص ۳۷۵.

۴۶۱- طرق حدیث من کنت مولاه فعلی مولاه:

للحافظ العراقی، زین الدین أبی الفضل عبد الرحیم بن الحسین بن عبد الرحمن الکردی الرازیانی المهرانی الشافعی المصری، المولود بها سنهٔ ۷۲۵ و المتوفی بها سنهٔ ۸۰۶ ه.

قدم أبوه من بلدهٔ رازیان- من عمل أربل- إلی القاهرهٔ فولد ابنه بها،

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۲۹۷

و زین الدین هذا والد ولی الدین أبی زرعهٔ العراقی أحمد، و قد أفرد رسالهٔ فی ترجمهٔ والده الحافظ العراقی هذا.

و ترجم له فی الضوء اللامع ۴/ ۱۷۱- ۱۷۸، و قال: و تقدّم فیه [الحدیث] بحیث کان شیوخ عصره یبالغون فی الثناء علیه بالمعرفهٔ کالسبکی و العلائی و ابن جماعهٔ و ابن کثیر و غیرهم ...

و ترجم له ابن حجر فی إنباء الغمر ۵/ ۱۷۰- ۱۷۶، و قال: و صار المنظور إلیه فی هذا الفنّ ... و أورد شیئا من قصائده فی رثائه.

و ترجم له الجزری فی طبقات القرّاء ۱/ ۳۸۲ و أطراه بقوله: حافظ الدیار المصریهٔ و محدّثها و شیخها ... برع فی الحدیث متنا و إسنادا

...

و كتب و ألّف و جمع و خرّج، و انفرد في وقته ... و أورد شيئا من رثائه له.

و ترجم له الشوكانى فى البدر الطالع ۱/ ۳۵۴- ۳۵۶، و قال: و قد ترجمه جماعة من معاصريه و من تلامذته و من بعدهم و أثنوا عليه جميعا و بالغوا فى تعظيمه ...

و أوسع ترجمة له- بعد رسالة ابنه- هو ما كتبه ابن فهد فى ذيله على تذكرة الحفّاظ- للذهبى-: ۲۲۰- ۲۳۴، و أطراه بقوله: فريد دهره، و وحيد عصره، من فاق بالحفظ و الإتقان فى زمانه ... ثم عدّد مؤلفاته و منها هذا الكتاب، ذكره له فى ص ۲۳۱.

و له ترجمة فى النجوم الزاهرة ۱۳/ ۳۴، و فيه: و قد استوعبنا مسموعه و مصنّفاته فى المنهل الصافى، حيث هو محلّ الإطناب.

۴۶۲- طرق حديث المنزلة:

للقاضى التنوخى، أبى القاسم على بن المحسن بن على البصرى، ثمّ

البغدادى (۷۰/ ۳۶۵- ۴۴۷ ه).

قال الخطيب البغدادى: كان متحفّظا فى الشهادة عند الحكّام، محتاطا صدوقا فى الحديث.

ترجمته فى: تاريخ بغداد ۱۲/ ۱۱۵، أنساب السمعانى (التنوخى) ۳/ ۹۳، المنتظم ۸/ ۱۶۸، وفيات الأعيان ۴/ ۱۶۲، الوافى بالوفيات ۲۱/ ۴۰۱، فوات الوفيات ۳/ ۶۰، معجم الأدباء ۵/ ۳۰۱، سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۶۴۹.

قال السيّد ابن طاوس- المتوفّى سنة ۶۶۴ ه، فى كتاب الطرائف ص ۵۳: و قد صنّف القاضى أبو القاسم على بن المحسن التنوخى- و هو من أعيان رجالهم- كتابا سمّاه: ذكر الروايات عن النبى (صلّى اللّه عليه و آله) أنّه قال لأمير المؤمنين على بن أبى طالب: «أنت منّى بمنزلة هارون من موسى إلّا أنّه لا نبىّ بعدى» و بيان طرقها و اختلاف وجوهها.

رأيت هذا الكتاب من نسخة نحو ثلاثين ورقة عتيقة عليها رواية، تاريخ الرواية سنة ۴۴۵.

روى التنوخى حديث النبى صلّى اللّه عليه و آله لعلى عليه السّلام: «أنت منّى بمنزلة هارون من موسى» عن عمر بن الخطّاب ووو ... «۱».

قال التنوخى: (كلّهم عن النبى صلّى اللّه عليه و آله) ثم شرح الروايات بأسانيدها و طرقها محرّرا. انتهى.

۴۶۳- طرق من روى عن على بن أبى طالب (عليه السّلام):

له أيضا.

---

(۱) رواه عن ۲۴ صحابيا، و عدّة من التابعين.

ذكره إسماعيل پاشا فى هدية العارفين ۲/ ۴۶، و فى إيضاح المكنون ۲/ ۸۴، و لعلّه هو الكتاب المتقدّم، و لكن إسماعيل پاشا لم تسمح له نفسه بذكر الحديث فحذفه!

۴۶۴- طلبة الطالب:

شرح لامية أبى طالب.

لعلی فهمی بن شاکر المصری الموستاری الشافعی الشهیر بجامی زاده، استاذ اللغهٔ العربیهٔ فی دار الفنون فی طهران.
طبع فی مطبعهٔ روشن باستامبول سنهٔ ۱۳۲۷.

۴۶۵- طوالع الحور:

فی نعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و نعت آله المبرور.
لإبراهیم بن سلیمان الأزهری.
أوله: الحمد للّه وحده، و سلامه لرسوله محمّد (صلّی اللّه علیه و آله).
ثم شرحه هو نفسه و سمّاه: مطالع البدور فی شرح طوالع الحور، یأتی فی حرف المیم.
إیضاح المکنون ۲/ ۸۸.

۴۶۶- طیب الفطرهٔ فی حبّ العترهٔ:

للحاکم الحسکانی، أبی القاسم عبید اللّه بن عبد اللّه بن أحمد بن محمّد بن حسکان القرشی العامری النیسابوری الحنفی، یعرف بالحاکم، و الحسکانی، و الحذّاء، و ابن الحذّاء، و الکریزی، من أعلام القرن

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۰

الخامس، ولد فی اخریات القرن الثالث، و أدرک الحاکم النیسابوری أبا عبد اللّه الحافظ- المتوفّی سنهٔ ۴۰۵- و روی عنه، و توفّی بعد سنهٔ ۴۷۰ ه.
و الکتاب یبحث فیه عن محبّهٔ النبی صلّی اللّه علیه و آله لأهل بیته، و حثّه صلّی اللّه علیه و آله علی حبّهم و مودّتهم، و إیراد الأحادیث الواردهٔ عنه صلّی اللّه علیه و آله فی ذلک، و قد أحال إلیه المؤلّف فی کتابه شواهد التنزیل ۱/ ۲۵۸ و ۳۴۶.
أقول: و لا أظنّ أنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أکّد علی شیء تأکیده علی حبّ عترته، و لا یوجد هناک من الحدیث الکثیر المتواتر مثل ما ورد عنه صلّی اللّه علیه و آله فی الترکیز علی حبّ أهل بیته علیهم السّلام، و لو وفّق اللّه سبحانه فسوف أجمع من ذلک قدر المستطاع فی بعض الأعداد القادمهٔ.
هذا، و قد تقدّم للمؤلّف فی حرف الالف کتاب: إثبات النفاق لأهل النصب و الشقاق، و فی حرف الخاء: خصائص أمیر المؤمنین علیه السّلام، و فی حرف الدال: دعاء الهداهٔ إلی أداء حقّ الموالاهٔ، و هو کتاب مفرد حول حدیث الغدیر، و تقدّم له: شواهد التنزیل لقواعد التفضیل فی الآیات النازلهٔ فی أمیر المؤمنین علیه السّلام، و ذکرنا هناک ترجمته و مصادرها فلا نعید.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۱

حرف العین

۴۶۷- العباس بن علی:

للمحامی محمّد کامل حسن.
طبع فی بیروت فی سلسلهٔ عظماء الاسلام، من منشورات المکتب العالمی و دار الحیاهٔ.

۴۶۸- عبقریهٔ الإمام علی:

لعبّاس محمود العقّاد المصری، المتوفّی سنهٔ ۱۳۸۳ ه.
طبع بمصر عدّهٔ طبعات، منها فی سنهٔ ۱۹۴۳، من منشورات مطبعهٔ المعارف و مکتبتها، فی ۲۰۷ صفحهٔ، ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۳/ ۲۶۶، و ذکر هذا الکتاب فی مؤلّفاته.

[العذب]

۴۶۹- العذب الزلال فی الصلاهٔ علی النبی و الآل صلوات اللّه علیهم:

للمشحّم الکبیر، القاضی محمّد بن أحمد بن یحیی بن جار اللّه الیمنی الصعدی ثم الصنعانی، المتوفّی سنهٔ ۱۱۸۱ ه.
آباؤه علماء، درس هو علی أبیه و جدّه، و فی ذرّیته أیضا علماء، و حفیده محمّد بن أحمد یلقّب بالمشحّم الصغیر.
ترجم له الشوکانی فی البدر الطالع ۲/ ۱۱۶ و أثنی علیه، و قال: و له مؤلّفات مجموعهٔ فی مجلّدهٔ، و فیها رسائل نفیسهٔ ...
و ترجم له إسماعیل پاشا فی هدیهٔ العارفین ۲/ ۳۳۶- ۳۳۷، و عدّد
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۲
تصانیفه الکثیرهٔ و ذکر منها هذا الکتاب، و کتابه: العقود اللؤلؤیهٔ فی منثور الحکم العلویهٔ، و له: اللآلئ الثمینهٔ فی فضائل العترهٔ الأمینهٔ.

۴۷۰- العذب الزلال فی مناقب الآل:

لزین الدین، عمر بن أحمد الشمّاع الحلبی، المتوفّی سنهٔ ۹۳۶ ه.
ترجم له ابن الحنبلی فی درّ الحبب ۲/ ۱۰۱۲- ۱۰۲۵ ترجمهٔ مطوّلهٔ، و کذا الغزّی فی الکواکب السائرهٔ ۲/ ۲۲۵، و ذکر له کتابه هذا و کتابه الآتی: الفوائد الزاهرهٔ فی السلالهٔ الطاهرهٔ، و هما مذکوران أیضا فی کشف الظنون ۲/ ۱۱۳۰ و ۱۲۹۷.
فهرس الفهارس ۱۰۹۱.

[العرف]

۴۷۱- العرف الذکی فی النسب الزکی فی الذرّیهٔ الطاهرهٔ:

لشمس الدین، أبی المحاسن محمّد بن علی بن الحسن بن حمزهٔ الدمشقی الحسینی (۷۱۵- ۷۶۵ ه).
ذکر فی ترجمته فی مقدّمهٔ ذیول تذکرهٔ الحفّاظ فی عداد کتبه و مؤلفاته هکذا: و کتاب الذرّیهٔ الطاهرهٔ سمّاه: العرف الذکی فی النسب الزکی.
و ذکره له ابن فهد فی ترجمته فی ذیله علی تذکرهٔ الحفّاظ ص ۱۵۰.
و ترجم له ابن حجر فی الدرر الکامنهٔ ۴/ ۱۷۹ رقم ۴۰۳۵ و أنهی نسبه إلی إسماعیل ابن الإمام الصادق علیه السّلام، و قال: و قرأ الکثیر، و انتقی علی بعض الشیوخ، و صنّف التصانیف، و ذیّل علی العبر، و خرّج لنفسه معجما، قال الذهبی فی المعجم المختصّ: العالم الفقیه المحدّث، طلب و کتب-
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۳
إلی أن قال:- و له العرف الذکی فی النسب الزکی ...

۴۷۲- عرف الزرنب فی شرح حال السیّدهٔ زینب:

لشمس الدين، أبى العون محمّد بن أحمد بن سالم السفارينى النابلسى الحنبلى، ولد فى سفارين من قرى نابلس سنة ۱۱۱۴ ه، و رحل إلى دمشق فدرس بها، و عاد إلى نابلس فدرّس بها، و أفتى إلى أن توفّى سنة ۱۱۸۸ ه، و له عدّة مؤلّفات، و يأتى له: القول العلى.
سلك الدرر ۴/ ۳۱، أعلام الزركلى ۶/ ۱۴، عجائب الآثار- للجبرتى-، هدية العارفين ۲/ ۳۴۰، معجم المؤلّفين ۸/ ۲۶۲.

۴۷۳- العرف الوردى فى أخبار المهدى:

اشارة

للسيوطى، جلال الدين أبى الفضل عبد الرحمن بن أبى بكر بن محمّد بن سابق الدين الشافعى المصرى الخضيرى (۸۴۹- ۹۱۱ ه).
ترجم لنفسه فى كتابه حسن المحاضر ۱/ ۳۲۸- ۳۳۵، و ذكر فيه أنّ جدّه الأعلى كان أعجميا أو من الشرق، و عدّد ما ألّفه إلى ذلك الحين فبلغت نحو ثلاثمائة كتاب، و عدّ له بروكلمن ۴۱۵ كتابا بين مخطوط و مطبوع، و عن تلميذه الداودى أنّها نافت على خمسمائة كتاب «۱»، و كتب السيوطى قبل موته بسبع سنين فهرسا لمؤلفاته إلى ذلك الحين؛ فأحصى فيه ۵۳۸ كتابا «۲».

---

(۱) شذرات الذهب ۸/ ۵۳، الكواكب السائرة ۱/ ۲۲۸.

(۲) طبع بأوّل مجموعة من رسائله فى لاهور باسم: رسائل اثنى عشر للسيوطى،

و سمّى له إسماعيل پاشا ۵۸۸ كتابا «۱»، و قال ابن القاضى فى درّة الحجال ۳/ ۹۲ فى ترجمة السيوطى، رقم ۱۰۱۸: و له تصانيف لا تحصى كثرة تناهز الألف!.
و مهما كان فقد بلغ السيوطى فى حياته مكانة مرموقة و مرتبة سامية بحيث أثارت حسد منافسيه من أقرانه و معاصريه، كابن العليف و ابن الكركى و السخاوى و هو أشدهم عليه، فوجّهوا إليه الطعون و التهم فكتب السيوطى فى الردّ عليهم: الصارم الهندى (المنكى) فى عنق ابن الكركى، و كتاب: الجواب الزكى عن قمامة ابن الكركى، و كتاب: الكاوى لدماغ السخاوى.
و كتب السخاوى كتابا حافلا فى الدفاع عن نفسه و ترجمة حياته و التعريض بالسيوطى و التعرّض له سمّاه: إرشاد الغاوى «۲».
و الحقّ أنّ السيوطى قد أغنى المكتبة العربية بكتبه الكثيرة و المتنوّعة التى تمتاز بغزارة مادّة و جودة تنظيم، و فيها ما لا يستغنى عنه و لا يسدّ مسدّها كتاب آخر، كالدرّ المنثور، و الإتقان، و الجامع الكبير (جمع الجوامع)، و المزهر، و الأشباه و النظائر، و نحوها، و لاقت قبولا و إقبالا منذ عصره و حتى الآن، و لا تكاد تجد مكتبة فى الدنيا عربية أو أجنبية إلّا و فيها من تراثه الفكرى من مطبوع أو مخطوط قلّ أو كثر، و لذلك استهوت غير

أولها رسالته فى فهرس مؤلّفاته، ثم نشره عبد العزيز السيروان فى مقدّمة كتابه:
معجم طبقات الحفّاظ و المفسّرين فى بيروت سنة ۱۴۰۴.

(۱) هدية العارفين ۱/ ۵۳۴- ۵۴۴.

(۲) رأيت منه مخطوطة فى آيا صوفيا، رقم ۲۹۵۰، و النسخة مكتوبة فى حياته و عليها خطّه فى ۲۳۱ ورقة، على أنّها ناقصة الآخر، و فى الورقة ۷۹ ب سرد مؤلّفاته.

واحد فألّفوا فيها كتبا خاصة، فكتب أحمد الشرقاوى إقبال عن مؤلّفاته و أماكن وجودها كتابا سمّاه: مكتبة الجلال السيوطى «۱»، و

کتب أحمد الخازندار بالاشتراک مع محمّد إبراهیم الشیبانی فهرسا شاملا لجمیع مؤلّفاته و مصادر ذکرها باسم: دلیل مخطوطات السیوطی و أماکن وجودها «۲».

و أمّا سائر ما الّف عن السیوطی فنذکر منه ما یلی:

۱- کتاب: جلال الدین السیوطی، و هو مجموعهٔ بحوث القیت فی ندوهٔ أقامها المجلس الأعلی لرعایهٔ الفنون و الآداب مع الجمعیهٔ المصریهٔ للدراسات التاریخیهٔ سنهٔ ۱۹۷۸.

۲- کتاب: السیوطی النحوی، للدکتور عدنان محمّد سلمان، نشر فی بغداد سنهٔ ۱۹۲۶.

۳- کتاب: جلال الدین السیوطی، منهجه و آراؤه الکلامیهٔ، لمحمد جلال ابی الفتوح شرف، نشر فی بیروت سنهٔ ۱۹۸۲.

۴- جلال الدین السیوطی و أثره فی الدراسات اللغویهٔ، للدکتور عبد العالی سالم مکرم، بیروت مؤسسهٔ الرسالهٔ سنهٔ ۱۴۰۹.

۵- جلال الدین السیوطی، عصره و حیاته و آثاره، للدکتور طاهر سلیمان حمودهٔ، صدر عن المکتب الإسلامی فی بیروت.

۶- جلال الدین السیوطی، مسیرته العلمیهٔ و مباحثه اللغویهٔ، للدکتور مصطفی الشکعهٔ، طبعه مصطفی البابی الحلبی سنهٔ ۱۴۰۱.

و قد تقدّم للسیوطی کتب: إحیاء المیت بفضائل أهل البیت، و الثغور الباسمهٔ فی فضائل السیّدهٔ فاطمهٔ، و شدّ الأثواب فی سدّ الأبواب.

---

(۱) طبع فی الرباط ۱۹۷۷ م.

(۲) طبعهٔ مکتبهٔ ابن تیمیهٔ سنهٔ ۱۴۰۳ ه ۱۹۸۳ م- الکویت.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۶

و یأتی له: القول الجلی فی فضائل علی (علیه السّلام)، و کشف اللبس عن حدیث ردّ الشمس، و نهایهٔ الإفضال فی مناقب الآل.

و أمّا العرف الوردی

: فقد ذکره هو فی فهرس مؤلّفاته، و هو الرقم ۱۷۹ من کتبه الحدیثیهٔ، و ذکر فی کشف الظنون ص ۱۱۳۲، و فی هدیهٔ العارفین ۱/ ۵۴۰، و فی دلیل مخطوطات السیوطی ص ۲۲۷ برقم ۷۶۱، و أدرجه المؤلّف ضمن کتابه:

الحاوی للفتاوی الذی ضمّنه ۷۸ رسالهٔ من رسائله، و طبع غیر مرّهٔ فی مجلّدین.

و عمد إلیه المتّقی الهندی، مؤلّف کنز العمّال فبوّبه و رتّبه و زاد علیه أحادیث و سمّاه: البرهان فی علامات مهدیّ آخر الزمان.

قال فی مقدّمته: لمّا رأیت کتاب العرف الوردی فی أخبار المهدیّ، تألیف مجتهد العصر شیخ الإسلام عبد الرحمن جلال الدین السیوطی، عامله اللّه بلطفه، جمع الأحادیث الواردهٔ فی شأن المهدی الموعود، لکن لم یکن علی نهج الأبواب و التراجم، فبوّبته بعون اللّه و توفیقه و زدت علیه ...

طبعاته:

طبع الکتاب مکرّرا- کما ذکرنا- بتکرّر طبعات کتاب: الحاوی للفتاوی و هو فی المجلّد الثانی منه. و طبع ضمن الجزء الأوّل من: الإمام المهدی عند أهل السنّهٔ لزمیلنا العلّامهٔ الشیخ مهدی الفقیه الایمانی الاصفهانی، فقد طبعه بالأوفسیت علی الحاوی طبعهٔ محی الدین

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۰۷

عبد الحمید: ۳۵۴- ۳۹۷.

مخطوطاته:

۱- نسخة فی مکتبة الحرم المکّی، ضمن المجموعة رقم ۵۹ ردود، تبدأ بالورقة ۱۴۵ حتی الورقة ۱۶۶، و کان قبله فی المجموعة: تلخیص البیان لکنّها مستلّة مفقودة مسروقة، و بقی اسمها فی القائمة فی أوّل المجموعة، و بعده رسالة للسیوطی أیضا فی الردّ علی من أنکر أنّ عیسی إذا نزل یصلّی خلف المهدی صلاة الصبح، و فیها أیضا: الإعلام بنزول عیسی علیه السّلام، للسیوطی أیضا، فی ۹ أوراق، تبدأ فی المجموعة بالورقة ۲۳۲.

۲- نسخة أخری فی المجموعة نفسها، تبدأ بالورقة ۲۲۴.

۳- نسخة ضمن مجموعة، من القرن الحادی عشر، فی مکتبة السلطان أحمد الثالث، رقم ۵۶۴، فی طوپقپوسرای فی إسلامبول، ذکر فی فهرسها ۲/ ۲۶۸.

۴- نسخة من القرن ۱۱، فی مکتبة خدا بخش، فی بتنه بالهند، ضمن المجموعة رقم ۲۵۷۱/ ۱۳.

۵- نسخة فی دار الکتب الوطنیة فی برلین، رقم ۲۷۲۶.

۶- نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر فی صنعاء بالیمن، ضمن المجموع رقم ۹۷ من ۱۱- ۲۶، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۶۷۸- ۶۷۹.

۷- نسخة فی دار الکتب المصریة، رقم ۳۲ مجامیع، کما فی دلیل مخطوطات السیوطی ص ۲۲۷، و لم یذکر الدلیل غیر هذه النسخة!

۸- نسخة فی مکتبة أسعد أفندی، ضمن المجموعة رقم ۱۴۴۶، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۰۸

۹- نسخة فی مکتبة ندوة العلماء، فی لکهنو بالهند، ضمن المجموعة رقم ۲۷۰، ذکرت فی فهرسها ص ۱۱۷.

۱۰- نسخة فی المکتبة الآسیویة، فی بنگلادش، ضمن مجموعة من رسائل السیوطی، رقم ۲۳۴، من ۷۳- ۸۱، کما فی فهرسها للمخطوطات العربیة ص ۱۰۸.

۴۷۴- العرف الوردی فی دلائل المهدی:

للعیدروس، وجیه الدین أبی الفضل عبد الرحمن بن مصطفی الیمنی الحضرمی التریمی الشافعی الأشعری النقشبندی الوفائی، الأدیب المتصوّف، مولی الدویلة، نزیل مصر ۱۱۳۵- ۱۱۹۲ ه.

ولد فی تریم، و رحل إلی مصر و الشام و الروم، و استقرّ فی مصر، و لابنه مصطفی رسالة مستقلّة فی ترجمة حیاته، و ترجم له المرادی و وصفه: «بالعلّامة الحبر المحقّق النحریر ... فقد کان نادرة عصره و فرید دهره ...

و یأتی له: عقد الجواهر.

سلک الدرر ۲/ ۳۲۸، تاریخ الجبرتی ۲/ ۲۷، نشر العرف ۲/ ۵۰، هدیة العارفین ۱/ ۵۴۴ و سمّی له کتبا کثیرة منها هذا الکتاب، مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن ص ۲۹۷.

نسخة فی المکتبة الوطنیة فی برلین، رقم ۲۷۳۳.

۴۷۵- العطر الوردی:

فی شرح القطر الشهدی فی أوصاف المهدی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۰۹

المتن: لشهاب الدین أحمد بن أحمد الحلوانی الشافعی المصری الخلیجی، المتوفّی سنة ۱۳۰۸ ه، یأتی فی محلّه فی حرف القاف.

و العطر الوردی، لمحمّد بن محمّد بن أحمد المصری البلبیسی، ألّفه سنهٔ ۱۳۰۸ ه.
طبع مع متنه فی بولاق سنهٔ ۱۳۰۸، ضمن مجموعهٔ خمس رسائل للحلوانی ناظم المتن، ثمّ أعاد طبعه بالتصویر علیه زمیلنا العلّامهٔ الشیخ مهدی الفقیه الایمانی، ضمن مجموعته القیّمهٔ، موسوعته المسماهٔ بالمهدی عند اهل السنّهٔ، فی بیروت سنهٔ ۱۴۰۲ فی المجلد الثانی منه من ص ۱۱۳- ۱۵۳، و طبع أیضا بالقاهرهٔ سنهٔ ۱۳۴۵ ملحقا بکتاب فتح ربّ الأرباب.
أوله: الحمد للّه ربّ العالمین، حمدا یبلغ به درجهٔ الهادین المهدیّین ...
کذا ذکره إسماعیل پاشا فی إیضاح المکنون ۲/ ۲۳۴ عند ذکر المتن علی الصحیح، أنّه شرحه سنهٔ ۱۳۰۸، و لکن ذکره فی ۲/ ۱۰۲- أیضا-، و فی هدیهٔ العارفین ۲/ ۱۵۵ و أرّخ وفاته بسنهٔ ۷۴۹! و کذا فی الإیضاح ۱/ ۱۰۰ فی العطر الوردی فی شرح القطر الشهدی.
و تسرّب هذا الوهم منه إلی کلّ من کحّالهٔ فی معجم المؤلفین ۹/ ۶۶، و الزرکلی فی الأعلام ۷/ ۳۶.
کیف و المتن هو لمؤلّف توفّی سنهٔ ۱۳۰۸، کما فی هدیهٔ العارفین ۱/ ۱۹۲، و إیضاح المکنون ۲/ ۲۳۰، و معجم المؤلّفین ۱/ ۱۴۷، فکیف یشرحه من هو فی القرن الثامن؟!

۴۷۶- عظمهٔ الإمام الحسین:

لعرفات القصبی قرون.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۱۰
طبعته دار مصر للطباعهٔ فی القاهرهٔ سنهٔ ۱۹۷۷.
[و یأتی له: فتاوی و أقضیهٔ و أحکام الإمام علی].

۴۷۷- عقائد الأخیار فی فضائل الأئمّهٔ الأطهار:

للمولوی غلام قادر البهیری.
طبع فی مطبعهٔ دار الخلافهٔ فی لاهور، سنهٔ ۱۳۰۶ ه.

[عقد]

۴۷۸- العقد الثمین فی إثبات وصایهٔ أمیر المؤمنین (علیه السلام):

للشوکانی، محمّد بن علی بن محمّد بن عبد اللّه بن الحسن الخولانی الیمنی الصنعانی (۱۱۷۳- ۱۲۵۰ ه).
هو علّامهٔ الیمن و محدّثها و فقیهها و مؤرّخها صاحب المؤلّفات الممتعهٔ: فتح القدیر، و السیل الجرّار، و البدر الطالع، و نیل الأوطار، و الفوائد المجموعهٔ، و درّ السحابهٔ فی فضل القرابهٔ و الصحابهٔ، و غیرها، و کلّها مطبوعهٔ.
ألّف تلمیذ المؤلّف محمّد بن حسن الشجنی الذماری کتابا ضخما فی ترجمهٔ الشوکانی، و ترجم فیه لمشایخه و تلامذته و سمّاه: التقضار.
کما أنّ تلامذته الآخرون ترجموا له أیضا فی کتبهم ترجمهٔ مطوّلهٔ ککتاب حدائق الأزهار، و نفحات العنبر، و درر نحور الحور، و نحو ذلک، و ترجم هو لأبیه فی البدر الطالع ۱/ ۴۸۴، و لنفسه ۲/ ۲۱۴.
و کتب عبد الغنی قاسم غالب الشرجبی کتابا عن الإمام الشوکانی، مطبوع.
و للدکتور حسین عبد اللّه العمری، کتاب مفرد عن حیاهٔ الشوکانی،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۱۱

صدر عن دار الفكر، فى دمشق باسم: الإمام الشوكانى.

و له ترجمة فى نيل الوطر ۲/ ۱۹۷- ۳۰۲، و مصادر الفكر العربى الإسلامى فى اليمن: ۱۴۱ و ۲۴۲، و مقدّمة السيل الجرّار.

و العقد الثمين فرغ منه المؤلّف فى ۲۹ شعبان سنة ۱۲۰۵، مذكور فى إيضاح المكنون ۲/ ۱۰۵، و هدية العارفين ۲/ ۳۶۶.

نسخة الأصل فى مكتبة الجامع الكبير بصنعاء، ضمن المجموع رقم ۹۰ من الورقة ۱۲۶- ۱۳۸، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۶۸۱.

و نسخة فى مكتبة الأستاذ محمّد بن محمّد بن يحيى زباره الحسنى الصنعانى، فى صنعاء، و نشره عليهما الاستاذ محمد سعيد طريحى فى العدد الثانى من مجلة الموسم البيروتية، من ص ۳۸۵- ۳۹۵.

ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۱۵/ ۲۸۷، و قال: طبع سنة ۱۳۴۸، و ذكره فى ۸/ ۵۲ ذيل كتاب الدرارى المضيئة، و قال: طبع ضمن الرسائل الست اليمانية فى مصر فى المطبعة المنيرية فى ۸ صفحات سنة ۱۳۴۸.

و طبع العقد الثمين فى صنعاء سنة ۱۴۱۱.

و قد كتبت شروح على الكتاب فى تأييد محتواه و دعمه، منهم محمّد ابن يحيى مداعس المتوفّى سنة ۱۳۵۱، شرحه و سماه: الكاشف الأمين عن جواهر العقد الثمين، نسخة فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۵۹۶، ذكر فى فهرسها ۲/ ۷۰۶ رقم ۹۰ مجاميع.

و منهم عبد اللّه بن محمّد الظفرى المتوفّى سنة ۱۳۷۸، شرحه و سماه:

نور اليقين الطالع على لباب جواهر العقد الثمين، نسخة فى الجامع الكبير رقم ۷۷۳، ذكر فى فهرسها ۲/ ۷۸۶، و نسخة اخرى رقم ۷۳۶، ذكرت هناك.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۱۲

و للمؤلّف كتاب: الدراية فى إثبات الوصاية حول وصاية أمير المؤمنين عليه السّلام، ألّفه سنة ۱۲۱۲، نسخة مكتوبة فى حياته سنة ۱۲۴۵، فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، كما فى فهرسها ۲/ ۶۱۰.

لكنه يتّحد فى أوله و آخره مع العقد الثمين، فلعلّه اسم آخر للعقد الثمين.

۴۷۹- العقد الثمين فى الذبّ عن أمير المؤمنين (عليه السلام):

نسخة ضمن مجموعة كانت فى مكتبة آل حميد الدين، حكّام اليمن، و انتقلت المكتبة إلى مصلحة الآثار اليمنية فى صنعاء.

مجلّة المورد، المجلّد الثانى، العدد الثالث ص ۲۲۶، و لعلّه الكتاب السابق.

۴۸۰- عقد الجواهر فى فضل آل بيت النبى الطاهر:

للعيدروس، وجيه الدين أبى الفضل عبد الرحمن بن مصطفى اليمنى الحضرمى التريمى الشافعى الأشعرى النقشبندى، الوفائى، مولى الدويلة، المتوفّى سنة ۱۱۹۲ ه.

هدية العارفين ۱/ ۵۵۵، و تقدّم له: العرف الوردى.

۴۸۱- عقد الجواهر و الدرر فى علامات ظهور المهدى المنتظر:

لابن حجر، كذا ذكره الدكتور عبد اللّه الجبورى فى تعليقاته على كتاب غريب الحديث لابن قتيبة ۱/ ۱۱۷، حيث ذكر ابن قتيبة حديث على عليه السّلام:

أنّه ذكر المهدى من ولد الحسين فقال: «رجل أجلى الجبين، أقنى الأنف،

أهل البيت فی المكتبهٔ العربيهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۱۳

ضخم البطن، أزيل الفخذين، أفلج الثنايا، بخدّه اليمنى شامهٔ».

ثم تكلّم عمّا فيه من غريب.

و ذكر محقّق الكتاب فی تعليقه على هذا المقام: و ينظر عنه النهايهٔ ۵/ ۲۵۴، و ابن حجر: عقد الجواهر ... مخطوط.

و ابن حجر اثنان: عسقلانی و هيثمی، و لم يذكر الدكتور أنّ الكتاب لأیّ منهما، كما لم يذكر أنّ مخطوطهٔ فی أیّ مكتبهٔ!

۴۸۲- عقد جواهر اللآل فی فضائل الآل:

قصيدهٔ لأحمد بن عبد القادر العجيلی الحفظی اليمنی، المتوفّى سنهٔ ۱۲۲۸ ه، فرغ من تأليفها ۱۹ ذی الحجهٔ سنهٔ ۱۲۰۳.

هديهٔ العارفين ۱/ ۱۸۴، مصادر الفكر العربی الإسلامی فی اليمن ص ۱۳۹.

و تقدّم له: ذخيرهٔ المآل، و أشرنا هناك إلى ترجمته و مصادرها.

۱- نسخهٔ فی صنعاء باليمن، كما فی مجلهٔ المورد البغداديهٔ، المجلد الثالث، العدد الثانی: ۲۹۶.

۲- نسخهٔ أخرى باليمن أيضا، ضمن مجموعهٔ، كما فی العدد المتقدّم من مجلّهٔ المورد ص ۳۰۳.

۳- نسخهٔ أخرى فيها أيضا، بآخر مجموعهٔ، بخطّ محمّد بن مالك الإيريانی، كتبها سنهٔ ۱۳۳۹ ه، مجلّهٔ المورد، المجلّد الثانی، العدد الثالث ص ۲۲۶.

۴- نسخهٔ فی المكتبهٔ الناصريهٔ فی لكهنو، و عنها مصوّرهٔ فی مكتبهٔ أمير المؤمنين عليه السّلام العامهٔ فی أصفهان.

أهل البيت فی المكتبهٔ العربيهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۱۴

۵- نسخهٔ فی مكتبهٔ الجامع الكبير فی صنعاء، رقم ۷۴۸، لعلّها خط المؤلّف، ذكرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۹۲.

۶- نسخهٔ فی المكتبهٔ الغربيهٔ بالجامع الكبير فی صنعاء، رقم ۱۱۳ أدب، ذكرت فی فهرسها ص ۶۱۲.

۴۸۳- عقد الدرر فی أخبار المهدی المنتظر:

اشارهٔ

لقاضی القضاهٔ بهاء الدين (بدر الدين) أبی الفضل يوسف بن يحيى بن محمّد بن علی بن محمّد بن يحيى بن علی بن عبد العزيز الشافعی، الدمشقی المولد و الدار و الوفاهٔ، المشتهر بالزكی أو ابن الزكی (۶۴۰- ۶۸۵ ه).

و قد حدث حذف و اختصار فی نسب المؤلّف و من جرّائه التبس الأمر على بعضهم.

و بيت الزكی من البيوت العلميهٔ فی دمشق فی القرنين السادس و السابع، أنجبت علماء و قضاهٔ و محدّثين و فقهاء:

و ترجم له السبكی فی الطبقاتين، و قال فی الكبرى منهما ۸/ ۳۶۵:

و كان فقيها فاضلا مفتيا، متوقّد الذهن، سريع الحافظهٔ، مناظرا محجاجا، أخذ العلوم عن القاضی كمال الدين التفليسی و عن والده، و قيل: و كان أفضل من أبيه ... سمع منه الحافظ علم الدين البرزالی و غيره، و ولی قضاء دمشق.

و له ترجمهٔ فی العبر ۵/ ۳۶۵، و البدايهٔ و النهايهٔ ۱۳/ ۳۰۸، و طبقات الشافعيهٔ- لابن قاضی شهبهٔ- ۲/ ۲۶۷، و النجوم الزاهرهٔ ۷/ ۳۷۰، شذرات الذهب ۵/ ۳۹۴ و فيه: و قد جمع له أجلّ مدارس دمشق و هی: العزيزيهٔ و التقويهٔ و الفلكيهٔ و العادليهٔ و المجاهديهٔ و الكلاسهٔ، ثم حكى عن الذهبی فيه

أهل البيت فی المكتبهٔ العربيهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۱۵

إطراء كثيرا قد بالغ فى الثناء عليه.

ألّف كتابه هذا فى دمشق، و فرغ منه سلخ ربيع الآخر سنة ۶۵۸ ه، جاء فى نهاية بعض نسخه: على يدى المعتنى بجمعه و كتبه ... يوسف بن يحيى بن على المقدسى الشافعى السلمى، بمدينة دمشق، و لم نجد من وصف ابن الزكى بالمقدسى السلمى.

و أمّا قول الزركلى- فى ترجمة ابن الزكى- ۸/ ۲۵۷: لم يذكر له مترجموه تصنيفا فهذا لا يدلّ على أنّ الكتاب ليس له، إذ ما أكثر ما يترجمون رجلا و لا يذكرون مصنّفاته و خاصة إذا كانت فى أهل البيت عليهم السّلام.

و وحدة الاسم و اسم الأب و العصر و البلد و المذهب و غير ذلك، دليل على الاتّحاد، كما فهمه بروكلمن ۱/ ۵۵۵.

قال عن الكتاب محقّقه فى المقدّمة: أبسط كتاب فى الموضوع، و أكثرها مادّة، و أدقّها فى تقسيم الأبواب و تتابعها، و الكتب التالية مختصرات له أو إعادة لمادّته على منهاج مختلف ...

و قال المؤلّف: و قد نقل علماء الحديث فى حقّ الإمام المهدى من الأحاديث ما لا يحصى كثرة ... فاستخرت اللّه تعالى و جمعت ما تيسّر و حضر من الأحاديث الواردة فى حقّ الإمام المهدى المنتظر منبئة باسمه و كنيته و حليته و سيرته، مبيّنة أنّ عيسى بن مريم عليه السّلام يصلّى خلفه و يتابعه، ممّا نقلت الامّة برواياتهم المسندة و أودعته الأئمّة فى كتبهم المعتمدة ...

مخطوطاته:

۱- نسخة فى مكتبة الإمام الرضا عليه السّلام فى مشهد، رقم ۱۷۵۲، من مخطوطات القرن العاشر، عليها كتابة مؤرّخة بسنة ۹۴۲ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۱۶

۲- نسخة اخرى فيها، رقم ۱۷۵۱، فرغ منها الناسخ فى محرّم سنة ۹۵۳ ه.

۳- مخطوطة فى مكتبة برلين، رقم ۲۷۲۳، كتبت سنة ۹۱۰، ذكرها آلورث فى فهرسها ۲/ ۶۵۸، و عنها مصورة فى مركز الخدمات و الأبحاث الثقافية فى عمّان بالاردن، رقم ۴۱۶، ذكرت فى فهرس مصوراتها ص ۱۰۸.

۴- نسخة من مخطوطات القرن التاسع أو العاشر، كانت فى مدرسة البادكوبى فى كربلاء، فعثر عليها شيخنا الحجّة صاحب: الذريعة و زميله العلّامة الجليل ميرزا محمّد الطهرانى العسكرى هناك، فعزما على نسخه فتعاونا على استنساخه حتى أتمّا نسخه، ثم بعد سنين نقلت النسخة المنقول منها إلى المكتبة الجعفرية فى المدرسة الهندية فى كربلاء، ثم صودرت المكتبة كلّها و لا علم لى بمصيرها! ۵- مخطوطة فى مكتبة المغفور له العلّامة ميرزا محمد العسكرى الطهرانى، المتوفّى سنة ۱۳۷۱ ه، نزيل سامرّاء و عالمها و محدّثها، و هى بخطّه و بخطّ زميله صاحب الذريعة- كما سبق و أن تحدّثنا عنها- ثم صودرت المكتبة كلّها و لا علم لى بمصيرها، و كنت قد استعرته قبل ذلك و نسخت عليها نسخة لنفسى، و بدأت بتحقيقه و تخريجه و إيراد سند كل حديث فى ذيله، و فى أثناء ذلك صدر الكتاب بالقاهرة.

۶- مخطوطة فى مكتبة آية اللّه الحكيم العامة فى النجف الأشرف، بخطّ جعفر بن رفيع، ضمن المجموعة رقم ۲۴۰، و عليها خطّ العلّامة المحدّث ميرزا حسين النورى و تملّكه.

۷- مخطوطة فى المكتبة السليمانيّة فى إسلامبول، من كتب مكتبة شهيد على پاشا، رقم ۱۶۹۰، و فى نهايتها: قوبل بأصل مصنّفه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۱۷

۸- مخطوطة اخرى فيها، من كتب مكتبة لاله لى، رقم ۶۲۳.

۹- مخطوطة كتبت سنة ۹۹۲ ه، كتبها منصور بن على بن محمّد بن أحمد المنياوى الجرجاوى على نسخة الأصل بخطّ المؤلّف.

و هى فى مكتبة سوهاج، رقم ۱۶۱ تاريخ، و عنها مصوّرة فى معهد المخطوطات بالقاهرة، برقم ۳۳۵ تاريخ، ذكرت فى فهرس مصوّراتها التاريخية ۱/ ۱۸۴، و عنها أيضا مصوّرة فى مكتبة آية اللّه الحكيم العامة فى النجف الأشرف، رقم ۵۵۲.

۱۰- مصوّرة فی معهد المخطوطات بالقاهرة عن مخطوطة أخری، رقم الفیلم ۴۷۹.

۱۱- مخطوطة کتبت سنة ۱۱۰۶، فی مکتبة البلدیة، رقم ۲۸۲۶ د، فی ۷۵ ورقة، و عنها مصورة فی مرکز الخدمات و الأبحاث الثقافیة فی بیروت، رقم ۴۱۵، کما فی فهرس مصوراتها ص ۱۰۸.

۱۲- مخطوطة فی مکتبة البلدیة بالاسکندریة، الفرق الإسلامیة رقم ۸، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالقاهرة، رقم الفیلم ۱۶۵ توحید.

۱۳- مخطوطة فی دار الکتب الوطنیة فی تونس، رقم ۹۳۳۰، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالکویت، کما فی مجلّة المعهد المجلّد ۲۷ ج ۱ ص ۳۰۴.

۱۴- نسخة مشکولة من مخطوطات القرن العاشر، فی مکتبة جامعة لوس أنجلس فی کالیفورنیا بالولایات المتحدة، رقم ۴۱۲.

۱۵- مخطوطة اخری فیها، کتبت فی القرن الثانی عشر، بأول المجموعة رقم ۸۲۲.

ذکرتا فی النشرة التی تصدرها المکتبة المرکزیة فی جامعة طهران

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۱۸

۱۱/ ۶۸۹.

۱۶- مخطوطة فی المکتبة المرکزیة لجامعة طهران، رقم ۶۹۴۵، من مخطوطات القرن الثانی عشر الهجری، ذکرت فی فهرسها ۱۶/ ۴۰۷.

۱۷- مخطوطة فی المتحف البریطانی، ضمن المجموعة رقم ۴۲۸۰، و هی هناک باسم: تلخیص البیان فی علامات مهدیّ آخر الزمان، لکنّه هو هذا الکتاب! ۱۸- نسخة فی غوطا، رقم ۲۰۵۵، رقم ۸۵۴ ذکرها ولهلم برتش فی فهرسه.

طبعاته:

۱- طبع بالقاهرة، بتحقیق الدکتور عبد الفتّاح محمّد الحلو سنة ۱۳۹۹، من مطبوعات مکتبة الخانجی.

۲- و أعید طبعه بالأوفسیت سنة ۱۴۰۰ ه، من منشورات مکتبة نینوی فی طهران.

۳- و أعادت طبعه بالاوفسیت المکتبة العلمیة فی بیروت سنة ۱۴۰۳، و کتب علیه: حقّقته و علّقت علیه لجنة من العلماء بإشراف الناشر!! موهمة أنّها حقّقته من جدید، و هی صورة طبق الأصل تماما بالأوفسیت علی طبعة مصر- تحقیق الحلو- دون أیّ تغییر! ۴- و أعلنت مجلّة «أخبار التراث» الصادرة عن معهد المخطوطات العربیة بالکویت، فی عددها السابع عشر، الصادر سنة ۱۴۰۵، أول عام ۱۹۸۵ ص ۱۸: أنّ الاستاذ مهیب صالح عبد الرحمن- من الأردن- أنهی تحقیق کتاب: عقد الدرر فی أخبار [المهدی] المنتظر، و أنّه حصل بهذا التحقیق

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۱۹

علی درجة الماجستیر فی الحدیث الشریف من قسم الدراسات الإسلامیة فی کلّیة التربیة بجامعة الملک سعود بالریاض، و أنّ الکتاب الآن قید الطبع! ۵- و طبعته مکتبة عالم الفکر بالقاهرة، بالتصویر علی طبعة الخانجی، حدود سنة ۱۴۱۱.

۴۸۴- العقد الفرید:

لابن طلحة.

مطبعة الوطن بالقاهرة سنة ۱۳۰۶.

۴۸۵- عقد اللآل بفضائل الآل:

للعیدروس الیمنی، و هو محیی الدین أبو بکر عبد القادر بن شیخ بن عبد اللّه الحضرمی، المولود بها سنة ۹۷۸ ه، ثم الهندی المتوفّی بها فی أحمدآباد سنة ۱۰۳۸ ه، و هو مؤلّف: النور السافر عن أخبار القرن العاشر، ترجم فیه لنفسه فی حوادث سنة ۹۷۸- و هی سنة ولادته- فی ص ۳۰۰ ترجمة مطوّلة و عدّد مؤلّفاته، و ذکر منها کتابه هذا فی ص ۳۰۴.

و له ترجمة فی خلاصة الأثر ۲/ ۴۴۰، هدیة العارفین ۱/ ۶۰۱، إیضاح المکنون ۲/ ۱۰۹.

۴۸۶- عقد اللآل فی فضائل الآل:

للشاعر یحیی بن علی الحدّاد الیمنی.

۱- نسخة فی صنعاء فی مصلحة الآثار، بالیمن، و هی من خزانة آل حمید الدین الّذین کانوا یحکمون الیمن، کما فی مجلّة «المورد» البغدادیة،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۲۰

المجلّد الثالث، العدد الثانی، ص ۲۸۰.

۲- نسخة أخری فیها أیضا، فی أول مجموعة، بخطّ محمّد بن مالک الإیریانی، کتبها سنة ۱۳۳۹، مجلّة «المورد» المجلّد الثانی، العدد الثالث، ص ۲۲۶.

۳- نسخة اخری فیها أیضا، مجلّة المورد، المجلّد الأوّل، العددان ۳ و ۴، ص ۲۰۰.

۴- و نسخة المؤلف فی سنة ۱۳۴۳ و بآخرها تقاریظ منظومة، فی المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر فی صنعاء، رقم ۲۰ سیرة، ذکرت فی فهرسها ص ۱۲۰.

۴۸۷- عقد اللآل و وسیلة السؤال فی ما له صلّی اللّه علیه و آله و سلّم من الآل:

لأبی محمّد عبد السلام بن الطیّب بن محمّد الفاسی القادری المالکی، الأدیب المؤرّخ (۱۰۵۸- ۱۱۱۰ ه).

إیضاح المکنون ۲/ ۱۰۹، هدیة العارفین ۱/ ۵۷۲، فهرس الفهارس ۱۸۹، قال الزرکلی فی الأعلام ۴/ ۶: «له نحو ثلاثین کتابا»، و ذکر أنّ أبا عبد اللّه محمّد بن أحمد الفاسی ألّف کتابا فی ترجمته سمّاه: المورد الهنی بأخبار مولای عبد السلام القادری الحسنی.

۴۸۸- عقود الدرر فی شأن المهدی المنتظر:

نسخة فی مکتبة الحرم المکّی فی مکّة المکرمة، رقم ۳۰ دهلوی ۴/ ۱۹۸، فهرسها المخطوط ص ۱۴۱.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۲۱

۴۸۹- عقود الدرّ النضید فی مناقب الحسین الشهید

: لمحمد صادق ابن الصدّیق کمال.

مطبوع.

نسخة فی المکتبة الناصریة، فی لکهنو بالهند.

۴۹۰- العقود فی فضائل أهل البیت

: لأبی بکر بن عبد الرحمن بن محمّد بن شهاب الدین الحضرمی ۱۲۴۱- ۱۳۴۱.
ذکر فی آخر دیوانه المطبوع سنة ۱۳۴۴، کما حکاه شیخنا رحمه اللّه فی الذریعة ۱۰/ ۳۰۱.

۴۹۱- عقود اللآل فی التوسّل بالنبی و الآل

: لأبی الثنا محمود قابادو التونسی، المتوفی سنة ۱۲۸۸ ه، فقیه أدیب، ریاضی، شاعر، متصوّف، طبع له دیوان فی مجلّدین سنة ۱۲۹۳، أصله من صفاقس، و ولد بتونس و نشأ بها، و رحل إلی طرابلس الغرب، و استقرّ بالقسطنطینیة، و عاد إلی تونس و ولی بها التدریس بالزیتونة، و قضاء باردو، ثم الفتوی علی مذهب مالک.
و ترجم له الاستاذ خلیل مردم بک فی کتابه أعیان القرن الثالث عشر ص ۲۱۲- ۲۱۸ ترجمة مطوّلة، و قال: کان متضلّعا بکل علوم العرب، لکنّه برز فی الشعر و کان یقوله بدیهة. و أورد نماذج من شعره، و أرّخ وفاته سنة ۱۲۸۵، و قال: و لم یدرک الخمسین من عمره.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۲۲

۴۹۲- العقود اللؤلؤیة فی منثور الحکم العلویة:

للمشحّم الکبیر، القاضی محمّد بن أحمد بن یحیی بن جار اللّه الیمنی الصعدی ثم الصنعانی، المتوفّی سنة ۱۱۸۱ ه.
تقدّم له: العذب الزلال فی الصلاة علی النبی و الآل صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و أشرنا هناک إلی ترجمته و مصادرها، فلیراجع.

[عقیلة]

۴۹۳- العقیلة الطاهرة السیّدة زینب بنت علی (علیه السلام):

لأحمد فهمی محمّد المصری المحامی.
مطبوع بالقاهرة.

۴۹۴- عقیلة الطهر و الکرم، زینب:

للشیخ موسی محمّد علی.
طبع مرّتین، و الثالثة فی بیروت، من منشورات عالم الکتب، سنة ۱۴۰۵ ه

[علامات]

۴۹۵- علامات المهدی (رسالة فی ...):

للسیوطی، المتوفّی سنة ۹۱۱ ه.
نسخة فی مکتبة الحرم المکّی، رقم ۳۴ دهلوی.

۴۹۶- علامات المهدی (رسالة فی ...):

نسخة فى مكتبة يكى جامع، فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول، رقم ۱۱۸۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۲۳

۴۹۷- علامات المهدى المنتظر:

لابن حجر الهيتمى المكّى الشافعى، المتوفّى سنة ۹۷۴ ه.

طبع منشورات مكتبة القرآن للطبع و النشر، فى مصر.

۴۹۸- العلم الظاهر فى نفع النسب الطاهر:

لابن عابدين، محمّد أمين بن عمر بن عبد العزيز، الفقيه الحنفى الدمشقى ۱۱۹۸- ۱۲۵۲ ه.

ولد فى دمشق، و سمّى باسم جدّه لامّه محمّد أمين المحبّى، مؤلّف:

خلاصة الأثر، و درس عند جماعة، و كان شافعىّ المذهب، ثم لزم الشيخ شاكر العقّاد و قرأ عليه فى العلوم العقلية و ألزمه بالتحوّل إلى مذهب أبى حنيفة! و درس عند جماعة آخرين، و كتابه: ردّ المحتار على الدرّ المختار المشتهر بحاشية ابن عابدين من خيرة كتب الفقه الحنفى و أوسعها و أشهرها، و قد طبع مرارا، و كتابه: العلم الظاهر مطبوع فى أول الجزء الثانى من رسائله.

و ترجم له خليل مردم بك فى أعيان القرن الثالث عشر ص ۳۶- ۳۹.

مخطوطة منه كتبت سنة ۱۲۸۲ ه، فى دار الكتب المصرية، رقم ۲۲۶۴۷ ب، ذكرها فؤاد السيّد فى فهرسها ۲/ ۱۳۸.

۴۹۹- علموا أولادكم محبة آل بيت النبى:

للدكتور محمّد عبده اليمانى الحجازى المعاصر.

صدر عن دار القبلة للثقافة الإسلامية فى جدّة، و مؤسسة علوم القرآن فى دمشق و بيروت، طبع سنة ۱۴۱۲ مرتين.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۲۴

[على]

۵۰۰- على إمام الأئمّة:

للشيخ أحمد حسين الباقورى المصرى، وزير الأوقاف المصرية، المتوفّى سنة ۱۴۰۵ ه.

طبع بمصر فى حياته- لعلّه أكثر من مرّة- من مطبوعات المكتبة المصرية فى ۳۸۳ صفحة.

۵۰۱- على إمام المتّقين:

للأستاذ عبد الرحمن الشرقاوى، المصرى المعاصر.

نشره فى جريدة الأهرام المصرية، ثم طبعه فى جزءين.

الاول ۳۳۶ صفحة، و الثانى ۴۰۰ صفحة، من منشورات مكتبة غريب بالقاهرة، و طبعته دار الشروق البيروتية فى مجلد واحد، سنة ۱۴۱۱ ه.

ثم طبع بالأوفسيت أكثر من مرّة فى دمشق و بيروت.

۵۰۲- علی بن أبی طالب: «لعبد العزیز الشناوی».

طبعته المؤسسهٔ الجامعیهٔ للدراسات بالقاهرهٔ سنهٔ ۱۹۹۱.

و طبعته دار الفکر العربی، بالقاهرهٔ.

۵۰۳- علی بن أبی طالب: «لمحمّد ضیاء».

صدر عن دار الفکر فی بیروت سنهٔ ۱۹۹۲.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۲۵

۵۰۴- علی بن أبی طالب (الإمام ...): «للأستاذ توفیق أبو علم».

طبعته دار المعارف بمصر سنهٔ ۱۹۷۳ م.

۵۰۵- علی بن أبی طالب: «للأستاذ رشاد دارغوث».

طبعته دار النفائس فی بیروت.

۵۰۶- علی بن أبی طالب: «لمحمّد الهادی عطیّهٔ المصری».

مطبوع بمصر.

۵۰۷- علی بن أبی طالب: «لأحمد زکی صفوت»

، الکاتب المصری المعاصر.

طبع بمصر سنهٔ ۱۳۵۰ ه.

۵۰۸- علی بن أبی طالب: «لمحمد صبیح المصری».

مطبوع فی سلسلهٔ: کتاب الشهر فی مصر.

۵۰۹- علی بن أبی طالب علیه السلام: «لمحمد کامل حسن المحامی»

:

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۲۶

طبع فی بیروت سنهٔ ۱۹۸۳، من منشورات المکتب العالمی للطباعهٔ و النشر، ضمن سلسلهٔ: عظماء الاسلام.

۵۱۰- علی بن أبی طالب إمام العارفین: «للعلّامهٔ المحدّث أبی الفیض أحمد بن محمّد الصدّیق الغماری»

المغربی، نزیل القاهرهٔ، المتوفّی بها سنهٔ ۱۳۸۰ ه.

له ترجمهٔ حسنهٔ بأول کتابه هذا، بقلم أحمد محمّد مرسی النقشبندی.

و تقدّم له: إبراز الوهم المكنون، و يأتى له: فتح الملك العلى فى صحّة حديث: «أنا مدينة العلم و بابها على».

أعلام الزركلى ۱/ ۲۵۳.

طبع الكتاب بالقاهرة بمطبعة السعادة، سنة ۱۳۸۹ ه.

۵۱۱- على بن أبى طالب بقيّة النبوّة و خاتم الخلافة:

لعبد الكريم الخطيب.

و طبع مرّتـان، الطبعـة الاولى: دار الفكر العربى بالقاهرة سـنة ۱۳۸۶ ۱۹۶۶ مطبعة السـنة المحمدية ۶۰۰ صـفحة، الثانية: سنة ۱۳۹۵، فى بيروت.

۵۱۲- على بن أبى طالب شعره و حكمه:

لأحمد تيمور باشا المصرى، و هو أحمد بن إسماعيل بن محمّد (۱۲۸۸- ۱۳۴۸ ه).

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۲۷

كاتب مصرى مشـهور، أديب لغوى مؤرّخ، صاحب المكتبـة التيمورية القيّمة الشـهيرة، التى أهداها إلى دار الكتب المصـرية، و كانت تحتوى على ثمانيـة عشـر ألف كتاب بما فيها من مخطوطات نفيسـة، و تألّفت بعـد وفاته لجنة لنشـر مؤلّفاته و طبعت كثيرا منها، و منها كتابه هذا طبعته اللجنة سنة ۱۹۵۸، فى مطابع شركة الاتّحاد للتجارة و الطباعة و النشر بمصر، مع مقدّمة قيّمة.

و هناك ترجمة لأحمد تيمور بقلم أنسـطاس الكرملى البغدادى، فى مقدّمة الرسائل المتبادلة بينهما، المطبوعة ببغداد سنة ۱۳۹۴ ه، ص ۲۷- ۲۹.

۵۱۳- على و بنوه:

للدكتور طه حسين، الكاتب المصرى المشهور، المتوفّى سنة ۱۳۹۳ ه.

مطبوع بالقاهرة، سنة ۱۹۵۷.

أعلام الزركلى ۳/ ۲۳۱.

۵۱۴- على و الحسين:

قصيدة للشاعر المسيحى بولس سلامة اللبنانى، قاضى المسيحيين فى بيروت ۱۳۲۰ ۱۹۰۲- ۱۳۹۹ ۱۹۷۹، مطبوعة.

و له ملحمة عيد الغدير مطبوعة أيضا مكررا.

۵۱۵- عيون أخبار بنى هاشم:

لمحمّد بن جرير بن يزيد، أبى جعفر الطبرى، المتوفّى سنة ۳۱۰ ه،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۲۸

صاحب التاريخ و التفسير و تهذيب الآثار، و غير ذلك.

ينقل عنه السيّد ابن طاوس فى الملاحم و الفتن: ۸۰- ۸۱، و قال:

صاحب التاريخ، صنّفه للوزير على بن عيسى بن الجرّاح، نسخة عتيقة ظاهر حالها أنّها كتبت فى حياته.

و یأتی له: کتاب الولایهٔ.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۲۹

حرف الغین

[غایهٔ]

۵۱۶- غایهٔ الطیب فی الکلام علی حدیث سلسلهٔ الذهب:

لابن طولون.

فهرس الفهارس: ۴۷۴.

۵۱۷- غایهٔ المطالب فی إیمان أبی طالب:

لعلی کبیر بن علی جعفر بن علی رضا بن فقیر اللّه الحسینی الهندی الإلهآبادی ۱۲۱۲- ۱۲۸۵.

ترجم له عبد الحی اللکهنوی فی نزههٔ الخواطر ۷/ ۳۴۲، و عدّد مؤلّفاته و منها هذا الکتاب، و تقدّم له، خلاصهٔ المناقب، و إظهار السعادهٔ فی أسرار الشهادهٔ.

۵۱۸- غایهٔ المطالب فی شرح دیوان أبی طالب:

للشیخ محمّد خلیل الخطیب المصری.

طبع فی طنطا من بلاد مصر سنهٔ ۱۳۷۱ ۱۹۵۰.

۵۱۹- غصن الرسول الحسین بن علی:

لفؤاد علی رضا.

تقدیم الدکتور محمّد بن فتح اللّه بدران.

طبعته مکتبهٔ المعارف فی بیروت.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۳۰

۵۲۰- الغیبهٔ (مسألهٔ فی ...):

للقاضی عبد الجبّار بن أحمد بن الخلیل بن عبد اللّه الأسدآبادی المعتزلی، المتوفّی سنهٔ ۴۱۵ ه.

له ترجمهٔ فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۱۱۳، و ترجمهٔ مطوّلهٔ فی التدوین ۳/ ۱۱۹- ۱۲۵ و فیه نصّ العهد الذی أنشأه الصاحب بن عبّاد حین ولّاه قضاء القضاهٔ بالریّ و قزوین و أبهر و زنجان و سهرورد و قم و دماوند و غیرها، و تاریخه فی المحرم سنهٔ ۳۶۷ ه.

و له ترجمهٔ حسنهٔ فی طبقات المعتزلهٔ- لابن المرتضی-: ۱۱۲.

و ذکره الدکتور عبد الکریم عثمان فی مقدّمته لکتاب: شرح الأصول الخمسهٔ للقاضی عبد الجبّار، و ترجم حاله و عدّ مؤلّفاته، و ذکر منها هذا، فقال: مسألهٔ فی الغیبهٔ، أی غیبهٔ الإمام، و هی ورقهٔ واحدهٔ، الفاتیکان [رقم] ۱۲۰۸.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۳۱

حرف الفاء

[فاطمة]

۵۲۱- فاطمة البتول: «للاستاذ معروف الأرناءوط»

، عضو مجمع اللغة العربیة فی سوریا، مؤلّف کتاب: سیّد قریش.

مطبوع فی مصر.

۵۲۲- فاطمة الزهراء (البتول ...): «للاستاذ عبد الفتّاح عبد المقصود المصری»

، و هو الذی نشره باسم:

البتول فاطمة الزهراء، و تقدم فی حرف الباء، طبعته مکتبة المنهل الکویتیة فی بیروت سنة ۱۹۸۲ م.

۵۲۳- فاطمة الزهراء: «للاستاذ توفیق أبو علم».

طبع بالقاهرة من مطبوعات دار المعارف، فی ۳۰۴ صفحة، قائمة مطبوعاتها لسنة ۱۹۸۵: ۱۸۰، و طبع الطبعة الخامسة سنة ۱۹۸۹، و ترجمه علی أکبر الصادقی إلی الفارسیة، و طبع بطهران.

۵۲۴- فاطمة الزهراء: «لمحمّد کامل حسن المحامی».

طبع فی بیروت سنة ۱۹۸۵ م ضمن سلسلة: عظماء الاسلام، من

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۳۲

إصدار المکتب العالمی للطباعة و النشر.

۵۲۵- فاطمة الزهراء و الفاطمیّون: «لعبّاس محمود العقّاد»

، الکاتب المصری.

من مطبوعات دار الهلال بمصر، فی ۱۵۸ صفحة.

و تقدّم له: عبقریة الإمام علی.

۵۲۶- فاطمة سیّدة النساء: «لمحمّد محمود زیتون المصری»

، مؤلّف کتاب: الحافظ السلفی، المطبوع بمطبعة صلاح الدین بالاسکندریّة.

أعلن فی آخر کتابه المذکور- ص ۳۱۴- أنّ کتابه: فاطمة سیّدة النساء تحت الطبع.

۵۲۷- الفاطمیّات:

للمدائنی، أبی الحسن علی بن محمّد بن سیف البصری، نزیل بغداد، المتوفّی سنة ۲۲۵ ه.

ذکر له هذا الکتاب فی فهرست الندیم: ۱۱۴، و الوافی بالوفیات ۲۲/ ۴۲، باسم: الفاطمیّات، و تقدّم باسم: أخبار الفاطمیّات. أهل البیت

فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۳۳۲ ۵۲۸ - فتاوى و أقضية و أحكام الإمام على: ..... ص : ۳۳۲

۵۲۸- فتاوى و أقضية و أحكام الإمام على:

لعرفات القصبى قرون المصرى المعاصر.

طبعته المكتبة الأزهرية للتراث بالقاهرة سنة ۱۴۱۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۳۳

[و تقدّم له: عظمة الإمام الحسين].

[فتح]

۵۲۹- فتح الباب فى فضل أهل البيت و الآل و الأصحاب:

للشيخ على بن أحمد الهيتى المتوفّى سنة ۱۰۲۰.

أوله: الحمد للّه الكريم المنّان، الرحيم الرحمن، القديم الإحسان، الرفيع الشأن، العظيم البرهان، خالق الإنس و الجان ...

نسخة كتبها يوسف القارص سنة ۱۱۲۷ فى بغداد، عن مخطوطة فى مدرسة مرجان، و تقع فى ۴۳ ورقة، فى خزانة حسن پاشا الجليلى، ضمن مجموعة رقم ۲۵/ ۲۵، فى مكتبة الأوقاف بالموصل، راجع فهرسها ۱/ ۲۲۳، مخطوطات الموصل لداود جلبى: ۱۲۸.

۵۳۰- الفتح و البشرى فى مناقب فاطمة الزهرا:

للسيّد محمّد بن حسين المدنى الحنفى الجفرى (۱۱۴۹- ۱۱۸۶ ه) تلميذ الشيخ محمّد السمّان.

أوله: حمدا لمن جعل محبّة أهل بيت رسول اللّه فاطمة عن ارتضاع ثديى ما لا يرضاه ...

إيضاح المكنون ۲/ ۱۷۵، هديّة العارفين ۲/ ۳۳۹، سلك الدرر ۴/ ۳۵.

و يأتى له: قرّة كل عين فى بعض مناقب سيّدنا الحسين، و المواهب الغزّار فى مناقب سيّدى على الكرّار، و المواهب و المنن فى بعض مناقب سيّدنا الإمام الحسن.

نسخة بخطّ يوسف بن محمّد حمّاد، كتبها سنة ۱۲۶۶، فى دار الكتب الظاهرية فى دمشق، ضمن المجموع، رقم ۷۰۰۶.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۳۴

حقّقه زميلنا الاستاذ محمّد سعيد الطريحى حفظه اللّه، و نشرته مؤسسة الوفاء البيروتية سنة ۱۴۰۵، كما حقّق و نشر سائر ما ذكرناه من كتب الجفرى هذا، يأتى كلّ فى محلّه.

۵۳۱- الفتح و التيسير فى آية التطهير:

لأبى عبد اللّه محمّد بن الطيّب بن عبد السلام الحسنى القادرى الفاسى (۱۱۲۴- ۱۱۸۷ ه). ذكره هو فى عداد كتبه فى كتابه التقاط الدرر ۱/ ۴۷۹ فى المقصد الخامس، فعدّه ثانى مؤلّفاته.

ألّف الاستاذ هاشم العلوى القاسمى الفاسى كتابا حافلا عن حياة المؤلّف، و طبع فى بيروت فى ۳۰۰ صفحة، و فى الصفحة ۱۶۲ منه سرد تآليفه و عدّ منها كتابه هذا.

و تقدّم له: الدرّة الفريدة فى العترة المجيدة. و له: درّة المفاخر بسيد الأولين و الاواخر و غرر آل بيته المشاهر، ذكره هو فى التقاط

الدرر ص ۴۸۲.

۵۳۲- الفتح المبين فى فضائل أهل بيت سيّد المرسلين:

لرشيد الدين خان الدهلوى.

۵۳۳- فتح المطالب فى مناقب على بن أبى طالب:

للحافظ الذهبى، محمّد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الشافعى التركمانى الدمشقى (۶۷۳- ۷۴۸ ه).

قال فى تذكرة الحفّاظ ۱/ ۱۰ فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام: و مناقب هذا الإمام جمّة أفردتها فى مجلّدة و سمّيته: فتح المطالب فى فضائل على

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۳۵

ابن أبى طالب.

و ترجم له تلميذه الصفدى فى: نكت الهميان، و عدّد مصنّفاته و سمّى منها فى ص ۲۴۳: فتح المطالب فى أخبار على بن أبى طالب، و قرأته عليه من أوله إلى آخره.

و هو مـذكور فى ترجمته الموسّـعة، فى مقدّمـة سـير أعلام النبلاء فى عداد مؤلّفاته فى السير و التراجم المفردة: ۸۲ برقم ۱۱۵، و تجد مصادر ترجمته فى أعلام التاريـخ و الجغرافيا عنـد العرب- للدكتور صـلاح الدين المنجّد- ۳/ ۹۹ فما بعـدها، و تجد كتبه التاريخية و الرجالية و مخطوطاتهـا فى معجم المؤرّخين الدمشـقيّين للمنجّـد أيضـا: ۱۵۹- ۱۷۵، مـا عـدا كتابنـا هـذا فانّه لم يـذكره! و فى ترجمة المؤلّف فى درّة الحجّال ۲/ ۲۵۷ ورد باسم: منح المطالب، و هو خطأ.

۵۳۴- فتح الملك العلى بصحّة حديث: «أنا مدينة العلم و بابها على»:

للعلّامة المحدّث أبى الفيض أحمد بن محمّد بن الصديق الغمارى المغربى، المتوفّى سنة ۱۳۸۰ ه.

طبع بالقاهرة سنة ۱۳۵۴ فى حياة المؤلّف، و أعيد طبعه فى النجف الأشرف بتحقيق زميلنا العلّامة الشيخ محمّد هادى الأمينى حفظه اللّه تعالى و رعاه.

و تقـدّم له: على بن أبى طالب إمام العارفين، و إبراز الوهم المكنون، و سـبل السـعادة و أبوابها بصـحّة حـديث: «أنا مدينة العلم و على بابها»، و يظهر أنّ له تأليفا ثالثا بهذا الصدد كما وعد به، حيث قال فى نهاية فتح

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۳۶

الملك بعد ذكر سبل السعادة: و لنا عودة إلى الكلام عليه فى جزء ثالث إن شاء اللّه تعالى.

۵۳۵- فتح المنّان فى شرح وسيلة الفوز و الأمان فى مدح صاحب الزمان

: للفاضل المنينى، شهاب الدين أبى العباس، أحمد بن على بن عمر الطرابلسى الدمشقى الحنفى، المتوفّى سنة ۱۱۷۲ ه.

ترجم له المرادى فى سلك الدرر ۱/ ۱۳۳ و ذكر مؤلّفاته، و منها هذا الكتاب.

و المتن قصـيدة فى الإمام المهدى عليه السّـلام للشـيخ بهاء الدين محمّد بن الحسـين العاملى صاحب: الكشكول المعروف، و المتوفّى سنة ۱۰۳۰ ه.

طبع هذا الكتاب بآخر: الكشكول فى مصر عدّة مرّات، منها فى سنة ۱۲۸۸ فى بولاق.

و طبعه زمیلنا العلّامة الشیخ مهدی الفقیه الإیمانی فی کتابه: المهدی عند أهل السنّة ۱ / ۵۱۵ - ۵۹۷، بالتصویر علی طبعة بولاق المذکورة.

و قد عارض قصیدة بهاء الدین هذه جماعة، منهم: الشیخ جعفر الخطی البحرانی المتوفّی سنة ۱۰۳۸ معاصر ناظمها، عارضها باقتراح الناظم نفسه، بقصیدة أولها:

هی الدار تستسقیک مدمعک الجاری* فسقیا فخیر الدمع ما کان للدار و منهم الأمیر محمّد إبراهیم بن الامیر محمّد معصوم الحسینی القزوینی المتوفّی سنة ۱۱۴۵، و للسیّد عبد اللّه بن نور الدین ابن المحدث السیّد نعمة اللّه الحسینی الجزائری تشطیر هذه القصیدة أوله:

سری البرق من نجد فجدد تذکاری* سوالف أنستها تصاریف إعصار

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۳۷

و للمغفور له العلّامة الأدیب الشیخ جعفر بن محمّد النقدی العراقی العماری النجفی المتوفّی سنة ۱۳۷۰ رحمه اللّه شرح علی هذه القصیدة، طبع فی النجف الأشرف، فی جزءین سنة ۱۳۴۴.

[فرائد]

۵۳۶- الفرائد الجوهریة أو الفریدة الجوهریة أو الفروع الجوهریة فی الأئمّة الاثنی عشریة:

لأبی السیادة، عفیف الدین عبد اللّه بن إبراهیم بن حسن بن محمّد أمین بن علی بن میر غنی الحسینی المتّقی الحنفی المکّی الطائفی، المعروف بالمحجوب، المتوفّی سنة ۱۲۰۷ ه.

ترجم له الجبرتی فی عجائب الآثار ۲/ ۱۴۷ فی المتوفّین سنة ۱۲۰۷، و سرد نسبه إلی الإمام الحسن العسکری علیه السّلام!! و قال: و مآثره شهیرة، و مفاخره کثیرة، و کراماته کالشمس فی کبد السماء ... و أخباره فی زهده عن الدنیا علی ألسنة الناس مذکورة.

و أرّخ وفاته فی فهرس التیموریة ۱/ ۲۳۹، سنة ۱۱۹۳، أو ۹۴.

و له ترجمة فی حلیة البشر ۲/ ۳۸۴ رقم ۱۰۱۱، معجم المؤلّفین ۶/ ۱۶، إیضاح المکنون ۲/ ۱۸۹.

و تقدّم له: سواد العینین فی شرف النسبین، و الدرّة الیتیمة فی مناقب لسیّدة فاطمة العظیمة.

۵۳۷- فرائد السمطین فی فضائل المرتضی و البتول و السبطین:

اشارة

للشیخ صدر الدین أبی المجامع إبراهیم ابن شیخ الشیوخ سعد الدین أبی المفاخر محمّد بن معین الدین المؤیّد بن أبی بکر عبد اللّه ابن الشیخ

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۳۸

نجم الدین أبی الحسن علی ابن شیخ الإسلام معین الدین أبی عبد اللّه محمّد ابن حمّویه بن محمّد بن حمّویه الحمّوئی الجوینی البحیرآبادی الشافعی، ینتهی نسبه إلی الصحابی الجلیل أبی أیّوب الأنصاری رضی اللّه عنه.

و کان أبوه من أقطاب الصوفیة و مشایخها الکبار، و کان معظّما عندهم للغایة، ولد لیلة الثلاثاء ۲۳ ذی الحجّة سنة ۵۸۶، و لبس الخرقة فی قبّة الصخرة من ید ابن عمّه سنة ۶۱۶، و أجازه نجم الدین الکبری الخیوفی فی خوارزم بما لم یجز به أحدا، و سکن صالحیة دمشق، و کان هو و ابن العربی یتزاوران، و له: سجنجل الأرواح، و روضة البیان فی علم الحجّة و البرهان، و کتاب: بحر المعانی فی التصوّف، و توفّی ۱۲ ذی الحجّة سنة ۶۴۹.

ولد مؤلّفنا الحمّوئى فى آمل طبرستان ليلة السبت ۲۶ شعبان سنة ۶۴۴، فى اسرة علمية عريقة، أسرة علم و حديث و تصوّف و مشيخة و صدارة و حشمة منذ القرن الخامس حتى القرن العاشر، قال الذهبى فى:

المشتبه: بنو حمويه الجوينى نالوا المشيخة و الإمرة.

و للحمّوئى رحلة واسعة فى طلب الحديث، طوّف البلاد، و أدرك المشايخ و الأسانيد العالية.

و تزوّج عام ۶۷۱ بابنة الصاحب علاء الدين عطا «۱» ملك بن بهاء الدين محمّد، صاحب الديوان الجوينى، ملك العراق و حاكمها من قبل هولاكو، و كان الصداق خمسة آلاف دينار ذهبا أحمر! و توفّى الحمّوئى فى ۵ محرّم سنة ۷۲۲ ه.

---

(۱) ترجم له ابن الفوطى فى تلخيص مجمع الآداب ۴/ ق ۲: ۱۰۳۵، و قال:

و استقامت به أمور الخلائق، و أعاد رونق الخلافة، و كان عالما عادلا، ضابطا حافظا، عارفا بقوانين الملك و الدولة ..

إسلام غازان:

و الحمّوئى هذا هو الذى أسلم على يده غازان ملك «۱» التتار، و كان ذلك فى اليوم الرابع من شعبان سنة ۶۹۴، و ذلك فى قصره فى «لار» على عدّة كيلومترات من شرقى طهران بين دماوند و فيروزكوه، فى محتشد عظيم و احتفال ملوكىّ قد أعدّ لذلك، فاغتسل غازان و لبس جبّة الشيخ سعد الدين- والد الحمّوئى- و أسلم على يده و أظهر الشهادتين، و تسمّى بالسلطان محمود، و لقّب بمعزّ الدين، و نثر من الأموال و الذهب و الفضّة فى ذلك اليوم الشيء الكثير الكثير، و أسلم بإسلامه خلق كثير عسكريّون و مدنيّون، و فشا الإسلام فى التتر منذ ذلك اليوم و سمّوا: ترك إيمان، ثمّ خفّف إلى «تركمان».

نصوص المؤرّخين:

ترجم له تلميذه الذهبى فى معجم شيوخه «۲» فقال: إبراهيم بن محمّد بن المؤيّد بن عبد اللّه بن على بن محمّد بن حمويه، الشيخ القدوة، صدر

---

(۱) هو غازان خان بن أرغون بن أبغا بن هولاكو، ملك فى ذى الحجّة سنة ۶۹۳، و أسلم فى شعبان سنة ۶۹۴، و هو أول من أسلم منهم، و توفّى فى شوّال ۷۰۳، و ملك بعده السلطان محمّد اولجايتو خدابنده، و هو الذى تشيّع على يد العلّامة الحلّى جمال الدين أبى منصور الحسن بن يوسف بن المطهّر، المتوفّى سنة ۷۲۶، و توفّى اولجايتو فى ۳۰ شهر رمضان سنة ۷۱۴.

(۲) فى الورقة ۳۷ من مخطوطة مكتبة السلطان أحمد الثالث، فى طوبقپوسراى فى إسلامبول، رقم ۴۶۲، فى ۲۲۶ ورقة: فرغ منه المؤلّف فى أول صفر سنة ۷۲۷، و فرغ منها الكاتب- و هو محمّد بن خليل الصالحى- ناقلا عن خط المؤلّف فى ۲۴ ربيع الأوّل سنة ۸۷۸ ه.

الدين، أبو المجامع الجوينى الخراسانى، الصوفى المحدّث، مولده سنة ۶۴۴، و سمع سنة ۶۴ من عثمان بن الموفّق و غيره، و كان صاحب حديث و اعتناء بالرواية، قدم علينا [دمشق] بعد ما أسلم على يده غازان ملك التتار بوساطة تاييد نوروز، فسمع معنا من أبى حفص بن القوّاس و طائفة، ثمّ حجّ بآخره فى سنة عشرين و سبعمائة و حدّث، فذكر لى الحافظ صلاح الدين [العلائى] أنّه سمع منه،

فذکر له أنّه قد حصل له إلی الآن روایة مائتی جزء و أربعین جزء کلّها أربعینیات! و کان صدر الدین تامّ الشکل ملیحا، مهیبا بین الصوفیة إلی الغایة لمکان والده الشیخ سعد الدین بن حمویه، و بلغنا موته بخراسان فی سنة ۷۲۲ فتوفّی فی خامس المحرّم.

و ترجم له أیضا فی شیوخه الّذین ذکرهم فی نهایة کتابه: تذکرة الحفّاظ، و هو الشیخ الرابع و العشرون منهم فقال فی ص ۱۵۰۵:

و سمعت من الإمام المحدّث، الأوحد الأکمل، فخر الإسلام، صدر الدین إبراهیم بن محمّد بن المؤیّد بن حمّویه الخراسانی الجوینی ... و کان شدید الاعتناء بالروایة و تحصیل الأجزاء، حسن القراءة، ملیح الشکل مهیبا، دیّنا صالحا، و علی یده أسلم غازان الملک ...

و ترجم له الصفدی فی کتابه: أعیان العصر و أعوان النصر، فقال:

سمع من الموفّق الأذکانی صاحب (المؤیّد الطوسی) و من جماعة بالشام و العراق و الحجاز، و عنی بهذا الشأن جدّا، و کتب و حصّل، قدم دمشق الشام سنة ۶۹۵، و حجّ سنة ۷۲۱، و لقیه الشیخ صلاح الدین العلائی، و خرّج لنفسه سباعیات بإجازات، و سمع مسلما من عثمان بن الموفّق، و سمع ببغداد من الشیخ عبد الصمد و من ابن أبی الدنیة و ابن

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۱

الساغرجی و ابن بلدجی و یوسف بن محمّد بن سرور الوکیل، و کانت له صورة فی تلک البلاد کبیرة، و منازله فی صدور التتار أثیرة، تتضاءل النجوم لعلوّ قدره، و تنکسف الشموس الضاحیة لطلوع بدره، لا یصل أحد إلی لمس کمّه، و لا یطمع القان الأعظم فی اعتناقه و ضمّه.

و ممّا یؤیّد هذه الدعوی، و یحقّق هذه الرجوی، أنّ القان غازان أسلم علی یده، و تبرّک بملاقاة جسده! و أخبرنی الشیخ شمس الدین الذهبی- رحمه اللّه تعالی- قال: أنبأنی الظهیر ابن الکازرونی، قال: فی سنة ۶۷۱ اتّصلت ابنة علاء الدین- صاحب الدیوان- بالشیخ صدر الدین أبی المجامع إبراهیم بن الجوینی، و کان الصداق خمسة آلاف دینار ذهبا أحمر، و للشیخ صدر الدین مجامیع و توالیف، و له إجازات من نجم الدین عبد الغفّار، صاحب (الحاوی) و لم یزل فی تیّار عظمته الطافح، و سیل وجاهته السافح، إلی أن سکن فی الرمس، و ذهب کأمس، و توفّی رحمه اللّه تعالی خامس محرم سنة ۷۲۳، و مولده سنة بضع و أربعین و ستّمائة.

و ترجم له أیضا فی الوافی بالوفیات ۶/ ۱۴۱ بنحو من هذا و فیه:

و عنی بهذا الشأن [الحدیث] جدّا، و کتب و حصّل، و کان ملیح الشکل، جیّد القراءة، دیّنا وقورا، و علی یده أسلم قازان، و قدم الشام سنة خمس و تسعین [و ستّمائة]، ثمّ حجّ سنة ۷۲۱.

و ترجم له ابن حجر فی الدرر الکامنة ۱/ ۶۹ رقم ۱۸۱، و ذکر بعض مشایخه و قال: و أکثر عن جماعة بالعراق و الشام و الحجاز، و خرّج لنفسه تساعیات، و سمع بالحلّة و تبریز و بآمل طبرستان و الشوبک (الشریک) و القدس و کربلا و قزوین و مشهد علی و بغداد، و له رحلة واسعة، و عنی بهذا

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۲

الشأن، و کتب و حصّل.

و کان دیّنا وقورا، ملیح الشکل، جیّد القراءة، و علی یده أسلم غازان، و کان قدم دمشق و اسمع الحدیث بها فی سنة ۹۵، ثمّ حجّ سنة ۲۱ [۷] ...

و ترجم له ابن تغری بردی فی المنهل الصافی ۱۰/ ۱۴۱، و قال:

و عنی بهذا الشأن [علم الحدیث] جدّا، و کتب و حصّل، و کان ملیح الشکل، جیّد القراءة، دیّنا وقورا، و هو الذی أسلم علی یده غازان ... قال الذهبی ... و له مجامیع و توالیف. انتهی کلام الذهبی، قلت: و له تاریخ فی عدّة مجلّدات باللغة العجمیة، و کان معظّما فی الدولة الغازانیة مبجّلا إلی الغایة، و توفّی سنة اثنتین و عشرین و سبعمائة رحمه اللّه تعالی.

و من مصادر ترجمته عدا ما تقدّم: طبقات الشافعیة للأسنوی ۱/ ۴۵۴، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء- فی حرف الألف من قسم

علماء العامـة، و قد ترجم له مرّتين، انظر: ۳/ ۶۸۱ من مخطوطة مكتبة المدرسة المحسـنية فى دمشق-، روضات الجنّات ۱/ ۱۷۶، أعيان الشيعة ۲/ ۲۱۸، أعلام الزركلى ۱/ ۶۳.

مؤلّفاته:

قد تقدّم عن الذهبى أنّه قال: و له مجاميع و تواليف.

و تقدّم عن ابن تغرى بردى أنّ له تاريخا فى عدّة مجلّدات باللغة العجمية.

و تقدّم عن ابن حجر أنه خرّج لنفسه تساعيات.

و رأيت منها نسـخة فى المكتبة الظاهرية المنقولة إلى مكتبة الأسد فى دمشق ضمن المجموع رقم ۳۷۴۱ عام، مكتوبة فى حياة المؤلّف بيد بعض

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۴۳

أقاربه، باسم: الاربعين التساعيات، فى جزءين.

أوله: الحمد للّه المنّان على عباده بعواطف سوابغ ... و بعد فهذه أحاديث أربعون ... خرّجها ... إبراهيم بن محمّد بن المؤيّد ...

و على ظهر النسـخة: كتاب الأربعين التساعيّات، الصـحاح العوالى، من تخريـج المحدّث الأعظم، سـلطان مشايخ العرب و العجم، قدوة الأولياء، صدر الحقّ و الملّة و الدين، أبى المجامع ... متّع اللّه الإسلام و المسلمين بطول حياته ...

ابتدأ بكتابته لنفسه ... على بن محمّد ... عصر يوم الخميس التاسع عشر من صفر ... لسنة ۷۲۱، بمدينة السلام بغداد، فى داره المعمورة بها، طوّل اللّه عمر بانيها، و شيّد مبانيها، فى جوار المسجد الكبير للإمام أمير المؤمنين أبى جعفر المستنصر باللّه رضى اللّه عنه.

حكاية خطّ المخدوم الأعظم سلطان الاولياء خلّد اللّه ظلّه:

سمع علىّ هـذا الجزء جماعـة من المشايخ و الأكابر منهم: ... و على بن محمّد بن الحسن بن المؤيّد الحموئى «۱»، بقراءة الشيخ الإمام المحـدّث تقى الدين عبد الرحمن بن عبد المحسن بن عمر بن شـهاب الواسـطى، و ولد جامعه محمّد بن إبراهيم بن محمّد بن المؤيّد الحموئى.

و هذا خطّه، عفا اللّه عنه، و ذلك ظاهر الكوفة ضحوة يوم الثلاثاء، سلخ شوال سنة ۷۲۰، و صلّى اللّه على محمّد و آله، و حسبنا اللّه و نعم الوكيل.

و جاء فى نهاية المخطوطة: تمّ الجزء الثانى من التساعيات الصحاح العوالى، على يد العبد ... على بن محمّد بن أبى الحسن بن على بن

---

(۱) هو كاتب النسخة من احفاد عمّ المؤلّف.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۴۴

المؤيّد الحموئى يوم السبت سلخ صفر سنة ۷۲۱، غربى دجلة بغداد، فى بستان الأمير الكبير محمّد بن سليمان العباسى.

و له معجم الشيوخ، حكى عنه ابن الفوطى فى تلخيص مجمع الآداب، ۴/ ق ۲: ۷۲۰، و ۵/ ۳۶۲.

و أشهر مؤلّفاته الخالدة و التى خلّدت ذكره هو: فرائد السمطين فى فضائل المرتضى و البتول و السبطين.

رتّبه على سـمطين، و كلّ سـمط على فاتحـة و خاتمـة و اثنين و سـبعين بابا، السـمط الأوّل خاصّ بما ورد فى فضل أمير المؤمنين عليه السّلام، و السمط الثانى فى فضائل بقيّة العترة الطاهرة، من سيّدة النساء إلى الإمام المهدى عليه السّلام.

أوله: تبارك الذى نزّل الفرقان على عبده ليكون للعالمين نذيرا ...

آخره: و نجز الفراغ من نظم هـذه الفرائـد فى سـلك الانتخاب، و كتبه و تحريره بعون اللّه تعالى و حسن تيسيره فى شـهر اللّه الأصـبّ

رجب سنة ۷۱۶، لعبد اللّه الفقیر إلی رحمته إبراهیم بن محمّد بن المؤیّد الحموئی ...

مخطوطاته:

۱- مخطوطة کتبت فی عهد المؤلّف، برسم خزانة أحد رجال الحکم فی ذاک العهد، وصف علی الورقة الأولی منها بألقاب فخمة مع الدعاء للمؤلّف بدوام العمر، فهی مکتوبة بین سنتی ۷۱۶ التی هی تاریخ التألیف، و بین ۷۲۲ التی توفّی المؤلّف فیها، و تقع فی ۱۸۳ ورقة، ناقصة من آخرها، و هی فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم، برقم ۲۹۰۶، وصفت فی فهرسها ۸/ ۱۰۲.

۲- مخطوطة فی المکتبة المرکزیة لجامعة طهران، رقم ۵۸۲، من

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۵

کتب السیّد محمّد المشکاة، و هی نسخة خزائنیة من مخطوطات القرن التاسع، فی ۱۵۶ ورقة، من الورق السمرقندی، و علیها بلاغ بالمقابلة، و قد وصفت فی فهرس المکتبة ۵/ ۱۴۴۰- ۱۴۴۵. صوّر عنها معهد المخطوطات بالقاهرة کما فی فهرسه، ج ۲ تاریخ، قسم ۴، ص ۳۳۴، رقم الفیلم هناک ۱۹۰۹.

۳- نسخة کتبها أحمد بن محمّد بن مبارک بن حسین الساری البحرانی، و فرغ منها سنة ۱۱۰۱، علی نسخة کتبت سنة ۱۰۰۶.

و هذه النسخة بخطّ نسخی جمیل جیّد، و العناوین مکتوبة بالشنجرف، و لکن فیها نقص من طرفیها، و خروم فی وسطها، و هذه المخطوطة کانت فی حیازة العلّامة الحجّة المغفور له السیّد علی نقی الحیدری، و کان من أشهر علماء بغداد و من أفاضلهم، توفّی رحمه اللّه فی ۱۵ شوّال سنة ۱۴۰۱، و اللّه أعلم بمصیر هذه المخطوطة و سائر مخطوطات الطائفة کلّها و کتبها و مکتباتها من الطائفیّین الحاکمین المتسلطین علی بلاد الإسلام.

۴- مخطوطة مؤرّخة بسنة ۱۳۲۳، و علیها تصحیحات و فی مقدّمتها ترجمة المؤلّف، و فهرس الکتاب فی ثمانیة أوراق، و المجموع ۲۱۴ ورقة، و هی فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم، رقم ۲۵۵۱، ذکرت فی فهرسها ۷/ ۱۳۴.

۵- مخطوطة کتبها محمّد علی بن عبد اللّه الاصفهانی السدهی، سنة ۱۳۲۳، علی النسخة المتقدّمة، و علیها تصحیحات، و هی فی ۱۷۹ ورقة، فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی أیضا، رقمها ۲۵۵۲، مذکورة فی فهرسها ۷/ ۱۳۴.

۶- مخطوطة کتبها العلّامة الأدیب المغفور له الشیخ محمّد السماوی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۶

النجفی، کتبها بخطّ یده، علی نسخة العلّامة الحیدری المتقدّمة برقم ۳، ثمّ أتمّ نقائصها علی مخطوطة العلّامة مشکاة المتقدّمة برقم ۲، ثمّ انتقلت المخطوطة بعد وفاة العلّامة السماوی سنة ۱۳۷۰ إلی مکتبة المغفور له العلّامة الشیخ محمّد رضا فرج اللّه النجفی، و توفّی رحمه اللّه سنة ۱۳۸۶، و کانت مکتبته باقیة فی بیته و بید أولاده، و لا نعلم الآن عن مصیر المکتبة شیئا کما تقدّم عن مکتبة العلّامة الحیدری فی رقم ۳.

طبعات الکتاب:

۱- طبع الکتاب أولا فی النجف الأشرف سنة ۱۳۸۳ بسعی زمیلنا العلّامة الجلیل الشیخ محمّد مهدی الآصفی و تحقیقه، و طبع من الکتاب إلی نهایة الباب السابع و العشرین من السمط الأوّل، و صدر إلی الأسواق ثمّ توقّف العمل عن السیر.

۲- طبع فی بیروت سنة ۱۳۹۸ ۱۹۷۸ بسعی زمیلنا العلّامة الباحث الشیخ محمّد باقر المحمودی و تحقیقه، فطبعه طبعة کاملة فی مجلّدین، و المجلّد الثانی صدر سنة ۱۴۰۰ ۱۹۸۰.

۳- ثمّ استأنف العمل فی مقابلته و تحقیقه و إعادة النظر فیه و ضبط رجال أسناده، بإعانة ولدیه الشیخ محمّد کاظم و الشیخ ضیاء الدین، و ها هو قید التحقیق و فی سبیله إلی الطبع، و سوف یصدر من مطبوعات وزارة الإرشاد فی طهران.

۵۳۸- فرائد فوائد الفکر فی الإمام المهدی المنتظر:

لمرعی بن یوسف الکرمی المقدسی الحنبلی، المتوفّی سنة ۱۰۳۳ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۷

ترجم له إسماعیل باشا فی هدیّة العارفین ۲/ ۴۲۶، و عدّد تصانیفه الکثیرة و ذکر منها هذا الکتاب.

نسخة فی مکتبة عاشر أفندی، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، ضمن مجموعة برقم ۱۴۴۶.

نسخة خطّ المؤلّف، فرغ منها فی أواخر ربیع الآخر سنة ۱۰۲۲، بأول مجموعة من رسائله بخطّه، فی المکتبة الوطنیة بباریس، رقم ۲۰۲۶.

نسخة فی مکتبة أسعد أفندی، فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، ضمن المجموعة رقم ۱۴۴۶.

نسخة فی مکتبة جامع مسجد، فی بومبای.

نسخة فی برنستون، مجموعة غاریت ۱۵۲۷.

نسخة فی دار الکتب بالقاهرة، کما فی فهرسها ۱/ ۳۳۷، و فی فهرس الخدیویة القدیم ۶/ ۱۶۱.

نسخة فی بریل ۲/ ۱۰۰۶، کما ذکره هوتسما، فی فهرسها ۱/ ۵۲۸.

۵۳۹- فرائد اللآل فی البحث عن مدلول الأهل و الآل:

لإسماعیل بن محمّد بن إسحاق، المتوفّی سنة ۱۱۶۴ ه.

نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر فی صنعاء، ضمن المجموعة رقم ۱۱۸ مجامیع، من الورقة ۲۷۷- ۲۸۴، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۶۹۶.

[الفصول]

۵۴۰- الفصول السبعة و العشرون:

فی مناقب أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السّلام.

لأبی المؤیّد الموفّق بن أحمد الخوارزمی المکّی، المتوفّی سنة ۵۶۸.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۸

یأتی باسم: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، فی حرف المیم.

۵۴۱- الفصول المهمّة لمعرفة الأئمّة:

اشارة

لابن الصبّاغ المالکی، نور الدین علی بن محمّد بن أحمد بن عبد اللّه الصفاقسی، الغزّی الأصل، المکّی المولد و الدار و الوفاة (۷۸۴- ۸۵۵ ه).

ترجم له السخاوی فی الضوء اللامع ۵/ ۲۸۳ و عدّد شیوخه إلی أن قال: و له مؤلّفات منها: الفصول المهمّة لمعرفة الائمّة- و هم اثنی عشر-، و العبر فی من شفّه النظر، أجاز لی، و مات فی ذی القعدة ...

و له ترجمة فی هدیّة العارفین ۱/ ۷۳۲، أعلام الزركلی ۵/ ۸، معجم المؤلّفین ۷/ ۱۸۷، و كلّهم ذكروا له كتابه هذا.

و ترجم الكتاب إلی الأردیة مولانا محمّد إعجاز حسن ابن مولانا محمّد جعفر حسن الباكستانی المتوفّی سنة ۱۳۵۰ ه، صاحب المصنفات الكثیرة.

ذكرها له السیّد مرتضی حسین صدر الأفاضل فی ترجمته من: مطلع الأنوار: ۴۸۳، و السیّد حسین عارف نقوی، فی ترجمته من كتاب: تذكره علمای إمامیة باكستان: ۲۸۸.

و ترجم له إسماعیل پاشا فی هدیّة العارفین ۲/ ۲۳۶- ۲۳۷ و عدّد تصانیفه الكثیرة، و ذكر منها ما ذكرناه، و ترجم له حبشی، فی مصادر الفكر العربی الإسلامی فی الیمن: ۲۹۵ و ۴۳۸، و ذكر له: قصائد فی مدح أمیر المؤمنین علیه السّلام، و أنّ مخطوطتها فی المكتبة الغربیة فی الجامع الكبیر بصنعاء، رقم ۸ مجامیع.

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۴۹

مخطوطات الكتاب:

۱- مخطوطة من القرن العاشر، مع مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام للخطیب الخوارزمی، المتوفّی سنة ۵۶۸ ه، فی المكتبة المركزیة لجامعة طهران، رقم ۶۶۶۵، ذكرت فی فهرسها ۱۶/ ۳۲۹.

۲- نسخة من القرن التاسع، فیها أیضا، رقم ۷۰۰۹، مذكورة فی فهرسها ۱۶/ ۴۲۷.

۳- مخطوطة فی مكتبة عارف حكمت بالمدینة المنوّرة، كتبت سنة ۹۷۳ ه، رقمها ۱۶۸ تاریخ.

۴- مخطوطة قدیمة فی مكتبة الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد خراسان، رقم ۱۷۵۸، ممّا وقفه السلطان نادر شاه علی هذه المكتبة، ذكرت فی فهرسها القدیم ۱/ ۶۳.

۵- مخطوطة أخری فیها أیضا، رقم ۲۰۹۴.

۶- مخطوطة من القرن التاسع، قریبة من عصر المؤلّف، فی مكتبة السلطان أحمد الثالث، فی طوپقپوسرای فی إسلامبول، رقم ۲۸۷۲.

۷- مخطوطة فی مكتبة الأسد بدمشق، من كتب الأحمدیة، رقم ۲۶۶.

۸- مخطوطة فی مكتبة بایزید فی إسلامبول، من مكتبة ولّی الدین، رقم ۱۶۱۴، كتبت سنة ۹۸۸ ه.

۹- مخطوطة كتبت سنة ۹۸۸ ه، فی مكتبة البرلمان السابق فی طهران.

۱۰- مخطوطة فی مكتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم، رقم

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۵۰

۳۲۵۳، فرغ منها الكاتب فی ۱۵ شهر رمضان سنة ۹۷۷ ه، وصفت فی فهرسها ۹/ ۴۴.

۱۱- مخطوطة كتبها علی بن محمّد الشروانی سنة ۱۱۳۵، فی مكتبة الأوقاف فی بغداد، رقم ۲/ ۷۰۷۲ مجامیع، مذكورة فی فهرسها ۴/ ۲۵۵.

۱۲- مخطوطة كتبها علی بن أحمد الأحسائی سنة ۱۱۱۸ ه، فی مكتبة البرلمان السابق فی طهران، رقم ۲۹۴۴، وصفت فی فهرسها ۱۰/ ۳۷۶.

۱۳- مخطوطة فی مكتبة كلّیة الالهیّات، فی جامعة الفردوسی فی مشهد خراسان، فی آخر المجموعة رقم ۴۵۶، كتبت سنة ۱۰۸۲، ذكرت فی فهرسها ۱/ ۳۶۲.

۱۴- مخطوطة فى مكتبة خدابخش فى بتنه بالهند، كتبت سنة ۱۱۰۰ ه، رقمها ۲۳۰۱.

۱۵- مخطوطة خطّها إبراهيم بن المظفّر الدماوندى، و فرغ منها فى العشر الأخير من صفر سنة ۱۰۹۳ ه، فى المكتبة المركزية لجامعة طهران، رقم ۳۲۷۰، وصفت فى فهرسها ۱۱/ ۲۲۲۹.

۱۶- مخطوطة اخرى فيها، رقم ۳۶۳۳، كتبها عامر بن محمّد بن عبد اللّه بن عامر الهدوى سنة ۱۱۱۴ ه، بالمدينة المنوّرة، ذكرت فى فهرسها ۱۲/ ۲۶۳۹.

۱۷- مخطوطة كتبت سنة ۱۱۴۴ ه، فى الأمبروزيانا فى إيطاليا، رقم ۳۱۸، ذكرها الدكتور المنجّد فى فهرس الأمبروزيانا ۲/ ۶۹، و عنها فيلم فى معهد المخطوطات بالقاهرة، رقم ۱۱۵۷، ذكر فى فهرس المعهد ۳ تاريخ/ ۲۲۷.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۵۱

۱۸- مخطوطة فى مكتبة الأوقاف بالموصل، من مخطوطات حسن پاشا الجليلى، كتبت سنة ۱۲۰۲، كما فى فهرسها ۱/ ۱۱۹.

۱۹- مخطوطة فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول، من مخطوطات رئيس الكتّاب، رقم ۴۵۸۳.

۲۰- مخطوطة اخرى فيها، من كتب رئيس الكتّاب، كتبت سنة ۹۶۷ ه، بأول المجموعة رقم ۱۱۸۵، من ۱ ب- ۹۴ ب.

۲۱- مخطوطة فى مكتبة البرلمان السابق فى طهران، رقم ۵۸۲۵، كتبها على بن جعفر الجلبى النارنجى الحلى سنة ۱۰۵۸ ه، فى ۳۷۰ صفحة، مصحّحة، مقابلة، و صفت فى فهرسها ۱۷/ ۲۴۲.

۲۲- مخطوطة اخرى فيها أيضا، رقم ۱۳۶۴، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۵۴.

۲۳- مخطوطة أخرى فيها، كتبها على الطبسى، و فرغ منها فى المحرّم من سنة ۹۸۳ ه، و هى ضمن المجموعة رقم ۴۴۱۳، مذكورة فى فهرسها ۱۲/ ۱۰۹.

۲۴- مخطوطة من القرن الحادى عشر، فى مكتبة مدرسة المروى فى طهران، رقم ۳۴۰.

۲۵- مخطوطة اخرى فيها ۲/ ۶۵۷، كتبت سنة ۱۲۷۱.

۲۶- مخطوطة من القرن التاسع أو العاشر، معه كتاب: مناقب السادات بالفارسية، للقاضى شهاب الدين بن شمس الدين عمر الزاولى الدولتآبادى الهندى الدهلوى، مؤلف: توضيح الدلائل، الذى تقدّم فى حرف التاء، المتوفّى سنة ۸۴۹ ه، و هو أربعون حديثا، جمعه فى فضلهم، و هذه المجموعة فى مركز الوثائق فى وزارة الإرشاد الايرانية.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۵۲

۲۷- مخطوطة كتبت سنة ۹۵۰ ه، فى المكتبة الوطنية فى برلين، رقمها ۹۶۷۲، ذكرها آلورث فى فهرسها ۹/ ۲۱۲.

۲۸- مخطوطة اخرى فيها، كتبت سنة ۱۲۳۲ ه، رقمها ۹۶۷۱، ذكرها آلورث فى فهرسها ۹/ ۲۱۳.

۲۹- مخطوطة فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۲۱۸۸، فرغ منها الكاتب ۵ صفر سنة ۱۱۷۱.

۳۰- نسخة اخرى فيها برقم ۲۱۸۳، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۷۹۶.

۳۱- مخطوطة فى مكتبة جامعة برنستون بالولايات المتّحدة، كتبت سنة ۱۰۶۴ ه، رقمها ۲۴، من مجموعة يهودا، ذكرها ماخ فى فهرسه: ۳۶۴ برقم ۴۵۸۹.

۳۲- مخطوطة فى مكتبة جامعة لوس‌أنجلس، كتبت سنة ۱۱۱۹ ه، رقم ۱۱۲۰، ذكرت فى نشرة المكتبة المركزية لجامعة طهران ۱۱/ ۳۱۲.

۳۳- مخطوطة فى مكتبة الآثار العراقية، من كتب أنستاس الكرملى، كتبت سنة ۱۱۰۵ ه، و عليها صحّحت الطبعة النجفية الاولى.

۳۴- مخطوطة كتبت سنة ۱۱۰۹، فى مكتبة الامام الصادق عليه السّلام العامّة فى اصفهان، رقم ۶۰۲.

۳۵- مخطوطة القرن ۱۱ فى المتحف البريطانى ۱۲۵۹۷.

۳۶- مخطوطهٔ القرن ۱۳ فی المتحف البریطانی ۸۴۷۲.

۳۷- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۳۳ فی مکتبهٔ فاضل خونسار رقم ۶۱.

طبعاته:

طبع فی طهران سنهٔ ۱۳۰۳ ه، و طبعته المکتبهٔ التجاریهٔ و مطبعتها فی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۵۳

النجف الأشرف سنهٔ ۱۳۷۰ ۱۹۵۰ مع مقدّمهٔ المحامی توفیق الفکیکی.

و طبعته المکتبهٔ الحیدریهٔ و مطبعتها فی النجف الأشرف سنهٔ ۱۳۸۱ ۱۹۶۲ مع مقدّمهٔ الاستاذ الفکیکی.

و طبعته مکتبهٔ الأعلمی فی طهران بالاوفسیت علی الطبعهٔ النجفیهٔ الاولی.

و طبعته مؤسسهٔ الأعلمی البیروتیهٔ فی بیروت بالأوفسیت علی الطبعهٔ النجفیهٔ الأولی.

و طبع فی بیروت سنهٔ ۱۴۰۹ بصفّ جدید من منشورات دار الأضواء مع مقدمهٔ توفیق الفکیکی.

[فضائل]

[فضائل علی]

۵۴۲- فضائل أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب:

للقاضی أبی الحسین عمر بن الحسن بن علی بن مالک الشیبانی الأشنانی البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۳۳۹ ه.

ذکره له الندیم فی الفهرست ص ۱۲۷، و البغدادی فی هدیّهٔ العارفین ۱/ ۷۸۰، و کحّالهٔ فی معجم المؤلّفین ۷/ ۲۸۲.

ترجمته فی: فهرست الندیم ص ۱۲۷، تاریخ بغداد ۱۱/ ۲۳۶- ۲۳۹، أنساب السمعانی (الأشنانی)، سیر أعلام النبلاء ۱۵/ ۴۰۶، طبقات القرّاء ۱/ ۵۹۰.

۵۴۳- فضائل أهل البیت علیهم السلام: «لابن التبان»

عبد اللّه بن إسحاق بن التبان أبی محمّد القیروانی المالکی ۳۱۴- ۴۷۱.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۵۴

۵۴۴- فضائل أهل البیت: «لأبی الکمال برق نوشاهی الباکستانی»

، مؤلّف: فضائل الصحابهٔ.

و تقدّم له کتاب: سیّد الشهداء.

مرآهٔ التصانیف: ۲۳۷.

۵۴۵- فضائل أهل البیت: لمولانا مبین بن محب بن أحمد بن محمّد سعید بن قطب الدین الأنصاری

الهندی اللکهنوی، المتوفّی سنة ١٢٢٥.

ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ٧/ ۴١٣، و قال فيه: أحد كبار الفقهاء الحنفية ... ثمّ ذكر له عدّة مؤلّفات، منها هذا الكتاب.

۵۴۶- فضائل أهل البيت: لابن أبی حاتم الرازی

، الحافظ أبو محمّد عبد الرحمن بن أبی حاتم محمّد بن إدريس بن المنذر بن مهران الحنظلی الرازی، مؤلف كتاب: الجرح و التعديل (٢۴٠- ٣٢٧ ه).

ترجم له الرافعی فی التدوين ٣/ ١۵٣- ١۵٩، و قال: من كبار الدنيا علما و ورعا، قال الخليل الحافظ: ...

و له ترجمة فی أنساب السمعانی (الحنظلی)، و فی معجم البلدان (حنظلة) و فی (الریّ).

و راجع كتاب أعلام معجم البلدان الرقم ١۴۶٢، و سير أعلام النبلاء ١٣/ ٢۶٣ و ما فی هامشهما من مصادر ترجمته.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:٣۵۵

قال ياقوت فی معجم البلدان فی (الریّ) «١» بعد ما ترجم له: و كان أهل الریّ أهل سنّة و جماعة إلی أن تغلّب أحمد بن الحسن الماردانی عليها فأظهر التّشيع و أكرم أهلها و قرّبهم، فتقرّب إليه الناس بتصنيف الكتب فی ذلك، فصنّف له عبد الرحمن بن أبی حاتم كتابا فی فضائل أهل البيت، و غيره، و كان ذلك فی أيام المعتمد، و تغلّبه عليها كان سنة ٢٧۵، و ظهر التشيّع بها و استمرّ إلی الآن ...

۵۴٧- فضائل أهل البيت: للشيخ جلال الدين أبی الميامن مسعود صدر الدين أبی المعالی

بن المظفّر بن محمّد بن مظفّر بن روزبهان بن طاهر الربعی العدوی العمری، المتوفّی فی شيراز سنة ٧٢۵ ه.

ترجم له معين الدين أبو القاسم جنيد الشيرازی- من أعلام القرن الثامن، و من أحفاد أخی المترجم- فی كتابه: شدّ الأزار ص ٨٩، و قال:

من أجلّاء المشايخ فی عهده، كان إماما عالما زاهدا- إلی أن قال:- و صنّف فی فضائل أهل البيت عليهم السّلام كتابا رتّبه علی اثنی عشر بابا، و له تأليفات و مجموعات و إجازات عالية و أسانيد عالية، أكثرها عن شيوخ أبيه.

۵۴٨- فضائل بنی هاشم:

لأبی الحسن ابن معروف، و هو علی بن معروف بن محمّد البزاز البغدادی، من محدّثی القرن الرابع.

---

(١) معجم البلدان ٢/ ٩٠١ من طبعة لا يبزيك.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:٣۵۶

ترجم له الخطيب فی تاريخ بغداد ١٢/ ١٣، و قال فی ص ١١۴:

حدّثنا عنه غالب بن هلال و ...، و كان ثقة و قال لی ابن الثوری: سمعت منه فی سنة ٣٨۵، و كان يسكن المخرم.

ذكر فی: صلة الخلف بموصول السلف، المنشور فی مجلّة معهد المخطوطات الكويتية، فی حرف الفاء، و ذكر أنّه فی ثلاثة أجزاء، و أورد طريقه إليه ص ٣١ من مجلّة معهد المخطوطات الكويتية، المجلّد ٢٩، السنة الأولی.

و فی حرف الجيم منه باسم: جزء فی فضائل أهل البيت صلة الخلف مجلّة المعهد، مجلّد ٢٨، الجزء ١، ص ٧۵.

ذكره ابن حجر العسقلانی فی مشيخته و أورد إسناده إليه و رواه عن مؤلّفه «١».

نسخة فی دار الکتب الظاهریة بدمشق، و هو الجزء الأوّل منه، ضمن المجموع رقم ۱۰۳، من الورقة ۱۶۰- ۱۶۸.

نسخة من الجزء الأوّل منه فی دار الکتب الظاهریة فی دمشق، ضمن المجموع رقم ۳۸۳۹، من الورقة ۱۵۸- ۱۶۹، روایة القاضی أبی یعلی محمّد بن الحسین ابن الفرّاء الحنبلی، علیها سماع لأحمد بن عیسی بن قدامة المقدسی من أبی الیمن الکندی فی سنة ۶۰۸ ه، و علیها سماع آخر بتاریخ سنة ۶۷۳ ه، و علیها سماعات منقولة من الأصل المنقولة منه فی القرنین الخامس و السادس.

فهرس مجامیع المدرسة العمریة- للسوّاس-: ۵۴۶، و فهرس

---

(۱) رأیت نسخة من مشیخة ابن حجر فی مکتبة فیض اللّه، رقم ۵۳۴، مکتوبة فی حیاته.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۵۷

حدیث الظاهریة- للألبانی-: ۱۱۲، و فیهما فضائل بنی هاشم و غیر ذلک.

۵۴۹- فضائل ذوی القربی:

لیحیی بن عمر بن مقبول الیمنی التهامی الزبیدی، المعروف بالأهدل (۱۰۷۳- ۱۱۴۷ ه).

أفرد له إبراهیم بن أحمد الخلیل رسالة مستقلّة فی ترجمة حیاته فی مجلّد، و ترجم له حبشی فی: مصادر الفکر العربی الاسلامی فی الیمن:

۶۰، و قال: و کان سالکا طریق الأتقیاء فی الأقوال و الأفعال.

و ترجم له زبارة فی نشر العرف ۳/ ۳۵۴، و سرد نسبه إلی عون ابن الإمام موسی بن جعفر علیه السّلام، و أطراه بقوله: السیّد العلّامة، مسند الدیار الیمنیة.

قال: و قد ترجمه تلمیذه القاضی أحمد بن محمّد قاطن فی تحفة الاخوان .. و ترجمه حفیده السیّد عبد الرحمن بن سلیمان بن یحیی الأهدل فی النفس الیمانی ...

و قال فی ص ۳۵۶: و له مصنّفات منها کتاب فی فضل ذوی القربی ... و موت صاحب الترجمة فی لیلة الأحد رابع عشر ربیع الآخر سنة ۱۱۴۷ ... و رثاه جماعة من الأدباء ...» و راجع: هدیّة العارفین ۲/ ۵۳۴.

۵۵۰- فضائل سلالة النبی صلّی اللّه علیه و آله (جزء فی ...):

للجاحظ، أبی عثمان عمرو بن بحر البصری، المتوفّی سنة ۲۵۵ ه.

ذکره بروکلمن ۳/ ۱۲۲، و لعلّه: فضل هاشم علی عبد شمس، الآتی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۵۸

۵۵۱- فضائل علی (جزء فی ...): «للرسعنی»

، عز الدین أبی محمّد عبد الرزاق بن رزق اللّه بن أبی بکر بن خلف بن أبی الهیجاء الرسعنی الحنبلی ۵۸۹- ۶۶۰، و له: مصرع الحسین، ألزمه بتصنیفه صاحب الموصل فکتب فیه ما صح من القتل دون غیره! ذیل طبقات الحنابلة ۲/ ۲۷۴، تلخیص مجمع الآداب ۱/ ۱۹۲.

قال الاربلی ۱/ ۱۳۷: و نقلت من الجزء الذی جمعه صدیقنا العز المحدّث الحنبلی ...

قال الاربلى فى كشف الغمة ١/ ٧٧: طلب منه السعيد بدر الدين لؤلؤ صاحب الموصل أن يخرج أحاديث صحاحا و شيئا مما ورد فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام و صفاته.

و قال الأربلى فى ١/ ٨٥: و نقلت من أحاديث نقلها صديقنا عزّ الدين عبد الرزاق بن رزق اللّه بن أبى بكر المحدّث الحنبلى الرسعنى الأصل الموصلى المنشأ، و كان رجلا فاضلا أديبا، حسن المعاشرة، حلو الحديث، فصيح العبارة، اجتمعت به فى الموصل و تجارينا فى أحاديث ... و كان منصفا، و قتل فى سنة أخذ الموصل و هى سنة ۶۶۰.

و هكذا يكرر الأربلى النقل من هذا الجزء فى كتابه كشف الغمة، طبقات الحفاظ: ۵۰۸، تذكرة الحفاظ: ۱۴۵۲، شذرات الذهب ۵/ ۳۰۵، طبقات الداودى ١/ ۲۹۳، طبقات المفسرين للسيوطى: ۱۹، العبر ۵/ ۲۶۴، تكملة إكمال الإكمال: ۱۵۴.

۵۵۲- فضائل على (جزء فى ...): «للحافظ ابن عقدة»

، أبى العبّاس أحمد بن محمّد بن سعيد بن عقدة الهمدانى، المتوفّى سنة ۳۳۳ ه.

ينقل عنه السيّد ابن طاوس، المتوفّى سنة ۶۶۴ ه، فى كتابه: اليقين فى الباب ۳۵ منه.

۵۵۳- فضائل على (مجلس فى ...): «لابن أبى داود».

راجع أمالى الطوسى ۲/ ۲۱۷.

۵۵۴- فضائل على: «لأبى محمّد محمّد بن على بن إسماعيل القفّال الشاشى»

، المتوفّى سنة ۳۳۶.

۵۵۵- فضائل على: «للحافظ الطبرانى»

، أبو القاسم سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمى الشامى الطبرانى، نزيل اصفهان، الحافظ المشهور، صاحب المعجم الكبير و الوسيط و الصغير (۲۶۰- ۳۶۰ ه).

ترجم له تلميذه الحافظ أبو نعيم الاصفهانى، فى ذكر أخبار اصبهان ١/ ۵۳۳، و ذكر أنّه أقام بها محدّثا ستّين سنة، و بها توفّى.

و قد أغنتنا شهرته الطائلة عن التوسّع فى ترجمته، و قد أفرد الحافظ

ابن مندة الاصفهانى- و هو أبو زكريّا يحيى بن عبد الوهّاب، المتوفّى سنة ۵۱۱- جزءا حافلا فى ترجمته و بعض مناقبه و مولده و وفاته و عدّد تصانيفه، طبع فى نهاية المعجم الكبير للطبرانى، و هو فى الجزء الخامس و العشرين منه من الطبعة الاولى البغدادية، يبدأ بصفحة ۳۲۹ و ينتهى ب ۳۶۸.

و فى ص ۳۵۹ يبدأ: ذكر ما وجد من تصانيفه رحمه اللّه، و فى ص ۳۶۱ ذكر بالرقم ۲۷: كتاب فضائل على رضى اللّه عنه، و فى ص ۳۶۲ بالرقم ۳۹: مقتل الحسين بن على رضى اللّه عنه، جزء.

أقول: يأتى المقتل فى حرف الميم إن شاء اللّه تعالى.

۵۵۶- فضائل علی (جزء فی ...): «لأبی عبد اللّه محمّد [المعدّل]

بن علی بن عمر بن یزید بن محمّد بن أبی خالد المعسلی القزوینی المعدّل، من أعلام القرن الرابع.

روی عن ابن عقدهٔ، و ابن أبی حاتم، و الطبرانی، و أبی الشیخ، و المحاملی.

و ترجم له الرافعی فی التدوین ۱/ ۴۶۴، و قال: کثیر الشیوخ و الروایات.

و قال فی ترجمهٔ محمّد بن عمر الخیّاط ۴/ ۴۸۲: سمع أبا عبد اللّه محمّد بن علی بن عمر المعسلی جزءا من حدیثه فی فضائل علی رضی اللّه عنه ...

فروی عنه باسناده حدیث: «حسبک من نساء العالمین أربعهٔ».

و قال فی ترجمهٔ أحمد بن محمّد بن زید: سمع أبا عبد اللّه محمّد بن علی بن عمر المعسلی یروی عن عبد الرحمن بن أبی حاتم ... حدیث ردّ الشمس.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۶۱

۵۵۷- فضائل علی علیه السلام: لأبی جعفر الاسکافی

، محمّد بن عبد اللّه المعتزلی البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۲۴۰ ه.

ذکره له الندیم فی ترجمته من الفهرست ص ۲۱۳ بعد ما ذکر له کتاب: المقامات فی تفضیل علی علیه السلام.

و هذان غیر کتابه: المعیار و الموازنهٔ، لأنّ الندیم نسب المعیار إلی ابن الاسکافی کما یأتی فی حرف المیم.

و ترجم له ابن المرتضی فی: طبقات المعتزلهٔ ص ۷۸، و قال: قال ابن یزداذ: کان عالما فاضلا، و له سبعون کتابا فی الکلام.

۵۵۸- فضائل علی: لأبی عبد اللّه أحمد بن حنبل

، إمام الحنابلهٔ، المتوفّی سنهٔ ۲۴۱.

نسخهٔ من القرن السابع، فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه المرعشی فی قم، برقم ۱۱۳، و عنها مصوّرهٔ فی مکتبهٔ أمیر المؤمنین العامهٔ فی النجف الأشرف رقم ۲۸۳، و عنها مصوّرهٔ فی المکتبهٔ المرکزیهٔ بجامعهٔ طهران.

نسخهٔ فی مکتبات ترکیا من القرن السادس.

نسخهٔ فی مکتبات الیمن، بأول مجموعهٔ، تأریخها سنهٔ ۱۰۲۷، و عنها مصوّرهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد النجفی المرعشی فی قم.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء، رآها زمیلنا العلّامهٔ السید أحمد الإشکوری فی رحلته إلی الیمن، کتبت سنهٔ ۱۰۶۳، صوّرتها دار الکتب المصریهٔ میکروفیلم رقم ۲۱۹۷، کما فی قائمهٔ بالمخوطات العربیهٔ

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۶۲

المصوّرهٔ بالمیکروفیلم من الجمهوریهٔ العربیهٔ الیمنیهٔ- طبعته دار الکتب المصریهٔ سنهٔ ۱۹۶۷- ص ۴۹ رقم ۴۰۸.

نسخهٔ فی أصفهان فی مکتبهٔ العلّامهٔ الجلیل السید محمد علی الروضاتی، آل صاحب الروضات، کتبت سنهٔ ۱۰۵۶.

نسخهٔ تاریخها ۱۰۵۸ فی ۳۶۴ صفحهٔ، کانت فی خزانهٔ آل حمید الدین حکام الیمن قبل الثورهٔ، ثمّ صودرت الخزانهٔ و هی الیوم فی مصلحهٔ الآثار فی صنعاء، مجلهٔ المورد (البغدادیهٔ) المجلد الاول، العددان ۳ و ۴ ص ۲۰۴.

۵۵۹- فضائل علی: لابن أبی الدنیا

اشارهٔ

، و هو أبو بکر عبـد اللّه بن محمّـد بن عبیـد بن سـفیان بن قیس القرشـی الاموی، مولاهم البغـدادی الأخباری (۲۰۸– ۲۸۱ ه) صاحب الکتب المصنّفهٔ فی التواریخ و الزهد و الرقائق، و کان ببغداد یؤدّب المعتضد و المکتفی باللّه و غیر واحد من أولاد الخلفاء.
قال النـدیم فی الفهرست: و کان ورعا زاهدا، عالما بالأخبار و الروایات، و توفّی یوم الثلاثاء لأربع عشـرهٔ لیلهٔ خلت من جمادی الأولی أو الآخرهٔ.
و ترجم له المزی فی تهـذیب الکمال ترجمـهٔ مطوّلـهٔ و وصـفه بالحافظ، و اسـتوفی ذکر شـیوخه و الرواهٔ عنه، و عـدّ منهم الحسـین بن صفوان البرذعی.
ذکره الـذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۳ / ۴۰۳ فی عـداد مؤلفاته، و ذکره الـدکتور صـلاح الـدین المنجّد فی معجم مصـنّفات ابن أبی الدنیا، الذی نشره فی مجلّهٔ مجمع اللغهٔ العربیهٔ السوری، المجلّد ۴۹، ص ۵۹۰، برقم ۱۴۱.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۶۳

مصادر ترجمته:

الجرح و التعـدیل ۵/ ۱۶۳، فهرست النـدیم: ۲۳۶، فهرست الشـیخ الطوسـی رقم ۴۵۰، تاریـخ بغداد ۱۰/ ۸۹، طبقات الحنابلـهٔ ۱/ ۱۹۲، المنتظم ۵/ ۱۴۸، تهذیب الکمال ۱۶/ ۷۲، سیر أعلام النبلاء ۱۳/ ۳۹۷، تذکرهٔ الحفّاظ ۲/ ۶۷۷، الکامل- لابن الأثیر- ۷/ ۴۶۸، البدایهٔ و النهایهٔ ۱۱/ ۷۱، الوافی بالوفیات للصفدی ۱۷/ ۵۱۹، العبر ۲/ ۶۵، فهرست ابن خیر الإشبیلی: ۲۸۲، تهذیب التهذیب ۶/ ۱۲، التقریب ۱/ ۴۴۷، خلاصهٔ الخزرجی ۲/ ۹۵، هدیّهٔ العارفین ۱/ ۴۴۱، أعلام الزرکلی ۴/ ۱۰۱۸، معجم رجال الحدیث ۱۰/ ۳۰۴.

۵۶۰- فضائل علی: لأبی عمرو ابن السمّاک

، عثمان بن أحمد بن عبد اللّه بن یزید الدقّاق البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۳۴۴ ه.
ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۳۰۲ و وثّقه، و حکی عن الدار قطنی و ابن شاهین و ابن القطان أنّهم وثّقوه.
و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۵/ ۴۴۴ و وصفه بالشیخ الامام، المحدّث، المکثر، الصادق، مسند العراق ...
و راجع بهامشه بقیّهٔ مصادر ترجمته.
نقل عنه السیّد ابن طاوس فی کتاب: الیقین: ۱۵۱ و ۱۵۳ و ۴۷۲ و قال: نسـخهٔ عتیقـهٔ، و علی بعض أجزائها خطّه، و تاریخه ذو الحجّهٔ سنهٔ ۳۴۰. و حکی فی ص ۵۱۲ عن الجزء الثانی منه.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۶۴

۵۶۱- فضائل علی: لأبی الحسن شاذان الفضلی

، من أعلام القرن الرابع.
ذکره السیوطی فی اللآلئ المصنوعهٔ ۱/ ۳۷۷، و روی عنه حدیثا مسندا.

۵۶۲- فضائل علی علیه السلام: لأبی العلاء المعرّی

، أحمد بن عبد اللّه، المتوفّی سنهٔ ۴۴۹ ه.

قال القفطی فی ترجمته من إنباه الرواهٔ ۱/ ۶۶ فی عدّ کتبه و مؤلّفاته:

کتاب جمع فیه بعض فضائل علی علیه السلام.

و ذکره له الصفدی فی ترجمته من الوافی بالوفیات و سمّاه: المناقب، ففی ۷/ ۱۰۳ عدّد مؤلّفات المعرّی، و ذکر منها: مناقب علی بن أبی طالب رضی اللّه عنه.

أقول: یأتی فی حرف المیم.

۵۶۳- فضائل علی: لأبی الحسین أحمد بن میمون

. و هو أبو الحسین أحمد بن محمّد بن أحمد بن میمون بن عون القزوینی، من أعلام القرن الرابع.

ترجم له الرافعی فی التدوین ۲/ ۲۲۷، و قال: فاضل کبیر، کتب و خرّج الکثیر، و کان یسکن مدینهٔ موسی «۱» و یسمع منه الحدیث فی

(۱) مدینهٔ موسی قرب قزوین، بناها موسی الهادی العبّاسی فی حیاهٔ أبیه.

مسجده، فیها ...، قال الخلیل الحافظ: و حدّثنی عنه أبی و جدّی، و رأیت بخطّه کتابا جمعه فی ذکر ما أنزل اللّه من القرآن فی أمیر المؤمنین علی رضی اللّه عنه.

قال السیوطی فی جمع الجوامع ۱/ ۳۳۹: «أول شخص یدخل الجنّهٔ فاطمهٔ بنت محمّد [صلّی اللّه علیه و آله] و مثلها فی هذه الامّهٔ مثل مریم فی بنی إسرائیل ...».

أبو الحسین أحمد بن میمون فی کتاب: فضائل علی، و الرافعی، عن بدل بن المحبّر، عن عبد السلام بن عجلان، عن أبی یزید المدنی.

و نحوه فی کنز العمّال ۶/ ۲۱۹ فی الطبعهٔ الاولی الهندیهٔ، و فی الطبعهٔ الحلبیهٔ ۱۲/ ۱۱۰، رقم ۳۴۲۴۳ و فیها: «أبو الحسن» و هو خطأ، و فی جامع الأحادیث ۳/ ۲۷۶، رقم ۸۸۴۲ و فیه «أبو الحسین» و هو الصحیح.

أقول: فیظهر أنّ له کتابین، کتاب فی فضائل علی علیه السّلام، و کتاب فی ما أنزل اللّه تعالی فیه، و سیأتی فی حرف المیم.

و أما الحدیث فقد أخرجه الرافعی فی التدوین ۱/ ۴۵۷ فی ترجمهٔ محمّد بن علی بن آزاد مرد.

۵۶۴- فضائل علی علیه السلام: لأبی سعید الحضرمی الصوفی المعتزلی.

ذکره الندیم فی الفهرست ص ۲۱۵.

۵۶۵- فضائل علی: من أمالی الحافظ ابن عساکر.

أملاه الحافظ ابن عساکر الدمشقی، و هو أبو القاسم علی بن الحسن ابن هبهٔ اللّه الشافعی (۴۹۹- ۵۷۱ ه).

نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ فی دمشق، ضمن المجموع رقم ۱۶، من الورقهٔ ۹۵- إلی الورقهٔ ۱۰۰.

فهرس حديث الظاهرية- للألبانى- ص ۸۰.

۵۶۶- فضائل على بن أبى طالب: لأبى جعفر محمّد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الطبرى

، صاحب التاريخ و التفسير و تهذيب الآثار و غيرها (۲۲۴- ۳۱۰ ه).

و راجع مصادر ترجمته فى هامش سير أعلام النبلاء ۱۴/ ۲۶۷، و فى هامش كتاب أعلام معجم البلدان، الرقم ۲۴۸۷.

قال ياقوت فى ترجمة الطبرى من معجم الأدباء ۱۸/ ۸۰: له كتاب فضائل على بن ابى طالب رضى اللّه عنه، تكلّم فى أوله بصحة الأخبار الواردة فى غدير خمّ ثمّ تلاه بالفضائل و لم يتمّ.

و قال الذهبى فى ترجمة الطبرى من تذكرة الحفّاظ ۳/ ۷۱۳ حاكيا عن الفرغانى أنّه قال: و لمّا بلغه [الطبرى] أنّ ابن أبى داود تكلّم فى حديث غدير خمّ عمل كتاب الفضائل، و تكلّم على تصحيح الحديث.

۵۶۷- فضائل على بن أبى طالب: للحافظ البيهقى

، أبى بكر أحمد بن الحسين بن على بن عبد اللّه بن موسى البيهقى الخسروجردى (۳۸۴- ۴۵۸ ه).

ترجم له عبد الغافر الفارسى فى السياق، كما فى منتخبه (تاريخ

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۶۷

نيشابور) ص ۱۲۷ رقم ۲۳۱ و وصفه بواحد زمانه فى الحفظ، و فرد أقرانه فى الاتقان و الضبط ..

أقول: و يشهد لحفظه و إتقانه ما حكاه ظهير الدين البيهقى فى تاريخ بيهق، فقد ترجم له فى ص ۳۱۷ من الطبعة الهندية و قال ما معرّبه: كان أوحد زمانه فى علم الحديث، و كان ذات يوم فى حلقة الحافظ أبى عبد اللّه الحاكم النيشابورى، و فى الحلقة كثير من العلماء و المحدّثين، و الحاكم يملى عليهم الحديث، فروى الحاكم حديثا سقط من إسناده راو، ففطن له البيهقى و نبّهه عليه، فغضب الحاكم، فطالبه البيهقى أن يخرج له الأصل، فأخرج الأصل، فإذا الأمر كما قال البيهقى! أقول: و توفّى فى جمادى الأولى بنيسابور، و حمل إلى بيهق فدفن هناك، و ملء البلدين يومذاك علماء فقهاء و محدّثون، و لم ينكر نقل الجنازة ... منهم أحد.

و له ترجمة فى طبقات الشافعية لابن قاضى شهبة ۱/ ۲۲۶، و أعلام تاج العروس ۱/ ۱۵۹، و فى سير أعلام النبلاء ۱۸/ ۱۶۳، و أعلام معجم البلدان رقم ۲۰۵، و المصادر المذكورة فى هامش الأخيرين.

و كتابه: فضائل على (عليه السّلام) كان موجودا بخطّ المؤلّف عند صدر الدين الحموئى- المتوفّى سنة ۷۲۲- أورد منه- بإسناده إلى- المؤلّف فى كتابه: فرائد السمطين فى فضائل المرتضى و البتول و السبطين، المتقدّم برقم ۵۴۹، منها فى ص ۴۱۴ من الجزء الأوّل، قال: من فضائل على عليه السّلام، من تصنيف شيخ السنّة أبى بكر أحمد بن الحسين بن على البيهقى الحافظ رضى اللّه عنه، نقلا من خطّه:

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۶۸

أخبرنا بها مشايخ جمّة منهم ... أنبأنا الحافظ الإمام شيخ السنّة ...

و كذلك أخطب خوارزم الموفّق بن أحمد المكّى، المتوفّى سنة ۵۶۸، ينقل عنه كثيرا فى كتابيه: مقتل الحسين، و مناقب أمير المؤمنين عليهما السّلام، بل لعلّه أورده كلّه فى طىّ كتابه: مناقب على راويا عنه بإسناده إليه، و هو: أبو الحسن العاصمى، عن إسماعيل ابن الحافظ البيهقى، عن أبيه المؤلّف.

و كذلك الكنجى، المتوفّى سنة ۶۵۸، ينقل عنه فى كتابه: كفاية الطالب فى فضائل على بن أبى طالب، منها فى ص ۲۸۰ منه.

۵۶۸- فضائل على بن أبى طالب: للشيخ محمّد نور الدين، المعروف بالنور العربى، النقشبندى

، المتوفّى سنة ۱۳۰۵ ه.

إيضاح المكنون ۲/ ۱۹۷، هديّة العارفين ۲/ ۳۸۶، معجم المؤلّفين ۱۲/ ۸۱.

۵۶۹- فضائل على و تسمية من روى عنه من أصحابه: ليعقوب بن شيبة بن الصلت بن عصفور

، أبى يوسف السدوسى البصرى، نزيل بغداد (۱۸۲- ۲۶۲ ه).

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۲/ ۲۸۱، و عدّد شيوخه و من روى عنه، ثمّ قال: و كان ثقة ...

و قال ابن الجوزى فى ترجمته من المنتظم ۵/ ۴۳: و لا يختلف الناس فى ثقته.

و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۲/ ۴۷۶- ۴۷۹، و وصفه

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۶۹

بالحافظ الكبير العلّامة الثقة ... إلى أن قال- ص ۴۷۸-: و بلغنى أنّه شوهد له مسند على فى خمسة أسفار ...

أقول: يأتى كتابه: مسند على عليه السّلام فى حرف الميم، و تقدّم له فى حرف التاء: تفضيل الحسن و الحسين عليهما السّلام.

و ترجم له الحافظ ابن شهرآشوب فى معالم العلماء، رقم ۸۹۰، و عدّد بعض كتبه و ذكر له كتابه هذا، و لعلّهما كتابان، فالفضائل كتاب، و تسمية من روى عنه كتاب آخر.

و ترجم له الطوسى فى الفهرست رقم ۸۰۷، و عدّ كتبه، و قال: و له كتاب مسند أمير المؤمنين عليه السّلام، و أخباره فى الجمل و صفّين و النهروان، و فضائله، و تسمية من روى عنه من أصحابه، ثمّ قال: رويناه بالإسناد الأوّل ...

أقول: و لعلّ الصحيح «رويناها» و لكن مخطوطات الفهرست متّفقة على «رويناه».

و ترجم النجاشى له فى الفهرست رقم ۱۲۱۸ و ذكر المسند باستقلاله، و رواه عن أبى عمر بن مهدى، عن حفيد يعقوب، عن جدّه المؤلّف، ثمّ ذكر رسالته فى الحسن و الحسن عليهما السّلام التى تقدّمت فى حرف التاء رقم، باسم «تفضيل الحسن و الحسين».

[فضائل فاطمة:]

۵۷۰- فضائل فاطمة: لأبى صالح المؤذن

، أحمد بن عبد الملك بن على النيسابورى، المتوفّى سنة ۴۷۰ الاربعين فى فضائل الزهراء ص ۲۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۷۰

۵۷۱- فضائل فاطمة: للحافظ أبى القاسم البغوى

، عبد اللّه بن محمّد بن عبد العزيز بن المرزبانى بن سابور، ابن بنت أحمد بن منيع (۲۱۴- ۳۱۷ ه).

ذكره أبو عمرو و محمّد بن يحيى بن الحسن فى كتابه: قوارع القرآن قال فى الورقة ۱۶/ أ: قرأت فى فضائل فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و رضى عنها، تأليف أبى القاسم المنيعى عبد اللّه بن محمّد بن عبد العزيز ...

و توجد ترجمته فى:

الكامل لابن عدىّ ۴/ ۱۵۷۸، الفهرست للنديم ص ۲۸۸، تاريخ بغداد ۱۰/ ۱۱۱، طبقات الحنابلة ۱/ ۱۹۰، الأنساب (البغوى)، المنتظم ۶/ ۲۲۷، معجم البلدان (بغشور)، سير أعلام النبلاء ۱۴/ ۴۴۰، ميزان الاعتدال ۲/ ۴۹۲، لسان الميزان ۳/ ۳۳۸، أعلام معجم البلدان رقم

۷۱۰، أعلام تاج العروس ۳/ ۱۰۵، مسند علی بن الجعد ۱/ ۱۹۰.

۵۷۲- فضائل فاطمة: لأبی حفص بن شاهین

، عمر بن أحمد بن عثمان بن أحمد بن محمّد ابن أیّوب بن أزداد المرواالروذی الواعظ، نزیل بغداد (۲۹۷- ۳۸۵ ه).
ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۲۶۵ و وثّقه و حکی توثیقه عن آخرین، و راجع ترجمته فی سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۴۳۱ و المصادر المذکورة بهامشه.
نسخة فی دار الکتب الظاهریة بدمشق، ضمن المجموعة رقم ۱۷،
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۷۱
من الورقة ۱۰۴- ۱۱۱، بخطّ عبد الرحیم بن عبد الخالق القرشی الأموی الشافعی، کتبها فی حدود سنة ۶۶۳ ه، و علیها سماعه.
فهرس الظاهریة- للعشّ- ص ۷۱، فهرس حدیث الظاهریة- للألبانی- ص ۶۳.
و ذکر الحافظ ابن شهرآشوب، المتوفّی سنة ۵۸۸ ه، فی مقدّمة کتابه: مناقب آل أبی طالب عند عدّ مصادره کتاب: المناقب لابن شاهین، و لا أدری هل عنی بذلک کتابه هذا فی مناقب فاطمة علیها السّلام، أو أنّ له کتابا آخر فی مناقب علی علیه السّلام.
و قد حقّقه الاستاذ محمّد سعید الطریحی، و نشرته مؤسسة الوفاء فی بیروت سنة ۱۴۰۵ ه.
و حققه أبو إسحاق الجوینی، و طبعته مکتبة التربیة الاسلامیة سنة ۱۴۱۱، أظنه فی بیروت.
و حققه الشیخ محمّد هادی الأمینی النجفی، و طبعته مؤسسة الغدیر، و دار الکتاب الإسلامی، فی بیروت سنة ۱۴۱۱.

۵۷۳- فضائل فاطمة: [لابن البیّع]

لأبی عبد اللّه الحافظ محمّد بن عبد اللّه الحاکم النیسابوری، المعروف بابن البیّع (۳۲۱- ۴۰۵ ه).
ذکره الذهبی فی تاریخ الاسلام فی آخر ترجمة الحاکم ص ۱۳۲ من وفیات سنة ۴۰۵.
و قال السخاوی فی ترجمة فاطمة علیها السّلام فی آخر کتابه: التحفة اللطیفة بعد أن أورد شیئا من فضائلها، مثل حدیث «فاطمة بضعة منّی ...»
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۷۲
و حدیث الکساء، و نزول آیة التطهیر، «و أفضل نساء أهل الجنّة ...» قال:
و مناقبها شهیرة کثیرة، جمعها الحاکم و غیره «۱».
و ذکره له السبکی فی طبقات الشافعیة ۴/ ۱۶۶، و إسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۲/ ۵۹.

[فضل]

۵۷۴- فضل آل البیت:

للمقریزی المصری، المتوفّی سنة ۸۴۵ ه.
طبعته دار الاعتصام البیروتیة سنة ۱۳۹۳ ه فی بیروت بهذا الاسم بتحقیق محمّد أحمد عاشور، و قد سمّاه مؤلّفه باسم: معرفة ما یجب لأهل البیت النبوی من الحقّ علی من سواهم، و قد طبع قبل ذلک فی مصر سنة ۱۳۹۲ ه بتحقیق محمّد أحمد عاشور باسمه الصحیح، کما سیأتی فی حرف المیم باسمه الصحیح، فراجعه.

۵۷۵- فضل علی: للحافظ أبی نعیم الاصبهانی

، أحمد بن عبد اللّه بن أحمد بن إسحاق بن مهران (۳۳۶- ۴۳۰ ه).

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۴۵۳، و وصفه بالإمام الحافظ الثقة العلّامة و عدّد شیوخه و سمّی تسعة من مصنّفاته، ثمّ قال:

---

(۱) الجزء الثالث فی مکتبة طوپقپو، رقم ۵۱۲، فی الورقة ۱۹۳، و هو بخطّ عبد العزیز بن فهد المکّی، کتبه عن خطّ المؤلّف سنة ۹۰۴ ه فی مکّة، و فیه من «محمّد بن محمّد» إلی آخر حرف الیاء، ثمّ النساء، ثمّ الکنی، ثمّ المهملین، فی ۲۰۴ ورقة، و هذا المجلّد لم یطبع فی طبعتی الکتاب المصریة، فکلتا الطبعتین ناقصتان لم تکملا!

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۷۳

و مصنّفاته کثیرة جدّا، ثمّ عدّد من رووا عنه، ثمّ قال: و کان حافظا مبرّزا، عالی الاسناد، تفرّد فی الدنیا بشیء، کثیر من العوالی، و هاجر إلی لقیّه الحفّاظ ... قال إنسان: من أراد أن یحضر مجلس أبی نعیم فلیقم- و کان أبو نعیم فی ذلک الوقت مهجورا بسبب المذهب! و کان بین الأشعریة و الحنابلة تعصّب زائد یؤدّی إلی فتنة و قیل و قال و صراع طویل- فقام إلیه أصحاب الحدیث بسکاکین الأقلام و کاد الرجل یقتل!! .. أنّ السلطان محمود بن سبکتکین لمّا استولی علی اصبهان أمرّ علیها والیا من قبله و رحل عنها، فوثب أهلها بالوالی فقتلوه! فرجع السلطان إلیها و آمنهم حتی اطمأنّوا، ثمّ قصدهم فی یوم جمعة و هم فی الجامع فقتل منهم مقتلة عظیمة!! و کانوا قبل ذلک منعوا الحافظ أبا نعیم من الجلوس فی الجامع! فسلم ممّا جری علیهم، و کان ذلک من کرامته! أقول: و خرّجه محقّق الکتاب علی: تبیین کذب المفتری ص ۲۴۷، و طبقات الشافعیة للسبکی ۴/ ۲۱، و تذکرة الحفّاظ ۳/ ۱۰۹۵ و راجع بهامشه بقیة مصادر ترجمة الحافظ أبی نعیم.

و ذکره الذهبی أیضا فی سیر أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۶، فقد ترجم فیه لتلمیذه الحافظ أبی علی الحدّاد الحسن بن أحمد الأصبهانی، المتوفّی سنة ۵۱۵ ه، و عدّد الکتب الکثیرة للحافظ أبی نعیم ممّا رواه عنه أبو علی الحدّاد، و عدّ هذا منها.

۵۷۶- فضل علی بن أبی طالب: لابن خزیمة

اشارة

، أبی بکر محمّد بن إسحاق بن خزیمة النیسابوری ۲۳۱- ۳۱۱.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۷۴

ذکر هذا الکتاب فی قائمة مؤلّفات ابن خزیمة فی مقدمة صحیحه ۱/ ۱۴، و ذکره هو فی کتاب التوحید ص ۲۳ و أحال إلیه.

مصادر ترجمته:

الارشاد للخلیلی: ۳۱۲، البدایة و النهایة، لابن کثیر ۱۱/ ۱۴۹، تاریخ جرجان: ۴۱۳، تاریخ نیشابور: ۵۱، تذکرة الحفّاظ: ۷۲۰، سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۳۶۵، الوافی بالوفیات ۲/ ۱۹۶، تاریخ الاسلام [وفیات سنة ۳۱۱] ... طبقات الشافعیة ۳/ ۱۱۰.

۵۷۷- فضل قریش و بنی هاشم و العبّاس:

للحافظ أبی نعیم، أحمد بن عبد اللّه الأصبهانی، المتوفّی سنة ۴۳۰ ه.

ذكره أبو سعد السمعانى- فى ترجمة أبى على الحدّاد الحسن بن أحمد الأصبهانى، المتوفّى سنة ۵۱۵ ه، تلميذ أبى نعيم- فى التحبير ۱/ ۱۸۰ فى عداد مصنّفات الحافظ أبى نعيم، ممّا قرأه أبو على الحدّاد على أبى نعيم و رواه عنه.

۵۷۸- فضل هاشم على عبد شمس:

لأبى عثمان عمرو بن بحر الجاحظ المعتزلى البصرى، المتوفّى سنة ۲۵۵ ه.

ذكره هو فى كتاب له: فضل ما بين هاشم و عبد شمس، كما فى فهرست النديم: ۲۰۹.

طبع فى القاهرة ضمن: رسائل الجاحظ، جمع السندوبى، سنة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۷۵

۱۹۳۳ م، من ص ۶۷- ۱۱۶.

و طبع فى إسلامبول فى سنتى ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ ه ضمن كتاب: ينابيع المودّة، فقد أدرجه المؤلّف فيه حرفيّا فى الباب ۵۲ منه، كما طبع فى النجف الأشرف أيضا.

و أدرجه الأربلى، المتوفّى سنة ۶۹۲ ه، فى كتابه: كشف الغمّة، فطبع مكرّرا بتكرّر طبعاته.

و نشر فى مجلّة لغة العرب ۹/ ۴۱۴- ۴۲۰، بعنوان: تفضيل بنى هاشم على من سواهم.

و طبعه عمر أبو النصر ضمن كتابه: آثار الجاحظ، فى بيروت، مطبعة النجوى، سنة ۱۹۶۹ م، من صفحة ۱۹۳- ۲۴۰.

و أدرجه الحصرى القيروانى فى زهر الآداب ۱/ ۵۹.

و راجع مجلّة المورد، المجلّد السابع، العدد الرابع، و هو عدد خاص بالجاحظ، ص ۲۸۹، بروكلمن ۳/ ۱۱۴.

۵۷۹- الفقه الأكبر فى علوم أهل البيت الأطهر:

للمولوى حسن الزمان محمّد بن قاسم على بن ذى الفقار على التركمانى الحيدرآبادى المتوفّى بها حدود سنة ۱۳۲۸.

ترجم له عبد الحى فى نزهة الخواطر ۸/ ۱۰۷، و وصفه بالشيخ العالم المحدّث ... أحد كبار العلماء ...

ثمّ عدّد بعض مؤلّفاته، و عدّ هذا منها، و له: مأتم الثقلين.

ثمّ ذكر عبد الحى فى هذا الجزء ص ۴۳۴ فى ترجمة محمّد شاه القميصى القادرى الحيدرآبادى المتوفّى سنة ۱۳۳۹: أنّ له كتاب: احسن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۷۶

الذريعة للسد عن الأقوال الشنيعة، صنّفه فى الرد على الفقه الأكبر للشيخ حسن الزمان محمّد الحيدرآبادى؟!

۵۸۰- الفوائد الزاهرة فى السلالة الطاهرة:

لأبى حفص زين الدين عمر بن أحمد ابن الشمّاع الحلبى (۸۸۰- ۹۳۶ ه).

ترجم له ابن الحنبلى ترجمة مطوّلة فى درّ الحبب ۲/ ۱۰۱۲- ۱۰۲۵.

ذكره الغزّى فى ترجمته من الكواكب السائرة ۲/ ۲۲۵، معجم المؤلّفين ۷/ ۲۷۴، شذرات الذهب ۸/ ۲۱۸، هدية العارفين ۱/ ۷۹۵.

و تقدّم له: العذب الزلال فى مناقب الآل.

۵۸۱- الفوز بالمطالب فى فضائل على بن أبى طالب:

للحافظ محيي السنّة، أبى الفتح عبدوس بن عبد اللّه بن محمّد بن عبد اللّه بن عبدوس العبدوسى الروذبارى الهمدانى، رئيس همدان (۳۹۵- ۴۹۰ ه).

ترجم له ابن النّجار فى ذيل تاريخ بغداد ۱/ ۴۲۶، و الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۹/ ۹۷، و فى العبر ۳/ ۳۲۹.

قال الخطيب الخوارزمى فى الفصل الثالث من مقتل الحسين عليه السّلام ۱/ ۳۲: أخبرنا الحافظ سيّد الحفّاظ أبو منصور شهردار بن شيرويه الديلمى فيما كتب إلىّ من همدان، أخبرنا الحافظ محيي السنّة عبدوس بن عبد اللّه الهمدانى كتابة فى كتابه المعروف بالفوز بالمطالب فى فضائل على بن أبى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۷۷

طالب ...

۵۸۲- فى خطى على:

لنصرى سلهب.

و له: فى خطى محمّد صلّى اللّه عليه و آله.

دار الكتاب اللبنانى سنة ۱۳۹۳ ۱۹۷۳ فى ۴۰۴ صفحة.

۵۸۳- فى رحاب على:

للاستاذ خالد محمّد خالد المصرى.

طبع فى القاهرة، من منشورات مكتبة الانجلو المصرية سنة ۱۹۶۶، و من مطبوعات دار المعارف فى ۲۰۰ صفحة، قائمة مطبوعاتها لسنة ۱۹۸۵، ص ۲۵.

طبع فى بيروت من منشورات دار الكتاب العربى.

و تقدّم له: أبناء الرسول فى كربلاء.

۵۸۴- فيض الواهب فى نجاة أبى طالب:

للشيخ أحمد فيضى ابن الحاجّ على عارف بن عثمان بن مصطفى الحنفى الجورومى (۱۲۵۳- ۱۳۲۷ ه).

هديّة العارفين ۱/ ۱۹۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۷۸

حرف القاف

۵۸۵- قتال على و طلحة:

لأبى سهل بشر بن المعتمر الهلالى الكوفى ثمّ البغدادى المعتزلى، المتوفّى سنة ۲۱۰ ه.

من كبار المعتزلة و رؤسائهم، إليه انتهت رئاسة المعتزلة فى وقته.

على ما ذكر فى ترجمته فى فهرست النديم ص ۱۸۵ و ۲۰۵، و طبقات المعتزلة- لابن المرتضى- ص ۵۲، و سير أعلام النبلاء ۱۰/ ۲۰۳، و الوافى بالوفيات ۱۰/ ۱۵۵، و لسان الميزان ۲/ ۳۳، و هديّة العارفين ۱/ ۲۳۲.

[قراءهٔ]

۵۸۶- قراءهٔ أمیر المؤمنین علی (علیه السلام) و حروفه:

لأبی طاهر المقرئ، عبد الواحد بن عمر بن محمّد بن أبی هاشم المقرئ البغدادی البزّاز، غلام ابن مجاهد، المتوفّی سنهٔ ۳۴۹ ه.

ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۷، و قال: کان من أعلم الناس بحروف القرآن و وجوه القراءات، و له فی ذلک تصانیف عدّهٔ ...

و کان ثقهٔ أمینا ...

و ترجم له الجزری فی طبقات القرّاء ۱/ ۴۷۵، و قال: الاستاذ الکبیر، الإمام النحوی، العلم الثقهٔ ...

و قال فی ص ۴۷۶: قال الحافظ أبو عمرو [الدانی]: لم یکن بعد ابن مجاهد مثل أبی طاهر فی علمه و فهمه مع صدق لهجهٔ و استقامهٔ طریقهٔ، و کان ینتحل فی النحو مذهب الکوفیّین ... و لمّا توفیّ ابن مجاهد رحمه اللّه

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۷۹

اجمعوا علی أن یقدّموه، فتصدّر للإقراء فی مجلسه، و قصده الأکابر ...

و هو والد محمّد أبی عمر الزاهد غلام ثعلب.

و ترجم له النجاشی برقم ۶۵۱ و ذکر کتابه، و قال: أخبرنا أبو احمد عبد السلام بن الحسین، قال: حدّثنا أبو بکر الدوری، قال: أملی علینا أبو طاهر هذه القراءهٔ ...

و ترجم له شیخ الطائفهٔ الطوسی فی فهرسته، رقم ۵۵۳، و روی کتابه هذا عن أحمد بن عبدون، عن الدوری، عنه.

و ذکره ابن شهرآشوب فی معالم العلماء، رقم ۵۵۰، و راجع الذریعهٔ ۱۷/ ۵۴، و معجم رجال الحدیث ۱۱/ ۳۷.

و یأتی فی حرف المیم: مجموع قراءهٔ أمیر المؤمنین علیه السّلام، للجلودی.

۵۸۷- قراءهٔ علی بن أبی طالب:

لابن مجاهد، و هو أبو بکر أحمد بن موسی بن العبّاس بن مجاهد البغدادی (۲۴۵- ۳۲۴ ه).

ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۵/ ۱۴۴، و قال: کان شیخ القرّاء فی وقته، و المقدّم منهم علی أهل عصره ... و کان ثقهٔ مأمونا ...

و ترجم له الندیم فی الفهرست ص ۳۴، و قال: و کان واحد عصره غیر مدافع ...

و ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیات ۸/ ۲۰۰ و قال: شیخ القرّاء فی عصره، و مصنّف السبعهٔ ... و کان ثقهٔ مأمونا ... إلی أن عدّد کتبه و عدّ منها:

قراءهٔ النبی! صلّی اللّه علیه و آله، کتاب السبعهٔ، انفراد القرّاء السبعهٔ، قراءهٔ علی بن أبی طالب.

و راجع ترجمته فی سیر أعلام النبلاء ۱۵/ ۲۷۲ و المصادر المذکورهٔ

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۸۰

بهامشه.

[قرّهٔ العین]

۵۸۸- قرّهٔ العین فی الأخذ بثار الحسین:

لأبى عبد اللّه بن محمّد.

أوله: الحمد للّه ربّ العالمين الموجد للأشياء بلا معين ...

بروكلمن الذيل ۲/ ۹۶۹.

طبع فى القاهرة مع كتاب: نور العين للأسفراييني، الطبعة الثالثة، سنة ۱۳۷۴ ه، مطبعة البابى الحلبى، و يبدأ هذا الكتاب فى هذه الطبعة من الصفحة ۸۵ حتى نهاية الكتاب ص ۱۱۲.

نسخة فى دار الكتب الوطنية فى طهران رقم ۱۳۵۷/ ع، كتبت سنة ۱۲۹۶ ه، منضمّة إلى «نور العين» للأسفراييني، كما فى فهرسها ۹/ ۳۵۲.

نسخة فى مكتبة كيره سون فى تركيا، كتبت سنة ۱۲۵۳ ه، ضمن المجموعة رقم ۴۸ من ۴۸ ب- ۱۴۱/ أ، ذكرها الدكتور رمضان ششن فى نوادر المخطوطات العربية فى تركيا ۲/ ۲۰۷، الفهرست الجامع لمخطوطات تركيا ۲/ ۱۷۰.

۵۸۹- قرّة العين فى البكاء على الحسين (عليه السلام):

لمحمّد معين بن محمّد أمين السندى التتوى الحنفى، المتوفّى سنة ۱۱۶۱ ه.

أثبت فيه فضل البكاء على الحسين عليه السّلام، و ندب إقامة تعزيته و الحداد عليه، و أنّ جدّه الرسول الأعظم صلّى اللّه عليه و آله و سلّم لو كان حيّا لأعلن الحداد و أقام التعزية و بكى عليه، و أنّ إقامة عزاء الحسين لا يختصّ بالشيعة، بل

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۸۱

يفعله غيرهم أيضا.

ذكر ذلك كلّه عبد الرشيد النعمانى فى ترجمة مطوّلة للمؤلّف طبعها فى نهاية كتاب: دراسات اللبيب فى حسن الاسوة بالحبيب للمؤلّف، المطبوع فى كراجى سنة ۱۹۵۹ م.

۵۹۰- قرة العين فى مناقب السبطين

: ليوسف بن عبد الهادى، جمال الدين أبو المحاسن يوسف بن حسن ابن أحمد بن عبد الهادى الشهير بابن المبرد- بكسر الميم و سكون الباء- الدمشقى الحنبلى الصالحى ۸۴۰- ۹۰۹.

فهرس الفهارس و الاثبات ۲/ ۱۱۴۱ رقم ۶۴۷، له فهرس لمؤلّفاته، و لتلميذه ابن طولون كتاب ضخم فى ترجمة حياته سماه: الهادى إلى ترجمة المحدّث الجمال ابن عبد الهادى.

الكواكب السائرة ۱/ ۳۱۶، الضوء اللامع ۱۰/ ۲۰۸، شذرات الذهب ۸/ ۴۳، الأعلام ۹/ ۲۹۹.

۵۹۱- قرّة العينين فى تراجم الحسن و الحسين

: للشيخ ياسين العمرى الموصلى، و هو ياسين بن خير اللّه بن محمود بن موسى الخطيب العمرى الموصلى، من فضلاء الموصل و أدبائها و شعرائها، توفّى بعد سنة ۱۲۳۲ ه.

ترجم له الزركلى فى الأعلام ۸/ ۱۲۹، و عدّد مؤلّفاته و منها هذا الكتاب، و ذكر مصادر ترجمته، فراجعه.

نسخة كتبت سنة ۱۲۲۲ ه، فى مكتبة الدكتور محمّد صدّيق الجليلى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۸۲

الموصلى، بالموصل فى ۸۹ ورقة، و عنها مصوّرة على الميكروفيلم فى المكتبة المركزية فى جامعة بغداد رقم ۱۳، و مصوّرة اخرى

عنها فی المجمع العلمی العراقی، رقم الفیلم ۱۳۲ ف.

نسخة فی بغداد فی مکتبة محمود الجلیل، علی ما ذکره محمّد إبراهیم الشیبانی فی معجم ما ألّف عن الصحابة و آل البیت، المنشور فی مجلة اخبار التراث الاسلامی الکویتیة فی عددها الثامن عشر، ص ۲۶، و التاریخ و المؤرخون العراقیون فی العهد العثمانی ص ۱۵۲.

۵۹۲- قرّة کلّ عین فی بعض مناقب سیّدنا الإمام الحسین

: لمحمّد بن حسین الشافعی المدنی، المولود بها حدود سنة ۱۱۴۹ ه، و المتوفّی سنة ۱۱۸۶ ه.

أوله: الحمد للّه الذی اختار سیّدنا محمّدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم ...

و للمؤلّف ترجمة فی سلک الدرر ۴/ ۳۵، و معجم المؤلّفین ۹/ ۲۴۵.

إیضاح المکنون ۲/ ۲۲۴، معجم المؤلّفین ۹/ ۱۵۸ و ۲۴۵، هدیة العارفین ۲/ ۳۳۹.

نسخة فی دار الکتب الظاهریة بدمشق، کتبت سنة ۱۲۶۶ ه، ضمن مجموعة رقمها ۷۰۰۶.

فهرس الظاهریة/ التاریخ لخالد الریان ص ۳۸۰، ۳۸۱، فهرس الأزهریة ۶/ ۳۴۵.

طبع بتحقیق الاستاذ محمّد سعید الطریحی مع کتاب: المواهب و المنن للمؤلّف الآتی فی حرف المیم، طبعتهما مؤسسة الوفاء البیروتیة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۸۳

۵۹۳- القصائد السبع العلویّات

: لابن أبی الحدید، عزّ الدین أبی حامد، عبد الحمید بن هبة اللّه بن محمّد المدائنی البغدادی المعتزلی الشافعی (۵۸۶- ۶۵۶ ه).

و هی سبع قصائد رنّانة متینة رصینة عصماء، نظمها سنة ۶۱۱ ه فی مدح أمیر المؤمنین علیه السّلام، و قد کتبت العینیة منها بالذهب حول ضریحه المقدّس.

و علی هذه القصائد عدّة شروح منذ القرن السابع حتی الآن، ذکرها شیخنا العلّامة الرازی رحمه اللّه فی الذریعة ۱۳/ ۳۹۱- ۳۹۲.

و تقدّم للمؤلّف: شرح نهج البلاغة، و الألف کلمة من قصار کلمات أمیر المؤمنین علیه السّلام، و ذکرنا هناک بعض مصادر ترجمته.

نسخة فی المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر فی صنعاء، ضمن المجموعة رقم ۵۰ علم الکلام، من ۱۴۴- ۱۵۳، ذکرت فی فهرسها ص ۱۹۷.

و لمحمّد بن علی و حیش المتوفّی سنة ۱۲۷۵ ه، شرح علی هذه القصائد سمّاه: القول السدید و تهدید البلید فی شرح علویّات ابن أبی الحدید، منه نسخة فی المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر فی صنعاء، ذکرت فی فهرسها ص ۱۲۱.

و شرحها السیّد أبو المحاسن یوسف بن ناصر بن محمد بن حمّاد العلوی الغروی الحسینی، سمّاه: غرر الدلائل و الآیات فی شرح السبع العلویّات، الذریعة ۱۶/ ۴۰.

و «غرر الدلائل» للشیخ محفوظ بن وشاح الحلی، من أعلام القرن السابع، الذریعة ۱۶/ ۴۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۸۴

نسخة القصائد السبع، جیّدة، کتبها محمّد یوسف أبو طالب الحسینی، بخطّ التعلیق، سنة ۱۲۳۸ ه، علیها تملّک الشیخ أحمد الخطّاط الزنجانی بخطّه سنة ۱۳۵۷ ه، و هی فی مکتبة المتحف العراقی ببغداد رقم ۱۱۶۸۵/ ۱.

و فیها أربع نسخ اخری.

راجع فهرسها: مخطوطات الأدب فی المتحف العراقی ص ۴۶۱، و فی ص ۳۶۴: شرح صاحب المدارک، و شرح آخر غیر الشروح المعروفة.

۵۹۴- قصّة الطیر

اشارة

: للحاکم النیشابوری، أبی عبد اللّه محمّد بن عبد اللّه بن محمّد بن حمدویه، ابن البیع الشافعی (۳۲۱- ۴۰۵ ه).

من کبار المحدّثین و من أشهرهم، و قد سمع نحو ألفی شیخ، فإنّه سمع بنیسابور وحدها من ألف شیخ «۱»، و قد ألّف أبو موسی المدینی کتابا مفردا فی ترجمته «۲».

و من مصادر ترجمة الحاکم: طبقات القرّاء للجزری ۲/ ۱۸۴، و النجوم الزاهرة ۴/ ۲۳۸، تاریخ التراث العربی ۱/ ۳۶۷، معجم البلدان ۶/ ۶۷۳، الکامل و حوادث سنة ۴۰۵، میزان الاعتدال ۳/ ۶۰۸، تاریخ الإسلام للذهبی سنة ۴۰۵ ص ۱۲۲.

---

(۱) تبیین کذب المفتری- لابن عساکر-: ۲۲۸، سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۶۳، تذکرة الحفّاظ: ۱۰۳۹، وفیات الأعیان ۴/ ۲۸۰، شذرات الذهب ۳/ ۱۷۶، و کرّره فی ۱۷۷، طبقات الشافعیة لابن قاضی شهبة ۱/ ۱۸۹، العبر ۳/ ۹۱، مرآة الجنان ۳/ ۱۴، طبقات الأسنوی ۱/ ۴۰۶، طبقات ابن هدایة اللّه: ۴۱، و فی تاریخ الاسلام: ۱۲۳ «... و سمع بالعراق و غیرها من البلدان من نحو ألف شیخ». أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ۳۸۴ ۵۹۴ - قصة الطیر ..... ص : ۳۸۴

(۲) طبقات الشافعیة لابن قاضی شهبة ۱/ ۱۹۱ و للأسنوی ۱/ ۴۰۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۳۸۵

و قال عنه تلمیذه أبو حازم العبدوئی: و تفرّد الحاکم أبو عبد اللّه فی عصرنا هذا من غیر أن یقابله أحد بالحجاز و الشام و العراقین و الجبال و الریّ و طبرستان و قومس و خراسان بأسرها و ما وراء النهر «۱».

و قال الصفدی: و انتخب علی خلق کثیر، و جرّح و عدّل، و قبل قوله فی ذلک لسعة علمه، و معرفته بالعلل، و الصحیح و السقیم «۲».

و قال فی تاریخ الاسلام: و انتخب علی خلق کثیر، و جرّح و عدّل، و قبل قوله فی ذلک لسعة علمه، و معرفته بالعلل، و الصحیح و السقیم «۳».

قال الخلیل الحافظ: و له رحلتان إلی العراق و الحجاز، الثانیة سنة ۳۶۸، و ناظر الدار قطنی، فرضیه، و هو ثقة واسع العلم، بلغت تصانیفه للکتب الطوال و الأبواب، و جمع الشیوخ قریبا من خمسمائة جزء ... «۴».

و نسبوا الحاکم إلی التشیّع، فقال الخطیب: و کان یمیل إلی التشیّع «۵».

و قال السمعانی: و کان فیه تشیّع قلیل «۶».

و قال الذهبی: و صنّف و خرّج، و جرّح و عدّل، و صحّح و علّل، و کان

---

(۱) تبیین کذب المفتری: ۲۳۰.

(۲) الوافی بالوفیات ۳/ ۳۲۰.

و قد فسّر المبارکفوری هذه المصطلحات و بیّن ما تعنی فی علم مصطلح الحدیث، فقال فی تحفة الأحوذی ۱/ ۱۰:

«و قیل: الحافظ: من أحاط علمه بمائة ألف حدیث.

و الحجّة: من أحاط علمه بثلاثمائة ألف حدیث.

و الحاکم: من أحاط علمه بجمیع الأحادیث المرویّة متنا و إسنادا و جرحا و تعدیلا و تاریخا».

(۳) تاریخ الاسلام: ۱۲۳.

(۴) تاریخ الإسلام: ۱۲۵.

(۵) تاریخ بغداد ۵/ ۴۷۲.

(۶) الأنساب (البیّع).

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۸۶

من بحور العلم، علی تشیّع قلیل فیه! «۱».

و قال أیضا: و انتهت إلیه رئاسهٔ الفنّ بخراسان، لا بل فی الدنیا، و کان فیه تشیّع، و حطّ علی معاویهٔ، و هو ثقهٔ، حجّهٔ «۲».

و قال الأسنوی: کان فقیها حافظا ثقهٔ حجّهٔ، إلّا أنّه کان یمیل إلی التشیّع و یظهر التسنّن! انتهت إلیه رئاسهٔ أهل الحدیث حتی حدّث الأئمّهٔ عنه فی حیاته «۳».

و قال ابن ناصر الدین: و هو صدوق من الأثبات، لکنّ فیه تشیّع «۴».

أقول: لا یتوهّم القارئ لهذه النصوص أنّ الحاکم کان شیعیّا من الطائفهٔ المعروفهٔ، کلّا فإنّه لا یقول بالنصّ و لا بالعصمهٔ، و لا یؤمن بإمامهٔ الاثنی عشر إماما، و لم یرفض خلافهٔ من تقدّموا علیّا علیه السّلام، بل یراه رابعهم!! فأین هذا من التشیّع؟! نعم کان فی الحاکم میل إلی أهل البیت و محبّهٔ لعلیّ علیه السّلام و انحراف عن معاویهٔ، و هذا هو التشیّع عند هؤلاء! مجرّد محبّهٔ علی و آل البیت و الولاء لهم و المیل إلیهم علیهم السّلام، و من فضّل علیّا علی عثمان فهو مفرط فی التشیع! و من فضّله علی الشیخین فهو شیعی غال، و هذا هو الغلوّ فی التشیع!! قال ابن هدایهٔ اللّه عن الحاکم: کان فقیها حافظا ثقهٔ، لکنّه کان یفضّل علی بن أبی طالب علی عثمان «۵».

و قد تعقّب الذهبی هذه الأقوال فقال: کلّا! لیس هو رافضیا، بل

---

(۱) سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۶۵.

(۲) العبر ۳/ ۹۲.

(۳) طبقات الشافعیهٔ ۱/ ۴۰۶.

(۴) شذرات الذهب ۳/ ۱۷۷.

(۵) طبقات ابن هدایهٔ اللّه: ۴۱.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۸۷

یتشیّع «۱».

و قال: أمّا انحرافه عن خصوم علیّ فظاهر، و أمّا أمر الشیخین فمعظّم لهما بکل حال، فهو شیعی لا رافضی «۲».

و جاء فی طبقات القرّاء ۲/ ۱۸۵: کان شیعیا مع حبّه للشیخین!.

أقول: فانظر إلی هؤلاء القوم کیف جعلوا المعروف منکرا و المنکر معروفا، و قلبوا الحقائق، و عاکسوا أمر اللّه و رسوله، و ناقضوا الکتاب و السنّهٔ الآمرین بحبّ علی و مودّهٔ أهل البیت، و قد فرض اللّه مودّتهم فی الکتاب و جعلها أجر الرسالهٔ فقال تعالی: قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی «۳» فحبّهم (فرض من اللّه فی القرآن أنزله) و سیّد العترهٔ علی علیه السّلام حبه إیمان و بغضه نفاق فیما صحّ عنه صلّی اللّه علیه و آله أنّه قال لعلی: «لا یحبّک إلّا مؤمن و لا یبغضک إلّا منافق» «۴».

و هؤلاء عکسوا هذا کلّه، و جعلوا التشیّع لعلی- أی الحبّ له و المیل إلیه- عیبا یعاب الرجل علیه و ینتقد و یهاجم و یضعّف و یحارب.

قال الذهبی: هو معظّم للشیخین بیقین، و لذی النورین، و إنّما تکلّم فی معاویهٔ فأوذی «۵».

---

(۱) سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۶۰.

(۲) تذكره الحفاظ: ۱۰۴۵.

(۳) سورة الشورى، الآية ۲۳.

(۴) أخرجه مسلم و النسائى و الترمذى و أحمد و غيرهم من أصحاب الصحّاح و السنن و المسانيد، و قد أسلفنا شيئا من ذلك فى بعض، فيما ورد عنه صلّى اللّه عليه و آله فى الحث على حبّ أهل بيته و التركيز على مودّتهم ما ناسب المقام و سمع به المجال.

راجع مجلة تراثنا الصادرة عن مؤسسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التراث الأعداد:

۱۰/ ۱۳۳- ۱۳۷، ۱/ ۱۳۲، ۱۲/ ۹۲- ۹۳.

(۵) طبقات الشافعية- لابن قاضى شهبة- ۱/ ۱۹۰، شذرات الذهب ۳/ ۱۷۷.

نعم، أوذى على جلالته و إمامته و توحّده فى الفنّ! حاربوه و كسروا منبره، و ضيّقوا عليه، و ألجؤوه إلى الانزواء فى بيته، لا يأمن الخروج من البيت!! كلّ ذلك حميّة الجاهلية و تعصّبا لرأس المنافقين و ابن رئيسهم معاوية بن أبى سفيان!! قال أبو عبد الرحمن السلمى: دخلت على الحاكم و هو فى داره لا يمكنه الخروج إلى المسجد من أصحاب أبى عبد اللّه ابن كرّام، و ذلك أنّهم كسروا منبره و منعوه من الخروج! فقلت له: لو خرجت و أمليت فى فضائل هذا الرجل معاوية حديثا لاسترحت من المحنة؟ فقال: لا يجىء من قلبى، لا يجىء من قلبى «۱».

و أمّا كتاب «قصّة الطير» للحاكم

فقد ذكرها هو فى كتابه: معرفة علوم الحديث «۲» فى النوع الخمسين:

جمع الأبواب التى يجمعها أصحاب الحديث ... و أنا أذكر ... الأبواب التى جمعتها و ذاكرت جماعة من المحدّثين ببعضها.

فمن هذه الأبواب: قصّة الخوارج، لا تذهب الأيام و الليالى، قصّة الغار، من كنت مولاه ... لأعطيّن الراية، قصّة المخدج ... قصة الطير ...

---

(۱) المنتظم ۷/ ۲۷۵، سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۷۵، الوافى بالوفيات ۳/ ۳۲۱، طبقات السبكى ۴/ ۱۶۳، البداية و النهاية ۱۱/ ۳۵۵، و منهاج السنّة ۴/ ۹۹، تاريخ الإسلام ص ۱۳۲.

(۲) ص ۳۱۰- ۳۱۴ من طبعة حيدرآباد الثانية، سنة ۱۳۸۵ ه- ۱۹۶۶ م.

أنت منى بمنزلة هارون من موسى ... تقتل عمّارا الفئة الباغية ... فله فى كلّ واحد من هذه كتاب مفرد.

و قال ابن طاهر: و رأيت أنا حديث الطير جمع الحاكم بخطّه فى جزء ضخم! «۱».

أقول: و عدّ الحاكم حديث الطير من الحديث المشهور، فى النوع الثالث و العشرين من كتابه معرفة علوم الحديث «۲»، قال:

هذا النوع من هذا العلم معرفة المشهور من الأحاديث المرويّة عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و المشهور من الحديث غير الصحيح، فربّ حديث مشهور لم يخرّج فى الصحيح، من ذلك قوله صلّى اللّه عليه و آله: طلب العلم فريضة ...

الخوارج كلاب النار ... فكلّ هذه الأحاديث مشهورة بأسانيدها و طرقها و أبواب يجمعها أصحاب الحديث، و كلّ حديث منها تجمع طرقه فى جزء أو جزءين ... و من الطوالات المشهورة التى لم تخرّج فى الصحيح حديث الطير ...

و حكى ابن الجوزى عن ابن ناصر، عن ابن طاهر، قال: قال أبو عبد اللّه الحاكم: حديث الطائر لم يخرّج فى الصحيح، و هو صحيح

.«۳»

أقول: و لمّا كان حديث الطير روى من طرق كثيرة ربّما جاوزت حدّ التواتر، حيث رواه عن أنس وحده مائة من التابعين أو أكثر، فكان من الأبواب التی يفردها الحفّاظ و المحدّثون بالتأليف و يجمعون طرقها و ألفاظها

---

(۱) سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۷۶، طبقات السبكی ۴/ ۱۶۵، تاريخ الإسلام ص ۱۳۲، و ابن طاهر هو المقدسی، المتوفّی ۵۰۷ ه و ممّن ذكر له كتابه هذا ابن تيميّة فی منهاج السنّة ۴/ ۹۹، و السبكی فی طبقات الشافعية فی ترجمته.

(۲) ص ۱۱۴- ۱۱۷.

(۳) المنتظم ۷/ ۲۷۵، و العلل المتناهية ۱/ ۲۳۶.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۳۹۰

فی كتاب مفرد، و كان الحاكم ممّن عنی بجمع طرقه فی جزء ضخم و لم ينفرد بالتأليف فيه، فقد أفرده بالتأليف قبله و بعده غير واحد من أعلام الحفّاظ و أئمة هذا الشأن، منهم:

۲- أبو جعفر محمّد بن جرير الطبری، المتوفّی سنة ۳۱۰ ه.

ذكره ابن كثير فی البداية و النهاية ۷/ ۳۵۳، عند كلامه علی حديث الطير قال: و رأيت مجلّدا فی جمع طرقه و ألفاظه لأبی جعفر محمّد بن جرير الطبری، المفسّر، صاحب التاريخ. و كرّره فی ۱۱/ ۱۴۷.

۳- الحافظ ابن عقدة أبو العبّاس، أحمد بن محمّد بن سعيد بن عقدة، المتوفّی سنة ۳۳۳ ه.

ذكره له الحافظ ابن شهرآشوب فی كتاب: مناقب آل أبی طالب.

۴- الحافظ ابن مردويه، أبو بكر أحمد بن محمّد بن موسی بن مردويه الأصبهانی، المتوفّی سنة ۴۱۰ ه.

و قال الخوارزمی فی كتابه مقتل الحسين عليه السّلام ۱/ ۴۶: و أخرج الحافظ ابن مردويه هذا الحديث بمائة و عشرين إسنادا.

و قال ابن حجر فی لسان الميزان ۲/ ۴۲: و قد جمع طرق الطير ابن مردويه و الحاكم و جماعة، و أحسن شیء فيها طريق أخرجه النسائی فی الخصائص.

عدّه ابن تيميّة فی منهاج السنّة ۴/ ۹۹، و ابن كثير فی البداية و النهاية ۷/ ۳۵۳ ممّن ألّف فی حديث الطير.

۵- الحافظ أبو نعيم أحمد بن عبد اللّه الأصبهانی، المتوفّی سنة ۴۳۰ ه.

ذكره السمعانی فی التحبير ۱/ ۱۸۱، و ابن تيميّة فی منهاج السنّة ۴/ ۹۹، و الذهبی فی سير أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۶.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۳۹۱

۶- أبو طاهر محمّد بن علی بن حمدان الخراسانی، من أعلام القرن الخامس.

ذكره له الذهبی فی ترجمته من تذكرة الحفّاظ ص ۱۱۱۲، و سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۴۶۳، و ابن كثير فی البداية و النهاية ۷/ ۳۵۳.

۷- الذهبی، أبو عبد اللّه محمّد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الدمشقی الشافعی، المتوفّی سنة ۷۴۸ ه.

قال فی تذكرة الحفّاظ ص ۱۰۴۳، فی ترجمة الحاكم: و أمّا حديث الطير فله طرق كثيرة جدّا قد أفردتها بمصنّف، و مجموعها هو يوجب أن يكون الحديث له أصل!.

و قال فی سير أعلام النبلاء ۱۳/ ۲۳۳: و حديث الطير علی ضعفه! فله طرق جمّة و قد أفردتها فی جزء.

و قال فی ۱۷/ ۱۶۹: و قد جمعت طرق حديث الطير فی جزء، و طرق حديث: من كنت مولاه، و هو أصحّ، و أصحّ منهما ما أخرجه مسلم عن علی قال: «إنّه لعهد النبی الامیّ إلیّ أنّه لا يحبّك إلّا مؤمن و لا يبغضك إلّا منافق».

أقول: و قد تقدّمت هذه الرسائل و سبق الكلام عليها فی بداية حرف الحاء ص ۱۱۴.

حديث الطير

بقى الكلام عن حديث الطير، لفظه، طرقه، مصادره ...

أمّا لفظه: ففى ما رواه الحاكم بإسناده عن يحيى بن سعيد، عن أنس بن مالك رضى اللّه عنه، قال: كنت أخدم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فقدّم لرسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۹۲

فرخ مشوى، فقال: «اللّهم ائتنى بأحبّ خلقك إليك يأكل معى من هذا الطير».

قال: فقلت: اللّهمّ اجعله رجلا من الأنصار.

فجاء على رضى اللّه عنه، فقلت: إنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم على حاجة.

ثمّ جاء، فقلت: إنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم على حاجة.

ثمّ جاء فقال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «افتح».

فدخل، فقال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «ما حبسك علىّ؟» فقال: «إنّ هذه آخر ثلاث كرّات يردّنى أنس، يزعم أنّك على حاجة!!» فقال: «ما حملك على ما صنعت؟!» فقلت: يا رسول اللّه سمعت دعاءك، فأحببت أن يكون رجلا من قومى! فقال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «إنّ الرجل قد يحبّ قومه».

أخرجه الطبرانى فى المعجم الأوسط، كما فى مجمع البحرين ۳/ ۳۴۰، و ابن يونس فى تاريخ مصر، و عنه ابن حجر فى لسان الميزان ۵/ ۸۵، و الحاكم فى المستدرك على الصحيحين ۳/ ۱۳۰، و قال: هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و لم يخرجاه! و أورده الذهبى فى تلخيص المستدرك، و ابن كثير فى البداية و النهاية ۹/ ۱۲۵، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۵.

و قد أخرجه الحافظ ابن مردويه من مائة و عشرين طريقا «۱» و ألّف فى هذا الحديث و طرقه كتابا مفردا «۲».

---

(۱) حكاه ابن الجوزى فى العلل المتناهية ۱/ ۲۳۶.

(۲) ذكره ابن كثير فى البداية و النهاية ۷/ ۳۵۳، و ابن حجر فى لسان الميزان ۲/ ۴۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۹۳

و أخرجه ابن المغازلى من أربع و عشرين طريقا «۱».

و أخرجه الحافظ ابن عساكر فى تاريخه بأسانيد كثيرة تبلغ الأربعين «۲».

و طرّقه ابن الجوزى من ۱۷ طريقا «۳».

و ألّف الذهبى فى هذا الحديث كتابا مفردا، و رواه من بضع و عشرين طريقا، و سرد أسماء بضع و تسعين تابعيا رواه عن أنس بن مالك «۴».

و ساقه ابن كثير عن أكثر من ثلاثين طريقا «۵».

و جمع له أحمد ميرين بلوش فى تعليقاته على خصائص أمير المؤمنين عليه السّلام للنسائى ثلاثين طريقا، أوردها طريقا طريقا «۶».

و عمد زميلنا العلّامة الشيخ المحمودى فاستدرك على ابن عساكر فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام عند إيراد أسانيده و طرقه إلى حديث الطير، فأضاف فى تعاليقه القيّمة ما وجده من روايات العامة ممّا لم يذكر فى المتن، إلى أن قال فى ص ۱۵۱: فهذه بضعة و تسعون حديثا من طريق القوم عن عشرة من أجلّاء الصحابة ...

ثمّ نقول:

(۱) فی کتابه: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام، برقم ۱۸۹- ۲۱۲.

(۲) فی تاریخ مدینة دمشق فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام، رقم ۱۳- ۶۴۵، من طبعة زمیلنا العلّامة المحمودی حفظه اللّه، الجزء الثانی ص ۱۰۶- ۱۵۶، و فی غیر ترجمته علیه السّلام، من تاریخه کما سیأتی.

(۳) العلل المتناهیة ۱/ ۲۲۸، من رقم ۳۶۰- ۳۷۷.

(۴) نقله ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۲ عن کتاب الذهبی مباشرة.

(۵) البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۰- ۳۵۳.

(۶) فی التعلیق علی الحدیث رقم ۱۰، طبعة الکویت، مکتبة المعلّا.

قد روی هذا الحدیث عشرة من أصحاب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، هم:

أمیر المؤمنین علیه السّلام، و سعد بن أبی وقّاص، و أبو سعید الخدری، و أبو رافع، و جابر بن عبد اللّه الأنصاری، و حبشی بن جنادة السلولی، و یعلی بن مرّة الثقفی، و ابن عبّاس، و سفینة، و أنس بن مالک، و رواه عن أنس أکثر من مائة نفس.

۱- أمّا حدیث أمیر المؤمنین علیه السّلام:

فقد أخرجه الحافظ ابن عساکر فی ترجمته علیه السّلام من تاریخ دمشق برقم ۶۱۳، و الکنجی فی: کفایة الطالب: ۱۵۴، و أوعز إلیه الحاکم فی المستدرک علی الصحیحین و صحّحه، حیث قال: فی ۳/ ۱۳۱: صحّت الروایة عن علی، و أبی سعید الخدری و سفینة، و وافقه علیه الذهبی فی تلخیصه، حیث أورده و لم یناقش فیه.

۲- و أمّا حدیث سعد بن أبی وقّاص

: فقد أخرجه الحافظ أبو نعیم فی: حلیة الأولیاء ۴/ ۳۵۶، رواه بإسناده عن شعبة، عن الحکم، عن ابن أبی لیلی، عنه، أنّه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم:

فی علی ثلاث خلال: لأعطیّن الرایة غدا رجلا یحبّ اللّه و رسوله، و حدیث الطیر، و حدیث غدیر خمّ، و عدّه القاضی عبد الجبّار فی: المغنی ج ۲ ق ۲/ ۱۲۲ من رواة حدیث الطیر.

۳- و أمّا حدیث أبی سعید الخدری

: فرواه ابن کثیر فی: البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۳، قال: و صحّحه الحاکم.

۴- و أمّا حدیث أبی رافع

: ففی البدایة و النهایة ۷/ ۳۵۳، و عدّه القاضی عبد الجبّار فی: المغنی ج ۲ ق ۲/ ۱۲۲ من رواة حدیث الطیر.

۵- و أمّا حدیث جابر:

فقد أخرجه الحافظ ابن عساکر، و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۳، و قال: أورده ابن عساکر.

۶– و أمّا حدیث حبشی بن جنادهٔ:

ففی البدایهٔ و النهایهٔ ۷/ ۳۵۳.

۷– و أمّا حدیث یعلی بن مرّهٔ

: فقد أخرجه الخطیب البغدادی فی تاریخ: بغداد ۱۱/ ۳۷۶، و ابن الجوزی فی العلل المتناهیهٔ رقم ۳۷۰، و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۳.

۸– و أمّا حدیث ابن عبّاس

: فقـد أخرجه الحافظ الطبرانی فی: المعجم الکبیر ۱۰/ ۳۴۳ رقم ۱۰۶۶۷، و عنه فی: مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۶، و عدّه القاضی عبد الجبّار فی:

المغنی ج ۲ ق ۲/ ۱۲۲ من رواهٔ حدیث الطیر.

و أخرجه ابن عـدیّ فی: الکامل ص ۹۵۸، و الحافـظ ابن شاهین، و من طریقه ابن المغازلی فی: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّـلام رقم ۱۹۵.

و أخرجه یحیی بن محمّد بن صاعد، و من طریقه الخوارزمی فی:

مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام ص ۵۸– ۵۹، و کذا ابن کثیر فی: تاریخه ۷/ ۳۵۳.

و أخرجه الحافظ ابن عساکر فی: تاریخه برقم ۶۱۴، و ابن الجوزی فی: العلل برقم ۳۶۰، و الذهبی فی: میزانه ۳/ ۵۸۰، و ابن حجر فی: لسانه ۵/ ۱۹۹.

۹– و أمّا حدیث سفینهٔ مولی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم

: فقد رواه عنه بریدهٔ بن سفیان، و ثابت البجلی، و عبد الرحمن بن أبی نعم.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۳۹۶

أ– أمّا ما رواه بریدهٔ عنه:

فقد أخرجه الحافظان المحاملی و البزّار، قال کلاهما: حدّثنا عبد الأعلی بن واصل، ثنا عون بن سـلام، ثنا سهل بن شعیب، ثنا بریدهٔ بن سفیان، عن سفینهٔ ... «۱».

و أخرجه الحافظان ابن عساکر برقم ۶۴۳، و ابن المغازلی ص ۱۷۵، کلاهما من طریق المحاملی.

و أخرجه الحافـظ الطبرانی، و عنه الهیثمی فی: مجمع الزوائـد ۹/ ۱۲۶ قـال: أخرجه البزّار و الطبرانی باختصـار، و رجال الطبرانی رجال الصحیح غیر فطر بن خلیفهٔ، و هو ثقهٔ.

ب– و أمّا روایهٔ ثابت البجلی عن سفینهٔ:

فقد أخرجه أحمد فی: فضائل الصحابهٔ ۲/ ۵۶۰ رقم ۹۴۵، و فی:

مناقب علی رقم ۸۶.

و أخرجه الحافظ أبو یعلی، و عنه ابن حجر فی: المطالب العالیهٔ ۴/ ۶۲ رقم ۳۹۶۴، و أخرجه ابن عساکر برقم ۶۴۵.

و أخرجه الحافظ البغوی، و عنه ابن عساکر برقم ۶۴۴.

و أخرجه الحافظ الطبرانی فی: المعجم الکبیر ۷/ ۹۵ رقم ۶۴۳۶، و ابن کثیر فی: تاریخه ۷/ ۳۵۲ من طریق البغوی و أبی یعلی.

ج- و أمّا رواية عبد الرحمن بن أبى نعم عن سفينة:

---

(۱) البزّار فى مسنده، كما فى كشف الأستار ۳/ ۱۹۳ مرقّم ۲۵۴۷، و مجمع الزوائد:
۱۱۲۶.

و المحاملى فى أماليه، الموجود فى المكتبة الظاهرية، فى المجموع ۲۳، أخرجه فى الجزء التاسع، الورقة ۱۷۳، و فيه: «إسماعيل بن شعيب» بدل «سهل بن شعيب» و أظن الصحيح: إسماعيل، و هو الذى ذكره ابن حبّان فى: الثقات ۶/ ۴۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۹۷

فقد أخرجه الطبرانى فى: المعجم الكبير ۷/ ۹۶ رقم ۶۴۳۷، و عنه الهيثمى فى: مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۶.

و أمّا حديث أنس بن مالك

: فقد رواه عنه جماعة كثيرة من أصحابه من التابعين، مائة نفس أو يزيدون، و قد أخرجه الحاكم فى المستدرك على الصحيحين، و صححه و قال:

هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و لم يخرجاه! و قد رواه عن أنس جماعة من أصحابه زيادة على ثلاثين نفسا، ثمّ صحّت الرواية عن على، و أبى سعيد الخدرى، و سفينة.

و قوله و قد رواه عن أنس جماعة ... وافقه عليه الذهبى و أورده فى تلخيصه و لم يناقشه فيه.

و لعلّ «ثلاثين» كان فى الأصل «ثمانين» فصحّف فى الطبع، كما رواه عنه الكنجى فى: كفاية الطالب ص ۱۵۲، قال: و حديث أنس الذى صدّرته فى أول الباب أخرجه الحاكم أبو عبد اللّه الحافظ النيسابورى عن ستّة و ثمانين رجلا كلّهم رووه عن أنس، ثمّ سرد أسماءهم.

و أخرج أبو نعيم فى: حلية الأولياء ۶/ ۳۳۹ حديث الطير من طريق مالك بن أنس، عن إسحاق بن عبد اللّه، عن أنس، و قال: غريب من حديث مالك و إسحاق، و رواه الجمّ الغفير عن أنس.

و قال ابن الجوزى فى العلل المتناهية ۱/ ۲۲۹: و أمّا حديث أنس فله ستّة عشر طريقا ... فأوردها كلّها، ثمّ قال فى ص ۲۳۶: و قد ذكره ابن مردويه من نحو عشرين طريقا ... فلم أر الإطالة بذلك.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۳۹۸

فيظهر أنّه كان عنده كتاب: حديث الطير، لابن مردويه، و أنّ العشرين طريقا غير ما ذكره هو من الستّة عشر طريقا.

و قال الذهبى فى تاريخ الإسلام «۱» ۲/ ۱۹۷: و قال عبيد اللّه بن موسى و غيره، عن عيسى بن عمر القارى، عن السدى، قال: ثنا أنس بن مالك، قال: أهدى إلى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أطيار، فقسّمها و ترك طيرا، فقال: «اللّهمّ ائتنى بأحبّ خلقك إليك» فجاء على ... و ذكر حديث الطير.

و له طرق كثيرة عن أنس متكلّم فيها، و بعضها على شرط السنن، و من أجودها حديث قطن بن نسير- شيخ مسلم-، ثنا جعفر بن سليمان، ثنا عبد اللّه بن المثنّى، عن عبد اللّه بن أنس بن مالك، عن أنس، قال: أهدى إلى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم حجل مشوىّ فقال: «اللّهمّ ائتنى بأحبّ خلقك إليك يأكل معى ...» و ذكر الحديث.

و قال أيضا فى تذكرة الحفّاظ «۲»: و أمّا حديث الطير، فله طرق كثيرة جدّا قد أفردتها بمصنّف، و مجموعها هو يوجب أن يكون الحديث له أصل.

و هناك جمع سردوا أسماء التابعين الّذين رووا حديث الطير عن أنس، البالغين نحو المائة، منهم: الذهبى فى كتابه: حديث الطير، و

منهم ابن کثیر، و سرد أسماءهم فی تاریخه ۷/ ۳۵۲ علی النسق نقلا عن الذهبی فی کتاب حدیث الطیر.

قـال ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۰ (حـدیث الطیر): و هـذا الحـدیث قـد صـنّف الناس فیه و له طرق متعدّدة ... ثمّ ساق الحدیث من ۲۲ طریقا عن

(۱) طبعة مکتبة القدسی بالقاهرة، سنة ۱۳۶۸ ه.

(۲) طبعة حیدرآباد الثانیة: ۱۰۴۲.

أنس فحسب، ثمّ قال: فهذه طرق متعدّدة عن أنس. و قال شـیخنا أبو عبد اللّه الذهبی فی جزء جمعه فی هذا الحدیث بعد ما أورد طرقا متعدّدة نحوا ممّا ذکرنا: و یروی هذا الحدیث ... فسرد ابن کثیر الأسماء، ثمّ قال بعد أن ذکر الجمیع: الجمیع بضعة و تسعون.

أقول: و نحن نورد لک هنا من هـذه الأسـماء من ظفرنا بروایته و مصادرها ممّا تیسّر جمعه فی هذه العجالة، فإلیک رواة حدیث الطیر عن أنس فمنهم:

۱- أبان، و هو ابن تغلب أو ابن أبی عیّاش، و کلاهما روی عنه حدیث الطیر.

أخرج حدیثه ابن عساکر فی تاریخه فی ترجمة عبید اللّه بن إسحاق السنجاری.

۲- إبراهیم بن مهاجر:

أخرج حدیثه ابن مردویه، و عنه ابن الجوزی فی العلل المتناهیة ۱/ ۳۷۷.

۳- إبراهیم النخعی.

أخرج حدیثه ابن الأثیر فی أسد الغابة ۴/ ۳۰.

۴- إسحاق بن عبد اللّه بن أبی طلحة:

حلیة الأولیاء ۶/ ۳۳۹، العلل المتناهیة رقم ۳۶۱.

۵- إسماعیل، رجل من أهل الکوفة:

تاریخ ابن عساکر برقم ۶۳۸، و تاریخ ابن کثیر ۷/ ۳۵۲، و مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۶.

۶- إسماعیل بن سلمان أبی المغیرة الأزرق:

التاریخ الکبیر- للبخاری- ۱/ ۳۵۸، الکامل- لابن عدیّ- ص ۲۷۶، مسـند البزّار، و عنه فی کشف الأستار ص ۲۵۴۸، و مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۶، و أخرجه أبو یعلی فی مسنده، و ابن حجر فی المطالب العالیة ۳/ ۶۲ رقم ۳۹۶۳ عن أبی یعلی و البزّار، و أخرجه ابن المغازلی فی المناقب رقم ۱۹۱، و الخوارزمی فی مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام: ۶۸.

۷- السدّی إسماعیل بن عبد الرحمن:

أخرج حـدیثه الحافظ الـدار قطنی، و من طریقه ابن عساکر برقم ۶۳۳، و من طریـق آخر برقم ۶۳۴، و الترمذی فی السـنن ۵/ ۶۳۶ رقم ۳۷۲۱، و ابن عدیّ فی الکامل ص ۲۴۴۹، و النسائی فی خصائص علی علیه السّلام رقم ۱۰، و أبو یعلی فی مسنده ۷/ ۱۰۵ رقم ۴۰۵۲، و أبو نعیم فی تاریخ أصبهان ص ۲۰۵، و ابن المغازلی بطریقین ص ۲۰۵ و ۲۰۶، و ابن الجوزی فی العلل ص ۳۶۲ و ۳۶۳، و سبطه فی التذکرة ص ۴۴، و ابن الأثیر فی أسد الغابة ۴/ ۲۱ و ۳۰، و أخوه فی جامع الأصول ۹/ ۴۷۱ طبعة مصر، و الطبری فی ذخائر العقبی ص ۶۱، و الکنجی فی کفایـة الطالب ص ۱۴۷، و الذهبی فی تاریخ الإسـلام ۲/ ۱۹۷ طبعة القدسی، و ابن کثیر ۷/ ۳۵۰ و بطریق آخر ص ۳۵۱، و التلمسانی فی الجوهرة ۲/ ۲۳۲ طبعة الریاض، و البغوی فی مصابیح السنّة، و الخطیب فی مشکاة المصابیح ۳/ ۲۴۴، و العاقولی

فی الرصف ۲/ ۲۶۹ طبعة الکویت، و الهیثمی فی مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۵، و ابن حجر العسقلانی فی أجوبة عن أحادیث وقعت فی المصابیح، المطبوعة بآخر المشکاة ۳/ ۳۱۴، و قال: السدّی أخرج له مسلم، و وثّقه جماعة منهم شعبة و سفیان و یحیی القطان.

۸- ثابت البنانی:

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۰۱

حدیثه فی مستدرک الحاکم ۳/ ۱۳۱، و تلخیصه للذهبی، و میزانه ۱/ ۲۱ و ۲۵، و لسانه ۱/ ۳۷ و ۴۳، و العقیلی ۱/ ۴۶، و ابن کثیر ۷/ ۳۵۱.

۹- ثمامة:

أخرج حدیثه الدار قطنی، و ابن عساکر رقم ۶۱۶ من طریق الدار قطنی، و ابن مردویه، و عنه ابن الجوزی فی العلل ۱/ ۲۳۴، و ابن الجوزی فی العلل من طریق آخر ۱/ ۲۳۱ رقم ۳۷۳.

۱۰- الحسن البصری:

أخرج حدیثه أبو أحمد الحاکم، و ابن عساکر رقم ۶۲۳ من طریقه، و ۶۲۲ من طریق آخر، و الکامل- لابن عدیّ- ص ۷۹۳، و اسد الغابة ۴/ ۳۰، و العلل المتناهیة رقم ۳۶۶.

۱۱- الحسن بن الحکم:

العلل المتناهیة رقم ۳۷۲.

۱۲- حمید الطویل:

ابن المغازلی رقم ۱۸۹.

۱۳- خالد بن عبید:

الکامل- لابن عدیّ- ص ۸۹۶، و ابن المغازلی رقم ۲۱۲، و العلل المتناهیة رقم ۳۶۸.

۱۴- دینار بن عبد اللّه:

الکامل- لابن عدی- ص ۹۷۶، تاریخ جرجان ص ۱۳۴، تاریخ بغداد ۸/ ۳۸۲، ابن عساکر فی تاریخه فی ترجمة محمّد بن أحمد بن الطیّب البغدادی، العلل المتناهیة رقم ۳۶۹.

۱۵- الزبیر بن عدیّ:

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۰۲

أبو نعیم فی أخبار أصبهان ۱/ ۲۳۲، ابن المغازلی رقم ۱۹۳، ابن عساکر رقم ۶۲۹، ابن کثیر ۷/ ۳۵۱، فرائد السمطین ۱/ ۲۱۲.

۱۶- الزهری:

أخرج حدیثه ابن النجّار، و عنه السیوطی فی جمع الجوامع فی مسند أنس من قسم الأفعال ۲/ ۲۸۶.

۱۷- سالم، مولی عمر بن عبید اللّه:

العلل المتناهیة رقم ۳۷۱، میزان الاعتدال ۱/ ۱۰۰.

۱۸- سعید بن المسیّب:

أخرج حدیثه ابن شاهین، و من طریقه ابن عساکر برقم ۶۲۱، و بطرق أخری برقم ۶۱۸ و ۶۲۰، و ابن کثیر ۷/ ۳۵۱.

۱۹- عبد الأعلی التغلبی.

حدیثه فی مقتل الحسین علیه السّلام ص ۴۶.

۲۰- عبد العزیز بن زیاد:

حديثه عند ابن عساكر رقم ۶۲۸، و ابن كثير ۷/ ۳۵۱.

۲۱- عبد اللّه بن أنس:

أخرج حديثه الحافظ أبو يعلى عن قطن بن نسير، و قال عنه الذهبى فى تاريخ الإسلام ۲/ ۱۹۷: «هو أصحّ الأسانيد».

و أخرجه ابن عدىّ فى الكامل ص ۵۷۰ عن عبدان عن قطن بن نسير ...

و أخرجه ابن المغازلى فى المناقب ص ۲۰۷ و ۲۰۸، و ابن كثير ۷/ ۳۵۰، و ابن حجر فى المطالب العالية ص ۳۹۶۲.

۲۲- عبد اللّه القشيرى:

أخرج حديثه ابن عساكر فى تاريخه فى ترجمة حمزة بن حراس،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۰۳

و تهذيبه لبدران ۴/ ۴۴۳، و السيوطى فى جمع الجوامع فى مسند أنس ۲/ ۲۸۷، كنز العمّال ۱۳/ ۳۶۵۰۸.

۲۳- عبد اللّه بن المثنّى:

أخرج حديثه ابن حجر فى لسان الميزان ۴/ ۱۲، عن عبد السلام بن راشد، عنه، و قال: و قد تابعه على رواية حديث الطير عن عبد اللّه بن المثنّى، جعفر بن سليمان الضبعى، و هو مشهور من حديثه.

۲۴- عبد اللّه بن يعلى بن مرّة الثقفى:

روى حديث الطير عن أبيه و عن أنس، أخرجه العقيلى ۲/ ۳۱۹، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۱/ ۳۷۶، و ابن الجوزى فى العلل رقم ۳۷۰.

۲۵- عبد الملك بن أبى سليمان:

البخارى فى التاريخ الكبير ۲/ ۳، و ابن أبى حاتم، و عنه ابن كثير فى تاريخه ۷/ ۳۵۱، و قال: هذا أجود من إسناد الحاكم و ص ۳۵۲ من طريق آخر، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۹/ ۳۶۹، و ابن المغازلى بعدّة طرق رقم ۱۹۰ و ۲۰۹، و الكنجى فى كفاية الطالب ص ۱۵۳.

۲۶- عبد الملك بن عمير:

عدّه أسلم بن سهل الواسطى بحشل ممّن روى حديث الطير عن أنس فى جماعة سمّاهم، راجع ابن المغازلى ص ۱۷۳.

و أخرج حديثه ابن عدىّ فى الكامل ص ۷۷۳، و الطبرانى فى المعجم الكبير رقم ۳۷۰، و عبد الوهّاب الكلابى الدمشقى فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام رقم ۱۸، و الحاكم النيسابورى، و من طريقه ابن عساكر رقم ۶۳۷، و أورده ابن كثير فى تاريخه ج ۷، آخر الصفحة ۳۵۱ عن الحاكم بإسناده و لفظه، و أخرجه ابن مردويه، و عنه ابن الجوزى فى العلل المتناهية ۱/ ۲۳۲.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۰۴

و أخرجه ابن المغازلى، رقم ۲۰۲، و ابن عساكر بعدّة أسانيد رقم ۶۳۵ و ۶۳۶ و ۶۳۷، و ابن الجوزى فى العلل ۱/ ۲۳۱، و الكنجى فى كفاية الطالب ص ۱۴۸، و الحموئى فى فرائد السمطين الباب ۴۲ حديث رقم ۱۶۵ بسندين، و ابن كثير فى تاريخه ۷/ ۳۵۱، و بطريق آخر ص ۳۵۲.

۲۷- عثمان الطويل:

أخرج حديثه البخارى فى التاريخ الكبير ۲/ ۳ رقم ۱۴۸۸، و على بن عمر الحربى فى (فوائده) المعروفة بالحربيّات «۱»، و ابن المغازلى ص ۱۹۲، و ابن عساكر برقم ۶۵۲، و الكنجى فى كفاية الطالب ص ۱۴۴، و ابن كثير فى تاريخه ۷/ ۳۵۱.

۲۸- عطاء:

أخرج حديثه فى التاريخ الكبير ۲/ ۲، و الطبرانى فى الأوسط، و عنه فى مجمع البحرين ۳/ ۳۴۰، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۹/ ۳۶۹، و ابن عساكر برقم ۶۴۱، و ابن الجوزى فى العلل رقم ۳۶۵.

۲۹- عمرو بن دینار:

أخرج حدیثه ابن عساکر و ابن النجّار، و عنهما السیوطی فی جمع الجوامع فی مسند أنس ۲/ ۲۸۲، و کنز العمال ۱۳/ ۱۶۷ رقم ۳۶۵۰۷.

۳۰- عمران بن وهب الطائی:

الجاحظ فی العثمانیهٔ ص ۱۳۴ و ۱۴۹، و الذهبی فی المیزان ۳/ ۲۸۰، و ابن حجر فی اللسان ۴/ ۳۵۱.

۳۱- قتادهٔ:

---

(۱) موجودهٔ فی المجموعهٔ ۱۰۴ من مجامیع دار الکتب الظاهریهٔ.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۰۵

أخرج حدیثه علی بن عمر الحربی فی الجزء الثالث من فوائده المعروفهٔ بالحربیات «۱».

و أخرجه ابن شاهین، و من طریقه ابن عساکر برقم ۶۲۴.

و أخرجه ابن المغازلی برقم ۲۰۱، و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۱.

۳۲- المثنّی بن أبان:

روی حدیثه المدائنی عنه، و البلاذری فی أنساب الأشراف فی ترجمهٔ أمیر المؤمنین علیه السّلام برقم ۱۴۱، عن المدائنی عنه.

۳۳- محمّد بن سلیم:

أخرج حدیثه ابن عساکر فی تاریخه برقم ۶۳۱ و ۶۳۲، و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۱.

۳۴- مسلم بن کیسان أبو عبد اللّه الضبیّ الملائی:

أخرج حدیثه البخاری فی التاریخ الکبیر ۱/ ۵۸، و أخرجه أبو یعلی، و أخرجه ابن عدیّ فی الکامل ص ۲۳۰۹ عن أبی یعلی، و أخرجه بإسناد آخر، و أخرجه ابن عساکر برقم ۶۴۰ من طریق أبی یعلی، و أخرجه الحافظ ابن عقدهٔ، و أخرجه ابن عساکر برقم ۶۳۹ من طریقه.

و أخرجه ابن مردویه، و عنه ابن الجوزی فی العلل رقم ۳۷۶، و أخرجه الخطیب فی موضّح أوهام الجمع و التفریق ۲/ ۳۹۸، و ابن المغازلی بالأرقام ۱۹۹ و ۲۰۴ و ۲۱۱.

و أخرجه محمّد بن سلیمان الکوفی فی کتاب مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام برقم ۹۹۰، و ابن عساکر برقم ۶۱۹، و ابن الجوزی فی العلل رقم ۳۷۵،

---

(۱) راجع الهامش السابق.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۰۶

و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۲.

۳۵- میمون بن أبی خلف:

أخرج حدیثه البخاری فی التاریخ الکبیر ۱/ ۳۵۸، و العقیلی ۴/ ۱۸۹، و أبو یعلی، و ابن عساکر برقم ۶۲۷ من طریق أبی یعلی، و برقم ۶۲۶ من طریق آخر، و ابن کثیر فی تاریخه ۷/ ۳۵۱، و ابن حجر فی لسان المیزان ۶/ ۱۴۰.

۳۶- نافع:

أخرج حدیثه ابن المغازلی فی مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام رقم ۱۹۸ و ۲۱۰.

۳۷- هلال بن سويد:

أخرج حديثه البخارى فى التاريخ الكبير ۸/ ۲۰۹ مبتورا على عادته، و الدولابى مبتورا أيضا فى الكنى و الأسماء ۲/ ۱۲۴.

۳۸- يحيى بن سعيد:

أخرج حديثه الطبرانى فى المعجم الأوسط، كما فى مجمع البحرين ۳/ ۳۴۰، و ابن يونس فى تاريخ مصر، و عنه ابن حجر فى لسان الميزان ۵/ ۵۸، و الحاكم فى المستدرك على الصحيحين ۳/ ۱۳۰، و الذهبى فى تلخيصه، و ابن كثير فى تاريخه ۹/ ۱۲۵، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۱۲۵.

۳۹- يحيى بن أبى كثير:

أخرج حديثه الطبرانى فى المعجم الأوسط ۲/ ۴۴۳ رقم ۱۷۶۵ من طريق عبد الرزّاق، عن الأوزاعى، عنه.

۴۰- يغنم بن سالم بن قنبر:

أخرج حديثه الحافظ ابن عقدة، عن إبراهيم بن محمّد بن صدقة العامرى، عنه.

و أخرجه الحافظ الدار قطنى فى المؤتلف و المختلف ص ۲۲۳۴، عن ابن عقدة.

و أخرجه ابن عدى فى الكامل ۱/ ۲۷۳، عن محمّد بن أبى مقاتل، عن إبراهيم ابن محمّد ...

و أخرجه ابن شاهين، و أخرجه ابن المغازلى فى المناقب برقم ۱۹۶ من طريقه، و أخرجه بسندين آخرين، عن يغنم، برقم ۱۹۴ و ۲۰۳.

۴۱- أبو جعفر السبّاك:

حديثه عند ابن المغازلى رقم ۲۰۰.

۴۲- أبو حذيفة العقيلى:

تاريخ ابن عساكر رقم ۶۴۲، و ابن كثير ۷/ ۳۵۱، و بطريق آخر ص ۳۵۲.

۴۳- أبو الخليل (عائذ بن شريح):

أخرج حديثه الخطيب فى موضّح أوهام الجمع و التفريق ۲/ ۳۰۴.

۴۴- أبو الهندى:

أخرجه أبو على شاذان بن فى مشيخته فى الجزء الأوّل الورقة ۱۶۴، و أبو بكر بن نجيح البزّار فى مشيخته فى الورقة ۱۰۱ ب «۱».

و أخرجه الخطيب فى تاريخ بغداد ۳/ ۱۷۱، و ابن المغازلى ص ۱۹۷، و ابن عساكر برقم ۶۳۰، و ابن الجوزى فى العلل رقم ۳۶۴، و الكنجى فى

---

(۱) الموجودة فى المكتبة الظاهرية فى دمشق، ضمن المجموع رقم ۱۱۲۱.

كفاية الطالب ص ۱۴۸، و ابن كثير فى تاريخه ۷/ ۳۵۱.

هذا ما يسّر اللّه جمعه بعونه و حسن توفيقه، على علمى بأن قد فاتنى منه كثير، و ما لم تنله يدى منه أكثر، و الحديث إذا تواتر لا يضرّه ضعف بعض رجال سنده، فالضعيف منهم له متابع ثقة، على الأكثر.

قال العينى: إذا روى الحديث من طرق مفرداتها ضعيفة يصير حسنا و يحتجّ به «۱».

قال الخطيب- و هو يتكلّم عن حديث إرسال معاذ إلى اليمن للقضاء-: فإنّ اعتراض المخالف بأن قال: لا يصحّ هذا الخبر، لأنّه لا يروى إلّا عن اناس من أهل حمص لم يسمّوا، فهم مجاهيل؟

فالجواب: أنّ قول الحارث بن عمرو: (عن أناس من أصحاب معاذ) يدلّ على شهرة الحديث و كثرة رواته ... على أنّ أهل العلم قد تقبّلوه و احتجّوا به، فوقفنا بذلك على صحّته عندهم، كما وقفنا على صحّة قول رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: لا وصيّة لوارث، و قوله فى البحر: هو الطهور ماؤه، الحلّ ميتته ... و إن كانت هذه الأحاديث لا تثبت من الإسناد، لكن لمّا تلقتها الكافّة عن الكافّة غنوا بصحّتها عندهم عن طلب الإسناد لها «۲».

أقول: فما بال حديث الطير مع هذه الكثرة الهائلة من الرواة و الطرق، و تلقّى الكافّة عن الكافّة، لم يذعنوا بصحّته، و لم يغنهم عن طلب الإسناد! و هو ممّا احتج به أمير المؤمنين عليه السّلام عند عدّ فضائله يوم الشورى على أصحاب الشورى «۳» و أقرّوا بها و لكنّهم ... فيا للّه و للشورى!!

---

(۱) تحفة الآحوذى، المقدمة: ۳۰۸.

(۲) الفقيه و المتفقّه ۱/ ۱۸۹- ۱۹۰.

(۳) المغنى- للقاضى عبد الجبّار- المجلد العشرون ۲/ ۱۲۲.

و قد صحّحه من عدّة وجوه من يعترفون له بامامته فى الفنّ و تفرّده فى الدنيا «۱» و هو الحاكم النيشابورى، نعم نرى الذهبى و هذه الكثرة الهائلة من طرق حديث الطير و الأسانيد و الروايات قد ملأت عينه، فاعترف بأنّ الحديث له أصل.

قال: و أمّا حديث الطير فله طرق كثيرة جدّا! قد أفردتها بمصنّف، و مجموعها هو يوجب أن يكون الحديث له أصل «۲».

بينما نرى ابن كثير بعد أن خصّص أربع صفحات كبار من تاريخه ملأها بطرق هذا الحديث و أسانيده و رواته، و سرد أسماء نحو المائة ممّن رواه عن أنس فحسب- كما تقدّم- قال بعد هذا كله: و بالجملة ففى القلب من صحّة هذا الحديث نظر و إن كثرت طرقه!! «۳».

أقول: هذا قلب زاغ عن الحقّ فأزاغه اللّه و طبع عليه، فلم تطاوعه نفسه على تصحيح حديث لا يوافق هواه! أَ فَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلى عِلْمٍ «۴» فَلا يَصُدَّنَّكَ عَنْها مَنْ لا يُؤْمِنُ بِها وَ اتَّبَعَ هَواهُ فَتَرْدى «۵» و ما ذا تأمل من شامىّ تلمّذ على شيخ الضلال ابن تيمية المخذول؟! و تراهم يبذلون كلّ الجهد فى إبطال ما يروى فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام و تضعيفه مهما صحّ الحديث و كثرت رواته و طرقه و تواتر نقله.

و أمّا إذا فشل السعى و أعيتهم المقاييس العلمية فلهم عند ذلك أدلّة

---

(۱) راجع ما نقلناه عنهم من الثناء عليه.

(۲) تذكرة الحفّاظ: ۱۰۴۲- ۱۰۴۳.

(۳) البداية و النهاية ۷/ ۳۵۳.

(۴) سورة الجاثية، الآية ۲۳.

(۵) سورة طه، الآية ۱۶.

ثلاثة يلجئون إليها يأباها العلم، و هى:

۱- الاستشهاد بالقلب.

۲- اليمين الفاجرة.

۳- الحدّة فى الكلام و السبّ و الشتم! فمن أمثلة الأوّل- عدا ما تقدّم عن ابن كثير-:

قال الذهبى فى حديثه عن المستدرك: و قطعة من الكتاب إسنادها صالح و حسن و جيّد و ذلك نحو ربعه، و باقى الكتاب مناكير و عجائب! و فى غضون ذلك أحاديث نحو المائة يشهد القلب ببطلانها! كنت قد أفردت منها جزء، و حديث الطير بالنسبة إليها سماء «۱».

و من أمثلته:

أخرج الحاكم بإسناده عن على، قال: «أخبرنى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: انّ أول من يدخل الجنّة أنا و فاطمة و الحسن و الحسين.

قلت: يا رسول اللّه فمحبّونا؟ قال: من ورائكم».

صحيح الإسناد و لم يخرجاه!.

قال الذهبى فى تلخيصه: الحديث منكر من القول! يشهد القلب بوضعه!! «۲».

و من الأمثلة للثانى؛ و هو إبطال الحديث باليمين! أخرج الحاكم عن خمسة من شيوخه بإسنادهم عن على عليه السّلام، قال:

«سمعت النبىّ صلّى اللّه عليه و آله يقول: إذا كان يوم القيامة نادى مناد من وراء الحجاب:

يا أهل الجمع غضّوا أبصاركم عن فاطمة بنت محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم حتى تمرّ».

---

(۱) سير أعلام النبلاء ۱۷/ ۱۷۵، و تلخيص المستدرك ۳/ ۱۳۱ نحوه.

(۲) المستدرك ۳/ ۱۵۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱۱

هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و لم يخرجاه!.

قال الذهبى فى تلخيصه: لا و اللّه، بل موضوع! «۱».

و من الأمثلة للثالث:

سئل أحمد بن حنبل عن حديث «أنا مدينة العلم و على بابها»؟

فقال: قبّح اللّه أبا الصلت «۲»!

---

(۱) المستدرك ۳/ ۱۵۳.

و هذا الحديث [يا أهل الجمع غضّوا أبصاركم ...] رواه أمير المؤمنين عليه السّلام و أبو هريرة و أبو أيّوب و أبو سعيد الخدرى و ابن عمر و عائشة.

فقد أخرجه أبو بكر الشافعى فى الغيلانيّات، و عنه المتّقى الهندى فى منتخب كنز العمّال المطبوع بهامش مسند أحمد ۵/ ۹۶.

و أخرجه الطبرانى فى المعجم الكبير ۱/ ۱۸۰ و ۲۲/ ۴۰۰، و أخرجه تمام الرازى فى فوائده، و عنه الطبرى فى ذخائر العقبى، و أبو نعيم فى دلائل النبوّة: ۵۳۱ طبعة الهند، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۸/ ۱۴۱، و ابن المغازلى فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام:

۳۵۵، و ابن الأثير فى أسد الغابة ۵/ ۵۲۳، و الخوارزمى فى مقتل الحسين عليه السّلام:

۵۵، و المحبّ الطبرى فى ذخائر العقبى: ۴۸، و سبط ابن الجوزى فى تذكرة خواصّ الامّة: ۳۱۰ و قال عنه فى ص ۳۱۱: «إسناده صحيح، و رجاله ثقات»، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۹/ ۲۱۲ عن الطبرانى فى الكبير و الأوسط، و ابن حجر فى الصواعق: ۱۱۳.

(۲) الموضوعات- لابن الجوزى- ۱/ ۳۵۴، و أبو الصلت الهروى عبد السلام بن صالح، ذنبه الوحيد أنّه ممّن روى هذا الحديث! و

الحدیث صحّحه غیر واحد من أئمّة هذا الشأن، أولهم یحیی بن معین- إمام الجرح و التعدیل عندهم- علی تشدّده فی التوثیق و التصحیح.

ففی: معرفة الرجال له روایة ابن محرز عنه رقم ۲۳۱: و سألت یحیی بن معین عن أبی الصلت عبد السلام ابن صالح الهروی؟ فقال: لیس ممّن یکذب.

فقیل له فی حدیث أبی معاویة، عن الأعمش، عن مجاهد، عن ابن عباس:

«أنا مدینة العلم و علی بابها»؟

فقال: هو من حدیث أبی معاویة، أخبرنی ابن نمیر، قال: حدّث به أبو معاویة قدیما ثمّ کفّ عنه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۱۲

أخرج الحاکم بالإسناد إلی علی (علیه السّلام) فی إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ «۱»:

«قال علی: رسول اللّه المنذر و أنا الهادی».

هذا حدیث صحیح الإسناد و لم یخرجاه! «۲».

و کرّره برقم ۸۳۱، و رواه برقم ۸۳۲ عن الفیدی و متابعا لأبی الصلت، و راجع توثیق أبی الصلت و حدیثه فی تهذیب التهذیب ۶/ ۳۲۰- ۳۲۱.

و لعلّهم هدّدوا أبا معاویة، فکفّ عنه و لم یحدّث به خوفا علی نفسه، قال الصفدی فی ترجمة أبی معاویة هذا فی الوافی بالوفیات ۲/ ۳۱۶: «جری له مع هارون الرشید حدیث، منه: قال هارون: لا یثبت أحد خلافة علی بن أبی طالب إلّا قتلته!».

و قد ألّف العلّامة الکبیر المجاهد السید حامد حسین رحمه اللّه فی تصحیح هذا الحدیث و استیعاب طرقه و رواته و مصادره مجلّدین ضخمین من کتابه: عبقات الأنوار، و راجع تعریبه للعلّامة السیّد علی المیلانی فی عدّة اجزاء.

کما و ألّف أیضا الصدّیق الغماری المغربی کتابا مفردا فی هذا الحدیث و بالغ فی تصحیحه و دفع الشبه عنه، ممّا یدلّ علی خبرة واسعة و مهارة فی الفنّ، و قد طبع مکرّرا فی القاهرة و النجف الأشرف بتحقیق زمیلنا العلّامة الشیخ محمّد هادی الأمینی حفظه اللّه.

(۱) سورة الرعد، الآیة ۷.

(۲) المستدرک ۳/ ۱۲۹- ۱۳۰.

أقول: و قد روی من وجوه و ألفاظ متقاربة و المعنی واحد، عن أمیر المؤمنین علیه السّلام و ابن عباس و ابن مسعود و أبی هریرة و أبی برزة الأسلمی و یعلی بن مرّة.

رواه عثمان بن أبی شیبة و عنه عبد اللّه بن أحمد، مسند أحمد بن حنبل ۱/ ۱۲۶، و برقم ۱۰۴۲ من طبعة شاکر، و الطبری فی تفسیره ۱۳/ ۱۰۸، و ابن شاهین، و من طریقه الحسکانی فی شواهد التنزیل رقم ۳۹۸ و ۴۰۹، و ابن الأعرابی فی معجم شیوخه الجزء الثانی الورقة ۱۸۳ و ۲۰۳ و ۲۳۴، و ابن أبی حاتم، و عنه فی الدرّ المنثور، و الطبرانی فی المعجم الأوسط و الصغیر ۱/ ۲۶۱، و ابن مردویه، و عنه فی الدرّ المنثور، و الثعلبی و النقّاش کما فی کفایة الطالب: ۲۳۲، و أبو نعیم

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۱۳

قال الذهبی فی تلخیصه: بل کذب! قبّح اللّه واضعه.

و لنختم الجولة بکلام الذهبی نفسه: و اللّه حسیب من یتکلّم بجهل أو هوی، فإنّ السکوت یسع الشخص «۱».

۵۹۵- القصص الحق المبین فی البغی علی أمیر المؤمنین علیه السلام

: لإبراهيم بن محمّد بن احمد بن عون صارم الدين المؤيدى، المتوفى سنة ۱۰۸۳.

ذكره له تلميذه ابن أبى الرجال فى مقدمة كتابه: مطلع البدور، و انه ممّا قرأه عليه.

[قصيدة]

۵۹۶- قصيدة الحلواء فى مدح بنى الزهراء

: لشهاب الدين أحمد بن أحمد بن إسماعيل الحلوانى المصرى

فى معرفة الصحابة ج ۱ الورقة ۲۱ ب، و الواحدى، و من طريقه الحمّوئى فى فرائد السمطين، و الحسكانى فى شواهد التنزيل بعدّة طرق من رقم ۳۹۸- ۴۱۶، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۲/ ۳۷۲، و ابن المغازلى فى المناقب، و ابن عساكر فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام ۲/ ۴۱۵، رقم ۹۲۰- ۹۲۳، و ابن الجوزى فى زاد المسير ۴/ ۳۰۷، و الخوارزمى فى مناقبه: ۱۴۵، و الفخر الرازى فى تفسيره ۵/ ۲۷۲، و الضياء المقدسى فى المختارة، و ابن النجّار، و عنهما فى الدرّ المنثور، و الكنجى فى كفاية الطالب: ۱۰۹، و أبو حيّان فى البحر المحيط ۵/ ۳۶۷، و الهيثمى فى مجمع الزوائد ۷/ ۱۴۱، و قال: «رواه عبد اللّه بن أحمد، و الطبرانى فى الصغير و الأوسط، و رجال المسند ثقات»، و ابن كثير فى تفسيره ۲/ ۵۰۲، و النيسابورى فى تفسيره على هامش الطبرى ۱۳/ ۷۳، و السيوطى فى الدرّ المنثور ۴/ ۴۵، و الشوكانى فى فتح القدير ۳/ ۶۶، و الآلوسى فى روح المعانى ۱۳/ ۹۷، و صدّيق حسن خان فى فتح البيان ۵/ ۷۵.

(۱) الرواة الثقات، طبعة مطبعة الظاهر بمصر سنة ۱۳۲۴ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱۴

الشافعى الخليجى «۱» (۱۲۴۹- ۱۳۰۸ ه).

له عدّة مؤلّفات مذكورة فى اكتفاء القنوع ص ۴۶۷، و معجم المطبوعات: ص ۷۹۲، و هديّة العارفين ۱/ ۱۹۲، و إيضاح المكنون ۲/ ۲۳۰، و معجم المؤلّفين ۱/ ۱۴۷، و ذكروا منها هذه القصيدة.

أولها:

بنفسى أفدى الزهر من بضعة الزهراء* و إن هم رضوا نفسى فقد عظمت قدرا هم القوم إن جادوا أجادوا و إن سطوا* أبادوا و إن قالوا أفادوا فهم أدرى هم القوم يستسقى الغمام بوجههم* هم الفرج الأدنى لمن جاء مضطرّا هم الدين و الدنيا لعمرى هم هم* فقل فيهم ما شئت لا ترهبنّ نكرا و عال بهم من شئت إن ذكروا العلى* و فاخر بهم من شئت إن ذكروا الفخرا إلى أن يقول فى نهاية القصيدة:

و يا من يواليهم و يحفظ ودّهم* و يكرم مثواهم هنيئا لك البشرى فلا بدّ يوم العرض تسمع قائلا* تفضّل، تفضّل، فادخل الجنّة الخضراء و قد طبعت ببولاق مصر بآخر مجموعة خمس رسائل للناظم سنة ۱۳۰۸ ه، ثمّ طبعها زميلنا العلّامة الشيخ مهدى الفقيه الإيمانى ضمن مجموعته القيّمة عن الإمام المهدى عليه السّلام المسمّاة: الإمام المهدى عند أهل السنّة، سنة ۱۴۰۲ ه فى بيروت، ۲/ ۱۴۹- ۱۵۰، بالتصوير على طبعة بولاق.

ثمّ نشرها الطريحى فى مجلة الموسم الدمشقية فى العدد ۱۳ [سنة ۱۴۱۲] ص ۳۵۱- ۳۵۲.

---

(۱) نسبة إلى رأس الخليج، قرب دمياط مصر.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱۵

۵۹۷- القصيدة العلوية المباركة

: لعبد المسیح الأنطاکی.

طبعته مؤسسهٔ الاعلمی فی بیروت سنهٔ ۱۴۱۱، بالتصویر علی طبعته السابقهٔ، باسم: ملحمهٔ الامام علی.

۵۹۸- القصیدهٔ الغراء فی إیمان أبی طالب شیخ البطحاء.

للاستاذ أحمد خیری الحسینی الحنفی المصری ۱۳۲۴- ۱۳۸۷.

و تقدّم له: أبو طالب کافل النبی و ناصره.

طبعت القصیدهٔ فی طهران سنهٔ ۱۳۸۴.

۵۹۹- قصیدهٔ فی فضل آل البیت علیهم السلام

: لمحمّد أمین الحنش الجبوری النقشبندی، المتوفّی سنهٔ ۱۳۲۳ ه.

أوّلها:

من استأثر الأهواء لا بدّ أن یری* من الناس إمّا معزّیا أو محذّرا نسخهٔ جیّدهٔ حدیثهٔ الخطّ، فی مکتبهٔ المتحف العراقی فی ۲۴ صفحهٔ، برقم ۳۵۹۵۳، ذکرت فی مخطوطات الأدب فی المتحف العراقی ص ۴۸۳.

۶۰۰- قصیدهٔ فی مدح آل بیت النبوّهٔ

: لمحمّد صفا بک زاده.

طبع فی إسلامبول سنهٔ ۱۳۲۹ ه.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۱۶

۶۰۱- قصیدهٔ فی مدح أهل البیت

: من نظم بک زاده مصطفی.

مطبوع فی إسلامبول.

۶۰۲- قصیدهٔ فی المهدی

: لمحیی الدین ابن العربی، أبی عبد اللّه محمّد بن علی الطائی الأندلسی، المتوفّی سنهٔ ۶۳۸ ه.

و هی فی ۸۳ بیتا، أوّلها:

خلیلی إنّی للشریعهٔ حافظ* و لکن لها سرّ علی عینه غطا و آخرها:

و صاحب أبیات عظیم جلاله* تتوّج بالجوزاء و انتعل السها و یلیها فصل فی مولده و نسبه و مسکنه و ما یکون من أمره.

نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ فی دمشق، رقم ۶۸۲۴، الورقهٔ ۷۲- ۷۵، ذکرها الأستاذ محمّد ریاض المالح فی فهرس الظاهریهٔ، فهرس التصوّف ۲/ ۴۴۵- ۴۴۶، کتاب الدکتور عثمان یحیی عن ابن عربی ۲/ ۴۲۱ برقم ۵۶۷ آ، و قال: هی مطبوعهٔ فی أوّل دیوانه.

۶۰۳- قضایا أمیر المؤمنین علیه السلام

: لموفّق الدين أبى محمّد عبد اللّه بن أحمد بن محمّد بن قدامة المقدسى الجمّاعيلى ثمّ الدمشقى الحنبلى (۵۴۱- ۶۲۰ ه).
عمل الضياء المقدسى سيرته فى جزءين أفاد منها الذهبى فى سير
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱۷
أعلام النبلاء ۲۲/ ۱۶۵- ۱۷۳، فراجعه، و راجع بهامشه بقيّة مصادر ترجمته.
و له ترجمة فى مقدّمة كتابه: التبيين فى أنساب القرشيّين، المطبوع فى بيروت. قال فى كتابه: التبيين فى أنساب القرشيّين فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام بعد أن أورد جملة من فضائله عليه السّلام، ص ۱۲۳: و قضاياه مشهورة، و قد جمعت قضاياه فى كتاب مفرد ثمّ أورد فى التبيين عدّة أقضية له عليه السّلام.

۶۰۴- القطر الشهدى فى أوصاف المهدى

: لشهاب الدين أحمد بن أحمد بن إسماعيل الحلوانى الشافعى المصرى الخليجى- نسبة إلى رأس الخليج قرب دمياط- المتوفّى سنة ۱۳۰۸ ه.
منظومة لاميّة طبعت مع شرحها المسمّى: العطر الوردى- كما مرّ فى حرف العين- ببولاق مصر سنة ۱۳۰۸ ه، ضمن مجموعة خمس رسائل للناظم، و طبع بجانبيها تقاريظ منظومة لجمع من أدباء عصره.
و طبعت ملحقة بكتاب: فتح ربّ الأرباب، فى مطبعة المعاهد بمصر سنة ۱۳۴۵ ه.
و طبعها مع شرحها زميلنا العلّامة الشيخ مهدى الفقيه الإيمانى بالتصوير على طبعة بولاق فى موسوعته القيّمة عن الإمام المهدى عليه السّلام، فى بيروت سنة ۱۴۰۲ ه، و هى مجموعة سمّاها: الإمام المهدى عند أهل السنّة ۲/ ۱۰۹- ۱۵۳.
اكتفاء القنوع ص ۴۶۷، إيضاح المكنون ۲/ ۲۳۴، هديّة العارفين ۱/ ۱۹۲، معجم المطبوعات ص ۷۹۲ و ۱۶۴۲.

۶۰۵- قمع النواصب

: للحاكم الحسكانى، أبى القاسم عبيد اللّه بن عبد اللّه الحافظ الحذّاء
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۱۸
الحنفى النيسابورى، المتوفّى بعد سنة ۴۷۰ ه.
تقدّم له كتاب: شواهد التنزيل لقواعد التفضيل، قال فيه ۲/ ۸۱ من الطبعة الأولى عند الكلام عن نزول آية التطهير فى أهل البيت عليهم السّلام و إيراد أحاديث كثيرة فى ذلك، قال: أخرجته فى باب الشتم من كتاب قمع النواصب.
و قال قبل ذلك فى ص ۲۲: و طرق هذا الحديث مستوفاة فى باب الشتم من كتاب القمع.
و تقدّم له فى حرف الطاء: طيب الفطرة فى حبّ العترة، و ترجمنا للمؤلّف هناك.

[القول]

۶۰۶- القول الجلى فى ثبوت أفضلية سيدنا على عليه السلام

: للأستاذ أحمد خيرى، و هو أحمد بن خيرى باشا بن يوسف الحنفى المصرى، المولود بها سنة ۱۳۲۴ ه، و المتوفّى سنة ۱۳۸۷ ه، أديب شاعر كاتب، له عدّة مؤلّفات، و مكتبة قيّمة تحوى ۲۷۰۰۰ كتابا، وقفها على قريته «روضة خيرى» بما فيها من مجموعة حسنة من المخطوطات، و كان تلميذ الشيخ زاهد الكوثرى، لازمه و أفاد منه مدّة أربع عشرة سنة. ذكره فى نهاية: الارجوزة اللطيفة، فى ثبت

المراجع ص ۶۲ برقم ۲۹ و قال: مخطوط تحت التبییض عندی برقم ۷۰ سیرهٔ شریفهٔ، و الارجوزهٔ اللطیفهٔ فی ذم معاویهٔ و اصحابه، طبعهٔ مطبعهٔ المعارف بغداد سنهٔ ۱۳۷۷.

له ترجمهٔ حسنهٔ فی أعلام الزرکلی ۱/ ۱۲۲- ۱۲۳، و فی مقدّمهٔ کتابه: الارجوزهٔ اللطیفهٔ، المطبوع ببغداد، و له: المدائح الحسینیهٔ، و أبو طالب کافل النبیّ و ناصره.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۱۹

۶۰۷- القول الجلیّ فی فضائل علیّ

: للحافظ السیوطی، جلال الدین أبی الفضل عبد الرحمن بن أبی بکر الشافعی المصری الخضیری (۸۴۹- ۹۱۱ ه).

دلیل مخطوطات السیوطی و أماکن وجودها ص ۸۲ رقم ۲۱۲.

تقدّم له فی حرف العین: العرف الوردی فی أخبار المهدی، و ترجمنا له هناک.

نسخهٔ فی دار الکتب المصریهٔ، رقم ۲۰۱ مجامیع من مخطوطات المکتبهٔ التیموریهٔ، ضمن المجموع ۵/ ۴۷۴۵، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۲۲۷.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الأوقاف ببغداد، رقم ۴/ ۴۷۴۵ مجامیع، کما فی فهرسها ۴/ ۲۵۶.

نسخهٔ فی المکتبهٔ الناصریهٔ فی لکهنو بالهند.

و عنها مصوّرهٔ فی مرکز الخدمات و الابحاث الثقافیهٔ فی الاردن، کما فی فهرست مصوّراتها ص ۸۱ رقم ۳۰۸.

نسخهٔ فی دار الکتب الوطنیهٔ فی برلین، ضمن مجموعهٔ رقم ۱۵۱۶، کتبت سنهٔ ۱۱۳۵، فهرست آلورث باسم: النصّ الجلیّ.

و علی هذه النسخهٔ حقّقه الشیخ عامر أحمد حیدر، و صدر عن دار نادر فی بیروت سنهٔ ۱۴۱۰.

۶۰۸- القول الجلی فی فضائل علی

: و هو أربعون حدیثا فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام، جمع العلّامهٔ أبی الحسن محمّد بن محمّد بن عبد الرحمن بن أحمد البکری الصّدیقی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۲۰

الشافعی المصری، المتوفّی بها سنهٔ ۹۵۲ ه.

ترجم له إسماعیل باشا فی هدیّهٔ العارفین ۲/ ۲۳۹ و عدّد له مؤلّفات کثیرهٔ، منها: نهایهٔ الأفضال فی تشریف الآل، الآتی فی حرف النون.

و له ترجمهٔ فی آداب اللغهٔ العربیهٔ، و أعلام الزرکلی ۷/ ۵۷، و معجم المؤلفین ۱۰/ ۱۳۷ و ۱۱/ ۲۳۰.

نسخهٔ فی الظاهریهٔ ضمن المجموع رقم ۵۹۴ حدیث، خط قدیم.

نسخهٔ فی دار الکتب المصریهٔ من المکتبهٔ التیموریهٔ، ضمن المجموع رقم ۵۹۴.

أوله: الحمد للّه العلیّ الکبیر ...

فهرس المکتبهٔ التیموریهٔ ۲/ ۲۲۷، و تکرّر فی ص ۳۴۹ و ۴۰۲.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الدولهٔ فی بیروت ۱- ۵ کتبت سنهٔ ۱۱۳۵، ذکرها محمد ابراهیم الشیبانی فی معجم ما ألّف عن الصحابهٔ، المنشور فی مجلهٔ أخبار التراث الاسلامی الصادرهٔ فی الکویت العدد ۱۸/ ۲۷.

و البکری الصّدیقی الذی مدحه الشیخ بهاء الدین العاملی رحمه اللّه بهائیهٔ أولها:

يا مصر سقيا لک من جنّة* قطوفها يانعة دانيه هو الذى ولد سنة ۹۵۳ ه، و الذى توفّى سنة ۹۹۴ ه، اجتمع به فى مصر كما يظهر من الكواكب السائرة ۳/ ۷۰، و ريحانة الألبّاء ۱/ ۲۱۰، و خلاصة الأثر ۳/ ۴۴۲.

و أما أبو الحسن البكرى- صاحب كتاب الأنوار- فاسمه أحمد بن عبد اللّه، و هو أقدم من مؤلّفنا المتوفّى سنة ۹۵۲ ه بكثير، فذاک ضعّفه الذهبى فى الميزان، فقد كان قبل الذهبى، المتوفّى سنة ۷۴۸ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۲۱

قال فى ميزان الاعتدال ۱/ ۱۱۲: أحمد بن عبد اللّه بن محمّد، أبو الحسن البكرى، ذاک الكذّاب الدجّال، واضع القصص ... و يقرأ له فى سوق الكتبيّين كتاب: ضياء الأنوار و رأس الغول ... و كتاب الحصون السبعة، و صاحبها هضام بن الحجاف، و حروب الإمام على معه! و غير ذلک. و سنتحدث عنه عند الكلام على كتابه: مقتل أمير المؤمنين عليه السّلام.

۶۰۹- القول الحسن فى شعر الحسين

: للشيخ عبد القادر الناصر.

نسخة فى مكتبة عارف حكمت بالمدينة المنورة، رقم ۲۲۷ دواوين، فى ۳۰ ورقة.

۶۱۰- القول العلى فى شرح أثر أمير المؤمنين على عليه السّلام.

لشمس الدين أبى العون محمّد بن أحمد بن سالم السفارينى الحنبلى، المتوفّى سنة ۱۱۸۸ ه.

ولد فى سفارين من قرى نابلس سنة ۱۱۱۴ ه، و رحل إلى دمشق، و درس فيها، ثمّ عاد إلى نابلس و درّس بها و أفتى، و ألّف عدّة مؤلّفات، و تقدّم له: عرف الزرنب فى شرح حال السيّدة زينب.

سلک الدرر ۴/ ۳۱، عجائب الآثار ۱/ ۴۶۸، هديّة العارفين ۲/ ۳۴۰، معجم المؤلّفين ۸/ ۲۶۲، أعلام الزركلى ۶/ ۱۴.

مخطوطة منه فى الرباط كما فى أعلام الزركلى.

۶۱۱- القول المختصر فى علامات المهدى المنتظر

اشارة

: لابن حجر الهيتمى، أبى العبّاس أحمد بن محمّد بن محمّد بن على

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۲۲

الهيتمى الشافعى السعدى الأنصارى، المصرى ثمّ المكّى، المتوفّى بها ۹۷۴ ه.

أوله: الحمد للّه حمدا يليق بعظيم سلطانه و بجمال جلاله، و الصلاة و السلام على سيّدنا محمّد و آله، و بعد ... فهذا كتاب لقّبته بالقول المختصر ...

ذكره له إسماعيل پاشا فى إيضاح المكنون ۲/ ۲۵۳، و هديّة العارفين ۱/ ۱۴۶.

و راجع ترجمة المؤلّف فى شذرات الذهب ۸/ ۳۷۰ من الطبعة الاولى، و الكواكب السائرة ۳/ ۱۱۱، و النور السافر ص ۲۵۸ من الطبعة الثانية، و الهيتمى بنقطتين: نسبة إلى محلّة أبى الهيتم من إقليم الغربية بمصر.

و لحفيد المؤلّف رضى الدين بن عبد الرحمن بن أحمد بن محمّد بن حجر الهيتمى الشافعى المصرى، المتوفّى بمكة سنة ۱۰۷۱ ه، حاشية على كتاب جدّه هذا تقدّم فى حرف الحاء برقم ۲۴۲.

مخطوطاته

: ١- نسخة فی مكتبة جامعة برنستن فی نيوجرسی فی الولايات المتّحدة الأمريكية، رقمها ۲۹۹۲، كتبت سنة ۹۶۹ ه، ذكرها ماخ فی فهرسها ص ۲۱۹ تسلسل ۲۵۶۰.

۲- نسخة رأيتها فی مكتبة الحرم المكّی، فی المجموعة ۵۹ ردود، تاريخها ۱۵ صفر سنة ۱۰۵۳ ه، تبدأ فی المجموعة بالورقة ۱۱۷.

۳- نسخة فی المكتبة القادرية فی بغداد، رقم ۱۱۳۷.

۴- نسخة فی مكتبة الأوقاف فی بغداد، و هی ثانی كتاب من المجموعة رقم ۵۰۴۸.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۲۳

۵- نسخة أخری فيها أيضا كتبت سنة ۱۳۰۱ ه، و هی رابع كتاب فی المجموع رقم ۱۳۷۶۹.

۶- نسخة ثالثة فيها، و هی ثالث كتاب فی المجموعة رقم ۲۲۸۰۱.

ذكرت هذه النسخ الثلاث فی فهرسها ۲/ ۴۶۶- ۴۶۷.

۷- نسخة فی مكتبة آية اللّه الحكيم العامة فی النجف الأشرف، رقم ۱۵۴۵.

۸- نسخة فی المكتبة العبّاسية [باش أعيان] بالبصرة، ضمن المجموعة رقم ۱۶۷.

۹- نسخة فی مكتبة الأوقاف العامة بالموصل، كتبت سنة ۱۱۶۱ ه، و هی من كتب الجامع الكبير النوری، ضمن المجموعة رقم ۴۴، و بأول المجموعة رسالة فی ترجمة المؤلّف، ذكرت فی فهرسها ۲/ ۲۶۷.

۱۰- نسخة أخری فيها، من كتب المدرسة الأمينيّة، رقم ۱/ ۲۳، ذكرت فی فهرسها ۴/ ۱۹۱.

۱۱- نسخة ثالثة فيها، من كتب المدرسة الأحمدية، بآخر المجموعة ۸۷/ ۲۴، ذكرت فی فهرسها ۵/ ۳۴۴.

۱۲- نسخة رابعة فيها، من مكتبة جامع النبی شيث، ضمن المجموع رقم ۶۳، ذكرت فی فهرسها ۲/ ۲۸۱ باسم: تلخيص البيان! خطأ، و هو:

القول المختصر، كما تدلّ عليه خطبة الكتاب.

۱۳- نسخة رابعة فی مكتبة الأوقاف فی بغداد، رقم ۳۲۹۴، ذكرها الأستاذ رياض المالح فی فهرس المكتبة الظاهرية تصوّف ۲/ ۴۶۶.

۱۴- نسخة فی دار الكتب المصرية، رقم ۱۴۲ مجاميع.

۱۵- نسخة مكتوبة فی حياة المؤلّف مقروءة عليه و عليها خطّه، من

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۲۴

كتب المدرسة الأحمدية فی حلب، نقلت إلی مكتبة الأوقاف الإسلامية بها، ثمّ نقلت إلی مكتبة الأسد فی دمشق.

۱۶- نسخة كانت فی المكتبة الظاهرية فی دمشق، و انتقلت إلی مكتبة الأسد، كتبت سنة ۱۱۱۵ ه، ضمن المجموعة رقم ۵۲۴۳، من ۱۶۳- ۱۷۲، ذكرت فی فهارس الظاهرية تصوّف ۲/ ۴۶۶.

۱۷- نسخة فی مكتبة الأستاذ فخر الدين الحسنی بدمشق، ذكرها الاستاذ رياض المالح فی فهرس المكتبة الظاهرية تصوف ۲/ ۴۶۶.

۱۸- نسخة ضمن مجموعة فی مكتبة الآثار اليمنية فی صنعاء، من جملة مخطوطات مكتبة أسرة آل حميد الدين، حكّام اليمن السابقين، كما فی مجلّة «المورد» البغدادية، المجلّد الثانی، العدد الثالث، ص ۲۲۰.

۱۹- نسخة فی المكتبة الغربية بالجامع الكبير فی صنعاء، كتبت سنة ۹۹۴ ه، ضمن المجموع رقم ۷۴ علم الكلام، من ۳۹- ۴۷، ذكرت فی فهرسها ص ۱۹۸.

۲۰- نسخة فی مكتبة الأحقاف، فی مدينة تريم فی حضرموت، المركز اليمنی للأبحاث الثقافية، فی الجمهورية اليمنية (الجنوبية)، فی

المجموعة رقم ۱۳۷۱، من ۳۷ ب- ۴۷ ب، عن فهرس المخطوطات المیمنیّة فی حضرموت، تألیف: عبد اللّه محمّد الحبشی، ص ۳۴.

۲۱- نسخة فی المکتبة الأحمدیة بجامع الزیتونة فی تونس کتبت سنة ۱۱۷۳ ه، ضمن المجموعة رقم ۲۱۳۵، من الورقة ۸۱ إلی الورقة ۱۰۰، کما فی فهرسها ۱/ ۴۶۴، و نسبها المفهرس إلی ابن حجر العسقلانی! ۲۲- نسخة فی مکتبة عاطف أفندی، فی إسلامبول، رقم ۲۲۳۰.

۲۳- نسخة فی مکتبة بنی جامع، کتبت سنة ۱۰۵۸ ه، ضمن

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲۵

المجموعة رقم ۱۱۸۵، من الورقة ۱۲۳ ب إلی الورقة ۱۴۴/ أ، و هی فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

۲۴- نسخة فی مکتبة عاشر أفندی، رقم ۱۴۴۶ فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول.

۲۵- نسخة فی مکتبة بایزید فی إسلامبول، رقم ۷۹۴۸.

۲۶- نسخة فی مکتبة پیر سید محبّ اللّه شاه، فی جهندی والا، فی الباکستان الغربیة، قرب حیدرآباد السند.

۲۷- نسخة فی المکتبة الوطنیة فی برلین، رقم ۲۷۲۵.

۲۸- نسخة أخری فیها، رقم ۱۰۳۴۸.

۲۹- نسخة فی مرکز البحوث و جمع المخطوطات بجامعة بابرو، فی نیجریا الاتّحادیة، جاء ذکرها فی مجلة أخبار التراث الصادرة عن معهد المخطوطات بالکویت، فی عددها الثالث و العشرین ففی ص ۵ منه: و من مخطوطات المرکز ... القول المختصر فی المهدی المنتظر، لمحمّدبیلو، المتوفّی سنة ۱۲۵۳؟! ۳۰- نسخة فی دار الکتب المصریة رقم ۲۹۲۱.

۳۱- نسخة أخری فیها رقم ۲۳۹۳، اعتمدهما عاشور فی طبعه للکتاب.

طبعاته:

۱- طبع فی إسلامبول مصوّرة عن مخطوطة مکتبة بایزید، مع ترجمته باللغة الترکیة، مطبوعة بحروف اللاتین.

۲- و نشرت مجلة أخبار التراث الکویتیة، فی عددها ۱۵ ص ۲۱ الصادرة فی محرم ۱۴۰۵ عن قول الأستاذ محمّد زینهم محمّد، المحقّق

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲۶

بدار المعارف فی مصر، أنّه یعمل الآن فی تحقیق کتاب القول المختصر فی المهدی المنتظر.

۳- و حققه مصطفی عاشور. و صدر عن مکتبة القرآن فی طنطا سنة ۱۴۰۷ ۱۹۸۷.

۶۱۲- القول الهمس فی حدیث ردّ الشمس

: مخطوطة فی مکتبة الأوقاف بالموصل، من مذکرات الاستاذ محمّد سعید الطریحی حفظه اللّه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲۷

حرف الکاف

[کشف]

۶۱۳- کشف الغین عما بوادی شرد من ذریة السبطین

: لمحمّد بن أبی بکر الأسخر.
فرغ منه یوم الثلاثاء ۲۸ شوّال سنة ۹۷۷.
توجد منه نسخة ضمن مجموعة من مخطوطات القرن الرابع عشر، فی مکتبة وایدنر فی جامعة هارفارد فی الولایات المتحدة الأمریکیة، ذکرها زمیلنا الاستاذ محمد تقی دانش‌پژوه فی نشرة المکتبة المرکزیة لجامعة طهران ۹/ ۳۷۸.

۶۱۴- کشف اللبس فی حدیث ردّ الشمس

: للسیوطی، جلال الدین أبی الفضل عبد الرحمن بن أبی بکر بن محمّد الشافعی المصری (۸۴۹- ۹۱۱ ه).
أوله: الحمد للّه و سلام علی عباده الذین اصطفی، و بعد فإنّ حدیث ردّ الشمس معجزة لنبینا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، صحّحه الإمام أبو جعفر الطحاوی و غیره ... و هذا جزء فی تتبع طرقه و بیان حاله، سمّیته: کشف اللبس فی حدیث ردّ الشمس ....
أقول: أمّا المؤلّف فقد مرّ الایعاز إلی ترجمته عند ذکر کتابه: العرف الوردی.
و أمّا کتابه: کشف اللبس، فقد ذکره هو فی فهرس مؤلّفاته فی علم
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲۸
الحدیث «۱»، و ذکره خلیفة فی کشف الظنون ۲/ ۱۴۹۴ قائلا: ذکره فی فهرست مؤلّفاته فی الحدیث، و ذکر أیضا فی هدیة العارفین ۱/ ۵۴۱، و دلیل مخطوطات السیوطی ص ۸۲ برقم ۲۱۵، و قال الشهاب الخفاجی فی نسیم الریاض ۳/ ۱۲: إنّ السیوطی صنّف فی هذا الحدیث رسالة مستقلّة سمّاها: کشف اللبس فی حدیث ردّ الشمس.
و أمّا حدیث ردّ الشمس لعلی علیه السّلام بدعاء النبی صلّی اللّه علیه و آله فقد تقدّمت الاشارة إلی بعض مصادره و مخرّجیه و بعض الکتب المؤلّفة فیه، فی بدایة حرف الجیم ص ۹۴، فراجع.
نسخة ضمن مجموعة فی دار الکتب المصریّة، رقم ۳۲ مجامیع.
نسخة فی المکتبة الوطنیة فی برلین، رقم ۵/ ۱۶۰۲.

[کفایة]

۶۱۵- کفایة الطالب:

لصفی الدین محمّد بن أحمد بن جعفر الحکمی الزیدی، المتوفی سنة ۱۰۶۲ ه.
نسخة کتبت فی رجب سنة ۱۰۶۲ ه، فی مکتبة جامعة برنستون، رقم ۳۸۵۲، کما ذکرها ماخ فی فهرسها ص ۳۹۴.

۶۱۶- کفایة الطالب فی مناقب علی بن أبی طالب:

اشارة

لفخر الدین أبی عبد اللّه محمّد بن یوسف بن محمّد القرشی النوفلی الشافعی الکنجی، نزیل دمشق، المتوفی سنة ۶۵۸ ه.

---

(۱) طبع هذا الفهرس عبد العزیز السیروان فی مقدّمة کتابه: معجم طبقات الحفّاظ و المفسّرین، و الکتاب مسمّی هناک برقم ۱۹۳.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۲۹

ترجم له البونينى فى ذيل مرآة الزمان ۱/ ۳۹۲ و قال: كان رجلا فاضلا أديبا، و له نظم حسن ...

و ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات ۵/ ۲۴۵ و قال: عنى بالحديث و سمع و رحل و حصّل، و كان إماما محدّثا، لكنّه كان يميل إلى الرفض! ...

و ترجم له ابن الفوطى فى تلخيص مجمع الآداب ۳/ ۳۸۹ بلقبه «فخر الدين» فقال: فخر الدين أبو عبد اللّه محمّد بن يوسف بن محمود (محمّد) الجنزى ...

و لم يعرف عنه الشيء الكثير، و صاحب الترجمة هو مؤلّفنا الكنجي، فإن الجنزى معرّب الكنجي، و «جنزه» معرّب «كنجة» و هى بلدة كبيرة بآذربايجان الشمالى، و هى الآن فى الاتّحاد السوفيتى و تحت الاحتلال الروسى.

قال ياقوت فى معجم البلدان: جنزة، بالفتح: اسم أعظم مدينة بأرّان، و هى بين شروان و آذربايجان، و هى التى تسمّيها العامة كنجة ...

و أوفى ترجمة لمؤلّفنا الكنجى و أوسعها ما كتبه زميلنا الفاضل الباحث العلّامة السيّد محمّد مهدى الخرسان النجفى حفظه اللّه و رعاه فى مقدّمة كتاب: البيان، للكنجى، المطبوع فى بيروت سنة ۱۳۹۹ ه، فهى ترجمة مستوفاة و موسّعة فى ۵۷ صفحة.

سبب تأليفه للكتاب و تأريخه:

قال المؤلّف فى مقدّمة الكتاب: أمّا بعد فإنّى لمّا جلست يوم الخميس لستّ ليال بقين من جمادى الآخرة، سنة سبع و أربعين و ستّمائة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۳۰

بالمشهد الشريف بالحصباء من مدينة الموصل، و دار الحديث المهاجرية، حضر المجلس صدور البلد من النقباء و المدرّسين و الفقهاء و أرباب الحديث، فذكرت بعد الدرس أحاديث و ختمت المجلس بفصل فى مناقب أهل البيت عليهم السّلام، فطعن بعض الحاضرين، لعدم معرفته بعلم النقل فى حديث زيد بن أرقم فى غدير خمّ!! و فى حديث عمّار فى قوله صلّى اللّه عليه و آله و سلّم:

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۴۳۰ سبب تأليفه للكتاب و تأريخه: ..... ص : ۴۲۹

طوبى لمن أحبّك و صدّق فيك».

فدعتنى الحميّة لمحبّتهم على إملاء كتاب يشتمل على بعض ما رويناه من مشايخنا فى البلدان، من أحاديث صحيحة من كتب الأئمّة و الحفّاظ فى مناقب أمير المؤمنين على عليه السّلام ...

و ما إن صدر الكتاب إلّا و انتشر و اقتناه أعلام العصر و أفادوا منه و نقلوا عنه، منهم السيّد رضى الدين ابن طاوس- المتوفّى سنة ۶۶۴ ه- نقل عنه فى كتاب: اليقين، و بهاء الدين على بن عيسى الأربلى الوزير- المتوفّى سنة ۶۹۲ ه- نقل عنه فى كتابه: كشف الغمّة، بعد ما قرأه عليه و رواه عنه، قال فى كشف الغمة: و نقلت من كتاب (كفاية الطالب فى مناقب على بن أبى طالب) تأليف الشيخ الإمام الحافظ أبى عبد اللّه محمّد بن يوسف بن محمّد الكنجى الشافعى، و قرأته عليه بإربل فى مجلسين، آخرهما الخميس سادس عشر جمادى الآخرة، من سنة ثمان و أربعين و ستّمائة، و أجاز لى، و خطّه بذلك عندى.

و قال: و قد كنت ذكرت فى المجلّد الأوّل أنّ الشيخ أبا عبد اللّه محمّد بن يوسف بن محمّد الكنجى الشافعى عمل كتاب (كفاية الطالب فى مناقب على بن أبى طالب عليه السّلام) و كتاب (البيان فى أخبار صاحب الزمان عليه السّلام) و حملهما إلى الصاحب السعيد تاج الدين محمّد بن نصر بن صلايا العلوى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۳۱

الحسينى، سقى اللّه عهده صوب العهاد، فقرأنا الكتابين على مصنّفهما المذكور ...

مقتله:

ثم إنّ تأليفه لهذا الكتاب سبب اتّهامه بالرفض، و الرافضی و من ترفّض لا بدّ و أن تكال له أنواع التهم و يباح دمه، بل يجب قتله! قال أبو شامهٔ فی ذیل الروضتین ص ۲۰۸: و فی التاسع و العشرین من رمضان قتل بالجامع الفخر محمّد بن یوسف الکنجی! و کان من أهل العلم بالفقه و الحدیث، لکنّه کان فیه کثرهٔ کلام! و میل إلی مذهب الرافضهٔ، جمع لهم کتبا توافق أغراضهم ...

مخطوطاته:

۱- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ رئیس الکتّاب، رقم ۷۱۳، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، مکتوبهٔ فی حیاهٔ المؤلّف بخطّ جیّد خشن.
مقروءهٔ علیه، و صحّحها المؤلّف علی أصله، فی نهایتها إجازهٔ من المؤلّف لصاحب النسخهٔ و لجماعهٔ قرءوا علیه فی: سنهٔ ۶۵۴ ه، و هی فی ۲۳۹ ورقهٔ، ذکرها زمیلنا الدکتور رمضان ششن فی نوادر المخطوطات العربیهٔ فی ترکیا ۲/ ۲۹۳.
۲- و علی هذه النسخهٔ استنسخ المغفور له العلّامهٔ الشیخ علی بن محمّد رضا ابن الشیخ موسی ابن الشیخ الأکبر الشیخ جعفر کاشف الغطاء النجفی رحمه اللّه نسخهٔ لنفسه فی رحلته إلی الآستانهٔ، ذهب بها إلی النجف الأشرف، و هی الآن فی مکتبته العامّهٔ العامرهٔ فی النجف الأشرف، فاستنسخ

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۳۲

علیها جماعهٔ نسخا متعدّدهٔ.
۳- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، رقم ۷۸۷۹، کتبها محمّد حسین بن زین العابدین الأرومی فی النجف الأشرف، علی نسخهٔ الشیخ کاشف الغطاء فی سنهٔ ۱۳۴۹ ه.
۴- نسخهٔ فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، من کتب داماد إبراهیم، رقم ۳۰۳.
۵- نسخهٔ بآخر مجموعهٔ کتبت سنهٔ ۱۲۳۸ ه، فی مکتبهٔ البرلمان الإیرانی، رقم ۲۷۲۸، مذکورهٔ فی فهرسها ۹/ ۶۶.
۶- نسخهٔ کتبها العلّامهٔ الشیخ محمّد باقر الهمدانی البهاری سنهٔ ۱۳۰۸، ضمن مجموعهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی رقم ۲۵۵۳.
۷- نسخهٔ فی مکتبهٔ العزاوی رقم ۱۷۷، علی ما ذکره محمّد إبراهیم الشیبانی فی معجم ما ألّف عن الصحابهٔ و آل البیت، المنشور فی مجلهٔ اخبار التراث الاسلامی الکویتیهٔ العدد ۱۸ ص ۲۸، نقلا عن فهرس المطبوعات العراقیهٔ ۲/ ۲۸۶.
فیما بلغنا ان مکتبهٔ العزاوی انتقلت إلی مکتبهٔ الآثار العراقیهٔ فی بغداد.

طبعاته:

۱- طبع فی مصر فی ۱۶۱ صفحهٔ محذوف الأسانید! ۲- طبع فی النجف الأشرف علی نسخهٔ الشیخ کاشف الغطاء، من مطبوعات المطبعهٔ الحیدریهٔ سنهٔ ۱۳۵۶ ه، بتحقیق العلّامهٔ المحقّق السیّد محمّد صادق آل بحر العلوم النجفی رحمه اللّه، المتوفّی فی ۲۱ رجب سنهٔ ۱۳۹۹ ه.
۳- طبع فی النجف الأشرف، من مطبوعات المطبعهٔ الحیدریهٔ أیضا

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۳۳

سنهٔ ۱۳۹۰ ه، و بتحقیق زمیلنا الاستاذ الشیخ محمّد هادی الأمینی حفظه اللّه و رعاه، و طبع معه کتاب: البیان فی أخبار صاحب الزمان علیه السّلام للکنجی أیضا، و قد تقدّم الحدیث عنه فی نهایهٔ حرف الباء، فراجع.
۴- طبع بالاوفسیت علی هذه الطبعهٔ الأخیرهٔ سنهٔ ۱۴۰۴ ه، من منشورات دار إحیاء تراث أهل البیت علیهم السّلام فی طهران.
و لخّصه القاضی جلال الدین علی بن الحسین بن محمّد الیمنی المسوری، المتوفّی سنهٔ ۱۰۳۴ ه، بحذف أسانیده و سمّاه: العتاد

المنجی من مناقب الکنجی، و لعلّه المطبوع فی مصر، باسم: کفایة الطالب، محذوف الأسانید.

أوله: الحمد للّه الذی أرسل رسوله محمّدا رحمة للعالمین ...

الذریعة ۱۵ / ۲۱۶، مطلع البدور، مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن ص ۴۳۵، قال: و منه نسخة فی المکتبة الغربیة فی الجامع الکبیر فی صنعاء، رقم ۳۹ مجامیع، خلاصة الأثر ۳/ ۵۵! طبقات الزیدیّة ملحق البدر الطالع ص ۱۶۴.

لمحمّد بن شرف الدین الیمنیّ المتوفّی سنة ۱۰۱۶ ه، نظم کفایة الطالب هذا، کما فی مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن ص ۴۳۴.

۶۱۷- کفایة الطالب (مختصر ...):

لبعض العامّة، طبع فی بومبای، حجریة سنة ۱۲۹۰ باسم: مناقب سیدنا الإمام علی بن ابی طالب کرّم اللّه وجهه، مرتّب علی مقدمة و بابین فی الحسن و الحسین.

أوله: الحمد للّه الذی رفع قدر أحبائه، و شرّفهم بالقرب من جنابه ...

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۳۴

و طبع هذا المختصر فی مصر أیضا طبعة حروفیة سنة ۱۳۵۲، طبعته المکتبة الیوسفیة باسم المناقب الثلاثة، و جاء علیه أنّه طبق الأصل المنقول من المکتبة العربیة بمکّة المکرّمة.

۶۱۸- کفایة الطالب لمناقب علی بن أبی طالب:

لمحمّد حبیب اللّه بن عبد اللّه الجکنی الیوسفی المدنی الشنقیطی، من أساتذة کلّیة اصول الدین فی جامع الأزهر.

مطبوع بالقاهرة سنة ۱۳۵۵ ه.

ترجم له الزرکلی فی الأعلام ۶/ ۷۹، و عدّد مؤلّفاته و منها کتابه هذا، ذکره باسم: حیاة علی بن أبی طالب.

و تقدّم له: أصحّ ما ورد فی المهدی و عیسی، و هو مطبوع أیضا.

۶۱۹- کلام فاطمة فی فدک:

لأبی الفرج الأصبهانی، صاحب الأغانی، و هو علی بن الحسین بن محمّد الاموی القرشی، ولد فی أصفهان سنة ۲۸۴ ه، و توفّی فی بغداد سنة ۳۵۶ ه.

ترجم له الشیخ الطوسی رحمه اللّه فی کتاب الفهرست، برقم ۸۹۶، و عدّد من کتبه: کتاب الأغانی، و مقاتل الطالبیّین، و ما نزل من القرآن فی أمیر المؤمنین علیه السّلام، و کتاب فیه کلام فاطمة فی فدک، ثم رواها عن أحمد بن عبدون عنه.

و ترجم له ابن شهرآشوب فی معالم العلماء، برقم ۹۸۶، و عدّد کتبه و ذکر کتابه هذا.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۳۵

۶۲۰- کنز الحکمة، شرح المائة کلمة:

للفضل بن أحمد بن أبی طاهر.

کذا فی فهرس مصوّرات جامعة طهران، و أظنّ الصحیح: لأبی الفضل أحمد ابن أبی طاهر طیفور الکاتب الخراسانی المروروذی ثمّ البغدادی، المولود بها سنة ۲۰۴ ه، و المتوفّی سنة ۲۸۰ ه.

له ترجمة فی تاریخ بغداد ۴/ ۲۱۱.

و هو تلمیذ الجاحظ، و راوی «المائة کلمة» عنه.

نسخة بخطّ مبارک بن أصیل بن محمّد بن نجیب، الملقّب بالنجم القرطاسی، فرغ منها لیلة الخمیس ۲۹ ذی الحجّة سنة ۶۸۶ ه، ضمن مجموعة کلّها بخطّه، و فیها خطبة لأمیر المؤمنین علیه السّلام، و المجموعة فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، من کتب آیا صوفیا، رقم ۲۰۵۲، من الورقة ۱۳۳- ۱۶۳، و عنها مصوّرة فی المکتبة المرکزیة لجامعة طهران، رقم الفیلم ۲۷۰، ذکرت فی فهرس مصوراتها ۱/ ۴۴۷.

۶۲۱- کنوز المطالب فی فضائل بنی أبی طالب:

لابن سعید المغربی، و هو نور الدین أبو الحسن علی بن موسی بن عبد الملک بن سعید المغربی العمّاری العنسی المدلجی، من سلالة عمّار بن یاسر، ولد فی غرناطة سنة ۶۱۰ ه «۱»، و توفّی فی تونس سنة ۶۷۳ ه «۲» أو

---

(۱) کما فی بغیة الوعاة ۲/ ۲۰۹، و فوات الوفیات ۳/ ۱۰۳، و فیه أنّه توفّی فی دمشق، راجع المصادر المذکورة بهامشه.

(۲) کما فی حسن المحاضرة ۱/ ۵۵۵، و الاحاطة ۴/ ۱۵۲ و ۱۵۸ و ساق نسبه إلی

سنة ۵۸۶ ه.

ترجم لنفسه فی کتابه المغرب فی أخبار المغرب ۲/ ۱۷۸.

و ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفیات ۲۲/ ۲۵۳- ۲۵۹ ترجمة حسنة و عدّد بعض مؤلّفاته، و قال: و کنوز المطالب فی آل أبی طالب، و ملکته بخطّه فی أربع مجلّدات. و أرّخ وفاته فی یوم السبت حادی عشر شعبان سنة ۶۷۳ ه، و راجع المصادر المدرجة بهامشه.

و ترجم له المقری فی: نفح الطیب ۲/ ۲۶۲- ۳۱۸ بإسهاب.

و ممّن ینقل عن کنوز المطالب؛ ابن حجر فی الصواعق ص ۱۵۴، و السمهودی فی «جواهر العقدین».

۶۲۲- الکواکب الدرّیّة فی المناقب العلویة:

لشرف الدین محمود بن محمّد بن محمّد بن محمود الطالبی الهمدانی الدرکزینی القرشی الشافعی، المتوفّی سنة ۷۴۳ ه.

ترجم له الأسنوی فی طبقات الشافعیة ۱/ ۵۵۵، و ابن العماد فی شذرات الذهب ۶/ ۱۳۹، و ابن حجر فی الدرر الکامنة ۵/ ۱۰۶، و قال: نسبة إلی درکزین، قریة من همدان، کان عالما فاضلا ... و کانت وفاته فی شعبان سنة ۷۴۳، و هو فی عشر المائة.

عمار بن یاسر رضوان اللّه علیه، و جاوزه إلی أدد، و قال: «هذا الرجل وسطی عقد بیته و علم أهله و درّة قومه ...»، و أعلام الزرکلی ۵/ ۲۶، و الدیباج المذهّب ۲/ ۱۱۲، و شجرة النور الزکیّة ۱/ ۱۹۷.

حرف اللام

۶۲۳- اللباب فی فضل الآل و الاصحاب:

للشيخ أحمد بن محمد بن أبى بكر المحدّث المعروف بالرياحى الطائى، ابن الخضر بن رياح الطائى.

أوله: الحمد للّه و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى ...

نسخة فى مكتبة مكّة المكرّمة رقم ۳۴، تاريخ تراجم سيرة.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۳۸

حرف الميم

۶۲۴- مآثر النفوس القائمة من أكابر أبناء فاطمة:

لأبى القاسم بن محمّد بن أحمد الميركى، من أعلام القرن الحادى عشر.

ألّفه سنة ۱۰۰۷ ه.

قال فى أوله بعد البسملة و الديباجة: إنّى كنت مولعا فى أيام السفر بمطالعة كتب التاريخ و السير، فلم أجد لأهل البيت كتابا مفردا يختصّ بذكر أخبارهم، و يقتصّ مناقب أحبارهم ...

نسخة بالمكتبة الغربية فى الجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۱۶۸ تاريخ، كتبها محمّد بن حسين بن أحمد السياغى بخطّ نسخى جيّد، و فرغ منه ۲۵ ذى الحجّة سنة ۱۳۷۳ ه، و فرغ من مقابلتها ۲۵ محرم سنة ۱۳۷۴ ه، و هى فى ۶۶۲ صفحة، ذكرت فى فهرسها ص ۶۹۴.

[مائة]

۶۲۵- المائة كلمة: «اختيار و جمع الجاحظ»

اشارة

من حكم أمير المؤمنين و قصار كلمه عليه السّلام:

اختيار و جمع الجاحظ، أبى عثمان عمرو بن بحر الكنانى، بالولاء- البصرى المعتزلى (۱۶۳- ۲۵۵ ه).

تجد ترجمته فى كثير من معاجم التراجم، و كتب عنه محمّد كرد على نحو المائة صفحة فى: أمراء البيان ۲/ ۳۱۱- ۴۸۷، و أفرد أبو حيّان التوحيدى كتابا فى اخباره و حياته، سمّاه: تقريظ الجاحظ.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۳۹

و كتب العصريّون عنه الكثير الكثير فى الصحف العربيّة، و خصّصت مجلّة «المورد» البغدادية عددا خاصّا بالجاحظ، و هو عددها الرابع من المجلّد السابع ۱۳۹۹ ۱۹۷۸، و ألّفوا كتبا عن حياته و أدبه منها: الجاحظ معلّم العقل و الأدب، لشفيق جبرى، و أدب الجاحظ، لحسن السندوبى، و الجاحظ، لفؤاد أفرام البستانى، و الجاحظ، لحنّا الفاخورى، و النثر الفنّى و أثر الجاحظ فيه، لعبد الحكيم.

و أمّا المائة كلمة:

فقد رواها عنه اثنان من تلامذته المختصّين به: أحمد بن أبى طاهر طيفور أبو الفضل الكاتب البغدادى- المتوفّى سنة ۲۸۰ ه، و ابن قتيبة الدينورى- المتوفّى سنة ۲۷۶ ه.

و رواها ابن دريد عن أحمد بن أبى طاهر، و رواها أبو أحمد العسكرى عن ابن دريد.

و رواها أخطب خوارزم، تلميذ الزمخشرى، و خليفته، فى كتاب:

مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، ص ۲۷۰ بإسناده عنه «۱».

---

(۱) أبو المؤيّد ابن أحمد الموفّق الخوارزمى، ضياء الدين المكّى، تلميذ الزمخشرى و استاذ المطرزى، المشتهر بأخطب خطباء خوارزم و الخطيب الخوارزمى (۴۸۴- ۵۶۸ ه).

له ترجمة فى: إنباه الرواة ۳/ ۳۳۲، و الجواهر المضيئة ۲/ ۱۸۸، و العقد الثمين ۷/ ۳۱۰، و الغدير ۴/ ۳۹۷- ۴۰۷، و الفوائد البهيّة: ۴۱، و بغية الوعاة ۲/ ۳۰۸.

له عدّة مصنّفات منها: مقتل الحسين عليه السّلام، مطبوع فى جزءين، و: مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، مطبوع فى تبريز و النجف الأشرف- و هى التى اعتمدتها- و فى طهران و قم.

و له: الكفاية فى النحو، ألّفه على غرار «المفصّل» للزمخشرى كشرح على

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۴۰

قال: و أخبرنا الفقيه أبو سعيد الفضل بن محمّد الأسترآبادى، حدّثنا أبو غالب الحسن بن على بن القاسم، حدّثنا أبو على الحسن بن أحمد الجهرمى بعسكر مكرم، حدّثنى أبو أحمد الحسن بن عبد اللّه بن سعيد [العسكرى] حدّثنى أبو بكر محمّد بن الحسن بن دريد، قال: قال أبو الفضل أحمد بن أبى طاهر صاحب أبى عثمان الجاحظ:

كان الجاحظ يقول لنا زمانا: إنّ لأمير المؤمنين مائة كلمة، كلّ كلمة منها تعنى بالف كلمة من محاسن كلام العرب.

قال: و كنت أسأله دهرا بعيدا أن يجمعها لى و يمليها علىّ، و كان يعدنى بها و يتغافل عنها ضنّا بها.

قال: فلمّا كان آخر عمره أخرج جملة من مسوّدات مصنّفاته فجمع منها تلك الكلمات و أخرجها إلىّ بخطّه، فكانت الكلمات المائة هذه: لو

الانموذج، لم يطبع.

منه مخطوطة من القرن الثامن، فى مكتبة المدرسة الفيضية فى قم، رقم ۱۸۰۸، ذكرت فى فهرسها ۱/ ۲۱۹.

و ثلاث نسخ فى مكتبة المسجد الأعظم فى قم، برقم ۳۱۶۶ و ۵۷۸ و بآخر المجموعة ۲۶۲۰، ذكرت فى فهرسها.

و مخطوطتان معها شرح على شواهدها، إحداهما فى المكتبة المركزية بجامعة طهران، برقم ۶۸۲۵، ذكرت فى فهرسها ۱۶/ ۳۷۱، و الاخرى فى كلية الإلهيّات فى مشهد، برقم ۱۷۱۶، ذكرت فى فهرسها ۳/ ۸۱۲.

و نسخة فى مكتبة البرلمان الإيرانى السابق مترجمة إلى الفارسية باللهجة الطبرية.

و أخرى فى المكتبة المركزية بجامعة طهران، برقم ۶۹۶۷، ذكرت فى فهرسها ۱۶/ ۴۱۵.

و مخطوطتان فى مدرسة سپهسالار فى طهران، رقم ۶۹۲۴ و ۸۱۱۲، ذكرتا فى فهرسها ۵/ ۴۳۹- ۴۴۰.

مخطوطتان فى مكتبة ملك العامة فى طهران، برقم ۲۹۳۵ و ۲۳۲۹، ذكرتا فى فهرسها ۱/ ۶۰۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۴۱

كشف الغطاء ما ازددت يقينا ... «۱».

و أمّا ابن قتيبة فقد أدرجها فى كتابه: عيون الأخبار، ذكره بروكلمن فى تاريخ الأدب العربى ۱/ ۱۴۴ من الأصل الألمانى و ۱/ ۱۷۹ من الترجمة العربية.

و بروكلمن هو الذى حقّق كتاب: عيون الأخبار، و نشره فى أربعة أجزاء فى ألمانيا من سنة ۱۹۰۰ إلى سنة ۱۹۰۸.

و أدرجها الثعالبى فى كتابه: الإعجاز و الإيجاز ص ۲۸- ۳۰ من طبعة مصر سنة ۱۸۹۷ م.

و ادرجها الخطیب الخوارزمی الموفّق بن أحمد المکّی- المتوفّی سنهٔ ۵۶۸ ه- فی کتاب: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام ص ۲۷۰، و رواها بإسناده عن الجاحظ کما تقدّم.

و ذکرها کلّ من أبی الفتح الآمدی ناصح الدین محمد بن عبد الواحد- المتوفّی سنهٔ ۵۱۰ ه- فی مقدّمهٔ کتابه: غرر الحکم و درر الکلم، و ابن الشرفیهٔ الواسطی فی مقدّمهٔ کتابه: عیون الحکم و المواعظ، متعجّبین من الجاحظ کیف اقتصر علی هذه المائهٔ فحسب!

مخطوطات المائهٔ کلمهٔ

: ۱- مخطوطهٔ سنهٔ ۵۵۹ ه، مع شرحها للرشید الوطواط- المتوفّی سنهٔ ۵۷۳ ه، فی مکتبهٔ الغازی خسرو بیک فی سراییفو فی یوغسلافیا، ضمن المجموعهٔ رقم ۷۹۸، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۸۳۶.

---

(۱) و راجع مجلّهٔ: «المورد» العدد الخاصّ بالجاحظ، ص ۲۹۹: الموروث الجاحظی مخطوطا و مطبوعا، بقلم هدی شوکهٔ بهنام.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۴۲

۲- مخطوطهٔ سنهٔ ۵۶۹ ه، فی مکتبهٔ الجامعهٔ الأمریکیهٔ فی بیروت، ضمن المجموعهٔ من ۲۷- ۳۰، رقم التصنیف ۶۶: ۸. ۲۹۷ سابقا، رقم ۲۶۴، ذکرت فی فهرسها ص ۶۵.

۳- مخطوطهٔ سنهٔ ۶۸۶ ه، مع الترجمهٔ بالفارسیهٔ، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، من کتب آیا صوفیا، رقم ۲۰۵۲.

۴- مخطوطهٔ القرنین ۷ و ۸، فی مکتبهٔ أمبروزیانا، ضمن المجموعهٔ رقم ۲۶۵.، من الورقهٔ ۵۴ ب- ۵۵ ب، ذکرها الدکتور صلاح الدین المنجّد فی فهرسها، ۲/ ق ۱ ص ۴۱.

۵- مخطوطهٔ سنهٔ ۷۳۳ ه، کتبها کمال الدین حسین الحافظ الهروی، فی مکتبهٔ البلاط الإیرانی (کتابخانه سلطنتی) رقم ۲۰۲، وصفت فی فهرسها للمخطوطات الدینیهٔ ص ۸۷۰.

۶- مخطوطهٔ سنهٔ ۷۶۴ ه، مع شرحها للوطواط، فی المکتبهٔ الوطنیهٔ فی باریس، ضمن المجموعهٔ رقم ۳۳۶۵، وصفها دوسلان فی فهرسها ص ۸۸، و ذکرها الاستاذ دانش بژوه فی نشرهٔ المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران ۹/ ۲۹۹.

۷- مخطوطهٔ سنهٔ ۷۷۲ ه، کتبت فی بغداد، ضمن مجموعهٔ فی الخزانهٔ الغرویّهٔ فی النجف الأشرف، ذکرت فی العدد الخاصّ بالجاحظ من مجلّهٔ «المورد» البغدادیهٔ ص ۲۹۹.

۸- مخطوطهٔ سنهٔ ۷۷۲ ه، بخطّ نسخی مشکول، فی مکتبهٔ المتحف العراقی ببغداد، رقم ۱۴۷۷۷/ ۳، ذکرت فی فهرسها لمخطوطات الأدب ص ۵۳۲، و ربّما تکون هی التی کانت فی الخزانهٔ الغرویّهٔ فتسربت إلی هناک؟! ۹- مخطوطهٔ القرن الثامن مع شرح الوطواط، فی مکتبهٔ عاطف أفندی فی إسلامبول، ضمن المجموعهٔ رقم ۲۲۰۷.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۴۳

۱۰- مخطوطهٔ سنهٔ ۸۷۷ ه، مع شرح الوطواط، فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، بأول المجموعهٔ رقم ۷۱۳۶.

۱۱- مخطوطهٔ القرن العاشر تتخلّلها ترجمهٔ فارسیهٔ، کتبها بابا دوست بن خواجه محمّد البخاری، فی مکتبهٔ طوبقبو فی إسلامبول، رقم ۵۱۲۲، ذکرت فی فهرسها للمخطوطات العربیهٔ ۳/ ۷۰۸.

۱۲- مخطوطهٔ القرن العاشر، فی مکتبهٔ المتحف العراقی ببغداد، رقم ۲۳۹۴۴، ذکرت فی فهرسها لمخطوطات الأدب ص ۵۳۲.

هذا ما عثرنا علیه من مخطوطات الکتاب من القرن السادس حتی القرن العاشر، و أمّا من بعد القرن العاشر فمخطوطاته کثیرهٔ شائعهٔ لا نطیل الکلام بذکرها، فمنها- مثلا-: أربع نسخ فی المتحف العراقی، ذکرت فی فهرسها ص ۵۳۲- ۵۳۳، و ثلاث نسخ فی برلین بالأرقام ۸۸۵۶ و ۸۸۵۷ و ۸۶۵۷ و هذه مع ترجمهٔ فارسیهٔ و شرح لمحمّد بن محمّد بن عبد الرشید، المتوفّی سنهٔ ۵۰۹ ه «۱».

و أمّا شروحها و ترجمتها إلى اللغات الاخرى فكثيرة يعسر إحصاؤها، و قد سبق أن ذكرنا ما وجدنا من ذلك بشيء من البسط فى العدد الخاصّ بالشريف الرضى من مجلّة «تراثنا» التى تصدرها مؤسسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التراث فى قم، و هو العدد الخامس ۱۴۰۶ ه ص ۳۳- ۳۹، فراجع.

طبعاته:

۱- طبعه وليم بول مع ترجمته إلى الإنجليزية فى أدنبره سنة ۱۸۳۲ م.

---

(۱) راجع مجلّة: «المورد» البغدادية، العدد الخاص بالجاحظ، ص ۲۹۹.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۴۴

۲- طبع فى تبريز سنة ۱۲۵۹ ه.

۳- طبع ضمن مجموعة: التحفة البهيّة سنة ۱۳۰۲ فى إسلامبول، ص ۱۰۷- ۱۱۴.

۴- و طبع فى طهران سنة ۱۳۰۴.

۵- طبع فى تبريز سنة ۱۳۱۲ ه.

۶- طبع مع: الشهاب، للشيخ يحيى البحرانى فى إيران سنة ۱۳۲۲ ه.

۷- طبع ضمن: التحفة البهيّة، فى إسلامبول سنة ۱۳۴۱ ه.

۸- طبع فى صيدا سنة ۱۳۴۱ ه.

۹- و طبع ضمن: الإعجاز و الإيجاز، للثعالبى بطبعاته فى مصر و بيروت كما تقدّم.

۶۲۶- مائة كلمة: لأمين نخلة

، الاديب المسيحى اللبنانى المشهور.

طبع فى مطبعة العرفان فى صيدا سنة ۱۳۴۹.

[ما أنزل فى على]

۶۲۷- ما أنزل اللّه من القرآن فى أمير المؤمنين: لأبى الحسين [القزوينى]

أحمد بن محمّد بن أحمد بن ميمون بن عون القزوينى.

ترجم له الرافعى فى التدوين ۲ / ۲۲۷ و قال: سمع المسنجر بن الصلت و الحسين بن على الطنافسى و محمّد بن يحيى بن مندة الأصبهانى و غيرهم، روى عنه محمّد بن على الفرضى، قال الخليل الحافظ: و حدّثنى عنه أبى و جدّى، و رأيت بخطّه كتابا جمعه فى ذكر ما أنزل اللّه من القرآن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۴۵

فى أمير المؤمنين على رضى اللّه عنه.

و قال أيضا فى ترجمة محمد بن على بن هزار مرد ۱ / ۴۵۷: و حدّث أبو الحسين أحمد بن محمّد بن أحمد بن ميمون فى كتاب له جمع فى ما أنزل اللّه تعالى من القرآن فى شأن على بن أبى طالب رضى اللّه عنه ...

۶۲۸- مأتم الثقلین فی شهادة علی و الحسنین:

لحسن الزمان محمّد بن قاسم علی بن ذی الفقار علی الترکمانی الحیدرآبادی، المولود بها و المتوفّی بها فی شبابه نحو سنة ۱۳۲۸ ه.
ترجم له عبد الحیّ فی نزهة الخواطر ۸/ ۱۰۷ و أطراه بقوله: الشیخ العالم المحدّث ... أحد کبار العلماء ... له مصنّفات عدیدة، منها: نور العینین فی فضیلة المحبوبین ... و أشهر مصنّفاته: الفقه الأکبر فی علوم أهل البیت الأطهر ...
مخطوطة منه فی مکتبة جامعة علی کره بالهند.
و طبع فی حیدرآباد الهند.

۶۲۹- ما نزل من القرآن فی أمیر المؤمنین علیه السلام: لأبی الفرج الأصفهانی

، علی بن الحسین، المولود فی أصفهان سنة ۲۸۴ ه، و المتوفّی ببغداد سنة ۳۵۶ ه.
راجع عن حیاته مقدّمة کتابیه: الأغانی، و مقاتل الطالبیّین، و أمّا کتابه هذا فقد ذکره له الشیخ الطوسی فی الفهرست برقم ۸۹۶ و رواه عن أحمد ابن عبدون عنه.
و جاء اسم الکتاب فی بعض مخطوطات «الفهرست» و فی: معالم العلماء، لابن شهرآشوب رقم ۹۸۶ کتاب: التنزیل فی أمیر المؤمنین علیه السّلام.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۴۶

۶۳۰- ما نزل من القرآن فی علی: للحسین بن الحکم بن مسلم الحبری

اشارة

، أبی عبد اللّه الکوفی، المتوفّی سنة ۲۸۶ ه.
ترجم له ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه- فی معالم العلماء برقم ۱۰۱۵، و قال: له کتاب: ما نزل من القرآن فی أهل البیت علیهم السّلام، کما و ذکر له برقم ۲۲۴ کتاب: المسند، أو المستند.
ضبطه ابن ماکولا فی الإکمال ۳/ ۴۱، فقال: أمّا الحبری، بکسر الحاء المهملة و فتح الباء المعجمة بواحدة و بالراء فهو ... و الحسین بن الحکم بن مسلم الحبری الکوفی، یروی عن إسماعیل بن أبان و أبی حفص الأعشی ...
و فی أنساب السمعانی ۴/ ۴۴ نحوه حرفیا تقریبا! و هو ثقة، وثّقه الدار قطنی فی: سؤالات الحاکم النیسابوری عنه ص ۱۱۴ فقال: الحسین بن الحکم بن مسلم الحبری، ثقة.

مخطوطاته:

۱- مخطوطة فی طشقند بالاتّحاد السوفیتی، سمّیت بالتنزیل أو تنزیل الآیات، جاء فی نهایتها: آخر التنزیل جمع الحبری، ... هذه النسخة نقلت من الخزانة الشریفة المستنصریة من نسخة بخطّ ابن هلال الکاتب المعروف بابن البوّاب رحمه اللّه.
فرغ من نسخها العبد الفقیر إلی اللّه محمّد بن الحسن ابن النعائم، یوم السادس من شوّال سنة ۶۶۱.
و علیها ختم فیها رقم الکتاب ۳۲۱۶، و کتب فیه: بوخارا دولت کوتو
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۴۷

بخانه سنتك انبار يدن تالندى أي: اخذ من مخزن مكتبة بخارى الحكومية.

و هى من وقف خواجه بارسا محمّد بن محمّد بن محمود الحافظ البخارى، المتوفّى سنة ۸۶۵ ه، و عليها ختمه، و قد ظفر بها زميلنا الباحث الدكتور حسين على محفوظ الكاظمى، استاذ كلّية الآداب فى جامعة بغداد عند سفرته إلى الاتّحاد السوفيتى، وجدها فى المجمع العلمى الاوزبكى فى طشقند، ضمن المجموعة رقم ۲۹۸۸، فصوّر عليها بالميكروفيلم و صوّرت عليه نسخة لنفسى، و هى بخطّ نسخ و ثلث جميل جيّد خشن.

۲- نسخة بخطّ ياقوت أو مكتوب عليها بخطّ نسخ جميل رائع، جاء فى نهايتها: آخر ما نزل من القرآن فى أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السّلام، جمع الحبرى، كتبه الفقير إلى رحمة ربّه الغنى ياقوت المستعصمى بالخزانة المستنصرية ... فى تاسع شهر رمضان سنة ست و ... عمائة «۱».

و هذه النسخة فى مكتبة مجلس الأعيان الإيرانى السابق (سنا) برقم ۴۰۱، ذكرت فى فهرسها.

طبعاته:

۱- نشره لأوّل مرّة زميلنا العلّامة الجليل السيّد أحمد الحسينى الاشكورى، فطبعه فى قم ۱۳۹۵ ه، باسم: ما نزل من القرآن فى أهل البيت عليهم السّلام.

۲- و نشر مرّة ثانية فى بيروت بتحقيق زميلنا الباحث المحقّق السيّد محمّد رضا الحسينى الجلالى، و صدر من منشورات مؤسسة آل البيت- عليهم السّلام- لإحياء التراث/ فرع بيروت سنة ۱۴۰۸ ۱۹۸۷، باسم: تفسير الحبرى!

---

(۱) راجع للتأكّد من تاريخ النسخة ما كتبه العلّامة الجلالى فى مقدّمة «تفسير الحبرى» ص ۱۷۳- ۱۷۸.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۴۸

مع مقدّمة ضافية و دراسة شاملة عن الكتاب و مؤلّفه و استدراكات و تخريجات و فهارس فنيّة.

۶۳۱- ما نزل من القرآن فى على (عليه السلام): للمرزبانى

، أبى عبيد اللّه محمد بن عمران بن موسى بن عبيد، الخراسانى الأصل، البغدادى (۲۹۷- ۳۸۴ ه).

له ترجمة فى معالم العلماء، لابن شهرآشوب رقم ۷۸۶، و أمل الآمل ۲/ ۲۹۲، و روضات الجنّات ۷/ ۳۳۸، و تأسيس الشيعة الكرام لجميع فنون الإسلام، للسيّد الصدر ص ۹۴ و ۱۶۸ و ۲۴۹- ۲۵۲، و الكنى و الألقاب، للمحدّث القمى ۳/ ۱۷۷، و القرن الرابع من طبقات أعلام الشيعة، لشيخنا صاحب الذريعة رحمه اللّه ص ۲۹۴، و الذريعة ۱۹/ ۲۹، و مقدّمة تفسير الحبرى، تحقيق الاستاذ الباحث السيّد محمّد رضا الحسينى الجلالى ص ۸۲ و ۱۴۹، و أعيان الشيعة ۱۰/ ۳۳، و معجم رجال الحديث، لسيّدنا الاستاذ الإمام الخوئى دام ظلّه الوارف ۱۷/ ۸۳.

و كلّ هذه المصادر ذكرت له كتابه هذا: ما نزل من القرآن فى على عليه السّلام.

و ممّن روى عنه من أصحابنا: الشيخ الأجلّ المفيد، و تلميذاه الشريفان الرضى و المرتضى علم الهدى قدّس اللّه أرواحهم.

و يظهر أنّ آباءه كانوا وجهاء و شخصيات بارزة، قال عنه القفطى: من بيت رئاسة و نفاسة. فقد اورد فى معجم الشعراء- ص ۴۶۲- قصيدة للشنوفى يمدح أباه أبا على عمران بن موسى- والد المرزبانى- جاء فيها:

سليل ذرى العلياء موسى فجوده* كبحر أتى العافين تجرى متاعبه تقيّل من موسى و آبائه الندى* و بالسلف الأمجاد حلّت ضرائبه أعزّ كان الجود غيث بكفّه* أنامله للمعتفين سحائبه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۴۹

و کان هو موسرا، فقد حکی عنه: کان فی داری خمسون ما بین لحاف و دوّاج معدّة لأهل العلم الّذین یبیتون عندی.

قال الصیمری: و أکثر أهل الأدب الّذین روی عنهم سمع منهم فی داره «۱» و کانت داره مجمع الفضلاء «۲».

و کان وجیها معظّما، قال القفطی: من بیت رئاسة و نفاسة ... مقدّم فی الدول و عند أهل العلم ... و کان عضد الدولة فنا خسرو ابن بویه- علی کبره و تعظّمه- یجتاز بباب أبی عبید اللّه [المرزبانی] فیقف بالباب حتی یخرج إلیه أبو عبید اللّه فیسلّم علیه و یسأله عن حاله! ... «۳».

و قد أثری المکتبة العربیة بمصنّفات کبار غزیرة المادّة، و احتفظ لنا بالشیء الکثیر من الموادّ الأدبیة و أخبار الأدباء و الشعراء و أشعارهم، جاهلیّین و إسلامیّین، و له کتاب: شعراء الشیعة «۴» و قد سرد الندیم فی: الفهرست، أسماء مصنّفاته من ص ۱۴۶- ۱۴۹ من طبعة إیران المحقّقة الکبیرة الحجم، و کذا القفطی عدّد مؤلفاته فی إنباه الرواة ۳/ ۱۸۲- ۱۸۴، و یاقوت ۷/ ۵۰- ۵۲.

و لم یطبع من مؤلّفاته الکثیرة سوی: مجلّد من معجم الشعراء، و الموشّح، و أخبار السید الحمیری، طبع فی النجف الأشرف بتحقیق الاستاذ الشیخ محمّد هادی الأمینی حفظه اللّه.

۶۳۲- ما نزل من القرآن فی علی: [للحافظ أبی نعیم الأصفهانی]

أو: المنتزع من القرآن العزیز فی مناقب مولانا أمیر المؤمنین (علیه السّلام).

---

(۱) تاریخ بغداد ۳/ ۱۳۶، أنساب السمعانی المهزبانی، معجم الأدباء ۷/ ۵۰، و الدوّاج بضمّ الدال و تشدید الواو و تخفیفه: فراش النوم.

(۲) الوافی بالوفیات- للصفدی- ۴/ ۲۳۶.

(۳) القفطی فی إنباه الرواة ۳/ ۸۰- ۸۱.

(۴) الوافی بالوفیات ۴/ ۲۳۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵۰

للحافظ أبی نعیم، أحمد بن عبد اللّه بن إسحاق بن موسی بن مهران الأصفهانی (۳۳۶- ۴۳۰ ه).

راجع عن حیاته سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۴۵۳ و ما ذکر بهامشه من المصادر.

و کتابه هذا ذکره له الحافظ ابن شهرآشوب المازندرانی، المتوفّی سنة ۵۸۸ ه، فی کتاب: معالم العلماء ص ۲۵ رقم ۱۲۳، و کذا معاصره الحافظ ابن البطریق الأسدی الحلّی، المتوفّی نحو سنة ۶۰۰ ه، فقد روی عن الکتاب فی أول کتابه: المستدرک المختار «۱» و فی کتابه الآخر: خصائص الوحی المبین، و سمّاه فی ص ۲۳: المنتزع من القرآن العزیز فی ما ورد فی مناقب مولانا أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب (علیه السّلام).

ثمّ رواه عن مؤلّفه أبی نعیم بثلاثة طرق، فقال:

أخبرنا به الشیخ العدل الحافظ أبو البرکات علی بن الحسین بن علی ابن الحسن بن عمّار المحدّث الموصلی، فی رجب من سنة ۵۹۵، عن الشیخ أبی محمّد عبد اللّه بن علی بن عبد اللّه بن عمر، المعروف بابن سویدة التکریتی المحدّث، عن الشیخ الحافظ أبی البرکات عبد الوهّاب بن المبارک ابن أحمد بن الحسن الأنماطی، عن أبی علی الحسن بن أحمد بن الحسن

---

(۱) المستدرک المختار فی مناقب وصی المختار، لابن بطریق الأسدی الحلّی، المتوفّی سنة ۶۰۰ أو ۶۰۶ ه، استدرک فیه ما فاته من مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام فی کتابه الذی سمّاه: عمدة عیون صحاح الأخبار فی مناقب إمام الأبرار.

قال شيخنا الطهرانى رحمه اللّه فى الذريعة ۲۱/ ۵: «أخرج فيه قريبا من ستّمائة حديث من كتب العامة ... و عند السماوى نسخة عتيقة ...».

أقول: و نسخة المغفور له العلّامة السماوى رحمه اللّه قد انتقلت من بعده إلى مكتبة آية اللّه الحكيم العامة فى النجف الأشرف، و اللّه أعلم بمصير الإسلام و تراثه و مقدّساته فى العراق!

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۵۱

الحدّاد الأصفهانى، عن الحافظ أبى نعيم ...

و من طريق آخر:

أخبرنا به الشيخ محمّد بن أحمد بن عبيد الموصلى، عن الشيخ إسماعيل بن على بن عبيد المحدّث الموصلى، عن أبى الفضل بن ناصر، عن أبى على الحسن بن أحمد الحدّاد الأصفهانى، عن أبى نعيم ...

و من طريق آخر:

أخبرنا الشيخ الفقيه أبو جعفر محمّد بن على بن شهرآشوب السروى المازندرانى، عن أبى على الحسن بن أحمد الحدّاد الأصفهانى، عن الحافظ أبى نعيم ...

و قد روى ابن بطريق فى كتاب: الخصائص من كتاب ما نزل من القرآن فى على، لأبى نعيم، نحو ثمانين حديثا، فاغتنمها زميلنا العلّامة الباحث الشيخ محمّد باقر المحمودى حفظه اللّه، فاستخرج هذه الثمانين حديثا و سمّاها باسم: النور المشتعل من كتاب ما نزل فى على عليه السّلام، لأبى نعيم الاصفهانى، و صدر الكتاب من مطبوعات وزارة الإرشاد فى طهران سنة ۱۴۰۶ ه.

كما أنّ العلّامة المحمودى حقّق أيضا كتاب: خصائص الوحى المبين فيما نزل فى أمير المؤمنين عليه السّلام، لابن بطريق، و صدر أيضا فى طهران من مطبوعات وزارة الإرشاد فى عام ۱۴۰۶ ه، و كان قد طبع فى إيران طبعة حجرية فى عام ۱۳۱۱ ه، و نحن بعد بأمل أن يوجد كتاب أبى نعيم فيطبع بكامله.

۶۳۳- ما نزل من القرآن فى على عليه السلام: لأبى بكر محمّد بن مؤمن الشيرازى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۵۲

استخرجه من اثنى عشر تفسيرا: تفسير يعقوب بن سفيان، و ابن جريج، و مقاتل، و وكيع بن الجرّاح، و يوسف القطّان، و قتادة، و أبى عبيدة، و على بن حرب الطائى، و السدّى، و مجاهد، و مقاتل بن حيّان، و أبى صالح «۱».

و هناك بعض الخلاف فى اسمه، ففى بعض المصادر: محمّد مؤمن، و فى بعضها محمّد بن عبد المؤمن، و فى بعضها محمّد بن موسى و أكثر ما جاء اسمه محمّد بن مؤمن.

و نسبه السيّد ابن طاوس فى: اليقين، فى الباب ۱۵۱ نيشابوريا، و فى ۱۵۳ و بقيّة المصادر وصف بالشيرازى، و لعلّه شيرازى الأصل كان يسكن نيشابور.

و هناك خلاف فى اسم كتابه، فقد ترجم له الشيخ منتجب الدين ابن بابويه الرازى فى: الفهرست، برقم ۳۹۳، و ابن شهرآشوب فى: معالم العلماء، رقم ۷۸۴، و لم نجد له ترجمة سوى عند هذين، و كلاهما سمّى كتابه: نزول القرآن فى شأن أمير المؤمنين عليه السّلام، و كذلك الشيخ عبد الجليل الرازى فى كتاب النقض، ص ۲۱۲، عبّر عنه بكتاب: نزول القرآن فى شأن أمير المؤمنين عليه السّلام، و لذلك نكرّر اسمه فى حرف النون أيضا.

و لكنّ ابن شهرآشوب نفسه ذكره فى مقدّمة كتابه: مناقب آل أبى طالب، باسم: ما نزل من القرآن فى على.

و ذكره السيّد ابن طاوس- قدّس اللّه نفسه- فى كتاب: اليقين، فى البابين ۱۵۱ و ۱۵۲ باسم: تفسير الحافظ محمّد بن مؤمن و قال فى

کتاب:

الطرائف ص ۸۰ و ص ۹۳: و روی هذا الحدیث الحافظ عندهم محمّد بن

---

(۱) شواهد التنزیل ۲/ ۳۷۴ رقم ۱۱۵۹ من الطبعة الاولی، بیروت سنة ۱۳۹۳ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵۳

موسی فی کتابه الذی استخرجه من التفاسیر الاثنی عشر ...

و هناک خلاف فی مذهبه أیضا، فقد عدّه الشیخ عبد الجلیل القزوینی الرازی فی کتاب: النقض، الذی ألّفه سنة ۵۵۲ ه فی ص ۲۱۲ فی عداد أعلام الشیعة و کبار مفسّریها، و کذلک معاصره الشیخ منتجب الدین ترجم له فی: فهرست أسماء علماء الشیعة و مصنّفیهم رقم ۳۹۳، و قال: ثقة عین، مصنّف کتاب نزول القرآن ... أخبرنا به السیّد أبو البرکات المشهدی- رحمه اللّه- عنه «۱».

و لکنّ معاصرهما ابن شهرآشوب السروی، المتوفّی سنة ۵۸۸، ترجم له فی: معالم العلماء، و عدّه کرّامیا «۲» و کذلک فی کتابه مناقب آل أبی طالب ۱/ ۱۱ عدّ «ما نزل من القرآن» هذا من مصادر کتابه من مؤلّفات العامة، فابن شهرآشوب یراه عامّیا حنبلیا کرّامیا. و کذلک السیّد ابن طاوس- رحمه اللّه- یعدّه فی کتاب: الطرائف من علماء العامة «۳».

و أظنّه هجر و أهمل، و لم نجد له ترجمة فی شیء من کتب القوم لکرّامیّته، شأنه شأن سائر الکرّامیة، و هذا یؤیّد کونه نیشابوریا.

و هناک اضطراب فی عصره، فبینما نری أنّ الحاکم الحسکانی- المتوفّی حدود سنة ۴۷۰ ه- و الذی بدأ بتحمل الحدیث منذ عام ۳۹۰ ه یروی فی: شواهد التنزیل، عن ابن مؤمن مباشرة، کما فی الرقم ۸۱، و بواسطة علی بن الحسین النسائی الإمامی کما فی الرقم ۱۱۵۹، و ربّما یروی عن السیّد عقیل، عن علی بن الحسین الإمامی عنه، إن کان محمّد

---

(۱) السیّد أبو البرکات محمّد بن إسماعیل المشهدی، رقم ۳۸۷.

(۲) معالم العلماء- طبعة النجف الأشرف-: رقم ۷۸۴.

(۳) کتاب الطرائف- طبعة مطبعة الخیّام فی قم سنة ۱۴۰۰ ه-: ۸۰ و ۹۳ و ۹۶.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵۴

ابن عبید اللّه أو محمّد بن عبد اللّه الذی یروی عنه الحسکانی بهذا الإسناد هو ابن مؤمن هذا، فیکون ابن مؤمن من أعلام القرن الرابع أو أدرک مطلع القرن الخامس.

و من ناحیة أخری نری الحافظ ابن شهرآشوب المازندرانی، المولود سنة ۴۸۸ ه یروی عن ابن مؤمن بالإجازة منه بکلّ صراحة، فقد قال فی کتابه: مناقب آل أبی طالب ۱/ ۱۱: و أجاز لی أبو بکر محمّد بن مؤمن الشیرازی روایة کتاب ما نزل من القرآن فی علی ...

فهل أنّ ابن مؤمن عاش من القرن الرابع إلی القرن السادس، أو أنّهما اثنان؟

۶۳۴- ما نزل من القرآن فی علی: [للمظفر بن أبی بکر الآقسرائی المسکن]

لأبی الفضائل و أبی المحامد المظفر بن أبی بکر أحمد بن محمّد بن المختار الحنفی، الرازی المولد، الآقسرائی المسکن، المتوفّی سنة ۶۳۱ ه.

له کتاب: بذل الحبا فی آل العباء، تقدّم فی حرف الباء، و له کتاب:

حجج القرآن، مطبوع بالقاهرة.

ترجم له الداودی فی طبقات المفسّرین ۱/ ۸۶ و وصفه بالفقیه الرازی الحنفی الصوفی المفسّر، قال: قال القرشی: قدم دمشق و کان

یفسر القرآن علی المنبر بجامعها، ثمّ رحل منها متوجّها إلی بلاد الروم و تولّی بها القضاء و التدریس، و سمع الحدیث الکثیر ...
رأیت منه مخطوطهٔ فی مکتبهٔ لاله لی، ضمن المجموعهٔ رقم ۳۷۳۹، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، و المجموعهٔ کلّها رسائل هذا المؤلّف، کتبها نصر اللّه بن محمّد القصری فی سنهٔ ۷۳۸ ه، و هذا الکتاب یبدأ فی
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۵۵
المجموعهٔ بالورقهٔ ۲۱ ب، و نسخت علیها نسخهٔ بیدی فی رحلتی إلی ترکیا عام ۱۳۹۷ ه، ضمن مجموعهٔ نتائج الأسفار.
و فی المجموعهٔ ارجوزهٔ للمؤلّف یشیر فیها إلی ترجمهٔ نفسه بقوله:
و أحمد الرحمن و اسمی أحمد* و والدی محمّد و سیّد و جدّی المظفّر المعظّم* و بعده المختار جدّی الأقدم و مولدی الرّیّ و نعم المولد* یخرج منه المؤمن الموحّد فرغت منها فی ربیع الأول* و الحمد للّه العلیّ الأعدل بآقسرا فی أشهر منتمیه* إلی ثلاثین مع الستّمائهٔ و هناک مصنّفات اخری فی: ما نزل من القرآن فی أهل البیت علیهم السّلام، لها أسماء خاصهٔ، تقدّم منها فی حرف الشین: شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، للحاکم الحسکانی، و فی حرف التاء: تنبیه الغافلین فی فضائل الطالبیّین، للحاکم الجشمی.
و أمّا مؤلّفات أصحابنا بهذا الصدد فهی کثیرهٔ خارجهٔ عن شرطنا، مبثوثهٔ طیّ موسوعهٔ: الذریعهٔ إلی تصانیف الشیعهٔ.

۶۳۵- ما نزل من القرآن فی علی: للجلودی

ذکره ابن شهرآشوب فی معالم العلماء رقم ۵۴۷.

۶۳۶- المبکیات:

فی أخبار الشهداء بالطفّ.
لنصیر الدین عبید اللّه بن جلال الدین الحسینی الهندی البرهان بوری،
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۵۶
المتوفّی بالمدینهٔ المنوّرهٔ فی ۱۵ محرم سنهٔ ۱۲۹۳ ه.
ترجم له عبد الحیّ فی نزههٔ الخواطر ۷/ ۵۱۶، و أطراه بقوله: أحد العلماء المبرّزین فی الفقه و الاصول، ولد و نشأ ببلدهٔ برهان بور، و قرأ العلم علی والده و علی غیره من الأساتذهٔ ثمّ تصدّر للتدریس، و له مصنّفات کثیرهٔ ...».
أقول: و ممّا ذکر من مصنّفاته: ساطع الأنوار من کلام سیّد الأبرار، و تنبیه الأغبیاء فی فضائل سیّد الأصفیاء، و هذا یأتی فی المستدرک، و هل من مزید فی جواز اللعن علی یزید، لعنه اللّه و لعن من مهّد له و مکّنه، و ذکر له المبکیات کما ذکرنا.

۶۳۷- المحبّهٔ لأهل البیت:

لنوری الاسکداری، و هو الشیخ محمّد بن عثمان الرومی الرفاعی، المتوفّی سنهٔ ۱۲۷۳ ه.
ترجم له إسماعیل باشا فی هدیّهٔ العارفین ۲/ ۳۷۵- ۳۷۶، و کحّالهٔ فی معجم المؤلّفین ۱۰/ ۲۸۰، و ذکر کتبه و منها هذا الکتاب.

۶۳۸- محنهٔ أمیر المؤمنین:

لابن خالویه.
سزکین ۲/ ۲ ص ۲۹۲ بالهامش.

[مختصر]

۶۳۹- مختصر الأربعین فی مناقب أهل البیت الطاهرین:

تخریج الشیخ یوسف بن أحمد بن إبراهیم الشیرازی ثمّ البغدادی،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵۷

المولود ببغداد سنة ۵۲۹ ه، و المتوفّی بها سنة ۵۸۵ ه.

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۲۱/ ۲۳۹، و قال: و کان ذا رحلة واسعة و معرفة جیّدة و صدق و إتقان، وثّقه ابن الدبیثی ... و قد أجاد تألیف الأربعین، و هو فی مجلّد ...

نقل عنه السیّد ابن طاوس- المتوفّی سنة ۶۶۴ ه- فی کتبه، منها فی کتاب: الیقین ص ۴۹۲، باب ۱۹۹.

۶۴۰- مختصر البیان فی نسب آل عدنان:

لأبی العبّاس أحمد بن أبی عبد اللّه محمّد بن أحمد بن محمّد فتحا بن عبد اللّه بن یحیی بن جزی الکلبی الأندلسی الغرناطی الجزیری.

اختصره من کتاب عبد اللّه بن عیسی بن محمّد بن خلدون التونسی.

أوله: الحمد للّه المنفرد فی الذات و الصفات و الأفعال ...

نسخة فی خزانة الرباط بالمغرب، ضمن المجموع ۱۰۹۳. فرغ منه فی شهر صفر عام ۱۱۷۵ ه، ذکرت فی فهرسها ۲/ ق ۲ ص ۱۶۱ رقم ۲۱۶۸.

نسخة أخری منه فیها أیضا، ضمن المجموع رقم ۱۴۲۸..

نسخة أخری فیها، ضمن المجموع رقم ۱۱۳۳..

۶۴۱- مختصر شواهد التنزیل:

شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، فی الآیات النازلة فی أمیر المؤمنین و أهل البیت علیهم السّلام للحاکم الحسکانی الحنفی، من أعلام القرن الخامس، و قد تقدّم فی حرف الشین.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۵۸

و مختصره هذا لإسماعیل بن حسین بن حسن بن هادی جغمان الیمنی الخولانی الصنعانی (۱۲۱۲- ۱۲۵۶ ه).

نیل الوطر ۱/ ۲۷۰، معجم المؤلّفین ۲/ ۲۶۵.

نسخة منه ضمن مجموعة من مؤلّفات جغمان فی المتحف البریطانی، رقم ۵۲۳۸۹۸.

۶۴۲- المختصر فی نسب آل البشر صلّی اللّه علیه و آله:

لأبی الحسن علی بن محمّد بن علی، النسّابة الواسطی، الصوفی الرفاعی، المتوفّی حدود سنة ۸۰۰ ه.

هدیّة العارفین ۱/ ۷۲۶.

۶۴۳- مختصر القول المختصر فی علامات المهدی المنتظر:

الأصل لابن حجر الهيتمى، و قد تقدّم.

و هذا المختصر لحفيده رضى الدين بن عبد الرحمن بن أحمد بن محمّد بن حجر الهيتمى السعدى المصرى الشافعى (۱۰۱۰- ۱۰۷۱ ه).

هديّة العارفين ۱/ ۳۶۹.

[مدائح]

۶۴۴- مدائح أهل البيت عليهم السلام:

لابن اللعيبة، و هو فخر الكتّاب أبو على الحسن بن على بن إبراهيم الجوينى البغدادى ثمّ القاهرى، المتوفّى بها سنة ۵۸۶ ه.

ترجم له ياقوت فى معجم الأدباء ۹/ ۴۳ و فى طبعة ۳/ ۱۵۶، و ابن خلّكان فى وفيات الأعيان ۲/ ۱۳۱، و ابن الفوطى فى تلخيص مجمع

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۵۹

الآداب ۳/ ۱۴۳ (فخر الكتّاب)، و المنذرى فى التكملة: رقم ۳۴، و الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۲۱/ ۲۳۳، و الصفدى فى الوافى بالوفيات ۱۲/ ۱۲۷، و قال: صاحب الخطّ المليح، كان أديبا فاضلا، ذكره العماد فى الخريدة ...

يقال: إنّه كتب مائتين و ثلاثين ختمة و ربعة، و له: حيل الملوك، و مدائح أهل البيت ...

۶۴۵- المدائح الحسينية:

للاستاذ المصرى أحمد خيرى، و هو الأديب الشاعر الكاتب أحمد خيرى بن أحمد خيرى باشا بن يوسف الحنفى المصرى، المولود بالقاهرة سنة ۱۳۲۴، و المتوفّى بها سنة ۱۳۸۷ ه.

و كتابه هذا مطبوع فى مصر، و له كتاب: القول الجلىّ فى أفضلية على عليه السّلام.

له ترجمة فى أعلام الزركلى ۱/ ۱۲۲- ۱۲۳، و فى مقدّمة كتابه:

الارجوزة اللطيفة، المطبوع ببغداد.

و المدائح الحسينية طبع فى مطبعة الاعتماد بالقاهرة سنة ۱۳۷۱، و هى ۱۶ قصيدة فى الحسين عليه السّلام و ثلاثة فى أخته السيّدة زينب، بدأ بنظمها حوليا من سنة ۱۳۶۰ كل سنة قصيدة، نشر عنها الطريحى فى مجلة الموسم الدمشقية العدد ۱۳ ص ۳۴۹ و اورد مطالع القصائد.

[مرآة]

۶۴۶- مرآة الفكر فى المهدى المنتظر:

للشيخ مرعى بن يوسف الكرمى المقدسى الحنبلى، المتوفّى سنة ۱۰۳۳ ه.

و تقدّم له فى حرف الفاء: فرائد فوائد الفكر فى المهدى المنتظر.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۶۰

إيضاح المكنون ۲/ ۴۶۲.

۶۴۷- مرآة المؤمنين و تنبيه الغافلين فى مناقب أهل بيت سيّد المرسلين:

للمولوى، ولىّ اللّه بن حبيب اللّه بن محبّ اللّه الأنصارى الهندى اللكهنوى حدود ۱۱۸۸- ۱۲۷۰ ه.

له ترجمة فى نزهة الخواطر ۷/ ۵۴۲ جاء فيها: أحد الأساتذة المشهورين ... و بذل جهده فى التدريس حتى انتهت إليه الرئاسة العلمية بمدينة لكنهو ... ثمّ عدّد مؤلفاته و ذكر منها هذا الكتاب، و ذكر أنّه مات عاشر صفر سنة ۱۲۷۰ عن ثمان و ثمانين سنة.

نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو بالهند، و عنها مصوّرة فى مكتبة المرعشى بقم.

نسخة فى مكتبة أمير المؤمنين العامة فى النجف الأشرف.

[و نسخة فى] مكتبة دار التبليغ فى قم.

و ذكر للمؤلّف فى مرآة التصانيف ص ۲۳۵، عن تاريخ أدبيات ۲/ ۳۸۹ كتابا باسم: تنبيه الغافلين فى مناقب آل سيد المرسلين، و أظنّه هو هذا الكتاب و ليس كتابا آخر؟

۶۴۸- المراتب:

فى فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام.

لأبى القاسم إسماعيل بن أحمد بن محفوظ البستى المعتزلى، المتوفّى حدود سنة ۴۲۰ ه.

أوله: الحمد للّه الواحد القديم المستعان الكافى و صلّى اللّه على

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۶۱

محمّد خاتم النبيين و على ذريته الطاهرين، قد جرى ذكر فضائل أمير المؤمنين على عليه السّلام فذكرت أنه لا يذكر للمشايخ فضيلة إلّا و هى فيه أو هو فيها أقدم من غيره، و له فضائل تفرّد بها تزيد على مائة، فتعجّب من ذلك قوم لا علم لهم بمحله ففكرت فيه، فزاد ما تفرد به مما روى على مائتين، فلمّا ذكرت لهم هذا قويت دواعيهم فى مسألتى إملاء ذلك ...

نزح من الرىّ إلى آمل طبرستان عند فتنة النواصب و الشيعة بالرىّ فى نيف و أربعمائة.

ترجم له ابن المرتضى فى أصحاب قاضى القضاة (القاضى عبد الجبّار) من طبقات المعتزلة ص ۱۱۷، قال: و منهم أبو القاسم إسماعيل بن أحمد، أخذ عن القاضى، و له كتب جيّدة، و كان جدلا حاذقا و يميل إلى مذهب الزيدية، و ناظر الباقلّانى فقطعه، لأنّ قاضى القضاة ترفّع عن مكالمته! و ترجم له كحّالة فى معجم المؤلّفين ۲/ ۲۷۹ نقلا عن تراجم الرجال، للجندارى، و سمّاه: إسماعيل بن على بن أحمد البستى، و قال:

متكلّم فقيه، توفّى حدود سنة ۴۲۰، له من المؤلفات فى علم الكلام:

الموجز، الإكفار، و التفسير.

و ترجم له ابن شهرآشوب، المتوفّى سنة ۵۸۸ ه، فى: معالم العلماء، رقم ۹۵۱ و ذكر له كتابه المراتب، و برقم ۹۹۰ و ذكر له كتاب الدرجات، و فى كلا الموردين نسبه زيديّا.

و له ترجمة فى مطلع البدور.

و حكى السيّد ابن طاوس رحمه اللّه، المتوفّى سنة ۶۶۴ ه، فى كتاب:

اليقين، ص ۳۱۴ عن كتاب: فضائل على بن أبى طالب و مراتب أمير

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۶۲

المؤمنين عليه السّلام، و قال فى ص ۳۱۵ بعد ما نقل حديثين عن كتاب المراتب:

وجدت فى آخر النسخة التى نقلت منها هذين الحديثين ما هذا لفظه:

عن كتاب (مراتب أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السّلام) من إملاء الشيخ الإمام أبى القاسم إسماعيل بن أحمد البستى رحمه

اللّه، انتسخ هذه النسخة من نسخة مصحّحة طالعها الكبار من العلماء، و تلك النسخة موضوعة فی دار الكتب التی بناها فی المسجد الجامع العتيق بهمدان الصدر السعيد الكبير ضياء الدين أبو محمّد عبد الملك بن محمد.

نسخة فی المكتبة الآصفية فی حيدرآباد بالهند، كتبت سنة ۱۱۸۸ ه، عن نسخة بخطّ حنظلة بن الحسن بن سبعان، كتبها فی القاهرة فی محرم سنة ۶۱۸ ه.

نسخة فی المكتبة الناصرية، و هی مكتبة آل صاحب العبقات فی لكهنو بالهند.

نسخة فی مكتبة ندوة العلماء فی لكهنو، أيضا.

۶۴۹- مراثی الحسين عليه السلام:

لابن الأعرابی، و هو أبو عبد اللّه محمّد بن زياد، مولی بنی هاشم (۱۵۰- ۲۳۰ هجريّة).

له ترجمة فی فهرس النديم ص ۷۵، و تاريخ بغداد ۵/ ۲۸۲، و معجم الأدباء ۱۸/ ۱۸۹- ۱۹۶، و إنباه الرواة ۳/ ۱۲۸، و قال: و كان ناسبا نحويا، كثير السماع، راوية لأشعار القبائل، كثير الحفظ ...

و ذكره أبو منصور الأزهری فی كتابه فقال: و كان رجلا صالحا ورعا زاهدا صدوقا ...

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۶۳

و ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفيات ۳/ ۷۹ و حكی عن ثعلب قوله: و كان يسأل و يقرأ عليه فيجيب من غير كتاب، و لزمته بضع عشرة سنة ما رأيت بيده كتابا قطّ، و لقد أملی علی الناس ما يحمل علی أجمال، و لم ير أحد فی علم الشعر أغزر منه ...

ذكره شيخنا رحمه اللّه فی الذريعة ۲۰/ ۲۹۳ و قال: إنّ منها مخطوطة فی المكتبة الخديوية (دار الكتب المصرية) و غيرها.

و طبعها وليام ريط الإنجليزی مع مقدّمة و ملاحظات.

۶۵۰- مزيل اللبس عن حديث ردّ الشمس:

اشارة

لشمس الدين الدمشقی، و هو أبو عبد اللّه محمّد بن يوسف بن علی ابن يوسف الصالحی، نزيل القاهرة، المتوفّی بها سنة ۹۴۲ ه، تلميذ السيوطی.

ترجم له العماد فی شذرات الذهب ۸/ ۲۵۰، و فيه: و كان عالما صالحا مفنّنا فی العلوم، و ألّف السيرة النبوية المشهورة التی جمعها من ألف كتاب ... ثمّ عدّد مصنفاته و ذكر منها هذا الكتاب، و لكنّه و هم فی اسمه فذكره باسم: كشف اللبس فی ردّ الشمس!، و هذا اسم كتاب شيخه السيوطی فی حديث ردّ الشمس كما تقدّم فی حرف الكاف، و أمّا تلميذه الدمشقی فاسم كتابه: مزيل اللبس، كما ذكرنا، فقد أحال إليه المؤلّف فی كتابه: سبل الهدی و الرشاد فی هدی خير العباد «۱».

---

(۱) المعروف بالسيرة الشامية، و قد طبع مؤخّرا بالقاهرة فی عدّة أجزاء كبار، و قد رأيت عدّة نسخ مخطوطة منه قبل طبعه فی مكتبات تركيا، و قد أحال إلی كتابه هذا

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۶۴

و قد ذكره له برهان الدين الكورانی المدنی فی كتاب: الأمم لإيقاظ الهمم ص ۶۳.

أوله: الحمد للّه الذی أيّد رسوله محمّدا بالآيات الباهرات و المعجزات العظام ...

مخطوطاته:

۱- نسخة كتبت فى عهد المؤلّف، كتبها موسى بن عبد القادر السنبلانى الأزهرى سنة ۹۰۸ ه، و هى من كتب المدرسة الإسلامية بالموصل فى مكتبة الأوقاف العامة بالموصل، ضمن المجموعة ۵/ ۲۰، كما فى فهرسها ۲/ ۸۲.

۲- نسخة فى مكتبة لاله لى، بآخر المجموعة رقم ۳۶۵۱ بالمكتبة السليمانية فى اسلامبول، كتبها على بن محمد الملّاح، و فرغ منها مستهل ربيع الثانى سنة ۱۰۰۹ ه.

۳- نسخة رأيتها فى مكتبة الحرم المكّى فى مكّة المكرّمة، رقم ۴۹۶، ضمن المجموعة رقم ۲/ ۱۱۹ مجاميع، و قد كتبت عليها نسخة لنفسى.

۶۵۱- مسألة فى تصحيح خبر ردّ الشمس و ترغيم النواصب الشمس:

تقدّم فى حرف التاء باسم: تصحيح خبر ردّ الشمس و ترغيم

مصرّحا باسمه: مزيل اللبس عن حديث رد الشمس، ذكره عند كلامه على ردّ الشمس فى الباب الخامس من معجزات النبى صلّى اللّه عليه و آله، و قد تحدّث هناك أيضا عن ردّ الشمس بإسهاب.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۶۵

النوصب الشمس (مسألة فى ...)، فراجعه هناك.

[مسند]

۶۵۲- مسند أمير المؤمنين عليه السلام:

و أخباره فى الجمل و صفّين و النهر، و فضائله، و تسمية من روى عنه من أصحابه.

لأبى يوسف يعقوب بن شيبة السدوسى المالكى البصرى ثمّ البغدادى (۱۸۲- ۲۶۲ ه).

هكذا سمّى كتابه شيخ الطائفة أبو جعفر الطوسى رحمه اللّه فى كتاب الفهرست رقم ۸۰۷، قال رحمه اللّه: يعقوب بن شيبة، عامّى المذهب، له كتاب فى تفضيل الحسن و الحسين عليهما السّلام ... و له كتاب مسند أمير المؤمنين عليه السّلام و أخباره ... رويناه بالإسناد الأوّل عنه.

ترجم له سيّدنا الاستاذ الإمام الخوئى- دام ظلّه «۱»- فى معجم رجال الحديث ۲۰/ ۱۴۱.

حكى كلام الشيخ الطوسى، و قال دام ظلّه: أراد بالإسناد الأوّل:

جماعة، عن أبى المفضّل، عن حميد، عن الحسن بن سماعة، عنه.

و ترجم له أبو العبّاس النجاشى رحمه اللّه فى فهرسه، برقم ۱۲۱۸، و قال:

صنّف مسند أمير المؤمنين عليه السّلام ... قرأت هذا الكتاب على أبى عمر عبد الواحد بن مهدى، قال: حدّثنا أبو بكر محمّد أحمد بن يعقوب بن شيبة، قال: حدّثنا جدّى يعقوب به.

أقول: فلعلّ ما ذكره شيخ الطائفة رحمه اللّه أسماء كتب ليعقوب بن شيبة

---

(۱) توفّى السيّد الخوئى قدس سرّه فى سنة ۱۴۱۳ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۶۶

منها المسند، و منها أخبار الجمل و صفّین و النهر، و منها فضائله علیه السّلام، و منها تسمیة من روی عنه کما یعطیه کلام ابن شهرآشوب فی: معالم العلماء، ص ۱۳۲، لکن ظاهر کلام الشیخ الطوسی أنّ ذلک کلّه کتاب واحد.

قال الذهبی فی ترجمة المؤلّف فی: سیر أعلام النبلاء، و بلغنی أنّه شوهد له مسند علی فی خمسة أسفار ...

و تقدّم له فی حرف الفاء: فضائل علی علیه السّلام، کما تقدّم فی حرف التاء «تفضیل الحسن و الحسین علیهما السّلام.

و من مصادر ترجمة المؤلّف عدا ما تقدّم.

تاریخ بغداد ۱۴/ ۲۸۱، المنتظم ۵/ ۴۳، سیر أعلام النبلاء ۱۲/ ۴۷۶، تذکرة الحفّاظ ۲/ ۵۷۷، العبر ۲/ ۲۵، البدایة و النهایة ۱۱/ ۳۵، الدیباج المذهّب ۲/ ۳۶۳، شذرات الذهب ۲/ ۱۴۶، تاریخ التراث العربی لسزکین ۱/ ۱۴۴ من الأصل الألمانی و ۱/ ۱ ص ۲۷۸ من الترجمة العربیة.

۶۵۳- مسند أمیر المؤمنین أبی الحسن علی بن أبی طالب:

جمع الشیخ عفیف الدین أبی محمّد عبد الرحمن بن أبی نصر عثمان ابن القاسم بن معروف بن حبیب بن أبان التمیمی الدمشقی، رئیس البلد (۳۲۷- ۴۲۰ ه).

ترجم له ابن عساکر فی تاریخ دمشق ۱۰/ ۴۶ و عدّد شیوخه و تلامذته، و حکی عن عبد العزیز الکنانی أنّه قال: توفّی شیخنا أبو محمّد ... یوم الأربعاء ثانی جمادی الآخرة ... و دفن یوم الخمیس بعد الظهر، و لم أر جنازة کانت أعظم منها! کان بین یدیه جماعة من أصحاب الحدیث یهلّلون و یکبّرون و یظهرون السنّة، و حضر جنازته جمیع أهل البلد

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۶۷

حتّی الیهود و النصاری، و لم ألق شیخا مثله ... کان یلقّب بأبی محمّد بن أبی نصر العفیف، و کان أصوله حسانا بخطوط الورّاقین المعروفین ...

و ترجم له الذهبی فی العبر ۳/ ۱۳۷ و أطراه کثیرا.

ذکره ابن حجر العسقلانی فی مشیخته، الورقة ۵۳، و رواه بإسناده عن مؤلّفه، و ذکر فی: صلة الخلف بموصول السلف ص ۳۵۴.

مخطوطة منه فی دار الکتب الظاهریة فی دمشق، رقم ۲۷۳ حدیث، بأول المجموع رقم: عام ۱۰۶۴، من الورقة ۱- ۹، سمعه و کتبه من أصله محمّد بن علی ابن الصابونی سنة ۶۰۵ ه، و علیها سماعات أخری.

فهرس حدیث الظاهریة ص ۳۶۰، فهرس مجامیع الظاهریة ۱/ ۲۲۸، الفهرس العام لمخطوطات الظاهریة ص ۵۴ ه، سزکین ۱/ ۲۳۲ من الأصل الألمانی و ۱/ ۱ ص ۴۸۲ الترجمة العربیة.

و عنها مصوّرة فی المکتبة المرکزیة لجامعة طهران، رقم الفیلم ۳۶۴۵، ذکرت فی فهرس مصوّراتها ۲/ ۲۰۹.

و مصوّرة فی مکتبة مجمع اللغة العربیة بدمشق، رقم الفیلم ۲۱۹.

و مصوّرة فی مکتبة الإمام أمیر المؤمنین علیه السّلام العامة فی النجف الأشرف.

۶۵۴- مسند أهل البیت (علیهم السلام):

لأبی عبد اللّه أحمد بن محمّد بن حنبل، إمام الحنابلة (۱۶۴- ۲۴۱ ه).

نسخة منه فی دار الکتب المصریة، من مخطوطات المکتبة التیموریة، کتبت فی القرن السادس أو السابع.

روایة یحیی بن سعدون القرطبی- المتوفّی سنة ۵۶۷ ه- عن هبة اللّه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۶۸

ابن الحسین، عن ابن المذهّب، عن القطیعی، عن عبد اللّه بن أحمد، عن أبیه.

فیه مسند الإمام الحسن بن علی، و الإمام الحسین بن علی، و عقیل و جعفر ابنی أبی طالب، و عبد اللّه بن جعفر رضی اللّه عنهم أجمعین.

کذا وصفه أحمد تیمور فی فهرس مکتبته ۲/ ۲۳۶ و ۳۲۳ ناسبا له إلی عبد اللّه بن أحمد! و لکنّه لیس لعبد اللّه، و إنّما هو لأبیه أحمد بن حنبل، و کلّ روایاته فیه عن أبیه إلّا حدیثا واحدا من زیاداته.

و هو أیضا لیس تألیفا مستقلا، و إنّما هو قسم من مسند أحمد، مطبوع فی الجزء الأوّل من مسنده، من ص ۱۹۹- ۲۰۶، و فی طبعة أحمد شاکر یقع فی الجزء ۳/ ۱۷۱۹- ۱۷۶۲.

و حقّقه عبد اللّه اللیثی الأنصاری علی هذه المخطوطة، و إن کان هناک مخطوطة أقدم من هذه، و هی التی فی دار الکتب الظاهریة، برقم ۱۰۵۷، کتبت سنة ۵۰۹ ه، فیها مسند العشرة و أهل البیت، فإنّه کما ذکرنا من ضمن مسند أحمد، و إنّما ذکرناه هنا؛ لأنّ اللیثی حقّقه و نشره منسوبا إلی أحمد فی بیروت سنة ۱۴۰۸ ه، من منشورات مؤسسة الکتب الثقافیة.

۶۵۵- مسند الذریّة:

للدولابی، محمّد بن أحمد بن حمّاد بن سعید بن مسلم، أبی بشر الدولابی الأنصاری- مولاهم- الرازی الورّاق (۲۲۴- ۳۱۰ أو ۳۲۰ ه).

و له کتاب: الذرّیة الطاهرة، المطبوع، و قد تقدّم فی حرف الذال، فراجع ترجمته و مصادرها هناک.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۶۹

أورد ابن حجر العسقلانی فی مشیخته، الورقة ۵۱ ب، طریقه إلی روایة کتاب الذریّة الطاهرة عن مؤلّفه، ثمّ قال: و مسند الذرّیة له ...

و ذکر مسند الذرّیة هذا فی کتاب: صلة الخلف بموصول السلف ص ۳۶۱ باسم: مسند الذرّیة الطاهرة.

۶۵۶- مسند علی: لإسماعیل القاضی

، و هو أبو إسحاق إسماعیل بن إسحاق بن إسماعیل بن حمّاد بن زید الأزدی- مولاهم- البصری المالکی، قاضی بغداد (۱۹۹- ۲۸۲ ه).

ذکر فی صلة الخلف بموصول السلف ص ۳۵۴.

ترجم له الندیم فی الفهرست ص ۲۵۲، و الخطیب فی تاریخ بغداد ۶/ ۲۸۴، قال: و صنّف المسند و کتبا عدّة فی علوم القرآن ...

و له ترجمة مطوّلة فی الدیباج المذهّب ۱/ ۲۸۲، و ممّا ذکر له من الکتب: کتاب الصلاة علی النبی صلّی اللّه علیه و آله، کتاب فی الردّ علی الشافعی فی مسألة الخمس و غیره، کتاب الردّ علی محمّد بن الحسن (تلمیذ أبی حنیفة) مائتا جزء و لم یتمّ!

۶۵۷- مسند علی: للحافظ مطیّن

، أبو جعفر محمّد بن عبد اللّه بن سلیمان الکوفی، المتوفّی سنة ۲۹۷ ه.

ذکره [المسند] الحافظ ابن حجر العسقلانی فی مشیخته، الورقة ۵۲ ب، و ذکر أنّه فی ۱۲ جزءا، ثمّ أورد إسناده إلیه و رواه عن مؤلّفه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۷۰

و ذکر فی: صلة الخلف بموصول السلف ص ۳۵۴، و نقل عنه السیّد ابن طاوس فی: الطرائف، و یظهر من کتاب: الیقین، للسید ابن طاوس أنّه رحمه اللّه کان عنده هذا المسند، و قد انتخب منه أحادیث جعلها فی کتاب سمّاه: ریّ الظمآن، فقد روی عنه فی: الیقین

ص ۴۷۸ حديثا، و قال: و قد ذكرنا تفصيل المدح له و الثناء عليه فى كتابنا المسمّى بريّ الظمآن، من مرويّ محمّد بن عبد اللّه بن سليمان.

و راجع الذريعة ۱۱/ ۳۴۲.

۶۵۸- مسند على: للنسائى صاحب السنن

، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن على الخراسانى النسائى (۲۱۵- ۳۰۳ ه).

مذكور فى كشف الظنون ص ۱۶۸۴، و ذكره له مترجموه، و كان موجودا حتى القرن السابع، من الكتب التى استخرج رجالها و ترجم لهم فى: تهذيب الكمال، من سائر مؤلّفات أصحاب الكتب الستّة فعدّ منها فى تهذيب الكمال ۱/ ۱۵۰ مسند على للنسائى، و جعل رمزها (عس) و كذلك ابن حجر فى تهذيب التهذيب ۱/ ۷.

بل و بقى إلى القرن الثامن أيضا، فالذى يظهر من خلال: سير أعلام النبلاء، أنّ الكتاب كان عند الذهبى و ينقل منه فيه، و قال فيه فى ترجمة النسائى ۱۴/ ۱۳۳: و لم يكن أحد فى رأس الثلاثمائة أحفظ من النسائى، هو أحذق بالحديث و علله و رجاله من مسلم! و من أبى داود و من أبى عيسى [الترمذى] ... إلّا أنّ فيه قليل تشيّع و انحراف عن خصوم الإمام على كمعاوية و عمرو، و اللّه يسامحه!!

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷۱

و قد صنّف مسند علىّ و كتابا حافلا فى الكنى، و أمّا كتاب (خصائص على) فهو داخل فى سننه الكبير ...

أقول: و قد تقدّم كتاب: خصائص على عليه السّلام، مع ترجمة المؤلّف [النسائى] بشىء من البسط فى حرف الخاء، فلا نعيد.

۶۵۹- مسند على: لابن صاعد

، يحيى بن محمّد صاعد أبو محمّد الهاشمى البغدادى مولى أبى جعفر المنصور (۲۲۸- ۳۱۸ ه).

ترجم له النديم فى الفهرست ص ۲۸۸ و ذكر بعض مؤلّفاته.

و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۴/ ۵۰۱، و قال: محدّث العراق ... رحّال جوّال، عالم بالعلل و الرجال.

و حكى الذهبى فى سير أعلام النبلاء أيضا فى ترجمة ابن عقدة ۱۵/ ۳۴۹ عن الجعابى أنّه قال: دخل ابن عقدة بغداد ثلاث دفعات ... و دخل الثانية فى حياة ابن منيع فطلب منى شيئا من حديث ابن صاعد، فسألته فدفع إليّ (مسند على) فتعجّبت من ذلك ... و حملته إلى ابن عقدة فنظر فيه ثمّ ردّه علىّ ...

و ذكر الذهبى فى سير أعلام النبلاء أيضا فى ترجمة ابن أبى داود ۱۳/ ۲۲۶ نفرته من ابن صاعد، و ذكره بسوء و اتّهامه بالكذب على رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله!.

۶۶۰- مسند على: للسيوطى

، جلال الدين أبى الفضل عبد الرحمن بن أبى بكر بن

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷۲

محمّد الشافعى المصرى (۸۴۹- ۹۱۱ ه).

و هو ما أدرجه السيوطى فى قسم الأفعال من: جمع الجوامع، و هو القسم المرتّب على مسانيد الصحابة، بادئا بالخلفاء الأربعة ثمّ بقيّة العشرة ثمّ بقيّة الصحابة على الحروف.

فهذا هو ما أدرجه السيوطى فى مسند أمير المؤمنين عليه السّلام فى جمع الجوامع، استلّه الحافظ عزيز بيك الحنفى- المتصوّف الهندى

الحیـدرآبادی المعاصـر، مـدیر لجنـهٔ أنوار المعـارف فی حیـدرآباد بالهنـد- من جمع الجوامع، و حقّقه علی النسـخ القدیمـهٔ بـالمکتبهٔ السـعیدیهٔ و غیرها، علّق علیه و خرّجه علی کنز العمّال، و غیره، و نشـر الجزء الأوّل منه بالمطبعـهٔ العزیزیـهٔ فی سلسـلهٔ (من إحیاء التراث الإسلامی) فی حیدرآباد سنهٔ ۱۴۰۵، و هذا الجزء یضمّ ۱۳۹۰ حدیثا، و کتب فی آخره: و یلیه الجزء الثانی إن شاء اللّه.

و تقدّم التعریف بالسیوطی و موجز من حیاته عند ذکر کتابه: العرف الوردی، فی حرف العین.

و یأتی: مسند فاطمهٔ علیها السّلام، له أیضا.

۶۶۱- مسند فاطمهٔ: لابن شاهین

، أبی حفص عمر بن أحمد بن عثمان الخراسانی المروروذی البغدادی (۲۹۷- ۳۸۵ ه).

له ترجمهٔ فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۲۶۵، و سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۴۳۱ و المصادر المذکورهٔ بهامشه.

ذکر فی: صلهٔ الخلف بموصول السلف ص ۳۶۰، و له: فضائل فاطمهٔ علیها السّلام، مطبوع، تقدّم فی حرف الفاء.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۷۳

۶۶۲- مسند فاطمهٔ الزهراء رضی اللّه عنها: للسیوطی

، جلال الدین أبی الفضل عبد الرحمن بن أبی بکر بن محمّد الشافعی المصری (۸۴۹- ۹۱۱ ه).

نشره الحافظ عزیز بیک- المعاصر- مدیر لجنهٔ أنوار المعارف فی حیدرآباد بالهند سنهٔ ۱۴۰۶ ه.

قال فی مقدّمـهٔ الطبع: و هـذا من فضل اللّه علینا أنّ نسـخهٔ من هـذا الکتاب النادرهٔ قـد ظفرناها ببلدتنا حیدرآباد، المشـتملهٔ علی مائهٔ و عشر صفحات، و وجدت هذه النسخهٔ بخطّ جلیّ فی تقطیع کبیر، کلّ صفحهٔ منها ۱۵ سطرا، و تاریخ نسخها غیر موجود، و مکتوب فی آخر الکتاب أنّه قوبل کلّها مع الاصل.

و الـذی یظهر لی أنّ الکتاب مجموع ممّا أورده السـیوطی فی: جمع الجوامع، فی مسـند فاطمـهٔ علیها السّـلام، من قسم الأفعال و ما هو مدرج فی سائر مواضع الکتاب- بقسـمیه الأقوال و الأفعال- فبلغ ذلک ۲۸۲ حدیثا، علی أنّ ما فی مسـندها فی جمع الجوامع ۲/ ۷۵۲- ۷۵۳ لا یتجاوز بضعهٔ عشر حدیثا، فهذا المجموع المطبوع إمّا من عمل السیوطی نفسه، أو جمعه غیره من مرویّاته.

تقدّم للسیوطی فی حرف العین: العرف الوردی، مع شیء من ترجمته.

۶۶۳- مسند موسی بن جعفر (علیهما السلام):

اشارهٔ

و هو الإمام أبو الحسن و أبو إبراهیم، موسی الکاظم بن جعفر الصادق

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۷۴

ابن محمّد الباقر بن علی بن الحسـین زین العابدین بن سیّد الشـهداء الحسین بن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیهم السّلام. الذی سجنه هارون الرشید ببغداد و قتله بالسمّ سنهٔ ۱۸۳ ه.

لأبی بکر الشافعی، محمّد بن عبد اللّه بن إبراهیم البزّاز البغداد، صاحب: الأجزاء و الفوائد المعروفهٔ بالغیلانیات (۲۶۰- ۳۵۴ ه).

المترجم فی تاریخ بغداد ۵/ ۴۵۶، و المنتظم ۷/ ۳۲، و الوافی بالوفیات ۳/ ۳۴۷، و سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۳۹.

نسب له هـذا المسـند فی فهرس حـدیث الظاهریـهٔ- للألبانی- ص ۱۳۹، و فهرس مجامیع المدرسـهٔ العمریـهٔ فی الظاهریـهٔ ص ۱۷۸، و

سزکین- الأصل الألمانی- ۱/ ۱۹۱، و الترجمهٔ العربیهٔ ۱/ ۳۸۴.

و هو وهم! و الصحیح أنّ هذا المسند للمروزیّ، کما فی فهرسی الطوسی، و النجاشی، و صلهٔ الخلف ص ۳۶۳، و کشف الظنون ص ۱۶۸۲.

و المروزی هو أبو عمران (حمران) موسی بن إبراهیم البغدادی، من أعلام القرن الثالث، و کان معلّم أولاد السندی بن شاهک ببغداد، و کان هارون الرشید قد حبس الإمام موسی بن جعفر علیه السّلام فی سجن السندی هذا، فتمکّن المروزی- دون غیره- من الوصول إلی الإمام موسی بن جعفر علیه السّلام و سماع حدیثه.

و راجع ترجمهٔ المروزی فی تاریخ بغداد ۱۳/ ۳۸، کما ترجم له شیخ الطائفهٔ أبو جعفر الطوسی رحمه اللّه فی الفهرست: رقم ۷۲۱، و قال: له روایات یرویها عن موسی بن جعفر علیهما السّلام ثمّ رواها بإسناده عنه.

و ترجم له النجاشی فی فهرسه برقم ۱۰۸۲، و ذکر له کتابه هذا، و قال: ذکر أنّه سمعه و أبو الحسن علیه السّلام محبوس عند السندیّ بن شاهک،

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۷۵

و هو معلم ولد السندیّ بن شاهک ثمّ رواه بإسناده عنه.

مخطوطهٔ الکتاب:

منه نسخهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ بدمشق، ضمن المجموع رقم ۳۴ مجامیع من ۷۰/ أ- ۷۶/ ب، و الرقم العامّ ۳۷۷۱، من مخطوطات القرن السادس، من وقف الضیاء المقدسی، المتوفّی سنهٔ ۶۴۳ ه، علیها سماعات متعدّدهٔ، أقدمها بتاریخ سنهٔ ۵۳۴ ه، و عاشرها بتاریخ سنهٔ ۷۴۴ ه.

و المجموع فی ۲۲۰ ورقهٔ، یحتوی ۱۸ کتابا، أوّلها تاریخ الرقّهٔ، و ثالثها هذا المسند، یبدأ بالورقهٔ ۷۰- ۷۶، وصف المجموع فی فهرس مجامیع العمریهٔ فی دار الکتب الظاهریهٔ ص ۱۷۶- ۱۸۳.

طبعاته:

عثر الباحث المحقّق السیّد محمّد حسین الجلالی حفظه اللّه فی إحدی رحلاته إلی سوریا- عام ۱۳۸۸ ه- علی هذه المخطوطهٔ القیّمهٔ، فنسخ الکتاب بخطّه، و حقّقه و طبعه فی النجف الأشرف علی الرونیو عام ۱۳۸۹ ه.

۲- ثمّ طبع فی طهران عام ۱۳۹۳ ه.

۳- ثمّ أعاد طبعه فی شیکاغو عام ۱۴۰۱ ه، حیث یقیم السیّد المحقّق حالیا هناک.

۴- ثمّ أعادت طبعه دار الأضواء فی بیروت عام ۱۴۰۶ ه.

و من أراد البسط وسعهٔ الاطّلاع حول الکتاب؛ فلیراجع مقدّمهٔ الطبع

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۷۶

بقلم محقّقه الفاضل رعاه اللّه.

۶۶۴- مشارق الأنوار من نسل النبی المختار (فی آل بیت النبی المختار):

لأبی اللطائف عبد الرحمن بن حسن بن عمر الأجهوری المالکی المغربی المصری الأزهری، المتوفّی سنهٔ ۷/ ۱۱۹۸ ه، سبط القطب

الخضيرى.

جمع فيه آل البيت المدفونين بمصر الّذين لم يشتهروا، و رتّبه على أربعة أبواب و خاتمتين، و فرغ من تأليفه فى ۲۳ محرّم سنة ۱۱۹۰ ه.

و للمؤلّف ترجمة حسنة فى عجائب الآثار ۱/ ۵۸۵ و فى طبعة ۲/ ۸۵، عدّد شيوخه فى شتّى الفنون إلى أن قال: و لا زال يملى و يفيد، و يدرّس و يجيد، و درّس بالأزهر مدّة فى أنواع الفنون ...

كما له ترجمة فى كلّ من هديّة العارفين ۱/ ۵۵۵، و أعلام الزركلى ۳/ ۳۰۴، و معجم المؤلّفين ۵/ ۱۳۵، و كتابه هذا مذكور فيها، و فى إيضاح المكنون ۲/ ۴۸۳.

نسخه منه فى دار الكتب بالقاهرة، رقم ۹۷۳۰، كتبت سنة ۱۲۶۵ ه، فى ۲۴ ورقة، ذكرت فى فهرسها القديم: فهرس المكتبة الخديوية ۵/ ۱۵۱.

و طبع بمصر سنة ۱۹۵۳ م.

۶۶۵- مشاهد الصفا فى المدفونين بمصر من آل المصطفى:

للشيخ مصطفى بن محمّد القلعاوى القلصادى المصرى الشافعى، الشهير بالصفوى، المتوفّى سنة ۱۲۳۰ ه.

هدية العارفين ۲/ ۴۵۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷۷

نسخة فى مكتبة عارف حكمت بالمدينة المنوّرة، رقم ۲۳۵ تاريخ.

۶۶۶- مشجّر نسب آل أبى طالب:

للحسن بن على بن محمّد بن إبراهيم بن أحمد أبى على القطّان المروزى (۴۶۵- ۵۴۸ ه).

ذكر فى ترجمته فى هدية العارفين ۱/ ۲۷۸.

و تقدّم له فى حرف الدال: دوحة الشرف فى نسب آل أبى طالب، و أوعزنا هناك إلى شىء من ترجمته و بعض مصادرها.

۶۶۷- المشرب الوردى فى المهدى:

اشارة

لنور الدين على بن سلطان محمّد القارى الحنفى الهروى ثمّ المكّى، المتوفّى بها سنة ۱۰۱۴ ه.

ولد فى هراة و تعلّم بها، ثمّ رحل إلى مكّة المكرّمة و استوطنها، و أخذ عن جماعة هناك و صنّف تصانيف كثيرة أكثرها مطبوعة، و كان شديد التعصّب! تحامل على الشافعى و مالك و اعترض عليهما، فردّ عليه محمّد مكين، و لهذا تجد مؤلفاته ليس عليها نور العلم! و من ثمّة نهى عن مطالعتها كثير من العلماء و الأولياء! «۱».

له ترجمة فى خلاصة الأثر و البدر الطالع، و فى تعليقات الفوائد البهيّة و فيه أكثر مؤلّفاته، و له ترجمة فى هدية العارفين ۱/ ۷۵۳ و فيه ذكر مؤلّفاته و منها كتابه هذا.

أوله: الحمد للّه الذى أوضح سبل الدين باجتهاد الأئمّة المجتهدين،

---

(۱) خلاصة الأثر ۳/ ۱۸۵، البدر الطالع ۱/ ۴۴۵، نقلا عن تاريخ العصامى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷۸

و جعلنا ببركاتهم من جملة المهتدين، فلا مهدى إلّا من هداه ... أمّا بعد فيقول ...

و أفرد خليل إبراهيم فوتلاى كتابا عن حياته، طبع فى بيروت من منشورات دار البشائر الإسلامية سنة ۱۴۰۸، باسم: الإمام على القارى و أثره فى علم الحديث.

مخطوطاته:

۱- نسخة فى مكتبة عاشر أفندى، ضمن المجموعة رقم ۱۱۴۶، فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول.

۲- نسخة فى مكتبة أسعد أفندى، ضمن المجموعة رقم ۱۴۴۶، و أخرى فيها ضمن المجموعة ۳۵۲۳، فى المكتبة السليمانية.

۳- نسخة فى مكتبة عبد الحميد بالمكتبة السليمانية، ضمن المجموعة رقم ۱۴۳۹.

۴- نسخة فى المكتبة الوطنية فى برلين رقم ۲۷۳۱، كتبت سنة ۱۱۷۵، ذكرها آلورث فى فهرسها.

۵- نسخة فى مكتبة نور عثمانية، ضمن المجموعة رقم ۴۰۶، فى إسلامبول.

۶- نسخة فى مكتبة كوبرلى فى إسلامبول، ضمن المجموعة رقم ۵۹۰.

۷- نسخة رأيتها فى المكتبة القادرية فى بغداد، ضمن مجموعة من رسائل المؤلّف، رقم ۷۲۴، من ۱۱۵ ب- ۱۳۱/ أ، جاء فى آخره: نقلته من خطّ مؤلّفه، عاملنا اللّه بلطفه. و بالهامش: بلغ مقابلة على خطّ مؤلّفه بمكّة، قبالة البيت الشريف سنة ۱۰۶۶.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۷۹

۸- نسخة فى مكتبة رضا فى رامپور بالهند.

۹- نسخة فى دار الكتب المصرية، رقم ۲۳۲۳۱ ب، كما فى فهرستها ۳/ ۶۳، كتبها محمّد أبو مطاع سنة ۱۲۹۷ ه.

۱۰- نسخة أخرى فيها برقم ۲۰۷۱۹، منقولة عن خطّ المؤلّف، ذكرها فؤاد السيّد فى فهرسها ۳/ ۶۳.

۱۱- نسخة فى مكتبة جامعة برنستن فى أمريكا، ضمن مجموعة رقمها ۴۱۱۳، تاريخها سنة ۱۱۲۴- ۱۱۴۲ ه، ذكرت فى فهرس ماخ ص ۲۱۹.

۱۲- نسخة فى مكتبة ندوة العلماء فى لكنهو بالهند، ضمن المجموعة رقم ۶۳، ذكرت فى فهرسها ص ۸۲۳.

۱۳- نسخة فى مكتبه كوبرلى، ضمن المجموعة رقم ۱۵۹۰، كتبت فى القرن الحادى عشر، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۲۷۹.

۱۴- و اخرى فيها من مخطوطات أحمد باشا، كتبت سنة ۱۱۱۴ ه، ضمن المجموعة رقم ۳۳۲، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۵۸۵.

۱۵- نسخة فى المكتبة الظاهرية، بآخر المجموع رقم ۳۶۷۵، من الورقة ۱۰ ب- ۲۵، ذكرت فى فهرس مجاميعها ۲/ ۳۸۴.

۱۶- نسختان منه فى مكتبة أمير على مهنا فى بيروت، كما فى مجلة أخبار التراث الإسلامى الكويتية، العدد ۲۱ ص ۲۱ و ۲۲.

طبعاته:

طبع قديما فى إسلامبول طبعة حجرية.

و طبع فى مطبعة محمّد شاهين سنة ۱۲۷۸ ه، كما فى معجم المطبوعات ص ۱۷۹۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۸۰

۶۶۸- مصباح النجا فى مناقب آل العبا:

لمحمّد شاه عالم، الهندى.
نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو بالهند.

۶۶۹- مصنّف فى آل البيت:

لابن الساعى، تاج الدين أبو طالب على بن أنجب بن عثمان الخازن البغدادى، مؤرّخ بغداد (۵۹۳- ۶۷۴ ه).
ترجم له ابن قاضى شهبة فى طبقات الشافعية ۲/ ۱۷۸ رقم ۴۴۱، و قال: كان فقيها، قارئا بالسبع، محدّثا، مؤرّخا، شاعرا، لطيفا، كريما، له مصنّفات كثيرة فى التفسير و الحديث و الفقه و التاريخ ... قال الذهبى: و قد أورد الكازرونى فى ترجمة ابن الساعى أسماء التصانيف التى صنّفها، و هى كثيرة جدّا! لعلّها وقر بعير ...
و ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات و عدّد بعض مؤلّفاته، و ذكر منها هذا الكتاب.
و ترجم له الأسنوى فى طبقات الشافعية ۲/ ۷۰ رقم ۶۶۰، و ابن رافع السلامى فى منتخب المختار ص ۱۳۷ و عدّد بعض مؤلّفاته، و ذكر منها شرحه على نهج البلاغة، و قد تقدّم فى حرف الشين.
و ترجم له الذهبى فى تذكرة الحفّاظ ص ۱۴۶۹، و قال: و قد طوّل الظهير الكازرونى ترجمته و سرد تصانيفه و هى كثيرة ...
كما له ترجمة فى أعيان الشيعة ۸/ ۱۷۶، و فى أعلام القرن السابع من طبقات أعلام الشيعة لشيخنا صاحب الذريعة رحمه اللّه، و قال: ترجمه الدكتور
أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۸۱
مصطفى جواد فى مقدّمة كتابه (نساء الخلفاء)، و الجزء التاسع من كتابه الآخر (الجامع المختصر) مفصّلا لأحواله، و عدّد من مؤلّفاته ۵۶ كتابا ...
أقول: و ممّا يوجد من مؤلّفاته: المقابر المشهورة و المشاهد المزورة، مخطوط كتب سنة ۷۶۹ ه، يوجد فى تركيا، ذكره الدكتور ششن فى نوادر مخطوطات تركيا ۲/ ۲۳۴.

۶۷۰- مطالب السئول فى مناقب آل الرسول:

اشارة

لابن طلحة، و هو كمال الدين أبو سالم محمّد بن طلحة بن محمّد بن الحسن القرشى العدوى النصيبى الشافعى (۵۸۲- ۶۵۲ ه/ ۱۱۸۶- ۱۲۵۴ م).
كان من الصدور الأكابر و الرؤساء المعظّمين، ذا حشمة و جاه، إماما فى الفقه، مفتيا، بارعا فى الحديث و الأصول و الخلاف، مقدّما فى القضاء و الخطابة، متضلّعا فى الأدب و الكتابة، معروفا بالزهد فى الدنيا و الإعراض عنها؛ و تفرّد إسماعيل باشا فى هديّة العارفين فى وصفه بالجفّار، كما تفرّد بروكلمن فى تلقيبه بالراجى، و منه تسرب هذا اللقب إلى فهرس مكتبه كوبرلى ۱/ ۴۶۰.
قال الصفدى ۳/ ۱۷۶: ولد بالعمرية من قرى نصيبين «۱»، و برع فى المذهب، و سمع بنيسابور من المؤيّد الطوسى و زينب الشعرية، و حدّث بحلب و دمشق، و كان صدرا معظّما محتشما و ترسّل عن الملوك ...
و ترجم له معاصره أبو شامة، المتوفّى سنة ۶۶۵، فى ذيل الروضتين ص ۱۸۸، فى وفيات سنة ۶۵۲، و قال: و كان فاضلا عالما، تولّى القضاء

(۱) نسبة إلی نصیبین جمع نصیب، و هی مدینة من بلاد الجزیرة فی شمال العراق، کانت علی جادّة القوافل بین الموصل و الشام.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۸۲

ببلاد بصری، و الخطابة بدمشق، ثمّ طلب لمنصب الوزارة فأیقظه اللّه تعالی و زهد فی ریاسات الدنیا، و تزهّد و انقطع.

و حجّ فی هذه السنة [۶۵۲] و لمّا رجع من الحجّ أقام بدمشق قلیلا، و سمع علیه فیها رسالة القشیری، ثمّ سافر إلی حلب فتوفّی بها فی السابع و العشرین من رجب.

و ترجم له ابن شاکر فی عیون التواریخ ۲۰/ ۷۸ بما مرّ. أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ۴۸۲ ۶۷۰ - مطالب السئول فی مناقب آل الرسول: ..... ص : ۴۸۱

قال معاصره الآخر بهاء الدین الأربلی، المتوفّی سنة ۶۹۲، فی کشف الغمّة ۱/ ۵۳ طبعة المطبعة العلمیة- قم سنة ۱۳۸۱ ه: و کان شیخا مشهورا، و فاضلا مذکورا، أظنّه مات سنة ۶۵۴، و حاله فی ترفّعه و زهده و ترکه وزارة الشام و انقطاعه و رفضه الدنیا حال معلومة، قرب العهد بها، و فی انقطاعه عمل هذا الکتاب: مطالب السئول، و کتاب الدائرة، و کان شافعیّ المذهب، من أعیانهم و رؤسائهم.

و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۲۳/ ۲۹۳ و وصفه بالعلّامة الأوحد، و قال: برع فی المذهب و أصوله، و شارک فی فنون، و لکنّه دخل فی هذیان علم الحروف! و تزهّد، و قد ترسّل عن الملوک، و ولی وزارة دمشق یومین و ترکها، و کان ذا جلالة و حشمة ... قال التاج ابن عساکر: و فی سنة ۶۴۸ خرج ابن طلحة عن جمیع ما له من موجود و ممالیک و دوابّ و ملبوس، و لبس ثوبا قطنیا و تخفیفة، و کان یسکن الأمینیة فخرج منها و اختفی، و سببه أنّ الناصر کتب تقلیده بالوزارة، فکتب هو إلی السلطان یعتذر ...

و ترجم له السبکی فی طبقات الشافعیة ۸/ ۶۳، و قال: تفقّه و برع فی المذهب، و سمع الحدیث بنیسابور ... و کان من صدور الناس، ولی الوزارة بدمشق یومین و ترکها، و خرج عمّا یملکه من ملبوس و مملوک

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۸۳

و غیره، و تزهّد ...

ذکر الکتاب الجلبی فی کشف الظنون، و إسماعیل باشا فی هدیة العارفین ۲/ ۱۲۵، و إیضاح المکنون ۲/ ۴۹۹ باسم: مطالب السئول فی مناقب الرسول، بإسقاط الآل! علی أنّ کلمة: «الآل» موجودة فی نصّ المؤلّف فی مقدمة الکتاب حیث یقول: و سمّیته: مطالب السئول فی مناقب آل الرسول، و علی أنّه لیس فیه من سیرة الرسول و لا- من مناقبه صلّی اللّه علیه و آله شیء و إنّما یختصّ بمناقب الآل فی اثنی عشر بابا بعدد الأئمة من عترته صلّی اللّه علیه و آله، بادئا بأمیر المؤمنین علیه السّلام، و خاتما بالمهدی علیه السّلام، و هو الإمام الثانی عشر و خاتم الأوصیاء عجّل اللّه فرجه و انتقم به ممّن ظلمهم.

و قد فرغ من تألیفه فی مدینة حلب فی ۱۷ رجب سنة ۶۵۰، و ما إن تمّ تألیفه إلّا و انتشرت نسخه، و أقبل علیه الناس، و اعتمده أعلام عصره، فقد کان منه نسخة عند معاصره السیّد رضی الدین علی بن طاوس الحلّی، المتوفّی سنة ۶۶۴، و ینقل عنه فی کتبه، و هو مثبت فی فهرس مکتبته برقم ۴۱۷، المنشور فی مجلّة المجمع العلمی العراقی.

کما و اعتمده معاصره الآخر بهاء الدین الأربلی، المتوفّی سنة ۶۹۲، فی کتابه: کشف الغمّة.

و الحقّ أنّ الکتاب من خیرة ما ألّفه أهل السنّة فی آل البیت، لم یمزج فیه الحقّ بالباطل، و لم یدسّ فیه مناقب لغیرهم، قال المؤلّف فی مقدّمة الکتاب:

ألزمت نفسی تألیف هذا الکتاب قیاما بحقّه علیه السّلام ... فشرعت فی تصنیفه، و جمعت همّتی لتألیفه، و سمّیته: مطالب السئول فی مناقب آل الرسول، و نهجت جدد المطالب، و استخرجت زبد المناقب، بمحض المعقول و المنقول، فجاء جامعا للفضائل، صادعا بالدلائل، شارعا مناهج الوصول إلی السئول ...».

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۸۴

و عمد إلیه أحمد بن عبد الرحیم بن أحمد، من أعلام القرن الثامن، فلخّصه و سمّاه: المنقول من مطالب السئول، جاء فی آخره: نجز ما اختار نقله من کتاب: مطالب السئول فی مناقب آل الرسول، العبد الفقیر أحمد بن عبد الرحیم بن أحمد ... أول نهار الثلاثاء، ثامن صفر، سنهٔ ۷۳۴.

منه مخطوطهٔ فی جامعهٔ القرویّین فی فاس بالمغرب، فی جزء ضخم، بخطّ مشرقی واضح جمیل، رقمه ۱۲۵۷، و تاریخ وقفه سنهٔ ۱۰۰۸، وصف فی فهرسها ۳/ ۳۱۸.

و ترجمه إلی الفارسیهٔ المولی أبو الحسن علی بن الحسن الزواری بأمر السلطان شاه طهماسب الصفوی، و سمّاه: عمدهٔ المطالب فی ترجمهٔ المناقب، ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ ۱۵/ ۳۴۰، و ذکر أنّه رآه عند السید جلال الدین المحدّث الارموی.

مخطوطات مطالب السئول:

۱- مخطوطهٔ قدیمهٔ فی مکتبهٔ السیّد المرعشی العامهٔ فی مدینهٔ قم، رقم ۲۱۳۳، وصفت فی فهرسها ۶/ ۱۴۳- ۱۴۵.

و هی من مخطوطات القرن السابع، نسخهٔ قیّمهٔ صحیحهٔ فی ۲۳۹ ورقهٔ.

۲- نسخهٔ مکتوبهٔ فی حیاهٔ المؤلّف، رأیتها فی إسلامبول، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ، من کتب داماد إبراهیم، رقم ۳۰۳، باسم: زبدهٔ المقال، مخطوطهٔ خزائنیهٔ قیّمهٔ، فی ۱۲۸ ورقهٔ.

۳- مخطوطهٔ من القرنین ۷ و ۸، فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران، رقم ۱۸۹۷، ذکرت فی فهرستها ۸/ ۵۰۵، کتبها محمّد بن أحمد ابن محمّد بن أحمد بن علی بن محمّد بن علی بن محمّد بن عبد اللّه بن

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۸۵

جعفر بن زید بن جعفر بن محمّد بن أحمد بن محمّد بن الحسین بن إسحاق المؤتمن ابن الإمام الصادق علیه السّلام.

ذکرت فی مجلّهٔ معهد المخطوطات العربیهٔ بالقاهرهٔ، المجلّد الثالث، العدد الأوّل، ص ۵۱.

۴- نسخهٔ من مخطوطات القرن الثامن، رأیتها فی مکتبهٔ ولیّ الدین فی إسلامبول، رقم ۵۷۴، مقابلهٔ مصحّحهٔ مسجّلهٔ عندهم باسم: زبدهٔ المقال، ینتهی الکتاب بالورقهٔ ۲۱۰ ب، و معه «الدرّ المنظّم» إلی الورقهٔ ۲۳۴، مکتوب علیها:

للّه درّک یا ابن طلحهٔ من فتی* ترک الوزارهٔ عامدا فتسلطنا لا تعجبوا من زهده فی درهم* من فضّهٔ فلقد أصاب المعدنا و ذکرها الدکتور شش فی نوادر المخطوطات العربیهٔ ۲/ ۳۵۳ باسمه الصحیح: مطالب السئول، و ینبغی التنبیه علی أنّی کنت- عند ما رأیت المخطوطهٔ- قدّرتها من مخطوطات القرن العاشر، و کذلک هو فی مذکّراتی، و لکنّ زمیلی شش قدّرها من القرن الثامن؟! ۵- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، رقم ۱۸۳۷، کتبها محمّد بن نصر اللّه بن سعد بن نصر اللّه المنشئ الجزری، المعروف بابن الصیقل، و فرغ منها یوم الخمیس حادی عشر شهر رمضان سنهٔ ۷۲۵ بمدینهٔ سعرد، ذکرت فی فهرس المکتبهٔ ۱/ ۸۸.

۶- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۸۹۶، علی نسخهٔ الأصل بخطّ المصنّف فی مدینهٔ حلب، من کتب الأحمدیهٔ رقم ...، کانت فی مکتبهٔ الأوقاف الإسلامیهٔ فی حلب، و قد نقلت مخطوطاتها کلّها إلی مکتبهٔ الأسد فی دمشق.

۷- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ جستربیتی، رقم ۳۷۳۰، فرغ منها الکاتب ۱۶ ربیع الثانی سنهٔ ۹۳۸، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۹۸، و عنها مصوّرهٔ فی

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۸۶

مکتبهٔ السیّد المرعشی العامهٔ فی قم، رقم ۵۰۱.

۸- مخطوطهٔ فی المتحف البریطانی، رقم ۸۲۷۹، کتبت سنهٔ ۹۵۱، و معه کتاب: المائهٔ منقبهٔ، لابن شاذان. و فیها أخری رقم، ۸۱۹۰، کتبها ناصر بن سلیمان بن یحیی بن علی.

۹- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، رقم ۱۸۳۸، کتبها درویش علی بن شمس الدین الکاظمی سنهٔ ۱۰۸۰ ه.

۱۰- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ ملک العامهٔ فی طهران، رقم ۱۱۷۱، فرغ منها الکاتب فی تاسع جمادی الاولی سنهٔ ۱۰۹۳، مذکورهٔ فی فهرسها للمخطوطات العربیهٔ ص ۶۸۷.

۱۱- مخطوطهٔ فی دار الکتب المصریهٔ، رقم ۱۵۵۳ تاریخ، مصحّحهٔ مقابلهٔ علی نسخهٔ صحیحهٔ، و عنها مصوّرهٔ فی معهد المخطوطات بالقاهرهٔ، کما فی فهرس مصوّراته للتاریخ ۲/ ق ۴ ص ۳۹۹- ۴۰۰.

۱۲- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ کلّیهٔ الإلهیّات فی جامعهٔ الفردوسی فی مشهد خراسان، کتبت سنهٔ ۱۲۷۹، بأول المجموعهٔ رقم ۴۶۹، ذکرت فی فهرسها ۱/ ۲۹۷.

۱۳- مخطوطهٔ کتبت فی القرن ۱۳، فی مکتبهٔ مدرسهٔ المروی فی طهران، رقم ۴۲۷.

۱۴- نسخهٔ اخری فیها أیضا، من مخطوطات القرن الثالث عشر، مع کتاب: الخرائج و الجرائح، للقطب الراوندی، رقم ۶۵۷.

۱۵- مخطوطهٔ غیر مؤرّخهٔ، فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، رقم ۷۰۵۶.

۱۶- مخطوطهٔ غیر مؤرّخهٔ، فی مکتبهٔ یکی جامع فی المکتبهٔ

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۸۷

السلیمانیهٔ فی إسلامبول، رقم ۸۹۹.

۱۷- نسخهٔ فی مکتبهٔ مدرسهٔ السیّد الگلپایگانی فی قم ۶/ ۱۳۵.

۱۸- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ السیّد المرعشی العامهٔ فی قم، رقم ۱۶۱۸، فرغ منها الکاتب یوم الجمعهٔ ۱۷ صفر سنهٔ ۹۶۲، بخطّ نسخ معرب، فی ۱۳۰ ورقهٔ، ذکرت فی فهرسها ۵/ ۲۳.

۱۹- نسخهٔ فی مکتبهٔ أمیر المؤمنین علیه السّلام العامّهٔ فی النجف الأشرف فی ۱۱۸ ورقهٔ، رقم ۱۱۵۲، تاریخها سنهٔ ۱۰۸۲ ه، کتبها أبو محمّد عبّاس بن محمّد، المعروف بالناسخ، و فرغ منها سلخ جمادی الآخرهٔ سنهٔ ۱۰۸۲ ه، و بأولها خطّه و ختمه، و العناوین مکتوبهٔ بالشنجرف، و هی مصحّحهٔ و مقابلهٔ، علیها بلاغات و تصحیحات و تعالیق و فوائد منقولهٔ عن الکتب، و بأولها خطّ طهماسب میرزا حفید السلطان فتح علی شاه القاجاری، کتب علیها تملّکه لها بخطّه الفارسی الجمیل، و له بهوامشها بعض التعالیق بالعربیهٔ، کتبها فی تبریز و أرّخها بسنهٔ ۱۲۶۲ ه، ممّا یظهر أنّه قرأها و أفاد منها و علّق علیها.

۲۰- و فیها أیضا نسخهٔ أخری من مخطوطات القرن الحادی عشر، بخطّ نسخی جمیل جیّد، فی ۱۹۰ ورقهٔ، رقم ۵۹۱، و العناوین مکتوبهٔ بالشنجرف، إلّا أنّها ناقصهٔ الآخر، و الموجود منه إلی حیاهٔ الإمام الرضا و مناقبه علیه السّلام.

۲۱- نسخهٔ کتبها کمال الدین بن غیاث الدین و فرغ منها سلخ جمادی الأولی سنهٔ ۹۹۵، و هی بخط نسخی جید واضح، رأیتها فی شیراز فی مکتبهٔ العلّامهٔ الطباطبائی برقم ۹۰۶.

طبعاته:

۱- طبع فی طهران سنهٔ ۷- ۱۲۸۵ ه ق، طبعهٔ حجریهٔ بأمر فرهاد

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۴۸۸

میرزا معتمد الدولهٔ القاجاری و مساعیه الجمیلهٔ، و هو أصحّ طبعاته السابقهٔ.

۲- طبع فی لکهنو بالهند طبعهٔ حجریهٔ أیضا سنهٔ ۱۳۰۲ ه.

۳- و أعادت طبعه علی الحروف المکتبهٔ التجاریهٔ و مطبعتها فی النجف الأشرف سنهٔ ۱۳۷۱ ه طبعهٔ تجاریهٔ ردیئهٔ.

۴- و هو الآن تحت الطبع فی بیروت طبعهٔ جدیدهٔ بعد مقابلتی له بالمخطوطهٔ رقم ۱، المتقدّمهٔ، و سیصدر قریبا من منشورات مؤسسهٔ البلاغ البیروتیهٔ.

مصادر ترجمته:

۱- عقود الجمان فی شعراء هذا الزمان، لابن الشعّار الموصلی، المتوفّی سنة ۶۵۴، مخطوطة مكتبة أسعد أفندی، رقم ۲۳۲۳- ۲۳۳۰.

۲- ذیل الروضتین، لأبی شامة المقدسی، المتوفّی سنة ۶۶۵، طبعة دار الجیل، بیروت سنة ۱۹۷۴، ص ۱۸۸.

۳- تلخیص مجمع الآداب و معجم الألقاب، لابن الفوطی، المتوفّی سنة ۷۲۳، المجلّد الخامس منه، الذی حقّقه إحسان عبد القدّوس و نشره فی أعداد متتابعة من مجلّة «أورینتال كولج مگزین Magazine Oriental College ¬ فی لاهور ۵/ ۲۵۵ رقم ۵۱۵.

۴- سیر أعلام النبلاء، للذهبی، المتوفّی سنة ۷۴۸، طبعة الشركة المتّحدة، بیروت سنة ۱۴۰۵، ۲۳/ ۲۹۳.

۵- العبر، له أیضا، تحقیق الدكتور صلاح الدین المنجّد، طبعة الكویت، سنة ۱۳۸۶، ۵/ ۲۱۳.

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۸۹

۶- الوافی بالوفیات، للصفدی، المتوفّی سنة ۷۶۴، طبعة جمعیة المستشرقین الألمان، بیروت، ۳/ ۱۷۶.

۷- عیون التواریخ، لابن شاكر الكتبی، المتوفّی سنة ۷۶۴، طبعة بغداد، سنة ۱۹۸۰، ۲۰/ ۷۸.

۸- مرآة الجنان، للیافعی، المتوفّی سنة ۷۶۸، طبعة حیدرآباد بالهند، سنة ۱۳۳۷، ۴/ ۱۲۸.

۹- طبقات الشافعیة الكبری، للسبكی، المتوفّی سنة ۷۷۱، تحقیق محمود طناحی و عبد الفتّاح حلو، طبعة البابی الحلبی، القاهرة سنة ۱۳۸۳، ۸/ ۶۳.

۱۰- طبقات الشافعیة، للإسنوی، المتوفّی سنة ۷۷۲، طبعة أوقاف بغداد، تحقیق عبد اللّه الجبوری، سنة ۱۳۹۰، ۲/ ۵۰۳.

۱۱- البدایة و النهایة، لابن كثیر، المتوفّی سنة ۷۷۴، طبعة مطبعة السعادة بمصر، ۱۳/ ۱۸۶.

۱۲- طبقات الشافعیة، لابن قاضی شهبة، المتوفّی سنة ۸۵۱، طبعة حیدرآباد، تحقیق عبد العلیم خان، سنة ۱۳۹۸، ۲/ ۱۵۳.

۱۳- الدارس فی تاریخ المدارس، للنعیمی، المتوفّی سنة ۹۲۷، طبعة مجمع اللغة العربیة بدمشق، سنة ۱۹۴۷، ۱/ ۴۱۵.

۱۴- شذرات الذهب، لابن العماد، المتوفّی سنة ۱۰۸۹، طبعة مكتبة القدسی بالقاهرة، سنة ۱۳۵۱، ۵/ ۲۵۹.

۱۵- تاریخ الأدب العربی، لبروكلمن، الأصل الألمانی ۱/ ۴۶۳، و الذیل ۱/ ۸۳۸- ۸۳۹.

۱۶- فهرس مكتبة باریس، لدی سلان ۱/ ۴۲۷ و ۴۸۰.

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۹۰

۱۷- هدیّة العارفین، لإسماعیل باشا، طبعة تركیا، سنة ۱۹۵۱، ۲/ ۱۲۵.

۱۸- أعلام النبلاء بتاریخ حلب الشهباء، للشیخ راغب الطبّاخ الحلبی، المتوفّی سنة ۱۳۷۰، طبعة حلب، سنة ۱۳۴۱، ۲/ ۴۳۷، و ۴/ ۴۰۶ من الطبعة الثانیة.

۱۹- الغدیر فی الكتاب و السنّة و الأدب، للعلّامة الأمینی، المتوفّی سنة ۱۳۹۰، طبعة طهران سنة ۱۳۷۲، ۵۰/ ۴۱۳.

۲۰- الأعلام، للزركلی، المتوفّی سنة ۱۳۹۶، طبعة دار العلم للملایین، بیروت سنة ۱۹۸۴، ۶/ ۱۷۵.

۲۱- معجم المؤلّفین، لكحّالة، المتوفّی سنة ۱۴۰۸، ۱۰/ ۱۰۴.

[مطالع:]

۶۷۱- مطالع البدور:

فی شرح طوالع الحور فی نعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و نعت آله المبرور.

كلاهما لإبراهیم بن سلیمان الأزهری.

أوله: الحمد للّه و کفی ...

إیضاح المکنون ۲/ ۸۸ و ۴۹۷.

۶۷۲- مطالع الزهراء فی ذریّة بنی الزهراء:

أو: الدرر الفائقة فی أولاد علی و فاطمة.

للزکیّ بن هاشم الشریف أبی البرکات العلوی المغربی، کان حیّا سنة ۱۲۵۲ ه.

رتّبه علی مقدّمة و فصول.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۹۱

أوله: الحمد للّه الذی فضّل ذرّیة نبیّنا محمّد صلی اللّه علیه [و آله] و سلّم بفضل خلع الشرف و السیادة ...

نسخة فی دار الکتب المصریة، رقم ۷۳۸۵ ح، مصوّرة عن نسخة بمکتبة أحمد بن الصدّیق المغربی، ذکرها فؤاد السیّد فی فهرس دار الکتب ۳/ ۶۹.

نسخة کتبت فی القرن الثالث عشر، فی ۱۸۲ ورقة، فی مکتبة جستربیتی فی ایرلنده، رقم ۵۲۱۶، و عنها مصوّرة فی معهد المخطوطات بالکویت، رقم ۱۶۷۶، کما فی فهرس مصوّرات المعهد ۱/ ۳۷۸.

۶۷۳- مطلوب کلّ طالب من کلام علی بن أبی طالب (علیه السلام):

اشارة

للرشید الوطواط محمّد بن محمّد بن عبد الجلیل البلخی، نزیل خوارزم، المتوفّی بها سنة ۵۷۳ ه.

ترجم له یاقوت فی معجم الأدباء ۱۹/ ۲۹- ۳۶ و أطراه بقوله: أفضل أهل زمانه فی النظم و النثر، و أعلم الناس بدقائق کلام العرب و أسرار النحو و الأدب! طار فی الآفاق صیته ...

و انظر ترجمته فی بغیة الوعاة ۱/ ۲۲۶، معاهد التنصیص ۲/ ۲۴۴، روضات الجنّات ۱/ ۲۸۰، الکنی و الألقاب- للقمّی- ۲/ ۲۷۱، هدیّة العارفین ۲/ ۱۰۰.

و هذا الکتاب شرح علی: المائة کلمة، من قصار کلمات أمیر المؤمنین علیه السّلام التی جمعها الجاحظ، و قد تقدّم الکلام عنها فی بدایة حرف المیم.

سبق أن تحدّثنا عنها و عن مخطوطاتها فی العدد الخامس من نشرة

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۹۲

«تراثنا» سنة ۱۴۰۶ ه، التی تصدرها مؤسسة آل البیت علیه السّلام لإحیاء التراث ص ۳۲- ۳۹، و تحدثنا هناک بشیء من البسط عن شروح: المائة کلمة، و منها هذا الشرح؛ و تعرّضنا لطبعاته و مخطوطاته، و قد ذکرنا له إحدی عشرة مخطوطة قدیمة و أماکن وجودها «۱» فلا نعید و لا نکرّر، و لنقتصر هنا

(۱) ارتأینا أن ندرج هذه المخطوطات هنا إتماما للفائدة:

۱- مخطوطة کتبت سنة ۸۷۷، بأوّل المجموعة ۷۱۳۶، فی مکتبة الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد.

۲- مخطوطة من القرن الثامن، ضمن المجموعة ۲۲۰۷، فی مکتبة عاطف فی إسلامبول.

۳- و أخرى ضمن مجموعة فى مكتبة آيا صوفيا، رقم ۴۷۹۵، كتبت سنة ۸۴۳ ه.

۴- و أخرى فيها، كتبت سنة ۸۱۶ ضمن مجموعة رقم ۴۷۹۲.

۵- و اخرى ضمن مجموعة فى مكتبة أسعد أفندى، رقم ۱۳۳۵، كتبت سنة ۸۱۲ ه.

۶- و أخرى فى حميديه، ضمن مجموعة رقم ۱۴۴۷، كتبت فى القرن الثامن.

۷- مخطوطة فى مكتبة البلاط الإيرانى (كتابخانه سلطنتى) رقم ۱۶۹۴، نسخة خزائنية قيّمة، المتن بخطّ الخطاط محمد بن عبد الواسع التبريزى، كتبها بخط نسخى جيد فى سنة ۸۷۸ و الشرح الفارسى بخطّ الخطاط محيى الشيرازى فى السنة نفسها، وصفت فى فهرسها للمخطوطات الدينية: ۸۰۳.

۸- نسخة خزائنية رائعة فى المتحف الإسلامى فى إسلامبول، كتبت بخط الخطاط أحمد بن على الصوفى المراغى سنة ۸۷۶ متأنقا فى كتابتها، فكتبها بخط الثلث و الريحان و التعليق و الرقاع و التوقيع، كل ذلك مقصوص بدقة و ملصق على أوراق بمهارة و براعة و فن.

۹- مخطوطة المكتبة المركزية لجامعة طهران، ضمن مجموعة كتبت من سنة ۹۰۹- إلى سنة ۹۱۲، رقم ۲۳۹۸، ذكرت فى فهرسها ۹/ ۱۰۰۶.

۱۰- نسخة اخرى فيها، خزائنية، رقم ۸۳۳۵، من مخطوطات القرن ۹ و ۱۰، ذكرت فى فهرسها ۱۷/ ۱۱۱.

۱۱- نسخة كتبها على بن محمد بن أحمد الحنفى سنة ۹۷۸، فى مكتبة جامعة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۹۳

على ما استجدّ لنا فى هذه الفترة من معرفة مخطوطات هذا الكتاب و أماكن وجودها، ممّا استدركناه على ما فاتنا ذكره هناك فنقول:

و من مخطوطات «مطلوب كلّ طالب»:

۱- نسخة فرغ منها الكاتب يوم الأحد منتصف صفر سنة ۵۵۹ ه، فى مكتبة غازى خسروبيك، فى سراييفو فى يوغوسلافيا، ضمن المجموع رقم ۱۷۹۸، ذكرت فى فهرسها ۲/ ۸۳۶.

۲- مخطوطة تاريخها ۱۳ شوّال سنة ۷۶۴ ه، فى المكتبة الوطنية فى باريس، ضمن المجموعة رقم ۳۳۶۵، وصفها دوسلان فى فهرسها ص ۸۸، و ذكرها الاستاذ دانش بژوه فى نشرة المكتبة المركزية لجامعة طهران ۹/ ۲۹۹.

۳- مخطوطة كتبت سنة ۹۱۳ ه، فى مكتبة بغداد لى و هبى أفندى، بالمكتبة السليمانية فى إسلامبول، رقم ۶۵۷.

و ممّا فاتنا ذكره هناك من ترجمات هذا الكتاب ترجمته باللغة الاردية مع مقدّمة باللغة الأردية طبعت فى وزيرآباد بالهند سنة ۱۳۵۵ ه، من منشورات إدارة «على كالجAliCollege ¬ باسم: آيات جلى، يعنى حضرت على عليه السّلام كى زرّين أقوال.

۶۷۴- معادن اللجين فى مراثى الحسين:

لابن الأبّار القضاعى، محمّد بن عبد اللّه البلنسى (۵۹۵- ۶۵۸ ه).

لوس أنجلس.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۹۴

و تقدّم له كتاب فى مقتل الحسين عليه السّلام باسم: درر السمط فى معالى خبر السبط، و أوعزنا إلى مصادر ترجمة المؤلّف هناك.

قال ابن الغبرينى فى: عنوان الدارية، فى ترجمته ص ۳۱۲: و لو لم يكن له من التآليف إلّا الكتاب المسمّى بكتاب (معادن اللجين فى مراثى الحسين) لكفاه فى ارتفاع درجته و علوّ منصبه و سموّ رتبته.

و حكاه عنه المقرى فى نفح الطيب ۴/ ۳۲۰ و فيه: معادن اللجين.

ذكره هو فى كتابه: التكملة لكتاب الصلة ...- الترجمة رقم ۶۵۴- باسم: معدن اللجين.

و جاء ذكره فى إيضاح المكنون ۲/ ۵۰۲.

[معارج]

۶۷۵- معارج العلا فى مناقب المرتضى:

لمحمّد صدر العالم المتصوّف الهندى الدهلوى.

فرغ منه يوم الثلاثاء سابع ربيع الأوّل سنة ۱۱۴۶ ه.

ترجم له عبد الحىّ فى كتابه نزهة الخاطر ۶/ ۱۱۳- ۱۱۵، و قال:

الشيخ الفاضل صدر عالم ابن فخر الإسلام بن أبى الرضا محمّد بن وجيه الدين العمرى الدهلوى ... له مصنّفات عديدة منها: معارج العلا فى مناقب المرتضى ... و قال الشيخ ولىّ اللّه بن عبد الرحيم الدهلوى فى التفهيمات الإلهيّة: إنّه فضّل عليّا كرّم اللّه وجهه على سائر الصحابة فضلا كلّيا، و قد أرسل إلىّ تلك الرسالة فقرّظته بهذه الأبيات ...

ثمّ أورد فى: نزهة الخاطر، القصيدة بكاملها، و هى جيّدة مشتملة على جملة من فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام.

أوله: الحمد للّه الذى هدانا برسوله الكريم، و وفّقنا لمتابعة حبيبه

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۴۹۵

العظيم، و أتمّ علينا نعمته ببعثة خليله القديم.

نسخة فى المكتبة الناصرية بالهند، فى ۲۸۵ صفحة، و عنها مصوّرة فى مكتبة أمير المؤمنين العامة فى أصفهان.

۶۷۶- معارج الوصول إلى معرفة فضل آل الرسول و البتول صلّى اللّه عليه و آله و سلّم:

اشارة

للزرندى، و هو شمس الدين أبو عبد اللّه محمّد بن عزّ الدين أبى المظفر يوسف بن الحسن بن محمد بن محمود بن الحسن المدنى الأنصارى الخزرجى الحنفى الزرندى «۱» نزيل شيراز (۶۹۳- ۷۵۰ ه).

ولد بالمدينة المنوّرة و نشأ فى بيت علم وفقه و حديث، و ترعرع فى أحضان أب و أسرة علماء، فلا غرو إذا رأس بعد أبيه «۲» و حدّث بالحرم الشريف النبوىّ و له دون العشرين من العمر، فقد توفىّ أبوه سنة ۷۱۲ ه، ثم أصبح محدّث الحرم النبوىّ الشريف و قد عرّف نفسه هكذا: الزرندىّ محتدا و نجارا، المدنىّ مولدا و دارا، الأنصارىّ نسبا و فخارا، المحدّث بالحرم الشريف ... «۳».

ثم تدرج به الحال حتى أصبح شيخ الحديث بالحرم النبوى الشريف «۴»

---

(۱) زرند بفتحتين، من بلاد إيران، و هى اثنان، إحداهما قرب طهران من جانب ساوة، و الاخرى من توابع مدينة كرمان و هى أشهرهما و الذى يظهر من ابن حجر، فى «الدرر الكامنة» أنّه من أولاهما حيث قال فى ترجمة والد المؤلف ۵/ ۲۲۸:

«و زرند من عمل الرىّ».

(۲) ولد أبوه عزّ الدين أبو المظفر فى سنة ۶۵۶ و توفى سنة ۷۱۲ ه. راجع ترجمته فى تلخيص مجمع الآداب ۱/ ۳۸۸، منتخب المختار- لابن رافع السلامى-:

۲۳۵، الدرر الکامنة: ۵ رقم ۵۱۱۲.

(۳) نظم درر السمطین: ۱۵ و ۲۴۴، و کذا فی مقدّمة «معارج الوصول» و خاتمته.

(۴) هدیّة العارفین ۲/ ۱۵۷.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۹۶

و تولّی تدریس الفقه و الحدیث «۱» و استمرّ علی ذلک حتی سنة ۷۴۵ ه «۲» حیث غادر الحجاز إلی ایران قاصدا السلطان شاه أبا إسحاق فی شیراز، فقرّبه السلطان و عرف له قدره و ولّاه القضاء بها، و استمر علی ذلک معزّزا مکرّما بقیّة حیاته.

اسرته:

و الزرندیّون اسرة علمیّة عریقة بالمدینة المنوّرة، اسرة علم و أدب و حدیث و فقه، و قضاء و حشمة و جلالة، أنجبت أعلاما بارزین تولّوا التحدیث و القضاء بالمدینة المنوّرة منذ القرن السابع و حتی القرن العاشر، فأولاد المؤلّف و إخوته و أولادهم أعلام مترجمون فی معاجم التراجم و خاصّة فی: تاریخ المدینة، للسخاوی (التحفة اللطیفة) ففی الجزء الثالث منه- مثلا- تجد نحو ثلاثین علما منهم.

رحلاته و مشایخه:

أدرک المؤلّف مشایخ الحرمین و الحجاز، ثمّ رحل فی طلب الحدیث

---

(۱) الدرر الکامنة ۴/ ۲۹۵.

(۲) قال المؤلّف فی «نظم درر السمطین»: ۱۵: «إنّی لمّا خرجت من الأوطان فوصلت إلی شیراز- حفت بالإکرام و الإعزاز- فی أثناء خمس و أربعین و سبعمائة ...».

فما قاله عنه فی «شدّ الأزار»: ۴۱۲ من أنّه «قدم شیراز سنة خمسین و سبعمائة فدرّس و أفاد، و نشر الحدیث و أسمع الکتب، و انتفع به جماعات من العلماء و المشایخ و الفضلاء و عمّ برکته سائر البلدة ...».

إنّما وهم فی التاریخ، و المعتمد ما ضبطه المؤلّف و نص علیه، و ظاهره أن عام ۷۴۵ ه تاریخ وصوله إلی شیراز لا تاریخ خروجه من الأوطان لئلا یتنافیان.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۴۹۷

إلی القاهرة مرّتین، و إلی العراق و الشام و إیران، و خرّج له القاسم البرزالی جزء من حدیثه کما ذکره ابن رافع بعد ما سمّی جماعة من مشایخه.

و قال ابن حجر فی الدرر الکامنة: و خرّج له البرزالی مشیخة عن مائة شیخ.

و أطراه الجنید فی: شدّ الأزار، بقوله: ذو الأسانید العالیة، و الروایات السامیة، و المسموعات الوافرة المعتبرة ...

تاریخ تألیف الکتاب:

ألّف الزرندی کتابه هذا باقتراح بعض السادة الأخیار، کما نصّ علیه فی مقدّمته، و من المرجّح أنّه ألّفه بالمدینة المنوّرة قبل عام ۷۴۵ ه، حیث غادرها إلی إیران قاصدا الشاه أبا إسحاق فی شیراز، و قبل تألیف کتابه: نظم درر السمطین، فإنّه لمّا قصد الشاه أبا إسحاق ألّف کتابه: بغیة المرتاح، و صدّره باسمه و هو بعد فی المدینة «۱» فلمّا لم یجر للشاه أبی إسحاق فی المعارج ذکر و لا أثر علمنا أنّه

لم يؤلّفه فی شيراز، بل ألّفه بالمدينة المنوّرة قبل قصد الرحلة إليه.

و أمّا كتابه: نظم درر السمطين، فقد ألّفه بعد ذلك فی شيراز، و فرغ منه فی غرّة شهر رمضان سنة ۷۴۷ ه، كما أرّخ فراغه منه فی آخره، و صدّره باسم السلطان شاه أبی إسحاق فی أوّله مع ألقاب ضخمة، من ص ۱۵- ۱۷ من مقدّمة المؤلّف. [يأتی فی حرف النون ص ۵۰۴].

و من جانب آخر جاء فی نهاية كتاب المعارج: و لم أر لأحد من

---

(۱) نظم درر السمطين: ۱۷.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۹۸

السادات [الظاهر أنّ كلمة «لم» لم تقرأ] فی ذلك مصنّفا حتی أسلك علی منواله، و أحذو حذو مقاله، و قد سمعت أنّه صنّف فی ذلك كتاب يسمّی بالإرشاد «۱» و كتاب يسمّی بكشف الغمّة، و لم أقف علی أحد منهما

---

(۱) الإرشاد فی معرفة حجج اللّه علی العباد، فی تواريخ النبی و الأئمّة الطاهرة من عترته صلّی اللّه عليه و آله، لشيخ الشيعة معلّم الامّة، الشيخ أبی عبد اللّه محمّد بن محمّد بن النعمان الحارثی البغدادی، المتوفّی سنة ۴۱۳ ه، طبع فی إيران و العراق و غيرهما بضع عشرة مرّة، و تم تحقيقه و نشره من قبل مؤسسة آل البيت عليهم السّلام بمناسبة مرور ۱۰۰۰ عام علی وفاة المؤلّف سنة ۱۴۱۳ ه، علی مخطوطتين يرجع تاريخ إحداهما إلی سنة ۵۶۵ ه، و هی من مخطوطات مكتبة آية اللّه السيّد المرعشی العامة فی قم، رقم ۱۱۴۴، ذكرت فی فهرسها ۳/ ۳۱۸.

و الثانية كتبت سنة ۵۷۵ ه، و هی من مخطوطات مكتبة البرلمان الإيرانی السابق، رقم ۱۴۳۰۲.

كما و ترجم الكتاب إلی الفارسية و طبع منذ سنين، و ترجم إلی الإنجليزية و طبع أيضا قبل سنوات.

و أمّا: كشف الغمّة فی معرفة أحوال الأئمة و أهل بيت العصمة سلام اللّه عليهم، فتأليف الوزير بهاء الدين علی بن عيسی الأربلی ثمّ البغدادی، المتوفّی بها سنة ۶۹۲ ه، و قد طبع أيضا غير مرّة، و ترجم إلی الفارسية أيضا.

و منه مخطوطات قديمة، منها مخطوطة فی مكتبة الإمام الرضا عليه السّلام فی مشهد، كتبت سنة ۷۰۹ ه، رقمها ۱۸۰۱.

و اخری فيها أيضا، كتبت سنة ۷۸۴ ه، رقمها ۲۱۲۴.

و منها نسخة فی كلّية الآداب فی مشهد، رقم ۸۷ فياض، منقولة عن خطّ الطيّبی- تلميذ المؤلّف- فی سنة ۸۷۴ ه.

و اخری فی جامعة طهران كتبت فی القرن التاسع، رقمها ۲۶۴۰، مذكورة فی فهرسها ۱۰/ ۱۵۱۷.

و منها مخطوطة فی المكتبة السليمانية فی إسلامبول، من كتب آيا صوفيا، رقم ۳۳۸۱، كتبت سنة ۸۹۱ ه.

و يقوم بتحقيقه الأخ ميرزا علی آل كوثر علی المخطوطة الاولی المتقدّمة، و اللّه ولیّ التوفيق.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۴۹۹

و حرصت علی ذلك غاية الحرص فلم يتّفق! ...

اسم الكتاب:

ثمّ الصحيح فی اسم الكتاب هو ما ذكرناه: معارج الوصول، كما سمّاه به مؤلّفه فی المقدّمة صريحا، فما يقال فيه: معراج الوصول، فليس بصحيح.

أوله: الحمد للّه العظيم الآلاء، الواسع العطاء المبدئ النعماء، المستحقّ للشكر و الثناء، المتفرّد بالبقاء ...

مخطوطاته:

۱- نسخة فرغ منها الکاتب فی مکّة المکرّمة خامس ذی الحجّة سنة ۹۱۸، ضمن مجموعة، و قبلها فی المجموعة: نظم درر السمطین، للمؤلّف، و هذه المجموعة فی متحف الآثار الإیرانیة فی طهران، رقمها ۱۹ (موزه إیران باستان)، ذکرت فی نشرة المکتبة المرکزیة لجامعة طهران ۳/ ۱۲۳، و عندی عنها صورة.

۲- نسخة فی المکتبة الأهلیة فی برلین، رقم ۹۶۶۷، ذکرها آلورث فی فهرسها ۹/ ۲۱۰.

و للمؤلّف کتاب آخر فی هذا المعنی سمّاه: نظم درر السمطین فی فضائل المصطفی و المرتضی و البتول و السبطین، یأتی فی محلّه فی حرف النون إن شاء اللّه تعالی، فراجع.

مصادر ترجمة المؤلّف:

شدّ الإزار فی تراجم المدفونین فی شیراز- للجنید الشیرازی، ألفه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۰۰

سنة ۷۹۱ ه-: ۴۱۱، منشورات جامعة طهران، منتخب المختار من ذیل تاریخ بغداد- لابن رافع السلامی-: ۲۱۰، الدرر الکامنة ۴/ ۲۹۵ و فی طبعة مصر ۵/ ۶۳ رقم ۴۶۷۷، هدیّة العارفین ۲/ ۱۵۷، أعلام الزرکلی ۷/ ۱۵۲، معجم المؤلّفین ۱۲/ ۱۲۴، الذریعة ۸/ ۱۲۵ عبقات الأنوار- تعریبه- ۵/ ۹۶.

۶۷۷- معالم العترة النبویة و معارف أهل البیت الفاطمیّة:

لابن الأخضر الجنابذی، و هو الحافظ أبو محمّد عبد العزیز بن محمود بن المبارک الحنبلی البغدادی (۵۲۴- ۶۱۱ ه).

ترجم له تلامذته و الراوون عنه و بالغوا فی إطرائه کابن نقطة، و ابن النجّار، و یاقوت فی معجم البلدان (جنابذ)، و ابن الدبیثی فی الذیل (المختصر المحتاج إلیه، رقم ۹۲۸)، و المنذری فی التکملة، رقم ۱۳۷۲، و قال: و حدّث مدّة طویلة نحوا من ستّین سنة! و صنّف تصانیف مفیدة ...

و کان حافظ العراق فی وقته، و له حلقة بجامع القصر ...

و له ترجمة أیضا فی الکامل لابن الأثیر ۱۲/ ۱۲۶، ذیل الروضتین ص ۸۸ و ذیل ابن رجب ۲/ ۷۹، و تذکرة الحفّاظ ۱۳۸۳، و سیر أعلام النبلاء ۲۲/ ۳۱، و تاریخ الإسلام- وفیات سنة ۶۱۱ ه-: ۷۱، و العبر ۵/ ۳۸، و شذرات الذهب ۵/ ۴۶، و مرآة الجنان ۴/ ۲۱، و أخیرا: هدّیة العارفین ۱/ ۵۷۹، و الأنوار الساطعة فی المائة السابعة- لشیخنا صاحب الذریعة-: ۹۰، و ذکرا له کتابه هذا کما ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعة أیضا ۲۱/ ۲۰۰، و ذکره حاجی خلیفة فی کشف الظنون ۲/ ۱۷۲۶.

و رواه بهاء الدین علی بن عیسی الأربلی- المتوفّی سنة ۶۹۲ ه،

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۰۱

عن علی بن أنجب بن الساعی البغدادی، عن مؤلّفه الجنابذی، و أکثر النقل عنه فی کتابه: کشف الغمّة عن معرفة أحوال الأئمة علیهم السّلام، منها فی الجزء الأوّل منه ص ۱۹۷ و ۴۵۰ و ۴۵۳ و ۵۰۸- ۵۱۳ و ۵۴۵- ۵۵۵ و ۵۸۰ و ۵۸۷.

۶۷۸- معرفة ما یجب لأهل البیت النبویّ من الحقّ علی من سواهم

: لتقیّ الدین أحمد بن علی المقریزی الشافعی المصری، المتوفّی سنهٔ ۸۴۵ ه.
ترجم له ابن حجر فی أنباء الغمر ۹/ ۱۷۰، و السخاوی فی الضوء اللامع ۲/ ۲۱ و ذکر مصنّفاته و منها هذا الکتاب.
نسخهٔ فی مکتبهٔ نور عثمانیهٔ فی إسلامبول، ضمن المجموعهٔ رقم ۴۹۳۷.
نسخهٔ فی مکتبهٔ ولیّ الدین، ضمن المجموعهٔ رقم ۳۱۹۵.
نسخهٔ فی مکتبهٔ جامعهٔ القاهرهٔ، ضمن مجموعهٔ من رسائل المؤلّف رقم ۲۶۲۴۷ تاریخ.
نسخهٔ فی مکتبهٔ کلّیهٔ الآداب بجامعهٔ الاسکندریهٔ، رقم ۲۳۱۰ ب، مصوّرهٔ عن المکتبهٔ الأهلیهٔ بباریس ضمن مجموعهٔ من رسائل المؤلّف.
نسخهٔ فی دار الکتب الوطنیهٔ فی باریس.
نسخهٔ فی دار الکتب الوطنیهٔ فی فینا عاصمهٔ النمسا. فهرست فلوجل ۲۸/ ۱۱۸.
نسخهٔ فی مکتبهٔ أحمد العطاس بالیمن ضمن مجموعهٔ، فهرس مکتبات الیمن الخاصهٔ ص ۱۸۵.
طبع بمصر بتحقیق و تعلیق محمّد أحمد عاشور سنهٔ ۱۳۹۲ ه
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۰۲
۱۹۷۲ م، دار الاعتصام، القاهرهٔ. و أعادت دار الاعتصام البیروتیهٔ فی بیروت طبعه سنهٔ ۱۳۹۳ ه، باسم: فضل آل البیت.

۶۷۹- المعیار و الموازنهٔ:

اشاره

فی تفضیل علی علیه السّلام.
لأبی جعفر الإسکافی، محمّد بن عبد اللّه المعتزلی، السمرقندی الأصل، الإسکافی «۱» البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۲۴۰ ه.
أثنی علیه المسعودی فی مروج الذهب «۲» ۳/ ۲۳۸، فقال: و قد نقض علی الجاحظ کتاب العثمانیهٔ «۳» أیضا رجل من شیوخ المعتزلهٔ البغدادیّین و رؤسائهم و أهل الزهد و الدیانهٔ منهم، ممّن یذهب إلی تفضیل علیّ و القول بإمامهٔ المفضول! و هو أبو جعفر محمّد بن عبد اللّه الإسکافی، و کانت وفاته سنهٔ أربعین و مائتین.
و ترجم له الندیم فی الفهرست «۴» و بالغ فی إطرائه و عدّد کتبه، فقال فی ص ۲۱۳: و کان عجیب الشأن فی العلم و الذکاء و المعرفهٔ و صیانهٔ النفس و نبل الهمّهٔ و النزاههٔ عن الأدناس، بلغ فی مقدار عمره ما لم یبلغه أحد من

---

(۱) نسبهٔ إلی إسکاف بنی الجنید، من أعمال بغداد، قال یاقوت: من نواحی النهروان، بین بغداد و واسط من الجانب الشرقی.
(۲) عند أول کلامه عن الدولهٔ العبّاسیهٔ، و الجاحظ و عثمانیّته، و من ردّوا علیه، قال:
«نقض الشیعهٔ لکتب الجاحظ ...».
(۳) تقدّم منّا الکلام عن من کتبوا فی نقض عثمانیّهٔ الجاحظ فی العدد السادس، ص ۳۴- ۳۶ من مجلهٔ «تراثنا» التی تصدرها مؤسسهٔ آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التراث فی قم، فراجع.
(۴) فی المقالهٔ الخامسهٔ عند کلامه علی متکلّمی المعتزلهٔ: ۲۱۳.
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۰۳
نظرائه، و کان المعتصم قد اعجب به إعجابا شدیدا، فقدّمه و وسّع علیه، و بلغنی أنّه کان إذا تکلّم أصغی إلیه و سکت من فی

المجلس، فلم ينطقوا بحرف، حتّى إذا فرغ نظر المعتصم إليهم و قال: من يذهب عن هذا الكلام و البيان! و كان يقول له: يا محمّد، اعرض هذا المذهب على الموالى فمن أبى فعرّفنى خبره! لأفعل، و أفعل!! «۱».

و له من الكتب: كتاب اللطيف، كتاب البدل ... كتاب المقامات «۲» فى تفضيل علىّ عليه السّلام، كتاب إثبات خلق القرآن ... كتاب فضائل علىّ عليه السّلام «۳».

و عدّد له نحو ثلاثة و عشرين كتابا من كتبه.

على أنّ قاضى القضاة ذكر فى ترجمة الإسكافى فى طبقات المعتزلة، قال: و كان فاضلا عالما، و له تسعون كتابا فى الكلام «۴».

و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۰/ ۵۵۰ و أطراه بقوله: و كان أعجوبة فى الذكاء و سعة المعرفة مع الدين و التصوّن و النزاهة ... ثمّ ذكر ثلاثة من كتبه، ثالثها: تفضيل علىّ.

---

(۱) هذا ممّا يدلّ على أنّ السلطان كان يتدخّل فى شئون العقائد ممّا ليس من شأنه، و إنّما هو موكول إلى رجال الدين، و لكنّ السلطان كان يتدخّل فيفرض شيئا بالقوّة و السيف، و يكافح شيئا آخر كذلك! و حسبك سفكك الدماء فى فرض القول بخلق القرآن تارة، و فى عكس ذلك تارة اخرى، فكم راح ضحيّة ذلك من علماء كبار عرضوا على السيف فلم ينج منهم إلّا من عمل بالتقيّة و أعطى بلسانه ما ليس فى قلبه إبقاء على مهجته.

و من ذلك إنشاء صيغة خاصّة للعقيدة من قبل السلطة الزمنية فى عهد القادر باللّه العبّاسى، و عرفت بالعقيدة القادرية أو الاعتقاد، القادرى راجع المنتظم ۸/ ۲۴۹.

(۲) يأتى فى حرف الميم.

(۳) تقدم فى حرف الفاء.

(۴) فضل الاعتزال و طبقات المعتزلة: ۲۸۵، طبقات المعتزلة- لابن المرتضى-: ۷۸ و فيه: سبعون.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۰۴

مؤلّفاته:

قد تقدّم عن قاضى القضاة أنّ للإسكافى فى حقل (الكلام) وحده تسعين كتابا، و عن الحاكم الجشمى أنّها سبعون كتابا.

و قال أبو الحسين الخيّاط فى الانتصار ص ۱۰۰ عن كتبه الكلامية:

و هذه كتب أبى جعفر الإسكافى فى هذا الباب، معروفة مشهورة ...

و قال الخطيب فى: تاريخ بغداد، و السمعانى فى: الأنساب، فى ترجمة الإسكافى: له تصانيف معروفة ...

و لكنّ التاريخ لم يحتفظ لنا من مؤلّفاته حتّى بأسمائها كاملة! و أكثر ما نجد منها عند النديم، فقد سمّى فى: الفهرست، ثلاثة و عشرين منها! ثمّ وجدنا له حتّى الآن ستّة كتب أخرى، و هى:

۱- المعيار و الموازنة، و سنعقد له دراسة خاصة.

۲- نقض العثمانية للجاحظ، و هو مطبوع بمصر، و سنتحدّث عنه فى محلّه فى حرف النون إن شاء اللّه تعالى.

۳- كتاب الإمامة، ذكره له ابن شهرآشوب فى كتابه: معالم العلماء، برقم ۱۰۱۲.

۴- القاضى بين المختلفة، ذكر فى فضل الاعتزال ص ۱۹۵.

۵- تفضيل علىّ (عليه السّلام) ذكره الذهبى فى سير أعلام النبلاء، و نقل منه ابن أبى الحديد فى الجزء الرابع من: شرح نهج البلاغة، نحو عشر صفحات، من ۶۳- ۷۳، و قال فى نهاية النقل: هذه خلاصة ما ذكره شيخنا أبو جعفر رحمه اللّه تعالى فى هذا المعنى فى

كتاب التفضيل.

۶- كتاب الجسم، أو: تقوية الجسم.

و هو الذى نقضه عليه معاصره الفضل بن شاذان بن الخليل النيسابورى المتوفّى سنة ۲۶۰ ه، شيخ متكلّمى الشيعة فى القرن الثالث.

فقد عدّ شيخ الطائفة أبو جعفر الطوسى- قدّس اللّه نفسه- فى:

الفهرست، فى ترجمة الفضل، رقم ۵۶۴، فى ضمن مؤلّفاته: كتاب النقض على الإسكافى فى الجسم ...

و قال ابو العبّاس النجاشى فى فهرسته، فى ترجمة الفضل، رقم ۸۴۰: و ذكر الكنجى أنّه صنّف مائة و ثمانين كتابا، وقع إلينا منها كتاب النقض على الإسكافى فى تقوية الجسم ...

و هكذا ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۲۴/ ۲۸۵.

حول نسبة الكتاب إلى أبى جعفر؟

نسب النديم فى الفهرست ص ۲۱۳ كتاب: المعيار و الموازنة، إلى ابن الإسكافى أبى القاسم جعفر بن محمّد بن عبد اللّه دون أبيه! و لم نجد للابن ترجمة فى غير: الفهرست، إلّا عند الصفدى فى الوافى بالوفيات ۱۱/ ۱۲۹ و ذكر أنّ له كتابا فى الإمامة، و لم ينسب إليه هذا الكتاب.

و مخطوطات الكتاب التى رأيناها- حتى الآن- نسب الكتاب عليها إلى أبى جعفر الإسكافى بكلّ صراحة و وضوح ممّا يدلّ على أنّ نسخ الأمّ أيضا كانت كذلك عبر القرون.

و ممّا يدلّ أيضا على نسبة الكتاب إلى أبى جعفر ما ذكره ابن المرتضى فى: طبقات المعتزلة، فقد ذكر فى ترجمة أبى على الجبّائى، ص ۸۴: قال أبو الحسن «۱»: و الرافضة لجهلهم بأبى على و مذهبه يرمونه

---

(۱) أظنّ الصحيح: أبو الحسين، كما سبق ذلك، و أظنّه الخيّاط صاحب: الانتصار».

بالنصب! و كيف و قد نقض كتاب عبّاد فى تفضيل أبى بكر و لم ينقض كتاب الإسكافى المسمّى المعيار و الموازنة فى تفضيل علىّ على أبى بكر؟! و قال ابن المتوكّل على اللّه اليمنى «۱» فى مقدّمة كتابه: تفريج الكروب و تكفير الذنوب عند كلامه على كتب الفضائل: فمن المعتزلة: أبو جعفر الإسكافى، له الكتاب المشهور فى فضل علىّ عليه السّلام على سائر الصحابة ...

و هو من أنفس الكتب و أجلّها ...

أوله: الحمد للّه ربّ العالمين، ليس كمثله شىء و هو السميع البصير، و صلّى اللّه على سيدنا محمّد و آله و صحبه و على جميع المرسلين.

مخطوطات الكتاب:

لقد عثرنا حتى الآن فى خزائن إيران للمعيار و الموازنة على مخطوطات ثلاث:

أولاها

مخطوطة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى مدينة قم، ضمن المجموعة رقم ۴۵۵۷، وصفت فى فهرسها ۱۲/ ۱۳۰- ۱۳۲.

و المجموعة فى ۱۶۸ ورقة، تحوى أربعة كتب، و هى:

۱- كتاب مناقب علىّ عليه السّلام، لأبى عبد اللّه أحمد بن حنبل، إمام

---

(۱) هو إسحاق بن يوسف، المتوفّى سنة ۱۱۷۳ ه، ترجم له الشوكانى فى البدر الطالع ۱/ ۱۳۵، و قال: و له مصنّفات منها: تفريج الكروب، فى مناقب على بن أبى طالب كرّم اللّه وجهه، و هو كتاب نفيس ...

أقول: منه مخطوطة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، ضمن المجموعة رقم ۲۹۹۷، راجع فهرسها ۸/ ۱۷۰.

الحنابلة، المتوفّى سنة ۲۴۱ ه «۱».

۲- الأزهار فى ما جاء فى إمام الأبرار و أولاده الأئمّة الأطهار، لسليم ابن أبى الهذّام العشيرى الناصرى.

۳- المعيار و الموازنة، للإسكافى:

من الورقة ۶۹/ ب حتى الورقة ۱۱۳/ أ، و هذه المخطوطة هى التى طبع عليها الكتاب فى بيروت.

۴- النصيحة القاضية لقابلها بالعيشة الراضية، للحميد المحلّى.

و هذه المجموعة مكتوبة فى اليمن، فرغ منها الكاتب فى ۱۷ صفر سنة ۱۰۲۷ ه، صحّحها و قابلها مالكها حسن بن أمير المؤمنين؟! و قرئت عدّة مرّات، منها فى سنة ۱۱۹۰ ه، و فى سنة ۱۲۰۱ ه.

ثانيتها

مخطوطة بأول مجموعة مكتوبة فى اليمن أيضا، و هى من نفائس مخطوطات زميلنا الحجّة الباحث المحقّق السيّد محمّد على الروضاتى فى أصفهان، تفضّل علينا مشكورا بإرسال نماذج مصوّرة منها، و تحتوى على:

۱- المعيار و الموازنة، فرغ الكاتب منه وقت العصر من يوم الأحد، لعلّه رابع و عشرين من شهر محرّم الحرام من شهور سنة ۱۰۶۷ من الهجرة النبويّة، على صاحبها أفضل الصلاة و السلام «۲».

و على الصفحة الأولى منه ما نصّه:

---

(۱) سيأتى الكلام عنه فى محلّه.

(۲) هذا نصّ الكاتب فى آخر كتاب المعيار، و يظهر أنّ هلال محرّم كان فيه خلاف عندهم فى تلك السنّة.

كتاب المعيار و الموازنة و فضل أمير المؤمنين و سيّد الوصيّين علىّ بن أبى طالب كرّم اللّه وجهه فى الجنّة! و يسمّى أيضا: كتاب المقامات و الشواهد، تأليف الشيخ العالم أبى جعفر محمّد بن عبد اللّه الإسكافى.

۲- كتاب التفصيل فى التفضيل، فى الردّ على أبى بكر ابن العربى فى كتابه: العواصم و القواصم، للهادى بن إبراهيم بن على (۷۶۸- ۸۲۲ ه) «۱».

۳- كتاب الاعتبار و سلوة العارفين، للموفّق باللّه الحسين بن إسماعيل الجرجانى، المعروف بالسجزى الحسنى.

۴- الحكمة الدرّية و الدلالات السنّية (النبويّة) للمتوكّل على اللّه أحمد بن سليمان بن المطهر بن على (۵۰۰- ۵۶۶ ه) «۲».

ثالثتها

مخطوطهٔ مکتبهٔ البرلمان الإیرانی السابق فی طهران، رقم ۹۷۴۰، کتبت فی النجف الأشرف سنهٔ ۱۳۳۸ ه علی نسخهٔ قدیمهٔ عتیقهٔ.

طبع الکتاب:

۱- حقّق هذا الکتاب زمیلنا العلّامهٔ الباحث الشیخ محمّد باقر المحمودی حفظه اللّه و رعاه، و نشره لأول مرّهٔ فی بیروت عام ۱۴۰۲ ه-

---

(۱) له ترجمهٔ فی: مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن ص ۱۱۸، و أنّ من کتابه هذا مخطوطهٔ فی الجامع الکبیر فی صنعاء، رقم ۹۰ أصول فقه! و أخری فی أمبروزیانا، کتبت سنهٔ ۱۰۱۳ ه.

(۲) مخطوطهٔ أخری منه فی المکتبهٔ الغربیهٔ فی جامع صنعاء، کما فی فهرسها:

.۱۵۷

۱۹۸۱ م.

مصادر ترجمهٔ أبی جعفر الإسکافی:

۱- مروج الذهب، للمسعودی ۳/ ۲۳۸.

۲- فهرس الندیم: ۲۱۳.

۳- فضل الاعتزال و طبقات المعتزلهٔ: ۲۸۵.

۴- تاریخ بغداد ۵/ ۴۱۶.

۵- سرح العیون، للحاکم الجشمی.

۶- الأنساب، للسمعانی.

۷- معالم العلماء، لابن شهرآشوب: ۱۴۴.

۸- معجم البلدان (إسکاف)، و أرّخ وفاته سنهٔ ۲۰۴ ه.

۹- الکامل، لابن الأثیر ۵/ ۵۰۱ فی وفیات سنهٔ ۱۴۰ ه.

۱۰- شرح نهج البلاغهٔ، لابن أبی الحدید ۱۷/ ۱۳۲ و ۴/ ۶۳.

۱۱- سیر أعلام النبلاء ۱۰/ ۵۵۰.

۱۲- الوافی بالوفیات، للصفدی ۳/ ۳۳۶ و ۱۱/ ۱۲۹ رقم ۲۰۹ فی ترجمهٔ ابنه، و رقم ۲۵۰ ترجمته هو.

۱۳- طبقات المعتزلهٔ، لابن المرتضی: ۷۸.

۱۴- تفریج الکروب و تکفیر الذنوب، فی المقدّمهٔ.

۱۵- لسان المیزان ۵/ ۲۲۱.

۱۶- تاج العروس (سکف).

۱۷- رجال السیّد بحر العلوم ۳/ ۲۲۴.

۱۸- روضات الجنّات ۶/ ۱۵۱.

۱۹- الکنی و الألقاب ۲/ ۲۷.

۲۰- أعلام الزرکلی ۶/ ۲۲۱.

۲۱- معجم المؤلّفین.

۲۲- مقدّمهٔ نقض العثمانیهٔ، تحقیق عبد السلام هارون، ص ۱۰.

۲۳- سزکین ۱/ ۶۱۹ من الأصل الألمانی، و الجزء الرابع من المجلّد الأوّل من الترجمهٔ العربیهٔ ص ۷۱.

۲۴- تعریب عبقات الأنوار، للسیّد المیلانی ۶/ ۲۸۷.

۲۵- أعلام تاج العروس ۴/ ۱۳۸.

۲۶- أعلام معجم البلدان: ۵۷۳.

۲۷- مقدّمهٔ المعیار و الموازنهٔ.

۶۸۰- مفاخر الرضا علیه السلام:

للحاکم النیشابوری، أبی عبد اللّه محمّد بن عبد اللّه بن محمّد بن حمدویه، ابن البیع الشافعی (۳۲۱- ۴۰۵ ه) صاحب: المستدرک علی الصحیحین، و تاریخ نیشابور، و غیرهما، و لا شکّ أنّه ترجم للرضا علیه السّلام و هو الإمام أبو الحسن علی بن موسی بن جعفر بن محمّد بن علی بن الحسین بن علی بن أبی طالب علیهم السّلام الذی اختاره المأمون لولایهٔ العهد، و أشخصه إلی مرو، و اجتاز بنیسابور فی موکب ملوکی بکلّ حشمهٔ و جلالهٔ، و ازدحم علیه المحدّثون لسماع الحدیث منه.

فمن المؤکّد أنّ الحاکم ترجم له علیه السّلام فی تاریخه ترجمهٔ موسّعهٔ، روی الحموئی فی الجزء الثانی من: فرائد السمطین، بإسناده إلی الحاکم، أشیاء کثیرهٔ، و الذی یظهر أنّه یرویه ممّا أورده الحاکم فی: تاریخ نیشابور،

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۱۱

کما یظهر أیضا أنّ: مفاخر الرضا، کتاب آخر و مؤلّف مفرد فی ذلک.

ینقل عنه ابن حمزهٔ الطوسی عماد الدین أبو جعفر، من أعلام القرن السادس، فی کتابه: ثاقب المناقب، فی موارد متعدّدهٔ.

و ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ ۲۲/ ۳۲۷، باسم: مناقب الرضا، و یبعد کلّ البعد أن یکونا کتابین.

و تقدّم للحاکم: قصّهٔ الطیر، فی حرف القاف، و أوعزنا إلی ترجمته هناک، فراجع.

۶۸۱- مفاخرهٔ هاشم و عبد شمس:

للجاحظ أبی عثمان عمرو بن بحر البصری المعتزلی، المتوفّی سنهٔ ۲۵۵ ه.

ذکره ابن أبی الحدید فی شرح نهج البلاغهٔ ۶/ ۱۵۶، قال: و ذکر شیخنا أبو عثمان الجاحظ فی کتاب مفاخرهٔ هاشم و عبد شمس ... فحکی مثالب مروان بن الحکم و ذمّه ممّا یظهر أنّه یذکر مفاخر بنی هاشم و مطاعن بنی أمیّهٔ.

و تقدّم له فی حرف الفاء: فضل هاشم علی عبد شمس، فراجعه.

۶۸۲- مفتاح النجا فی مناقب آل العبا:

اشارهٔ

لمیرزا محمّد بن رستم بن قباد الحارثی البدخشی، من أعلام الهند فی القرن الثانی عشر.

ترجم له عبد الحیّ فی نزهۀ الخواطر ۶/ ۲۵۹ رقم ۴۸۴، و قال: أحد الرجال المشهورین فی الحدیث و الرجال، ولد بمدینهٔ کابل، و نشأ

بها فی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۱۲

نعمة أبیه، و قرأ العلم فی صغر سنّه، و صنّف (ردّ البدعة و معتقد أهل السنّة) ... من مصنّفاته غیر ما ذکرناه مصنّف لطیف فی تراجم الحفّاظ ...

فرغ من تصنیفه یوم الخمیس لتسع خلون من ربیع الأول سنة ۱۱۴۶ ه بمدینة دهلی.

و منها (مفتاح النجا فی مناقب آل العبا) صنّفه فی سنة ۱۱۲۴ ه بمدینة لاهور، و رتّبه علی خمسة أبواب.

أوله: الحمد للّه الذی اصطفی محمّدا و آله علی العالمین ..

و منها: نزل الأبرار بما صحّ من مناقب أهل البیت الأطهار، فرغ من تصنیفه لسبع عشرة من رمضان سنة ۱۱۲۶ ه، صنّفه للسیّد حسین علی خان الحسینی البارهوی أمیر الامراء ... و ادرج فی نهایته فضل هاشم علی عبد شمس للجاحظ.

أقول: نزل الأبرار مطبوع، یأتی فی حرف النون، قال فی مقدّمته:

ألّفت قبل هذا تألیفا لطیفا، و کتابا شریفا سمّیته: مفتاح النجا، یحوی کثیرا من مناقب آل العبا ...

و من مخطوطات مفتاح النجا:

۱- نسخة الأصل بخط المؤلّف فی المکتبة الناصریة فی لکهنو بالهند، و هی مکتبة آل صاحب العبقات رحمهم اللّه.

۲- نسخة فی مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام العامة فی النجف الأشرف، فی ۹۹ ورقة، رقم ۲۰۱۷، و هی بخطّ مؤسّسها المغفور له المجاهد العملاق سماحة الحجّة آیة البحث و التحقیق العلّامة الأمینی، المتوفّی سنة ۱۳۹۰ ه، صاحب الموسوعة الإسلامیة الکبری: الغدیر، الأغرّ، تغمّده اللّه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۱۳

برحمته الواسعة.

کتبها بخطّه فی رحلته العلمیة إلی الهند سنة ۱۳۸۰ ه، فی مدینة لکهنو علی نسخة الأصل بخطّ المؤلّف، التی فی المکتبة الناصریة مکتبة آل صاحب العبقات رحمه اللّه تعالی، و فرغ منها ۱۴ ذی الحجّة من السنة المذکورة، و أعانه علی نسخه نجله المفضال و ساعده الأیمن و قرّة عینه الشیخ رضا الأمینی حفظه اللّه و رعاه.

و قد کتب شیخنا العلّامة الأمینی رحمه اللّه بخطّ یده فی رحلته تلک إلی الدیار الهندیة- التی استغرقت أربعة أشهر- أربعة آلاف ورقة! اجتنی من ثمار مخطوطاتها کلّ شاردة و آبدة- ممّا لذّ و طاب، رحمه اللّه و حشره مع نبیّه و مولاه.

۳- نسخة مصوّرة فی معهد المخطوطات بجامعة الدول العربیة بالقاهرة.

۴- نسخة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم، رقم ۴۸۴۲، ذکرت فی فهرسها ۱۳/ ۴۰.

۵- نسخة فی مکتبة بوهار فی کلکته، رقم ۲۰۸، ذکرت فی فهرسها ۳/ ۲۴۵، و ذکرها بروکلمن ۳/ ۱۲۲.

۶- نسخة فی مکتبة ندوة العلماء فی لکهنو، رقم ۱۸۰۱، کتبت سنة ۱۲۷۷ ه.

[مقاتل]

۶۸۳- مقاتل آل أبی طالب، أو: مقاتل الطالبیّین:

أو: المبیّضة فی أخبار مقاتل آل أبی طالب.

لأحمد بن عبید اللّه بن محمّد بن عمّار، أبی العبّاس الثقفی الکاتب

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۱۴

البغدادی، المعروف بحمار العزیر، المتوفّی فی شهر ربیع الأوّل سنة ۳۱۴ ه.

ترجم له النـدیم فی الفهرس: ۱۶۶، و قـال: و صـحب أبا عبـد اللّه محمّـد بن داود بن الجرّاح و یروی عنه، و له مجالسات و أخبار ... و توفّی سنة ۳۱۹.

و له من الکتب: کتـاب المبیّضـة فی أخبـار مقاتـل آل أبی طـالب، کتـاب الأـنواء ... کتـاب الزیادات فی أخبار الوزراء [لابن الجرّاح]، کتاب أخبار حجر بن عـدیّ، کتاب رسالته فی بنی أمیّـة، کتاب أخبار أبی نؤاس، کتاب أخبار ابن الرومی و الاختیار من شـعره، کتاب رسالته فی تفضیل بنی هاشم و أولیائهم و ذمّ بنی أمیّة و أتباعهم ... کتاب رسالته فی مثالب معاویة.

و ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۴/ ۲۵۲، و قال: له مصنّفات فی مقاتل الطالبیّین و غیر ذلک ...

و ترجـم لـه یـاقوت فی معجم الأدبـاء ۱/ ۲۲۳ – ۲۲۸ ترجمـة مطوّلـة و عـدّ مـن شـیوخه: عمر بـن شـبّة، و مـن الراوین عنه: أبـا الفرج الأصـفهانی، قال: و ذکره أبو عبیـد اللّه المرزبانی فی کتاب المعجم، و ذکر أنّه مات سـنة ۳۱۰، و عـدّ له من الکتب: أخبار المبیّضة، و مقتل حجر، و کتاب صفین، و کتاب الجمل.

و ترجم له السـمعانی فی الأنسـاب (العزیری)، و الصـفدی فی الوافی بالوفیـات ۷/ ۱۷۱، و قالاـ: له مصـنّفات فی مقاتل الطالبیّین و غیر ذلک.

الاکمال ۷/ ۸ (عزیز).

۶۸۴– مقاتل الطالبیّین:

اشاره

لأبی الفرج علیّ بن الحسـین، الأصـفهانیّ الأصل، البغـدادیّ المنشأ، الزیـدیّ، المروانیّ النسب، العلویّ الهوی، صاحب کتاب: الأغانی (۲۸۴-

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۱۵

۳۵۶ ه).

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۲۷، و قال: و أکثر تعویله علی الکتب المنسوبـة الخطوط و غیرها من الأصول الجیاد ... ثم عـدّد بعض کتبه.

و اطراه معاصـره التنوخی قائلاـ و من الرواة المتّسـعین الّذین شاهـدناهم: أبو الفرج علیّ بن الحسـین الاصـفهانی، فإنّه کان یحفظ من الشـعر و الأغانی و الأخبار و الآثار و الأحادیث المسندة و النسب ما لم أر قطّ من یحفظ مثله! و کان شدید الاختصاص بهذه الأشیاء و یحفـظ دون ما یحفظ منها من علوم أخر، منها اللغـة و النحو و الخرافات و السیرة و المغازی، و من آلـة المنادمـة شـیئا کثیرا، مثل علم الجوارح و البیطرة، و نتفا من الطبّ و النجوم و الأشربة و غیر ذلک.

حکاه عنه الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۱/ ۳۹۹، و حکی عن أبی الحسن البتی– المتوفّی سنة ۴۰۵ ه– أنّه کان یقول: لم یکن أحد أوثق من أبی الفرج.

و قال الصابی: کان أبو الفرج ... غزیر الأدب، عالی الروایـة، حسن الدرایـة، و له تصـنیفات منها کتاب الأغانی، و قد أورد فیه ما دلّ به علی اتّساع علمه و کثرة حفظه ...

حكاه عنه ياقوت فى معجم الأدباء فى ترجمة أبى الفرج، و قال عنه ياقوت نفسه: أبو الفرج الاصفهانى العلّامة النسّاب الأخبارىّ الحفظة، الجامع بين سعة الرواية و الحذق فى الدراسة [الدراية- ظاهرا]، و لا أعلم لأحد أحسن من تصانيفه فى فنّها و حسن استيعاب ما يتصدّى لجمعه ...

و قد عدّ النديم فى الفهرست و سائر من ترجم لأبى الفرج كياقوت

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۱۶

و القفطى و الصفدى مصنّفاته و منها: أدباء الغرباء «۱» و التعديل و الانتصاف فى مآثر العرب و مثالبها- و عند بروكلمن: فى معايب العرب و مثالبها-.

و تقدّم له: ما نزل من القرآن فى أمير المؤمنين و أهل بيته عليهم السّلام «۲»، و تقدّم له فى حرف الكاف: كتاب فيه كلام فاطمة عليها السّلام فى فدك.

و أشهر كتبه- ممّا كثرت مخطوطاته و تعدّدت طبعاته- كتابان، و هما:

كتاب الأغانى و كتاب مقاتل الطالبيّين «۳».

و أمّا كتابه مقاتل الطالبيين، أو مقاتل آل أبى طالب- كما فى فهرس النديم- فقد رتّبه على السياق الزمنى، قال فى المقدّمة: و نحن ذاكرون فى كتابنا هذا ... جملا من أخبار من قتل من ولد أبى طالب، منذ عهد رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم إلى الوقت الذى ابتدأنا فيه هذا الكتاب، و هو فى جمادى الاولى سنة ۳۱۳ للهجرة، و من احتيل فى قتله منهم بسمّ سقيه و كان سبب وفاته، و من خاف السلطان و هرب منه فمات فى تواريه، و من ظفر به فحبس حتى هلك فى محبسه ...

قال السيّد أحمد صقر فى مقدّمة طبعه: و قد أسرف خصوم هذه الأسرة الطاهرة فى محاربتها، و أذاقوها ضروب النكال، و صبّوا عليها صنوف العذاب، و لم يرقبوا فيها إلّا و لا ذمّة، و لم يرعوا لها حقّا و لا حرمة،

---

(۱) أو: أدب الغرباء، منه مخطوطة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، ذكرت فى فهرسها ۱۱/ ۴۸، كتبها أبو نصر عتيق بن عبد الرحمن الصديقى فى جمادى الاولى سنة ۶۵۷ ه، و هى فى المجموعة رقم ۴۰۴۷، من الورقة ۹۵ ظ- ۱۲۰ ظ. و حقّقه الدكتور صلاح الدين المنجّد و نشره فى بيروت سنة ۱۹۷۲ م.

(۲) فى بداية حرف الميم.

(۳) راجع عن مخطوطات الأغانى و اختصاراته، و طبعاته: بروكلمن و سزكين، و أمّا مقاتل الطالبيّين فسنوافيك بمخطوطاته و طبعاته و ترجمته.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۱۷

و أفرغوا بأسهم الشديد على النساء و الأطفال و الرجال جميعا فى عنف لا يشوبه لين، و قسوة لا تمازجها رحمة، حتى غدت مصائب أهل البيت مضرب الأمثال فى فظاعة النكال ...

أقول: هذا مع الحثّ الشديد و الترغيب المؤكّد من جدّهم المشرّع الأعظم صلّى اللّه عليه و آله و سلّم على حبّهم و إكرامهم و تعظيمهم، و كانت آخر وصيّة تكلّم بها أن قال: «أوصيكم بأهل بيتى خيرا».

مخطوطات مقاتل الطالبيّين:

۱- نسخة فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء باليمن، ضمن المجموعة رقم ۱۵۷ تاريخ، فرغ منها الكاتب ۹ جمادى الآخرة سنة ۱۰۰۲ ه، من الورقة ۱۲۶- ۲۱۲، و قبله كتاب: كاشف الغمّة عن حسن سيرة إمام الأئمّة، لابن المفضّل، ذكرت فى فهرسها: ۷۰۰.

۲- مخطوطة أخرى فيها، كتب سنة ۱۰۱۷ ه عن نسخة كتبت سنة ۶۱۶ ه، فى ۱۹۴ ورقة، ذكرت فى فهرسها: ۶۳۵، صوّرها معهد المخطوطات فيما صوّر من اليمن عام ۱۹۷۴ م كما فى مجلّة المعهد، ج ۲۲، العدد ۱/ ۴۷.

۳- نسخة فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، فرغ منها الكاتب ۲۸ شعبان سنة ۱۰۴۳ ه، رقم ۲۱۹۲، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۷۳۲.

۴- نسخة أخرى فيها، رقم ۲۱۵۴، فرغ منها الكاتب آخر يوم من رجب سنة ۱۰۵۵ ه، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۷۳۲.

۵- مخطوطة فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء، رقم ۱۸۴ تاريخ، بخطّ نسخى جيّد، فرغ منها الكاتب ۲۳ صفر سنة ۱۰۵۱ ه، فى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۱۸

۲۲۶ ورقة، و بعده إلى الورقة ۲۳۳ إضافة عليه و تكملة لأحداثه من كتب القاسم بن محمّد المنصور باللّه، و بعده سيرة رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم إلى الورقة ۲۵۶، ذكرت فى فهرسها: ۷۰۰.

۶- نسخة أخرى فيها، كتبت سنة ۱۳۵۲ ه، فى ۱۳۳ ورقة، رقمها ۱۸۳ تاريخ، ذكرت فى فهرسها: ۷۰۰.

۷- نسخة من مخطوطات القرن الحادى عشر الهجرى، فى المتحف البريطانى، رقم ۳۹۸۸.

۸- مخطوطة فى مكتبة برلين، رقم ۲۹۰۹.

۹- مخطوطة فى مكتبة جامعة إسلامبول، رقم ۴۱۷۰، كتبت سنة ۱۳۰۸ ه.

۱۰- مخطوطة كتب سنة ۱۰۹۴ ه، فى مكتبة ملّت فى إسلامبول، من كتب على أميرى، بأول المجموعة رقم ۲۲۵۵.

۱۱- نسخة فى مكتبة الجمعية الآسيوية الملكية فى كلكته فى بنغلادش، برقم ۱۳۴۸، كتبت سنة ۱۰۶۴ ه.

۱۲- نسخة فى المكتبة المركزية لجامعة طهران، رقم ۲۷۳۵، فرغ منها الكاتب سلخ ربيع الآخر سنة ۱۲۸۵ ه، وصفت فى فهرسها ۱۰/ ۱۶۰۵.

۱۳- مخطوطة فى مكتبة المسجد الأعظم فى قم، رقم ۲۲۶۹، كتبت سنة ۱۲۹۲ ه، ذكرت فى فهرسها: ۳۸۱.

۱۴- مخطوطة فى دار الكتب الوطنية فى طهران، رقم ۴۸۱ ع، كتبت سنة ۱۲۸۱ ه، وصفت فى فهرسها ۷/ ۴۰۱.

۱۵- نسخة ثانية فيها، رقم ۷۴۹ ع، كتب سنة ۱۲۸۶ ه، ذكرت فى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۱۹

فهرسها ۸/ ۲۰۵.

۱۶- نسخة أخرى فيها، خزائنية، كتبت سنة ۱۲۳۷ ه، رقمها ۵۲۹ ع، وصفت فى فهرسها ۸/ ۲۷.

۱۷- مخطوطة فى دار الكتب المصرية، كتبت سنة ۱۰۷۴ ه، اعتمدها السيّد أحمد صقر فى تحقيق الكتاب.

۱۸- مخطوطة فى المتحف البريطانى، كتبت سنة ۱۰۵۳ ه، ذكرها أحمد صقر فى مقدّمته.

۱۹- مخطوطة فى دار الكتب المصرية، رقم ۵۵۱۴، كتبت سنة ۱۰۷۲ ه.

۲۰- مخطوطة فى مكتبة البرلمان الايرانى السابق ۱۶۲۳، كتبت سنة ۱۲۸۳، وصفت فى فهرسها ۴/ ۳۲۰.

طبعاته:

۱- طبع فى إيران طبعة حجرية ۱۳۰۷ ه، و طبع بهامشه كتاب:

المنتخب فى المراثى و الخطب للشيخ فخر الدين الطريحى النجفى.

۲- طبع فى بومباى، سنة ۱۳۱۱ ه طبعة حجرية، و طبع بهامشه كتاب: المنتخب فى المراثى و الخطب لفخر الدين الطريحى النجفى أيضا.

۳- طبع فى النجف الأشرف طبعة حروفية سنة ۱۳۵۳ ه.

۴- طبع بالقاهرة سنة ۱۳۶۸ ه ۱۹۴۹ م، بتحقيق السيّد أحمد صقر، من منشورات مكتبة عيسى الحلبى.

۵- طبع فى النجف الأشرف فى المطبعة الحيدرية سنة ۱۳۸۵ ه، مع مقدّمة كاظم المظفّر.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۰

۶- و طبعته دار الفكر فى بيروت سنة ۱۳۸۰ ه ۱۹۶۱ م.

۷- طبع فى بيروت من منشورات دار المعرفة بالتصوير على طبعة القاهرة.

۸- و طبع فى بيروت مرّات متكرّرة من منشورات مؤسسة الأعلمى، منها سنة ۱۴۰۸ صف جديد.

۹- و طبعته دار الكتاب فى قم بالتصوير على طبعة النجف الأشرف.

۱۰- و طبعته مكتبة الشريف الرضى فى قم سنة ۱۴۰۵ ه بالتصوير على طبعة النجف الأشرف.

و ترجمه إلى الفارسية السيّد هاشم الرسولي و على أكبر الغفّارى بمساعدة و إشراف المغفور له العلّامة الشيخ أبو الحسن الشعرانى الطهرانى، و طبعت الترجمة فى طهران حتى الآن خمس طبعات، من منشورات مكتبة الصدوق.

مصادر ترجمته:

لقد ترجم لأبى الفرج فى كثير من المصادر، كما ألّف عنه عدّة كتب، ما عدا البحوث و الدراسات المنشورة فى الصحف و المجلّات العربية و غير العربية، و إليك ما عثرنا عليه من مصادر ترجمته:

نشوار المحاضرة ۴/ ۱۰، فهرست النديم: ۱۲۷، يتيمة الدهر ۳/ ۱۲۷، ذكر أخبار أصبهان ۲/ ۲۲، الفهرست- للشيخ الطوسى- برقم ۸۹۶، تاريخ بغداد ۱۱/ ۳۹۸- ۴۰۰، جمهرة النسب- لابن حزم-: ۹۸، و فى طبعة ۱۰۷، معالم العلماء- لابن شهرآشوب، المتوفّى سنة ۵۸۸ ه-: ۱۴۱ طبعة النجف الأشرف، و برقم ۹۸۶، الكامل لابن الأثير ۷/ ۲۵، معجم

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۱

الادباء ۱۳/ ۳۶- ۹۴، و فى طبعة مرجليوث ۵/ ۱۴۹- ۱۶۸، المنتظم ۷/ ۴۰، الكامل لابن الأثير ۸/ ۵۸۱، إنباه الرواة ۲/ ۲۵۱- ۲۵۳، وفيات الأعيان ۲/ ۴۶۸، تاريخ الإسلام- للذهبى- مجلّد يحوى من سنة ۳۵۱- ۳۸۰، طبعة دار الكتاب العربى: ۱۴۲، البداية و النهاية ۱۱/ ۲۶۳، خلاصة الأقوال: ۲۶۷- للعلّامة الحلّى-، مرآة الجنان ۲/ ۳۵۹، سير أعلام النبلاء ۱۶/ ۲۰۱، ميزان الاعتدال ۲/ ۱۳۲، دول الإسلام ۱/ ۲۲۱، المغنى ۲/ ۴۴۶، العبر ۲/ ۳۰۵، المختصر فى أخبار البشر- لأبى الفدا- ۲/ ۱۱۴، غربال الزمان- للعامرى الحرضى-: ۳۰۸، الوافى بالوفيات ۲۱/ ۲۰- ۲۶، لسان الميزان ۴/ ۲۲۱، أمل الآمل ۲/ ۱۸۱، شذرات الذهب ۲/ ۱۹، دائرة المعارف الإسلامية ۱/ ۳۸۸، أعلام العرب فى العلوم و الفنون- لعبد الصاحب الدجيلى- ۱/ ۱۸۹، جامع الرواة ۱/ ۵۷۴، مفتاح السعادة ۱/ ۱۸۴، و فى طبعة ۲۲۸، روضات الجنّات ۵/ ۲۲۰، هدية العارفين ۱/ ۶۸۱، الكنى و الألقاب- للقمّى- ۱/ ۱۳۸، و الفوائد الرضوية- له- ۱/ ۲۷۸، النثر الفنّى فى القرن الرابع- لزكى مبارك- ۱/ ۲۳۴- ۲۴۵، كنوز الأجداد- لكرد على: ۱۵۹- ۱۶۲، بروكلمن- الأصل- ۱/ ۱۵۲، و الذيل ۱/ ۲۲۵، و فى الترجمة العربية ۳/ ۶۸- ۷۱، طبقات أعلام الشيعة- القرن الرابع-: ۱۸۳، سزكين ۱/ ۳۷۸، من الأصل، و الجزء الثانى من المجلّد الأول ۲۸۰- ۲۸۷ من الترجمة العربية، أعيان الشيعة ۸/ ۱۹۸- ۲۰۱، و فى طبعة ۴۱/ ۱۵۵، عروبة العلماء ۱/ ۳۷۸، معجم رجال الحديث ۱۱/ ۳۶۷، أعلام الزركلى ۴/ ۲۷۸، معجم المؤلفين ۷/ ۷۸.

و ممّا ألّف فيه من الكتب المفردة:

۱- دراسة الأغانى، لشفيق جبرى.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۲

۲- أبو الفرج الاصفهانى، له أيضا.

۳- صاحب الأغانى، أبو الفرج الاصفهانى الراوية، لمحمّد أحمد خلف اللّه.

و أمّا ما نشر عنه فى الصحف، فراجع عنه معجم المؤلفين.

۶۸۵- مقاصد الطالب فى مناقب علىّ بن أبى طالب:

لشهاب الدين أحمد بن إسماعيل البرزنجى، الشهرزورى الأصل، المدنى، المتوفّى سنة ۱۳۳۷ ه.

ترجم له الزركلى فقال: ولد بالمدينة و تعلّم بها و بمصر، و كان من مدرّسى الحرم بالمدينة، و تولّى إفتاء الشافعية فيها، و انتخب نائبا عنها فى مجلس النوّاب العثمانى بإسطنبول، و استقرّ فى دمشق أيّام الحرب العالمية الأولى، و توفّى بها، له رسائل لطيفة ...، الأعلام ۱/ ۹۹.

رياض الجنّة- لعبد الحفيظ الفاسى- ۱/ ۱۰۶- ۱۱۱، معجم المؤلّفين ۱/ ۱۶۴.

۶۸۶- المقامات فى تفضيل علىّ عليه السلام

: لأبى جعفر الإسكافى، محمّد بن عبد اللّه المعتزلى البغدادى، المتوفّى سنة ۲۴۰ هجرية.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۲۱۳ ترجمة حسنة، و عدّد له نحو ۲۳ كتابا من كتبه البالغة تسعين كتابا و ذكر له هذا الكتاب.

و تقدّمت ترجمة الإسكافى و مصادرها عند ذكر كتابه: المعيار و الموازنة.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۳

و ينقل الشريف الرضى عن كتاب المقامات هذا فى: نهج البلاغة فى باب الكتب: و من كتاب له عليه السّلام إلى طلحة و الزبير ...، قال: و ذكر هذا الكتاب أبو جعفر الإسكافى فى كتاب المقامات.

و لعلّه هو الذى حكى عنه ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة ۴/ ۶۳- ۷۳ نقولا، ثم قال: هذه خلاصة ما ذكره شيخنا أبو جعفر رحمه اللّه تعالى فى هذا المعنى فى كتاب التفضيل.

فسمّاه كتاب التفضيل، و لا أدرى أ يقصد به المقامات أو المعيار و الموازنة؟ أو هو كتاب ثالث له فى تفضيل أمير المؤمنين عليه السّلام؟

[مقتل]

[مقتل أمير المؤمنين]

۶۸۷- مقتل أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السلام: لابن أبى الدنيا

اشارة

، أبو بكر عبد اللّه بن محمّد بن عبيد بن سفيان بن قيس القرشى الاموىّ- مولاهم- البغدادى الأخبارى (۲۰۸- ۲۸۱ ه).

و هو الأخبارى صاحب الكتب المصنّفة فى الزهد و الرقائق و التاريخ، و كان يؤدّب المعتضد و المكتفى و غير واحد من أولاد الخلفاء.

له ترجمة فی: فهرست النديم: ۲۳۶، فهرست الطوسی: رقم ۴۵۰، تاريخ بغداد ۱۰/ ۸۹، طبقات الحنابلة ۱/ ۱۹۲، المنتظم ۵/ ۱۴۸، سير أعلام النبلاء ۱۳/ ۳۹۷، تذكرة الحفّاظ ۲/ ۶۷۷، العبر ۲/ ۶۵، الوافی بالوفيات ۱۷/ ۵۱۹، فوات الوفيات ۲/ ۲۲۸، البداية و النهاية ۱۱/ ۷۱، تهذيب التهذيب ۶/ ۱۲، خلاصة تهذيب الكمال ۲/ ۹۵، معجم رجال الحديث ۱۰/ ۳۰۴.

و تقدّم له فی حرف الفاء: كتاب فضائل علیّ عليه السّلام، و أوعزنا إلی ترجمته، و عدّدنا ما نالته اليد من مصادرها فلا نكرّر و لا نعيد، و له: مقتل

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۲۴

الحسين عليه السّلام أيضا، يأتی.

و ألّف أبو موسی المدينی الاصفهانی- المتوفّی سنة ۵۸۱ ه- جزءا مفردا فی ترجمة ابن أبی الدنيا و ذكر مصنّفاته باسم: جزء فيه ذكر أبی بكر عبد اللّه بن عبيد ابن أبی الدنيا، و حاله، و ما وقع لنا حاليا من أحاديثه.

يوجد فی دار الكتب الظاهرية، رقم ۳۸۴۷، ضمن المجموع رقم ۱۱۱، من الورقة ۵۲- ۶۲، مكتوبة فی حياة المؤلف، ذكر فی فهارس الظاهرية: فهرس العشّ: ۲۱۹، و فهرس الريّان: ۶۴۷، و فهرست الألبانی:

.۲۰۷

و فی الظاهرية أيضا جزء فی أسماء مصنّفات ابن أبی الدنيا. يوجد ضمن المجموع رقم ۴۲ مجاميع.

نشره الدكتور صلاح الدين المنجّد ضمن مقال ممتع له فی مجلّة مجمع اللغة العربية فی دمشق، المجلّد ۴۹، سنة ۱۳۹۴ ۱۹۷۴، باسم: معجم مصنّفات ابن أبی الدنيا، من الصفحة ۵۷۹- ۵۹۴، فعدّ له ۱۹۸ كتابا منها كتابه هذا: مقتل أمير المؤمنين عليه السّلام، ذكره تحت الرقم ۱۷۶.

مخطوطة الكتاب:

له نسخة فريدة قديمة قيّمة، من نفائس مخطوطات دار الكتب الظاهرية فی دمشق، ضمن المجموعة رقم ۹۵ مجاميع، و رقم ۳۸۳۱ عام، من الورقة ۲۳۱- ۲۴۹، عليها سماع فی سنة ۴۳۸ ه، وصفها يوسف العشّ فی فهرس دار الكتب الظاهرية (التاريخ و ملحقاته): ۸۲- ۸۳ وصفا دقيقا، و كذلك الريّان فی فهرس الظاهرية (التاريخ): ۶۹۰، و الألبانی فی فهرس حديث دار الكتب الظاهرية: ۱۴، و وصفها السوّاس فی فهرس

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۲۵

مجاميع المدرسة العمرية فی دار الكتب الظاهرية: ۵۰۸.

و المخطوطة ناقصة من أولها، و لا نعلم المقدار الساقط، حيث لم نعثر حتی الآن علی نسخة كاملة أخری، و ربّما كان الساقط شيئا كثيرا يحتوی فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام و شمائله و سيرته.

طبعات الكتاب:

۱- نشر الكتاب لأوّل مرّة- بتحقيقی- عام ۱۴۰۸ ه فی مجلّة «تراثنا» التی تصدرها مؤسسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التراث فی قم، فی سنتها الثالثة، و فی عددها الثانی عشر، فی سلسلة «من ذخائر التراث» من ص ۷۹- ۱۳۳.

۲- و طبع ثانية عام ۱۴۱۱ ه، بتحقيق زميلنا العلّامة المحقّق، الشيخ محمّد باقر المحمودی حفظه اللّه، فصدر بمفرده فی ۱۲۳ صفحة من

منشورات مجمع إحياء الثقافة الإسلامية فى قم و وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامى فى طهران.

۶۸۸- مقتل أمير المؤمنين علىّ عليه السلام: لأبى عبد اللّه محمّد بن زكريّا بن دينار الغلابى

الضبّى البصرى ثم البغدادى، المتوفّى سنة ۲۹۸ ه.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۲۱، و عدّ كتبه و منها هذا الكتاب، و قال: أحد الرواة للسّير و الأحداث و المغازى و غير ذلك، و كان ثقة صدوقا، له من الكتب: كتاب مقتل الحسين بن على عليه السّلام، كتاب وقعة صفّين، كتاب الجمل، كتاب الحرّة، كتاب مقتل أمير المؤمنين علىّ عليه السّلام ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۶

و ترجم له النجاشى- المتوفّى سنة ۴۵۰ ه- فى فهرسه برقم ۹۳۶، و قال: له كتب منها: الجمل الكبير، و الجمل المختصر، و كتاب صفّين الكبير، و كتاب صفّين المختصر، مقتل الحسين عليه السّلام، كتاب النهر، كتاب الأجواد، كتاب الوافدين، مقتل أمير المؤمنين عليه السّلام، أخبار زيد، أخبار فاطمة عليها السّلام و منشؤها و مولدها عليها السّلام، كتاب الحيل.

ثم روى هذه الكتب عن أبى العبّاس أحمد بن علىّ بن نوح السيرافى البصرى، عن علىّ بن يحيى السلمى الحذّاء، عن آخرين، كلّهم عن الغلابى.

و ترجم له الذهبى فى العبر ۲/ ۸۶ فى وفيات سنة ۲۹۰ ه، قال:

و فيها محمّد بن زكريا الغلابى الأخبارى أبو جعفر بالبصرة، روى عن عبد اللّه بن رجاء الغدانى و طبقته، قال ابن حبّان: يعتبر بحديثه إذا روى عن الثقات.

و له ترجمة فى الثقات- لابن حبّان- ۹/ ۱۵۴، و أنساب السمعانى ۹/ ۱۹۳ (الغلابى)، و الوافى بالوفيا ۳/ ۷۷، و اللباب ۲/ ۱۸۳، و تذكرة الحفّاظ ۲/ ۶۳۹، سير أعلام النبلاء ۱۳/ ۵۳۴.

۶۸۹- مقتل أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب عليه السلام: لأبى الحسن البكرى

، أحمد بن عبد اللّه بن محمّد، من أهل القرن الخامس الهجرى أو بعده.

ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۶ فى الطبقة الخامسة

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۲۷

و العشرين ممّن توفّوا فيما بين سنتى ۴۸۰- ۵۰۰ «۱» و هاجمه هجوما عنيفا قاسيا، و قال: هو أكذب من مسيلمة!! أظنّه كان فى هذا العصر.

و ترجم له فى ميزان الاعتدال ۱/ ۱۱۲، و قال: ذاك الكذّاب الدجّال! واضع القصص التى لم تكن قطّ، فما أجهله!! و أقلّ حياءه؛ و ما روى حرفا من العلم بسند، و يقرأ له فى سوق الكتبيّين كتاب ضياء الأنوار، و رأس الغول، و شرّ الدهر، و كتاب كلندجة، و حصن الدولاب، و كتاب الحصون السبعة و صاحبها هضام بن الجحّاف و حروب الإمام علىّ معه، و غير ذلك.

و ترجم له ابن حجر فى لسان الميزان ۱/ ۲۰۲، و أورد كلام الذهبى و زاد فى الطين بلّة! و ما كان الرجل يستحقّ هذا الهجوم العنيف، فإنّه لم يضع حديثا ينسبه إلى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و لا وقع فى إسناد حديث باطل يتّهم به، و كلّ ما هنا لك أنّه ألّف كتبا بأسلوب قصصى و قلم روائى كما وصفه الذهبى بالقصّاص، و واضع القصص.

و الكاتب القصصى لا يفترض فيه أن يتحرّى الصدق، فالقصّة بطبعها نسج خيال و تصوير رؤى، و لكنّ الذهبى ينظر إلى الكتب

بمنظار محدّث!! و یطالب کلّ کاتب و قائل بإسناد صحیح!! مع أنّ کتب البکری أسماؤها توحی بأنّها قصص و روایات مثل: رأس الغول، و کلندجة، و ما شاکل.

و قد کانت القصص و الروایات منتشرة متداولة فی الناس منذ بدایات

---

(۱) و أمّا الأبّ شیخو فقد ذکره فی شرح مجانی الأدب: ۳۱۲، و ذکر أنّه توفّی فی أواسط القرن الثالث للهجرة! حکاه عنه سرکیس فی معجم المطبوعات ۱ / ۵۷۸ عند ذکره للبکری هذا، و عدّ کتبه المطبوعة و لم یستوفها، و إنّما استوفاها بروکلمن فی تاریخ الأدب العربی، الترجمة العربیة ۶/ ۲۲۱- ۲۲۳، فقد ترجم للبکری هذا و وصفه بالواعظ! و نسبه بصریا! و عدّد کتبه المخطوطة و أماکن وجودها و ما طبع منها و تکرّر طبعاتها، و حکی عن و ستنفلد أنّه أرّخ وفاته عقب سنة ۹۵۰ بقلیل!!.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۲۸

القرن الرابع، و نجد منها: عجائب البحر، و حدیث سندباد، و السنّور و الفأر فی أخبار الراضی باللّه من أوراق الصولی- المتوفّی سنة ۳۳۵ ه-: ۶.

و أمّا الکتاب الذی سمّاه الذهبی: ضیاء الأنوار- و قد یسمّی: مصباح الأنوار- و المشتهر و المطبوع باسم: الأنوار فی مولد النبی المختار، فهو کتاب اعتیادی لیس فیه ما یشینه، و لا یختلف عن سائر ما کتب فی المولد الشریف، و ما أکثرها.

و ذکره حاجی خلیفة فی کشف الظنون ۱/ ۱۹۵ و مدحه قائلا: الأنوار و مفتاح السرور و الأفکار فی مولد النبی المختار، لأبی الحسن أحمد بن عبد اللّه البکری، المتوفّی سنة ... و هو کتاب جامع مفید فی مجلّد، أوله:

الحمد للّه الذی خلق روح حبیبه ... إلی آخره، جمعها لتقرأ فی شهر ربیع الأوّل و جعلها سبعة أجزاء.

و هنا لک أبو الحسن البکری رجل آخر اسمه علیّ بن محمّد بن عبد الرحمن، توفّی سنة ۹۵۲ ه.

کان من فقهاء الشافعیة فی مصر، له ترجمة فی الکواکب السائرة ۲/ ۱۹۴، و الشذرات ۸/ ۲۹۲.

درس عنده الشهید الثانی زین الدین بن علی بن أحمد الشامی العاملی، المستشهد سنة ۹۶۵ ه.

ورد ذکره فی کتاب: بغیة المرید فی ترجمة الشهید «۱» الذی کتبه

---

(۱) أدرج نصّه حرفیا کلّ من الشیخ علیّ حفید الشهید الثانی و المتوفّی سنة ۱۱۰۳ ه، فی کتابه الدرّ المنثور ۲/ ۱۴۹- ۱۹۸، و أفاد منها السیّد الأمین العاملی- قدّس اللّه روحه- و حکی کثیرا من نصوصها فی ترجمة الشهید الثانی من موسوعته القیّمة أعیان الشیعة ۷/ ۴۳- ۱۵۸.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۲۹

تلمیذ الشهید بهاء الدین العودی حاکیا عن الشهید نفسه فی رحلته إلی مصر عام ۹۴۲ ه و تتلمذه علی جماعة هناک یبلغ عددهم ستّة عشر رجلا من أعلام مصر، قال: و منهم الشیخ أبو الحسن البکری، سمعت علیه جملة من الکتب فی الفقه و التفسیر و بعض شرحه علی المنهاج.

ثم أخذ الشهید الثانی- رحمه اللّه- یصف شعبیة شیخه هذا و مکانته الاجتماعیة و شدّة حبّ الناس له، منها قوله: و کان من شدّة میل الناس إلیه إذا حضر مجلس العلم أو دخل المسجد یزدحم الناس علی تقبیل کفّیه و قدمیه حتی منهم من یمشی حبوا حتی یصل إلی قدمیه یقبّلهما ...

و فی أصحابنا- رضوان اللّه علیهم- من خلط بین هذین! منهم میرزا عبد اللّه أفندی فی کتابه ریاض العلماء ۵/ ۴۴۰، قال: الشیخ أبو الحسن البکری، قد یطلق علی الشیخ الجلیل أبی الحسن أحمد بن عبد اللّه بن محمّد البکری، صاحب کتاب (الأنوار فی مولد النبی

المختار) و غيره من الكتب، و كان أستاذ الشهيد الثانى، و سيجىء شرح أحواله فى القسم الثانى، فإنّه يقال: إنّه من العامّة ...

و أظنّ أنّ هذا الخلط و الوهم تسرّب منه إلى شيخه العلّامة المحدّث المجلسى- قدس اللّه روحه- فقال فى مقدّمة موسوعته الحديثية الكبرى بحار الأنوار ۱/ ۲۲ عند عدّ مصادره:

و كتاب الأنوار فى مولد النبى صلّى اللّه عليه و آله، و كتاب مقتل أمير المؤمنين عليه السّلام، و كتاب وفاة فاطمة عليها السّلام، الثلاثة كلّها للشيخ الجلى أبى الحسن البكرى أستاذ الشهيد الثانى رحمة اللّه عليهما.

و ثالثهم العلّامة المتبحّر المحدّث الرجالى الحاجّ ميرزا حسين النورى- قدّس اللّه نفسه- فى خاتمة المستدرك ۳/ ۴۲۶ فى ترجمة الشهيد الثانى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۳۰

عند عدّ مشايخه المصريّين، قال: ۶، الشيخ أبو الحسن البكرى، صاحب كتاب الأنوار فى مولد النبى صلّى اللّه عليه و آله ...

و قد عرفت أنّ البكرى صاحب الأنوار اسمه أحمد بن عبد اللّه، قد ترجم له الذهبى- المتوفّى سنة ۷۴۸ ه، فى الميزان، فقد كان قبل القرن الثامن و كان قبل الشهيد الثانى- المولود سنة ۹۱۱ ه- بعدّة قرون.

و أول من تنبّه لهذا و نبّه عليه شيخنا العلّامة المحقّق صاحب الذريعة- قدّس اللّه نفسه- فقد ذكر فى الذريعة ۱/ ۴۰۹ كتاب الأنوار ثم قال فى ص ۴۱۰: أقول: الظاهر أنّ أبا الحسن البكرى المصرى أستاذ الشهيد هو الذى ترجمه فى (شذرات الذهب) بعنوان: علاء الدين أبى الحسن علىّ بن جلال الدين محمّد البكرى الصديقى الشافعى، المحدّث الصوفى المتبحّر فى الفقه و التفسير و الحديث، و له شرح المنهاج، و شرح الروض، و شرح العباب، و توفّى بالقاهرة سنة ۹۵۲ ... مع أنّ ابن تيميّة- المتوفّى سنة ۷۲۸- ذكر فى كتابه (منهاج السنّة) أنّ أبا الحسن البكرى مؤلّف (الأنوار) هذا كان أشعريّ المذهب، فيظهر تقدّمه عليه، فكيف بعصر الشهيد الثانى؟!.

أقول: صريح كلام الشهيد الثانى- رحمه اللّه- أنّ أبا الحسن البكرى من مشايخه الّذين قرأ عليهم فى مصر عند رحلته إليها سنة ۹۴۲ ه، و كان ممّا قرأ عليه شرحه على المنهاج.

و قال العودى: و صحبه شيخنا [الشهيد] نفع اللّه به من مصر إلى الحجّ، و ذكر أنّه خرج فى مهيع عظيم من مصر راكبا فى محفّة مستصحبا ثقلا كثيرا ...

أقول: قال الغزّى فى ترجمة البكرى هذا فى الكواكب السائرة ۲/ ۱۹۵:

و من مؤلفاته شرح المنهاج ... و هو أول من حجّ من علماء مصر فى محفّة ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۳۱

و قد تقدّم عن الشهيد الثانى- رحمه اللّه- أنّه قرأ على البكرى بعض شرحه على المنهاج، فهو هذا لا صاحب الأنوار المتقدّم عليه بعدّة قرون.

مخطوطاته:

۱- نسخة فى المكتبة المركزية لجامعة طهران، ذكرت فى فهرسها ۹/ ۷۷۶.

۲- نسخة فى مكتبة الغرب فى همدان، ضمن المجموعة رقم ۴۵۹۳، من الورقة ۱۷۲- ۲۰۶، كتبت سنة ۱۲۹۹ ه، ذكرت فى فهرسها: ۳۵۱.

۳- نسخة فى مكتبة الإيروانى الوقفية فى تبريز.

۶۹۰- مقتل الحسن بن علىّ (عليهما السلام): للواقدى

، أبی عبد اللّه محمّد بن عمر بن واقد الأسلمی- مولاهم- المدنی ثم البغدادی (۱۳۰- ۹/ ۲۰۷ ه).

ترجم له النـديم فی الفهرست: ۱۱۱، و قال: و كان يتشيّع، حسن المـذهب، يلزم التقيّـة، و هو الذی روی أنّ عليّا عليه السّـلام كان من معجزات النـبی صـلّی اللّه عليه و آله، كالعصـی لموسـی عليه السّـلام، و إحيـاء الموتی لعيسـی بن مريم عليه السّـلام، و غير ذلـك من الأخبار.

و كان من أهل المدينة انتقل إلی بغداد و ولی القضاء بها للرشيد بعسكر المهدیّ، عالما بالمغازی و السّير و الفتوح ...

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۳۲

قال محمّد بن إسـحاق «۱»: قرأت بخطّ عتيق قال: خلّف الواقـدی بعـد وفاته ستّمائة قمطر كتبا، كلّ قمطر منها حمل رجلين! و كان له غلامان مملوكان يكتبان له الليل و النهار، و قبل ذلك بيع له كتب بألفی دينار! ...

أقول: و من كتّابه محمّد بن سعد صاحب الطبقات، ترجم له فيه.

و له كتـاب: المغـازی مطبوع غير مرّة، و له كتـاب: مولـد الحسن و الحسـين يـأتی، و له كتاب: الجمل تقـدّم فی حرف الجيم، و ذكرنا هناك بعض مصادر ترجمته، و له كتاب: مقتل الحسـين عليه السّـلام، و له كتاب: مقتل الحسن بن علیّ عليهما السّـلام، ذكر فی هـدية العارفين ۲/ ۱۰، و ذكره سزكين فی تاريخ التراث العربی ۱/ ۲۹۷ من الأصل الألمانی، و فی الجزء الثانی من المجلّد الأوّل من الترجمة العربية: ۱۰۵، و قال: أفاد منه ابن حجر فی الإصابة ۲/ ۷۷۹.

و ذكره له النديم فی الفهرست علی ما فی بعض مخطوطاته.

[مقتل الحسين ع]

۶۹۱- مقتل الحسين عليه السلام: للواقدی

، أبی عبد اللّه محمّد بن عمر بن واقد المدنی ثم البغدادی (۱۳۰- ۹/ ۲۰۷ ه).

ذكره له النديم فی الفهرست: ۱۱۱، قال عند عدّ كتبه: و كتاب مولد الحسن و الحسين، و مقتل الحسين عليه السّلام.

و ترجم له ياقوت فی معجم الأدباء ۷/ ۵۸، و الصفدی فی الوافی بالوفيات ۴/ ۲۳۹، و ذكرا له هذين الكتابين فی عداد مؤلفاته.

---

(۱) هو النديم نفسه مؤلّف «الفهرست».

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۳۳

و تقدّم له: مقتل الحسن عليه السّلام، و تقدّم له فی حرف الجيم كتاب الجمل، و أوعزنا هناك إلی بعض مصادر ترجمته.

۶۹۲- مقتل الحسين عليه السلام: لأبی عبيدة معمر بن المثنّی التيمی

- مولاهم- البصری (۱۱۰- ۲۰۹) «۱».

من أئمـة الأدب المعروفين، قال ابن قتيبة فی المعارف: ۵۴۳: كـان الغريب و أيام العرب أغلب عليه، و كان لا يقيم البيت إذا أنشـده! و يخطئ إذا قرأ القرآن نظرا! و كـان يبغض العرب! و ألّف فی مثالبهـا كتبـا، و كـان يری رأی الخوارج. أهل البيت فی المكتبـة العربيـة، الطباطبائی ۵۳۳ ۶۹۲ - مقتل الحسين عليه السلام: لأبی عبيدة معمر بن المثنی التيمی ..... ص : ۵۳۳

قال الجاحظ: لم يكن فی الأرض جماعی و لا خارجی أعلم بجميع العلوم من أبی عبيدة.

أقول: كان خارجيا إباضيا، قال أبو حاتم السجستانی: كان يكرمنی بناء علی أنّنی من خوارج سجستان! و كان ينسب إليه فعل القبائح!

قال فیه أبو نؤاس:

صلّی الإله علی لوط و شیعته* أبا عبیدهٔ قل باللّه آمینا فأنت عندی بلا شکّ بقیّتهم* منذ احتلمت و قد جاوزت سبعینا و له نحو المائتی مصنّف، منها: مقاتل الأشراف، فضائل الفرس، خوارج البحرین و الیمامهٔ، مقتل محمّد و إبراهیم ابنی عبد اللّه بن الحسن بن الحسن، مآثر العرب، مثالب العرب، و کتاب الجمل و صفّین- و قد تقدّم فی حرف الجیم-.

---

(۱) فی وفاته خلاف، قیل: ۲۱۰، و قیل: ۲۱۳، و قیل غیر ذلک.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۳۴

و منها هذا الکتاب مقتل الحسین، کان عند السیّد ابن طاوس الحلّی- المتوفّی سنهٔ ۶۶۴ ه- فی مکتبته و ینقل عنه فی کتبه، و هو مذکور فی فهرس مکتبته المنشور فی مجلّهٔ المجمع العلمی العراقی «۱» ففیه برقم ۴۳۰:

مقتل الحسین، لمعمر بن المثنّی.

و ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ: ۲۲/ ۲۸، قال: مقتل أبی عبد اللّه الحسین علیه السّلام، لمعمر بن المثنّی، روی عنه السیّد ابن طاوس فی اللهوف.

أقول: کتاب اللهوف (الملهوف) علی قتلی الطفوف، فی مقتل الحسین علیه السّلام، للسیّد رضی الدین علیّ بن طاوس الحسنی الحلّی (۵۸۹- ۶۶۴ ه) مطبوع مرارا فی الهند و العراق و إیران و غیرها.

۶۹۳- مقتل الحسین بن علیّ علیهما السلام: لنصر بن مزاحم بن یسار المنقری

، أبی المفضّل العطّار الکوفی، صاحب: وقعهٔ صفّین، المتوفّی سنهٔ ۲۱۲ ه.

ذکره الندیم فی الفهرست: ۱۰۶، و النجاشی فی فهرسته رقم ۱۱۴۸ و رواه عنه بإسنادین، و ذکر من کتبه کتاب الجمل، کتاب صفّین، کتاب النهروان، کتاب الغارات، کتاب المناقب، کتاب أخبار محمّد بن إبراهیم و أبی السرایا.

و ذکره له یاقوت فی ترجمته فی معجم الأدباء ۷/ ۲۱۰.

و ترجم له الخطیب فی تاریخ بغداد ۱۳/ ۲۸۲.

---

(۱) فی المجلّد الثانی عشر منه سنهٔ ۱۳۸۴ ه ۱۹۶۵ م باسم: السیّد علیّ آل طاوس حیاته، مؤلّفاته، خزائن کتبه؛ بقلم العلّامهٔ الشیخ محمّد حسن آل یاسین.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۳۵

۶۹۴- مقتل الحسین: لأبی عبید القاسم بن سلام الهروی

، المتوفّی سنهٔ ۲۲۴ ه.

ذکره أبو سعد السمعانی فی عداد کتب أبی عبید التی قرأها أبو علیّ الحدّاد الحسن بن أحمد الاصبهانی علی الحافظ أبی نعیم و رواها عنه، فقال فی التحبیر- فی ترجمهٔ أبی علی الحدّاد- ۱/ ۱۸۵ بعد ما عدّد الکتب و منها هذا: سمع هذه الکتب أبو علیّ الحدّاد من أبی نعیم الحافظ، عن أبی القاسم الطبرانی، عن علیّ بن عبد العزیز، عنه.

و حکاه الذهبی فی ترجمهٔ أبی علیّ الحدّاد من سیر أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۶، عن ابن نقطهٔ ممّا سمعه أبو علیّ الحدّاد من أبی نعیم، و

منها مقتل الحسين لأبى عبيد القاسم بن سلام. و ذكر منها تاريخ الطالبيّين للجعابى، و ممّا حكاه عن السمعانى [فى التحبير] حديث الطير و المؤاخاة ممّا سمعه من أبى نعيم، من تآليفه.

۶۹۵- مقتل الحسين عليه السلام: للمدائنى

، أبى الحسن علىّ بن محمّد بن عبد اللّه بن أبى سيف المدائنى البغدادى (۱۳۲- ۵/ ۲۲۴ ه).

ترجم له الذهبى فى سير اعلام النبلاء ۱۰/ ۴۰۰، و قال: العلّامة الحافظ الصادق أبو الحسن ... و كان عجبا فى معرفة السّير و المغازى و الأنساب و أيام العرب، مصدّقا فيما ينقله! عالى الإسناد ... حكى المدائنى أنّه أدخل على المأمون فحدّثه بأحاديث فى على [عليه السلام] فلعن بنى أميّة ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۳۶

أقول: و ترجم له شيخ الطائفة أبو جعفر الطوسى- رحمه اللّه- فى الفهرست برقم ۴۰۷، و قال: علىّ بن محمّد المدائنى، عامّىّ المذهب، و له كتب كثيرة حسنة فى السّير، و له كتاب مقتل الحسين بن علىّ عليه السّلام، و كتاب الخونة لأمير المؤمنين عليه السّلام.

أخبرنا بذلك أحمد بن عبدون، عن أبى بكر الدورى، عن ابن كامل، عن الحارث بن أبى أسامة، عن المدائنى.

و ذكر له كتابه هذا [مقتل الحسين] الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّى سنة ۵۸۸ هجرية- فى معالم العلماء برقم ۴۸۶.

و تقدّم للمدائنى: أخبار أبى طالب و ولده [و فى هدية العارفين: أخبار أبى طالب و بنيه]، أسماء من قتل من الطالبيّين، الجمل، خطب علىّ و كتبه إلى عمّاله، كتاب الفاطميات أو: أخبار الفاطميات.

و للمدائنى ترجمة موسّعة فى فهرست النديم: ۱۱۳- ۱۱۷- و ذكر له فى الصفحة ۱۱۷: أخبار المختار-، و تاريخ بغداد ۱۲/ ۵۴، و معجم الأدباء ۱۴/ ۱۲۴، و له ترجمة موجزة فى الوافى بالوفيات- للصفدى- ۲۲/ ۱۶۷.

و ذكر له الذهبى فى سير أعلام النبلاء: أخبار أهل البيت (عليهم السلام).

۶۹۶- مقتل الحسين عليه السلام: لابن أبى الدنيا

، عبد اللّه بن محمّد بن عبيد أبو بكر القرشى الأموى- مولاهم- البغدادى الأخبارى (۲۰۸- ۲۸۱ ه) صاحب الكتب المصنّفة، و مؤدّب المعتضد و المكتفى و غير واحد من أولاد الخلفاء.

ترجم له شيخ الطائفة أبو جعفر الطوسى- المتوفّى سنة ۴۶۰ ه- فى كتاب الفهرست برقم ۴۵۰، و ذكر له هذا الكتاب و كتاب: مقتل أمير

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۳۷

المؤمنين عليه السّلام، أورد إسناده إليه، و روى مؤلّفاته عن أحمد بن عبدون، عن أبى بكر الدورى، عن أبى بكر محمّد بن أحمد بن إسحاق الجريرى، عن المؤلف.

و ترجم له الذهبى فى سير أعلام النبلاء ۱۳/ ۴۰۳ و ذكر له هذا الكتاب.

و كذا ذكره له ابن شهرآشوب- المتوفّى سنة ۵۸۸ ه- فى معالم العلماء رقم ۵۰۶.

و ذكره الدكتور صلاح الدين المنجّد فى: معجم مصنّفات ابن أبى الدنيا برقم ۱۷۰، المنشور فى مجلّة مجمع اللغة العربية بدمشق، المجلّد ۴۹، ص ۵۹۲.

و تقدّم له: مقتل أمير المؤمنين عليه السّلام، و فى حرف الفاء: فضائل علىّ عليه السّلام، فراجع.

۶۹۷- مقتل الحسین علیه السلام: لابن واضح الیعقوبی

المؤرّخ الرحّالهٔ، أحمد بن أبی یعقوب إسحاق ابن جعفر بن وهب بن واضح الکاتب العبّاسی البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۲۸۴ أو سنهٔ ۲۷۸ أو سنهٔ ۲۹۲ ه، صاحب کتابی، البلدان و التاریخ المطبوعین، و تاریخه یعرف بتاریخ الیعقوبی، و له: مشاکلهٔ الناس لزمانهم، مطبوع أیضا.

کان جدّه من موالی المنصور، رحل إلی المغرب و دخل الهند و تجوّل فی الأقطار العربیهٔ، و له کتاب: أخبار الامم السالفهٔ.

و له ترجمهٔ فی معجم الأدباء ۵/ ۱۵۲، و له ترجمهٔ فی مقدّمهٔ تاریخه

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۳۸

طبعهٔ النجف الأشرف، و فیها أنّ له فی کتاب البلدان ص ۱۳۱ من طبعهٔ النجف الأشرف شعرا نظمه لیلهٔ الفطر عام ۲۹۲ ه، فقد کان حیّا فی هذا التاریخ.

۶۹۸- مقتل الحسین علیه السلام: لأبی عبد اللّه محمّد بن زکریّا بن دینار

الغلابی الضبیّ البصری ثم البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۲۹۸ ه.

تقدّم له: مقتل أمیر المؤمنین علیه السّلام، فأوعزنا إلی شیء من ترجمته و مصادرها.

و تقدم له فی حرف الجیم کتاب الجمل.

و ممّن ذکر له کتابه هذا [مقتل الحسین علیه السّلام] الندیم فی الفهرست:

۱۲۱ و ترجم له النجاشی- المتوفّی سنهٔ ۴۵۰ ه- فی فهرسته برقم ۹۳۶، و ذکر له کتابه هذا و رواه عنه بإسناده إلیه، کما و ذکر هذا الکتاب أیضا فی إیضاح المکنون ۲/ ۵۴۰، و هدیهٔ العارفین ۲/ ۳۲.

۶۹۹- مقتل الحسین علیه السلام: للحافظ البغوی

، ابن بنت منیع، و هو أبو القاسم عبد اللّه بن محمّد بن عبد العزیز بن المرزبان بن سابور بن شاهنشاه الخراسانی البغوی المنیعی ثم البغدادی (۲۱۴- ۳۱۷ ه).

ذکر کتابه هذا فی کشف الظنون ۲/ ۱۷۹۴، و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۴/ ۴۴۰- ۴۵۷، و أطراه بقوله: الحافظ، الإمام، الحجّهٔ، المعمّر، مسند العصر ...».

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۳۹

أقول: و تقدّم له فی حرف الفاء: فضائل فاطمهٔ، و أوعزنا إلی شیء من مصادر ترجمته، و نزید هنا: تذکرهٔ الحفّاظ ۲/ ۷۳۷، العبر ۲/ ۱۷۰، البدایهٔ و النهایهٔ ۱۱/ ۱۶۳، الوافی بالوفیات ۱۷/ ۴۷۹، طبقات القرّاء ۱/ ۴۵۰، طبقات الحفّاظ: ۳۱۲، شذرات الذهب ۲/ ۲۷۹.

و له ترجمهٔ مطوّلهٔ فی مقدّمهٔ طبع کتابه: مسند علیّ بن الجعد من ص ۶۱- ۱۹۸.

۷۰۰- مقتل الحسین علیه السلام: للقاضی أبی الحسین عمر بن الحسن بن علیّ بن مالک الشیبانی

الأشنانی البغدادی (۲۵۹- ۳۳۹ ه).

ترجم له إسماعیل باشا فی هدیهٔ العارفین ۱/ ۷۸۰، و کحّالهٔ فی معجم المؤلفین ۷/ ۲۸۲، و ذکرا له هذا الکتاب.

و تقدّم له: مقتل الحسن علیه السّلام، کما تقدّم له فی حرف الفاء فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام، و ذکرنا فیهما مصادر ترجمته.

۷۰۱- مقتل الحسین: للحافظ الطبرانی

، سلیمان بن أحمد بن أیّوب بن مطیر اللخمی الشامی الطبرانی ثم الاصفهانی (۲۶۰- ۳۶۰ ه).

أقام محدّثا فی اصفهان ستّین سنهٔ، و هو صاحب المعاجم الثلاثهٔ المطبوعهٔ: الکبیر و الوسیط و الصغیر.

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۱۱۹- ۱۳۰ و وصفه بالإمام الحافظ الثقهٔ ...

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۴۰

و راجع المصادر المذکورهٔ بهامشه، و راجع: أعلام معجم البلدان:

۲۵۹، و المصادر المدرجهٔ بهامشه.

و أفرد ابن منـدهٔ جزءا حافلا فی ترجمته طبع فی نهایهٔ المعجم الکبیر للطبرانی فی بغداد، و عدّ فی ص ۳۶۲ مقتل الحسین علیه السّلام، و هو هناک برقم ۳۹.

و تقدّم له فی حرف الفاء فضائل علیّ علیه السّلام، فراجع.

۷۰۲- مقتل الحسین علیه السلام: أو أخباره؟ علیه السّلام. للحافظ الطبرانی

، سلیمان بن أحمد بن أیّوب بن مطیر اللخمی الشامی الطبرانی ثم الاصفهانی (۲۶۰- ۳۶۰ ه).

و هو الذی فی الجزء الثالث من المعجم الکبیر.

و نشرته انا فی: الحسین و السنهٔ.

حققه محمّد شجاع ضیف اللّه، و طبعته دار الأوراد الکویتیهٔ.

۷۰۳- مقتل الحسین: لأخطب خوارزم، ضیاء الدین أبی المؤیّد

اشارهٔ

الموفّق بن أحمد بن محمّد المکّی الخطیب الخوارزمی الحنفی (حدود سنهٔ ۴۸۴- ۵۶۸ ه).

قرأ علی أبیه و غیره، و أخذ علوم العربیهٔ من الزمخشـری و لازمه و تخرّج به حتی أصبح یقال له: خلیفهٔ الزمخشـری، و رحل فی طلب الحـدیث و طاف البلاد و العواصم الإسـلامیهٔ و لقی المشایـخ الکبار و سـمع منهم، طوّف فی بلاد فارس و العراق و الحجاز و مصـر و الشام و غیرها، و لم

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۴۱

یشبع ذلک نهمته، فراسل بعض من لم یلقهم و کاتبهم و استجازهم فأجازوه و أجاز هو لهم.

ترجم له معاصـره العماد الاصـفهانی فی: خریدهٔ القصـر/ قسم شعراء إیران، و قال: خطیب خوارزم، أبو المؤیّد الموفّق بن أحمد المکّی الخوارزمی، من الأفاضل الأکابر بها فقها و أدبا، و الأماثل الأکارم حسبا و نسبا «۱».

ترجم له القفطی فی إنبـاه الرواهٔ ۳/ ۳۳۲، و قـال: المکّی الأصل، خطیب خوارزم، أدیب فاضل، له معرفـهٔ تامّـهٔ بالأدب و الفقه، یخطب بجامع خوارزم سنین کثیرهٔ و ینشئ الخطب به، أقرأ الناس علم العربیهٔ و غیره، و تخرّج به عالم فی الآداب، منهم ابو الفتح ناصر بن أبی

المكارم المطرّزی الخوارزمی، و توفّی الموفّق بخوارزم فی حادی عشر صفر سنة ۵۶۸.

و ترجم له ابن النجّار فی ذيل تاريخ بغداد، و قال: كان خطيب خوارزم، و كان فقيها فاضلا، أديبا شاعرا، بليغا، من تلامذة الزمخشری ... «۲».

و ترجم له ابن الدبيثی فی ذيل تاريخ بغداد، و حكاه عنه الذهبی فی تلخيصه منه المسمّی: المختصر المحتاج إليه من تاريخ ابن الدبيثی: ۳۶۰، رقم ۱۳۴۱، فقال: الموفّق بن أحمد بن محمّد المكّی، أبو المؤيّد، خطيب

---

(۱) حكاه عنه السيّد ابن طاوس الحلّی- المتوفّی سنة ۶۶۴ ه- فی كتاب اليقين:

ص ۱۶۶، الباب ۲۶، و هذا القسم من الخريدة لم يطبع حتی الآن.

(۲) حكاه عنه السيّد ابن طاوس فی كتاب اليقين: ۱۶۶، و هذا القسم من ذيل ابن النجّار يعدّ مفقودا.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۴۲

خوارزم، أديب فاضل بارع، خطب بجامع خوارزم مدّة طويلة، و أنشأ الخطب، و أقرأ الناس، و تخرّج به جماعة ...

مؤلفاته:

ذكروا له عدّة مؤلفات نذكر منها ما يلی:

۱- ديوان شعره، ذكر فی كشف الظنون ۱/ ۸۱۵.

۲- كتاب قضايا أمير المؤمنين عليه السّلام، ذكره ابن شهرآشوب فی كتاب مناقب آل أبی طالب ۱/ ۴۸۴.

۳- كتاب ردّ الشمس علی أمير المؤمنين عليه السّلام، ذكره له معاصره الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه- فی كتابه مناقب آل أبی طالب ۱/ ۴۸۴.

۴- الكفاية فی النحو فی علم الإعراب «۱».

---

(۱) نهج فيه نهج شيخه الزمخشری فی «المفصّل» رتّبه علی الأسماء و الأفعال و الحروف، أو هو كشرح عليه، ذكره الجلبی فی كشف الظنون ۲/ ۱۴۹۸، و فی مكتبة البرلمان الإيرانی شرح عليه، راجع فهرسها ۱۰ ق ۱ ص ۴۰۱. و من الكفاية عدّة نسخ مخطوطة فی مكتبات إيران، فمنها:

نسخة فی مكتبة جامعة طهران، رقم ۶۹۶۷، من مخطوطات القرن التاسع أو العاشر، ذكرت فی فهرسها ۱۶/ ۴۱۵ مع الترجمة خلال السطور إلی الفارسية باللهجة الطبرية.

و أخری فيها، رقم ۶۸۲۵، كتبت سنة ۱۰۷۰ ه، مع شرح شواهده ذكرت فی فهرسها ۱۶/ ۳۷۱.

نسخة فی مكتبة المدرسة الفيضية فی قم، رقم ۱۸۰۸، من مخطوطات القرن الثامن، ذكرت فی فهرسها ۱/ ۲۱۹.

نسخة فی مكتبة كلية الإلهيّات فی جامعة الفردوسی فی مشهد، رقمها ۱۷۱۶، كتبت سنة ۱۰۸۸ ه، و مع شرح علی شواهده، و هی ۹۲ بيتا، ذكرت فی فهرسها

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۴۳

۵- مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، و يأتی الكلام عنه فی محلّه إن شاء اللّه تعالی.

۶- الأربعين فی مناقب النبی الأمين و وصيّه أمير المؤمنين عليه السّلام، و قد تقدّم ذكره فی حرف الألف.

۷- مناقب أبى حنيفة، طبع فى حيدرآباد سنة ۱۳۲۱ ه مع مناقب الكردرى فى مجلّدين.

۸- مقتل الحسين عليه السّلام.

رواية الكتاب:

و ممّن يروى هذا الكتاب بالإسناد عن مؤلّفه هو الحموئى، المتوفّى

۳/ ۸۱۲.

و نسخة فى مكتبة مجلس الشورى بطهران، كتبت سنة ۹۹۰ ه، و فى خلال السطور ترجمته إلى الفارسية باللهجة الطبريّة، رقمها ۵۱۵۷.

و نسخة فى مكتبة الوزيرى العامة فى مدينة يزد، ضمن المجموعة رقم ۲۴۹۲، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۳۱۶.

و نسخة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، ضمن المجموعة رقم ۴۶۷۴، كتبت سنة ۱۰۹۰ ه، ذكرت فى فهرسها ۱۲/ ۲۶۱.

و مخطوطة أخرى فيها، رقم ۶۷۰۹، ذكرت فى فهرسها ۱۷/ ۲۶۵.

و منه ثلاث نسخ فى مكتبة المسجد الأعظم فى قم، بالأرقام ۳۱۶۶ و ۵۷۸ و ۳۶۲، ذكرت فى فهرسها فى الصفحات ۳۳۳ و ۴۶۰ و ۶۳۷.

و فى مكتبة مدرسة سبهسالار مخطوطة القرن العاشر، رقم ۶۹۲۴ و أخرى فيها من القرن الثانى عشر، رقم ۸۱۱۲، ذكرتا فى فهرسها ۵/ ۴۳۹- ۴۴۰.

و منها مخطوطتان فى مكتبة ملك العامة فى طهران، برقمى ۲۹۳۵ و ۲۳۲۹، ذكرتا فى فهرسها ۱/ ۶۰۴.

و إنّما عدّدنا مخطوطات الكتاب لأنّه لا زال مجهول المؤلف عند المفهرسين و لم يهتدوا إلى أنّ ضياء الدين المكّى هو الخوارزمى هذا.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۴۴

سنة ۷۲۳ ه، فقال فى كتابه فرائد السمطين ۲/ ۶۶: أخبرنى الإمام نجم الدين عيسى بن الحسين الطبرى رحمه اللّه إجازة بجميع كتاب مقتل أمير المؤمنين حسين بن علىّ عليهما السّلام، قال: أخبرنى السيّد النقيب الحسيب النسيب ركن الدين أبو طالب يحيى بن الحسن الحسنى، عن الإمام جمال الدين ابن معين، عن مصنّفه أخطب خوارزم أبى المؤيّد الموفّق ابن أحمد المكّى رحمه اللّه ...

مخطوطات مقتل الحسين:

۱- مخطوطة رأيتها فى مكتبة أسرة ثقة الإسلام فى تبريز، جاء فى نهايتها: كتبه محمّد بن الحسين العميدى النجفى، و فرغ منه فى قزوين سنة ۹۸۶».

۲- مخطوطة فى دار الكتب الوطنية فى تبريز، رقم ۳۱۱۰، مكتوبة عن النسخة المتقدّمة، كتبها السيّد محمّد مهدى الطباطبائى سنة ۱۳۰۶ ه.

۳- مخطوطة كتبها العلّامة الأديب الشيخ محمّد السماوى النجفى- المتوفّى فى محرم سنة ۱۳۷۰ ه، كتبها على المخطوطة رقم ۲، و فرغ منها منتصف محرّم سنة ۱۳۶۱ هجرية، و كانت فى مكتبته القيّمة الشهيرة.

طبعات الكتاب:

۱- طبع الكتاب لأول مرّة فی النجف الأشرف فی مطبعة الزهراء سنة ۱۳۶۷ هجرية، علی نسخة العلّامة السماوی و بإشرافه رحمه اللّه، و صدر فی جزءین.

۲- ثم أعادت مکتبة المفید فی قم طبعه بالأوفسیت علی الطبعة

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۴۵

النجفیة سنة ۱۳۹۹ ه فی مجلّد واحد.

مصادر ترجمة الخوارزمی:

۱- خریدة القصر و جریدة العصر، للعماد الاصفهانی، قسم شعراء فارس، نقل عنه السیّد ابن طاوس ترجمة الخوارزمی فی کتابه: الیقین.

۲- ذیل تاریخ بغداد، لابن النجّار، نقل عنه السیّد ابن طاوس فی کتاب: الیقین.

۳- ذیل تاریخ بغداد، لابن الدبیثی، کما فی تلخیصه للذهبی المسمّی بالمختصر المحتاج إلیه من تاریخ ابن الدبیثی.

۴- إنباه الرواة بأخبار النحاة- للقفطی- ۳/ ۳۳۲.

۵- المختصر المحتاج إلیه، للذهبی، طبعة بیروت، ص ۳۶۰، رقم ۱۳۴۱.

۶- تاریخ الإسلام، للذهبی، حکی عنه الفاسی فی: العقد الثمین.

۷- الوافی بالوفیات للصفدی کما فی بغیة الوعاة.

۸- العقد الثمین، للتقی الفاسی ۷/ ۳۱۰.

۹- کتائب أعلام الأخیار، الورقة ۲۹۵/ ۱ من مخطوطة طوبقبو، مصوّرة مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی فی قم، [برقم ۴۶۰- ۶۱۳].

۱۰- الجواهر المضیئة فی طبقات الحنفیة ۲/ ۱۸۸.

۱۱- الطبقات السنیّة فی تراجم الحنفیة، الورقة ۴۷۸/ أ مصوّرة مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی عن مکتبة طوبقبو.

۱۲- بغیة الوعاة- للسیوطی- ۲/ ۳۰۸.

۱۳- روضات الجنّات ۸/ ۱۲۴ فی ترجمة الزمخشری.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۴۶

۱۴- هدیة العارفین ۲/ ۴۸۲.

۱۵- الفوائد البهیة فی طبقات الحنفیة: ۴۱.

۱۶- الکنی و الألقاب- للمحدّث القمّیّ- ۲/ ۱۲.

۱۷- أعلام الزرکلی ۱/ ۲۱۵ باسم أحمد بن محمّد، و ۷/ ۳۳۳.

۱۸- معجم المؤلّفین ۱۳/ ۵۲.

۱۹- أعلام العرب.

۲۰- بروکلمن- الذیل- ۱/ ۵۴۹ و ۶۲۳.

۲۱- تاريخ آداب اللغة العربية- لجرجى زيدان- ۳/ ۶۶.

۲۲- الغدير- للعلّامة الأمينى- ۴/ ۳۹۸.

۲۳- مقدّمة مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، الطبعة الأولى، سنة ۱۳۱۲ ه، للعلّامة الشيخ محمّد باقر البهائى الهمدانى، المتوفّى سنة ۱۳۳۳ ه.

۲۴- مقدّمة مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، طبعة النجف الأشرف، للسيّد محمّد رضا الخرسان النجفى.

۲۵- مقدّمة مقتل الحسين عليه السّلام، للعلّامة الأديب الشيخ محمّد السماوى النجفى، المتوفّى سنة ۱۳۷۰ ه.

۷۰۴- مقتل الإمام الحسين بن علىّ عليهما السلام: لأبى القاسم مجير الدين محمود

بن المبارك بن علىّ بن المبارك، الواسطى البغدادى، المعروف بالمجير و بابن بقيرة (۵۱۷- ۵۹۲ ه).

إيضاح المكنون ۲/ ۵۴۰، هدية العارفين ۲/ ۴۰۴، معجم المؤلفين ۱۲/ ۱۹۲، معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم- للمنجّد-: ۲۲۹.

و للمؤلف ترجمة فى ذيل الروضتين ۱۰/ ...، و تكملة المنذرى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۴۷

۱/ ۲۶۷ رقم ۳۶۳، و طبقات السبكى ۷/ ۲۸۷، و العبر ۴/ ۲۸۰، و تلخيص مجمع الآداب رقم ۶۴۳ حرف الميم، سير أعلام النبلاء ۲۱/ ۲۵۵، طبقات ابن قاضى شهبة ۲/ ۶۰ رقم ۳۴۹.

قال فى سير أعلام النبلاء: قدم دمشق فدرّس و ناظر و تخرّج به الأصحاب، ثم سار إلى شيراز فدرّس بها و بعسكر مكرم و واسط، ثم درّس بالنظامية ببغداد، و خلع عليه بطرحه، ثم بعث رسولا إلى همدان فأدركه الأجل.

قال ابن الدبيثى: برع فى الفقه حتى صار أوحد زمانه، و تفرّد بمعرفة الاصول، قرأت عليه و ما رأيت أجمع لفنون العلم منه مع حسن العبارة، نفذ رسولا إلى خوارزمشاه ...

۷۰۵- مقتل الحسين عليه السلام: للرسعنى

، و هو عزّ الدين أبو محمّد عبد الرزّاق بن رزق اللّه بن أبى بكر بن خلف الجزرى، المتوفّى سنة ۶۶۱ ه كما عند الذهبى و الصفدى، أو ۶۶۰ كما عند ابن الفوطى و الأربلى.

ذكره له الذهبى فى ترجمته من تذكرة الحفّاظ: ۱۴۵۲، فقال:

و صنّف كتاب مقتل الشهيد الحسين عليه السّلام، و كان إماما متقنا ذا فنون ...

و له ترجمة فى تلخيص مجمع الآداب ۱/ ۱۹۲، و فى ذيل مرآة الزمان ۱/ ۴۴۵ و ۲/ ۲۱۹.

و ترجم له الصفدى فى الوافى بالوفيات ۱۸/ ۴۰۹ و ذكر له كتابه هذا، و بهامشه بعض مصادر ترجمته.

و له ترجمة فى كتاب تكملة إكمال الإكمال لابن الصابونى: ۱۵۵،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۴۸

و راجع هناك بقيّة مصادر ترجمة المؤلف.

و ذكره له ابن رجب فى ترجمته المطوّلة من ذيل طبقات الحنابلة ۲/ ۲۷۵ باسم: مصرع الحسين، و قال: ألزمه بتصنيفه صاحب الموصل، فكتب فيه ما صحّ من القتل دون غيره!.

و فى معجم المؤلفين ۵/ ۲۱۸ أيضا سمّاه: مصرع الحسين.

۷۰۶- مقتل الحسين عليه السلام: لأبى الحسن البكرى

، أحمد بن عبد اللّه بن محمّد.

تقدّم له: مقتل أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب عليه السّلام، و تحدّثنا عنه بإسهاب، فلا نعيد.

و من مقتل الحسين عليه السّلام نسخة فى مكتبة جامعة القرويّين فى مدينة فاس بالمغرب، ضمن المجموعة رقم ۳/ ۵۷۵، من ۷۷- ۸۶، ذكرها محمّد العابد الفاسى فى فهرسها ۲/ ۱۱۲ باسم: حديث وفاة سيّدنا الحسين!

۷۰۷- مقتل الإمام الحسين [«للّامعى محمود بن عثمان»]

بن علىّ بن أبى طالب رضى اللّه عنهما فى كربلاء:

للّامعى محمود بن عثمان بن على بن إلياس الحنفى الرومى البروسوى (۸۷۸- ۹۳۸ ه).

ذكره إسماعيل باشا فى هدية العارفين ۲/ ۴۱۲.

۷۰۸- مقتل الحسين عليه السلام:

مخطوطة فى دار الكتب بالقاهرة، رقم ۱۲۴۵.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۴۹

[مقتل زيد]

۷۰۹- مقتل زيد بن على عليهما السلام:

لابن النطّاح، و هو أبو عبد اللّه محمّد بن صالح بن النطّاح.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۲۰، و قال: و كان ابن النطّاح أخباريا، ناسبا، راوية للسّير [للسنن]، و له من الكتب ... كتاب مقتل زيد ابن علىّ عليهما السّلام».

۷۱۰- مقتل زيد بن علىّ:

للقاضى أبى الحسن الأشنانى، عمر بن الحسن بن مالك الحافظ الشيبانى البغدادى، المتوفّى حدود سنة ۳۳۹ ه.

ترجم له النديم فى فهرسته: ۱۲۷ و ذكر له هذا الكتاب.

و تقدّم له: مقتل الحسن عليه السّلام، و مقتل الحسين عليه السّلام، فراجع ترجمة المؤلف هناك.

هدية العارفين ۱/ ۷۸۰.

۷۱۱- ملحمة الحسين عليه السلام:

لعمر أبو ريشة، الشاعر المفلق المشهور، و هو عمر بن شافع السورى (۱۹۰۸- ۱۹۹۰ م).

ولـد فی منبـج، و انتقل مع والـده إلی حلب و نشأ و تعلّم بها، و درس فی الجامعة الأمریکیة فی بیروت، و تابع اهتمامه بالأدب و قرض الشعر، و هو عضو مجمع اللغـة العربیة فی دمشق، و المجمع اللغوی البرازیلی، و منح أکثر من ۱۷ دکتوراه فخریّة من مختلف جامعات العالم. و رحل عام

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۰

۱۹۲۹ م إلی إنکلترا و باریس و عاد سنة ۱۹۳۲ م، و منذ عام ۱۹۵۲ م بدأ یتنقّل من بلد إلی آخر سفیرا لبلاده و استمرّ علی ذلک حتی عام ۱۹۷۰ م فأقام فی بیروت، و طبع دیوانه سنة ۱۹۴۸ م، و دیوان شامل سنة ۱۹۷۱ م، و طبع له مسرحیات و منتخبات شعریة.

و ملحمته هـذه نظمها عام ۱۹۴۸ م فی نحو من ألفی بیت، انتخب منها الاسـتاذ محمّد سـعید الطریحی أبیاتا و نشـرها فی مجلّة الموسم الدمشقیة، العدد ۱۳/ ۲۶۸، و نشـر عنه، و عنها فی کتابه: أجراس کربلاء، و حـدّثنی أنّ له ترجمة فی کتاب: من هو فی سوریة؟ و ذکر فیه له هذه الملحمة فی جملة ما ذکر له هناک.

أقول: و ترجم له عبد القادر عیّاش فی معجم المؤلّفین السوریّین:

۱۱۰ ترجمة حسنة و منه اقتبسناها.

۷۱۲- ملتقی الاصفیاء فی مناقب الإمام علیّ و السبطین و الزهراء:

للشیخ عبد الفتّاح بن حسین بن إسماعیل راوه المکّی، المعاصر، ولد بمکة المکرمة سنة ۱۳۳۴.

أجیز فی التـدریس بالحرم المکی ۲۹/ ۹ سنة ۱۳۵۹، عیّن مـدرّسا من الدرجة الأولی بالمدرسة السـعودیة بجدّة، و فی عام ۱۳۹۵ عین مدرّسا بمعهد المسجد الحرام.

له ترجمة فی: نشر الریاحین فی تاریخ البلد الأمین لمعاصره عاتق ابن غیث البلادی ۱/ ۳۶۹، و منه لخّصنا هذه المعلومات.

طبع بمطبعة المدنی بالقاهرة سنة ۱۳۸۷ ه.

و له: رسالة فی السیّدة الکبری خدیجة و مناقبها.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۱

[مناقب]

[مناقب أمیر المؤمنین ع]

۷۱۳- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: للأعمش

اشارة

، و هو أبو محمّد سلیمان بن مهران الأسدی- مولاهم- الکاهلی الکوفی (۶۱- ۱۴۸ ه).

قال الآلوسی فی مختصر التحفة الاثنی عشریة ص ۸: و للأعمش- و هو أحد مجتهدی أهل السنّة- سفر کبیر فی مناقب الأمیر کرّم اللّه وجهه.

ترجم له الـذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۶/ ۲۲۶- ۲۴۸ و وصـفه بالإمام، شـیخ الإسـلام، شیخ المقرئین و المحدّثین ... أصله من نواحی الریّ «۱» فقیل: ولد بقریة (أمه) من أعمال طبرستان فی سنة إحدی و ستّین، و قدموا به الکوفة طفلا، و قیل: حملا ...

و ترجم له فی تاریخ الإسلام، فی وفیات سنة ۱۴۸ ه ص ۱۶۱، و حکی عن ابن عیینة أنّه قال: کان الأعمش أقرأهم لکتاب اللّه، و أحفظهم للحدیث، و أعلمهم بالفرائض.

و عن الفلّاس أنّه قال: کان یسمّی (المصحف) من صدقه.

و عن یحیی القطّان أنّه قال: هو علّامة الإسلام.

و عن وکیع أنّه قال: بقی الأعمش قریبا من سبعین سنة لم تفته التکبیرة الأولی.

و عن الخریبی أنّه قال: ما خلف الأعمش مثله.

و عن العجلی أنّه قال: کان ثقة ثبتا، کان محدّث الکوفة.

قال الذهبی: و کان مع جلالته فی العلم و الفضل صاحب ملح و مزاح.

---

(۱) قال ابن خلّکان فی ترجمته له: کان أبوه من دماوند، أقول: و هی بین الریّ و طبرستان.

و قال الخطیب فی ترجمته له: و کان أبوه فی سبی الدیلم.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۲

أقول: ترجم له المحدّث القمّی فی الکنی و الألقاب ۲/ ۴۵، و قال:

و نقلوا عنه نوادر کثیرة، بل صنّف ابن طولون الشامی کتابا فی نوادره سمّاه (الزهر الأنعش فی نوادر الأعمش).

و لابن بشکوال خلف بن عبد الملک القرطبی المتوفّی سنة ۵۸۷ کتاب: أخبار الأعمش، ذکره الصفدی فی ترجمة ابن بشکوال من الوافی بالوفیات ۱۳/ ۳۷۰.

الأعمش و هشام

ذکره الدمیری فی حیاة الحیوان (فی کلمة: الشاة) أنّ هشام بن عبد الملک بعث إلی الأعمش: أن اکتب إلیّ بمناقب عثمان! و مساوی علیّ!! فأخذ الأعمش القرطاس فأدخله فی فم شاة فلاکته، و قال للرسول:

قل له هذا جوابه ...

الأعمش و المنصور

کان الأعمش من صغار التابعین، أدرک بعض الصحابة و روی عنهم، و أخذ من کبار التابعین و روی عنهم فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام حدیثا کثیرا، فلا غرو إذا کان له سفر کبیر فی مناقبه علیه السّلام.

فقد أخرج ابن المغازلی- المشتهر بابن الجلّابی- فی: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام «۱» برقم ۱۸۸، بإسناده، عن عمر بن شبّة، عن المدائنی،

---

(۱) یأتی کتابه هذا و ترجمته برقم ۷۲۷ فراجع.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۳

و بإسناد ثان، عن الحسن ابن عرفة، عن أبی معاویة، عن الأعمش، و بإسناده ثالث، عن سلیمان بن سالم، عن الأعمش.

و أخرج ابن النـديم فى بغية الطلب ۸/ ۳۵۴۶، عن أربعة من مشايخه بإسـناد آخر، عن محمّد بن خلف بن صالح التيمى، عن الأعمش، و أوجز اللفظ و لم يسقه بتمامه.

و أخرجه القاضى نعمان المصرى فى شرح الأخبار ۲/ ۳۷۳ رقم ۷۳۴.

و أخرج أخطب خوارزم فى: مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام «۱» برقم

---

(۱) يأتى كتابه و ترجمته برقم ۷۲۸.

و قد أخرجه فى كتابه مقتل الحسين عليه السّلام ۱/ ۱۱۱ بهذا الإسناد أيضا مقتصرا على قسم من الحديث ممّا يخصّ الحسن و الحسين عليهما السّلام.

و أورده المرزبانى فى: المقتبس، و الحافظ اليغمورى فى: نور القبس المختصر من المقتبس: ۲۵۱، موجزا.

و أخرجه الحافظ الطبرانى بإسـناد آخر، و رواه عنه الشـيخ الصـدوق فى أمـاليه، فى المجلس ۶۷، فقـد رواه فيه عن أربعة من شـيوخه بإسـناد آخر عن الأعمش، ثم رواه عن شيخه المكتّب بإسناد آخر عنه، ثم قال: و أخبرنا سليمان بن أحمد بن أيّوب اللخمى [الطبرانى] فيما كتب إلينا من أصبهان ...

ثم رواه الصدوق عن شيخه الطالقانى بإسناد آخر عن الأعمش، ثمّ أورد المتن بطوله.

و أخرجه ابن العديم فى بغية الطلب فى المجلّد السادس، فى الورقة ۹، من مخطوطة مكتبة طوبقبو فى إسلامبول.

و قد رواه ابن عدىّ- المتوفّى سنة ۳۶۵ ه- و رواه عنه حمزة السهمى صاحب:

تاريخ جرجان، و سبّب ذلك نقمة الذهبى المسكين و تألمه! فقال فى ميزان الاعتدال ۱/ ۵۱۷: لقد نقمت على ابن عدىّ و تألمت منه! لروايته عنه فيما نقله حمزة السهمى عن ابن عدىّ ... حدّثنى الأعمش، قال: بينا أنا نائم إذ انتبهت بالحرس من جهة المنصور ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۵۴

۲۷۹، فى الفصل التاسع عشـر منه بإسـناد آخر، عن جرير بن عبـد الحميد الضبّى، عن الأعمش، قال: وجّه إلىّ المنصور! فقلت للرسول: لمـا يريـدنى أمير المؤمنين؟! قـال: لاـ أعلم؛ فقلت: أبلغه أنّى آتيه؛ ثم تفكّرت فى نفسـى فقلت: ما دعانى فى هـذا الوقت لخير، و لكن عسـى أن يسألنى عن فضائل أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب، فإن أخبرته قتلنى!! قال: فتطهّرت و لبست أكفانى و تحنّطت، ثم كتبت وصيّتى، ثم صرت إليه فوجدت عنده عمرو بن عبيد، فحمدت اللّه تعالى على ذلك و قلت: وجدت عنده عون صدق من أهل النصرة، فقال لى: أدن يا سليمان؛ فدنوت.

فلمّـا قربت منه أقبلت على عمرو بن عبيـد أسـائله، و فـاح منّى ريـح الحنوط فقـال: يا سـليمان ما هـذه الرائحـة؟! و اللّه لتصـدقنى و إلّا قتلتك! فقلت: يا أمير المؤمنين، أتانى رسولك فى جوف الليل فقلت فى نفسـى: ما بعث إلىّ أمير المؤمنين فى هذه الساعة إلّا ليسألنى عن فضائل علىّ، فإن أخبرته قتلنى! فكتبت وصيّتى و لبست كفنى و تحنّطت.

فاستوى جالسا و هو يقول: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلىّ العظيم.

ثم قال: أ تدرى يا سليمان ما اسمى؟

قلت: عبد اللّه الطويل بن محمّد بن علىّ بن عبد اللّه بن عبّاس بن عبد المطلب.

قال: صدقت، فأخبرنى باللّه و بقرابتى من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، كم رويت فى علىّ من فضيلة، من جميع الفقهاء كم يكون؟

[قصّة الأعمش و المنصور سردها أخطب خوارزم الموفّق بن أحمد الخوارزمى فى كتاب مناقب على].

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۵۵

قلت: یسیر یا أمیر المؤمنین! قال: علی ذاک.

قلت: عشرة آلاف حدیث و ما زاد.

قال: فقال: یا سلیمان، لأحدّثنّک فی فضائل علیّ حدیثین یأکلان کلّ حدیث رویته عن جمیع الفقهاء! فإن حلفت لی أن لا ترویهما لأحد من الشیعة حدّثتک بهما! قلت: لا أحلف و لا أخبر بهما أحدا منهم.

فقال: کنت هاربا من بنی مروان، و کنت أدور البلدان أتقرّب إلی الناس بحبّ علیّ و فضائله و کانوا یؤووننی و یطعموننی ... «۱».

الأعمش و أهل السنّة

أخرج العقیلی فی الضعفاء الکبیر ۳/ ۴۱۶ فی ترجمة (عبایة): حدّثنا محمّد بن إسماعیل، قال: حدّثنا الحسن بن علیّ الحلوانی، حدّثنا محمّد ابن داود الحدانی، قال: سمعت عیسی بن یونس یقول:

ما رأیت الأعمش خضع إلّا مرّة واحدة! فإنّه حدّثنا بهذا الحدیث (قال علیّ: أنا قسیم النار) فبلغ ذلک أهل السنّة، فجاءوا إلیه فقالوا: أتحدّث بأحادیث تقوّی بها الرافضة و الزیدیة و الشیعة؟! فقال: سمعته فحدّثت به.

فقالوا: فکلّ شیء سمعته تحدّث به؟! قال: فرأیته خضع ذلک الیوم.

---

(۱) الحدیث طویل لا یحتمله المقام، فمن أراده فلیراجع مناقبی ابن المغازلی و الخوارزمی المطبوعین غیر مرّة.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۶

و رواه ابن عساکر فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام من تاریخ دمشق ۲/ ۲۴۶.

الأعمش و المرجئة

و کانوا ینهونه عن التحدیث بفضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام و یمنعونه من ذلک و یحرجونه.

أخرج یعقوب بن سفیان الفسوی- المتوفّی سنة ۲۷۷ ه- فی المعرفة و التاریخ ۲/ ۷۶۴، قال: سمعت الحسن بن الربیع یقول: قال أبو معاویة:

قلنا للأعمش: لا تحدّث بهذه الأحادیث! قال: یسألونی فما أصنع؟ ربّما سهوت، فإذا سألونی عن شیء من هذا فسهوت فذکّرونی.

قال: فکنّا یوما عنده فجاء رجل فسأله عن حدیث (أنا قسیم النار).

قال: فتنحنحت! قال: فقال الأعمش: هؤلاء المرجئة لا یدعونی أحدّث بفضائل علیّ، أخرجوهم من المسجد حتّی أحدّثکم.

و رواه ابن عساکر فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام من تاریخ دمشق ۲/ ۲۴۵.

الأعمش و ورقاء و مسعر

أخرج العقیلی فی کتاب الضعفاء ۳/ ۴۱۵ بإسناده عن ورقاء أنّه انطلق هو و مسعر إلی الأعمش یعاتبانه فی حدیثین بلغهما عنه: قول علیّ:

«أنا قسیم النار»، و حدیث آخر: فلان کذا و کذا علی الصراط ...

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۷

أقول: یبدو أنّ الحدیث الثانی کان فی مثالب بعض الحکّام المنافقین فکنّوا عن اسمه و عمّا یلاقیه یوم القیامة!

الأعمش و أبو حنیفة

و أخرج الکلابی- المتوفّی سنة ۳۹۶ ه- فی مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام «۱» فی الحدیث رقم ۳، بإسناده عن شریک بن عبد اللّه، قال: کنت عند الأعمش- و هو علیل- فدخل علیه أبو حنیفة و ابن شبرمة و ابن أبی لیلی، فقالوا: یا أبا محمّد، إنّک فی آخر أیّام الدنیا و أوّل أیّام الآخرة، و قد کنت تحدّث فی علیّ بن أبی طالب بأحادیث، فتب إلی اللّه منها! قال: أسندونی أسندونی؛ فأسند، فقال: حدّثنا أبو المتوکّل الناجی، عن أبی سعید الخدری، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: إذا کان یوم القیامة قال اللّه تبارک و تعالی لی و لعلیّ: ألقیا فی النار من أبغضکما و أدخلا فی الجنّة من أحبّکما، فذلک قوله تعالی: أَلْقِیا فِی جَهَنَّمَ کُلَّ کَفَّارٍ عَنِیدٍ [سورة ق، الآیة ۲۳].

قال: فقال أبو حنیفة للقوم: قوموا لا یجیء بشیء أشدّ من هذا!.

و أخرجه الحاکم الحسکانی فی شواهد التنزیل برقم ۸۹۵ بسندین.

و رواه الکردری فی کتاب: مناقب أبی حنیفة!! ۲/ ۶.

و رواه الشیخ أبو جعفر الطوسی فی الجزء الثانی من أمالیه: ۲۴۱ بإسناد آخر و لفظ أطول ممّا تقدّم، فروی عن شریک بن عبد اللّه القاضی، قال: «حضرت الأعمش فی علّته التی قبض فیها، فبینا أنا عنده إذ دخل

---

(۱) یأتی کتابه مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام برقم ۷۲۵، فراجع ترجمته هناک.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۸

علیه ابن شبرمة و ابن أبی لیلی و أبو حنیفة، فسألوه عن حاله، فذکر ضعفا شدیدا و ذکر ما یتخوّف من خطیئاته، و أدرکته ذمّة فبکی. فأقبل علیه أبو حنیفة فقال: یا أبا محمّد، اتّق اللّه و انظر لنفسک، فإنّک فی آخر یوم من أیّام الدنیا و أوّل یوم من أیّام الآخرة، و قد کنت تحدّث فی علیّ بن أبی طالب بأحادیث، لو رجعت عنها کان خیرا لک!! قال الأعمش: مثل ما ذا یا نعمان؟! قال: مثل حدیث عبایة: (أنا قسیم النار).

قال: أو لمثلی تقول یا یهودی؟! أقعدونی، سنّدونی، أقعدونی.

حدّثنی- و الذی مصیری [إلیه]- موسی بن طریف- و لم أر أسدیّا کان خیرا منه- قال: سمعت عبایة بن ربعی- إمام الحیّ- قال: سمعت أمیر المؤمنین علیه السّلام یقول: «أنا قسیم النار، أقول: هذا ولیّی دعیه، و هذا عدوّی خذیه».

و حدّثنی أبو المتوکّل الناجی فی إمرة الحجّاج، و کان یشتم علیّا شتما مقذعا!!- یعنی الحجّاج لعنه اللّه- عن أبی سعید الخدری رضی اللّه عنه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «إذا کان یوم القیامة یأمر اللّه عزّ و جلّ، فأقعد أنا و علیّ علی الصراط، و یقال لنا: أدخلا الجنّة من آمن بی و أحبّکما، و أدخلا النار من کفر بی و أبغضکما».

قال أبو سعید: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «ما آمن باللّه من لم یؤمن بی، و لم یؤمن بی من لم یتولّ- أو قال: لم یحبّ- علیّا، و تلا: أَلْقِیا فِی جَهَنَّمَ کُلَّ کَفَّارٍ عَنِیدٍ».

قال: فجعل أبو حنیفة إزاره علی رأسه، و قال: قوموا بنا لا یجیئنا أبو محمّد بأطمّ من هذا.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۵۹

و أورده بطوله الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه- فی کتابه مناقب آل أبی طالب ۲/ ۱۵۷ عن کلّ من شریک القاضی و عبد اللّه بن حمّاد الأنصاری.

ثم قال: و فی روایة غیرهما:

و حدّثنی «۱» أبو وائل، قال: حدّثنی ابن عبّاس، قال: قال رسول اللّه [صلّی اللّه علیه و آله]: «إذا کان یوم القیامة یأمر اللّه علیّا أن یقسم بین الجنّة و النار، فیقول: خذی ذا، عدوّی، و ذری ذا، ولیّی ...».

و رواه أبو سعید محمّد بن أحمد بن الحسین الخزاعی النیسابوری- من أعلام القرن الخامس- فی کتابه: الأربعین حدیثا: ۱۸، و العماد الطبری فی کتابه: بشارة المصطفی لشیعة المرتضی: ۴۹.

أقول: و لا- أظنّ أبا حنیفة لاحق أحدا من أهل الکبائر و الموبقات العظام فی آخر لحظات حیاته أو قبلها فاستتابه و نصحه و وعظه و حذّره و أنذره.

و لم یسجّل لنا التاریخ أنّه وعظ أحدا من الفسّاق، أهل العصیان و الطغیان، أهل الخمور و الفجور، أهل القتل و السفک و النهب و الهتک، و ما أکثرهم فی عهده من رعاة و سوقة! و لم یحدّثنا التاریخ أنّه ردع أحدا من الکذّابین و الوضّاعین المفترین علی اللّه و رسوله، و ما أکثرهم فی زمانه! و إنّما قصد الأعمش یستتیبه من روایة أحادیث صحیحة ثابتة رواها عن ثقات عنده، لا لشیء سوی أنّها فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام!

---

(۱) قائل «حدّثنی» هو الأعمش.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۶۰

و لم یضعّف أبو حنیفة الحدیث، و لم یناقش فی رواته، و إنّما عاتبه علی نشر فضائل لأمیر المؤمنین علیه السّلام!! و قد عانی الأعمش و غیره من ذلک، و لم یسلم من إیذاء المرجئة و مبغضی أمیر المؤمنین علیه السّلام حتّی فی آخر لحظة من حیاته و فی حالة احتضاره!! و لو کان المجال یسع لعدّدت جماعة من الکذّابین الوضّاعین الّذین عایشهم أبو حنیفة و کانوا فی عصره و مصره، و هو ساکت عنهم جمیعا، و هو لم یوبّخ الأعمش علی روایته عمّن لیس بثقة، و إنّما عاتبه علی تحدیثه بفضائل علیّ علیه السّلام! و یشهد لذلک ما أخرجه ابن عساکر فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام من تاریخه برقم ۴۴۸، بإسناده عن موسی الجهنی: «جاءنی عمرو بن قیس الملّائی و سفیان الثوری فقالا لی: تحدّث هذا الحدیث فی الکوفة أنّ النبیّ صلّی اللّه علیه [و آله] و سلّم قال لعلیّ: «أنت منّی بمنزلة هارون من موسی؟!».

فلم یوبّخاه علی روایته حدیثا ضعیفا، و إنّما قصداه یعاتبانه علی التحدیث بفضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام!! علما بأنّ حدیث المنزلة حدیث صحیح ثابت بالإجماع، متّفق علیه، متواتر عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، أخرجه الشیخان فی الصحیحین و غیرهما من أصحاب الصحاح و المعاجم و السنن و المسانید.

و یشبه قصّة الأعمش ما فعله أنس بن مالک، فقد أخرجه الحاکم فی المستدرک ۳/ ۱۳۱ فی روایته لحدیث الطیر:

أخرج بإسناده عن ثابت البنانی أنّ أنس بن مالک کان شاکیا، فأتاه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۶۱

محمّد بن الحجّاج یعوده فی أصحاب له، فجری الحدیث حتّی ذکروا علیّا رضی اللّه عنه، فتنقّصه محمّد بن الحجّاج!! فقال أنس: من هذا؟! أقعدونی؛ فأقعدوه، فقال: یا ابن الحجّاج، لا أراک تنقّص علیّ بن أبی طالب، و الذی بعث محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم بالحقّ، لقد کنت خادم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم ...

فذکر له حدیث الطیر، و فی آخره: قال محمّد بن الحجّاج: یا أنس، کان هذا بمحضر منک؟

قال: نعم.

قال: أعطى باللّه عهدا أن لا أتنقّص عليّا بعد مقامى هذا، و لا أعلم أحدا ينتقصه إلّا أشنت له وجهه.

و أمّا حديث قسيم النار

فقد روى مرفوعا و موقوفا، أمّا الحديث المرفوع فقد رواه أمير المؤمنين عليه السّلام و حذيفة عن النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أنّه قال: «علىّ قسيم النار».

أمّا ما رواه علىّ عليه السّلام، فقد أخرجه الفسوى فى المعرفة و التاريخ ۲/ ۷۶۴، و الدار قطنى فى العلل ۶/ ۲۷۳ رقم ۱۱۳۲، و أخرجه ابن المغازلى فى مناقبه: ۶۷ عنه، عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أنّه قال: «إنّك قسيم النار، و إنّك تقرع باب الجنّة فتدخلها بغير حساب».

و أخرجه الخطيب الخوارزمى الحنفى فى مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام برقم ۲۸۱، و الحمّوئى فى فرائد السمطين ۱ / ۳۲۵، بإسنادهما عن علىّ عن النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم بهذا اللفظ، و أوعز إليه الكنجى فى كفاية الطالب: ۷۱.

و أمّا حديث أبى ذرّ فقد رواه أبو بكر الشافعى بإسناده عنه، و أخرجه

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۶۲

الدار قطنى فى العلل ۶/ ۲۷۳ رقم ۱۱۳۲ عن أبى بكر الشافعى، ثم قال:

و هذا الحديث باطل بهذا الإسناد! ... و إنّما روى هذا الحديث الأعمش، عن موسى بن طريف، عن عباية، عن علىّ.

و أمّا ما رواه حذيفة عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، فقد أخرجه الديلمى فى فردوس الأخبار ۳/ ۹۰ رقم ۳۹۹۹ بلفظ: «علىّ قسيم النار» و القاضى عياض فى الشفاء فى إخبار النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم بالمغيّبات، و عدّ منها قوله صلّى اللّه عليه و آله و سلّم عن علىّ: «إنّه قسيم النار».

و السيوطى فى جمع الجوامع ۱/ ... فى حرف العين من قسم الأقوال، و المناوى فى كنوز الحقائق: ۹۸ طبعة بولاق، و ص ۹۲ من طبعة [أخرى] بهامش الجامع الصغير، و الفتّنى فى مجمع بحار الأنوار ۳/ ۱۴۴، و المتّقى فى كنز العمّال ۱۳/ ۱۵۳.

و قال ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة ۹/ ۱۶۵: «فقد جاء فى حقّه [علىّ عليه السّلام] الخبر الشائع المستفيض: إنّه قسيم النار و الجنّة ...».

أمّا ما روى عن أمير المؤمنين عليه السّلام- موقوفا- أنّه قال: «أنا قسيم النار».

فقد أخرجه يعقوب بن سفيان فى المعرفة و التاريخ ۳/ ۱۹۲ عن أبى نعيم، عن يحيى بن عبد الحميد الحمانى، عن علىّ بن مسهر، عن الأعمش، عن موسى بن طريف، عن عباية، عن علىّ عليه السّلام.

و فى ۲/ ۷۶۴ بلفظ: «أنا قسيم النار، إذا كان يوم القيامة قلت: هذا لك، و هذا لى».

قال: و رأيت فى كتاب عمر بن حفص بن غياث: حدّثنى أبى، عن الأعمش حديث علىّ: «أنا قسيم النار».

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۶۳

فقلت لموسى: ما كان عباية عندكم؟ فذكر من فضله و من صلاته و من صيامه و صدقه.

و رواه عمر بن حفص بن غياث فى كتابه عن أبيه، عن الأعمش؛ و عنه يعقوب الفسوى فى المعرفة و التاريخ.

و أخرجه ابن قتيبة فى غريب الحديث ۲/ ۱۵۰، قال: يرويه عبد اللّه ابن داود، عن الأعمش، عن موسى بن طريف.

أراد أنّ الناس فريقان: فريق معى فهم على هدى، و فريق علىّ فهم على ضلال كالخوارج، فأنا قسيم النار، نصف فى الجنّة معى، و

نصف فيها.

و قسيم فى معنى مقاسم، مثل جليس و أكيل و شريب. انتهى.

و أخرجه قبله السرقسطى- المتوفّى سنة ۲۴۷ أو ۲۵۵ ه- فى كتاب الدلائل، الورقة ۱۶، و عنه بهامش غريب الحديث لابن قتيبة.

و أخرجه ابن عدىّ فى الكامل ۶/ ۲۳۳۹ بإسناده عن سفيان الثورى، عن الأعمش؛ و عن خبيب، عن موسى بن طريف؛ و عن عبد اللّه بن داود الخريبى، عن الأعمش؛ و عن عبد القدّوس، عن الأعمش، و لفظ هذا الأخير: «أنا و اللّه الذى لا إله إلّا هو قسيم النار، هذا لى و هذا لك».

و أخرجه الدار قطنى فى العلل ۶/ ۲۷۳ كما تقدّم.

و أخرجه أبو عبيد الهروى فى الغريبين، و عنه ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة ۹/ ۱۶۵.

و أخرجه الخطيب البغدادى، و من طريقه أخرجه الحافظ ابن عساكر فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام من تاريخ دمشق ۲/ ۲۴۳ رقم ۷۶۱ بلفظ:

«أنا قسيم النار يوم القيامة، أقول: خذى ذا، و ذرى ذا».

و أخرجه الحافظ ابن عساكر بإسناد آخر عن الأعمش، و عبد الواحد ابن حسّان و هارون بن سعيد، عن موسى بن طريف ... بهذا اللفظ.

و أخرجه أيضا بإسناد آخر، و فيه: «إذا كان يوم القيامة قلت: هذا لك، و هذا لى».

و أخرجه الزمخشرى فى الفائق ۳/ ۱۹۵ (قسم) «۱» و ابن الأثير فى النهاية ۴/ ۶۱ (قسم)، قال: و فى حديث علىّ: «أنا قسيم النار» أراد أنّ الناس فريقان: فريق معى، فهم على هدى، و فريق علىّ، فهم على ضلال، فنصف معى فى الجنّة، و نصف علىّ فى النار.

و أورده ابن أبى الحديد فى شرح نهج البلاغة ۱۹/ ۱۳۹، و أورد كلام ابن قتيبة و كلام أبى عبيد الهروى فى تفسير كلامه عليه السّلام.

و رواه ابن كثير فى البداية و النهاية ۷/ ۳۵۵، و الحمّوئى فى فرائد السمطين ۱/ ۳۲۶، و الخفاجى فى نسيم الرياض ۳/ ۱۶۳، و الزبيدى فى تاج العروس ۹/ ۲۵ (قسم).

و لكثرة طرق الحديث و أسانيده فقد جمعها الحافظ ابن عقدة- المتوفّى سنة ۳۳۳ ه- فألّف كتابا مفردا فيه، ذكره له أبو العبّاس النجاشى- المتوفّى سنة ۴۵۰ ه- و الشيخ الطوسى- المتوفّى سنة ۴۶۰ ه- فى فهرستيهما، ص ۹۴ و ص ۵۳، فى عداد مؤلّفاته الكثيرة باسم: من روى عن علىّ عليه السّلام قسيم النار.

---

(۱) و فى طبعة حيدرآباد سنة ۱۳۲۴ ه، فى ۲/ ۱۷۱، و فى طبعة البابى الحلبى سنة ۱۳۶۶ ه ۲/ ۳۴۶ قال: [علىّ] رضى اللّه عنه: (أنا قسيم النار) أى مقاسمها و مساهمها ...

و هو موجود فى مخطوطات «الفائق» و مطبوعاته ما عدا طبعة البجاوى و محمّد أبو الفضل إبراهيم، فإنهما أسقطاه من الكتاب! و اللّه العالم بتلاعبهما بالفائق و غيره من كتب التراث و كم حذفا و كم حرّفا!!

ثمّ أورد شيخ الطائفة أبو جعفر الطوسى- رحمه اللّه- فى فهرسته إسناده إلى رواية كتبه.

و لو كان اليوم بأيدينا لكان فيه علما كثيرا.

أحمد بن حنبل يقرّ هذا الحديث

و قد سئل أحمد عن حديث قسيم النار فلم يضعّفه، و لم يخدش فيه، و لا جرح راويه، بل ثبّته و اتّجه إلى تأويله و بيان معناه.

و كذلك أبو حنيفة لم يضعّف الحديث، و لم يعاتب الأعمش على روايته حديثا ضعيفا، و إنّما اللوم و العتاب و الاستنابة كانت على نشر حديث فى فضل أمير المؤمنين عليه السّلام!! قال محمّد بن منصور الطوسى: كنّا عند أحمد بن حنبل، فقال له رجل: يا أبا عبد اللّه، ما تقول فى هذا الحديث الذى روى أنّ عليّا قال: أنا قسيم النار؟

فقال: ما تنكرون من ذا؟! أ ليس روينا أنّ النبى صلّى اللّه عليه [و آله] و سلّم قال لعليّ: لا يحبّك إلّا مؤمن، و لا يبغضك إلّا منافق؟!

قلنا: بلى.

قال: فأين المؤمن؟

قلنا: فى الجنّة.

قال: فأين المنافق؟

قلنا: فى النار.

قال: فعليّ قسيم النار.

طبقات الحنابلة: ۳۲۰ رقم ۴۴۸، المنهج الأحمد فى طبقات

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۶۶

أصحاب أحمد ۱/ ۱۳۰، كفاية الطالب: ۲۲ عن ابن عساكر فى تاريخ دمشق، تلخيص مجمع الآداب: جزء ۴ حرف القاف (قسيم النار) برقم ۲۷۴۹ و فيه: حدّث محمّد بن منصور الطوسى، قال: سألت أحمد بن حنبل عمّا يروى أنّ عليّ بن أبى طالب قسيم النار ...، خلاصة تذهيب الكمال ...

و فى تاريخ الخلفاء- لأحد أعلام القرن الخامس، طبعة موسكو بالتصوير على مخطوطة قديمة الورقة ۱۱/ أ-: و روى أنّه قيل لأحمد بن حنبل: ما معنى قول النبى عليه السّلام: عليّ قسيم الجنّة و النار؟

فقال: صحيح لا ريب فيه، تأويله أنّ من يحبّه فى الجنّة، و أنّ من يبغضه فى النار، فهو قسيم الجنّة و النار؛ أشار إلى قوله: لا يحبّك إلّا مؤمن تقى، و لا يبغضك إلّا منافق ردىّ.

و لاشتهار هذا الحديث فى الأوساط نظمه الشعراء منذ ذلك العصر [منتصف القرن الثانى] و حتّى اليوم، و من أقدم من نظمه غير مرّة السيّد الحميرى، فقال:

ذاك قسيم النار من قبله* خذى عدوّى و ذرى ناصرى ذاك عليّ بن أبى طالب* صهر النبيّ المصطفى الطاهر و قال غيره فى أبيات له، و ربّما نسبت إلى العونى:

و كيف يخاف النار من هو موقن* بأنّ أمير المؤمنين قسيمها و قال دعبل فى أبيات له:

قسيم الجحيم فهذا له* و هذا لها باعتدال القسم و قال الزاهى:

لا تجعلنّ النار لى مسكنا* يا قاسم الجنّة و النار

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۶۷

و قال غيره:

عليّ حبّه جنّه* قسيم النار و الجنّة وصىّ المصطفى حقّا* إمام الإنس و الجنّة أقول: و قد سجّل التاريخ و كتب الحديث و الرجال الشيء الكثير من هذا النمط ممّا كانوا عليه من السعى فى إخفاء فضائل أمير المؤمنين عليه السّلام، و النهى عن التحديث بها، و ملاحقة من حدّث بشيء من ذلك و تضعيفه و اتّهامه بالكذب و ما شاكل.

و قـد جمعت ما وقفت علیه من ذلک ما لا یسع المجال لـذکره هنا، و لعلّ اللّه یسّـِر نشـره فی المسـتقبل فترون نماذج مهولهٔ ممّا کانوا علیه من إخفاء فضائل العترهٔ الطاهرهٔ فلم یألوا جهدا فی ذلک حکومهٔ و شعبا منذ عهد عمر و معاویهٔ إلی عهد صدّام و آل سعود!

۷۱۴- المناقب: لأبی المفضّل، نصر بن مزاحم

بن یسار المنقری العطّار الکوفی ثم البغدادی، المتوفّی سنهٔ ۲۱۲ ه.

و منقر- بکسر المیم و فتح القاف-: بطن من بنی تمیم.

ترجم له البخاری فی التاریخ الکبیر ۸/ ۱۰۵، و ابن حاتم فی الجرح و التعـدیل ۸/ ۴۶۸، و ابن حبّان فی الثقات ۹/ ۲۱۵، و الدار قطنی فی المؤتلف و المختلف ۴/ ۲۲۰۲ و لم یضعّفه، و الندیم فی الفهرست: ۱۰۶.

و ترجم له شـیخ الطائفـهٔ أبـو جعفر الطوسـی- المتـوفّی سـنهٔ ۴۶۰ ه و أبـو العبّـاس النجاشـی- المتوفّی سـنهٔ ۴۵۰ ه- رحمهمـا اللّـه فی فهرستیهما برقمی ۷۷۲ و ۱۱۴۸ و ذکرا کتبه و منها «المناقب» و رواها الطوسی بثلاثهٔ أسانید عنه،

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۶۸

و رواها النجاشی بإسنادین عنه، و روی کتاب الجمل له بإسناد ثالث عنه.

و ممّـا ذکرا له من الکتب: کتـاب صـفّین، کتاب النهروان، کتاب مقتل الحسـین علیه السّـلام- و قـد تقـدّم- و کتاب أخبار محمّـد بن إبراهیم و أبی السرایا، و لم یذکره الطوسی، و ذکر له أخبار المختار بن أبی عبیدهٔ، و لم یذکره النجاشی، و لم یذکرهما الندیم و ذکر مقتـل حجر بن عـدیّ ممّـا لم یـذکراه و هو من رجال کتابی الکافی و کامل الزیارات، و وثّقه ابن حبّان فـذکره فی ثقاته، و أطراه ابن أبی الحدید فی شرح نهج البلاغهٔ ۲/ ۲۰۶ بقوله عنه:

فهو ثقهٔ، ثبت، صحیح النقل، غیر منسوب إلی هوی و لا إدغال، و هو من رجال أصحاب الحدیث ...

و ممّن یروی عنه ابنه الحسین بن نصر.

و من مصادر ترجمهٔ نصـر: الکامل- لابن عدیّ- ۷/ ۲۵۰۲، تاریخ بغداد ۱۳/ ۲۸۲، معجم الأدباء ۷/ ۲۱۰، خلاصهٔ الأقوال: ۱۷۵، لسان المیزان ۶/ ۱۵۷، جـامع الرواهٔ ۲/ ۲۹۱، روضـات الجنّات ۸/ ۱۶۵، تنقیح المقال ۳/ ۲۶۹، قاموس الرجال ۹/ ۱۹۸- ۲۰۱، معجم رجال الحدیث ۱۹/ ۱۴۳- ۱۴۶، هدیهٔ العارفین ۲/ ۴۹۰، الأعلام- للزرکلی- ۸/ ۲۸، بروکلمن- الذیل- ۱/ ۲۱۴ و الترجمهٔ العربیهٔ ۳/ ۳۶.

۷۱۵- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: لمحمّد بن أسلم الطوسی

، المتوفّی سنهٔ ۲۴۲ ه.

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۲/ ۱۹۵، و حکی عن ابن خزیمـهٔ أنّه قال: حـدّثنا من لم تر عینای مثله: أبو عبـد اللّه محمّد بن أسلم.

و راجع بقیّهٔ مصادر ترجمته فی هامشه.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۶۹

ینقل عنه العاصمی فی أوائل «زین الفتی»، قال: و وجدت فی کتاب المناقب لمحمّد بن أسلم: حدّثنا عبید اللّه بن موسی ...

۷۱۶- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: لأبی جعفر محمّد بن سلیمان الکوفی

اشارهٔ

، قاضى صعدة، و نسبه فى أسد ابن خزيمة، و فرغ من كتابه هذا فى ١٢ رجب من عام ٣٠٠ ه، تلميذ محمد بن منصور المرادى.

كان خرج بالكوفة مع علىّ بن زيد الطالبى سنة ٢٥۶ ه، فوجّه إليه المعتمد العبّاسى جيشا هزموه و قتلوا كثيرا من أصحابه.

ثمّ التحق محمّد بن سليمان بيحيى بن الحسين الحسنى، و هاجر معه إلى اليمن فى عام ٢٨٣ (٢٨۶) و نزل صعدة منها و هى على طريق الحجّ بين مكّة و صنعاء، و هناك لقّب يحيى بن الحسين بأمير المؤمنين! الهادى إلى الحقّ، و فتح نجران، و سقطت صنعاء فى يده، و توفّى سنة ٢٩٨ ه.

و هو إمام المهدوية من الزيدية.

و كان محمّد بن سليمان صاحبه و تلميذه، و الراوى عنه، و قاضيه، و مؤرّخ سيرته، و مدوّن فقهه.

و قد ترجم له ابن أبى الرجال فى الجزء الثانى من مطلع البدور:

٣٠٣، فقال: علّامة العلماء و سيّدهم، الفاضل المحدّث، الجامع للكمالات الربّانية محمّد بن سليمان الكوفى رحمه اللّه هو العلّامة، حافظ الإسلام صاحب الهادى إلى الحقّ عليه السّلام، نسبه فى أسد بن خزيمة، تولّى القضاء للهادى و لولده الناصر ... و له كتب صنّفها فى الدين منها: كتاب البراهين فى معجزات النبىّ صلّى اللّه عليه و آله و فى أنبائه (كذا)، و كتاب المناقب، فى فضائل أمير

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵٧٠

المؤمنين كرّم اللّه وجهه، و شواهد إمامته، و كرم منشئه، و حظّه من اللّه و من رسوله صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و شريف صحبته، و خلافته، و صدق وصيّته، بالأسانيد الخمسة المعروفة، المشهور بفضل رواتها فى علماء الحديث ...».

أقول: و له من المؤلفات:

١- سيرة إمام الهدى و الصدق أمير المؤمنين الهادى إلى الحقّ؛ يحيى ابن الحسين بن القاسم الرسّى (٢٢٠- ٢٩٨ ه).

منها نسخة كتبت سنة ۶١٠ ه، فى المكتبة الغربية بالجامع الكبير فى صنعاء، رقم ٧٣ تاريخ.

و فيها نسخة اخرى، كتبت سنة ١٠۶۴ ه، ضمن المجموع ۴٨، من ۵۵- ٢۶۶، ذكرت فى فهرسها: ۶٧۵.

و أخرى فى ملّت كتبخانه‌سى فى إسلامبول على أميرى القسم العربى، رقم ٢۴۶٩، كتبت سنة ٨٠۶ ه.

و حقّقه الدكتور سهيل زكّار، و صدر عن دار الفكر فى بيروت سنة ١٣٩٢ ه.

٢- المنتخب فى الفقه، و هو أسئلة فقهيّة وجّهها إلى الهادى فأجاب عليها، فدوّنها و نسّقها و سمّاها: المنتخب، و قد تنسب إلى الهادى.

مخطوطة سنة ۵٣٧ ه، فى الفاتيكان، رقم ٧١٧٠١.

و أخرى من مخطوطات القرن السابع، فى المتحف البريطانى، رقم ٣٩۴٠.

٣- كتاب الفنون، و هو أيضا أسئلة لمحمّد بن سليمان أجاب عليها الهادى، فجمعها و دوّنها.

منه مخطوطة فى المتحف البريطانى، ضمن المجموعة ٣٩٧١،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵٧١

من الورقة.

و منه ثلاث مخطوطات فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، بالأرقام ٣٨ و ٣٩ و ۶٧.

و منه مخطوطة فى الأمبروزيانا.

۴- شرح صدور المحبّين و إغاضة الناصبين، مختصر كتاب الشمائل و البراهين، و ربّما الملخّص له غيره.

نسخة منه فى الجامع الكبير فى صنعاء، بأوّل المجموعة ٩٠ مجاميع، من ١- ٣٢، ذكرت فى فهرسها ۴/ ١٧٨۶.

۵- الأخبار و الحكايات. منه مخطوطة فى جستربيتى، رقم ٣٨۴٩.

۶- جزء من حديثه، يوجد فی ملّت كتبخانه‌سی، فی إسلامبول فيض اللّه، ضمن المجموعة ۴/ ۵۰۷، و منه مصوّرة فی مكتبة آية اللّه السيّد المرعشی.

۷- البراهين فی مناقب أمير المؤمنين علیّ بن أبی طالب عليه السّلام.

و هو علی ما يبدو من مطلع البدور- كما تقدم- غير كتابه المناقب، و لكن ما وجدناه حتّی الآن من مخطوطات كتاب «البراهين» يطابق كتاب «المناقب» تماما، كما يأتی.

۸- مناقب أمير المؤمنين علی بن أبی طالب عليه السّلام.

كتاب قيّم جمع فيه أكثر من ألف و مائتی حديث من غرر مناقب أمير المؤمنين و فضائله عليه السّلام، رواها عن شيوخه بأسانيد جياد، و فرغ منه ۱۲ رجب سنة ۳۰۰ هجرية.

أوله: قال أبو جعفر ... قال: سألت هند بن أبی هالة التميمی- و كان وصّافا- عن صفة حلية رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله ...

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۷۲

مخطوطاته:

۱- نسخة فی الأمبروزيانا فی إيطاليا، رقم ۱۲۸.، فرغ منها الكاتب فی ۱۴ ربيع الأوّل سنة ۱۰۶۷ ه، و هی سبعة أجزاء فی ۲۲۷ ورقة، كتبها علی مخطوط مكتوب عليه: قوبل بأصله و صحّح عليه سنة ۵۶۷ ه، ففيه: قال فی الأم: قوبل بأصله و صحّح عليه سنة ۵۷۷.

و عنها مصوّرة فی مكتبة آية اللّه السيّد المرعشی العامّة فی قم، رقم ۷۷۱، ذكرت فی الجزء الثانی من فهرس مصوراتها.

۲- مخطوطة أخری فيها، رقم ۲۰۶، كتبت سنة ۱۱۳۲ ه، فی ۲۵۸ ورقة.

۳- نسخة كتبت سنة ۱۲۹۳ ه، فی ۱۷۷ ورقة، فی مكتبة الجامع الكبير فی صنعاء، رقم ۲۱۸۹، ذكرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۳۹ باسم: البراهين.

۴- نسخة كتبها عبد اللّه العنسی و محمّد بن علیّ المهاجر، فی جامع الفليحی فی صنعاء، تاريخها غرّة جمادی الأولی سنة ۱۳۵۳ ه، ثم أرسلها محمّد بن الحسين الجلال هدية إلی المغفور له السيّد شهاب الدّين المرعشی رحمه اللّه فی ۱۷ شعبان ۱۳۹۵ ه، و هی الآن فی مكتبته العامّة العامرة فی قم، تحمل رقم ۴۸۴۱، مذكورة فی فهرسها ۱۳/ ۳۹ باسم: البراهين الصريحة.

و جاء اسم الكتاب علی الورقة الأولی من المخطوطة هكذا:

كتاب براهين سيّد الأوّلين و الآخرين، و مناقب الإمام أمير المؤمنين، و سيّد الوصيّين، مظهر العجائب، علیّ بن أبی طالب و أولاده صلوات اللّه و سلامه عليهم أجمعين.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۷۳

جمعه القاضی العلّامة أبو جعفر محمّد بن سليمان الكوفی، جامع المنتخب؛ ممّا يبدو أنّه كان مكتوبا علی النسخة المنقول منها هذه النسخة، فنقلها الكاتب علی هذه النسخة كما وجدها.

و جاء فی أعلی الورقة نفسها عن نسخة أخری للكتاب:

كتاب البراهين الصريحة و المناقب الفصيحة، جمعه علّامة الشيعة، جامع المنتخب، قاضی الهادی، أبو جعفر محمّد بن سليمان الكوفی رحمه اللّه تعالی.

طبع الكتاب

: قام بتحقیقه زمیلنا العلّامهٔ الشیخ محمّد باقر المحمودی حفظه اللّه و رعاه، و أنجز عمله و قدّمه إلی الطبع، و ها هو الآن قید الطبع، و سوف یصدر عن وزارهٔ الإرشاد فی طهران و مجمع إحیاء الثقافهٔ الإسلامیهٔ فی جزءین أو ثلاثهٔ، وفّق اللّه العاملین.

مصادر الترجمهٔ:

بروکلمن- الأصل الألمانی/ الذیل- ۱/ ۲۰۹، و الترجمهٔ العربیهٔ ۳/ ۲۱، سزکین- الأصل الألمانی- ۱/ ۳۴۶، و الترجمهٔ العربیهٔ ۲/ ۱ ص ۲۰۸، معجم المؤلفین ۱۰/ ۵۴، مصادر الفکر العربی الإسلامی فی الیمن: ۸۳، فهرس مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء ۴/ ۱۷۳۹ و ۱۷۸۶، فهرس المکتبهٔ الغربیهٔ فی الجامع الکبیر فی صنعاء: ۶۷۵، فهرس مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی ۱۳/ ۳۹، نوادر المخطوطات العربیهٔ فی ترکیا ۱/ ۲۲۵ و لقّبه هناک جمال الدین، مصادر التراث الیمنی فی المتحف

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۷۴

البریطانی: ۱۳۸- ۱۴۰.

۷۱۷- مناقب الإمام الهاشمی أبی الحسن علیّ بن أبی طالب: روایهٔ أبی عمر المطرّز

، محمّد بن عبد الواحد اللغوی الزاهد الخراسانی الباوردی ثمّ البغدادی، صاحب ثعلب، و المشهور بغلام ثعلب (۲۶۱- ۳۴۵ ه).

ینقل عنه السیّد ابن طاوس- المتوفّی سنهٔ ۶۶۴ ه، فی کتبه، و منها فی الملاحم و الفتن: ۱۱، و قال: و ربّما کانت النسخهٔ فی حیاهٔ أبی عمر الزاهد الراوی لها. و هو مثبت فی فهرس مکتبهٔ السیّد علیّ آل طاوس، رقم ۴۴۶، و ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعهٔ ۲۲/ ۳۱۶.

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۸۲، قال: و کان نهایهٔ فی النصب و المیل علی علیّ علیه السّلام!.

و ترجم له القفطی فی إنباه الرواهٔ ۳/ ۱۷۱، و حکی عن ابن برهان أنّه قال: لم یتکلّم فی علم اللغهٔ أحد من الأوّلین و الآخرین أحسن من کلام أبی عمر الزاهد، قال: و له کتاب غریب الحدیث ...

و کان یحبّ معاویهٔ! خذله اللّه مغالیا فیه، حشره اللّه معه، و «المرء مع من أحبّ»، و ألّف جزءا من الموضوعات فی فضائله «۱» فکان لا یمکّن أحدا من السماع منه حتّی یبتدئ بقراءهٔ ذلک الجزء!! فکان یفرضه علیهم دون

---

(۱) قال ابن النجار: و کان أبو عمر الزاهد قد جمع جزء فی فضل معاویهٔ! و أکثره مناکیر و موضوعات. حکاه عنه ابن حجر فی لسان المیزان ۵/ ۴۲۸، و عدّد له مؤلّفاته.

و راجع عن قولهم: لا یصحّ فی فضل معاویهٔ حدیث کتاب الغدیر ۵/ ۲۶۱ و ۳۳۰ و ۱۰/ ۱۳۸.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۷۵

رغبهٔ منهم فی ذلک.

۷۱۸- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: [لأخی تبوک]

اشارهٔ

لأبی الحسین عبد الوهّاب بن الحسن بن الولید بن موسی الکلابی الدمشقی، المعروف بأخی تبوک (۳۰۳- ۳۹۶ ه).

ترجم له ابن عساکر فی تاریخ مدینة دمشق ۱۰/ ۵۹۸ و عدّد شیوخه و من رووا عنه، حکی توثیقه عن الحنّائی قائلا: أخبرنا عبد الوهّاب بن الحسن الکلابی الشاهد الثقة الأمین.

و حکی عن عبد العزیز الکتّانی، أنّه قال عنه: و کان ثقة نبیلا مأمونا، حدّثنا عنه عدّة ...

و ترجم له الذهبی فی تاریخ الإسلام: ۳۳۳، و حکی توثیقه عن الکتّانی ثمّ قال: قلت: کان مسند وقته بدمشق.

و ترجم له فی سیر أعلام النبلاء ۱۶/ ۵۵۷ و وصفه بالمحدّث الصادق المعمّر، و عدّد شیوخه و من رووا عنه، و حکی عن الکتّانی قوله کان ثقة نبیلا مأمونا.

و له ترجمة فی: العبر ۳/ ۶۱، النجوم الزاهرة ۴/ ۲۱۴، شذرات الذهب ۳/ ۱۴۷، و تبصیر المنتبه: ۱۲۲۳ و وصفه بمسند دمشق.

مخطوطه:

اشارة

یوجد منه مخطوطة کتبت فی الیمن، منضمة إلی کتاب: مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام لابن المغازلی، و هی الآن فی المکتبة الإسلامیة الکبری فی طهران، سنتحدّث عنها عند الکلام عن مناقب ابن المغازلی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۷۶

طبعاته:

و طبع فی طهران سنة ۱۳۹۴ ه منضمّا إلی مناقب ابن المغازلی، و طبع معه کلّما طبع، فراجعه.

۷۱۹- مناقب أمیر المؤمنین: لابن مردویه

، و هو الحافظ أبو بکر أحمد بن موسی بن مردویه بن فدرک الأصفهانی (۳۲۳- ۴۱۰ ه).

ترجم له الذهبی فی تذکرة الحفّاظ: ۱۰۵۰ و وصفه ب: الحافظ الثبت العلّامة ... و عمل المستخرج علی صحیح البخاری، و کان قیّما بمعرفة هذا الشأن، بصیرا بالرجال، طویل الباع، ملیح التصانیف ...

و ترجم له فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۳۰۸، و قال: صاحب التفسیر الکبیر و التاریخ و الأمالی الثلاثمائة مجلس «۱» ... و حکی عن بعضهم أنّه قال فیه: هو أکبر من أن تدلّ علیه و علی فضله و علمه و سیره، و أشهر بالکثرة، و الثقة من أن یوصف حدیثه ...

قال: و کان من فرسان الحدیث، فهما یقظا متقنا، کثیر الحدیث جدّا، و من نظر فی توالیفه عرف محلّه من الحفظ، و له کتاب بالتشهّد و طرقه و ألفاظه فی مجلّد صغیر، و تفسیره للقرآن فی سبع مجلّدات.

---

(۱) کما فی سیر أعلام النبلاء ۱۷/ ۳۰۸، یوجد مجلس منها فی مکتبة کوبرلی فی إسلامبول، ضمن المجموع رقم ۲۵۲، علیه قراءة تاریخها سنة ۶۱۵ ه، کما فی فهرسها ۱/ ۱۳۸.

و یوجد ثلاثة مجالس منها، من القرن السادس، فی الظاهریة، فی المجموع ۱۰۸ مجامیع، کما فی فهرس حدیث الظاهریة: ۱۱۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۷۷

أقول: و سمّاه فی هدیّة العارفین ۱/ ۷۲: تفسیر المسند للقرآن، و ینقل عنه السیوطی فی الدرایة کثیرا.

أقول: و له من المؤلفات إضافة إلی ما سبق:

۶- کتاب أولاد المحدّثین. ینقل عنه ابن ماکولا فی الإکمال کثیرا.

۷- کتاب الصحیح، کما فی الاستدراک لابن نقطة، فی (عبدویه) و حکی عنه بهامش کتاب الإکمال ۶/ ۳۳: قال: حدث عنه ... و أحمد بن موسی بن مردویه فی صحیحه ...

أقول: و لعلّه هو المستخرج علی صحیح البخاری.

۸- الأبواب.

۹- الشیوخ، ذکرهما الصفدی فی ترجمته من الوافی بالوفیات ۸/ ۲۰۱.

۱۰- تاریخ أصفهان.

۱۱- الجامع المختصر فی الطبّ، ذکراه فی هدیة العارفین ۱/ ۷۲.

۱۲- جزء فیه انتقاء من حدیث أهل البصرة «۱».

و مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام عدّه الحافظ ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه- فی مقدّمة کتابه: مناقب آل أبی طالب من مصادره، و أورد إسناده إلیه فقال فی ۱/ ۹: إسناد مناقب ابن مردویه: عن الأدیب أبی العلاء، عن أبیه [عن] أبی الفضل الحسن بن زید، عن أبی بکر بن مردویه الاصفهانی.

و کان عند السیّد ابن طاوس- المتوفّی سنة ۶۶۴ ه- و ینقل عنه فی

---

(۱) فی المکتبة الظاهریة، ضمن المجموع رقم ۸۵ مجامیع، من مخطوطات القرن السابع، ذکره سزکین ۱/ ۴۶۲.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۷۸

کتبه کثیرا، فی کتابه الیقین و فی کتابه الطرائف و یوجد فی فهرس مکتبته «۱» برقم ۴۴۲.

قال رحمه اللّه فی کتاب الطرائف: ۱۳۷ ظفرت بأصل لکتاب المناقب لابن مردویه فوجدت ثلاث مجلدات، و هی عندی ...

و ینقل عنه الصاحب بهاء الدین الأربلی فی «کشف الغمّة» کثیرا.

۷۲۰- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: لابن المغازلی

اشارة

أبی الحسن علی بن محمّد بن محمّد بن الطیّب بن أبی یعلی المالکی الواسطی، المشتهر بابن المغازلی و الجلابی و ابن الجلّابی، المتوفّی سنة ۴۸۳ ه.

ذکره تلمیذه خمیس الحوزی الواسطی، فقال: کان مالکیّ المذهب، شهد عند أبی المفضّل محمّد بن إسماعیل، و کان عارفا بالفقه و الشروط و السجلّات، و سمع الحدیث الکثیر عن عالم من الناس من أهل واسط و غیرهم ... و کان مکثرا، خطیبا علی المنبر، یخلف صاحب الصلاة بواسط، و کان مطّلعا علی کلّ علم من علوم الشریعة، غرق ببغداد و أحدر إلی واسط فدفن بها و کان یومه مشهودا «۲».

و ترجم له السمعانی فی الأنساب (الجلابی)، فقال: بضمّ الجیم و تشدید اللام، و فی آخرها الباء المنقوطة بواحدة، هذه النسبة إلی الجلّاب، و المشهور بهذه النسبة أبو الحسن علیّ بن محمّد بن محمّد بن الطیّب الجلّابی، المعروف بابن المغازلی، من أهل واسط

العراق، و كان فاضلا،

(۱) نشر فی المجلّد الثانی عشر من مجلّة المجمع العلمی العراقی سنة ۱۳۸۴ ه ۱۹۶۵ م.

(۲) سؤالات الحافظ السلفی: ۳۳.

عارفا برجالات واسط و حديثهم، و كان حريصا على سماع الحديث و طلبه، رأيت له ذيل التاريخ لواسط و طالعته و انتخبت منه ...

و ترجم له ابن النجّار فی ذيل تاريخ بغداد ۴/ ۷۱، و قال: أبو الحسن، المعروف بابن المغازلی، سمع كثيرا، و كتب بخطّه و حصّل، و خرّج التاريخ و جمع مجموعات ...

ثمّ سمّی بعض مشايخه و حكی كلام خميس الحوزی، ثمّ أرّخ وفاته بيوم الأحد عاشر صفر سنة ۴۸۳ ه، نقل ذلك من خطّ أبی نصر الاصفهانی.

و ترجم له ابن نقطة فی تكملة الإكمال ۲/ ۱۸۹، رقم ۱۳۹۶، باب (الجلّابی و الجلّابی) قال:

أمّا الأوّل- بضمّ الجيم-: فهو أبو الحسن علیّ بن محمّد ...

الواسطی، صاحب تاريخ واسط، الذی ذيّل به علی تاريخ بحشل، حدّث عن جماعة، منهم أبو غالب محمّد بن أحمد بن سهل بن بشران النحوی فی خلق كثير، و كان من الثقات، غرق أبو الحسن الجلّابی ببغداد فی صفر من سنة ثلاث و ثمانين و أربعمائة و أحدر إلی واسط فدفن بها.

و ابنه أبو عبد اللّه محمّد بن علیّ بن محمّد بن الجلّابی ... توفّی فی رمضان سنة ۵۴۲، و هو صحيح السماع، حدّثنا عنه جماعة من شيوخنا ببغداد و واسط «۱».

و ترجم له الصفدی فی الوافی بالوفيات ۲۲/ ۱۳۳، و قال: سمع كثيرا، و كتب بخطّه، و حصّل الاصول، و خرّج التخاريج، و جمع

(۱) هو أشهر من أبيه، و كان قاضيا، و من شيوخ السمعانی و ابن عساكر، و هذه الطبقة، توجد ترجمته فی مصادر كثيرة.

مجموعات ... إلی آخر ما مرّ عن ابن النجّار من دون أن يشير إليه! و ألّف سيّدنا الجليل المغفور له السيّد أبو المعالی شهاب الدين النجفی المرعشی- المتوفّی سنة ۱۴۱۱ ه- رحمه اللّه رسالة مفردة فی ترجمة ابن المغازلی سمّاها: الميزان القاسط فی ترجمة مؤرّخ واسط، طبعت فی مقدّمة كتاب المناقب سنة ۱۳۹۴ ه.

مؤلفاته:

۱- ذيل تاريخ واسط لبحشل «۱».

۲- مشيخة.

۳- أصحاب شعبة.

۴- أصحاب يزيد بن هارون.

۵- أصحاب مالك.

۶- مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام.

و هو كتاب جليل قيّم، يحتوی علی ۴۶۷ حديثا من غرر مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام، بأسانيد جياد، أكثر رواته من رجالات واسط

و أعلامها، و كان كتابا مشهورا متداولا يقرأ على الملأ فى جوامع واسط و يزدحم الناس لسماعه.

قال أبو الحسن على بن محمّد ابن الشرفية الواسطى «۲»: و قرأت

---

(۱) و هو أسلم بن سهل بحشل الواسطى، المتوفّى سنة ۲۹۲ ه، و كتابه «تاريخ واسط» طبع فى بغداد سنة ۱۳۸۷ ه.

(۲) ترجمنا له فى العدد الخامس: ۵۶، من «تراثنا» سنة ۱۴۰۶ ه، فى مقالنا:

المتبقى من مخطوطات نهج البلاغة حتى نهاية القرن الثامن الهجرى، عند ذكر كتابه: عيون الحكم و المواعظ.

المناقب التى صنّفها ابن المغازلى بمسجد الجامع بواسط الذى بناه الحجّاج ابن يوسف الثقفى- لعنه اللّه و لقّاه ما عمل- فى مجالس ستّة، أوّلها الأحد رابع صفر، و آخرهنّ عاشر صفر من سنة ۵۸۳ فى أمم لا تحصى عديدهم، و كانت مجالس ينبغى أن تؤرّخ «۱».

أقول: و ممّن كان يقرأ هذا الكتاب على الناس عبد اللّه بن منصور، ابن الباقلّانى الواسطى المقرئ، المتوفّى سنة ۵۹۳ ه، ترجم له الذهبى فى معرفة القرّاء الكبار ۲/ ۵۶۶، و قال:

قال ابن نقطة: قال لى أبو طالب بن عبد السميع كان ابن الباقلّانى يسمع كتاب مناقب على رضى اللّه عنه عن مؤلّفه أبى عبد اللّه ابن الجلّابى ... قال:

و أقرأ الناس أكثر من أربعين سنة.

و كتب عمران بن الحسن بن ناصر العذرى- من علماء الزيديّة- نسخة من المناقب لنفسه سنة ۶۱۳ ه على نسخة كانت بخطّ ابن الشرفية الواسطى، و كان كتبها سنة ۵۸۵ ه.

و نسخة منه كانت فى مكتبة السيّد ابن طاوس الحلّى- المتوفّى سنة ۶۶۴ ه- رحمه اللّه، و ينقل منه فى كتبه و مؤلّفاته ككتاب اليقين و غيره، و مذكور فى فهرس كتبه برقم ۴۴۳ «۲».

و ترجم الكتاب إلى الفارسية السيّد محمّد جواد الحسينى المرعشى، ابن المغفور له آية اللّه السيّد شهاب الدين النجفى المرعشى، و طبعت الترجمة فى طهران.

---

(۱) مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام لابن المغازلى: ۴۴۸.

(۲) نشر هذا الفهرس فى مجلّة المجمع العلمى العراقى فى المجلّد الثانى عشر سنة ۱۳۸۴ ه ۱۹۶۵ م، كما مرّ آنفا.

و من مصادر ترجمة المؤلّف:

۱- سؤالات الحافظ السلفى- لخميس الحوزى- عن جماعة من أهل واسط «۱».

۲- الأنساب- للسمعانى- ۳/ ۴۴۶ (الجلابى).

۳- تكملة الاكمال- لابن نقطة- ۲/ ۱۸۹، رقم ۱۳۹۶.

۴- اللباب ۱/ ۳۱۹.

۵- ذيل تاريخ بغداد- لابن النجّار ۴/ ۷۱.

۶- الوافى بالوفيات- للصفدى- ۲۲/ ۱۳۳.

۷- المشتبه- للذهبى-: ۱۳۱.

۸- تبصير المنتبه ۱/ ۳۸۰.

۹- تاج العروس (جلب).

۱۰- رجال تاج العروس ۳/ ۲۳۴.

۱۱- توضيح المشتبه ۲/ ۵۵۸.

مخطوطاته:

۱- نسخة يمنية فى المكتبة الإسلامية الكبرى فى طهران، فرغ منها الكاتب ۱۶ ذى الحجّة سنة ۱۰۴۵ ه، على نسخة كتبت سنة ۹۷۱ ه و هذه كتبت على نسخة بخطّ عمران بن الحسن العذرى، كتبها سنة ۶۲۳ ه على نسخة بخطّ أبى الحسن علىّ بن محمّد بن أبى نزار، ابن الشرفية الواسطى،

---

(۱) طبعه مجمع اللغة العربيّة بدمشق سنة ۱۳۹۶ ه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۸۳

كتبها بواسط العراق سنة ۵۸۵ ه. أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ۵۸۳ مخطوطاته: ..... ص : ۵۸۲

قوبلت نسختنا هذه على نسخة صحيحة كان تاريخها سنة ۶۱۲ ه، و عليها بهذا التاريخ إجازة بخطّ على بن أحمد بن الحسين الأكوع: قد أجزت للأمير الأجلّ، السيّد الأمير، نظام الدين ولىّ أمير المؤمنين المفضّل بن علىّ بن المظفّر العلوى العبّاسى كتاب المناقب لابن المغازلى أن يرويه عنّى على الوجه الصحيح بشروط السماع، و ناولته ذلك.

و عنها مصوّرة فى مكتبة آية اللّه السيّد المرعشى العامة فى قم، رقم ۱۸۷، ذكرت فى فهرس مصوّراتها ۱/ ۱۷۰.

و عنها أيضا فيلمان فى المكتبة المركزية لجامعة طهران، برقمى ۴۲۰۶ و ۴۲۰۷، صوّرت مرّتين كما فى فهرس مصوّراتها ۳/ ۳۲.

۲- مخطوطة فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء، كتبت سنة ۱۲۸۸ ه، ضمن المجموعة رقم ۶۶۱، من الورقة ۱۱۵- ۱۸۷، ذكرت فى فهرسها ۴/ ۱۸۱۵- ۱۸۱۶ و بآخرها قصيدة للمؤلف فى مدح أمير المؤمنين عليه السّلام و فائدة فى سند رواية الكتاب عن مؤلفه.

۳- مخطوطة فى مكتبة الجامع الكبير فى صنعاء رقم ۲۱۷۴.

۴- مخطوطة فى برلين، كتبت فى القرن التاسع، فى ۳۲ ورقة، رقم ۹۶۷۸، ذكرها آلورث فى فهرسها ۹/ ۲۱۷.

۵- مخطوطة أخرى فيها، رقم ۱۰۲۸۱، ذكرها آلورث أيضا فى فهرسها.

۶- مخطوطة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو و هى مكتبة آل صاحب العبقات، و بها نقص.

۷- مخطوطة فى مكتبة أمير المؤمنين عليه السّلام العامّة فى النجف

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۸۴

الأشرف، و هى بخطّ مؤسّسها شيخنا الحجّة العلّامة الأمينى، المتوفّى سنة ۱۳۹۰ ه،- قدّس اللّه نفسه- نسخها بخطّ يده على مخطوطة المكتبة الناصرية المتقدّمة فى رحلته العلمية إلى الديار الهندية عام ۱۳۸۰ ه، و نسخت أنا على هذه نسخة لنفسى.

طبعاته:

طبع لأوّل مرّة فى المطبعة الإسلامية فى طهران سنة ۱۳۹۴ ه، بتحقيق محمّد باقر البهبودى، و تكرّر طبعه بالتصوير على هذه الطبعة عدّة مرّات فى إيران و لبنان و منها فى طهران سنة ۱۴۰۳ ه، و منها فى بيروت طبعة دار الأضواء سنة ۱۴۰۳ ه بالتصوير على الطبعة الأولى.

و طبعته مكتبة الحياة فى بيروت طبعة جديدة بحذف التعاليق و الشروح! مكتوب عليها: إعداد المكتب العالمى للبحوث!!.

۷۲۱- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: للخوارزمی

اشارة

، ضیاء الدین صدر الأئمّهٔ شمس الإسلام، أبی المؤیّد الموفّق بن أحمد الحنفی المکّی، ثمّ الخوارزمی أخطب خطباء خوارزم، المشتهر بأخطب خوارزم، الخطیب الخوارزمی (۴۸۴- ۵۶۸ ه).

و قد تقدّم له فی ص ۵۳۴ کتاب: مقتل الحسین علیه السّلام، و ترجمنا له هناک ترجمهٔ مطوّلهٔ مع عدّ بعض مصادر ترجمته.

و أمّا کتاب المناقب فقد ذکره الذهبی فی میزان الاعتدال ۱/ ۵۱۷ و ۳/ ۴۶۷.

فأقدم من نقل عنه هو قطب الدین الکیدری- معاصر المؤلف- فی

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۸۵

کتابه: أنوار العقول فی أشعار وصیّ الرسول.

و ینقل الکنجی- المتوفّی سنهٔ ۶۵۸ ه- فی: کفایهٔ الطالب عن هذا الکتاب.

و کان عند السیّد ابن طاوس- المتوفّی سنهٔ ۶۶۴ ه- و ینقل عنه کثیرا فی کتبه، و خاصهٔ فی کتابه الیقین، و هو مدرج فی فهرس مکتبته برقم ۴۴۵ «۱».

و ینقل عنه الصاحب بهاء الدین علی بن عیسی الأربلی البغدادی- المتوفّی سنهٔ ۶۹۲ ه- فی کتابه کشف الغمهٔ کثیرا، بل ربّما نشره کلّه فیه.

و ذکره الجلبی فی کشف الظنون ۲/ ۱۸۴۴.

مخطوطاته:

۱- مخطوطهٔ من القرن الثامن فی مکتبهٔ الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد، رقم ۱۸۴۲، ذکرت فی فهرسها العام: ۵۵۴، و فی فهرسها القدیم ۳/ ۹۰.

و عنها مصورهٔ فی مکتبهٔ السیّد الحکیم العامّهٔ فی النجف الأشرف.

۲- مخطوطهٔ کتبها عز الدین بن أحمد بن علی بن أبی المنصور الجیلانی لخزانهٔ عماد الدین یحیی بن محمّد بن عبد اللّه العمرانی، فی حجر ظفار فی جامع حیّ الإمام المنصور باللّه، و فرغ منها فی ۲۵ رجب سنهٔ ۷۸۷ ه، و معه کتاب «خلاصهٔ سیرهٔ سیّد البشر» للمحبّ الطبری، بخطّ هذا الکاتب، و هی فی مکتبهٔ الوزیری العامّهٔ فی مدینهٔ یزد، رقم ۱۳۷۶، ذکرت فی فهرسها ۲/ ۵۸۱، و ذکرت فی فهرسها للمخطوطات العربیهٔ: ۲۷۰.

و عنها فیلم فی جامعهٔ طهران، رقم ۲۴۵۴، ذکر فی فهرس مصوّراتها

---

(۱) المنشور فی المجلّد الثانی عشر من مجلّهٔ المجمع العلمی العراقی، سنهٔ ۱۳۸۴ ه ۱۹۶۵ م.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۸۶

۱/ ۶۹۵.

۳- مخطوطهٔ سنهٔ ۹۸۶ ه- کتبها صدر الإسلام بن أبی المعالی، فرغ منها فی محرّم، و معه: الفصول المهمّهٔ لابن الصبّاغ، و هی فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران، رقم ۶۶۶۵، کما فی فهرسها ۱۶/ ۳۲۹.

۴- نسخة خزائنیة فیها أیضا، رقم ۶۲۱، ذکرت فی فهرسها ۵/ ۱۵۶۲- ۱۵۷۲.

۵- مخطوطة القرن الثانی عشر، و الموجود منها إلی أواسط الفصل التاسع عشر، فی مکتبة مدرسة سبهسالار (مطهری) فی طهران، رقم ۷۳۳۴، ذکرت فی فهرسها ۵/ ۶۵۴.

۶- مخطوطة کانت فی مکتبة مدرسة السیّد البروجردی فی النجف الأشرف، برقم ۲۰۳۹.

۷- مخطوطة فی مکتبة الإمام أمیر المؤمنین علیه السّلام العامّة فی النجف الأشرف، رقم ۱۸۱۸ کتبت سنة ۱۲۶۹ ه، بخطّ نسخی جمیل.

۸- مخطوطة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامّة فی قم، کتبها یحیی بن حسین بن إسماعیل الیمنی فی الیمن، و فرغ منها ۱۳ شعبان ۱۳۸۱ ه، بآخر المجموعة رقم ۲۹۹۷، ذکرت فی فهرسها ۸/ ۱۶۹.

۹- مخطوطة أخری فیها، کتبت سنة ۱۲۸۸ ه، رقم ۵۱۸۸، ذکرت فی فهرسها ۱۳/ ۳۹۳.

۱۰- مخطوطة فی مکتبة کلیات الإلهیّات فی جامعة الفردوسی فی مشهد، برقم ۶۲۸، ذکرت فی فهرسها ۱/ ۵۷۹.

۱۱- مخطوطة فی مکتبة الجامع الکبیر فی صنعاء، فرغ منها الکاتب فی ۱ شوّال سنة ۱۰۰۴ ه، رقم ۲۱۷۴، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۹۴

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۸۷

باسم: الفصول السبعة و العشرین.

۱۲- مخطوطة أخری فیها، رقم ۲۱۶۵، فرغ منها الکاتب فی محرّم سنة ۱۱۰۷ ه، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۹۵.

۱۳- مصوّرة فی المکتبة المرکزیة بجامعة طهران، رقم الفیلم ۳۸۲۵، مذکورة فی فهرس مصوّراتها ۲/ ۲۵۴، دون وصف مخطوطتها و التعریف بها!

طبعاته:

۱- طبع علی الحجر فی تبریز سنة ۱۳۱۳ ه، مع مقدّمة للعلّامة الشیخ محمّد باقر البهاری الهمدانی رحمه اللّه.

۲- طبع فی النجف الأشرف طبعة حروفیة بالمطبعة الحیدریّة سنة ۱۳۸۵ ه، مع مقدّمة للعلّامة السیّد محمّد رضا الخرسان النجفی حفظه اللّه و رعاه.

۳- طبع فی طهران من منشورات مکتبة نینوی، بالتصویر علی الطبعة النجفیة.

۴- طبع فی قم سنة ۱۴۱۱ ه، من منشورات جماعة المدرّسین، بتحقیق الشیخ مالک المحمودی البهبهانی، و مقابلته علی المخطوطتین رقم ۱ و ۲، و مقدّمة للعلّامة الشیخ جعفر السبحانی التبریزی حفظه اللّه و رعاه.

۵- و هو فی سبیله إلی الطبع فی بیروت من منشورات مؤسسة البلاغ.

مصادر ترجمته:

رسائل الرشید الوطواط ۲/ ۳۳- ۴۰، تجد فیها نماذج من نظمه

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۸۸

و نثره.

۱- خریدة القصر، فی شعراء خوارزم، و عنه فی عبقات الأنوار.

۲- الجواهر المضیئة ۲/ ۱۸۸.

۳- إنباه الرواة ۳/ ۳۳۲.

۴- ذیل تاریخ بغداد، لابن الدبیثی.

۵- المختصر المحتاج إلیه: ۳۶۰ رقم ۱۳۴۱.

۶- تاریخ الإسلام، و عنه فی العقد الثمین.

۷- الوافی بالوفیات، و عنه فی بغیهٔ الوعاهٔ.

۸- العقد الثمین ۷/ ۳۱۰ رقم ۲۵۵۷.

۹- بغیهٔ الوعاهٔ ۲/ ۳۰۸.

۱۰- عبقات الأنوار، مجلّد حدیث التشبیه: ۲۷۸- ۳۱۲.

۱۱- الفوائد البهیهٔ: ۴۱۰.

۱۲- هدیّهٔ العارفین ۲/ ۴۸۲.

۱۳- الکنی و الألقاب للمحدّث القمیّ ۲/ ۱۵ فی حرف الألف من الألقاب (أخطب خوارزم).

۱۴- الغدیر ۳۹۷- ۴۰۷.

۱۵- أعلام الزرکلی ۷/ ۳۳۳.

۱۶- معجم المؤلفین ۱۳/ ۵۲.

۱۷- الأدب العربی فی إقلیم خوارزم، لهند حسین طه: ۳۲۹.

أضف إلیها مقدّمات کتبه المطبوعهٔ کمناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام بطبعاته الثلاث، و مقتل الحسین علیه السّلام، و مناقب أبی حنیفهٔ!

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۸۹

نماذج من نظمه:

کان الخوارزمی أدیبا شاعرا، قویّ النظم، جیّد النضد، و هو من شعراء الخریدهٔ، ترجم له العماد الاصفهانی فی قسم شعراء خوارزم من خریدهٔ القصر، و أورد له نماذج من شعره، و نحن نذکر له هنا أیضا نماذج من شعره، فمنها قوله:

إلی التّقی فانتسب إن کنت منتسبا* فلیس یجدیک یوما خالص النّسب بلال الحبشی العبد فاق تقی* أحرار جید قریش صفوهٔ العرب غدا أبو لهب یرمی إلی لهب* فیه غدت حطبا حمّالهٔ الحطب و له فی أمیر المؤمنین علیه السّلام روائع عصماء لا یسعها المجال، و إنّما ننتقی منها أبیاتا کنماذج قوله من قصیدهٔ:

إنّ علیّا سیّد الأوصیاء* مولی أبی بکر و مولی عمر أقصر عن أسیافه قیصر* و إنّ کسری عن قناه انکسر انحجرت اساد یوم الوغی* لمّا اکتسی للحرب جلد النّمر لم یتقلّد سیفه فی الوغی* إلّا و نادی الدین جاء الظّفر و هل أتی مدح فتی هل أتی* لغیره فی هل أتی إذ نذر فیما لها من سیر فی العلی* تتلی علی النّاس کمثل السّور و له فیه علیه السّلام من قصیدهٔ:

هل أبصرت عیناک فی المحراب* کأبی تراب من فتی محراب للّه درّ أبی تراب إنّه* أسد الحراب و زینهٔ المحراب هو ضارب و سیوفه کثواقب* هو مطعم و جفانه کجوابی هو قاصم الأصلاب غیر مدافع* یوم الهیاج و قاسم الأسلاب

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۵۹۰

إنّ النبیّ مدینهٔ لعلومه* و علیّ الهادی لها کالباب لو لا علیّ ما اهتدی فی مشکل عمر* و لا أبدی جواب صواب قد نازع الطّیر النبیّ و ردّه* من ردّه فاصدق بغیر کذاب فتح المبشّر باب مسجده له* إذ سدّ فیه سائر الأبواب أسد الإله و سیفه و قناته* کالظّفر یوم صیاله و الناب جاء النداء من السماء و سیفه* بدم الکماهٔ یلج فی التّسکاب لا سیف إلّا ذو الفقار و لا فتی* إلّا علیّ هازم الأحزاب و جلّت خطابته عرائس خرّدا* للخاطبین کثیرهٔ الخطّاب و لقد أتی هذا الفتی ما قد أتی* فی (هل أتی) فإلی متی إرهابی و له فیه علیه السّلام

من قصیدة:

محمّد النبیّ کمصر علم* أمیر المؤمنین له کباب هو البکّاء فی المحراب لکن* هو الضّحّاک فی یوم الحراب علیّ کاسر الأصنام لمّا* علا کتف النبیّ بلا احتجاب علیّ إن أتوه بمعضلات* معقّدة له فصل الخطاب حدیث براءة و غدیر خم* و رایة خیبر فصل الخطاب هما مثلا کهارون و موسی* بتمثیل النبیّ بلا ارتیاب بنی فی المسجد المخصوص بابا* له إذ سدّ أبواب الصّحاب کأنّ النّاس کلّهم قشور* و مولانا علیّ کاللّباب ولایته بلا ریب کطوق* علی رغم المعاطس فی الرّقاب إذا عمر تخبّط فی جواب* و نبّهه علیّ للصواب علیّ تارک عمرا کجذع* لقی بین الدّکادک و الرّوابی ففضّله النبیّ بصدق ضرب* علی من صدّقوه فی الثواب

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۹۱

مؤدّ فی الرکوع زکاة مال* حوته حرابه یوم الحراب فنازع صهره الطیر المهادی* و کان یردّ منه بالکذاب و قوله فیه علیه السّلام من أخری:

لقد تجمّع فی الهادی أبی حسن* ما قد تفرّق فی الأصحاب من حسن هل فیهم من تولّی یوم خندقهم* قتال عمرو و عمرو خرّ للذقن هل فیهم یوم بدر من کفی قدما* قتل الولید الهزبر الباسل الحرن هل فیهم من رمی فی حین سطوته* بباب خیبر لم یضعف و لم یهن و هل أتی هل أتی إلّا إلی أسد* فتی الکتائب طود الحلم فی المحن النّاس فی سفح علم الشّرع کلّهم* لکن علیّ أبو السّبطین فی القنن.

۷۲۲- مناقب أمیر المؤمنین علیه السلام: للحافظ أبی العلاء [العطّار الهمدانی المقرئ]

اشارة

الحسن بن أحمد بن الحسن بن أحمد بن محمّد العطّار الهمدانی المقرئ، صدر الحفّاظ، شیخ همدان و إمام العراقین (۴۸۸- ۵۶۹ ه).

ترجم له کلّ من ابن الدبیثی و ابن النجّار و السمعانی فی ذیولهم علی تاریخ بغداد.

قال عنه ابن النجّار: إمام فی علوم القراءات و الحدیث، و الادب و الزهد، و حسن الطریقة.

ثمّ حکی عن السمعانی أنّه قال عنه: حافظ متقن، و مقرئ فاضل، حسن السیرة، جمیل الأمر، مرضیّ الطریقة، غزیر الفضل سخیّ بما

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۹۲

یملکه، مکرم للغرباء ... «۱».

و قال عنه تلمیذه الآخر عبد القاهر الرهاوی: تعذّر وجود مثله فی أعصار کثیرة ... أربی علی أهل زمانه فی کثرة السماع ... و برع علی حفّاظ عصره فی حفظ ما یتعلّق بالحدیث من الأنساب و التواریخ و الأسماء و الکنی و القصص و السیر ... «۲».

و کان یقول: لو أنّ أحدا یأتی إلیّ بحدیث واحد من أحادیث رسول اللّه صلّی اللّه علیه [و آله] و سلّم لم یبلغنی لملأت فمه ذهبا «۳».

و کان- رحمه اللّه- شدید التمسّک بسنن رسول اللّه صلی اللّه علیه [و آله] و سلم، فکان لا یسمع باطلا أو یری منکرا إلّا غضب للّه، و لم یصبر علی ذلک و لم یداهن فیه «۴».

و کان لا یأکل من أموال الظلمة، و لا قبل منهم مدرسة قطّ و لا رباطا ...

و کان یقرئ نصف نهاره الحدیث، و نصفه القرآن و العلم.

و کان لا یخشی السلاطین، و لا تأخذه فی اللّه لومة لائم، و لا یمکّن أحدا أن یعمل فی مجلسه منکرا و لا سماعا ... «۵».

و کان حسن الصلاة، لم أر أحدا من مشایخنا أحسن صلاة منه، و کان مشدّدا فی أمر الطهارة لا یدع أحدا یمس مداسه! ... «۶».

(۱) المستفاد من ذیل تاریخ بغداد- لابن الدمیاطی-: ۹۶.

(۲) تذکرة الحفّاظ [: ۱۳۲۴]، ذیل طبقات الحنابلة [۱/ ۳۲۵].

(۳) الوافی بالوفیات [۱۱/ ۳۸۵]، معجم الأدباء [۸/ ۸ طبعة دار الفکر- بیروت].

(۴) معجم الادباء [۸/ ۱۸ طبعة دار الفکر- بیروت]

(۵) الرهاوی، و عنه تذکرة الحفّاظ [: ۱۳۲۶]، و ذیل طبقات الحنابلة [۱/ ۳۲۶].

(۶) الرهاوی، و عنه فی ذیل طبقات الحنابلة [۱/ ۳۲۷]، و فی سیر أعلام النبلاء [۲۱/ ۴۳].

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۹۳

و کانت السنّة شعاره، و لا یمسّ الحدیث إلّا متوضّئا ... «۱».

ثم نشر اللّه تعالی ذکره فی الآفاق، و عظم شأنه فی قلوب الملوک و أرباب المناصب الدنیویّة و العلمیّة و العوام، و حتّی أنّه کان یمرّ بهمدان فلا یبقی أحد رآه إلّا قام، و دعا له، حتّی الصبیان و الیهود ... «۲».

أقول: و کان من الحشمة و الجلالة و الشوکة بحیث أنّ السلطان السلجوقی محمّد بن محمود بن ملکشاه لمّا ورد همدان زار أبا العلاء فی داره و جلس بین یدیه، فنصحه أبو العلاء کثیرا و وعظه، و کان مقبلا علیه مصغیا إلی کلامه «۳».

و کتب إلیه المقتفی کتابا من جملته: و بعد فإنّ الأبّ القدّیس النفیس خامس أولی العزم! و سابع السبعة علی الحزم، وارث علم الأنبیاء! حافظ شرع المصطفی ... «۴».

و استدعاه المقتفی العبّاسی، فلمّا أدخل علیه کان یأمره خواصّ الخلیفة بتقبیل الأرض فی المواضع فأبی و لم یفعل، و قام إلیه الخلیفة و أجلسه ثمّ کلّمه ساعة و سأل منه الدعاء فدعا، و أذن له فی الرجوع، و لم یقبل منه صلة و لا خلعة، و خرج من بغداد حذرا من أن یفتتن بالدنیا «۵».

فسار مسیر الشمس فی کلّ موطن* و هبّ هبوب الریح فی الشرق و الغرب و له فی المعاجم و کتب التراجم ترجمة حسنة و ثناء کثیرا اقتصرنا علی ما اقتطفناه منها، قال الصفدی و جمع بعضهم کتابا فی أخباره و أحواله

---

(۱) روضات الجنّات [۳/ ۹۱].

(۲) الرهاوی، و عنه تذکرة الحفّاظ [: ۱۳۲۶] و ذیل طبقات الحنابلة [۱/ ۳۲۶].

(۳) راجع معجم الادباء ۳/ ۲۹، [و ۸/ ۱۲ طبعة دار الفکر- بیروت].

(۴) معجم الأدباء ۳/ ۲۸، [۸/ ۱۱ طبعة دار الفکر- بیروت].

(۵) راجع معجم الادباء ۳/ ۲۹، [۸/ ۱۱- ۱۲ طبعة دار الفکر- بیروت]

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۵۹۴

و کراماته و ما مدح به من الشعر «۱» و ما کان علیه، و أورد من ذلک یاقوت فی معجم الأدباء قطعة جیّدة «۲»، و کان إماما فی النحو و اللغة.

و عمل دارا للکتب و خزانة [فی همدان] و أوقف جمیع کتبه فیها، و انقطع لإقراء القرآن و روایة الحدیث إلی آخر عمره «۳».

مؤلفاته:

۱- الانتصار فی معرفة قرّاء المدن و الأمصار.

و هو طبقات القرّاء فی ۲۰ مجلّدا، قال الجزری: و أنا أتلهّف للوقوف علیه أو علی شیء منه من زمن کثیر ... «۴».

۲- زاد المسافر و عتاد المسامر، و معرفة المبتدأ و قصص الرسل و الأنبیاء، و تاریخ الأمم السوالف و الخلفاء، و ما ورد من سیرهم عن العلماء و الحکماء.

هو خمسون مجلّدا، المجلد الثالث عشر منه فی دار الکتب الوطنیة فی تبریز رقم ۳۶۰۷، من مخطوطات القرن السابع، ذکر فی فهرسها: ۷۹۵، و عنه مصوّرة فی جامعة طهران، رقم ۶۲۲۷، ذکر فی فهرس مصوّراتها ۳/ ۲۴۵.

۳- الهادی إلی معرفة المقاطع و المبادی.

---

(۱) و ممّن مدحه بقصائد، تلمیذه الراوی عنه کثیرا: الخطیب الخوارزمی، و کان أکبر منه سنّا و مات قبله و کان معجبا، و ممّن مدحه من شعراء الفرس معاصره الخاقانی الشاعر المشهور فی منظومة «تحفة العراقین» المطبوع.

(۲) استغرقت ترجمته فی الجزء الثالث من معجم الادباء عشرین صفحة، من ۲۶- ۴۶، [و ۸/ ۵- ۵۲ طبعة دار الفکر- بیروت]، قال فی نهایتها: و الکتاب الذی یشتمل علی مناقبه کتاب ضخم جلیل، و إنّما کتبت هذه النبذة لیستدلّ بها علی فضله و مرتبته.

(۳) ذیل طبقات الحنابلة ۱/ ۳۲۴، [الوافی بالوفیات ۱۱/ ۳۸۵].

(۴) طبقات القرّاء ۱/ ۲۰۴، الذریعة ۱۵/ ۱۵۲.

و هو کتاب الوقف و الابتداء.

نسخة منه فی جستربیتی، رقم ۳۵۹۵، و أخری فی طوبقبو رقم ۱۵۰.، کتبت سنة ۸۲۶ ه [الذریعة ۲۵/ ۱۵۰].

۴- غایة الاختصار، فی القراءات العشر لأئمّة الأمصار.

مخطوطة منه فی مکتبة نور عثمانیة، رقم ۸۶.

۵- کتاب الماءات، ماءات القرآن.

۶- کتاب التجوید.

۷- قراءة أبی حنیفة! نسخة منه فی مکتبة آلمالی فی آنتالیا من ترکیا، ضمن المجموعة رقم ۲۵۴۸، راجع الفهرس الجامع لمخطوطات ترکیا ۲/ ۱۱۲.

۸- کتاب الأدب فی حسان الحدیث، ذکر فی هدیة العارفین.

و أفرد قراءات القرّاء السبعة لکلّ منهم مفردة فی مجلّد یخصّه.

۹- مولد أمیر المؤمنین علیه السّلام، یأتی برقم ۸۰۸ ص ۶۲۹.

۱۰- مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام.

قال الفخر الکنجی فی کفایة الطالب: ۲۵۲- بعد إیراد حدیث-: ما کتبناه إلّا من حدیث ابن شاذان، رواه الحافظ الهمدانی فی مناقبه، و تابعه الخوارزمی.

و قال فی ص ۲۵۰ فی حدیث آخر: قلت: هکذا ذکره حافظ العراقین «۱» فی مناقبه، و تابعه الخوارزمی، و رواه الحافظ محدّث الشام [ابن

---

(۱) العراقان هما عراق العرب و عراق العجم، أمّا عراق العرب فواضح، و أمّا عراق العجم فهو من کرمانشاه و همدان إلی الریّ و أصفهان، و کانت تسمّی بلاد الجبل،

عساكر] بطريقين.

و فى ص ۳۲۲ فى نهاية حديث: قلت: هذا حديث أخرجه حافظ العراق فى مناقبه، و تابعه الخوارزمى.

و من مصادر ترجمته:

المنتظم ۱۰/ ۲۴۸، و مناقب أحمد: ۵۳۲، و معجم الأدباء ۳/ ۲۶- ۴۶ و ۸/ ۵ طبعة دار المأمون، مرآة الزمان ۸/ ۳۰۰، تذكرة الحفّاظ: ۱۳۲۴، العبر ۴/ ۲۰۶، سير أعلام النبلاء ۲۱/ ۴۰- ۴۶، المختصر المحتاج إليه:

۱۵۷، معرفة القرّاء الكبار ۲/ ۵۴۲، المستفاد: ۹۶ رقم ۶۳، تلخيص مجمع الآداب: ۴، الوافى بالوفيات ۱۱/ ۳۸۴، ۶۲۶ (قطب الدين)، ذيل طبقات الحنابلة- لابن رجب- ۱/ ۳۲۴، طبقات القرّاء ۱/ ۲۰۴- ۲۰۶، بغية الوعاة ۱/ ۴۹۴، طبقات الحفّاظ- للسيوطى-: ۴۷۳، طبقات المفسّرين ۱/ ۱۲۸، شذرات الذهب ۴/ ۲۳۱، هدية العارفين ۱/ ۲۸۰، الأعلام ۲/ ۱۸۱، معجم المؤلفين ۳/ ۱۹۷، بروكلمن- الذيل- ۱/ ۷۲۴.

و ترجم له من أصحابنا تلميذه منتجب الدّين ابن بابويه القمّى فى فهرسته برقم ۱۴۲، و قال: العلّامة فى علم الحديث و القراءة، كان من أصحابنا، و له تصانيف ...

و منذ العهد السلجوقى سمّيت عراقا و نسبت إلى العجم لتتميّز عن العراق.

قال فى معجم البلدان: قال حمزة فى الموازنة: و واسطة مملكة الفرس العراق و العراق تعريب إيران ...

و قال فريد وجدى فى دائرة المعارف ۶/ ۳۸۷: العراق العجمى هو ولاية فى وسط البلاد بلاد العجم ... و فيه عواصمها الكبيرة: همدان و طهران و أصبهان ...

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۵۹۷

و له ترجمة فى أمل الآمل ۲/ ۶۲، رياض العلماء ۱/ ۱۵۱، طبقات أعلام الشيعة- الثقات العيون فى سادس القرون-: ۵۳، أعيان الشيعة ۲/ ۴۶۸- ۴۷۰، و فى طبعة ۴/ ۶۳۴، روضات الجنّات ۳/ ۹۰، معجم رجال الحديث ۴/ ۲۸۳.

۷۲۳- مناقب أمير المؤمنين عليه السلام: منقولة من الفصول المهمّة لابن الصبّاغ المالكى

، المتوفّى سنة ۸۵۵، فى ۳۵ ورقة.

ذكر فى فهرس الخديوية ۵/ ۱۵۹، و راجع فى حرف الفاء: الفصول المهمّة.

و قد تقدّم فى حرف الفاء كتب أخرى بهذا الصدد باسم: فضائل علىّ عليه السّلام، كما تأتى كتب باسم: مناقب علىّ عليه السّلام.

۷۲۴- مناقب أمير المؤمنين و ولديه الحسن و الحسين عليهم السلام «۱»:

مرتّب على مقدّمة و ثلاثة أبواب.

أوّله: الحمد للّه الذى رفع قدر أحبّائه ...

طبع بمصر طبعة حجريّة سنة ۱۲۸۰ ه.

ذكر فى فهرس المكتبة (الكتبخانة) الخديوية فى ۵/ ۱۵۹، و هو الفهرس القديم لدار الكتب المصرية.

(۱) [لعله المذكور فی الكلام عن كتاب: منتخب (مختصر) كفاية الطالب فی ص ۶۱۴، برقم ۷۶۳].

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۹۸

[مناقب أهل البيت:]

۷۲۵- مناقب أهل البيت: لأبی سعيد عبّاد بن يعقوب الرواجنی الأسدی الكوفی

، المتوفّى سنة ۲۵۰ ه.

من رجال البخاری و الترمذی و ابن ماجة.

ترجم له المزی فی تهذيب الكمال ۱۴/ ۲۷۵ و عدّد شيوخه و من رووا عنه، و قال: قال أبو حاتم: شيخ ثقة، و قال الحاكم أبو عبد اللّه: كان أبو بكر ابن خزيمة يقول: حدّثنا الثقة فی روايته المتّهم فی دينه! عبّاد بن يعقوب.

و ترجم له ابن عدیّ فی الكامل ۴/ ۱۶۵۳، و قال: معروف فی أهل الكوفة، و فيه غلوّ فی التشيّع، و روى أحاديث أنكرت عليه فی فضائل أهل البيت و مثالب غيرهم.

أقول: ترى أنّ تشيّعه و غلوّه فيه إنّما هو روايته أحاديث فی فضائل أهل البيت عليهم السّلام و فی مثالب أعدائهم من المنافقين، و هی أحاديث ثابتة صحيحة، و لم يناقش ابن عدیّ فی رجال إسنادها، و لم يضعّف واحدا منهم، و إنّما قال: أنكرت عليه، حيث كان همّهم إخفاؤها و كتمانها، و إنما أنكروا عليه كيف تحدّى التعتيم المفروض على فضائل أهل البيت و مثالب أعدائهم لم حدّث بها و رواها، و هذا يعدّ غلوّا فی التشيّع! و قالوا عنه: الثقة فی حديثه المتّهم فی دينه!! و يظهرون بمظهر الناصح المشفق و يقولون: إنّ أهل البيت فی غنى عن هذه الأحاديث و هذه الفضائل! و ترجم له الذهبی فی سير أعلام النبلاء ۱۱/ ۵۳۶- ۵۳۸، و قال:

و رأيت له جزءا من كتاب المناقب جمع فيها أشياء ساقطة! قد أغنى اللّه

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۵۹۹

أهل البيت عنها و ما أعتقده يتعمّد الكذب أبدا!.

و قال أيضا فی ۷/ ۳۳ منه: قال عبّاد بن يعقوب فی كتاب المناقب له ...

فيظهر وجود الكتاب عنده.

و تقدّم له فی حرف الألف: أخبار المهدیّ عليه السّلام، و عدّدنا هناک بعض مصادر ترجمته، و بهامش ترجمته من تهذيب الكمال أيضا جملة أخرى منها.

۷۲۶- مناقب أهل البيت عليهم السلام: للقاضی أبی محمّد ابن خلّاد.

ترجم له الحافظ ابن شهرآشوب المتوفّى سنة ۵۸۸ ه، فی معالم العلماء، برقم ۹۱۸ بما مرّ، و قال: عامّیّ، له كتاب فی مناقب أهل البيت عليهم السّلام.

و ابن خلّاد هو القاضی أبو محمّد الحسن بن عبد الرحمن بن خلّاد الفارسی الرامهرمزی، المتوفّى حدود سنة ۳۶۰ ه.

ترجم له الذهبی فی سير أعلام النبلاء ۱۶/ ۷۳، و قال: الإمام الحافظ البارع، محدّث العجم ... مصنّف كتاب المحدّث الفاصل بين الراوی و الواعی فی علوم الحديث، و ما أحسنه من كتاب! ... فكتب و جمع و صنّف و ساد أصحاب الحديث، و كتابه المذكور ينبئ بإمامته.

أقول: و فى الهامش ذكر عدّة مصادر لترجمته، و قد تقدّم له فى حرف الراء: الرجحان بين الحسن و الحسين، و الريحانتين الحسن و الحسين عليهما السّلام.

۷۲۷- مناقب أهل البيت: للصوفى المشتهر بالشيخ الأكبر محيى الدين ابن عربى

، و هو محمّد

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۰۰

بن على بن أحمد بن عبد اللّه الطائى الحاتمى المغربى الأندلسى الاشبيلى المرسى، نزيل دمشق و المدفون بها ۵۶۰- ۶۳۸.

ترجم له الذهبى فى تاريخ الإسلام فى وفيات سنة ۶۳۸.

و نقل شيئا من هذياناته فى الفصوص ثم قال: و ذكر فصلا من هذا النمط، تعالى اللّه عمّا يقول علوا كبيرا، أستغفر اللّه، و حاكى الكفر ليس بكافر.

ثم: حكى كلام العز بن عبد السلام فيه: شيخ سوء، كذّاب، يقول بقدم العالم! و لا يحرّم فرجا! «۱».

ثم قال: قلت: و لو رأى كلامه هذا لحكم بكفره إلّا أنّ يكون ابن العربى رجع عن هذا الكلام، و راجع دين الاسلام ... إلى أن قال: و لعلّ ذلك وقع منه فى حال سكره أو غيبته.

و ترجم له فى سير أعلام النبلاء ۲۳/ ۴۸، و قال: و من أردأ تواليفه كتاب الفصوص فإن كان لا كفر فيه فما فى الدنيا كفر! نسأل اللّه العفو و النجاة، فوا غوثاه باللّه!!.

ثم حكى كلام العز بن عبد السلام و حكى عنه أيضا قوله فيه: هو شيخ سوء مقبوح كذّاب «۲».

و غاية ما عند الذهبى من تأويل لأقواله هو أنها صدرت عنه حال سكره أو (أثرت فيه تلك الخلوات و الجوع فسادا و خيالا و طرف جنون) «۳»

---

(۱) و حكاه عنه الصفدى فى الوافى بالوفيات ۴/ ۱۷۴.

(۲) و فى الوافى بالوفيات ۴/ ۱۷۶: كذّاب مقبوح، يقول بقدم العالم، و لا يرى تحريم فرج!.

(۳) ميزان الاعتدال ۳/ ۹۵۹ رقم ۷۹۸۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۰۱

و علّق الشيخ العارف علاء الدولة السمنانى (۶۵۹- ۷۳۶) على قول ابن عربى فى أول الفتوحات: (سبحان من أظهر الأشياء و هو عينها!! ...): إنّ اللّه لا يستحى من الحق. أيها الشيخ لو سمعت أحدا يقول: فضلة الشيخ عين وجود الشيخ! لا تسامحه البتة، بل تغضب عليه، فكيف يسوغ لك أن تنسب هذا الهذيان الى الملك الديان! تب الى اللّه توبة نصوحا لتنجو من هذه الورطة الوعرة التى يستنكف منها الدهريون و الطبيعيون و اليونانيون ... «۱».

و قال المحدّث العارف الفيض الكاشانى المتوفّى سنة ۱۰۹۱ قدّس اللّه نفسه فى كتابه بشارة الشيعة: و فى كلماته (ابن عربى) من مخالفات الشرع الفاضحة و مناقضات العقل الواضحة ما يضحك منه الصبيان و يستهزئ به النسوان ... «۲».

و علّق المولى إسماعيل الخاجوئى رحمه اللّه- المتوفّى سنة ۱۱۷۳ ه- على كلام ابن عربى حول المنتظر: إنّ للّه خليفة يخرج من عترة رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم من ولد فاطمة، يواطئ اسمه اسم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم جدّه الحسين بن علىّ، يبايع بين الركن و المقام ...

فعلّق الخاجوئى على هذا الكلام: هذا يناقض ما نقل عنه إنّه قال فى فتوحاته: إنّى لم أسأل اللّه أن يعرفنى إمام زمانى! و لو كنت سألته

لعرّفنی! فانظر کیف خذله اللّه و ترکه و نفسه، فإنّه مع سماعه حدیث «من مات و لم

---

(۱) روضات الجنات ۸/ ۵۵ عن کتاب مقامع الفضل لآقا محمد علی الکرمنشاهی، نقل هذا النص عن حاشیة علاء الدولة السمنانی علی الفتوحات.

(۲) بشارة الشیعة للفیض الکاشانی: ۱۵۰ من طبعة سنة ۱۳۱۱ ه ضمن مجموعة ست رسائل للفیض.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۰۲

یعرف إمام زمانه مات میتة جاهلیة» المشهور بین العلماء کافة، کیف یسعه الاستغناء عن هذه المعرفة، و کیف سوغ عدم السؤال عنها! و لعلّ أمثال هذه المناقضات الواضحة و مخالفات الشرع الفاضحة إنّما کانت تصدر عنه لاختلال عقله لشدة الریاضة فی الجوع ...! «۱» و أقواله حتی من یحسنون الظن به یسلمون ان ظاهرها کفر و ضلال و باطنها حقّ و عرفان!! و آخرون یقولون قد قال هذا الباطل و الضلال، فمن الذی قال أنه مات علیه.

و یعد الذهبی هذه الأقوال و هذه النحلة من أکفر الکفر و ینتهی الی قوله: لأن یعیش المسلم جاهلا خلف البقر، لا یعرف من العلم شیئا سوی سور من القرآن یصلی بها الصلوات و یؤمن باللّه و الیوم الآخر خیر له بکثیر من هذا العرفان «۲».

و قال ابن کثیر عن الفتوحات: فیها ما یعقل و ما لا- یعقل، و ما ینکر و ما لا ینکر، و ما یعرف و ما لا یعرف، و له کتابه المسمی بفصوص الحکم، فیه أشیاء کثیرة ظاهرها کفر صریح ... «۳»

و قد حرّم جماعة النظر فی کتبه، و منهم السیوطی فی کتابه تنبیه الغبی فی تخطئة ابن عربی «۴».

نسخة منه فی المکتبة الأحمدیة بجامع الزیتونة فی تونس رقم ۵۶۵۳، کتبت سنة ۱۲۴۲ بخط مغربی فی ۱۵ ورقة، فهرسها ۱/ ۴۶۷.

---

(۱) روضات الجنات ۸/ ۵۹.

(۲) راجع میزان الاعتدال ۳/ ۶۶۰.

(۳) البدایة و النهایة ۱۳/ ۱۵۶.

(۴) شذرات الذهب ۵/ ۱۹۱.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۰۳

نسخة فی دار الکتب بالقاهرة رقم ۴۰ م تاریخ.

۷۲۸- مناقب أهل البیت: لابن حجر الهیتمی

، أحمد بن محمّد السعدی الأنصاری الشافعی، شهاب الدین أبی العبّاس (۹۰۹- ۴/ ۹۷۳).

ولد فی محلّة أبی الهیتم- بنقطتین- من إقلیم الغربیة بمصر، و سکن مکّة إلی أن توفّی بها.

أوله: قال ... لمّا فرغت من هذا الکتاب أعنی الصواعق المحرقة ...

نسخة فی مکتبة جامعة برنستون فی الولایات المتّحدة، رقم ۵۵۷۵، کتبت فی القرن الثانی عشر، ذکرها ماخ فی فهرسه: ۳۹۴.

۷۲۹- مناقب أهل البیت: لمحمد بن سلیمان أو أبو محمد سلیمان الداودی البغدادی

، ینقل عنه فی العبقات فی حدیث الثقلین.

۷۳۰– مناقب أهل البيت و كلام الأئمة: للحسين بن محمّد بن خسرو البلخی المعتزلی الحنفی

، أبی عبد اللّه ابن المقری البغدادی السمسار، المتوفّی بها فی شوّال سنة ۶/ ۳/ ۵۲۲.

و هو من شيوخ ابن عساكر و ابن الجوزی، و هو مؤلّف جامع مسانيد أبی حنيفة.

ترجم له ابن النجّار و السمعانی فی ذيل تاريخ بغداد، و له ترجمة فی الجواهر المضيئة ۱/ ۲۱۸ برقم ۵۱۸، و مشيخة ابن الجوزی: ۱۷۶، و الوافی

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۰۴

بالوفيات ۱۳/ ۳۷، و الطبقات السنيّة ۳/ ۱۶۰ رقم ۷۷۱، و تاج التراجم رقم ۶۵، و هديّة العارفين ۱/ ۳۱۲، و ميزان الاعتدال ۱/ ۵۴۷، و لسان الميزان ۲/ ۳۱۲ و فيه أطول ترجمة له، و ذكر له هذا الكتاب، و لا أدری أنه أورد كلام الأئمة عليهم السّلام فی ضمن هذا الكتاب، أو هو كتاب آخر له فهما كتابان.

[مناقب الحسين:]

۷۳۱– مناقب الحسين: لابن الجوزی

، أبی الفرج عبد الرحمن بن أبی الحسن بن علی بن عبد اللّه القرشی التميمی البغدادی، الواعظ الحنبلی ۵۱۰– ۵۹۷ ه.

ذكره إسماعيل پاشا فی هديّة العارفين ۱/ ۵۲۳، و عبد الحميد العلوجی فی مؤلّفات ابن الجوزی: ۳۱ و ص ۱۷۸ برقم ۴۳۱، و ۲۲۰، برقم ۱۹۳ تحت عنوان آثاره الضائعة، و التی يحتمل ضياعها، و ص ۲۳۷ تحت عنوان التراجم الخاصة.

و يأتی له: مناقب علیّ عليه السّلام.

۷۳۲– مناقب الحسين عليه السلام: لأبی عبد اللّه محمّد بن عبد الرحمن بن علیّ بن محمّد

اشارة

، أبی عبد اللّه التجيبی الأندلسی الإشبيلی المرسی، نزيل تلمسان ۵۴۰– ۶۱۰ ه.

ذكره له الدكتور محمّد الحبيب بن خوجه، مفتی الديار التونسية، فی مقدّمته لكتاب: السنن الأبين و المورد الأمعن، لابن رشيد الفهری، طبعة تونس سنة ۱۹۷۷ م، ص ۹.

و يأتی له كتاب: مناقب السبطين، و نذكر هناك بعض مصادر ترجمته.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۰۵

۷۳۳– مناقب السبطين الحسن و الحسين:

لأبی عبد اللّه محمّد بن عبد الرحمن بن علی بن محمّد التجيبی الأندلسی الإشبيلی المرسی، نزيل تلمسان ۵۴۰– ۶۱۰ ه.

له ترجمة فی نفح الطيب ۲/ ۱۶۰، و تاريخ الإسلام للذهبی– فی وفيات سنة ۶۱۰– ص ۳۳۹، و فی الوافی بالوفيات ۳/ ۲۳۴، و فی تكملة الأبّار ۲/ ۵۸۸، و فهرس الفهارس ۱/ ۲۶۴ رقم ۱۰۱، و بهامشه مصادر ترجمته، و ذكروا له هذا الكتاب و مؤلّفات أخری.

و تقدّم له: مناقب الحسين عليه السّلام.

۷۳۴- مناقب سيدة النساء:

فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله.

للحاكم النيسابورى- صاحب المستدرك- المتوفّى سنة ۴۰۵ ه.

ترجم السمعانى لأبى القاسم محمود بن عبد الرحمن البستى نزيل نيسابور، المتوفّى سنة ۵۳۵ فى معجم شيوخه الورقة ۲۵۶/ أ، و قال: كتبت عنه بنيسابور، من جملة ما سمعت منه كتاب: معرفة علوم الحديث، للحاكم أبى عبد اللّه بروايته عن أحمد بن خلف عنه، و كتاب: مناقب سيدة النساء فاطمة رضى اللّه عنها، للحاكم بروايته عن ابن خلف عنه ...

و ترجم له فى التحبير أيضا ۲/ ۲۸۳.

[مناقب على:]

۷۳۵- مناقب على:

اشارة

لأبى عبد اللّه أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيبانى

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۰۶

المروزى ثمّ البغدادى، إمام الحنابلة ۱۶۴- ۲۴۱ ه.

له ترجمة مطوّلة فى تاريخ ابن عساكر ۷/ ۲۱۸- ۲۹۶، و فى سير أعلام النبلاء ۱۱/ ۱۷۷- ۳۵۸، و حليّة الأولياء ۹/ ۱۶۱، و تاريخ بغداد ۴/ ۴۱۲، و كتب عنه غير واحد من القدماء و المحدّثين كتبا مفردة ربّما تتجاوز العشرة أشهرها مناقب أحمد لابن الجوزى الحنبلى، المتوفّى سنة ۵۹۷.

أصله من مرو، خرجت به أمّه من مرو و هى حامل به، فولدته ببغداد. و قيل إنه ولد بمرو و حمل الى بغداد «۱».

و ينسبونه شيبانيا، ثمّ يقولون أنّ أمّه شيبانية، و كان أبوه نزل بهم و تزوج بها «۲».

و يقولون كان أبوه محمّد والى سرخس.

و يقولون أنّ أباه توفّى سنة ۱۷۹ و هو ابن ثلاثين سنة «۳».

و يقولون إنّ احمد لم ير أباه لصغره حين وفاة أبيه.

و أجمعوا على أنّ أحمد ولد سنة ۱۶۴، و أنّ أمّه هى التى خرجت به من مرو الى بغداد، إمّيا حملاء و إمّا طفلا، مهملين ذكر أبيه فى هذه الهجرة، و هذه كلّها متضاربة لا يلائم بعضها بعضا، فإن كان توفّى سنة ۱۷۹ عن ثلاثين سنة تكون ولادته عام ۱۵۹، و يكون فى عام ولادة ابنه سنة ۱۶۴ ابن ۱۵ سنة، فتكون أمّه حملت به و أبوه ابن ۱۴ سنة!.

و إن كان فى عام ۱۶۴ هاجر هو أيضا مع أهله من مرو إلى بغداد و هو

---

(۱) عروبة العلماء ۱/ ۳۸۶.

(۲) مناقب أحمد لابن الجوزى: ۲۰، المصعد الأحمد: ۳۶.

(۳) المنهج الأحمد ۱/ ۷.

أهل البيت في المكتبة العربية، الطباطبائي ،ص:۶۰۷

ابن ۱۵ سنة فمتى كان واليا على سرخس؟! و عند وفاته سنة ۱۷۹ يكون ابنه أحمد قد بلغ ۱۵ سنة.

فكيف لم ير أباه؟

إلّا أن تكون أمّه هاجرت وحدها و بقي و هي حامل به أو حاملة له، و تركت زوجها في خراسان و تركها تهاجر الى بغداد!!.

و أقدم من وجدناه ذكر هذا الكتاب و نقل عنه:

۱- هو الحاكم النيشابوري في المستدرك، و سمّاه: فضائل أهل البيت، عن حديث، فقال في ۳/ ۱۵۷: و أخبرناه أبو بكر القطيعي في فضائل أهل البيت تصنيف أبي عبد اللّه أحمد بن حنبل ...

۲- الشيخ شمس الدين ابن البطريق الأسدي الحلي- المتوفّى سنة ۶۰۰- في مقدمة كتابه: العمدة، فقال عند عدّ مصادره: ۱۸ فصل في ذكر طرق أسانيد هذا الكتاب: طريق رواية مناقب أبي عبد الرحمن كذا (عبد اللّه) أحمد بن حنبل، أخبرنا السيد الأجل العالم ...، عن أبي عبد الرحمن عبد اللّه بن أحمد بن حنبل، عن والده أحمد بن حنبل.

۳- سبط ابن الجوزي- المتوفّى سنة ۶۵۴- في تذكرة خواص الامة: ۴، قال عن حديث: و أخرجه أحمد في كتاب جمع فيه فضائل أمير المؤمنين ..

و قال في ص ۱۹ في حديث حين قال له معاوية: ما منعك ان تسب أبا تراب؟!. و قد أخرج احمد بن حنبل هذا الحديث في كتاب الفضائل الذي صنّفه لأمير المؤمنين عليه السّلام، أخبرنا به أبو محمد عبد العزيز بن محمود البزاز ... حدّثنا عبد اللّه بن أحمد، حدّثني أبي ...

۴- ابن أبي الحديد المتوفّى سنة ۶۵۶ في شرح نهج البلاغة ۹/ ۲۳۵، ... قال: و جاء في أخبار علي عليه السّلام التي ذكرها أبو عبد اللّه أحمد

أهل البيت في المكتبة العربية، الطباطبائي ،ص:۶۰۸

ابن حنبل في كتاب فضائله، و هو راويتي عن قريش بن السبيع بن المهنا العلوي ...، عن عبد اللّه بن أحمد بن حنبل، عن ابيه أبي عبد اللّه أحمد ...

و في ۹/ ۱۶۶، أورد ۲۴ حديثا في مناقب أمير المؤمنين عليه السّلام أكثرها من كتاب أحمد.

۵- السيّد رضي الدين علي بن طاوس الحسني الحلي، المتوفّى سنة ۶۶۴، قال في كتاب الطرائف: ۱۳۷: رأيت كتابا كبيرا مجلدا في مناقب أهل البيت عليهم السّلام تأليف أحمد بن حنبل، فيه أحاديث جليلة ...، و في خزانة مشهد علي بن أبي طالب عليه السّلام بالغري من هذا الكتاب المذكور نسخة موقوفة، من أراد الوقوف عليها فليطلبها من خزانته المعروفة.

۶- المحبّ الطبري فقيه الحرم المكي، المتوفّى سنة ۶۹۴، في كتابه الرياض النضرة، قال في مقدمته عند عدّ مصادره ۱/ ۱۳ من طبعة مصر سنة ۱۳۷۲، و ص ۸ من طبعة المكتبة العلمية في بيروت: و كتاب مناقب أمير المؤمنين علي بن أبي طالب لأحمد بن حنبل ...

۷- و قال ابن حجر في الدرر الكامنة الطبعة الهندية ۴/ ۲۷۷، و في طبعة مصر ۵/ ۴۸ رقم ۴۶۳۷ في ترجمة محمد بن نوامير الحنبلي، المتوفّى سنة ۷۴۵: و سمع بالشام على ناصر الدين عمر بن عبد المنعم القوّاس مناقب علي للإمام أحمد ...

۸- و أورد السيوطي في جمع الجوامع ۲/ ۳۹۶ في مسند زيد بن أبي أوفى من قسم الأفعال، أورد عنه حديث المؤاخاة حين آخى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله بين أصحابه و اختار لنفسه عليا عليه السّلام فآخاه، قال: (حم في كتاب مناقب علي) أي أخرجه أحمد في كتاب مناقب علي.

۹- المتقي الهندي في كنز العمال، قال في ۶/ ۳۹۰ من الطبعة

الهندیهٔ الأولی، و ۱۳/ ۱۰۶ من الطبعهٔ الحلبیهٔ، فی نهایهٔ حدیث فی فضل أمیر المؤمنین علیه السّلام: (حم فی کتاب مناقب علی).

۱۰- و جاء فی طبقات الزیدیهٔ: و قد أفرد کثیر من العلماء فی مناقب أهل البیت کتبا مستقلهٔ، مثل مناقب أحمد بن حنبل، و مناقب ابن المغازلی الشافعی، و مناقب اهل البیت لعلی بن سلیمان الکوفی و غیر ذلک ...

أقول: کذا قال (علی بن سلیمان) و أظنه یرید محمد بن سلیمان، و قد تقدّم کتابه باسم مناقب أمیر المؤمنین علیه السّلام.

۱۱- هدیهٔ العارفین ۱/ ۴۸، ترجم فیه لأحمد بن حنبل، و ذکر مؤلّفاته و عدّ منها: کتاب مناقب الامام علی بن ابی طالب کرّم اللّه وجهه.

مخطوطاته:

۱- نسخهٔ من مخطوطات القرن السابع فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی العامهٔ فی قم رقم ۱۱۳، فیها نقص من أولها و وسطها و آخرها، مذکورهٔ فی فهرسها ۱/ ۱۳۷، و عنها مصوّرهٔ فی المکتبهٔ المرکزیهٔ لجامعهٔ طهران رقم المکروفیلم ۳۰۲۸، مذکور فی فهرس مصوّراتها ۲/ ۳۱.

و مصوّرهٔ فی مکتبهٔ أمیر المؤمنین العامّهٔ فی النجف الأشرف رقم ۲۸۳۰، و مصوّرهٔ فی مکتبهٔ السیّد الحکیم العامّهٔ فی النجف الأشرف رقم ۴۹۱.

۲- مخطوطهٔ فی بعض مکتبا الیمن بأوّل مجموعهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۲۷، و عنها مصوّرهٔ فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی رقم المیکروفیلم ۱۹۱۱.

۳- مخطوطهٔ فی المکتبهٔ الغربیهٔ فی الجامع الکبیر فی صنعاء برقم ۲۳ سیرهٔ، کتبها حسین بن سلیمان مرغم، و فرغ منها آخر المحرّم سنهٔ

۱۰۵۲ فی ۱۸۲ ورقهٔ، ذکرت فی فهرسها: ۱۲۳. باسم: المناقب فی فضائل أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب.

و بأوّله اسناد روایته عن أحمد بن حنبل، أخبرنا الشیخ الامام العالم الزاهد نور الدین أبو عبد اللّه محمد بن أبی المعالی بن موهوب ...

و أظنه بأوّل مجموعهٔ تضم کتبا أخری لم یتنبه لها المفهرس، فإنها فی ۱۸۲ ورقهٔ، و المناقب وحده لا یبلغ هذا المقدار.

۴- مخطوطهٔ فی مکتبهٔ زمیلنا العلّامهٔ الجلیل السیّد محمد علی الروضاتی فی أصفهان، کتبت سنهٔ ۱۰۵۶، و هی مکتبهٔ مشهورهٔ بما فیها من نفائس و أعلاق، و تفضل علینا مشکورا بصورهٔ عنها، و کم له علینا و علی غیرنا من أیاد جمیلهٔ تذکر فتشکر، فجزاه اللّه عن العاملین فی حقل التألیف و النشر و تحقیق التراث خیر جزاء المحسنین.

۵- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۵۸، کانت فی مکتبهٔ جامع السیدهٔ أروی بنت أحمد فی صنعاء، فی خزانهٔ آل حمید الدین حکّام الیمن قبل الثورهٔ، ثم صودرت الخزانهٔ! و هی الیوم فی مصلحهٔ الآثار فی صنعاء، ذکرتها مجلهٔ المورد البغدادیهٔ فی العددین ۳ و ۴ من مجلّدها الأول: ۲۰۴ تحت عنوان (نفائس خطیهٔ من الیمن) بقلم حمید مجید هدو.

۶- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۰۶۳، فی مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء، و عنها مصوّرهٔ فی دار الکتب المصریهٔ رقم المیکروفیلم ۲۱۹۷، کما فی قائمهٔ المخطوطات العربیهٔ المصوّرهٔ بالمیکروفیلم من الجمهوریهٔ العربیهٔ الیمنیهٔ، طبعهٔ دار الکتب المصریهٔ سنهٔ ۱۹۶۷ ص ۴۹ رقم ۴۰۸.

۷- مخطوطهٔ کتبت سنهٔ ۱۱۸۲، فی مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء رقم ۲۱۸۴، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۷۹۶ باسم فضائل أمیر المؤمنین علی

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۱۱

ابن ابى طالب، بها رواية الكتاب عن مؤلفه أحمد بن حنبل.

أوّلها: أخبرنا الشيخ الإمام العالم الزاهد نور الدين أبو عبد اللّه محمّد ابن أبى المعالى موهوب ...

۷۳۶- مناقب على: لأبى الفتح الأزدى

، محمّد بن الحسين بن أحمد بن الحسن بن عبد اللّه الموصلى، نزيل بغداد، المتوفى سنة ۷/ ۳۷۴ ه.

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۲/ ۲۴۳، و الذهبى فى تاريخ الإسلام- فى وفيات سنة ۳۷۴ ه- ص ۵۶۴، و فى سير أعلام النبلاء ۱۶/ ۳۴۷، و بهامشها جملة أخرى من مصادر ترجمته.

و ترجم لـه ابن حجر فى لسـان الميزان ۱۳۹۵، و حكى عن ابن العـديم فى تاريـخ حلب أنّه قال: قـدم على سـيف الدولـة ابن حمـدان فأهدى له كتابا فى مناقب علىّ رضى اللّه عنه، و وقفت عليه بخطّه ... و صحّح ردّ الشمس على علىّ ...

۷۳۷- مناقب علىّ عليه السلام: لأبى إسحاق إبراهيم بن أحمد بن محمّد الطبرى المعدّل المقرى

، الفقيه المالكى البغدادى (۳۲۴- ۳۹۳ ه).

ترجم له ابن شهرآشوب فى معالم العلماء، رقم ۲۹، و قال: له كتاب المناقب.

و كان الكتاب موجودا عنده، نقل عنه فى كتابه الآخر مناقب آل أبى طالب ۲/ ۲۵۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۱۲

أقول: ترجم الخطيب للمؤلّف فى تاريخ بغداد ۶/ ۱۹ و وثّقه.

و ترجم له ابن الجوزى فى المنتظم ۷/ ۲۲۳، و قال: و كان شيخ الشهود و مقدّمهم ... و عليه قرأ الرضى القرآن ...

و ترجم له الذهبى فى تاريخ الإسلام- فى وفيات سنة ۳۹۳ ه- ص ۲۸۰، و فى معرفة القرّاء الكبار ۱/ ۳۵۸، و فى العبر ۳/ ۵۴ قائلا: أحد الرؤساء و العلماء ببغداد ... و كانت داره مجمع أهل القرآن و الحديث، و أفضاله زائد على أهل العلم، و هو ثقة.

۷۳۸- مناقب علىّ: ليحيى بن إبراهيم السلماسى

، أبى زكريّا بن أبى طاهر الواعظ، المتوفّى سنة ۵۵۰ ه.

شيخ الحافظ ابن عساكر و أبى الفضل بن ناصر و أبى الفرج ابن الجوزى.

ترجم له الأـخير فى المنتظم ۱۰/ ۱۶۴، و قال: قـدم إلى بغـداد فوعظ بها و كان له القبول التام، ثم غاب عنها نحوا من أربعين سـنة، ثم قدم بعد الأربعين و خمسمائة .. فسمعنا عليه شيئا من الحديث بقراءة شيخنا ابن ناصر، ثم رحل عن بغداد فتوفّى فى سلماس.

و هو الشيخ الحادى و الخمسون فى مشيخته، ترجم له فيها فى ص ۱۵۲ بتكرير ما فى المنتظم.

قال الذهبى فى الميزان ۴/ ۳۶۰، و ابن حجر فى لسانه ۶/ ۲۴۰: له مصنف فى مناقب علىّ رضى اللّه عنه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۱۳

۷۳۹- مناقب على عليه السلام: لأبى عمر الزاهد

، محمّد بن عبد الواحد غلام ثعلب.

مكتبة ابن طاوس: ۳۹۴، برقم ۳۵۲.

۷۴۰- مناقب علی علیه السلام: لابن الجوزی

، و هو أبو الفرج عبد الرحمن بن علی الحنبلی البغدادی الواعظ ۵۱۰- ۵۹۷ ه.

ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۲۱/ ۳۶۵، و ابن رجب فی ذیل طبقات الحنابلة ۱/ ۳۹۹ و ذكرا له كتابه هذا.

و ذكره اسماعیل باشا فی إیضاح المكنون ۲/ ۵۶۱، و هدیة العارفین ۱/ ۵۲۳، و عبد الحمید العلوجی فی: مؤلّفات ابن الجوزی: ۴۳۷/ ۱۷۹ قال: ذكره بروكلمان و اسماعیل البغدادی ... و ابن رجب قائلا: إنّه فی مجلد، منه مخطوطة فی مكتبة المشهد الرضوی ۴/ ۸۸ (۲۶۹).

ثم ذكره أیضا فی ص ۲۱ و ۲۴ و ۳۱، و ص ۲۱۱ تحت عنوان اثاره المخطوطة و ص ۲۳۷ تحت عنوان تراجم خاصة رقم ۲۸.

نسخة فی مكتبة الإمام الرضا علیه السّلام فی مشهد خراسان رقم ۱۸۳۶، من وقف السلطان نادر شاه، ذكرت فی فهرسها ۱/ ۸۸، و قد تصفّحتها و لا زلت فی شك من صحة نسبة هذه النسخة إلیه، و أن تكون هذه المخطوطة هی مناقب علی لابن الجوزی.

نسخة اخری فیها أیضا رقم ۱۳۵۸۴، ذكرتا فی فهرسها العام ص ۵۵۴.

و للدكتورة آمنة نصر كتاب عن حیاته صدر عن دار الشروق فی

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۱۴

بیروت باسم: ابو الفرج ابن الجوزی.

و لعبد الحمید العلوجی العراقی كتاب: مؤلفات ابن الجوزی، مطبوع.

۷۴۱- مناقب علیّ علیه السلام: لیوسف بن عبد الهادی

، و هو یوسف بن حسن بن أحمد بن حسن ابن عبد الهادی الحنبلی المقدسی الدمشقی الصالحی، المشتهر بابن المبرد و بابن عبد الهادی (۸۴۰- ۹۰۹ ه).

قیل: إنّ له أكثر من أربعمائة مصنّف و أكثرها رسائل صغیرة، جملة منها بخطّه فی المكتبة الظاهریة فی دمشق، و هی نحو ۴۳ رسالة، وصفت فی فهرس حدیث الظاهریة: ۷۱- ۷۶.

و أفرد تلمیذه ابن طولون الدمشقی رسالة ضخمة فی حیاته سمّاها:

الهادی إلی ترجمة المحدّث الجمال ابن عبد الهادی.

و من مصادر ترجمته: الضوء اللامع ۱۰/ ۲۰۸، الكواكب السائرة ۱/ ۳۱۶، شذرات الذهب ۸/ ۴۳، أعلام الزركلی ۸/ ۲۲۵، معجم المؤلّفین ۱۳/ ۲۸۹، هدیّة العارفین ۲/ ۵۶۰- ۵۶۲ و عدّد مؤلّفاته، فهرس الفهارس و الأثبات للكتانی ۱۱۴۱- ۱۱۴۲ و ذكر له كتابه: مناقب علی علیه السّلام.

و كتب عنه محمّد كرد علی مقالا فی مجلة المجمع العلمی الدمشقی ۱۹/ ۲۶۷، و الدكتور صلاح المنجّد فی مجلّة معهد المخطوطات بالقاهرة ۲/ ۱۳۳.

۷۴۲- مناقب علی بن أبی طالب: لأبی العلاء المعرّی.

أهل البیت فی المكتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۱۵

ذكره له الصفدى بهذا الاسم، و تقدّم باسم: فضائل علىّ، فى حرف الفاء.

۷۴۳- مناقب على بن أبى طالب: لابن الأثير الجزرى

، و هو عزّ الدين أبو الحسن على بن أبى الكرم محمّد بن محمّد بن عبد الكريم بن عبد الواحد الشيبانى (۵۵۰- ۶۳۰ ه).

له: الكامل فى التاريخ، و أسد الغابة، و اللباب فى الأنساب.

قال فى أسد الغابة، فى ترجمة أمير المؤمنين عليه السّلام ۴/ ۳۹: فقد جمعنا مناقبه فى كتاب جامع لها.

ترجم له معاصره ابن خلّكان فى وفيات الأعيان ۳/ ۳۴۸، و قال: فاجتمعت به فوجدته رجلا مكمّلا فى الفضائل و كرم الأخلاق و كثرة التواضع ...

و ترجم له الذهبى فى تاريخ الإسلام- فى وفيات سنة ۶۳۰- ص ۳۶۹، و فى تذكرة الحفّاظ: ۱۳۹۹، و فى سير أعلام النبلاء ۲۲/ ۳۵۳ و قال فيه: و كان إماما علّامة أخباريا، أديبا متفنّنا، رئيسا محتشما، كان منزله مأوى الطلبة ...

و له ترجمـة فى تكملة المنذرى رقم ۲۴۸۴، و ذيل الروضتين: ۱۶۲، و الوافى بالوفيات ۲۲/ ۳۵۳، و مفتاح السعادة ۱/ ۲۰۶، و طبقات السبكى ۸/ ۲۹۹، و طبقات الأسنوى ۱/ ۱۳۲، و طبقات ابن قاضى شهبة ۲/ ۱۰۲ رقم ۳۸۰.

۷۴۴- مناقب على بن ابى طالب: لصدر الدين الخاصى

، و هو القاضى أبو المؤيّد الموفّق بن محمّد بن

الحسن (الحسين) بن سعيد الحنفى الخوارزمى الأصل، المصرى الدار (۵۷۶- ۶۳۴ ه).

ترجم له الذهبى فى تاريخ الإسـلام، فى وفيات هذه السنة، ص ۲۰۵، و قال: المعروف بالخاصى «۱»، كان فقيها عارفا بالنظر و الجدل، قيّما بالمناظرة، مليح النظم و النثر، تولّى القضاء ... و قدم بغداد و توفّى بمصر.

ترجم له إسماعيل پاشا فى هديّة العارفين ۲/ ۴۸۳ و ذكر من كتبه:

الفصول فى ذكر الأصول، و مناقب علىّ بن ابى طالب، و ذكر فى الصفحة نفسها ابنه المؤيد و ذكر مؤلّفاته و أنّه توفّى بعد سنة ۶۴۰ ه، أعلام الزركلى ۷/ ۳۳۳.

و هذا غير أبى المؤيّد الموفّق بن أحمد الخوارزمى المكّى و إن اتّحد الكنية و الاسم و البلد، فإنّ ذاك يلقّب ضياء الدين، و توفّى سنة ۵۶۸ قبل أن يولد هذا بسبع سنين.

۷۴۵- مناقب على بن أبى طالب: لمحمّد بن أحمد بن عادل العجمى الرومى

، يعرف بحافظ عجم و حافظ الدين، و المولى حافظ، توفّى سنة ۹۵۷ ه.

ترجم له طاش كبرى زاده فى الشـقائق النعمانية: ۲۶۷، و ابن العماد فى شـذرات الذهب ۸/ ۳۱۸ ترجمة موسّـعة، و له ترجمة فى أعلام الزركلى ۶/ ۵، و معجم المؤلفين ۱۰/ ۱۱۴، و هديّة العارفين ۲/ ۲۴۳ و ذكر له كتابه

---

(۱) خاص من قرى خوارزم.

هذا، و هو مذكور فی كشف الظنون ۲/ ۱۸۴۴ أيضا.

۷۴۶- مناقب علی بن أبی طالب: لأحمد محمّد داود المصری.

طبع بالمطبعة السلفية بالقاهرة سنة ۱۳۸۹ ه.

۷۴۷- مناقب علی بن أبی طالب: للعينی.

مطبوع فی حيدرآباد الهند سنة ۱۳۵۲ ه.

۷۴۸- مناقب علی بن أبی طالب و الحسنين «۱»: لمصطفی الزركلی الدمشقی.

مطبوع.

۷۴۹- مناقب علی و الحسنين و أمّهما فاطمة الزهراء: للدكتور عبد المعطی أمين قلعجی الحلبی

المعاصر.

حقّق بعض الكتب، منها: دلائل النبوّة، للبيهقی.

طبع فی القاهرة سنة ۱۳۹۹ ۱۹۷۹ من منشورات دار الوعی الحلبية.

۷۵۰- مناقب علیّ بن أبی طالب و فضائل بنی هاشم: رواية محمّد بن يوسف الفرّاء المقرئ.

---

(۱) [لعلّه المذكور ضمن الكلام عن منتخب كفاية الطالب الآتی فی ص ۶۱۴].

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۱۸

كذا نقل عنه السيّد ابن طاوس- المتوفّی سنة ۶۶۴ رحمه اللّه- فی كتاب اليقين، فی الأبواب ۲۱۶ و ۲۱۸ و ۲۱۹ ص ۵۱۳ و قال: نسخة عتيقة يقارب تاريخها ثلاثمائة سنة.

و لم اعثر له علی ترجمة فی هذه العجالة، و عسی المستقبل يكشف لنا عن حاله فنظفر بترجمة له فی مصدر من المصادر، و اللّه الموفّق.

[مناقب فاطمة]

۷۵۱- مناقب فاطمة

لأبی صالح المؤذّن، أحمد بن عبد الملك بن علیّ النيسابوری الحافظ، محدّث خراسان، المتوفّی سنة ۴۷۰ ه.

ترجم له معاصره الخطيب فی تاريخ بغداد ۴/ ۲۶۷ و وثّقه.

و ترجم له الفارسی فی السياق، و حكاه عنه الذهبی فی سير أعلام النبلاء، و هو فی منتخب السياق برقم ۲۳۷ و وصفه بقوله: الحافظ

الأمین المتقن الثقة المحدّث.

و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۸/ ۴۱۹- ۴۲۲، و بهامشه بقیّة مصادر ترجمته.

و أورد السخاوی فی: استجلاب ارتقاء الغرف- ق ۴۳/ أ- حدیث «کل سبب و نسب ینقطع یوم القیامة إلّا سببی و نسبی، و کلّ ولد آدم فإنّ عصبتهم لأبیهم، ما خلا ولد فاطمة، فإنّی أنا أبوهم و عصبتهم».

أخرجه أبو صالح المؤذّن فی الأربعین له فی فضل الزهراء علیها السّلام.

روی عنه الذهبی فی میزان الاعتدال ۲/ ۶۱۸، و ابن حجر فی لسانه ۴/ ۱۶، و أوردا فی ترجمة محمّد بن الأزهر بإسناده حدیثا فی فضل فاطمة علیها السّلام، و قال: رواه أبو صالح المؤذّن فی مناقب فاطمة عن أبی القاسم ابن

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۱۹

بشران عنه.

۷۵۲- مناقب فاطمة للمناوی عبد الرءوف بن تاج العارفین بن علی الحدادی الشافعی

المناوی القاهری (۹۵۲- ۱۰۳۱ ه) «۱».

ترجم له الکتّانی فی فهرس الفهارس و الأثبات ۲/ ۵۶۰- ۵۶۲، و قال: و لا شکّ أنّه کان أعلم معاصریه بالحدیث، و أکثرهم فیه تصنیفا و إجادة و تحریرا ...

و ترجم له المحبّی فی خلاصة الأثر ۲/ ۴۱۲- ۴۱۶، و قال عنه:

صاحب التصانیف السائرة و أجلّ أهل عصره من غیر ارتیاب ... دسّ إلیه السمّ، فتوالی علیه بسبب ذلک نقص فی اطرافه و بدنه من کثرة التداوی ...

و ذکر فی ص ۴۱۵ کتابه هذا عند عدّ مؤلّفاته، فقال: و أفرد السیّدة فاطمة بترجمة.

و یوجد فی برلین، و جاء ذکره فی فهرست آلورث ۹/ ۲۲۱.

و تقدّم له فی حرف الصاد: الصفوة بمناقب آل بیت النبوّة، و أنّه موجود فی التیموریة، و ذکرنا بعض مصادر ترجمته.

۷۵۳- مناقب فاطمة الزهراء (مجلس فی ...): للسیوطی

، جلال الدین عبد الرحمن بن أبی بکر الشافعی المصری، المتوفّی سنة ۹۱۱.

---

(۱) و فی هدیة العارفین ۱/ ۵۱۰ ولد سنة ۹۲۴! و فی البدر الطالع ۲/ ۳۵۷ توفّی سنة ۱۰۲۹.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۲۰

و تقدّم له فی حرف العین: العرف الوردی فی أخبار المهدی، و ترجمنا له هنالک ترجمة مطوّلة فلیراجع.

ذکره الدکتور صلاح الدین المنجّد فی: معجم ما ألّف عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و ذکر أنّ منه مخطوطة فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول رقم ۱۳/ ۱۰۳۰.

و ذکر أیضا فی: معجم ما ألّف عن الصحابة و آل البیت، المنشور فی مجلّة «أخبار التراث» الصادرة فی الکویت، فی العدد ۱۹: ۲۵.

۷۵۴- منائح الإلطاف فی مدائح الأشراف:

و هو ديوان عبد اللّه بن محمّد بن عامر الشبراوى الشافعى المصرى، المتوفّى سنة ۱۱۷۱.

قال فى كتابه: الإتحاف بحبّ الأشراف، ص ۱۱۰: فنظمت ديوان شعر فى مديحهم، و التوسّل بهم، و بيان كمالاتهم، و سمّيته: منائح الإلطاف فى مدائح الأشراف.

و ذكر أيضا فى إيضاح المكنون ۲/ ۵۶۵.

۷۵۵- مناهل الصفا فى فضائل الشرفاء:

لأبى فارس عبد العزيز بن محمّد الفشتالى المغربى الوزير، المتوفى حدود سنة ۱۰۳۰ ه.

ذكره اسماعيل پاشا فى إيضاح المكنون ۲/ ۵۶۴، و قال: إنّه فى ثمان مجلّدات. و ذكره أيضا فى هدّية العارفين ۱/ ۵۸۴. و فشتالة: قبيلة بالمغرب.

و للمؤلّف ترجمة فى خلاصة الأثر ۲/ ۴۲۵، و نفح الطيب ۶/ ۵۹،

و سلافة العصر: ۵۸۲، و ريحانة الألبّاء ۱/ ۳۶۵، و أعلام الزركلى ۴/ ۲۶، و ما بهامش الأخيرين من مصادر.

۷۵۶- منتخب (مختصر) كفاية الطالب

: أو مناقب الثلاثة.

الأصل للحافظ الكنجى، فخر الدين محمّد بن يوسف، المتوفّى سنة ۶۵۴ ه، و قد تقدّم فى حرف الكاف.

و المنتخب منه لبعض (العامّة) المتأخّرين، طبع فى تركيا باسم:

مناقب أمير المؤمنين سيّدنا علىّ بن أبى طالب كرّم اللّه وجهه و نجليه الحسن و الحسين، طبعه مصطفى الزركلى الدمشقى فى إسلامبول سنة ۱۲۸۰ ه.

أوله: الحمد للّه الذى رفع قدر أحبابه، و شرّفهم بالقرب من جنابه ...

رتّبه على مقدّمة و ثلاثة أبواب، المقدّمة فى فضائل أهل البيت، الباب الأوّل: فى مناقب أمير المؤمنين، الثانى: فى مناقب الحسن، الثالث: فى مناقب الحسين عليهم السّلام.

طبع فى بومباى سنة ۱۲۹۰ طبعة حجرية باسم: مناقب سيّدنا الإمام على بن ابى طالب كرّم اللّه وجهه.

و طبع أيضا فى القاهرة/ مصر سنة ۱۳۵۲ طبعة حروفية، طبعته المكتبة اليوسفية بشارع محمد على باسم: مناقب الثلاثة، و جاء عليه أنه طبق الأصل المنقول من المكتبة العربية بمكة المكرمة.

۷۵۷- منتهى المطالب فى معرفة أمير المؤمنين على بن أبى طالب

: للشيخ صدر الدين أبى المعالى، المظفّر بن محمّد بن المظفّر بن

روزبهان بن طاهر العمرى العدوى، المتوفّى فى شهر رمضان سنة ۶۸۸ ه.

ترجم له الجنيد الشيرازى فى شدّ الإزار: ۱۹۰ برقم ۱۳۵، و بالغ فى الثناء عليه، و قال: لم يكن له فى عهده و زمانه نظير فى العلم و الفتوى، و الزهد و التقوى ... و عدّ كتبه و مؤلّفاته و قال: قيل: بلغت مصنّفاته أربعة و ستّين كتابا ... و عدّد فيما سمّى من كتبه كتابه هذا: منتهى المطالب.

۷۵۸- منح الطالب فی أخبار علیّ بن أبی طالب

: للذهبی.
هکذا جاء اسم الکتاب فی ترجمهٔ الذهبی فی: درّهٔ الحجال لابن القاضی ۲/ ۲۵۷، و فی فهرس الفهارس و الأثبات للکتانی: ۴۱۸.
و الصحیح: فتح المطالب، کما تقدّم فی حرف الفاء.

۷۵۹- المنحهٔ الشمسیهٔ فی فضائل آل خیر البریهٔ

: لحسن المقرحی.
أوله: حمدا لک یا من حمد نفسه بنفسه ...
إیضاح المکنون ۲/ ۵۷۸.
نسخهٔ فی دار الکتب الوطنیهٔ فی برلین، ذکرها ألورث فی فهرسها ۹/ ۲۱۶ برقم ۹۶۷۷، کتبت سنهٔ ۱۲۱۷.

[مَنْ رَوَی]

۷۶۰- من روی حدیث غدیر خم

: لأبی بکر الجعابی، محمّد بن عمر بن سالم بن البراء بن سیار التمیمی البغدادی، قاضی الموصل (۲۸۴- ۳۵۵ ه).
أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۲۳
ذکرناه فی مقالنا «الغدیر فی التراث الإسلامی» فی العدد ۲۱ من مجلهٔ «تراثنا» التی تصدرها مؤسسهٔ آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التراث فی قم ص ۱۸۶، و ترجمنا للمؤلّف هناک، کما تقدّم له: أخبار آل أبی طالب، و أخبار علیّ بن الحسین، و طرق من روی عن أمیر المؤمنین علیه السّلام: «أنه لا یحبّنی إلّا مؤمن و لا یبغضنی إلا منافق» و هذا تقدّم فی حرف الطاء ص ۲۸۹، و ترجمنا للجعابی هناک أیضا فلا نعید، و نضیف هنا من مصادر ترجمته: تاریخ الاسلام- وفیات سنهٔ ۳۵۵ ه- ص ۱۲۶- ۱۳۱، و بهامشه مصادر أخری.
و له کتاب فی مؤاخاهٔ النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أمیر المؤمنین علیه السّلام تقدّم فی حرف الذال باسم: ذکر من روی مؤاخاهٔ النبی لأمیر المؤمنین.

۷۶۱- من روی الحدیث من بنی هاشم و موالیهم

: للقاضی الحافظ أبی بکر الجعابی، محمّد بن عمر بن محمّد بن سالم التمیمی البغدادی (۲۸۴- ۳۵۵ ه).
فهرست النجاشی برقم ۱۰۵۵، هدیهٔ العارفین ۲/ ۴۶، إیضاح المکنون ۱/ ۵۸۰.

[کتب للحافظ ابن عقدهٔ]

۷۶۲- کتاب من روی عن أمیر المؤمنین علیه السّلام و مسنده:

۷۶۳- کتاب من روی عن الحسن و الحسین علیهما السلام:

۷۶۴- کتاب من روی عن علی بن الحسین علیه السّلام و أخباره:

۷۶۵- کتاب من روی عن أبی جعفر محمّد بن علی علیه السّلام و أخباره:

۷۶۶- کتاب الرجال و هو: من روی عن جعفر بن محمّد علیهما السّلام:

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۲۴

۷۶۷- کتاب من روی عن زید بن علیّ و مسنده:

۷۶۸- کتاب من روی عن علیّ أنّه: قسیم النار:

۷۶۹- کتاب من روی عن فاطمة من أولادها:

هذه کلّها للحافظ ابن عقدة، أبو العبّاس أحمد بن محمّد بن سعید ابن عبد الرحمن بن زیاد بن عبد اللّه بن عجلان، مولی عبد الرحمن بن سعید ابن قیس السبیعی الهمدانی الکوفی (۲۴۹- ۳۳۳ ه).

ترجم له أبو العبّاس النجاشی- المتوفّی سنة ۴۵۰ ه- و أبو جعفر الطوسی- المتوفّی سنة ۴۶۰ ه- فی فهرستیهما برقم ۲۳۳ و ۸۶، و ذکرا له کتبه، و رویاها عن مشایخهما عنه، و هذه من جملة ما ذکراه له بخلاف و فروق یسیرة و هی المکتوبة هنا بالحرف الأصغر، ما عدا الکتاب الأخیر فإنه تفرّد الطوسی بذکره.

و ممّا ذکرا له أیضا من الکتب: کتاب الطائر- و هو طرق حدیث الطیر- و کتاب طرق تفسیر قوله تعالی: إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ سورة الرعد الآیة ۷، و قوله صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: «أنا المنذر و علیّ الهادی» رواه أحمد بن حنبل و غیره، و لکثرة طرقه جمعها ابن عقدة.

و طرق حدیث النبی صلّی اللّه علیه و آله: «أنت منّی بمنزلة هارون من موسی» عن سعد بن أبی وقّاص، و هو حدیث صحیح ثابت متواتر، رواه جماعة کثیرة من الصحابة منهم سعد بن أبی وقّاص، و طرقه وحده یأتی کتابا مفردا جمعها الحافظ ابن عقدة.

و ممّن جمع طرق حدیث المنزلة، الحاکم النیشابوری، تقدّم فی حرف الطاء ص ۲۶۷.

و ممّن جمع طرقه أیضا القاضی التنوخی، تقدّم فی حرف الطاء ص ۲۷۰.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۲۵

و ممّا ذکر الشیخ الطوسی لابن عقدة من الکتب: حدیث الرایة، تسمیته من شهد [مع] أمیر المؤمنین علیه السّلام حروبه من الصحابة و التابعین، صلح الحسن علیه السّلام و معاویة، و کتاب یحیی بن الحسین بن زید و أخباره، و وثّقه أبو جعفر الطوسی قائلا: و أمره فی الثقة و الجلالة و عظم الحفظ أشهر من أن یذکر.

و ممّا ذکر له الطوسی و النجاشی من کتبه: کتاب الولایة، و هو طرق من روی حدیث غدیر خم، و قد تقدّم الکلام عنه فی مقالنا: الغدیر فی التراث الإسلامی، المنشور فی العدد ۲۱ من مجلة تراثنا التی تصدرها مؤسسة آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التراث فی قم: ۱۷۷- ۱۸۳، و ترجمنا لابن عقدة هناک بما تیسّر، فلا نعید.

و ترجم له الحافظ ابن شهرآشوب السروی- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه- فی معالم العلماء، برقم ۷۷، و وثّقه و ذکر له کتبه هذه کلّها.

و ترجم له الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ترجمة مطوّلة فی ج ۱۵، من ص ۳۴۰- ۳۵۵، و ذکر له بضعة کتب من مؤلّفاته منها: کتاب من روی عن علیّ علیه السّلام.

و قد ذکر إسماعیل پاشا فی هدیّة العارفین ۱/ ۶۰ لابن عقدة من هذه الکتب: کتاب الحسنین، کتاب الرجال، کتاب الرایة، کتاب

الطائر، کتاب الولایة، من روی عن الحسنین و الأئمّة علیهم السّلام.

۷۷۰- من الشعر المنسوب إلی الإمام الوصی علی بن أبی طالب:

جمعه و شرحه عبد العزیز سیّد الأهل.

طبعته دار صادر فی بیروت سنة ۱۳۹۳ ۱۹۷۳.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۲۶

۷۷۱- منقبة المطهرین و مرتبة الطّیّبین:

للحافظ أبی نعیم، أحمد بن عبد اللّه بن أحمد بن إسحاق بن مهران الأصبهانی (۳۳۶- ۴۳۰ ه).

ألّف الحافظ أبو طاهر السلفی کتابا مفردا فی ترجمته، و ترجمته مذکورة فی أکثر المصادر، راجع سیر أعلام النبلاء و المصادر المذکورة بهامشه.

ذکره له ابن شهرآشوب- المتوفّی سنة ۵۸۸ ه فی معالم العلماء، ترجم له برقم ۱۲۳، و قال: له کتاب: منقبة المطهّرین و مرتبة الطیّبین، و ذکره شهاب الدین أحمد الایجی الشافعی فی مقدّمة کتابه: توضیح الدلائل علی تصحیح الفضائل، عند عدّه ما أفرده الأئمة الأعلام فی فضائل علیّ علیه السّلام.

و ینقل منه السیّد ابن طاوس فی کتبه باسم: ذکر منقبة المطهرین، فی کتاب الیقین، الباب ۳۰، ص ۱۷۳، و هو مذکور فی فهرس مکتبة «۱» فی حرف الذال ص ۳۶، رقم ۲۰۲.

۷۷۲- المنقول من مطالب السئول:

کتاب: مطالب السئول فی مناقب آل الرسول، لأبی سالم کمال الدین محمّد ابن طلحة بن محمّد بن الحسن الشافعی، المتوفّی سنة ۶۵۲ ه، و قد تقدّم.

و هذا مختصر منه لأحمد بن عبد الرحیم بن أحمد، من أعلام القرن الثامن.

---

(۱) المنشور فی المجلّد الثانی عشر من مجلّة المجمع العلمی العراقی سنة ۱۳۸۴ ه ۱۹۶۵ م.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۲۷

أوله: القسم الأوّل: فی شرح الألفاظ، فإنّه قد اشتهر و ذاع، و قرع الأسماع ... الاولی: آل الرسول، الثانیة: أهل البیت ...

آخره: نجز ما اختار نقله من کتاب: مطالب السئول فی مناقب آل الرسول، العبد ... أحمد بن عبد الرحیم بن أحمد ... فی أوّل نهار الثلاثاء من شهر صفر المبارک من سنة ۷۳۴.

نسخة فی جزء ضخم، بخط نسخ واضح جمیل، فی مکتبة جامعة القرویّین فی فاس، فی ۱۹۶ ورقة، علیها وقفیة سنة ۱۰۰۸ ه، رقم ۱۲۷۵، مذکورة فی فهرسها- تألیف محمّد العابد- ۳/ ۳۱۸.

فالمنقول، کما یبدو لیس اسما وضعه المؤلّف لکتابه، بل انتزعه المفهرس من قول المؤلّف: نجز ما اختار نقله.

۷۷۳- من وصایا علی للأطفال و الفتیان:

لحبشی فتح اللّه الحفناوی الدمنهوری المصری.

طبعه المكتب الجامعى الحديث فى الاسكندرية، سنة ۱۴۰۹.

[المهدى:]

۷۷۴- المهدى: لصدر الدين القونوى.

ذكره شيخنا رحمه اللّه فى الذريعة ۲۳/ ۲۹۰، و قال: يوجد فى آيا صوفيا، رقم ۴۸۴۹.

۷۷۵- المهدى: لشمس الدين ابن قيم الجوزية

، المتوفّى ۷۵۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۲۸

كشف الظنون ۲/ ۱۴۶۵.

۷۷۶- المهدى (جزء فى ...): لابن كثير.

قال فى نهاية البداية ۱/ ۴۳: و قد أفردت فى ذكر المهدى جزء على حدة و للّه الحمد.

۷۷۷- المهدى (جزء فى ما ورد فى ...: لأبى الحسين ابن المنادى

، أحمد بن جعفر الحافظ البغدادى، المتوفّى ۳۳۶.

ترجم له الخطيب فى تاريخ بغداد ۴/ ۶۹، و ابن الجوزى فى المنتظم ۶/ ۳۷۵ و أثنى عليه ثناء بليغا، و كذلك الذهبى فى تذكرة الحفّاظ: ۸۴۹، و ابن الجزرى فى غاية النهاية ۱/ ۴۴، و ذكروا أنّ له تصانيف كثيرة فى القراءات و غيرها، قال الحافظ ابن حجر فى فتح البارى ۱۶/ ۳۴۰: له جزء فى المهدى (عليه السّلام).

و رأيت النقل عن كتابه هذا فى بعض ما ألّف فى المهدى من الرسائل، و اكثر السلمى فى: عقد الدرر فى أخبار المهدى المنتظر من قوله:

أخرجه أبو الحسين ابن المنادى.

۷۷۸- المهدى (جزء فى ما ورد فى ...): لابن حجر.

فهرس الفهارس و الأثبات: ۳۳۹.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۲۹

۷۷۹- المهدى حقيقة لا خرافة: لمحمّد بن أحمد بن إسماعيل

المعاصر.

طبع ثانية فى هولندا.

۷۸۰- المهدى (رسالة فى ...): لملّا أحمد بن حيدر الماورانى

، المتوفّى سنة ۱۰۷۰.

و ماوران من قرى شقلاوة فى شمال العراق.

أوله: الحمد للّه ربّ العالمين و الصلاة و السّلام على محمّد و آله و صحبه أجمعين ...

مخطوطة منه فى المكتبة المركزية بجامعة صلاح الدين فى شمال العراق، برقم ۴۱۹/ ۳، ذكر فى فهرسها المطبوع سنة ۱۴۰۸ ص ۲۸۸.

۷۸۱- المهدى (رسالة فى ...): إدريس بن محمّد بن حمدون العراقى الفاسى

(ت ۴/ ۱۱۸۳).

فهرس الفهارس و الاثبات ۲/ ۱۹۹، اليواقيت الثمينة ۱/ ۹۶، سلوة الأنفاس: ۱۴۱.

۷۸۲- المهدى (رسالة فى ...):

نسخة فى مكتبة نافذ پاشا فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول رقم ۱۵۶.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۳۰

۷۸۳- المهدى (رسالة فى ...): لجعفر بن حسن بن عبد الكريم بن محمّد بن عبد الرسول البرزنجى

المدنى، المتوفّى سنة ۱۱۸۷.

ترجمته فى سلك الدرر ۲/ ۹، هدية العارفين: ۱/ ۲۵۶.

۷۸۴- المهدى (رسالة فى ...):

نسخة فى مكتبة الحرم المكى فى مكة المكرمة رقم ۲/ ۴، مسجل فى فهرسها المخطوط ص ۲۱.

۷۸۵- المهدى (رسالة فى ...): لسعد الدين الحموئى.

۷۸۶- المهدى (رسالة فى ...):

نسخة فى مكتبة أسعد افندى، ضمن مجموعة برقم ۳۷۵۸، فى المكتبة السليمانية فى إسلامبول، لعله القول المختصر لابن حجر.

۷۸۷- كتاب المهدى: للحافظ أبى نعيم.

ذكره فى كشف الظنون ۲/ ۱۴۶۵.

ذكره الحافظ ابن حجر فى مشيخته، و اورد إسناده إليه.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۳۱

۷۸۸- كتاب فى المهدى: للحسن بن محمد بن صالح النابلسى المصرى الحنبلى.

الجوهر المنضد فى أصحاب أحمد، لابن عبد الهادى ص ۲۵.

۷۸۹- المهدى المنتظر: لإبراهيم المشوخى.

صدر من مطبوعات مکتبة المنار فی الأردن.

۷۹۰- المهدی المنتظر: للعلّامة المعاصر، أبی الفضل عبد اللّه بن محمّد بن الصدّیق الحسنی

الإدریسی المغربی دام موفقا. أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ۶۳۱ ۷۹۰ - المهدی المنتظر: للعلامة المعاصر، أبی الفضل عبد الله بن محمد بن الصدیق الحسنی ..... ص : ۶۳۱

عته لأول مرّة عالم الکتب، فی بیروت سنة ۱۴۰۵ ۱۹۸۴، فی ۱۳ صفحة، راجعه و فهرس أحادیثه الشیخ عبد العزیز عزّ الدین السیروان.

۷۹۱- المهدی المنتظر (رسالة فی ...): لعبد الحق بن سیف الدین الدهلوی البخاری

، المتوفّی ۱۰۵۲.

ذکره عبد الحی الکتانی فی فهرس الفهارس و الأثبات ۲/ ۱۲۵.

۷۹۲- المهدی إلی ما ورد فی المهدی: لشمس الدین ابن طولون الدمشقی

، و هو أبو عبد اللّه محمّد بن علی بن محمّد الحنفی الدمشقی الصالحی، المتوفّی ۹۵۳.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۳۲

ألّف کتابا فی ترجمة نفسه، سمّاه: الفلک المشحون فی أحوال محمّد بن طولون، و ترجم له الغزّی فی الکواکب السائرة ۲/ ۵۲- ۵۴ ترجمة مطولة، و کذا ابن العماد فی شذرات الذهب ۸/ ۲۹۸.

ذکر هذا الکتاب مؤلّفه فی کتابه الشذرات الذهبیة، الذی طبعه الدکتور صلاح الدین المنجد باسم: الأئمة الاثنی عشر، ففیه فی صفحة ۱۱۸ فی أحوالات الإمام المهدی علیه السّلام، قال: و قد ذکرت المعتمد فی أمر هذا فی تعلیقی (المهدی إلی ما ورد فی المهدی).

أعلام الزرکلی ۷/ ۱۸۴.

[المؤاخاة:]

۷۹۳- المؤاخاة: للحافظ أبی نعیم

، أحمد بن عبد اللّه بن أحمد بن إسحاق بن مهران الأصفهانی (۳۳۶- ۴۳۰ ه).

ذکره الذهبی فی سیر أعلام النبلاء ۱۹/ ۳۰۷، فقد ترجم هناک للحافظ أبی علیّ الحدّاد الحسن بن أحمد الأصبهانی، المتوفّی سنة ۵۱۵ ه، و عدّ ما رواه عن الحافظ أبی نعیم من مؤلّفاته و ذکر منها هذا.

جمع فیه طرق و ألفاظ حدیث مؤاخاة النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم بین أصحابه فی مسجد المدینة، و اختار لنفسه من بینهم علیّا علیه السّلام، فآخاه و قال له: «أنت أخی و أنا أخوک».

و له طرق و مصادر کثیرة، و أفرده جمع من الحفّاظ بالتألیف، منهم:

الحافظ الجعابی- المتوفّی سنة ۳۵۵ ه- و قد تقدّم کتابه باسم: ذکر من روی مؤاخاة النبی صلّی اللّه علیه و آله لأمیر المؤمنین علیه السّلام، و منهم: الحافظ الحسکانی الآتی، و راجع عن حدیث المؤاخاة کتاب الغدیر ۳/ ۱۱۲- ۱۲۵.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۳۳

۷۹۴- المؤاخاة: للحاکم الحسکانی، أبی القاسم عبید اللّه

بن عبد اللّه الحافظ الحذّاء الحنفی النیسابوری، المتوفّی بعد سنة ۴۷۰ ه.
قال فی کتابه: شواهد التنزیل لقواعد التفضیل ۱/ ۳۷۴ عند الکلام عن قوله تعالی فَلَعَلَّکَ تارِکٌ بَعْضَ ما یُوحی إِلَیْکَ وَ ضائِقٌ بِهِ صَدْرُکَ (سورة هود الآیة ۱۲).
قال: فهذا فی تفسیر المتقدّمین، و أمّا مؤاخاته إیّاه فهو باب کبیر جمعته علی حدّته، و قد تقدّم کتابه: شواهد التنزیل فی حرف الشین، و ترجمنا له هناک، فراجع.

[موالید]

۷۹۵- موالید أهل البیت:

لابن الذارع أبو بکر أحمد بن نصر بن عبد اللّه بن الفتح الذارع النهروانی البغدادی، من أعلام القرن الرابع.
تاریخ بغداد ۵/ ۱۸۴، لسان المیزان ۱/ ۳۱۷، ذخائر العقبی: ۱۴۱.

۷۹۶- موالید الأئمة:

لنصر بن علی الجهضمی بن نصر بن علی، أبی عمرو الجهضمی البصری، المتوفّی سنة ۲۵۰.
و یقال له تاریخ آل الرسول، و تواریخ الأئمة، الذریعة ۳/ ۲۱۲ تاریخ آل الرسول و ۲۳/ ۲۳۷ موالید، تقدّم فی حرف التاء ص ۶۲ باسم: تاریخ أهل البیت.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۳۴

[مواهب]

۷۹۷- مواهب سید البشر فی حدیث الأئمة الاثنی عشر:

للمولی محمّد معین بن محمّد أمین بن طالب اللّه السندی التّتوی الحنفی، المتوفّی سنة ۱۱۶۱.
ذکر عبد الرشید النعمانی فی ترجمة المؤلّف المطوّلة المطبوعة فی نهایة: دراسات اللبیب فی الأسوة الحسنة بالحبیب- للمؤلّف- ذکر کتابه هذا فی ص ۲۱.

۷۹۸- المواهب الغزار فی مناقب سیدی علی الکرار:

لمحمّد بن حسین الجفری المدنی الحنفی (الشافعی)، کان حیّا سنة ۱۱۸۶.
سلک الدرر ۴/ ۳۵، هدیة العارفین ۲/ ۳۳۹، معجم المؤلّفین ۹/ ۱۵۸ و ۲۴۵.

۷۹۹- المواهب و المنن فی بعض مناقب سیّدنا الإمام الحسن:

لمحمّد الجفری، و هو محمّد بن حسین المدنی الشافعی، تلمیذ الشیخ محمّد السمان، کان حیا سنة ۱۱۸۶.
سلک الدرر ۴/ ۳۵، هدیة العارفین ۲/ ۳۳۹، معجم المؤلّفین ۹/ ۱۴۵ و ۲۴۵.

نسخة كتبها يوسف بن محمّد حماد سنة ۱۲۶۶، ضمن مجموعة رقم ۷۰۰۶ فی دار الكتب الظاهرية فی دمشق، فهرس التاريخ للريّان: ۴۹۱- ۴۹۲.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۳۵

طبع فی بيروت بتحقيق محمّد سعيد الطريحی مع كتاب: قرّة كل عين فی بعض مناقب سيّدنا الحسين، المتقدّم فی حرف القاف، من منشورات مؤسسة الوفاء.

۸۰۰- مودّة ذوی القربی:

أو المودة فی القربی.

للسيّد علی بن شهاب الدين الهمدانی، المتوفّی سنة ۷۸۶.

أوله: الحمد للّه علی ما أنعمنی أولی النعم، و ألهمنی إلی مودّة حبيبه جامع الفضائل و الكرم.

و للقاضی نور اللّه المرعشی رسالة مفردة فی ترجمة حياة المؤلّف.

و لحيدر البدخشی رسالة مستقلة فی ترجمة المؤلّف و مناقبه اسمها:

منقبة الجواهر، نسخة فی المكتبة الوطنية فی طهران ۲/ ۲۲۴.

و عنها مصوّرة فی المكتبة المركزية بجامعة طهران رقم ۱۸۹۱.

و نسخة أخری من منقبة الجواهر فی مكتبة الخانقاه الأحمدی فی شيراز، رقم ۳ مجاميع، مؤرخة سنة ۱۳۰۹، و معها ۱۹ رسالة مكتوبا للهمدانی.

نسخة فی مكتبة أمير المؤمنين العامة فی النجف الأشرف.

نسخة فی المكتبة الناصرية فی لكهنو بالهند.

نسخة فی المكتبة الآصفية فی حيدرآباد الهند رقم ۹۷۹، حديث من القرن ۱۳ فهرست الآصفية ۱/ ۵۳۴.

نسخة كتبت سنة ۱۰۹۶ فی مكتبة فخر الدين النصيری فی طهران، كما فی مجلة معهد المخطوطات ج ۳ العدد ۱ ص ۴۳.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۳۶

نسخة فی المتحف البريطانی ضمن مجموعة كتبت فی القرن الحادی عشر الورقة ۳۲۲، سجّلت فی المكتبة باسم: كليات المير سيد علی الهمدانی.

نسخة فی المكتبة الآسيوية فی بنگلادش فی كلكته رقم ۲۹۲ من القرن ۱۳، كما فی فهرسها للمخطوطات العربية ص ۱۴۰.

طبع فی كتاب ينابيع المودة فی الباب ۵۶ ص ۲۴۲ طبعة إسلامبول.

و طبع مستقلا فی بومبای كما فی بعض الفهارس سنة ۱۳۱۰، كما فی مير سيّد علی همدانی ص ۱۸۵، و طبع مستقلا أيضا فی لكهنو، كما فيها ص ۱۹ فی التعاليق.

ترجمه السيّد شريف حسين السبزواری الهندی البهريلوی- المتوفّی سنة ۱۳۶۱- إلی الأردية، و طبعها فی لاهور سنة ۱۹۶۱ باسم: زاد العقبی أو جامع السلاسل.

شرحه السيد أبو القاسم بن حسين الرضوی اللاهوری القمی ۱۲۹۵ باللغة الفارسية، كما فی تذكرة الاتقياء، و طبعه سنة ۱۳۱۷ فی لاهور مرتين باسم: البشری بالحسنی، فی مجلدين، و توفّی ۱۴ محرم ۱۳۲۴، الذريعة ۳/ ۱۱۸.

نسخة فی مكتبة راجه محمودآباد فی الهند لكهنو، ذكر فی فهرسها ص ۴۳۶.

[مولد]

۸۰۱– مولد أمير المؤمنين: لأبى العلاء الهمدانى

، الحسن بن أحمد العطار.

نقل عنه السيّد ابن طاوس فى كتابه: اليقين الباب ۱۹۴ ص ۴۸۵،

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۳۷

و انظر فهرس مكتبته رقم ۴۵۸.

۸۰۲– مولد أمير المؤمنين و خبره مع رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: للقاضى أبى البخترى

، وهب بن وهب بن كثير بن عبد اللّه بن زمعة ابن الأسود بن المطلب بن أسد بن عبد العزى بن قصى القرشى المدنى البغدادى قاضيهما، المتوفّى سنة ۲۰۰ ه.

ترجم له النديم فى الفهرست: ۱۱۳، و الخطيب فى تاريخ بغداد ۱۳/ ۴۵۱.

و كتابه هذا ذكره النجاشى فى فهرسته رقم ۱۱۵۵، و ذكره الطوسى فى فهرسته رقم ۷۷۸ بهذا الاسم، و رواه عنه بإسناده إليه عن الصادق عليه السّلام، و ذكره الخطيب فى تاريخ بغداد ۷/ ۴۱۹ فى ترجمة الحسن بن محمّد العلوى باسم: كتاب مولد على بن أبى طالب و منشأه و بدء إيمانه و تزويجه فاطمة، ذكره ابن شهرآشوب فى معالم العلماء رقم ۸۵۹.

۸۰۳– مولد الحسن و الحسين و مقتله:

للواقدى، أبى عبد اللّه محمّد بن عمر بن واقد المدنى الأسلمى ۱۳۰– ۹/ ۲۰۷.

ذكره له الصفدى فى ترجمته من الوافى بالوفيات، ۴/ ۲۳۹، برقم ۱۷۶۷.

و مرّ له: مقتل الحسين، ذكره له الصفدى أيضا. و ذكرهما له ياقوت فى معجم الأدباء ۷/ ۵۸، و النديم فى الفهرست: ۱۱۱، و فيه: و كتاب مولد الحسن و الحسين و مقتل الحسين عليه السّلام، هدية العارفين ۲/ ۱۰.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۳۸

حرف النون

۸۰۴– ناصر الأبرار فى مناقب أهل البيت الأطهار:

للحكيم ناصر على الحنفى الهندى الغياث يورى ثمّ الآروى، المتوفّى فى بلدة آره من بلاد الهند فى صفر سنة ۱۳۰۵.

ترجم له عبد الحى فى نزهة الخواطر ۸/ ۴۹۰، و قال: له مصنفات كثيرة شهيرة منها: ناصر الأبرار فى مناقب أهل البيت الأطهار، و عناصر الشهادتين ...

۸۰۵– النبأ اليقين:

لأبى بكر بن شهاب، و هو ابو بكر بن عبد الرحمن بن محمّد بن شهاب الحضرمى الشافعى ۱۲۶۲– ۱۳۴۱، و هو قصيدة فى مدح أمير المؤمنين عليه السّلام فى ۱۱۰ بيتا، فرغ من نظمها فى شوال سنة ۱۳۳۰، و طبعت ضمن ديوانه سنة ۱۳۴۴، ذكره شيخنا رحمه اللّه فى

الذریعهٔ ۲۴/ ۳۳.

[نبذهٔ]

۸۰۶- نبذهٔ فی فضائل علی بن أبی طالب:

لعلی بن یحیی الهجری، من أعلام القرن الحادی عشر.

أوله: الحمد للّه الذی جعل لنا أئمهٔ یقیمون الصلاهٔ ...

نسخهٔ الأصل بخط المؤلّف، فرغ منها فی جمادی الآخرهٔ سنهٔ ۱۰۶۰، فی مکتبهٔ الجامع الکبیر فی صنعاء، ضمن المجموعهٔ رقم ۳۰ مجامیع من الورقهٔ ۱۶۹- ۱۷۱، ذکرت فی فهرسها ۴/ ۱۸۱۹.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۳۹

۸۰۷- النبذهٔ:

فی مناقب أهل البیت علیهم السّلام:

لموفق الدین، أبی العباس أحمد بن محمّد بن عمر، یعرف بالشمس کلی عینه [کذا] البغدادی، من أعلام القرن السادس.

ترجم له ابن الفوطی فی تلخیص مجمع الآداب ۵/ ۸۳۷، رقم ۱۸۹۸، و قال: ذکره نجیب الدین یحیی بن أبی طی حمید بن ظافر الحلبی النجار- المتوفّی ۶۳۰- فی مشیخته، و قال: ورد علینا حلب، و کان حافظا عالما بالحدیث، و له تصانیف منها کتاب سمّاه: النبذهٔ فی مناقب أهل البیت علیهم السّلام، قال: و سمعنا علیه أجزاء من کتاب: حلیهٔ الأولیاء، لأبی نعیم الاصبهانی.

۸۰۸- نبذهٔ فی مناقب الإمام علی بن أبی طالب:

نسخهٔ ضمن مجموعهٔ فی صنعاء الیمن، کتبت بین سنتی ۱۰۶۴ و ۱۰۶۷، کما فی مجلهٔ المورد البغدادیهٔ المجلد الثالث العدد الثانی ۲/ ۳۰۳.

۸۰۹- النثر العلی من کلام الإمام علی:

نسخهٔ فی المکتبهٔ السلیمیهٔ فی إسلامبول رقم ۲۴۷.

۸۱۰- النجم الثاقب:

فی بیان ان المهدی من أولاد علی بن أبی طالب.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۴۰

أوله: الحمد للّه الغنی الوهاب الظاهر لکل احد بقهره و علاه ...

نسخهٔ فی مکتبهٔ لاله لی رقم ۶۷۹، فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، و عنها مصوّرهٔ فی مکتبتی.

[نخبهٔ]

۸۱۱- النخبهٔ الدّریهٔ:

فی مآثر العائلة المحمدیّة العلویّة.

لمحمّد دری المصری.

۸۱۲- نخبة المناقب الفاخرة فی مدح العترة الطاهرة:

تألیف عبد الرزاق بن محمد درویش الحمزوی، الشهیر بابن حمزة الحسینی.

ألّفه باسم السلطان عبد المجید العثمانی و قدّمه له، و فرغ من تألیفه ۲۱ ذی القعدة سنة ۱۲۷۳.

أوله: الحمد للّه علی ما افاض من الجود و الصلاة علی سیدنا محمّد افضل کل موجود حباه مولاه بشرف عترته ...

نسخة منه فی مکتبة جامعة برنستون فی لوس أنجلس فی أمریکا، رقم ۴۹۲۷، کتبت سنة ۱۲۷۳، فلعلّها نسخة الأصل، ذکرها ماخ فی فهرسه لها ص ۳۹۵، باسم: النخبة الفاخرة فی فضل ذریة فاطمة، و ذکر مؤلّفه باسم عبد القادر بن محمّد الدرویش الحمزوی.

نسخة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم رقم ۲۲۶۹، مذکورة فی فهرسها ۶/ ۲۵۴، و إنها بخط مصطفی بن محمّد بن أحمد العرضی الحلبی الکاتب، کتبها فی دمشق، و فرغ منها ۱۹ محرم سنة

.۱۲۷۴

۸۱۳- النزاع و التخاصم:

و ربما سمی التنازع و التخاصم کما مرّ.

لتقی الدین، أبی العباس أحمد بن علی المقریزی الشافعی.

نسخة فی مکتبة جامعة کمبروج رقم Add۷۴۶۵ ، مذکورة فی فهرسها ص ۷۲۴.

نسخة فی المکتبة الظاهریة بأول المجموع رقم ۳۷۳۱، کتبت سنة ۱۳۲۳ من ۱- ۷۰، ذکرت [فی] فهرس مجامیعها ۲/ ۳۹۱، و فی فهرس التاریخ للعش: ۹۷.

نسخة فی المکتبة الغربیة، کتبت سنة ۱۳۳۲ بأول مجموعة رقم ۱۹۶ تاریخ، ذکرت فی فهرسها: ۷۰۴.

طبع بمطبعة بریل سنة ۱۸۸۸ میلادیة.

و طبع فی النجف.

۸۱۴- نزل الأبرار:

بما صحّ من مناقب أهل البیت الأطهار.

لمحمّد بن رستم معتمد خان بن قباد الحارثی البدخشانی.

المولود فی کابل و رحل إلی الهند، و ألّف کتابه: مفتاح النجا «۱»، فی لاهور سنة ۱۱۲۴، و أظنّ أنّ تألیف نزل الأبرار أیضا فی لاهور بعد سنتین

---

(۱) المذکور فی حرف المیم ص ۵۱۱.

من تألیف مفتاح النجا.

ألّف نزل الأبرار بالتماس السیّد حسین علی خان الحسینی البارهوی أمیر الأمراء، و فرغ منه فی ۱۷ شهر رمضان سنة ۱۱۲۶.

کان حیا الی سنة ۱۱۴۶ حیث انتهی فیه من کتابه: تراجم الحفّاظ.

أوله: الحمد للّه الذی خص أهل البیت بمزیة الفضل و الشرف، و أودع محبتهم فی قلوب المؤمنین کالدّر فی الصدف ... أما بعد فإنی قد ألفت قبل هذا تألیفا لطیفا و کتابا شریفا سمّیته بمفتاح النجا یحوی کثیرا من مناقب آل العبا ... التمس منی بعض الخلّان أن أکتب فی هذا المعنی ملخصا آخر [أ]، أکتفی بما صحّ فی مناقبهم ..

و للمؤلّف ترجمة حسنة فی نزهة الخاطر- المطبوع فی حیدرآباد سنة ۱۳۷۶- فی ۶/ ۲۵۹، و الترجمة تحت الرقم ۴۸۴.

و قال: جعلتها تحفة لمجلس ... الأمیر الأعظم .. افتخار العترة المصطفویة السیّد حسین علی ... امیر بهادر فیروز جنگ سپه‌سردار.

رتّبه علی مقدمة فی معنی الآل و مقصد و خاتمة.

نسخة فی المکتبة الناصریة فی لکهنو.

نسخة فی مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام العامة فی النجف الأشرف.

نسخة فی مکتبة ندوة العلماء فی لکهنو بالهند رقم ۱۸۰۶، کتبت سنة ۱۲۹۷، ذکرت فی فهرسها: ۶۰۶.

و طبعته مکتبة أمیر المؤمنین علیه السّلام العامة فی أصفهان، بتحقیق الشیخ محمّد هادی الأمینی فی طهران سنة ۱۴۰۳.

و أعادت دار الکتبی فی بیروت طبعه بالتصویر علیها سنة ۱۴۱۳.

طبع فی بومبای علی الحجر فی ۱۰۷ صفحات دون تاریخ.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۴۳

و طبعته مکتبة النجاح علی طبعة بومبای فی طهران.

[نزهة]

۸۱۵- نزهة الأبرار:

فی نسب أولاد الائمة الأطهار.

للبرزنجی، السید موسی الشافعی المدنی.

ذکره شیخنا رحمه اللّه فی الذریعة ۲۴/ ۱۰۷.

۸۱۶- نزهة الأبصار:

فی معرفة نقباء الاسرة الأطهار.

ذکره ابن الساعی فی الجامع المختصر: ۷۹.

۸۱۷- نزهة ذوی العقول:

فی نسب آل الرسول.

لعماد الدین أبی الحسن، علی بن محیی الدین محمّد، المعروف بابن المحیا العباسی، المتوفّی حدود سنة ۷۵۰.

هدیة العارفین ۱/ ۷۲۰، إیضاح المکنون ۲/ ۶۳۹.

۸۱۸- نشر القلب المیت:

بفضل أهل البیت.

للامام العلّامهٔ الحافظ، جمال الدین أبو المظفر السرمری، یوسف بن محمّد بن مسعود العبادی ثمّ العقیلی الحنبلی، نزیل دمشق سنهٔ (۶۹۶- ۷۷۶ ه).

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۴۴

فهرس الفهارس: ۹۲۶.

ترجم له أبو المحاسن الحسینی فی ذیله علی تذکرهٔ الحفّاظ للذهبی، و أطراه کثیرا، فقال: و کان عمدهٔ ثقهٔ ذا فنون إماما علّامهٔ ...

و ترجم له ابن حجر فی الدرر الکامنهٔ ۵/ ۲۴۹ رقم ۵۱۶۴، و ابن العماد فی شذرات الذهب ۶/ ۲۴۹، و الزرکلی فی الأعلام ۸/ ۲۵۰.

و کلّهم ذکروا له هذا الکتاب إلّا أنّه عند الزرکلی: نشر قلب المیت ...

و تقدّم له: ذکر القلب المیت بفضائل أهل البیت، و لعلّه هو هذا الکتاب.

۸۱۹- نصح ملوک الاسلام بالتعریف بما یجب علیهم من حقوق آل البیت الکرام:

لمحمّد بن محمّد بن أبی غالب أحمد بن علی بن أحمد بن علی المکناسی العیاضی و هو: القاضی الامام المفسّر أبو عبد اللّه، المعروف بابن السکاک، قاضی الجماعهٔ بفاس، المتوفّی سنهٔ ۸۱۸ (أو ۸۰۷).

کذا ترجم له أحمد بن محمّد المکناسی فی درّهٔ الحجال ۲/ ۲۸۴ برقم ۸۰۰، و ذکر له هذا الکتاب، و کذا إسماعیل پاشا فی هدیهٔ العارفین ۲/ ۱۷۷، نیل الابتهاج: ۲۸۴.

نسخهٔ فی الخزانهٔ الملکیهٔ بالرباط، رقم ۱۱۷۵ فی ۱۸ ورقهٔ، ذکرت فی فهرسها، و فیه: لأبی الحسن علی بن محمّد بن السکاک!؟

۸۲۰- نظارهٔ العینین فی شهادهٔ الحسنین:

للشیخ حیدر علی الهندی الفیض‌آبادی، مؤلّف منتهی الکلام.

ذکره عبد الحی اللکهنوی فی کتابه: الثقافهٔ الإسلامیهٔ فی الهند: ۲۱۹.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۴۵

[نظم]

۸۲۱- نظم الدرر فی آل سید البشر:

لمحمّد بن مصطفی البرزنجی الشهرزوری النودهی، المتوفّی سنهٔ ۱۲۵۴ أو ۱۲۹۵؟

أوله:

یقول راجی ذی الجلال المنجی* محمّد بن مصطفی البرزنجی نسخهٔ من القرن ۱۳، فی مکتبهٔ جامعهٔ برونستون فی لوس‌آنجلس فی امریکا رقم ۵۹۲۳، ذکرت فی فهرسها فهرس ماخ: ۳۹۴.

۸۲۲- نظم درر السمطین فی فضائل المصطفی و المرتضی و البتول و السبطین:

اشارهٔ

لشمس الدين أبى عبد اللّه محمّد بن عز الدين يوسف بن الحسن بن محمّد بن محمود بن الحسن الحنفى المدنى الأنصارى الخزرجى الزرندى، نزيل شيراز و قاضيها (۶۹۳- بعد سنة ۷۵۰).

لقى مشايخ الحرمين و الحجاز، و رحل فى طلب الحديث إلى مصر و الشام و العراق.

ترجم له الجنيد الشيرازى فى كتابه: شدّ الأزار- الذى ألّفه عام ۷۹۱- فى تراجم الأعلام المدفونين فى شيراز، فقال عنه فى ص ۴۱۱: المحدّث بحرم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، ذو الأسانيد العالية و الروايات السامية، و المسموعات الوافرة المعتبرة و القراءات الثابتة المكرّرة، قدم شيراز فى سنة خمسين و سبعمائة، فدرّس و أفاد، و نشر الحديث، و أسمع الكتب، و انتفع به جماعات من العلماء و المشايخ و الفضلاء، و عم بركته

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۴۶

سائر البلدة و نواحيها، فأجاز لهم و ارشدهم و رفق بالملوك و الرعايا و نصحهم.

و له تصانيف جليلة مبسوطة منها كتاب: بغية المرتاح إلى طلب الأرباح، و مولود النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و كتاب نظم درر السمطين فى فضائل المصطفى و المرتضى و البتول و السبطين، و كتاب معارج الوصول إلى معرفة آل الرسول، قرأها و سمعها منه جمّ غفير من الأكابر و الاعيان ...

أقول: و يقال للكتاب: درر السمطين، كما فى الدرر الكامنة فى ترجمة المؤلّف ۴/ ۲۹۵ من الطبعة الهندية، و ۵/ ۶۳ من طبعة مصر، و فى كشف الظنون: ۷۴۷، و هدية العارفين ۲/ ۱۵۷، و الذريعة ۸/ ۱۲۵.

و لكن الصحيح فى اسمه: نظم درر السمطين، كما هو موجود بخطّ مؤلّفه على نسخة الأصل، بنص ما ذكرناه فى العنوان، و كذلك فى مقدمة الكتاب فى نسخة الأصل بخط المؤلّف.

أوله: الحمد للّه ذى المنّ و الاحسان، و الطول و الامتنان، و القدرة و السلطان ... و سميته كتاب: نظم درر السمطين فى فضائل ...

ألّفه فى مدينة شيراز و صدّره باسم السلطان شاه أبى إسحاق، و فرغ منه فى غرة شهر رمضان سنة ۷۴۷، كما نص عليه فى آخره.

مخطوطاته:

۱- نسخة الأصل بخط المؤلّف فى مكتبة أمير المؤمنين عليه السّلام العامة فى النجف الأشرف، رقم ۴۷۰.

۲- مخطوطة من القرن الثامن فى مكتبة أحمد الثالث، رقم ۵۴۴، فى طوپقپو فى إسلامبول، ذكرت فى فهرسها للمخطوطات العربية ۲/ ۲۳۱.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۴۷

۳- نسخة كتبت سنة ۹۱۸ فى متحف الآثار الإيرانية فى طهران (موزه ايران باستان)، ضمن مجموعة رقم ۱۹ فيها معارج الوصول للمؤلّف أيضا، ذكرت فى فهرسها المنشور ضمن نشرة المكتبة المركزية لجامعة طهران ۳/ ۱۲۳، و ظن المفهرس (الاستاذ دانش‌پژوه) أنّها نسخة الأصل بخط المؤلّف! ۴- نسخة فى المكتبة الناصرية فى لكهنو بالهند، من مخطوطات القرن الحادى عشر، تقع فى ۱۸۲ ورقة.

طبعاته:

۱- طبع لأوّل مرة بتحقيق زميلنا الاستاذ محمّد هادى الأمينى حفظه اللّه، على نسخة الأصل بخط المؤلّف، و صدر فى النجف الاشرف سنة ۱۳۷۷ ۱۹۵۸، من منشورات مكتبة أمير المؤمنين عليه السّلام العامة فى النجف الأشرف.

۲- أعادت طبعه بالتصویر علی الطبعة الأولی مکتبة نینوی الحدیثة فی طهران عام ۱۴۰۱.

۸۲۳- نظم الفرائد الغرر فی سلک فصول الدرر:

أی درر السمط فی خبر السبط، للقاضی ابن الأبّار، و هو فی مقتل الحسین علیه السّلام، و قد تقدّم.

و هذا شرح علیه لأبی جمعة- أو ابن أبی جمعة- سعید بن مسعود الماغوسی الصنهاجی، ثمّ المراکشی، المولود حدود سنة ۹۵۰، و المتوفّی بعد سنة ۱۰۱۶.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۴۸

فقیه أدیب رحل إلی العراق و الحجاز و مصر و الشام و قسطنطینیة و أخذ عن أعلامها، له تآلیف حسنة منها: شرح علی لامیّة العرب، شرح علی لامیّة العجم، شرح التصریف، شرح شذور الذهب، و منها شرحه هذا علی درر السمط، أمره بتألیفه المنصور السعدی أحمد بن محمّد، المتوفّی سنة ۱۰۱۲.

ترجم له معاصره ابن القاضی فی درّة الحجال ۳/ ۳۰۴، و له ترجمة فی تاج العروس (جمع)، هدیة العارفین ۱/ ۳۹۲، و فی أعلام الزرکلی ۳/ ۱۰۲، و معجم المؤلّفین ۴/ ۲۳۲، الیواقیت الثمینة ۱/ ۱۶۱، و کلّهم ذکروا له کتابه هذا.

۸۲۴- نظم کفایة الطالب:

فی مناقب علی بن أبی طالب.

لمحمّد بن عبد اللّه الکوکبانی الیمنی الحسنی، المتوفّی فی جمادی الأولی سنة ۱۰۱۶.

البدر الطالع ۲/ ۱۹۴- ۱۹۶، هدیة العارفین ۲/ ۲۶۷، معجم المؤلّفین ۱۰/ ۲۱۹.

۸۲۵- النظم الواضح المبین:

لعبد القادر بن محمّد بن نصر القرشی الحنفی، المتوفّی سنة ۷۷۵، مؤلّف الجواهر المضیئة.

۸۲۶- النعیم المقیم لعترة النبأ العظیم:

تألیف الشیخ العلّامة شرف الدین أبی محمد عمر بن شجاع الدین

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۴۹

محمد ابن الشیخ نجیب الدین عبد الواحد الموصلی العارف، فرغ من تألیفه سنة ۶۴۶، و خدم بها خزانة الملک الرحیم بدر الدین لؤلؤ صاحب الموصل، المتوفّی ۶۵۷.

أوله: الحمد للّه البدیع صنعه، المحکم بناؤه و وضعه، الباهر عطاؤه و منعه ...

رتّبه علی ثلاثة أبواب، فی کل منها فصول، الباب الأوّل فی فضائل النبی صلّی اللّه علیه و آله، و الباب الثانی فی فضائل عترته، الباب الثالث فیما یختص بولایتهم و محبتهم و فضلهم علیهم السّلام.

نسخة فی المکتبة السلیمانیة فی إسلامبول، من کتب خزانة آیا صوفیا رقم ۳۵۰۴، و النسخة بخط عثمان بن محمّد البدلیسی، فرغ من نسخها أوائل ذی الحجة سنة ۶۶۶، فی میافارقین، کتبها علی نسخة بخط أبی الحسن علی بن محمّد الهمدانی، کان کتبها ۱۵ محرم سنة ۶۴۷، و قرأها هو و جماعة علی المؤلّف، و قد نسخت عنها نسخة بیدی.

[نهایهٔ]

۸۲۷– نهایهٔ الاختصار:

فی أنساب الطالبین.

لمحمّد بن محمّد بن علی الخزاز.

نسخهٔ مصوّرهٔ فی معهد المخطوطات بالقاهرهٔ، فیلم رقم ۵۶۲، فهرست المعهد ۲/ ۲۸۰.

۸۲۸– نهایهٔ الافضال فی تشریف الآل:

للحافظ السیوطی.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۵۰

نسخهٔ فی المکتبهٔ الناصریهٔ فی لکهنو بالهند.

۸۲۹– نهایهٔ الافضال فی تشریف الآل:

لأبی الحسن البکری، محمّد بن أبی محمّد بن عبد الرحمن بن أحمد البکری الصّدیقی الشافعی المصری، المتوفّی بها سنهٔ ۹۵۲.

أوله: الحمد للّه الذی شرّف آل بیت النبوهٔ، و جعلهم أهل الکرم و الفتوهٔ ...

إیضاح المکنون ۲/ ۶۹۰، هدیهٔ العارفین ۲/ ۲۳۹.

۸۳۰– نهایهٔ السئول لبرکات فضل آل بیت الرسول:

تألیف ابن فهد، محمّد بن عبد العزیز بن عمر المکی الشافعی، المتوفّی سنهٔ ۹۵۴.

نسختان فی دار الکتب الوطنیهٔ فی برلین رقم ۹۶۷۲ و ۱۶، ۸۴۶۴، فهرس آلورث ۷/ ۴۳۴.

۸۳۱– نهایهٔ السئول فی مناقب ریحانهٔ الرسول (الحسین علیه السّلام):

لعبد الوهاب بن محمّد غوث بن ناصر الدین الهندی المدراسی الشافعی (۱۲۰۸– ۱۲۸۵ ه).

له ترجمهٔ حسنهٔ فی نزهٔهٔ الخاطر ۷/ ۳۲۳، و فی أنّه ولد فی ۵ جمادی الاولی ۱۲۰۸، و توفّی فی ۵ ربیع الأول سنهٔ ۱۲۸۵، و عدّد مؤلّفاته منها: سند الزائرین فی الرد علی الوهابیین، و منها کتابه هذا نهایهٔ السئول.

نسخهٔ فی مکتبهٔ صاحب العبقات (المکتبهٔ الناصریهٔ) فی لکهنو الهند.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۵۱

۸۳۲– نهایهٔ الطلب و غایهٔ السئول فی مناقب آل الرسول

: لإبراهیم بن علی بن محمّد بن المبارک بن أحمد بن بکروس، شمس الدین أبو إسحاق الدینوری البغدادی الحنبلی الفقیه المعدل، (۵۵۷– ۶۱۰ أو ۶۱۱ ه).

ترجمته فی التکملهٔ لوفیات النقلهٔ رقم ۱۳۳۹، ذیل الروضتین: ۸۷، ذیل طبقات الحنابلهٔ ۲/ ۶۹، البدایهٔ و النهایهٔ ۱۳/ ۶۸، شذرات الذهب ۵/ ۳۹، الذریعهٔ ۲۴/ ۴۰۲.

ینقل منه السیّد ابن طاوس فی کتبه، راجع فهرس مکتبته رقم ۴۷۴، و منها فی کتاب الطرائف: ۳۰۲.

۸۳۳- کتاب النهر

: لمحمّد بن زکریا بن دینار الغلابی، أبی عبد اللّه البصری، المتوفّی سنة ۲۹۸ ه.
هدیة العارفین ۲/ ۲۳.

۸۳۴- کتاب النهروان

: للمدائنی.
فهرست الندیم الصفدی.

۸۳۵- النوافح القربیّة الکاشفة عن خصائص الذات المهدیة

: للقطب البکری، و هو قطب الدین مصطفی بن کمال الدین بن علی
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۲
الصدیقی، أبو المعارف البکری الدمشقی الصوفی الحنفی ۱۰۹۹- ۱۱۶۲.
ترجم له اسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۲/ ۴۴۶- ۴۵۰ و عدّد مؤلّفاته الکثیرة، و ذکر منها هذا و ذکر له: رشحة قرائح الاقتراب فی مدائح الآل و الاصحاب، و کتابه: تناول أقداح الحق الصراح و شرب عذب زلاله، فی معنی قول المصلّی: علی النبی و آله، و ترجم له المرادی فی سلک الدرر ۴/ ۱۹۰- ۲۰۰ ترجمة مطوّلة و ذکر مؤلّفاته، و منها هذا الکتاب، و کتابه الآخر فی المهدی یأتی باسمه: الهدیة الندیة للأمة المحمدیّة فی ما جاء فی فضل الذات المهدیة.

[نور]

۸۳۶- نور الأبصار

: لمؤمن بن حسن مؤمن الشبلنجی الشافعی.
فرغ منه ۲۶ رجب سنة ۱۲۹۰، و توفّی بعد سنة ۱۳۰۸، من أهل شبلنجة قریة بمصر.
له ترجمة مبسوطة فی نهایة کتابه هذا، و ترجمة موجزة فی أعلام الزرکلی ۷/ ۳۳۴، و معجم المؤلّفین ۴/ ۲۸۸.
أوله: الحمد للّه الذی أسبغ علینا جلابیب النعم و اصطفی سیّدنا ...
ذکر فی مقدمته أنه أصابه رمد فزار السیّدة نفیسة و نذر ان عافاه اللّه یؤلّف کتابا فی مناقب أهل البیت علیهم السّلام، فحصل الشفاء و وفی بنذره.
نسخة کتبت سنة ۱۳۱۷، فی المکتبة الغربیة فی الجامع الکبیر بصنعاء رقم ۲۵ سیره، ذکرت فی فهرسها: ۱۲۵.
مطبوع غیر مرة منها سنة ۱۲۹۰ فی بولاق، و بالقاهرة فی المطبعة الشرقیة سنة ۱۲۹۸، و فی مطبعة الشیخ عثمان عبد الرزاق سنة ۱۳۰۴.
أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۳
نشرته الدار العالمیة للطباعة و النشر فی بیروت سنة ۱۴۰۵.
کما أعادت دار الجیل فی بیروت طبعه بالتصویر سنة ۱۴۰۹، مع ترجمة المؤلّف فی مقدّمته.

۸۳۷- النور الجلی فی بنی علی

: للشیخ فصیح بن صبغة اللّه الجدری البغدادی.

ألّفه فی فضائل الأئمة الاثنی عشر علیهم السّلام برسم المشیر الأعظم السیّد أمین علی پاشا.

منه مخطوطة فی دار الکتب المصریة، فی ۴۷ ورقة برقم ۷۵۵۳، ذکرت فی فهرسها القدیم المطبوع باسم: فهرس المکتبة الخدیویة ۵/ ۱۷۲.

۸۳۸- نور العین فی ذکر مشهد الشهید الحسین

: لزین الدین عبد الفتاح بن أبی بکر بن أحمد الشافعی الخلوتی، الشهیر بالرسام، من أعلام القرن الحادی عشر.

إیضاح المکنون ۲/ ۶۸۵.

أتمّ تألیفه فی یوم الغدیر سنة ۱۰۰۴، رتّبه علی خمسة أبواب: الباب الأوّل فی مقتله علیه السّلام، و الباب الخامس فی رد أقوال المعترضین و تزییف أحوال المنکرین، و ذکر شیء مما قیل فی مدحه من الأشعار.

أوله: الحمد للّه حمدا لمن جعل أهل بیت نبیه الکرام خلاصة الانام و خصهم بمزید إکرام علی الخاص و العام.

نسخة فی صنعاء بالیمن، کما فی مجلة المورد (البغدادیة) المجلد

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۴

الثالث، العدد الثانی: ۲۸۲.

قال: و یلیه إسناد الطالب فی فضل علی بن ابی طالب.

نسخة فی مکتبة الجامع الکبیر الغربیة فی صنعاء، کتبت غرة ذی الحجة لسنة ۱۰۵۹ علی نسخة کتبت ۱۶ ربیع الأول سنة ۱۰۲۱، فی ۴۵ ورقة، رقم ۲۱۶ تاریخ، ذکرت فی فهرسها: ۷۰۹، ضمن مجموعة، و هذه هی النسخة المتقدّمة، و قد صوّرها معهد المخطوطات فی ما صوره من الیمن عام ۱۹۷۴، کما فی مجلة المعهد المجلد ۲۲، العدد الأوّل: ۴۸، و فیه ذکر مشهد الحسین.

نسخة بخط جمیل، من القرن الحادی عشر، فی مکتبة المتحف البریطانی رقم ۱۴۵، ۱۱.

نسخة فی مکتبة الفاضل المحقق المغفور له السیّد جلال الدین المحدث الارموی رحمه اللّه، کتبت سنة ۱۰۹۰.

نسخة فی المکتبة الوطنیة فی برلین رقم ۶۱۲۹، من القرن الثامن عشر، فهرسها لآلورث ۵/ ۴۲۹.

۸۳۹- نور العین فی مشهد الحسین

: لأبی إسحاق الأسفرایینی، إبراهیم بن محمّد بن إبراهیم بن مهران الشافعی الاشعری، المتوفّی سنة ۴۱۸ ه.

ترجم له ابن خلکان فی وفیات الأعیان ۱/ ۲۸، و السبکی فی طبقات الشافعیة ۴/ ۲۵۶- ۲۶۲، و عبد الغافر فی السیاق کما فی منتخبه رقم ۲۶۹، و ابن عساکر فی تبیین کذب المفتری ۲۴۳، و إسماعیل پاشا فی هدیة العارفین ۱/ ۸، و ذکر له هذا الکتاب، و قال: رسالة تنسب إلیه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۵

نسخة فی مکتبة سپهسالار فی طهران رقم ۴۵۱، أولها: الحمد للّه الذی خلق محمّدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم قبل خلق الاولین ...، فهرس سپهسالار ۵/ ۷۳۱.

نسخة فی جامعة کمبروج، رقم ۱۱۹۸، ذکرها براون فی فهرسها المطبوع: ۲۴۰.

نسخة فی دار الکتب الوطنیة فی طهران رقم ۱۳۵۷/ ع، کتبت سنة ۱۲۹۶، و معها قرّة العین لعبد اللّه بن محمّد، فهرسها ۹/ ۳۵۲.

نسخة فی المکتبة المرکزیة لجامعة طهران رقم ۱۶۸۹، کتبت سنة ۱۲۹۶ فی ۸۹ ورقة، ذکرت فی فهرسها ۸/ ۲۴۷.

طبع فی مصر سنة ۱۳۰۲، و اظن [أن] الکتاب منحول منسوب، فاسلوبه لا یلائم مصنفات القرن الرابع.

و طبع فی مصر طبعة ثالثة سنة ۱۳۷۴، مطبعة البابی الحلبی، و بآخره کتاب قرّة العین فی أخذ ثار الحسین، لکاتب سمّی نفسه عبد اللّه بن محمّد، یبدأ کتاب قرّة العین من ص ۸۵ فی هذه الطبعة. و نور العین هو فی مصرع الحسین علیه السّلام.

و طبع فی بومبای سنة ۱۲۹۹، و فی القاهرة سنة ۱۳۱۵، معجم المطبوعات: ۴۳۵.

و لیس علی المطبوع إلّا أنه تألیف العالم العلّامة أبی إسحاق الأسفرایینی، و لا نعرف أبا إسحاق الأسفرایینی سوی إبراهیم بن محمّد، و لکن الکتاب منحول.

۸۴۰- نور العین فی مناقب الحسین

: للقاضی بهادر محمّد صبغة اللّه بن غوث.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۶

نسخة فی المکتبة الآصفیة فی حیدرآباد الهند.

نزهة الخواطر ۷/ ۲۲۵.

۸۴۱- نور العین فی مولد النبی و شهادة الحسنین:

لقلندر علی الزبیری الأموی.

مطبوع فی دهلی.

۸۴۲- نیل المطالب فیما ورد [عن] فی الإمام علی بن أبی طالب

: یشتمل علی مناقبه و اخباره و احواله.

أوله: الحمد للّه الذی فضل نبینا علی من سواه ...

إیضاح المکنون ۲/ ۶۹۸.

طبع فی القاهرة سنة ۱۲۷۸ فی ۵۲ صفحة، کما فی فهرس دار الکتب ۱/ ۴۰۱ تاریخ، و فی فهرس الخدیویة ۵/ ۱۷۲.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۵۷

حرف الواو

۸۴۳- الواعی فی حدیث علی کرم اللّه وجهه

: لابن الخراط الإشبیلی، عبد الحق بن عبد الرحمن بن عبد اللّه بن الحسین بن سعید الأزدی الأسدی المالکی (۵۱۰- ۵۸۲).

و هو مؤلّف کتاب: الجمع بین الصحیحین.

هدیة العارفین ۱/ ۵۰۳.

[وسیلة]

۸۴۴– وسیلهٔ المآل فی عدّ مناقب الآل

: لأحمد بن الفضل بن محمّد با کثیر الحضرمی الشافعی المکّی، المولود سنهٔ ۹۸۵، المتوفّی ۱۰۴۷.

فرغ منه بمکّهٔ سنهٔ ۱۰۲۷.

إیضاح المکنون ۲/ ۷۰۸.

أوله: ما صنع من براعهٔ استهلاله فی مناقب آل الحسین و الحسن و رصّع فاتحهٔ مقاله بجواهر الثنا.

ألّفه باسم الشریف أبی طالب محسن بن الحسین بن أبی نمی بن برکات.

و فی أوله نسب هذا الشریف و ترجمته و ترجمهٔ أبیه و جده و بعض أفراد أسرته.

له ترجمهٔ فی خلاصهٔ الأثر ۱/ ۲۷۱، الأعلام للزرکلی ۱/ ۱۹۵، فهرس معهد المخطوطات التاریخ ۲، القسم الرابع: ۴۷۰.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۵۸

نسخهٔ فی مکتبهٔ الإیروانی فی تبریز فی ۲۱۸ ورقهٔ، فرغ منها الکاتب فی ربیع الثانی سنهٔ ۱۲۸۰، و عنها مصوّرهٔ فی مکتبهٔ أمیر المؤمنین العامهٔ فی النجف، و أخری فی المکتبهٔ المرکزیهٔ بجامعهٔ طهران رقم ۶۱۸۵، و أخری فی مکتبهٔ آیهٔ اللّه السیّد المرعشی فی قم رقم ۲۵.

نسخهٔ فی مکتبهٔ المجلس النیابی فی طهران، رقم ۶۹۴ طباطبائی، من القرن ۱۱، بأولها رسالهٔ فی تراجم الأسرهٔ.

نسخهٔ فی مکتبهٔ مدرسهٔ آیهٔ اللّه البروجردی فی النجف الأشرف رقم ۶/ ج ۳۶.

نسخهٔ فی المکتبهٔ السلیمانیهٔ فی إسلامبول، أسعد أفندی، رقم ۲۹۴۹/ ۲، کتبت سنهٔ ۱۰۹۳، ضمن مجموعهٔ من الورقهٔ ۶۰ آ إلی الورقهٔ ۱۱۲ ب.

نوادر المخطوطات العربیهٔ فی مکتبات ترکیا، للدکتور رمضان ششن ۱/ ۳۱۸.

نسخهٔ فی المکتبهٔ الآسیویهٔ فی بنگالهٔ بالهند، رقمها القدیم ۶۵۶ و رقمها الجدید ۷۴، ذکرت فی فهرسها: ۱۲.

و أخری فیها رقم ۳۱۰، کما فی فهرسها للمخطوطات العربیهٔ: ۱۴۹.

نسخهٔ فی الرباط رقم ۶۰۶ ک فی ۱۳۰ ورقهٔ، کما فی الأعلام للزرکلی ۱/ ۱۹۵.

نسخهٔ فی مکتبهٔ الجمعیهٔ الاسیویهٔ فی بنگلادش.

۸۴۵– وسیلهٔ النجاهٔ فی فضائل أهل البیت (علیهم السلام)

: للمولوی محمّد مبین اللکهنوی.

أهل البیت فی المکتبهٔ العربیهٔ، الطباطبائی ،ص:۶۵۹

ذکر فی مرآهٔ التصانیف: ۲۳۲، عن کتاب الخزائن ۱/ ۹۷.

۸۴۶– وصف أهل البیت و الآل

: للحافظ أبی حاتم، ابن حبّان البستی.

ذکره له ابن شهرآشوب فی معالم العلماء رقم ۹۸۹.

۸۴۷– وصلهٔ الزلفی فی التقرّب بآل المصطفی

: لأحمد بن علی السوسی البوسعیدی الصنهاجی، المتوفّی ۱۰۴۶.

هدیة العارفین ۱/ ۱۵۹، إیضاح المکنون ۲/ ۷۱۰، فهرس الفهارس و الاثبات للکتانی ص ۲۴۹.

۸۴۸- الوعاء المختوم فی السر المکتوم فی أخبار المهدی (علیه السلام)

: لابن العربی، الشیخ الأکبر محیی الدین محمّد بن علی بن محمّد بن أحمد بن محمّد بن عبد اللّه الطائی الحاتمی الأندلسی (۵۶۰- ۶۳۸ ه).

ترجم له إسماعیل پاشا فی الجزء الثانی من هدیة العارفین ترجمة مطولة من ص ۱۱۴- ۱۲۱، و سرد أسماء کتبه الکثیرة، و ذکر له فی أخریاتها هذا الکتاب.

۸۴۹- وفاة فاطمة

: لأبی الحسن البکری، أحمد بن عبد اللّه.

ذکره العلّامة المجلسی فی بحار الأنوار عند عدّ مصادره ۱/ ۲۲.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۰

[وقعة]

۸۵۰- وقعة الجمل

: لأبی عبد اللّه محمّد بن زکریا بن دینار الغلابی الجوهری البصری البغدادی، المتوفّی سنة ۲۹۸ ه.

یعرف بذکرویه، ذکر له کتاب صفین فی حرف الصاد ص ۲۶۸، و مقتل أمیر المؤمنین علیه السّلام و مقتل الحسین علیه السّلام فی حرف المیم ص ۵۲۰، ۵۳۱.

ترجم له الندیم فی الفهرست: ۱۲۱، و قال: و کان ثقة صدوقا، و ذکر له کتبه: الجمل، الصفین، و مقتل الحسین علیه السّلام، و مقتل أمیر المؤمنین علیه السّلام.

و وثّقه ابن حبّان، فترجم له فی الثقات ۹/ ۱۵۴.

و له ترجمة فی أنساب السمعانی ۹/ ۱۹۳، و الوافی بالوفیات ۳/ ۷۷.

نسخة فی دار الکتب الظاهریة فی دمشق، ضمن المجموع رقم ۱۴۴۷ (۱۲۹ تصوف)، کتبت فی القرن ۷ و ۸، و فی المجموع سماع تاریخه ۷۱۷، و الکتاب روایة أبی العباس محمّد بن یحیی بن عبد اللّه الصولی- المتوفّی سنة ۳۳۵- عن المؤلّف، فهرس مجامیع الظاهریة ۱/ ۳۹۲.

حقّقه و نشره العلّامة الشیخ محمّد حسن آل یاسین فی بغداد سنة ۱۳۹۰.

۸۵۱- وقعة صفین

: لنصر بن مزاحم بن یسار المنقری، أبی الفضل الکوفی، المتوفّی سنة ۲۱۲ ه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۱

فهرست الندیم: ۱۰۶، و ذکر له کتاب: مقتل حجر بن عدی، تاریخ بغداد ۱۳/ ۲۸۲، معجم الأدباء ۷/ ۲۱۰.

نسخة فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی ۹۱۸، کتبت سنة ۱۲۸۰، نسخة مصححة، کما فی فهرسها ۳/ ۱۰۷، ترجمها إلی الفارسیة پرویز

أتابكى، و طبعها فى طهران سنة ۱۴۰۷ باسم پيكار صفين.

طبع فى طهران طبعة حجرية سنة ۱۳۰۰، و طبع فى بيروت ۱۹۲۱، عدّ فؤاد أفرام البستانى فى الروائع: ۲۶ هذه الطبعة من مآخذه فى كتابه.

طبع بالقاهرة بتحقيق عبد السلام هارون سنة ۱۳۶۵ و ۱۳۸۲ و ۱۴۰۱.

و فى قم بالتصوير على طبعة القاهرة.

۸۵۲- كتاب الولاية فى جمع طرق حديث «من كنت مولاه فعلىّ مولاه» «۱»:

لابى جعفر محمد بن جرير بن يزيد الطبرى- صاحب التاريخ و التفسير- (۲۲۴- ۳۱۰ ه).

قال ياقوت فى ترجمة الطبرى من معجم الأدباء ۶/ ۴۵۲ «۲» عند عدّ

(۱) كان السيّد المحقق قدّس سره قد تحدث عن هذا الكتاب فى مقاله «الغدير فى التراث الإسلامى» المنشور فى مجلة «تراثنا» التى تصدرها مؤسسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التراث فى قم العدد ۲۱ سنة ۱۴۱۰ ه، مشيرا فيه الى أنه سيتحدث عن الكتاب بتفصيل أكثر فى مقالة «أهل البيت فى المكتبة العربية»، المنشورة حلقاته فى المجلة، و الذى يطبع الآن مستقلا كأحد مستّلاتها.

لكن الأجل حان، و المنية عاجلته، و لم تمهله حتى يتمّ ما أراد، رحمه اللّه و قدس ترتبه الشريفة، و تنفيذا لرغبته، أوردنا الكتاب فى محله فى حرف الواو من «أهل البيت فى المكتبة العربية».

(۲) فى طبعة دار الفكر ۱۸/ ۸۰- ۸۴.

أهل البيت فى المكتبة العربية، الطباطبائى ،ص:۶۶۲

مؤلّفاته: و كتاب فضائل علىّ بن أبى طالب رضى اللّه عنه، تكلّم فى أوله بصحّة الاخبار الواردة فى غدير خمّ ثم تلاه بالفضائل و لم يتمّ!.

و قال فى ص ۴۵۵ «۱» و هذا نصّ ياقوت على أن الطبرى صحح فى سبب تأليفه لهذا الكتاب: «و كان إذا عرف من إنسان بدعة أبعده و أطرحه، و كان قد قال بعض الشيوخ ببغداد بتكذيب غدير خمّ!! ... و بلغ أبا جعفر ذلك فابتدأ بالكلام فى فضائل علىّ بن أبى طالب، و ذكر طرق حديث خمّ فكثر الناس لاستماع ذلك ...».

و ذكره الذهبى فى ترجمة الطبرى من تذكرة الحفّاظ: ۷۱۳، و حكى عن الفرغانى أنه قال: «و كما بلغه أنّ ابن أبى داود تكلّم فى حديث غدير خمّ! عمل كتاب الفضائل و تكلّم على تصحيح الحديث ثم قال: قلت:

رأيت مجلّدا من طرق هذا الحديث لابن جرير فاندهشت له و لكثرة تلك الطرق!».

أقول: يظهر من كلام الذهبى هذا أن الكتاب فى أكثر من مجلد، و إنّما رأى الذهبى مجلّدا منه، و كان فيه من الطرق الصحيحة كثرة هائلة بحيث أدهش حافظا مثل الذهبى! و قال ابن كثير فى البداية و النهاية ۱۱/ ۱۴۶، فى ترجمة الطبرى: و قد رأيت له كتابا جمع فيه أحاديث غدير خم فى مجلّدين ضخمين.

و قال أيضا فى ۵/ ۲۰۸: و قد اعتنى بأمر هذا الحديث أبو جعفر محمد بن جرير الطبرى صاحب التفسير و التاريخ فجمع فى مجلدين أورد فيهما طرقه و ألفاظه ...

و يظهر من رسالة الذهبى فى حديث «من كنت مولاه» أنّه حصل فيما بعد على المجلد الثانى من كتاب الطبرى، فقد جاء فيها الحديث ۶۱: قال

(۱) فی طبعة دار الفکر ۱۸/ ۸۰- ۸۴.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۳

محمّد بن جریر الطبری فی المجلد الثانی من کتاب غدیر خمّ له، و أظنه بمثل جمع هذا الکتاب نسب إلی التشیّع! فقال: حدّثنی محمّد بن حمید الرازی ...

و روی الذهبی فی رسالته عن کتاب الطبری هذا فی الأرقام: ۲۰، ۳۳، ۴۱، ۷۲، ۱۰۸.

و تری هذا الذی عنده من طرق حدیث الغدیر الکثرة الهائلة التی استغرقت مجلّدین، و مجلّد واحد منهما أدهش الحافظ الذهبی، و مع هذا العلم الجم، یهمل فی تاریخه هذا الحدث التاریخی العظیم، و لا یشیر الی الغدیر من قریب و لا بعید!! لأن التاریخ یکتب کما یشاؤه الحکّام.

قال ابن بطریق فی العمدة: ۱۵۷: و قد ذکر محمد بن جریر الطبری صاحب التاریخ، خبر یوم الغدیر و طرقه من خمسة و سبعین طریقا، و أفرد له کتابا سمّاه: کتاب الولایة ...

أبو العبّاس النجاشی- المتوفّی سنة ۴۵۰- ذکره فی فهرسه برقم ۸۷۹، قائلا: محمّد بن جریر أبو جعفر الطبری، عامّی، له کتاب: الرّد علی الحرقوصیة، ذکر طرق خبر یوم الغدیر.

و لکن شیخ الطائفة أبو جعفر الطوسی- المتوفّی ۴۶۰- ذکره فی فهرسه باسم: کتاب غدیر خمّ، فقال فی رقم ۶۵۴: محمّد بن جریر الطبری، یکنّی أبا جعفر، صاحب التاریخ، عامّی، له کتاب (خبر) غدیر خمّ و شرح أمره، تصنیفه.

و قال ابن حجر فی تهذیب التهذیب ۷/ ۳۳۹ فی ترجمة أمیر المؤمنین علیه السّلام و الکلام عن حدیث الغدیر: و قد جمعه ابن جریر الطبری فی مؤلّف فیه أضعاف من ذکر [أی ابن عقدة] و صحّحه.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۴

و ذکره ابن طاوس فی کتابه الطرائف ۱/ ۱۴۲، قال: و قد روی الحدیث فی ذلک محمد بن جریر الطبری صاحب التاریخ من خمس و سبعین طریقا، و أفرد له کتابا سمّاه: حدیث الولایة.

و سمّاه فی کتابه الیقین: کتاب المناقب لأهل البیت، فی الباب ۶۱ ص ۲۱۵، و الباب ۱۸۷ ص ۴۷۷، و الباب ۱۹۵ ص ۴۸۷.

و قال ابن شهرآشوب فی ترجمة الطبری فی معالم العلماء: ۱۰۶، رقم ۷۱۵: أبو جعفر محمد بن جریر بن یزید الطبری صاحب التاریخ، عامّی، له کتاب غدیر خم و شرح أمره، سمّاه: کتاب الولایة.

و فی بحار الانوار ۳۷/ ۱۵۷، و مناقب ابن شهرآشوب ۳/ ۳۴؛ عند الکلام عن طرق حدیث الغدیر: و ابن جریر الطبری من نیف و سبعین طریقا فی کتاب الولایة.

و بسبب اتهام الطبری بالتشیّع لتألیفه کتاب الولایة؛ منع أن یدفن فی مقابر المسلمین، قال ابن کثیر فی البدایة و النهایة ۱۱/ ۱۴۶: ... و دفن فی داره، لأن بعض عوامّ الحنابلة و رعاعهم منعوا من دفنه نهارا و نسبوه الی الرفض ...

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۵

حرف الهاء

۸۵۳- هدایة الکونین إلی شهادة الحسنین علیهما السلام:

لمعین الدین بن خیرات علی الحسینی الکاظمی الهندی الکروی، المتوفّی ۳ ربیع الأوّل سنة ۱۳۰۴.

ترجم له عبد الحی فی نزهة الخواطر ۸/ ۴۷۹، و وصفه بالعالم الکبیر، و قال: درّس و أفاد أربعین سنة. و عدّد بعض مؤلّفاته، و ذکر

منها هذا الكتاب.

۸۵۴- الهدية الندية للأمة المحمّدية فی ما جاء فی فضل الذات المهدية

: للقطب البكری، و هو أبو المعارف قطب الدين مصطفی بن كمال الدين بن علی الصديقی البكری الحنفی الصوفی الدمشقی (۱۰۹۹- ۱۱۶۲ ه).

ترجم له إسماعيل پاشا فی هدية العارفين ۲/ ۴۴۶- ۴۵۰ و سرد مؤلّفاته الكثيرة و ذكر منها هذا الكتاب، و تقدّم له: النوافح القربية الكاشفة عن خصائص الذات المهدية.

إيضاح المكنون ۲/ ۷۲۸، سلك الدرر ۴/ ۱۹۷.

۸۵۵- هطل العين فی مصرع الحسين عليه السلام

: لابن طولون الدمشقی، شمس الدين محمّد، المتوفّی سنة ۹۵۳.

ذكره هو فی كتابه: الفلك المشحون فی أحوال محمّد بن طولون: ۳۵.

عدّه الدكتور المنجّد من مؤلفاته فی مقدمة كتابه الأئمة الاثنی عشر.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۶۶

حرف الياء

۸۵۶- ينابيع المودة

: للشيخ سليمان بن إبراهيم- المعروف بخواجه كلان- بن محمّد بابا خواجه بن إبراهيم بن محمّد بن الشيخ ترسون الباقی البلخی القندوزی الحنفی، المولود ببلخ سنة ۱۲۳۰ ه، نزيل اسلامبول، و المتوفّی بها سنة ۱۲۹۳ ه.

نسخة فی مكتبة جامعة برنستون فی الولايات المتحدة الامريكية، كتبت فی جمادی الأولی سنة ۱۲۸۸ ه، رقم ۲۶۷۹، ذكرها ماخ فی فهرسه لها ص ۳۹۵، تحت رقم ۴۵۹۷، باسم: ينبوع المودة و وسائل السعادة.

أوله: الحمد للّه رب العالمين الذی أبدع الوجود و أفاض الجود ...

طبع فی إسلامبول سنة ۱۳۰۰ ه- و هی اقدم الطبعات-، و سنة ۱۳۰۱ ه.

و فی إيران طبعة حجرية سنة ۱۳۰۸ ه.

و فی مطبعة العرفان فی صيدا فی لبنان دون تاريخ.

و طبع للمرة الخامسة فی النجف الأشرف، مع مقدّمة لزميلنا العلّامة السيّد مهدی الخرسان حفظه اللّه «۱».

---

(۱) ذكر زميلنا العلّامة السيّد مهدی الخرسان فی مقدمته لطبع ينابيع المودة، عند عدّ طبعاته أنه:

۱- طبع أولا فی اسلامبول سنة ۱۳۰۲ ه، فی ۵۲۷ صفحة.

۲- و طبع ثانيا و أثبت عليها تاريخ ۱۳۰۱ ه.

۳- و طبع فی مشهد سنة ۱۳۰۸ ه، طبعة حجرية فی ۴۵۵ صفحة.

أهل البيت فی المكتبة العربية، الطباطبائی ،ص:۶۶۷

و أعید طبعه بالأوفسیت فی إیران علی طبعة إسلامبول.

و کان من الکتب الممنوعة فی العهد العثمانی! إیضاح المکنون ۲/ ۷۲۱، هدیة العارفین ۱/ ۴۰۸، معجم المطبوعات ۵۸۶.

طبعه الأعلمی فی بیروت بالتصویر علی طبعة النجف.

و طبع فی قم من قبل مکتبة بصیرتی.

و طبعته مکتبة الشریف الرضی فی قم سنة ۱۴۱۳ بالتصویر علی طبعة النجف.

و ترجمه السیّد موسی بن علی بن أبی القاسم قائم مقام الحسینی الفراهانی إلی الفارسیة و سمّاه: مفاتیح المحبة؛ و فرغ منه فی ۲۸ جمادی الاولی سنة ۱۳۰۵ ه، فی مشهد الرضا علیه السّلام و أهدی نسخة الأصل الی مکتبته علیه السّلام بها سنة ۱۳۰۶ ه، فهی هناک برقم ۲۱۵۴، کما فی فهرسها ۵/ ۱۷۴.

۴- طبع بالهند فی بومبای سنة ۱۳۱۱ ه، طبعة حجریة فی ۴۴۸ صفحة، و فی خاتمتها ترجمة المؤلّف.

۵- و طبع فی طهران سنة ۱۳۱۲ ه، و معه مفاتیح المحجة فی ۶۱۴ صفحة.

۶- و طبع فی مطبعة العرفان فی صیدا فی ثلاثة أجزاء.

۷- طبعته المطبعة الحیدریة فی النجف الأشرف سنة ۱۳۸۴ ه.

۸- و طبعته دار الکتب العراقیة فی الکاظمیة سنة ۱۳۸۵ ه، بالتصویر علی الطبعة الأولی فی إسلامبول.

۹- و طبعته مکتبة الرضی فی قم سنة ۱۴۱۳ ه، بالتصویر علی طبعة النجف.

۱۰- و طبعته مکتبة بصیرتی فی قم، بالتصویر علی الطبعة الأولی.

أهل البیت فی المکتبة العربیة، الطباطبائی ،ص:۶۶۸

نسخة اخری من الترجمة فی المکتبة المرکزیة بجامعة طهران رقم ۵۲۳۳، کما فی فهرسها ۱۵/ ۴۱۷۱، طبع علی الحجر فی طهران سنة ۱۳۱۲ ه.

و أخری فی مکتبة آیة اللّه السیّد المرعشی العامة فی قم، برقم ۶۹۸۶، فهرسها ۱۸/ ۱۶۰، فرغ منها سنخ رجب ۱۳۰۶ ه.

و ترجمه الی الفارسیة أیضا السید مرتضی توسلیان، و طبع فی ایران فی مجلدین أولهما ینتهی بالباب ۵۶.

و ترجم مجد الأدباء، إسماعیل الخراسانی المستوفی دبیر السلطنة، المتوفّی سنة ۱۳۲۱ ه، الباب ۶۶ منه، للسلطان حسین نیر الدولة سنة ۱۳۱۸ ه.

نسخة الأصل بخط المترجم، فی مکتبة ملک رقم ۱۶۰۹، فهرسها ۲/ ۱۴۵.

الذریعة ۴/ ۱۷۹ منزوی ۲/ ۲ ص ۱۵۷۹.

ترجمه إلی اللغة الأردیة مولانا ملک محمّد شریف بن شیر محمد الباکستانی الملتانی المعاصر، و سمّاه: معالم العترة، و طبع فی لاهور مع تعلیقاته علیه فی ۸۱۶ صفحة.

و ذکره السیّد حسین عارف النقوی فی ترجمته من کتابه: تذکره العلماء امامیه پاکستان: ۳۴۴، و فی فهرست آثار چاپی شیعه در شبه قاره ۱/ ۷۷، و ذکر أنه طبع فی أغسطس سنة ۱۹۶۳ م فی ۸۱۶ صفحة.

و یشتغل بتحقیقه السیّد علی أشرف النجفی، و سیصدر فی ثلاثة أجزاء و الجزء الرابع فهارس عامة.

درباره مرکز تحقیقات رایانهای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکَمْ وَ أَنْفُسِکَمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکَمْ خَیْرٌ لَکَمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : -۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-IR۹۰ ۵۳-۰۶۰۹به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».